

Martin György

A MAGYAR KÖRTÁNC ÉS EURÓPAI ROKONSÁGA

Akadémiai Kiadó · Budapest

Martin György

A MAGYAR KÖRTÁNC ÉS EURÓPAI ROKONSÁGA

A magyar néptánckutatás európai tekintetben is kiemelkedő archiválisanyaga alapján első ízben kerül sor néptáncaink egy műfajának teljes bemutatására. A magyar körtáncok elterjedéséről, táji típusairól, fejlődéséről és európai kapcsolatairól ad részletes képet e néprajzi-történeti összehasonlító monográfia. Szó esik a körtáncok európai múltjáról, s a magyar tánctörténetben elfoglalt helyükről.

A szerző a környező kelet- és délkelet-európai népek körtáncait a magyarral összehasonlítva mutatja be, s részletesen elemzi a reneszánsz kori Nyugat-Európa lánctáncainak legteljesebb (francia) dokumentumait is. A magyar parasztság körében élő körtáncok táji típusainak meghatározása és jellemzése összesen 278 helységből származó, félezernél több változat alapján történt. A táncok néprajzi, koreográfiai, zenei és nyelvi-terminológiai jegyeinek elemzéséhez többszáz körtánc leírása és dallamközlése is járul.

Akadémiai Kiadó
Budapest

A MAGYAR KÖRTÁNC ÉS EURÓPAI ROKONSÁGA

Martin György

A MAGYAR KÖRTÁNC ÉS EURÓPAI ROKONSÁGA

AKADÉMIAI KIADÓ
BUDAPEST 1979

ISBN 963 05 1684 5

© Akadémiai Kiadó, Budapest — Martin György

Printed in Hungary

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó 7

Bevezetés 9

Csoporttánc, összefogódzás, körforma 9
A lánc- és körtáncok múltja, elterjedése 12
Az európai énekes körtánc 15
Lánctáncok a magyar tánctörténetben és táncfolklórban 18
A néptáncok elemzése és rendszerezése 21
A magyar körtáncok felosztása és vizsgálata 25

I. A magyar körtáncdialektusok és -típusok 33

A. A déli körtáncdialektus 33
1. A szlavóniai körtánc 39
A szlavóniai körtáncok forrásjegyzéke 60
2. A dél-dunántúli karikázó 60
A dél-dunántúli körtáncok forrásjegyzéke 81
3. A sárközi—Duna menti körtánc 82
A sárközi—Duna menti körtáncok forrásjegyzéke 126
4. A Kalocsa-vidéki „férce lés" 126
A Kalocsa-vidéki körtáncok forrásjegyzéke 133
B. Az északi körtáncdialektus 133
1. A Pest környéki karikázó 141
A Pest környéki körtáncok forrásjegyzéke 148
2. Az északnyugati körtánc 148
Az északnyugati körtáncok forrásjegyzéke 165
3. Az északkeleti karikázó 166
Az északkeleti karikázók forrásjegyzéke 191
C. Az erdélyi körtáncok 192
1. Az énekes női körtáncok 195
2. A lassú és sűrű magyar 206
3. Az erdélyi körcsárdás 237
Az erdélyi körtáncok forrásjegyzéke 240
D. A körcsárdás 240

II. Körtáncaink európai kapcsolatai 253

A. Az északi szláv körtáncok 255
1. Az ukrán és orosz „horovod" 256
2. A szlovák karikázó 258
B. Az erdélyi román énekes körtánc 275
C. A balkáni énekes lánctáncok 289
D. Lánctáncok a 16. századi Nyugat-Európában 310

Összefoglalás 329
A dallampéldák jegyzetei 341
A kinetogramok adatai 356
Irodalom és rövidítések 373
Filmjegyzék 384
Szótagszámmutató 387
Ritmusmutató 389
Kadenciamutató 396
Dalszövegmutató 398
Táncmotívumok mutatója 403
Táncnév- és tárgymutató 413
Helynévmutató 421
A térképek jegyzéke 428
A képek forrásjegyzéke 429
Zusammenfassung 431

ELŐSZÓ

A magyar néptánckutatás utóbbi negyedszázadban elért eredményei időszerűvé teszik a magyar népművészet egyik reprezentatív tartományának, a népi tánckultúrának összefoglaló bemutatását, szintézisét. Ennek feltétele az archívumokban felgyűlt, minden táncfajtára és az egész magyar népterületre kiterjedő — európai viszonylatban is számottevő — hatalmas táncanyag rendszerezett kiadása. Megvalósításához, olyan tánctípus-monográfiák sorozatának megindítására van szükség, mely a teljes anyagot számba veszi, s összkiadásszerű, rendszerezett forráspublikációkban dolgozza fel legfontosabb táncfajtáinkat.

A rendelkezésünkre álló táncanyag alapján első ízben kíséreljük meg, hogy átfogó képet adjunk egy táncműfaj vonásairól, elterjedéséről, regionális változatairól, fejlődéséről, valamint interetnikus kapcsolatairól. Munkánk a magyar tánckincs régi stílusrétegének egyik jelentős csoportját, az énekes körtáncokat dolgozza föl. A részletes meghatározó leírás és komplex bemutatás fő célkitűzése mellett megkísérli érvényesíteni a történeti és összehasonlító kutatás szempontjait is. Az anyaggyűjtést 1976-ban zártuk le.

Többi fontos táncfajtánk hasonló igényű feldolgozása, az eddig gyűjtött teljes anyagra támaszkodó monográfiák sorozatának megvalósulása eredményezheti majd a magyar tánckincs rendszerezését, tánctípusainak végleges meghatározását és történeti fejlődésük, valamint interetnikus kapcsolataik felderítését. A kialakuló összkép alapján lehetővé válhat a magyar népi tánckultúra sajátos helyének meghatározása az európai táncfolklórban és az egyetemes tánc- és művelődéstörténetben.

*

Köszönettel tartozom gyűjtőtársaimnak, akiknek áldozatos munkája nélkül nem vállalkozhattam volna erre az összefoglalásra. Lányi Ágoston kinetográfusnak a tánclejegyzésben nyújtott segítségét köszönöm. Ortutay Gyula és Vargyas Lajos műveiből és tanácsaiból a néptánckutatás számára is hasznosítható útmutatások jelölték ki munkám fő irányvonalait, és segítettek eligazodni az összehasonlító táncfolklorisztika még járatlan területén.

BEVEZETÉS

CSOPORTTÁNC, ÖSSZEFOGÓDZÁS, KÖRFORMA

A csoport- vagy kórustáncok több kutató, tánc- és művelődéstörténész megállapítása szerint az egyetemes tánctörténeti fejlődés legkorábbi szakaszához kapcsolódnak.[1] E kezdeti korszak történeti rekonstrukciójához némi fogódzópontot a régészeti, képzőművészeti emlékek, valamint a természeti népek domináns táncformáinak analógiái nyújtanak.[2] Ezek alapján a csoporttáncokat az emberiség legrégibb közös gyökerű kultúrkincseként, a tánctörténeti fejlődés legkorábbi korszakának, őstörténetének produktumaként tarthatjuk nyilván, amely sokáig az egyeduralkodó táncformát jelenthette, s csak jóval később, fejlettebb, differenciáltabb fokon jelennek meg az egyéni szóló- és párostáncok.[3]

A csoporttáncok nagy, átfogó kategóriája nem tűnik el a fejlettebb társadalmakban sem, hanem elemi formaként végigkíséri az emberiséget fejlődése során, többször újjászületik, még ha használata, divatja ideig-óriáig bizonyos korszakokban vagy területeken háttérbe szorult is, vagy a gyermekvilágba süllyedt. A csoporttáncok a fejlődés magasabb fokain egyre rendezettebb, bonyolultabb, rafináltabb formákban jelentkeznek.[4]

A kórustáncok kezdetleges formáiban a térbeli elhelyezkedés meghatározatlan, kötetlen, s éppen ezért a táncosok többnyire rendezetlen, amorf masszaként gyúródnak össze. A térbeli viszonyok, a térbeosztás szervezetlensége következtében a résztvevők egymással nincsenek kötött kapcsolatban.[5]

A csoporttáncok magasabb fokú térbeli, s egyben szerkezeti-formai megszerveződését elsősorban a táncosok *összefogódzása*, láncba való összekapcsolódása eredményezheti. A természeti népek kezdetleges csoporttáncaiban többnyire még semmiféle kapocs nem köti össze egymással a táncosokat. Az összefogódzva járt csoporttáncokkal, az ún. lánctáncokkal már sokkal magasabb fejlettségi fokon találkozunk.[6]

Ezek már magasabb szervezettségűek, a táncosok kapcsolata erősebb, zártabb s állandóbb, társadalmi karakterük ennélfogva sokkal határozottabb,

[1] Sachs, Curt, 1937. 144., 208., 217; Louis, Maurice A. L., 1963. 302; Schikowski, John, 1926. 10; Haraszti Emil, 1937. 11; Vályi Rózsi, 1963. 312.

[2] Meg kell jegyeznünk, hogy több kutató foglalkozik még az állatvilágban előforduló mozgásformák, alakzatok és a tánc kapcsolataival is, amikor a tánc őstörténetének kérdéseiről ejt szót. — Sachs, Curt, 1937. 10—11., 144; Boehn, von Max, 1925. 7—8; Nettl, Paul, 1962. 9; Haraszti Emil, 1937. 11; Vályi Rózsi, 1963. 313—314.

[3] Sachs, Curt, 1937. 171., 217.

[4] Az európai tánckultúra történetében a csoporttáncok legfejlettebb formáit az ún. contre danse-ok jelentik. Pl. Goldschmidt, Änne, 1966. 58; Väisänen, Yrjö, 1959. 57. sz. tánc.

[5] Ezt tapasztaltuk Etiópia bizonyos népeinél, pl. az amharáknál, a délnyugati galláknál, az agóknál. Martin György, 1966a. — Sachs, Curt, 1937. 142—143. az egyszerű és komplex formájú kórustáncok között annak alapján tesz különbséget, hogy az egyszerűekben a táncosok megtartják eredeti helyüket, míg a komplex kórustáncokban időről időre vagy állandóan változtatják.

[6] Sachs, Curt, 1937. 217.

erőteljesebb. Az egyöntetűség, az egymáshoz illeszkedés kényszere miatt ezek a táncok a társadalmi szokásrendhez való fokozott igazodást és bizonyos szervezett tánctanulást is feltételeznek. A táncosok összekapcsolódása, meghatározott viszonya teszi a csoporttáncot határozott, értelemmel teli társadalmi tevékenységgé, amelyben az egyén bizonyos korlátok közé szorul. Ezáltal válik társadalmi, közösségi jellegű művészi kifejezés és mondanivaló hordozójává a táncforma. Ez a közösségileg szabályozott, formailag nagymértékben stilizált, megszervezett művészeti tevékenység már nem csupán a puszta táncöröm vagy a táncextázis ösztönös megnyilvánulása. Az ókori keleti, görög—római és az európai tánckultúrák csoporttáncaiban az összefogódzás már törvényszerűen megjelenik.[7]

A csoporttáncok fejlődésének, szabályozódásának egyik legegyszerűbb, természetes útja az összefogódzással vezet a szervezettség irányába. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a kórustáncok összefogódzás nélkül, más úton nem szerveződhetnek fejlettebb táncformákká.[8]

A csoporttáncok áttekintésének egyik szokásos, bevált módszere a téralakzat szerinti rendszerezés, vagyis az, hogy a táncot milyen térbeli elrendeződésben, milyen térbeli utat leírva járják. A számtalan lehetséges megoldás közül (kör, félkör, spirál, kígyóvonal, sor, ékalak, négyszög stb., továbbá ezek összetételei, kombinációi) *a kör* látszik a legősibb, legtermészetesebb táncformának. Curt Sachs a táncformák áttekintésekor a kört tartja a legrégibbnek — néhány alapvető, meggyőző indok alapján, amelyeket más érvekkel is kiegészíthetünk — s minden más formát ebből származtat, ill. a későbbi fejlődés eredményének tekint.[9]

A kör a térbeosztás legegyszerűbb, *legelemibb módja*, legtermészetesebb, leggazdaságosabb emberi lehetősége. A társadalmi együttlét, a kollektív tevékenység lehetőségének és érzetének mintha ez a forma felelne meg leginkább. Korlátlanul bővíthető, tágítható, sőt, alakítható[10] anélkül, hogy a mindenkit egyformán magába foglaló lényegét elveszítené; anélkül, hogy a résztvevők közötti szoros kapcsolat megszakadna, vagy akár csak csorbát szenvedne; anélkül, hogy bárki is a legcsekélyebb mértékben kirekesztve vagy mellőzöttnek érezhetné magát a résztvevők közösségében, hiszen a kör középpontjában zajló esetleges cselekménytől mindenki egyforma távolságra van. A térbeosztás más formai lehetőségei e tekintetben sokkal korlátozottabbak akár a félkört, a csigaalakzatot, a spirált vagy a sort vesszük is figyelembe. E formáknál a táncban résztvevők kontaktusa sohasem lehet olyan szoros, mint a körben, s mindig csupán a táncoló közösség egy kisebb részével érezheti magát közelebbi, közvetlen kapcsolatban a táncos. A többi formánál a táncosok egyenlőségi érzete is többé-kevésbé csorbát szenved. A nyitott kör és a csiga, a spirál és a kígyóvonal vagy a sorformák esetében mindig vannak kivételes

[7] Sachs, Curt, 1937. 143—144.

[8] Az Etiópia keleti részén élő gallák csoporttánca pl. nem összefogódzás útján válik szervezetté, hanem két szembenálló sor igazodásával és ciklikus helycseréjével. Martin György, 1966a.

[9] Sachs, Curt, 1937. 144., 150; Louis, Maurice A. L., 1963. 302.

[10] Az ún. zárt lánctáncok legegyszerűbb formája a kör. Ez a természetes, szabályos alapforma azonban a körülményeknek megfelelően, a résztvevők számától, a tánchely nagyságától és alakjától függően, s a tánc folyamán is változhat. A szabályos köralakzat ellipszissé válhat, behorpadhat, több helyen begyűrődhet, „elgörbülhet". Ez különösen a nagy tömegben és kis helyen járt lánc-körtáncoknál gyakori. Példáival mind a történeti adatokban, mind a nyugati (Fär-öeri) és délkeleti (balkáni) lánctáncokban gyakran találkozhatunk.

helyzetű táncosok, egy vagy több táncvezető, s a táncosok elhelyezkedése, helye, sorrendje egyben a társadalmi hierarchia rendje szerint alakul.[11] A zárt körtánc a szó szoros értelemben vett közösségi táncforma, amelynél nem csupán együttes táncolásról van szó, hanem a forma maga mindenkit egyenlővé tesz, egyenlő követelményt állít, s egyenlő lehetőséget biztosít a résztvevőknek, s az egyén szinte személytelenül olvad be a közösségbe.

A körforma elemi természetességét — az állatvilágban észlelhető csoportos mozgásformák sokat emlegetett analógiája — a majmok ún. körtáncának megfigyelése is alátámasztja.[12] A körforma természetszerű kialakulásában és minduntalan újraéledésében a központ körüli táncolás [fa, tűz, tárgy, személy stb.] is lényeges szerepet játszhatott. Nem hanyagolható el a tánctér, a táncchely esetleges hatása sem. Bizonyos esetekben ugyanis konkrét összefüggés mutatkozik a kör alakú tánctér és a táncforma között. A primitív kör alaprajzú építmények és a körtánc összefüggései pl. világosan megmutatkoznak az észak-amerikai indián törzsek építkezésében és tánckultúrájában.[13]

A körforma ősiségét a forma természetessége mellett *tartalmi tényezők* is alátámasztják. Az általános tánctörténeti és etnológiai irodalom — néha eltúlozva is — hangsúlyozza a körforma szellemi tartalmát, mágikus jelentőségét.[14] A keringés, körözés, valaminek a megkerülése, körülállása, körbefogása ugyanis sokszor mágikus, varázsló célzatú cselekvések, szertartások fontos tartozéka. Nem véletlen, hogy a rituális táncok legtöbbször éppen körformában zajlanak le, még a fejlett európai tánckultúrákban is. A megkerülés, a körbefogás: az óvás, védelem, gyógyítás, a birtokbavétel, hatalombavétel szimbóluma, s ilyen irányú varázsló cselekvések fontos formai eleme. A körből való kirekesztés pedig: a kiközösítés, a kizáró, rontó varázslat hathatós eszköze. A mágikus tartalmú cselekvésekkel, főként az agrár-rítusokkal való rendszeres kapcsolódás tehát a körforma jelentőségét tartalmi szempontból is alátámaszja.[15] Ősiségének bizonyítéka számos olyan mítosz is, amely a körtáncokra vonatkozik.[16]

A kör mozgásának, pontosabban *mozgásirányá*nak szimbolikus jelentősége is szorosan összefügg a fentiekkel. Ezt általában — kissé egyoldalú túlzással — asztronómiai tényezők analógiás hatásával magyarázzák. A kör mozgásiránya ugyanis vagy a napjárással megegyezően természetes, vagy ellentétes irányú, természetellenes is lehet. Egyiket a védő, másikat pedig a rontó varázslat eszközének látják.[17] A körmozgás irányának mélyebb, ma már elhomályosult tartalmi jelentőségére utalhat Délkelet-Európában a körtáncok domináns forgásirányának következetes nyugat-keleti földrajzi megoszlása,[18] vagy a halottas körtáncok szokásostól eltérő, ellenkező menetiránya.[19] Egy 12. századi táncellenes egyházi kifakadás az európai énekes körtánc első, név szerint is ismert fajtáját, a carole-t egy olyan körnek nevezi, „amelynek a közepén van az ördög és ahol minden balra fordul, mivel minden az örök halál felé tart".[20]

[11] Katzarova, Raina-Dzsenev, Kiril, 1958. 20.
[12] Sachs, Curt, 1937. 10—11.
[13] Sachs Curt, 1937. 145.
[14] Sachs, Curt, 1937. 144; Louis, Maurice A. L., 1963. 302—303.
[15] Kurath, Gertrude Prokosch, 1956. 288.
[16] Sachs, Curt, 1937. 144—145.
[17] Sachs, Curt, 1937. 147.
[18] Ivančan, Ivan, 1964b; 1971b. 28—52.
[19] Ivančan, Ivan, 1971b. 33; Dopudja, Jelena, 1953. 162—169.
[20] Louis, Maurice A. L., 1963. 53., 305.

A körforgás, keringés irányának magyarázatában azonban minden bizonnyal — a rendszerint teljesen figyelmen kívül hagyott — fiziológiai—anatómiai tényezők is döntő szerepet játszanak. A napjárással megegyező balra haladó jobbra forgás ugyanis az emberi test anatómiai felépítése következtében sokkal természetesebb, mint a fordítottja.

A LÁNC- ÉS KÖRTÁNCOK MÚLTJA, ELTERJEDÉSE

A csoporttáncok összefogódzással szervezett formái — az ún. lánc- vagy füzér- és körtáncok — igen nagy múltúak, s minduntalan újjászületű természetes, elemi táncformák, amelyeket minden európai nép közös kultúrkincsének tekinthetünk. Az egész Európát behálózó történeti adatokat szervesen egészítik ki a ma már csak szigetszerűen előforduló, de korábbi általános elterjedésüket tanúsító adatok. A lánctáncok ősiségét a meglehetősen egységes, egyivású európai énekes-táncos gyermekjátékokkal való szoros összefüggésük is alátámasztja.

A lánctáncok európai múltjára már bronzkori emlékek utalnak. Skandináviai sziklarajzok mellett szórványos közép- és délkelet-európai bronzkori leletek is előfordulnak.[21]

Az ógörög tánckultúra emlékei már sokrétű funkciójáról is tájékoztatnak. Első, Iliász-beli említése mellett számos görög vázarajz őriz lánctánc-ábrázolásokat.[22] Kallimachos a híres krétai labirintus- és körtáncról emlékezik meg.[23] Szentély körüli szertartásos női lánctáncról és a dionüszoszi bacchanáliák lánckörtáncáról is tudunk.[24]

Az európai középkor táncéletére vonatkozó adatok azt mutatják, hogy a lánckörtánc ekkor élhette virágkorát. Európa szinte minden részéről származó adatok — táncnevek, említések, régészeti és képzőművészeti emlékek, táncábrázolások — a lánctáncok széles körű elterjedésének bizonyítékai. Angol, francia, svéd, olasz, német, osztrák, magyar, jugoszláv, bolgár stb. nyelvterületről származó emlékek kétségkívül ezt igazolják.[25] A középkori tánckultúra minden rétegében megtalálhatók: a barbár lakodalmi ritusokban éppúgy találkozunk énekes körtánc említésével,[26] mint az egyházi szertartások szerves részeként.[27] A középkori egyház a pogány szertartások e fontos kellékét beépíti ceremónia-készletébe, liturgiájába. A túlvilági élet középkori, reális megrajzolásánál gyakran találkozunk „mennybe vetített" lánctáncokkal a prédikációkban, vitairatokban éppúgy, mint a templomi freskókon és vallásos tárgyú festményeken. A paradicsomi környezetben lánckörtáncban egyesülve mulatnak a túlvilág lakói Fra Angelico festményén éppúgy, mint a rilai kolostor

[21] Wolfram, Richard, 1956. 33; 1936. 8. fejezet; 1938; Almgren, O., 1934.

[22] Ilias 18. ének 590—606. sor; Lukianos 1959. 23; Weege, Fritz, 1926; Schikowski, John, 1926, 8. kép; Wolfram, Richard, 1962. Abb. 9; Johnstone, Mary A. 1956. 103; Sachs, Curt, 1937. 237—239.

[23] Raffé, W. G., 1964. 274; Haraszti Emil, 1937. 13.

[24] Nettl, Paul, 1962. 22; Michaelides, Solon, 1956. 37—38; Johnstone, Mary A. 1956. 55—57., 80., 84—85; 103., 46; Színészeti Lexikon, 1930. II., 290—294.

[25] Wolfram, Richard, 1951. 58; 1956. 32—36; Lohse-Claus, Elli, 1964. 13—14. kép.

[26] Wolfram, Richard, 1956. 32. Apollinarius Sidonus (i.u. 460) — folyóparton lezajló barbár énekes lakodalmi táncra vonatkozó — említését idézi.

[27] Raffé, W. G., 1964. 111—113; Haraszti Emil, 1937. 16.

freskóján.[28] Mind a bizánci, mind a római egyház nyilván a korabeli legáltalánosabb, legkedveltebb, s tanításaival leginkább összeegyeztethető kollektív lánctáncformát engedte be liturgiájába, noha világivá fajulása ellen — amelynek nem vethetett gátat — többször tiltakozott, s a túlvilág középkori elképzelésével mégis összeegyeztethetőnek tartva vetítette a mennybe is. A világ vége várásának hangulatához kapcsolódó középkori haláltánc mánia ábrázolásai is nagyrészt lánctáncokhoz kapcsolódnak.[29]

A pogány ritusok, majd a keresztény egyházi szertartások fő táncformája természetszerűen a világi táncéletet is átszőtte. A szórakozó társasági táncok fő formája is a lánctánc volt a feudális társadalom minden szférájában. A késői középkor és a korai reneszánsz idejére kivirágzó fejlett, udvari tánckultúra sokat emlegetett táncfajtáinak korai formái — a carole, az espringola, a reigen, a tresken, a branle — lánctáncok, amelyeket eleinte énekkel kísértek, s zenéjük fokozatosan vált hangszeres muzsikává.[30] A tánckultúra fejlődése során eleinte epizódként, majd második tételként kapcsolódik a lánctánchoz a pantomimikus párostánc is.[31]

A korábban csak epizód- vagy utótáncként használatos párostáncok divatja a régi lánc- és füzértáncokat fokozatosan háttérbe szorította. Az éneket hangszeres kíséret váltja fel a lánctáncban is, de zenei és verstani terminológiánk jó része — amelyek e korból erednek — máig utalnak a körtánchoz való hajdani kapcsolódásukra. A versus, a refrén, a volta, ripresa, cantilena, ballada kifejezések eredetileg a körtánchoz és zenéjéhez kapcsolódtak.[32] A reneszánszban a párostáncok mellett a lánctáncok bizonyos fajtái még minden társadalmi réteg táncéletében megtalálhatók ugyan,[33] de az egyre szaporodó párostáncok mellett jelentőségük egyre csökken.

A nyugat-európai reneszánszban kiteljesedő párostánc divat több hullámban terjed észak és kelet felé. A tiltó egyházi rendelkezések, főként a protestáns prédikátorok heves, puritán tiltakozásai nyomán német, osztrák és magyar területen is jól lemérhető rohamos terjedésük.[34] Az új divat megakadályozhatatlan terjedése egyre inkább kiszorítja a korábbi lánctáncokat, s ezek fokozatosan a táncélet perifériájára kerülve, legfeljebb a paraszti táncéletben maradnak még ideig-óráig használatban. A gyors ütemben polgárosuló nyugat- és közép-európai parasztság köréből az udvari, majd polgári párostáncok az utolsó két évszázad folyamán, századunkra az énekes lánckörtáncot teljesen kiszorítják.[35] Néhány peremterület kivételével szinte mindenütt eltűnnek, illetve az európai gyermekjátékok világa őrzi leghívebben a nyomait.[36]

Az európai folklórkutatás a múlt század végén fedezi fel az északnyugati szigetvilág (Fär-Öer, Izland) régies tánckultúráját, amely egyik fontos tám-

[28] Fra Angelico: Utolsó Ítélet c. festményén (Firenzei Akadémia) vö. Szalay Karolaz 1941. 41; Dolmetsch, Mabel, 1949. 80; – A rilai „Krisztus temploma" 16. századi fal, festményén. vö. Katzarova, Raina-Dzsenev Kiril, 1958. 15–16. Más középkor végi olasz egyházi jellegű festmények lánctánc ábrázolásaira utal: Szalay Karola, 1941. 33, 35.

[29] Kozáky István, 1944. XIX. tábla 2–4, XXI. 1–3, XXII. 2, XXIII. 6, XXV. 1–4, XXVII. 1–4; Sachs, Curt, 1937. 260–261; Szalay Karola, 1941. 28–30; Louis, Maurice A. L., 1963. VI. fejezet; Raffé W. G., 1964. 141, 142, 507.

[30] Sachs, Curt, 1937. 288–291; Nettl, Paul, 1962. 29–38.

[31] Sachs, Curt, 1937. 268–277; Nettl, Paul, 1962. 32–33.

[32] Sachs, Curt, 1937. 288–289; Nettl, Paul, 1962. 32.

[33] Lásd e munka II.D. fejezetét.

[34] Böhme, Franz Magnus, 1886. I. 91; Junk, Viktor, 1930. 235; Moser, Otto, 1959. 137; Réthei Prikkel Marián, 1924; Maácz László, 1952.

[35] Wolfram, Richard, 1961.

[36] Böhme, Franz Magnus, 1886. I. 292.; Wolfram, Richard, 1951. 86; Goldschmidt, Änne, 1966. 29; Lajtha László – Gönyey Sándor, 1943.

pontját jelenti a középkori európai tánctörténet rekonstrukciójának. A 19. század végén — szemben a kontinenssel — e szigeteken még főleg lánctáncokat táncoltak, régi epikus énekek kíséretében. A énekes lánctánc töredékes, szórványos előfordulásai norvég, svéd és dán területen megerősítették azt a feltevést, hogy a Fär-Öer szigeti hagyományok korábban a kontinens északi részein is általánosak voltak, noha e terület a vonatkozó történeti adatokban szegényesebb volt Nyugat-Európához, főként Angliához és Franciaországhoz képest.[37]

A történeti és recens adatok bősége alapján ugyanis sokáig Angliát és Franciaországot tekintették az énekes lánctáncok, füzértáncok igazi, kizárólagos hazájának, ahonnan elterjedtek a kontinens más részein is. A régi nyugat-európai énekes körtáncokat az Újvilág angol és francia telepesei éppúgy sokáig megőrizték, mint ahogy az anyaországi századvégi és század eleji gyűjtések is feltártak még ilyeneket.[38]

Dél-Európában, Spanyol- és Olaszországban is élnek még a lánctáncok maradványai.[39]

Közép-Európában, Svájcban, Németországban, Ausztriában és Csehországban az énekkörtáncok általános hiányáról beszélnek ugyan, de a századvégi néptáncgyűjtés még itt is feltárta az énekes körtánc nyomait.[40] A gyűjtések nyomán megindított tudatos felújítás és rekonstrukció újra divatba hozta az énekkörtáncot Közép-Európában.[41]

Kelet-Európában főként a szlovákok, magyarok és erdélyi románok, valamint a ruszinok, ukránok és oroszok, továbbá a keleti kis népek körében gyakoribbak a lánctáncok.[42]

A lánctáncok igazi hazája ma a Balkán félsziget. Az újkori európai párostánc divatok a török hódoltság miatt nem, vagy igen későn jutottak el ide, s így ez a terület, az általános európai tánctörténeti fejlődés sodrából kiesve, korábbi állapotot őrzött meg. A párostáncok a balkáni népek között csak a legutóbbi évszázad folyamán kezdtek terjedni. Domináns táncformájuk máig a lánctánc maradt, amely igen sokféle típusban s gazdag változatokban él. A román, szerb, horvát, macedón, albán, bolgár, görög tánckincsre éppoly jellemző, mint a Földközi-tenger keleti szigetvilágára. E tánckultúra azonban az egyszerű énekes körtáncok kezdetleges fokát már jóval meghaladta és hangszeres kíséretű, formailag igen fejlett, aszimmetrikus ritmusvilágú egynemű és vegyes formák, rituális, szórakozó és bemutató-versengő funkciójú változatok egyaránt gyakoriak.

A lánctáncok a mediterráneum keleti felén, Kisázsia és Észak-Afrika népeinek, a törökök, arabok, zsidók tánckincsére egyaránt jellemzőek.[43] Keleti elterjedése a Kaukázusig,[44] sőt Indiáig követhető. A kisázsiai és észak-afrikai lánctáncok még szervesen kapcsolódnak az európai tánckultúrához. Más földrészek tánckincsében viszont ez a táncforma sokkal ritkább.

[37] Böhme, Franz Magnus, 1886. I. 230; Thuren, Hjalmar, 1908; Nielsen, Grüner H., 1917; 1933. 38; Sachs, Curt, 1937. 262—263; Wolfram, Richard, 1956.

[38] Wolfram, Richard, 1951. 88—93; Barbeau, Marius, 1956. 40; Guilcher, Jean-Michel, 1963.

[39] Ungarelli, Gaspare, 1894; Wolfram, Richard, 1951. 92; Ivanova, Anna, 1970. 166., 171; Matos, Garcia, 1957.

[40] Wolfram, Richard, 1951. 88; Goldschmidt, Änne, 1966. 29—45.

[41] Wolfram, Richard, 1956. 35; Huber, W. S., 1956. 36.

[42] Lásd e munka II. fejezetét.

[43] Teimourazi, L.—Holden, R., 1962; Kadman, Gurit—Hodes, T., 1959; Demirsipahi, Cemil, 1975.

[44] Liszicijan, Szrbui, 1958; 1972; Ivančan, Ivan, 1971a. 88—89.

AZ EURÓPAI ÉNEKES KÖRTÁNC

Az európai énekes körtánc általános vonásainak és történeti problémáinak áttekintése mintegy kiindulópontként szolgálhat a magyar énekkörtánc helyének meghatározására is Európa tánckultúrájában.

A történeti emlékanyag, valamint a recens néprajzi adatok a lánctáncot igen gyakran *rituális, szertartásos rendeltetésű tánc*nak mutatják. A frank-germán lakodalmi szertartás, a mecklenburgi rogai gyűrű, az ún. bogumil síremlékek, a ciprusi terrakotta kultikus ábrázolásai[45] a lánctáncok olyan tartalmi vonásait sejtetik, amelyek összhangban állnak a közelmúlt lánckörtáncaira vonatkozó funkcionális adatokkal, s szervesen kiegészítik azokat. A tavaszi falukerülések körtánca, a májusfa és a szentivánnapi tűz körüli tánc, a menyasszony körüli rituális körtánc, a halottas táncok, valamint az avató szertartással összefüggő nyugat- és közép-európai lánckard- és abroncstáncok, továbbá a szertartásos labirintus táncok mind a lánc- és körtánc formák rituális szerepköreire utalnak.[46]

A középkori egyház szertartásrendjében alkalmazott — Spanyolországban a közelmúltig élő — templomi lánckörtánc, a „mennybe vetített" szent körtáncok, a bogumil halottas táncok, a haláltánc mánia lánctáncai világosan utalnak arra, hogy a pogány mágikus, rituális körtánc új értelmet nyerve, megváltozott jelentéstartalommal simult bele a középkori keresztény világ szokásrendjébe.[47]

Az eddig hangsúlyozott kizárólagos kultikus-rituális rendeltetésük mellett azonban nem hagyhatjuk figyelmen kívül *a lánctáncok szórakozási szerepkörét*, világi karakterét sem, amely a jelek szerint szintén korán kialakulhatott Európában. Ez az általános tánctörténeti fejlődés szempontjából igen fontos, mert a szó szoros értelmében vett szórakozó, újkori társastánc-kultúra alapjait vetette meg.

A világi szórakozás célját szolgáló lánctáncok *két* fő *csoportra* oszthatók a műfaji, formai, zenei és tartalmi sajátosságaik alapján:

1. *A tiszta tánc* lírai műfaját képviselő körtáncokat Európában énekelt lírai dalok, valamint hangszeres tánczene kíséri. Ezekre illik leginkább Curt Sachs — sokszor erőltetett — de ez esetben találó jellemzése: „képszerűtlen, befelé forduló, ábrázolásmentes táncok."[48] A magyar énekes leánykörtánc éppúgy ide tartozik, mint a hangszeres kíséretű balkáni lánctáncok.

2. A Sachs „képszerű, ábrázoló jellegű, kifelé forduló" jelzőkkel körülírt tánckategóriája szintén gyakori a lánctáncokban.[49] Ezek a *mimikus elemek*kel, *dramatikus epizódok*kal átszőtt lánctáncok. Középpontjukban valamilyen esemény megjelenítése áll, vagyis kisebb lélegzetű táncjátékok, amelyeknek formai kerete a körtánc. A tánc központi magja a szóló- vagy párostánc, a mimikus cselekmény vagy a szólóének. E komplexebb műfajban a csoportos lánctánc mellett szerepet kap a szóló- és párostánc is. A lírai, epikai és drámai elemek váltakozva szövődnek össze bennük egy tökéletes „Gesamstkunst"-tá. Az Iliász-beli körtánc-jellemzés, a középkori ún. balladatánc, az orosz horovod, valamint a mimikus gyermekjátékok egyaránt ide sorolhatók.[50]

[45] Wolfram, Richard, 1956. 33; Louis, Maurice A. L. 1963. IV.; Wenzel Marian, 1965.
[46] Sachs, Curt, 1937. 151—155; Wolfram, Richard, 1936; Alford, Violet, 1962.
[47] Wolfram, Richard, 1951. 53; Louis, Maurice A. L. 1963. 73.
[48] Sachs, Curt, 1937. 62.
[49] Sachs, Curt, 1937. 77.
[50] Lásd e munka II.A.1. fejezetét, továbbá Goldschmidt, Änne, 1966. 41; Wolfram, Richard, 1951. 89; Hoerburger, Felix—Segler, Helmuth, 1963.

E műfaji csoport léte eredményezte azt, hogy az énekes körtáncot az európai szakirodalom gyakran emlegeti a hős epikához s *a ballada* műfajához kapcsolódó mimikus táncformaként.[51] A múlt századi balladairodalom óta közhelyszerűen ismétlődik az epikus énekek és balladák táncszerű előadással való összekapcsolása, noha az erre vonatkozó tényleges adatok száma csekély és vitatható. A Fär-Öer szigeti lánctáncok kíséretét valóban hősénekek és balladaszerű történeti énekek *is* szolgáltatják, de ezek pantomimikus eljátszásáról, megjelenítéséről nincsenek adatok. A ballada terminus technicus eredete, a balladák táncdalszerű, refrénes formája, a mimikus gyermekjátékokkal való összekapcsolásuk, s néhány homályos történeti adat jelentette a bizonytalan támpontot e szemlélet kialakulásához és megszilárdításához. A lánctáncot valóban kísérhetik epikus énekek, balladák is, pl. a Fär-Öer szigeteken, Németországban (Pomeránia) vagy a Balkánon, de megjelenítésükre nincsenek egyértelmű adataink.[52]

Egyik híres angliai haláltánc-leírásban mimikus elemek, munkamozdulatok is kapcsolódnak a lánctáncformához, Spanyolországból is ismerünk mimikus haláltánc adatot és Arbeau branle-jai között is szerepel jó néhány mimikus mozzanatot tartalmazó lánctánc, ezeknek viszont nincs közük a balladához.[53] A szlovéneknél, az oroszok horovodjában is előfordulnak dramatikus elemek a lánctáncban, de ezek sem balladamotívumok ábrázolásai.[54] Az Európa-szerte élő mimikus gyermekjátékok pedig még nem feltétlen bizonyítékai a ballada hajdani megjelenítésének.

Európa jó részén a lánctánc csak a tiszta tánc értelmében — drámai epizódok és mimikus elemek nélkül — található meg, még ha olykor epikus énekek előfordulnak is a túlnyomórészt lírai dalok alkalmazása mellett.[55] Walter Salmen szerint a mimikus elemek fokozatosan koptak ki a lánckörtáncból a fejlődés folyamán.[56]

Nyugat-Európában az énekkíséret — mely feltétlenül a lánctánc elsődleges kíséretét jelenthette — korán háttérbe szorul. Az európai népdal és hangszeres zene néhány alapvető terminus technicusa eredetileg a körtáncokhoz kapcsolódott,[57] ami arra utal, hogy a strófikus népdal kialakulásában és megszilárdulásában is bizonyos szerepe volt a körtáncnak.[58] A középkor végén és a reneszánszban uralomra jutó hangszeres muzsika már a körtánc kíséretébe is behatol. A 16. század végén Arbeau sokféle branle-ja közül pl. egynek sincs már énekes kísérete.[59] Az egyszerű énekes tánckíséret később már egyre inkább a paraszti táncéletbe, annak is perifériájára, végül a gyermekvilágba szorul.

Még az archaikus táncéletű Balkánon is a hangszeres kíséretű lánctáncok dominálnak. Az újabb párostáncok a Balkánon nem terjedvén el, a táncélet

[51] Böhme, Franz Magnus, 1886. I. 4, 232; Ortutay Gyula, 1948. 22., 24., 33.

[52] Thuren, Hjalmar, 1908; Goldschmidt, Änne, 1966. 41—45. Vö. erre vonatkozóan Bartók egyértelműen nemleges álláspontját. Gergely Pál, 1961. 5; Vargyas Lajos, 1976. II. 244—246.

[53] Sachs, Curt, 1937. 252—253; Haraszti Emil, 1937. 15—16. Arbeau munkájára vonatkozóan lásd e munka II. D. fejezetét.

[54] Vö. Bacsinszkaja, N., 1951. és Golejzovszkij, K., 1964. által közölt horovod énekek szövegeit.

[55] Lásd az 52. jegyzetet, valamint e munka II. C. fejezetében a balkáni lánctáncokhoz kapcsolódó epikus, balladás szövegeket.

[56] Wolfram, Richard, 1956. 35.

[57] Lásd a 32. jegyzetet.

[58] Figyelemre méltó, hogy a balkáni körtáncok egy részére jellemző a rövid, zárt, szakaszos, strófaszerű táncfelépítés is. Kallós Zoltán—Martin György, 1970. 218—224; Giurchescu, Anca—Eretescu, Constantin, 1974.

[59] Lásd e munka II. D. fejezetét.

központjában továbbra is a lánctáncok maradtak. Ez a tánckategória pedig oly mértékben kifejlődött, túlburjánzott és hangszeres zenekíséretűvé vált, hogy az egyszerű énekes kíséret csak a rituális lánctáncokban maradt meg, vagy néhol szinte teljesen eltűnt.[60]

A szórakozó funkciójú lánctáncok Kelet-Európában a paraszti táncélet perifériájára szorulva főként a táncmulatságon kívül őrizték meg az énekes kíséret régies állapotát. Az énekes körtánc néhol a szervezett bálok rendjébe is beépült, mégpedig a táncmulatság megkezdésénél, a gyülekezéskor, valamint a zeneszünetekben szokott előfordulni. Olykor még a zeneszó megindulásakor is folytatták, s így a szünetben megkezdett leánykörtánc mintegy tánckezdés szerepét is betölthette a táncrend első táncaként.

A 16. századi Franciaországban még lánctáncokkal nyitották a táncot, s csak ezt követték a párostáncok.[61] A 17. század második felében még a lánctánc kezdő szerepéről számol be egy forrás az erdélyi udvari mulatságokban.[62] Néhány évtizeddel később azonban Apor Péter részletes, aprólékos szokásleírásai már nem említenek lánctáncokat.[63] Az erdélyi paraszti táncrend azonban néhol máig megőrizte a tánckezdő lánctánc nyomait. A lánctáncokban egyébként szegényes Erdélyben néhány régies területen már éppen csak a tánckezdéshez kapcsolódnak lánctáncformák.[64]

Az európai énekes körtáncok és hangszeres lánctáncok Európa-szerte meglepően egységes, közös alkotóeleme egy tripódikus, 6/4-es időtartamú sétáló lépés, mely a kör lassú haladó ingamozgását eredményezi. Északnyugat-Európától egészen Kisázsiáig közismert. Az európai szakirodalomban *Fär-Öer lépés*ként vagy *Branle Simple* néven emlegetett motívum egyszerűsége miatt különösen alkalmas a csoportos lánctáncokban való alkalmazásra. Mindenki számára könnyen befogadható, egyszerű lépés, mely nem vonja el a figyelmet az énektől, biztosítja a kör állandó forgását, térbelileg, ritmikailag jól variálható, tehát nem válik unalmassá, s a zenével való sajátos, ingadozó viszonya is érdekessé teszi. Többnyire a kör balra haladását, napirányú forgását eredményezi. Csak legfontosabb előfordulási helyeit említjük: Fär-Öer szigetek, Svédország, Németország, Ausztria, Franciaország, Szardínia, Csehszlovákia, Magyarország, Románia, Jugoszlávia, Bulgária, Albánia, Görögország, Törökország, Libanon, Jordánia, Palesztina.[65]

Az énekes lánctáncok másik általános, széles területen ismert közös vonása a kör lélegző mozgása, *a kör szűkítése-tágítása* útján, mely az összefogott karok párhuzamos ki-be lengetésével, előre-hátra testingással és rendszerint előre-hátra lépegető balra haladással párosul. A Fär-öeri körtáncban, Dániában, Normandiában, a német és osztrák körtáncokban fordul elő töredékes nyomokban.[66] Igen gyakori még Kelet-Európában és a Balkánon. A magyar és szlovák leánykarikázókban, a horvát és szerb kólókban, a román horákban mindennapos mozzanat.[67]

A történeti adatokban többször feltűnik a befelé horpadó kör említése vagy ábrázolása is, mely a táncosok nagy számának és a tánchely alakjához való

[60] Pl. a román tánckincsben már igen ritka az énekes lánctánc.
[61] Lásd e munka II. D. fejezetét.
[62] Réthei Prikkel Marián, 1924. 55.
[63] Apor Péter, 1736.
[64] Lásd részletesebben az I.C. fejezetben.
[65] Wolfram, Richard, 1951. 88—93; 1962. 71—74; 1956. 32—36; Ivančan, Ivan, 1971a 88—89.
[66] Wolfram, Richard, 1956. 35.
[67] Lásd e munka II. fejezetét.

igazodásnak természetszerű következménye.[68] A Fär-Öeri lánctáncra ez éppoly jellemző, mint a balkáni tömeges lánctáncokra, pl. a bolgár horóra.[69]

A *lassú és friss táncrészek* kettőssége szintén átfogó jellegzetesség az európai lánctáncokban a Fär-Öer szigetektől a Balkánig. A régiesebb változatokban még a középkori proporciós ritmikai variálás — Arbeau által leírt — gyakorlata is jelentkezik. Ennek nyomai a balkáni körtáncok zenéjében is feltűnnek. A balkáni lánctáncokban a lassú aszimmetrikus dallamot gyakran párosütemű, gyors változata követi, sokszor egyazon, de ritmikailag átértékelt dallammal és lépésanyaggal.[70]

LÁNCTÁNCOK A MAGYAR TÁNCTÖRTÉNETBEN ÉS TÁNCFOLKLÓRBAN

A magyar tánctörténet emlékei között a lánctáncok csekély helyet foglalnak el. Konkrét táncokra alig, vagy csak közvetve utaló középkori forrásaink némelyike mögött azonban többnyire lánctáncokat sejthetünk. Az 1279-i budai zsinat határozatában eltiltott templomi és temetőkerti táncolás — a korabeli európai párhuzamok alapján — feltehetően láncformában folyhatott le.[71] A középkori táncábrázolások között nevezetes runkelsteini freskóknak közvetett magyar vonatkozása is van: a lánctáncot Róbert Károly harmadik felesége, Nagy Lajos anyja, a lengyel származású Erzsébet királyné vezeti.[72] Mátyás király budai menyegzői ünnepén a bajor választófejedelem követének jelentései szerint Beatrix részvételével Zäunert, azaz sövénytáncot járnak.[73] E táncot még egy századdal később is kárhoztatja Bornemisza Péter,[74] mely feltehetően azonos az Arbeau által 1588-ban leírt Branle de la Haye-vel.[75] II. Lajos király és Mária királynő eljegyzési ünnepségén Bécsben a magyar és osztrák főurak füzérformájú fáklyatáncot járnak, amelynek Arbeau párválasztó változatát írja le.[76] A Sándor-kódex [16. század] dömés apácája énekszóra járt mennyei táncot említ, mely a kor elképzelése szerint szintén láncformájú.[77] Apáti Ferenc Cantilena-jának címe táncénekre, körtánc-dalra utal, s talán nem véletlenül említ versében „serényen futó lányok"-at.[78]

A 16. századtól sűrűsödő tánctörténeti adataink nem jelentik egyben a lánctánc utalások bővülését is, mert ebben az időben már nálunk is számolhatunk háttérbe szorulásukkal. Forrásaink főként a török háborúk miatt aktuálissá vált fegyveres hajdútáncról tesznek említést,[79] valamint inkább a protestáns prédikátorok heves ellenzését kiváltó újabb párostáncokkal foglalkoznak, „az undok tapogatós táncok"-kal.[80] A lánctáncokra vonatkozó adatok tehát nem bővülnek ugyan, de már többetmondók, részletezőbbek az eddigieknél. A szó-

[68] Wolfram, Richard, 1956. 33.
[69] Thuren Hjalmar, 1908. 306; Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 27.
[70] Lásd e munka II.C. fejezetét.
[71] Morvay Péter, 1951. 73; Réthei Prikkel Marián, 1924. 10.
[72] Pór Antal, 1900; Dercsényi Dezső, 35—38., 41—42., 47., 50; Szalay Karola, 1941. 69; Zolnay László, 1969. 82. kép.
[73] Berzeviczy Albert, 1908; Kaposi Edit—Pethes Iván, 1959. 30.
[74] Bornemisza Péter, 1955. 210.
[75] Arbeau, Thoinot—Beaumont, Cyril, 1925, 142—144.
[76] Kaposi Edit—Pethes Iván, 1959, 38; Ortvay Tivadar, 1914; Arbeau, Thoinot—Beaumont, Cyril, 1925. 136—138.
[77] Réthey Prikkel Marián, 1924. 14.
[78] Horváth Cyrill, 1921. 492.
[79] Réthei Prikkel Marián, 1924. 131—148.
[80] Lásd a 74. jegyzetet.

tári említések mellett[81] a 17. és 18. században Daniel Speer[82] a Felvidéken, Reverend abbé pedig Erdélyben említ lánckörtáncokat. A fejedelmi udvar mulatságainak táncrendjében — a jellemzés szerint — a branle-hoz hasonló lánctáncokat a gavotte-szerű párostánc követi.[83] Figyelemre méltó, hogy a 17—18., sőt 19. század viszonylag gazdag ikonográfiai anyagában csupán két lánctáncábrázolással találkozunk, a pandurok és katonák csoportos táncával.[84] Egy Mária Terézia korabeli nevezetes diéta (1764) táncrendjében a felsorolt 16 magyar tánc közül csupán két táncnév mögött sejthetünk lánckörtáncot, mégpedig a „kerék" és esetleg a „gyertyástánc" mögött.[85] Márton József háromnyelvű szótára szűkszavúan, de pontosan határozza meg az énekes körtáncot a „chorea" címszóhoz kapcsolódóan.[86] A 19. század folyamán megszaporodó, már kifejezetten néprajzi jellegű leírásokban gyakoribb az énekes lánctáncok említése, ezek közül érdemes kiemelnünk egy század eleji északnyugat-dunántúli énekes-táncos játék,[87] valamint a sárközi karikázó első klasszikus, 1866-os jellemzését.[88]

A magyar leánykörtáncok tudományos kutatása későn kezdődött s meglehetősen hézagosan és egyenlőtlenül folyt. Réthei Prikkel Marián 1924-ben megjelent[89] — minden táncfajtánkra kiterjedő — összefoglalása még szót sem ejt e műfajról. Munkája még nem az élő táncfolklór anyagára, hanem elsősorban a tánctörténeti adatokra támaszkodott, s ezek pedig csak elvétve említik a leánykörtáncokat.

A harmincas évek első, szórványos táncgyűjtései nyomán Lajtha László és Gönyey Sándor,[90] valamint Viski Károly[91] már vázlatosan jellemzik e táncfajtát. Lajtha és Gönyey hangsúlyozzák először e körtáncok archaikus jellegét és az énekes-táncos gyermekjátékokkal való összefüggéseit. A délszláv kólókkal való hasonlóságát is észreveszik, de kissé mereven kezelik e kapcsolatok jelentőségét.

Táncirodalmunk első nagyobb, anyagközlő gyűjteménye, Molnár István Magyar tánchagyományok c. munkája[92], tánckincsünk csaknem minden fő típusát bemutatja a nyelvterület különböző részein gyűjtött változatokkal, de a leánykörtáncokat nem érinti. A negyvenes évek többi gyűjteményei[93] pedig csupán néhány olyan körtáncváltozat közlésére szorítkoztak, amelyeket a Gyöngyösbokrétás csoportok műsorai hoztak felszínre.

A leánykörtáncok tömeges feltárását csak az 1950-es, majd 60-as évek rendszeres néptáncgyűjtései eredményezték. Ettől kezdve számuk a népszerű és tudományos publikációkban egyaránt növekszik. A legtöbb leánykörtánc

[81] Pápai Páriz Ferenc, 1708. „Chorus circularis: kerek tántz".
[82] Turóczy-Trostler József, 1956. 166.
[83] Réthei Prikkel Marián, 1924. 55.
[84] Birckenstein, von. A. E. Burckhardt, 1686; Réthei Prikkel Marián, 1924. 231; Ghircoiașiu, Romeo, 1963. 96.
[85] Vasárnapi Újság 1872. 515.
[86] Márton, Josephus, 1818. „Orbem saltatorium versare . . . karikában vagy kerekben táncolni, karikás táncot járni, im Kreise tanzen, einen Kreistanz machen". — „Chorea . . tántz, karikás tántz, karikában való tántzolás és éneklés, ein Tanz in einem Kreis mit Gesang, Kreistanz".
[87] Townson, Robert, 1797. 43—45; Haraszti Sándor—Pethő Tibor, 1963. 203.
[88] Lásd a 84. oldalon.
[89] Réthei Prikkel Marián, 1924.
[90] Lajtha László—Gönyey Sándor, 1943.
[91] Viski Károly, 1937.
[92] Molnár István, 1947.
[93] Volly István, 1944; 1945; Elekes Istvánné, 1947; Lugossy Emma—Gönyey Sándor, 1947.

változatot Lugossy Emma tette közzé két monografikus munkájában.[94] Emellett a regionális monográfiák[95] tartalmazzák a leghitelesebb, már filmen való rögzítés nyomán lejegyzett táncváltozatokat.

Az újabb gyűjtések nyomán Kaposi Edit és Maácz László összefoglaló munkája[96] már külön fejezetet szentel a leánytáncoknak, Szentpál Olga pedig formai elemző rendszerének[97] kifejtésénél elsősorban a leánykörtáncokra támaszkodott, 36 publikált leánykarikázó formai elemzését végezte el. Néhány regionális monográfia,[98] valamint összefoglaló munka[99] részfejezetei, továbbá történeti és összehasonlító tanulmány[100] foglalkozott bővebben a leánykörtáncokkal. Ez utóbbiak jelen munka közvetlen előzményeinek tekinthetők.

*

A lánc- és körforma *a mai magyar tánckincsben* nem játszik uralkodó szerepet, de többféle tánctípushoz kapcsolódik, mint természetes elemi forma. E típusok összekapcsolása formális alapon csupán a láncforma jelenléte miatt nem volna jogosult és ésszerű. A történeti anyagnál a típusbeli hovatartozás az adatok szűkszavúsága miatt nem mindig dönthető el egyértelműen. Éppen ezért a történeti áttekintésnél a lánctáncformára utaló adatokat felsoroltuk anélkül, hogy szűkebb hovatartozásukat tisztázhattuk volna. A néprajzi anyag esetében azonban mód nyílik részletezőbb, pontosabb osztályozásra is. A következőkben felsoroljuk azokat a táncfajtáinkat, amelyekben a lánc- és körforma állandó vagy alkalmi szerepet játszik, de tipológiai szempontból megkülönböztetendők egymástól.

1. A láncforma különböző változatai gyakori alapformái az énekes-táncos *gyermekjátékok*nak.[101] Ezek a régi európai füzértáncok legrégibb alapvonásait őrzik, s gyakran mimikus, játékos epizódokkal, dramatikus mozzanatokkal ötvöződnek.

2. A *leánykörtánc*ot — mely munkánk központi tárgya — mindig zárt körben, énekszóra járják.

3. Tánckincsünk régi rétegének egyik fontos „polimorf" családjában, az ún. „ugrós"-ban[102] a magyar nyelvterület déli, délnyugati, Duna menti részein gyakran alkalmazzák a csoportos láncformákat is. A dél-dunántúli „kanásztánc" vagy „verbung", a sárközi „cinege", a Kalocsa-vidéki „mars", a baranyai-bácskai „háromugrós" vagy „dus", s a Solt-vidéki „tustoló" gyakran láncformában is előfordul. A kézfogással képzett laza kör-láncban férfiak és nők vegyesen táncolnak hangszeres zenekísérettel.

4. Az Erdélyben, főként a Mezőségen ismert *lassú* és *sűrű magyar*t vagy *négyes*t kis kétpáros zárt körökben, hangszeres és énekelt lassú, valamint középgyors tempóban vegyesen táncolják, olykor csak leányok is. A magyar-

[94] Lugossy Emma, 1952; 1956.
[95] Szentpál Olga, 1953; Morvay Péter—Pesovár Ernő, 1954; Martin György, 1955; Pesovár Ferenc, 1960.
[96] Kaposi Edit—Maácz László, 1958.
[97] Szentpál Olga, 1961.
[98] Martin György, 1964; Berkes Eszter, 1969.
[99] Martin György, 1970; 1974a.
[100] Martin György, 1968c; 1969c; 1973; 1974b.
[101] MNT I.
[102] Az „ugrós" néven összefoglalt tánccsalád egyik fő jellegzetessége a műfaji-formai többalakúság. Egyazon táncfajta még egy szűkebb közösségen belül is többféle, alkalomszerűen váltakozó formában használatos. Az ugrósnak szóló, páros, négyes, csoportos, egynemű és vegyes változatai egyaránt előfordulnak. Martin György, 1970. 51; 1974a. 28.

nak nevezett szóló férfi- és párostánc néhol önállósult vagy alkalmi formája ez a vegyes körtánc.[103]

5. Körtáncaink legfiatalabb ága a hangszeres kíséretű ún. *körcsárdás*, amely a páros csárdás újabban kifejlődött formája.

6. A kötött szerkezetű *körverbunk* — a közhiedelemmel ellentétben — nem tartozik a lánckörtáncok közé. Verbunktáncaink közül csupán néhány szigetközi — csallóközi változatban fordul elő a táncosok láncba való összekapcsolódása.[104]

7. Széles körben ismertek az ún. labirintus vagy *szerpentin formájú táncok*, amelyek ide-oda kígyózó, nyitott láncformában mozognak táncvezető irányításával, hangszeres zenekísérettel. Főként lakodalomban fordulnak elő, gyakran rituális-szertartásos funkciójúak, s szervesen kapcsolódnak a lakodalom vagy táncmulatság ceremónia-rendjéhez. A gyertyástánc és osztótánc pl. fontos szertartásos táncként illeszkedik a lakodalomba,[105] más típusai pedig játékos, szórakoztató társasjátékként vagy vaskos lakodalmi tréfaként a lakodalom hajnali óráiban fordulnak elő.[106] Állatutánzásra utaló táncnevek és mozzanatok kapcsolódnak hozzájuk, és dramatikus változataik sem ritkák. Legfontosabb elemük a táncvezető követése, utánzása, Jó részüket eszközzel táncolják: kendő, összecsavart törülköző, kötél, korbács, bot, seprű vagy gyertya a gyakoribb kellékek. Az eszköz a táncok funkciójának, rendeltetésének megfelelően változik. Zeneileg és formailag gyakran érintkeznek más táncfajtákkal, így pl. az ugrós dunántúli típusaival vagy a verbunkkal.

8. Az ún. *lánckardtáncok* típusa, amikor a táncosok különböző eszközök (kard, bot, vessző, abroncs, kendő) segítségével kapcsolódnak láncba, kifejezett férfitánc. A régi céhes hagyományok e maradványát Magyarországon csupán a Tokaj-hegyaljai bodnártánc képviseli.[107]

A NÉPTÁNCOK ELEMZÉSE ÉS RENDSZEREZÉSE

A néptáncok tudományos vizsgálata csupán a tánc alkotóelemeinek együttes figyelembevételével történhet. A tánckutatást máig bizonyos eklekticizmus jellemzi, vagyis a néptánc összetett jelenségének többnyire csak egyik vagy másik tényezőjét szokták gyűjteni, kutatni, s kiragadva összehasonlítani, noha komplexitását általában mindig hangsúlyozzák.[108]

A nyugati tánckutatás pl. jó ideig kevés figyelmet szentelt a formai-morfológiai vizsgálatoknak az élő paraszti táncfolklór hiánya miatt.[109] A természeti népek táncéletének, tánckincsének nagyvonalú értelmezésére is gyakran a táncok-

[103] A „magyar" szintén több alakú műfaji kategória. MARTIN György, 1973a. 251.
[104] MARTIN György—PESOVÁR Ernő, 1960. 247—248; MARTIN György, 1970. 118.
[105] LUGOSSY Emma, 1956. 429—449.
[106] LUGOSSY Emma, 1956. 481, 484, 485, 531—533; VARGA Gyula, 1958. 106—116; MORVAY Péter—PESOVÁR Ernő, 1954. 206, 219; BERKES Eszter, 1969. 153—154.
[107] GÖNYEY Sándor, 1934. 74.
[108] ZODER, Raimund, 1950. 47—52; Manual for folk music collectors, 1951. 17—20; KARPELES, Maud, 1958. 28—32; MORVAY Péter, 1953; PETERMAN, Kurt, 1957; KURATH, Prokosch Gertrude, 1960.
[109] WOLFRAM, Richard, HOERBURGER, Felix, ALFORD, Violet jelentős összehasonlító munkáinak elsődleges forrásanyagát természetszerűen a nyugat- és közép-európai táncfolklór múlt században és a század elején rögzített anyaga jelenti. Ezek a lejegyzések pedig éppen a tánc formai rögzítése tekintetében nélkülözik a teljességet. Az élő improvizatív kelet-európai folklórral való összehasonlító kitekintésük pedig inkább benyomásokra, mint egzakt leírásokra támaszkodik.

nak s zenéjüknek egzakt, részletes lejegyzése és elemzése nélkül került sor.[110] A kelet-európai népek később megindult tánckutatását viszont a közelmúltig bizonyos formalizmus jellemezte.[111] A sok helyütt még élő gazdag táncfolklór rögzítési és rendszerezési problémái a táncok leíró, formai-morfológiai vizsgálatát helyezték előtérbe, kevésbé sürgősnek ítélt más szempontok rovására. Így a tánckutatás például nem hangolódott még megfelelően össze az e tájon szintén fejlett népzenekutatás eredményeivel sem.[112] A legutóbbi évek kelet-európai monográfiáiban, összefoglaló munkáiban azonban már egyre következetesebben érvényesül a néptáncok minden tényezőt átfogó komplex vizsgálata,[113] mely nézetünk szerint a következő három, egyaránt fontos, s egymással szorosan kapcsolódó részre tagolódhat:

A) A tartalmi vagy funkcionális,
B) a zenei, valamint
C) a formai vonások vizsgálatára.

A) *A funkcionális és tartalmi vonások* fogalomkörébe utaljuk mindazokat a tényezőket, melyek a tánc társadalmi szerepére, életére, szokáskörülményeire, célzatára, jelentésére és a hozzáfűződő népi tudatra vonatkoznak.[114] A tánc gyakran és gyorsan változó — korántsem egyértelműen s örökérvényűen meghatározható — tartalmi jegyeit leginkább e vonásokon keresztül közelíthetjük meg.

A tánchoz fűződő népi tudat tükrözői a kapcsolódó nyelvi adatok, főként a táncnevek. Nem egyszer nélkülözhetetlen támpontot nyújtanak a tánc eredetére, fejlődésére, interetnikus kapcsolataira vonatkozóan. A gyakori névátvitel és jelentésváltozás miatt azonban értelmezésük óvatosságot kíván.

A szokáskörnyezet és színhely, a népi szokásrendben, a táncalkalomban — közelebbről a szertartás- vagy táncrendben — való elhelyezkedés, a tánc rendeltetését világítja meg és meglevő vagy már elhomályosult jelentéstartalmára is utalhat.

A tánc nemekhez, korosztályokhoz, társadalmi rétegekhez való kötöttségének, hagyományozódásának és divatjának vizsgálata útján társadalmi szerepét, életét közelíthetjük meg.

[110] Sachs, Curt, 1937. műve szükségképpen a hatalmas etnológiai irodalomban véletlenszerűen előforduló rövidebb-hosszabb táncjellemzésekre támaszkodhatott, s még nem álltak rendelkezésére olyan alapos monográfiák, mint amilyenek az utóbbi két évtized megújuló, ilyen irányú kutatásaira jellemzők. Vö. Kurath, Gertrude Prokosch 1964; Kurath, Gertrude Prokosch—Garcia, Antonio, 1970; Merriam, Alan P., 1967; Kaeppler Adrienne L., 1972.

[111] Az elmúlt 25 év jelentős kelet-európai néptánc-irodalmában dominálnak a puszta táncleírásokat tartalmazó munkák. A gombamódra elszaporodott nemzeti és ezen belül egyéni táncjelírási módszerek is jelzik, hogy a kelet-európai kutatás érdeklődésének központjában a tánc formai rögzítése állt.

[112] A jóval korábban megindult kelet-európai népzenekutatás már Magyarországon, Csehszlovákiában és Romániában is hatalmas archívumokkal, jelentős összefoglaló szintézisekkel rendelkezik, s a népzenei anyag összkiadásszerű sorozatán dolgozik. A néptánckutatás még elsősorban a gyűjtéssel és lejegyzéssel, valamint a rendszerezés kezdeti problémáival vívódik. Ez a fáziseltolódás megnehezíti a népzenekutatás eredményeinek közvetlen hasznosítását.

[113] Kotonski, Wlodzimierz, 1956; Ivančan, Ivan, 1963a; 1967; 1971a; 1973; Gumenjuk, A., 1963; Zálešák, Cyril, 1964; Bucşan, Andrei, 1971; Giurchescu, Anca—Eretescu, Constantin, 1974.

[114] E kérdéskörrel különösen részletesen foglalkozó munkák: Faragó József, 1946; Morvay Péter, 1953; Belényesy Márta, 1958; Martin György, 1970.

B) *A zenei vizsgálat* a tánc legfontosabb társjelenségének önálló elemzését éppúgy magába kell hogy foglalja, mint a tánccal való együttes szemléletét.[115]

A tánc melodikus kíséreti elemét szolgáltató dallamok sokoldalú elemzése a hangkészleti, metrikai-ritmikai, szerkezeti és szövegi vizsgálatra egyaránt kiterjed. Fokozott figyelem illeti a táncdallamok életét, a táncban és táncon kívüli alkalmazásukból fakadó eltéréseket, a vokális és hangszeres változatok viszonyát. A táncdallamok állandó vagy alkalmi jellege, az egy-egy táncfajtához járuló dallamok mennyisége is fontos vizsgálati szempont.

A tánc ritmuskíséreti elemét szolgáltató hangszerek működésének, a meghatározott tempójú, ún. kontrakíséreti módoknak, sztereotip ritmikus formuláknak a vizsgálata éppoly fontos része a tánczenekutatásnak, mint maguké a dallamoké.

A komplex tánczenei kíséret melodikus és ritmikus elemeinek viszonya, illeszkedése és összhangja mellett a tánccal való szoros kapcsolatukat is vizsgálnunk kell. A ritmuskíséret (kontra) a tánc tempóbeli, metrikai-ritmikai alapvonásainak kialakításában, a melodikus kíséret (dallam) pedig a tánc szerkezeti tagolásában, felépítésében játszik döntő szerepet.

A népi tánczenei terminus technicusok — éppúgy, mint a táncnevek — gyakran fontos útbaigazításokat adhatnak.

C) *A formai vizsgálat*[116] a néptáncok rendszerezésének és összehasonlításának legszilárdabb pontja, mert e vonások kevésbé változékonyak, mint a tánc tartalmi, funkcionális vagy zenei sajátosságai. A résztvevők száma és neme, kapcsolatuk, összefogódzási módjuk, tartásuk, térbeli viszonyuk, a kialakított formációk és ezek változásai, a térbeli mozgás módjai és irányai, a tánc térrajza stb. mind e vizsgálat keretébe tartoznak.

A táncmozgást alkotó ritmikai, plasztikai és dinamikai tényezőket nem önmagukban, elvont általánosságukban, hanem a tánc szerkezeti-morfológiai egységeinek keretében szemléljük, s a szerkezeti felépítés szempontjából vizsgáljuk.

A formai elemzés legfontosabb mozzanata a tánc szerkezeti egységeinek objektív meghatározása és segítségével a tánc felépítésének, tagolásának vizsgálata.[117] A tánc legkisebb, szerves alapegységei a motívumok, amelyek vizsgálatának a tánckutatásban különösen fontos szerepe van.[118] A lábmotívumok mellett kar- és eszközmotívumokról, továbbá térmotívumokról beszélhetünk. A motívumokból épülnek a tánc magasabb fokozatú szerkezeti egységei: a motívumsor, a szakasz, a tétel, majd a tánc, s néha a tánc-ciklus. Ezek belső struktúrája, tartalmi viszonyuk és terjedelmi arányaik alapján jellemezhetjük a tánc felépítését. A szerkezeti elemzés a zene és tánc tagolásának összefüggéseit, a szerkezeti szabályozottság és a formai-szerkezeti fejlettség fokát hangsúlyozottan figyelembe veszi.

*

A táncelemzés felsorolt szempontjai alapján kerülhet sor a táncok osztályozására. A nemzetközi szakirodalomban eddig felmerült s használatos kategóriákból azokat alkalmazzuk, amelyek a magyar tánckincs rendszerezésére is meg-

[115] A zenei elemzés szempontjait lásd: Bartók Béla, 1924; Petermann, Kurt, 1957; a táncszempontú zenei vizsgálat kérdéseit: Martin György, 1967d.

[116] Proca, Vera Ciortea, 1956–57; Szentpál Olga, 1961.

[117] Martin György–Pesovár Ernő, 1959; Giurchescu, Anca, 1964; Petermann, Kurt, 1965; Kaeppler Adrienne L., 1972.,

[118] Martin György–Pesovár Ernő, 1963; Martin György, 1964a.

felelőknek bizonyultak, s egyben lehetővé teszik az egyetemes tánckutatás keretébe való illeszkedést is.[119]

A táncforma általános fogalomköre[120] csupán a táncok közötti általános, formális tájékozódást segíti elő, de önmagában még nem jelent tényleges osztályozást. Meghatározásuk még csak a tánc legáltalánosabb, feltűnő formai jegyeit érinti: hány résztvevő, milyen alakzatot, formációt, egymással milyen viszonyt alkotva táncol. Eszerint szóló-, kettős- (páros), hármas-, négyes-, kis- és nagycsoportban járt ún. kórustáncokat különböztetünk meg. A párostáncok elengedve járt és nyílt vagy zárt fogásmód alapján osztályozhatók tovább. A csoporttáncok között — a táncosok térbeli viszonya, elhelyezkedése szerint — kötetlen és kötött alakzatú táncok vannak. Így a kötetlen, amorf csoporttáncok mellett kör, félkör, oszlop, szerpentin stb. formájú táncokról beszélünk. Az utóbbiak összefogódzással járt formái az ún. lánctáncok. A csoporttáncokon belül szorosabb viszony jöhet létre egyes táncosok között, s ezáltal a nagy forma keretén belül több önálló mikro-táncforma is képződik. Az ún. páros csoporttáncok esetében pl. önálló párok tömege táncol egymással kötött vagy kötetlen viszonyban s térbeli elrendezésben.

A már jóval szűkebb *műfaji kategóriák*[121] meghatározásánál az eddigi formális szempont a szociotípus és funkció figyelembevételével egészül ki, vagyis a táncok célzata, rendeltetése révén a tartalmi vonások kapnak szerepet. A nemek és korosztályok részvétele alapján egynemű — azaz férfi, női, legény, leány, gyermek —, valamint vegyes táncokról beszélünk. A táncok funkciója, tartalmi jegyei alapján szórakozó-mulatsági, mutatványos-ügyességi (eszközös), harci, rituális-szertartásos, játékos, utánzó-mimikus és menettáncokat stb. különböztetünk meg.

A táncforma és műfaj együttes figyelembevételével már konkrét, a gyakorlati rendszerezésben is jól alkalmazható kategóriák jönnek létre. E műfajiformai csoportok eredete, gyakorisága és divatja többnyire egy meghatározott tánctörténeti korszakhoz, társadalmi formációhoz kapcsolódik, egyes tánckultúrákra, nagyobb táncdialektusokra jellemző, illetve ezek általános fejlettségi fokára mutat.[122]

A tánctípus vagy táncfajta egy meghatározott tartalmi, formai és zenei keretben mozgó táncváltozatok összessége.[123] Meghatározásukban már a táncelemzés minden tényezője szerepet játszik. Kialakulásuk rendszerint egy szűkebb területhez, etnikumhoz, történeti korszakhoz fűződik és fejlődésük, virágzásuk meghatározott történeti-társadalmi körülményektől függ.[124]

[119] A Nemzetközi Népzenei Tanács (IFMC) choreológiai szekciójában több mint 15 éve folyik, kisebb-nagyobb megszakításokkal, a nemzetközi terminológiai egyeztetésre és az elemzés, rendszerezés közös nevezőinek kidolgozására irányuló munka, melyben német, csehszlovák, lengyel, jugoszláv, román, bolgár és magyar kutatók dolgoznak együtt. Az eddigi eredmények összefoglalásai: PETERMANN, Kurt, 1965; Journal of the IFMC 1974, 115–135.

[120] Hasonló értelemben használja a német szakirodalom: SACHS, Curt, 1937; GOLDSCHMIDT, Änne, 1966. — A románok a táncforma fogalomköre alapján határozzák meg tánckincsük legátfogóbb osztályait. BUCŞAN, Andrei, 1967.

[121] A műfaj fogalmát a tánckutatásban kevéssé alkalmazzák. Hasonló értelemben alkalmazza KAPOSI Edit–MAÁCZ László, 1958.

[122] MARTIN György, 1969a; KALLÓS Zoltán–MARTIN György, 1970.

[123] ORTUTAY Gyula, 1959. 209. — A magyar tánc-szakirodalom az utóbbi másfél évtizedben már ebben az értelemben használja e fogalmat. Lásd még MARTIN György, 1964a. 400; TÓTH, Štefan, 1967. 197.

[124] Legegyszerűbb példaként a csárdást, a verbunkot említhetjük, amelyeknek kialakulásáról, elterjedéséről, történetéről már viszonylag részletes képünk van. MARTIN György, 1974a.

A típus altípusokra vagy változatcsoportokra osztható, amelyek egy szélesebb területen elterjedt táncfajta — regionális és etnikus különbségekből fakadó — elágazásai. Ezekből legtöbbször a tánctípus történeti fejlődésének menetére, szakaszaira következtethetünk.[125]

A típuscsalád fogalomkörébe azok a rokon típusok tartoznak, amelyek formális és műfaji szempontból sokszor különböznek ugyan, de lényeges formai és zenei jegyeik olyan sok részletben megegyeznek, hogy nyilvánvalóan egy táncfajta szóródásának és külön fejlődésének eredményeként jöttek létre.[126]

A tánctípusok affinitása, kontaminációja, a műfaji átcsapás és a táncformák kereszteződése igen gyakori jelenség a népi táncok körében.[127]

A MAGYAR KÖRTÁNCOK FELOSZTÁSA ÉS VIZSGÁLATA

A *lánctáncok* fogalomköre minden olyan — különféle térbeli alakzatban járt — táncformát magába foglal, amelyben a táncosok egymással lazább vagy szorosabb láncba kapcsolódnak. A lánctáncok átfogó kategóriájának fő ágai:

I. A nyitott lánctáncok, amikor a táncosok alkotta lánc végei szabadok. Sokféle lehetséges térbeli alakzatuk (félkör, vonal, oszlop, kígyó, csigavonal stb.) alapján bonthatók további csoportokra.

II. A zárt lánctáncokban a táncosok kört vagy körszerű formát[128] alakítanak.

*III. A párostáncokkal ötvözött lánctáncok*ban a táncosok többsége nyitott vagy zárt láncot alakít, miközben egy-egy pár a láncból kiszakadva táncol.

Alábbi ábránk a *lánctáncok* vázlatos *felosztását*, s ezen belül a körtáncok részletezését szemlélteti:

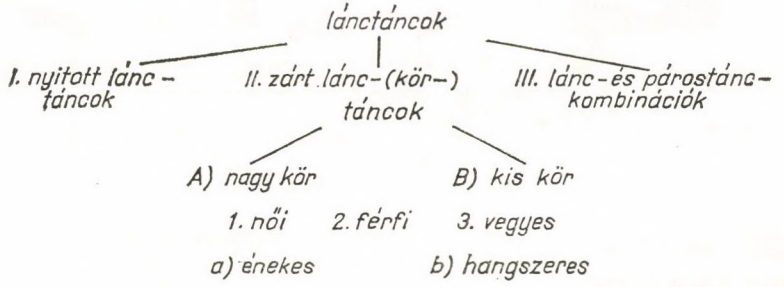

A körtáncok a táncosok száma szerint *A)* tömegben járt, kollektív nagykörös táncokra és *B)* 4—6 fő alkotta kiskörös táncokra oszthatók. A résztvevők neme szerinti további differenciálódás útján már jóval szűkebb műfaji csoportok jönnek létre: 1. női, 2. férfi és 3. vegyes körtáncok. A zenekíséret *a)* énekes *b)* vagy hangszeres jellegének figyelembevételével pedig még jobban leszűkíthető alcsoportok képződnek.

[125] Az erdélyi legényes egyszerűbb mezőségi és fejlettebb kalotaszegi altípusai esetében pl. nyilvánvalóan fejlődési fáziseltolódásról van szó. MARTIN György, 1964b.

[126] Ilyen pl. a magyar tánckincsben az ún. ugrós-legényes típuscsalád. MARTIN György, 1970. 51—56.

[127] ORTUTAY Gyula, 1959; — Ilyen affinitás mutatkozik pl. a verbunk és a csárdás motívumkincsében és zenéjében vagy a leánykörtánc és a csárdás mozgás- és dallamanyagában.

[128] A forma nem feltétlenül szabályos kör. Lásd a 10. sz. jegyzetet.

Munkánk központi tárgya — *a magyar leánykörtáncok* műfaja — a lánctáncok átfogó kategóriájának tehát csupán egyik fontos, de nem egyedüli ága (II.A 1. csoport). Három *legfőbb formai-műfaji ismérvük*, hogy *leányok nagy, kör alakú láncba kapcsolódva, énekszóra táncolják*. Másodlagosan és kevésbé részletesen tárgyaljuk a kiskörös, hangszeres zenéjű vegyes körtáncokat (II.B 3.b csoport). A magyar táncfolklórban e két kategória között szoros formai és zenei kapcsolat mutatkozik. A nyílt (I.) és a párostáncokkal kombinált lánctáncformákra (III.) csak akkor térünk ki, ha egy-egy vidék táncfolklórjában szorosabb kapcsolatban jelentkeznek a körtáncokkal.

I. A magyar körtáncok elterjedése

A magyar körtáncfajták meghatározása és bemutatása a földrajzi és tipológiai szempontok egyeztetésével valósítható meg, ugyanis régi táncaink esetében — népzenénk régi stílusához hasonlóan — a regionális tagoltság határozottabban érvényesül, mint az új stílusban.[129] A régi énekes, női körtánctípusok mindegyike kifejezetten egy-egy vidék hagyományaihoz kötődik,[130] s csak az

[129] Bartók Béla, 1924; Martin György, 1970.

[130] A táncforma elemi egyszerűsége miatt azonban ebben a régi stílusú tánckategóriában mégsem találunk oly nagymértékben elütő sajátosságokat, mint bármilyen más régi férfi- vagy párostánc esetében.

újabb körtáncok között találunk általános elterjedésűt (körcsárdás). Így tehát a körtánctípusok meghatározása egyben *körtánc-dialektusok* megállapítását is jelenti.

A körtáncok regionális típusai alapján meghatározható nagyobb és kisebb körtáncdialektusok azonban nem vágnak egybe teljesen a népi tánckultúra egészét számba vevő — komplex módon meghatározott — táncdialektusok határaival.[131] Míg a magyar népi tánckultúra minden lényeges jelenségét magába foglaló regionális különbségek nyugati (dunai), középső (tiszai) és egy keleti (erdélyi) nagytáji tagoltságot mutatnak, addig a régies körtáncok tekintetében inkább egy *déli* (dél-dunántúli), *északi* (felföldi) és *keleti* (erdélyi) *körtáncdialektusról* beszélhetünk.

Az énekes női körtáncok a magyar nyelvterület nem minden részére egyformán jellemzőek. Minden falura kiterjedő, általános, összefüggő divatjával csupán a magyar nyelvterület délnyugati negyedén, a Dél-Dunántúlon és az északi felén, a Felföldön találkozunk. E két, egymástól jól elválasztható déli és északi körtáncdialektus a Duna mentén csaknem érintkezik.

A nyelvterület más részein a leánykörtáncok hiányoznak, vagy ritka, szórványos előfordulásúak. Szinte teljes hiányuk észlelhető a polgárosult tánckultúrájú Észak-Dunántúlon és a Kisalföldön, valamint a mezővárosi településekkel jellemezhető Nagy-Alföldön. Különös módon a régies tánckultúrájú Erdélyben sem gyakori, bár az egymástól távol eső pontokon való szórványos feltűnése (Bukovina, Maros-Küküllő-vidék, Szilágyság) talán korábbi, szélesebb elterjedésre utal. Az énekes körtáncokban szegényes területeken viszont az újabb, hangszeres kíséretű vegyes, kiskörös táncok elterjedtek, elsősorban a mindenütt ismert körcsárdás.

Az egyes körtáncdialektusokat elsősorban a regionális leánykörtánctípusok határozzák meg, de ugyanakkor jellemző rájuk más lánc- és körtáncműfajok kiegészítő jelenléte is. Ilyen módosító, színező mozzanatot jelent a párválasztó körtáncok műfajának, valamint a vonuló-kapuzó-kígyózó nyílt lánctánc formák kapcsolódása is egy-egy vidék énekes karikázóihoz. A hangszeres vegyes kiskörös táncok bizonyos típusai (lassú és sűrű magyar) pedig Erdélyben területileg egészítik ki a szórványosan előforduló női körtáncokat. A hangszeres vegyes körtáncok széles elterjedésű, általános típusa a körcsárdás, amely újabb egységes rétegként helyezkedik el a regionálisan tagolt régibb leánykörtáncok mellett. Mint áttekintő táblázatunkból kitűnik, *a három nagy körtáncdialektuson belül összesen kilenc énekes körtánctípust és három hangszeres kíséretű vegyes körtáncfajtát határozhatunk meg.* A magyar körtáncok bemutatása és részletes vizsgálata a táblázatban megjelölt sorrendet követi.

A lánckörtáncok a legegyszerűbb, elemi táncformák közé tartoznak ugyan, mégis szükség van minden táncalkotó tényezőre kiterjedő, komplex vizsgálatukra ahhoz, hogy rendszerezésük szilárd alapokra, s összehasonlításuk közös nevezőre támaszkodhassék. A legátfogóbb formai, funkcionális és zenei tényezők már a tánc formai és műfaji csoportjainak meghatározásakor is szerepet kaptak: a tánc formai alakzatának, a résztvevők számának és nemének, valamint a zenekíséret énekes vagy hangszeres jellegének tényezői. Ezek azonban még korántsem elegendők a körtánctípusok konkrét meghatározásához. Ehhez már több funkcionális, zenei és formai tényező részletes analízésére van szükség. A következőkben azokat a *tényezőket* soroljuk fel, amelyeket *a körtáncok vizsgálata során* igyekszünk következetesen számba venni és elemezni. E tényezők csak együttesen adhatnak képet a körtáncokról, s típusaik meghatározá-

[131] Martin György, 1970; 1974a.

Alábbi táblázatunk a *magyar körtáncdialektusok, műfajok és típusok összefüggéseit* szemlélteti.

Körtánc-dialektusok	TÁNCMŰFAJOK			
	A) énekes leánykörtánc	*B)* párválasztó	*C)* vonuló játék	*D)* hangszeres vegyes körtánc
I. déli	1. szlavóniai körtánc		+	1. Körcsárdás
	2. dél-dunántúli karikázó	+	+	
	3. Duna menti karikázó	+		
	4. Kalocsa-vidéki férclés			
II. északi	1. Pest környéki körtánc			
	2. Északnyugati karikázó	+	+	
	3. Északkeleti karikázó	+	+	
III. keleti (erdélyi)	1. 6/8-os körtánc			
	2. 4/4-es körtánc	+		
				2. Lassú magyar
		+		3. Sűrű magyar

sához éppúgy nélkülözhetetlenek, mint összehasonlító vagy történeti vizsgálatukhoz.

A) *A funkció* fogalomkörébe utalható jelenségek a tánc legváltozékonyabb vonásai közé tartoznak, ezért a típusok meghatározásánál kevéssé alkalmazhatók. A tánc társadalmi szerepének konkrét alakulása azonban — amelyet rendszerint formai és zenei változás is nyomon követ — enélkül nem mérhető. Így tehát a funkcionális vizsgálat a táncok történeti változás-vizsgálatának egyik fontos támpontja.

1. A népi táncnevek, terminológiák számbavétele és értelmezése, a névadási módok elemzése ad elsősorban lehetőséget a táncra vonatkozó népi tudat megközelítésére. Alkalmazásuk a tánctípusok meghatározásánál óvatosságot kíván ugyan, mégis elősegítheti azt. A névanyag ugyanis egy tájon belül viszonylag következetesen egységes, és megváltozása gyakran a regionális tánctípus módosulására utalhat. A nyelvi anyag olykor a történeti és összehasonlító kutatások támpontjául is szolgálhat. Európa-szerte megfigyelhető a lánckörtáncok

névanyagában a többi táncformáktól — főleg a párostáncoktól elválasztó — következetes terminológiai disztinkció.

2. *A táncban résztvevők száma, neme és kora* már eleve utal a tánc rendeltetésére, társadalmi funkciójára, s formai jellegét is közvetve meghatározza. A tömeges kollektív, egyszerűbb formakincsű nagy lánctánc formákkal szemben a formailag fejlettebb kiskörös mikroformák a tánckultúra, a táncműfajok individualizálódási folyamatának jelei. A nemenként elkülönülve táncolt régibb műfajok vegyes táncformákká való átalakulása szintén az újkori fejlődés jellemző tendenciája. A körtáncforma általános társadalmi szerepében, alkalmazásában végbemenő — formai és zenei változásokra is kiható — műfaji átalakulás leginkább e tényezők figyelembevételével mérhető.

3. *A tánc alkalmának, alkalmazási körülményeinek* (időpont, színhely, szokáskeret) vizsgálata. A leánykörtánc időszakos tavaszi, böjti alkalmazása és jellegzetes természeti színhelyei (híd, vízpart, forrás, a határ bizonyos részei) hajdani rituális szerepkörükre utalhatnak éppúgy, mint a lakodalom legfontosabb, szertartásos mozzanataihoz való kapcsolódásuk. Más esetekben a táncmulatságon kívüli vagy táncszüneti alkalmazásuk a táncéletben elfoglalt, már perifériális helyzetükre utal. A mulatsági táncok rendjébe való illeszkedésük több fázisban történhet: a tánckezdés szerepében vagy a tánckezdő férfitánc kiegészítő kíséreteként, végül vegyes formában kifejezett mulatsági táncként.

B) *A zenei tényezők* a tánc legszilárdabb, a formát már közvetlenül is meghatározó vonások közé tartoznak, s épp ezért a típus meghatározásánál fontos szerepük van. Mindemellett gyakori a táncok kísérőzenéjének fokozatos változása, mely a korábbi, eredeti dallamkategóriák bővülését, néha teljes kicserélődését is eredményezheti.

1. *A körtáncok énekes vagy hangszeres kísérete* a funkció függvénye, és formai sajátosságaik keretét megszabja. A rituális vagy mulatságon kívüli szerepkörben alkalmazott énekes körtáncok mindig igen egyszerűek, az énekszó a tánccal egyenrangú, vagy fölébe kerekedik. A hangszeres kíséretű vegyes, szórakozó funkciójú mulatsági körtáncok viszont jóval táncszerűbbek, s formavilágúk fejlettebb, bonyolultabb. A formai és funkcionális vonások is támogatják azt a történetileg adatolható tényt, hogy a vokális kíséretű körtáncok a fejlődés régibb, a hangszeresek pedig későbbi, újabb fokát képviselik. A lánctáncok újkori fejlődése egyre inkább a hangszeres kíséret felé vezet.

2. *A tánc kísérődallamainak állandó vagy alkalmi jellege* a zenei vizsgálat másik általános szempontja. A csak egyetlen, meghatározott funkcióban használatos — esetünkben egyetlen táncfajtához kötődő — dallamkategóriák a fejlődés korábbi fázisát jelentik.[132] A kötött funkciójú dallamkategóriák stilisztikai, ritmikai szempontból egyneműek, a tánccal nagymértékben összeforrtak, s rendszerint sajátos tánczenei terminológiák kialakulását is eredményezik. A tánc és a kísérődallamok alkalmi, kötetlen viszonya a régi kötött dallamkategóriák felbomlásának, a zene és tánc kapcsolata meglazulásának a tanújele. Ilyenkor egy táncfajtához már különböző stílusú, más funkcióban is használatos, általános dallamok váltakozva járulnak.

3. *A körtáncfajták zenei vonásainak* részletezése tekintetbe veszi *a kapcsolódó dallamfajták* mennyiségét, minőségét, s ezek stilisztikai egyneműségét vagy heterogenitását. A magyar népzene régi vagy új stílusú dallamaival való kapcsolódásuk — mely olykor táncrészenként is változhat — a relatív korhatárolás egyik támpontja. A dallamok vizsgálatánál kiemeljük a tánc szempontjából elsődleges ritmikai tényezőket: a dallamok ütemének, tempójának, rit-

[132] Bartók Béla, 1924, XII; 1943.

musának és a dallamsorok ütemszámának sajátosságait. Ennek kapcsán különösen három problémakört kísérünk következetesen végig: *a)* a nem alkalmazkodó, pontozatlan, páros ütemű (dipódikus, tripódikus és tetrapódikus) régi dallamok és *b)* az új stílusú, pontozott ritmusú csárdásdallamok szerepét a leánykörtáncokban, valamint *c)* a páratlan ütemű, aszimmetrikus és taktusváltó dallamokat, s ezzel kapcsolatban a ritmikai többalakúság és metrikai-ritmikai variálás, átértékelés (proporció) jelenségét. A hangszeres kíséretű körtáncok esetében a fentiek még a tánczenei kíséretritmus jellemzésével is kiegészülnek. A körtáncdalok vokális és hangszeres változatainak összevetése is olykor fontos következtetések levonására alkalmas.

4. A körtáncdalok szövegi sajátosságait bő példatár szemlélteti. Elsősorban az alkalomhoz kötött tipikus (főleg déli) körtáncdalok és szövegtípusok változatokban gazdag bemutatására törekszünk, de kitérünk azokra a stílusokra és típusokra is, amelyek a magyar körtáncokhoz csak alkalmilag, lazábban kapcsolódnak. A közölt példák betekintést nyújtanak a szövegstrófák összefűzésének módszerébe. Az egy-egy dallamhoz kapcsolható számtalan strófa alkalmazásának egyetlen szabályozója a dallam ritmusának megfelelő azonos szótagszám. A szövegek többsége más funkcióban is alkalmazott általános lírai dalszöveg, epikus csak elvétve akad közöttük. A szövegek szabadon cserélődnek az azonos ritmikájú körtáncdallamok között. Ide kapcsolódik a körtáncdalok előadásának néhány jellegzetes vonása, mint pl. az énekvezető irányító szerepe, a szóló és kórus váltakozó felelgetése, az egymás után fűzött különböző körtáncdalok egymáshoz illesztésének módjai, valamint más kísérőjelenségek.

C) *A formai jegyek* a tánc legfeltűnőbb, legszilárdabb jellemvonásai közé tartoznak, így ezek a típusmeghatározás alapját jelentik. A formai tényezők valamelyikének módosulása már a típus megváltozását is jelentheti.

1. A körtáncoknál *a körformálás módja*, az *összefogódzás* határt szab az alkalmazható lépésfajtáknak, ezek mozgáslehetőségének, amplitúdójának és variálásuk mértékének. Ezáltal az egyes körtánctípusok vagy táncrészek közvetett formai meghatározója.

2. A körtáncok nagy részére — az egyes lépésfajtákon túlmenően is — jellemző bizonyos *körmozgás fajták* következetes alkalmazása, ami formai összképüket, szerkezetüket meghatározza. Egy-egy lépésfajta többféle térbeli, iránybeli változatlehetősége mindig egy adott körtánctípus mozgásfajtáihoz igazodik. A körmozgás-fajták (egyirányú lassú vagy gyors keringés, ingamozgás, szűkítés-tágítás stb.) mellett *a keringés iránya* is fontos vizsgálati szempont, mert ez típusokra, dialektusokra, sőt nagyobb földrajzi egységek körtáncaira is átfogóan jellemző.

3. A *lépésfajták*nak, *motívumok*nak a körtáncokban szinte önálló tánc- vagy legalábbis rész-alkotó szerepük van, mert többnyire csupán néhány motívum végtelen ismétléséből épülnek fel. Egyszerű lépésanyaguk alig variálódik és sokkal kollektívabb érvényű, mint más táncműfajok sokrétűbb és változékonyabb motívumkincse. A körtáncok lépései rendszerint mindig meghatározott tempó-, dallam-, fogás- és körmozgástípussal kapcsolódnak. Épp ezért a típusok meghatározásában elsődleges a jelentőségük, és az összehasonlításban is fontos szerepet kaphatnak.

4. *A táncszerkezet*, a felépítés, a tagolás, a táncrészek mennyiségének, minőségének és ezek viszonyának vizsgálata a tánc minden alkotóelemének szükségszerű figyelembevételére épül, s így tulajdonképpen a körtánc minden lényeges vonását szintetizálja. A zene, a fogásmód, a körmozgás típusa és a lépésanyag együttesen határozza meg a táncot alkotó nagyobb szerkezeti egy-

ségeket, s általuk az egész táncot. A regionális típusok eltérései a szerkezeti felépítés vizsgálatával mérhetők átfogó teljességgel is épp ezért az összehasonlító munkában is döntő a szerepük.

A magyar körtáncok típusainak vonásait a megjelölt szempontok sorrendjében mutatjuk be. Munkánkban nem törekedhettünk összkiadásszerű teljességre, de a feldolgozásnál minden gyűjtött magyar körtánc változatot számba vettünk s értékeltünk. Forrásjegyzékeink, táblázataink felölelnek minden teljes értékű — a komplex vizsgálat szempontjainak megfelelő, főként filmen rögzített — archiválís és irodalmi táncadatot, feltüntetve ezek főbb alkotóelemeit, motívumtartalmát stb. Mindemellett bő példatárat nyújtunk a körtáncdalokból és lépésfajtákból. A minél több anyag közlése érdekében a magyar szakirodalomban szokásostól eltérő közlésmódot alkalmaztunk.[133] Minden típusból közreadunk ugyan teljes, zenével szinkron táncfolyamatokat is, de a rendkívül hosszú, s lényegében alig változó, egysíkú körtánc-folyamatok teljes közlése túlhaladta volna kereteinket és feleslegesnek is bizonyult volna. A táncalkotó alapmotívumok minél gazdagabb bemutatása mellett azonban a körtáncoknak a motívumközlésből már nem tükröződő, de szóban is jellemezhető vonásaira a tárgyalás során összefoglalólag utalunk.

[133] Általános táncközlési módunk minden más táncfajta esetében ragaszkodik az egyszeri előadás pillanatképének teljes, pontos, részletgazdag, az esetlegességeket is magába foglaló, zenével szinkronban való rögzítéséhez, s kerüli az egyéni előadás általánosító, stilizáló absztrahálását. A rendkívül egyszerű formakincsű, egységes és kollektív előadású, ismétlő szerkesztésű és végtelen hosszúságú körtáncaink esetében azonban ettől eltekintettünk.

1. Amhara lakodalmi csoporttánc („Hota"). Etiópia, 1965

2. Körtánc egy férfi körül. Colima. Mexiko

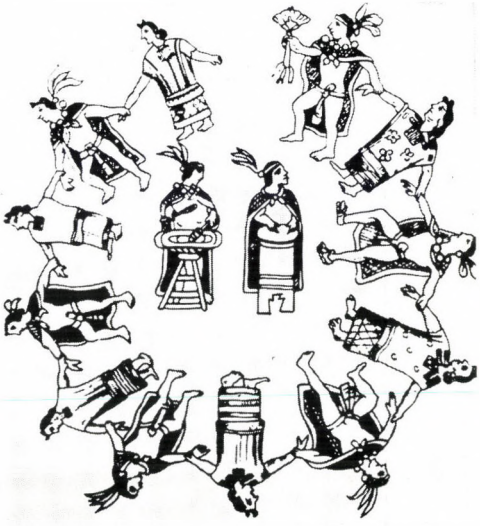

3. Mexikói indián vegyes lánctánc

4. Női lánctánc. Felső-egyiptomi sziklarajz. I. e. 3400 körül

5. Görög halottas lánctánc. I. e. 4. sz.

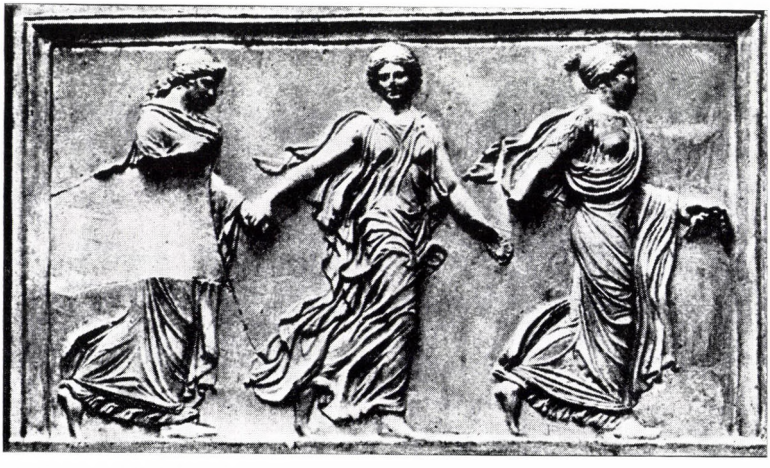

6. Görög női lánctánc

7. Spanyolországi vázafestmény.
I. e. 300.

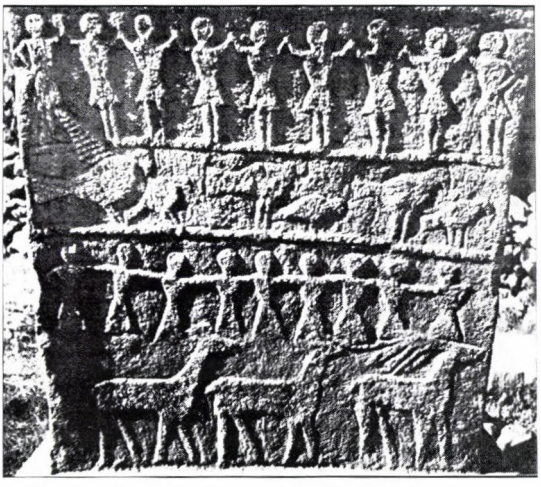

8. Bogumil sírkő. Brutojice, Dalmácia.
14—15. sz.

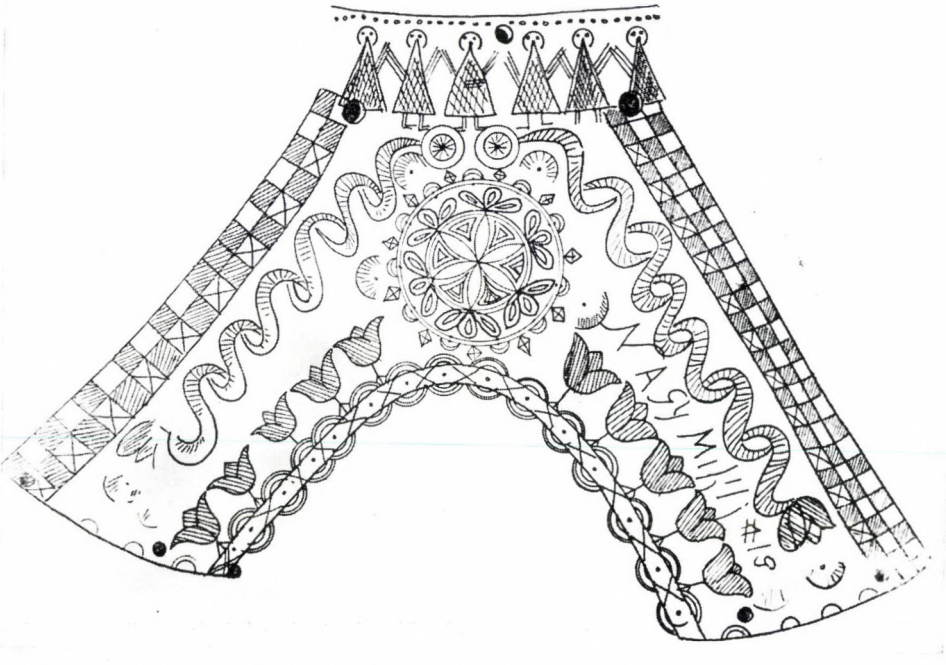

9. Stilizált lánctánc székely lőporszarun. Muzsna, 1719

10. Udvari lánctánc. Runkelstein bei Bozen, Ausztria. 14. sz. vége

11. Vegyes lánctánc. Németország. 14. sz. eleje

12. Udvari körtánc („la karole") a szerelem kertjében. Észak-Franciaország 1420—30 körül

13. Maszkos körtánc. Dürer (1471—1528) rézmetszete

14. Női körtánc és lánctánc

15. Szentek és angyalok füzértánca a paradicsomban. Fra Angelico. 15. sz.

16. Haláltánc. Lübeck, 1463

17. A nürnbergi mészárosok farsangéjszakai tánca 1561 körül

18. Lánckardtánc a zürichi karneválon. 1578

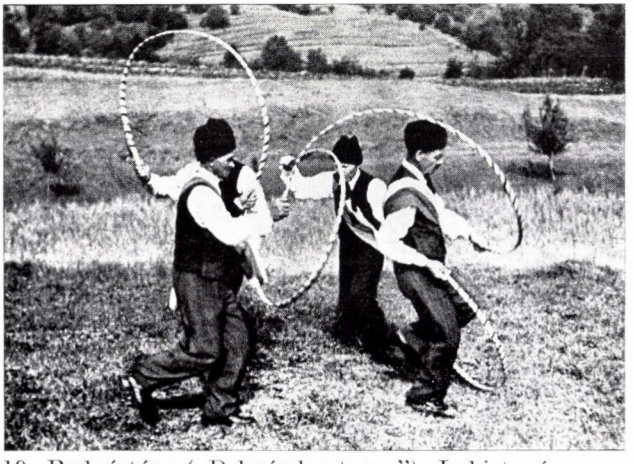

19. Bodnártánc („Debnársky tanec"). Lubietová, Csehszlovákia

20. Magyar katonák és pandurok füzértánca. 1686

21. Magyarországi huszárok, horvát, román és szerb katonák táncmulatsága Augsburg mellett 1742-ben

22. Mars. Drágszél, Bács-Kiskun m. 1952

23. „Verbung" vagy „ugrós". Magyaregregy, Baranya m. 1973

24. Gyimesi csángó „kerekes" tánc. Gyimesközéplok-Lunca de Jos, Csík m. Románia. 1962

25. Gyermekjáték. Sári, Pest m. 1955

27. Sárközségi leányok a játszón. Tolna m. 1896

26. Pünkösdölők. 1858

I. A MAGYAR KÖRTÁNCDIALEKTUSOK ÉS -TÍPUSOK

A. A DÉLI KÖRTÁNCDIALEKTUS

A déli körtáncdialektus a Dél-Dunántúlt, a Balatontól délre eső Somogy, Tolna és Baranya megyét, Fejér megye déli részét, a Dráván túli, szlavóniai magyar népsziget falvait, valamint a Duna bal parti sávját, Bács-Kiskun megye nyugati szegélyét foglalja magában észak felé a Kalocsa-vidékig.

A déli körtáncdialektus egyértelműen meghatározható, természetes egység, mert *határait* nem más körtáncfajták megjelenése jelzi — amelyektől az elválasztás csak bizonyos mechanikus szempontok érvényesítésével lenne csak megvalósítható — hanem egyrészt a nyelvhatár, másrészt az énekes körtánc műfajának eltűnése. Délen az etnikai választóvonal szab természetes határt még akkor is, ha a magyar és horvát énekes körtáncok vonásai érintkeznek. Nyugat és észak — Zala, Veszprém és Fejér megye — felé haladva, valamint a Duna vonalától keletre távolodva pedig az énekes körtánc műfajának fokozatos ritkulása, majd teljes eltűnése jelent szintén természetes határokat. A szomszédos északi és keleti vidékekre ugyanis — a múlt század második feléig visszanyúló paraszti emlékezet szerint — az énekes körtánc már nem volt jellemző.

A távolabbi — szintén széles kiterjedésű — északi körtáncdialektussal való kapcsolat csupán a Kalocsa-vidéki és Pest környéki karikázók viszonylag közeleső területén adódhatna. A Kalocsa-vidéki karikázó egységes és jellegzetes déli vonásai azonban lehetővé teszik a csaknem érintkező két nagy körtáncdialektus egyértelmű, határozott szétválasztását.

A déli körtáncdialektus egész területén *az énekes körtánc divatja* a század első két évtizedében még általános volt. Így *emlékei* még szinte minden faluban megtalálhatók, ha a tánc a tényleges használatból, a táncéletből napjainkra már ki is kopott. A vasárnapi énekes körtánc-alkalmak megszűnése — az egyes falvak zártabb vagy nyitottabb helyzetétől függően — vidékenkénti fázis-eltolódással az első világháború időszakától az 1950-es évekig tartott. Szlavóniában pl. már a húszas években fokozatosan megszűnik a vasárnapi karikázás, Somogyban és Sárközben a második világháború tájáig, s néhány Baranya megyei, Duna menti faluban és a Kalocsa-vidéki szállásokon pedig még az 50-es évekig karikáztak a leányok. A tényleges karikázási alkalmak végleges megszűnésével azonban még nem tűnik el teljesen a tánc, alkalmi használatára még később is sor kerül. Az idősebb nemzedékek a karikázót másodlagos, mulatsági funkciójában — főként a lakodalmakban — még gyakran alkalmazzák. Az énekes körtánc tehát e területen még ma is gyűjthető, könnyen felidézhető és módszeres intencionális adatgyűjtéssel pontosan rekonstruálható, ha a spontán használat közbeni direkt megfigyelése már alig valósítható is meg.

A déli terület körtáncfajtái nem csupán a dialektus természetes határai és földrajzi egysége miatt alkotnak nagyobb, összefüggő csoportot. Az itt fellelhető körtáncműfajok, típusok és változatok mindegyikében olyan közös regionális alapvonások érvényesülnek, amelyek ezeket egymással összefűzik, s egy-

ben el is választják más tájak körtáncaitól. Ezek nem csupán előadásmódbeli, hanem alapvető zenei, formai és szerkezeti vonások.

A déli körtáncok *összefoglaló jellegzetessége*, hogy mindegyikük kisebb vagy nagyobb mértékben megtartott bizonyos régies alapvonásokat, amelyek következetesen jelentkeznek az egész területen, s egy viszonylag egységes körtáncalapréteg nyomairól tanúskodnak. Erre az alaprétegre tájanként eltérő módon és mértékben épültek rá az újabb táncstílus jegyei vagy érvényesült bennük a kistáji, regionális különfejlődés tendenciája. A régibb és újabb stílusjegyek még egy műfajon, típuson vagy változaton belül is ötvöződnek egymással. Az új stílus egységes átalakító hatása ellenére is mindenütt átütnek még a régi jegyek, sőt a kifejezetten új stílusú körtánc-műfajban (körcsárdás) is érvényesül pl. bizonyos fokig a régi énekes körtáncok motívumkincsének vagy forgásirányának a hatása.

A déli énekes körtáncokra *jellemző régies alapvonások* a következők:

1. *Zenei* tekintetben: az alkalomhoz kötött régi körtáncdalok rendszeres kapcsolódása, amelyekre jellemző

a) az ereszkedő dallamszerkezet és a dunántúli ötfokú vagy más régies hangrendszerű melodika;

b) a pontozatlan, nem alkalmazkodó, nyolcadoló és az egyenletes negyedelő (dudanóta-szerű) ritmus vagy más régies (néha aszimmetrikus) ritmusfajták;

c) a 2/4-es tripodikus sorszerkezet gyakorisága.

2. A déli körtáncok *formai* összképét bizonyos domináns körmozgásfajták és forgásirányok, valamint lépésmotívumok következetes kapcsolódása határozza meg:

a) a körtánc lassú, haladó ingamozgása a tripodikus szerkezetű Fär-Öer lépéssel vagy az aszimmetrikus térbeosztású kétlépéssel;

b) a kör gyors, futó forgatása;

c) a körtánc domináló balra haladó, napirányú forgása.

*Másodlagos*an jellemző régies *vonások* azok az egész területen szórványosan feltűnő más motívumok (egylépés, egylépéses csárdás, séta, keresztező lépés), amelyek néha egy-egy kisebb táj, ill. regionális körtánctípus specifikus jellemzőivé erősödhetnek. (Pl. az egylépés Szlavóniában és Somogyban vagy a sétalépés Sárközben.)

A déli körtáncdialektuson belül kirajzolódó kisebb egységek határai már nem élesek, hanem fokozatos átmenettel olvadnak egymásba. Az egymástól nagyobb mértékben elütő körtáncfajták regionális vonzásköre alapján a déli területen három kistáji — *szlavóniai*, *sárközi* és *kalocsai* — és egy nagytáji, *dél-dunántúli körtánctípus*t különböztethetünk meg. Az utóbbi, igen nagy területre kiterjedő egységen belül talán még újabb típusok és kisebb tájak elkülönítése várható a kutatás hiányainak pótlása esetén.

A kistáji történeti-etnikai különfejlődés eredményeként kialakult regionális típusok az egész déli körtáncdialektusban érvényesülő alapvonásokhoz viszonyítva határozhatók meg. A közös jegyek módosulása, részleges kicserélődése, másodlagos szórványos elemekkel való kiegészülése, kombinálódása, ezeknek felerősödése, gyakoribbá válása vagy bizonyos elemek hiánya szolgál alapul a regionális körtánctípusok meghatározásához. Alábbi táblázatunk ezeknek a meghatározó jegyeknek az áttekintését és viszonyítását szolgálja:

Alapvonások	Szlavónia	Dél-Dunántúl	Sárköz	Kalocsa
Régi körtáncdalok	+	+	+	— (1)
Haladó ingamozgás	—	+	+	+
Gyors futó forgás	—	+	+	+
Napirányú forgás	+	+ (2)	+	— (3)
Másodlagos szórvány	+ (4)	+ (5)	+ (6)	—
A táncrészek száma	1—2	2	3—4	2

Megjegyzések a táblázathoz:

(1) Helyette új stílusú dalok
(2) Az ellentéte is előfordul
(3) Helyette ellentétes forgás
(4) Egylépés és séta
(5) Egylépés, egylépéses csárdás
(6) Séta, egylépés, keresztező

A következő *táblázat a déli dialektus*hoz tartozó községek eddig rögzített *körtáncainak összefoglaló áttekintését szolgálja.* Táblázatunk tükrözi az egyes helységekben eddig gyűjtött különböző körtánc-műfajokat; a leánykörtáncot alkotó táncrészek számát; valamint az előforduló női körtánc-lépések összességét és ezek legfőbb vonásait. Táblázatunkban csak a megbízhatóan rögzített, teljes vagy megközelítőleg teljes értékű adatok szerepelnek, említések nem. Az egyes kutatópontok körtáncaira vonatkozó források megjelölése az egyes fejezetek végén elhelyezett betűrendes forrásjegyzékekben található. Ezekből kitűnik, hogy egy-egy község körtáncairól rendszerint több — különböző időpontokban és módon gyűjtött — forrás áll rendelkezésünkre. Táblázatunk e források adataiból az egyes községek körtáncainak lényeges vonásait már összesítve tükrözi. A helységnevek száma a mellékelt térkép segítségével az egyes körtánc-adatok és jelenségek földrajzi elterjedését teszi nyomon követhetővé.

A déli körtáncdialektuson belül meghatározott, kisebb egységekre jellemző *regionális körtánctípusok helységek szerinti megoszlása* a következő:

1—4. A szlavóniai,
5—20. a Duna menti—sárközi,
21—60. a dél-dunántúli,
61—73. a Kalocsa-vidéki körtánctípusokhoz tartozik.

A táblázat első rovata az egyes helységekben eddig rögzített különböző, de együttélő *körtánc-műfaj*okat a következő jelek segítségével tükrözi:

○ énekes leánykörtánc
⊙ párválasztó énekes leánykörtánc
⊗ kapuzó-vonuló játékkal kapcsolódó énekes leánykörtánc
• hangszeres kíséretű vegyes körtánc, az ún. körcsárdás

A táblázat második rovata az énekes leánykörtáncokban előforduló *táncrészek mennyiségé*ről számjegyekkel (1—4.) ad képet. Ezt csak akkor jelöltük, ha a forrás teljessége ezt biztonsággal lehetővé tette. Hiányos, csonka adatok esetén mellőztük a táncrészek számának meghatározását.

A táncrészek számának meghatározásakor gyakran előfordul a táblázatban egy látszólagos ellentmondás: a táncrészek száma sokszor kisebb, mint a

további rovatokban megjelölt lépésfajták mennyisége. Ennek egyik oka az, hogy nem minden eltérő motívum alkot feltétlenül külön táncrészt. A körtánc részeit ugyanis nem csupán a lépésfajták, hanem a kísérőzene, a tempó és a fogásmódok komplex együttese határozza meg. Egy-egy táncrész olykor többféle motívumból, egymást követő motívumsorokból is állhat. Másik oka az, hogy a lépésfajták alkalmazása falurészek, korosztályok és alkalmak szerint is alternatív ingadozást, eltéréseket mutathat. Ennek megfelelően egy-egy faluban két vagy többféle karikázó változat is él. Bátán pl. a két falurész (Alszeg, Felszeg) különböző körtáncában előforduló, összesen három lépésfajta közül a gyors futó-forgó lépés közös, a lassú rész motívumai azonban eltérnek (séta vagy keresztező). A Bátán élő körtánc mindkét változata így tehát — három motívum ellenére is — két részből épül fel. Kalocsa-vidéken a kétrészes körtánc lassú részében alkalmanként vagy a Fär-Öer lépést, vagy a kétlépést alkalmazzák. Így itt az ismert három lépésfajtából mindig csak kétrészes körtánc-változatok képződnek.

A táblázat további (3—9.) rovatai a déli énekes *körtáncok lépésfajtái*ról, ezek községek szerinti előfordulásáról adnak számot, amelynek fontos szerepe van a regionális típusok meghatározásában. E lépéstípusok a következők:

3. Fär-Öer lépés
4. Kétlépés
5. Egylépés
6. Egylépéses csárdás
7. Séta
8. Keresztező
9. Futó-lépés

Az egyes *körtánc-motívumok* leglényegesebb vonásait, a *haladási irányt* és *forgásirányt*, amelyek a kör mozgását meghatározzák, irányjelző nyilakkal szemléltetjük:

balra haladó, napirányú, jobbra forgás
jobbra haladó, napiránnyal ellentétes, balra forgás
mindkét irányban váltakozó forgás

A + jelet kétféle értelemben alkalmazzuk a táblázatban. Amikor az egyébként forgó jellegű lépésfajta teljesen szimmetrikus, s így nem eredményezi a kör folyamatos forgó-haladó mozgását (pl. a 4. kétlépés vagy a 6. egylépéses csárdás esetén). Vagy pedig olyankor, amikor a nyilvánvalóan haladó-forgó jellegű lépés irányát (a 8—9. rovatban) a forrás nem jelölte meg pontosan, csak a motívum létét regisztrálta.

A 9. rovatban a forgásirányt jelző nyílhoz függőleges mellékjeleket is illesztettünk:

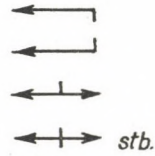

A nyílra helyezett le- vagy fölfelé mutató függőleges vonalka *a futó-forgó lépés lent vagy fent hangsúlyos jellegére* utal. Egy község körtáncaiban való keveredése esetén a függőleges vonal két irányba mutat. A jelölés hiánya esetén a forrásunk sem tükrözi egyértelműen a futó-forgó lépés e vonását.

	Műfaj	Részek	Fär-Öer	Kétlépés	Eglylépés	Eglylépéses cs.	Séta	Keresztező	Futó
1. Haraszti	○ ●								
2. Szentlászló	○ △ ●	2			←		←		
3. Kórógy	○ ⊙	1			←				
4. Rétfalu	●								
5. Dályi hegy	⊙ ●								
6. Gombos	○ ⊙	2		+				←	
7. Doroszló	⊙	1		+					
8. Bácskertes	●								
9. Hercegszántó	○	1	←						
10. Dávod	○ ●	2		←					← ⌐
11. Nagybaracska	○ ●	2		→					← ⌐
12. Szeremle	○	3		←			←		← ⌐
13. Érsekcsanád	○	2					←		← ⌐
14. Dunafalva	○	4	←	←	←			←	← ⌐
15. Dunaszekcső	○ ●	4	←	←	←			←	←
16. Baja	○ ●	2		+			←	←	← ⌐
17. Sárpilis	○ ●	3	←	←			←	←	← ⌐
18. Decs	○ ●	3		←			←		← ⌐
19. Ócsény	○ ●	3		←			←		← ⌐
20. Bogyiszló	●	2		←					← →
21. Kapács	●								
22. Sepse	●								
23. Ócsárd	○ ●	2		←		+			←
24. Birján	○	3		←			←		←
25. Kozármisleny	○	1	←						
26. Püspökbogád	○	2	←						← ⌐
27. Szilágy	○	2	←	+					← ⌐
28. Szenterzsébet	○	2	→						← ⌐
29. Kékesd	○	2	←						← →
30. Hosszúhetény	○ △	2	←						+
31. Szebény	○	2	←	+					← ⌐
32. Magyaregregy	○ ●	2	←						← →
33. Váralja	○	3		←			←		←
34. Harc	○	2			+			+	← →
35. Sióagárd	○	2	←	←		+			← ⌐
36. Berzence	○					+			
37. Vízvár	○	2	←			←			← →

	Műfaj	Részek	Fär-Öer	Kétlépés	Egylépés	Egylépéses cs.	Séta	Keresztező	Futó
38. Heresznye	○	1							←+→
39. Bolhó	○	2		+		+			←┘
40. Babócsa	○	2		+		+			←┐
41. Lakócsa	○	1	←						
42. Vásárosbéc	●								
43. Simonfa	○⊙	2	↔		←				+
44. Szenna	○	2	↔	+					←┘
45. Somodor	○								
46. Gölle-Inám-puszta	○	2	→						←┐
47. Nagyberki	○	2	→						+
48. Attala	○	2			←	+			←┘
49. Kapospula	○	2			←				←┘
50. Buzsák	○								→
51. Torvaj	○								+
52. Karád	○△⊙	2	←	+		+			←┐
53. Balatonöszöd	○								┌→
54. Andocs	○	2	↔						┌→
55. Törökkoppány	○⊙	3		←		←	←		←┐
56. Értény	○⊙	2		←		←			←
57. Felsőireg	○ ●								
58. Ozora	○◔	2		←					←┘
59. Alap	⊙	2			←				←┐
60. Baracs	○	2		+		+			+
61. Géderlak	○ ●	2	→	→	→	+			←+→
62. Dunaszentbenedek	○ ●	2		→					←→
63. Uszód	○ ●		→						
64. Kalocsa	○ ●	2	→	→					→
65. Drágszél	○ ●	2	→	→					←+→
66. Homokmégy	○ ●	2	→	→					←+→
67. Öregcsertő	○ ●	2	→	→					←+→
68. Homokmégy-Halomszállás	○			→					
69. Szakmár	○ ●	2	→	→					→
70. Szakmár– Öregtény	○			→					
71. Szakmár – Részlelek	○ ●	2		→					←+→
72. Szakmár– Felsőerek	○ ●	2	→	→					←+→
73. Fülöpszállás	●	2		+					←+→

II. A déli körtáncok lelőhelyei

1. A szlavóniai körtánc

A régies kultúrájú szlavóniai magyar népsziget falvaiban[1] a leánytáncokat *kalalázás*, *rezálás*, *derenkázás* és *karikázó* vagy *karikatánc* néven ismerik. A négy falu hagyománya kisebb-nagyobb mértékben eltér a tánc névanyaga, dallamkincse és formavilága, valamint a táncéletben elfoglalt helye tekintetében Fokozza a különbségeket a hagyományőrzés intenzitása is. Szentlászlón (Laslovo) a legteljesebb, Kórógyon (Korog) már szűkebb a tánc emlékanyaga, bár másodlagos funkciójában itt élt legtovább a leánytánc. Harasztiból (Hrastin) a leánytáncra vonatkozó adataink töredékesek, s az Eszék (Osijek) szomszédsága miatt korán polgárosult és kevert lakosságú Rétfaluban (Retfala) pedig már nem találhatók nyomai.

A szentlászlói „kálálázás"[2] — elsődleges értelmében — a *tavaszi énekes-táncos*

[1] A szlavóniai magyar népsziget folklórjára, táncaira és zenéjére vonatkozó munkák: Garay Ákos, 1911; Kiss Lajos, 1941; 1943a; 1943b; 1959; 1966; Penavin Olga, 1967—1978; 1976; Berkes Eszter, 1969. További irodalomra az idézett munkák utalnak.

[2] A kálálá, kálálázás, kálálázni tánckifejezéssel kapcsolatban felmerült a délszláv kolo: 'karika, körtánc' névből való származtatás lehetősége (Kiss Lajos, 1956. 62.). Ezt a feltevést támogatná az, hogy a magyar nyelvterület más déli tájain — pl. a Somogy megyei Karádon — is akad olyan leánytáncnév, amely talán a délszláv kóló szó eltorzított átvétele (skoč' kolo → kocsikala, Lajtha László—Gönyey Sándor, 1943. 91; Kiss Lajos, 1956. 62). E származtatás ellen szól viszont az, hogy a szlavóniai magyarság a kóló, „kólé" szót szinte változatlan formában alkalmazza az átvett, hangszeres kíséretű, balkáni lánctáncokra, de sohasem használja az énekes leánytáncra. Az énekes-táncos falukerülés szokását jelölő kalalázáson belül a kólóhoz valóban hasonló körtáncot mindig a rezálás névvel jelölik. Penavin Olga: 1967—78. II. 13.

falukerülés — neve, amelynek a körtánc — a „rëzālās" — is szerves része volt. A húsvét előtti, nagyböjti vasárnapokon[3] a templomozás után a leányok nótaszóval járták végig a falut: „A Kis-utcán, a Nagy-utcán, még a legelőre is elmentek. Az volt a fontos, hogy az egész falut bejárják".

1»Kálálá«

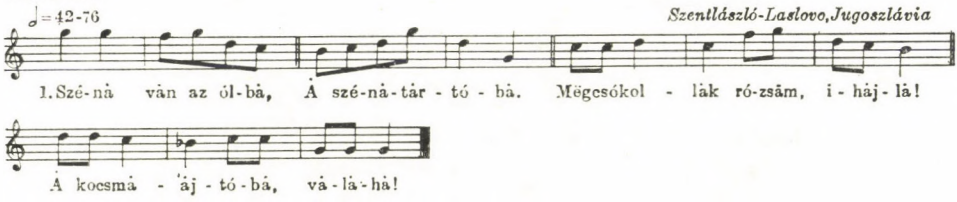

2. Åz én keszkenyőmnek
Széle jà közepe.
Elhàgyott, szeretőm, ihàjlà!
Fàrsàng közepibe, vàlàhà!

3. Verje mëg àz Isten
Å szeretőm ànyjaọt.
Mért vette jel tőlem, ihàjlà!
Àz ő kedves fiāt, vàlàhà!

4. Hà néki fià vót,
Neköm szeretőm vót.
Hà néki kedves vót, ihàjlà!
Neköm kedvesebb vót, vàlàhà!

5. Verje mëg àz Isten,
Veretlen së hàgyjà,
Ki jà szeretőjét, ihàjlà!
Fàrsàngbàn elhàgyjà, vàlàhà!

6. Csak egyször lāttàlàk,
Mingyār' szerettelek.
Kedvembe vettelek, ihàjlà!
Hàlālig szeretlek, vàlàhà!

7. Ārvà jàz à cigāny,
Kinek lovà nincsen.
Én is ārvà vàgyok, ihàjlà!
Mert szeretőm nincsen, vàlàhà!

8. Àràss rózsaọm, àràss,
Mëgadom à gàràst.
Hà én mëg nëm àdom, ihàjlà!
Mëgàdjà gàlàmbom, vàlàhà!

[3] A tavaszi termékenységi rítusokhoz kapcsolódó tavaszi, húsvéti határkerülésben a leánytáncok is gyakran szerepet kapnak. Ivančan, Ivan, 1963a. 33; Borbély Jolán, 1973. 17.

9. Hát nap ván egy hétbe,
Hetedik vásaornap,
Baorcsak kedves rózsaom, ihájlá!
Egyszer laothátnaolák, válához!

10. Csák ëgyszër laottálák,
Mingyaort szerettelek.
Kedvembe vëttelek, ihájlá!
Hálaolig szeretlek, válához!

11. Szeress rózsaom, szeress,
Ha szëgény vagyok is.
Laom én is szeretlek, ihájlá!
Há ëgy inged ván is, válához!

A leányok vállmagasságban tartott színes selyemkendőikkel fogództak össze, s a hosszú, színpompás lánc lassan, ünnepélyesen sétálva kígyózott végig a falun. (Lásd az 1—5. sz. kinetogramokat.) Időnként a hosszú sor elején álló két leány magasra emelt karral kaput tartott. A sor másik vége ezalatt bekanyarodott és átvezette a kapu alatt az egész láncot. Így haladtak a falu főterén levő tánchelyig, a kocsma elé, ahol kezdetét vette a körtánc, a rezálás.

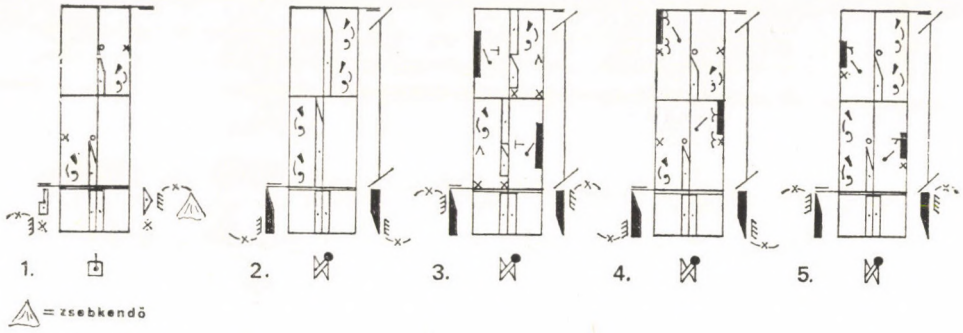

2.a.»Kálálá« vagy »Rëzá-nótá«

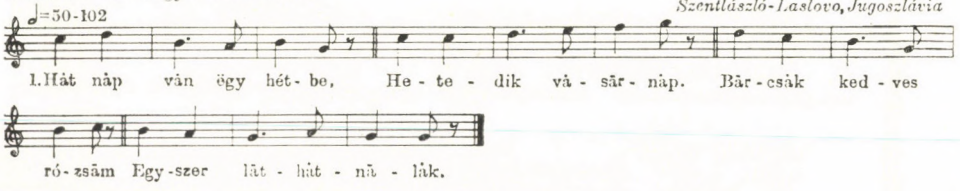

2. Csák ëgyszër lāttálák,
Mingyaor' szerettelek.
Kedvembe vëttelek,
Hálaolig szeretlek.

3. Rózsá vágy, rózsá vágy,
Még ánnāl is szëbb vágy.
Áránynāl, ezüstnél
Sokkál ékesebb vágy.

4. Elibe, jelibe,
Fákó ló elibe,
Hogy bé në ugorjon
Viragos kis kertbe.

5. Bé ákárt ugráni,
Kārt is ákárt tënni.
Rózsáfá bimbójāt
Lë jákártá törni.

6. Áz én keszkenyőmnek
Széle já közepe,
Elhágyott a rózsām
Fársáng közepibe.

7. Verje mëg áz Isten,
Veretlen së hágyjá,
Ki já szeretőjét
Fársángbán elhágyjá.

8. Szénà ván áz ólbá,
Á szénátártóbá.
Mëgcsókollák rózsām
Á kocsmáájtóbá.

2.b.

Haraszti-Hrastin, Jugoszlávia

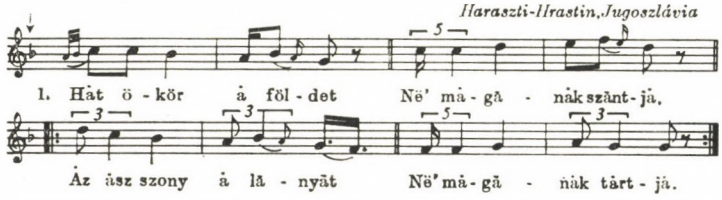

2. Szépen fëlnöveli,
Más kézre jerëszti,
|:Keservesen nézi,
Hogy más ölelgeti.:|

3. Mikor á kislëány
Szépën fëlöltözik,
|:Elmén á tëmplombá,
Rögtön imádkozik.:|

4. Hánnyá-vettye fejét,
Két rágyogó szëmét,
|:Még mëg nëm tálāljá
Kedves szeretőjét.:|

2.c.

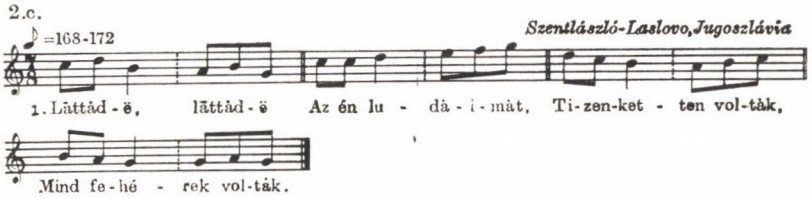

2. Arass rózsaǫm, arass,
Mëgadom a garast.
Ha én më̈g nem adom,
Mëgadja galambom.

3. Az én keszkenőmnek
Széllе ja közepe.
Elhagyott szeretőm
Fársáng közepibe.

4. Verje më̈g az Isten,
Veretlen në̈ hagyja,
Ki ja szeretőjét
Fársángba elhagyja.

5. Mit ér a hat ökör
Hosszi istaǫlóba,
Ha nincsen szeretőm
Cifra nyoszolyaǫba.

Ősszel a *szőlőőrzés idején*[4] is kalaláztak. „Szőlőéréskor valamennyi lány kint van reggeltől estig a szőlőben. Dalolnak, a seregélyeket kergetik. Hirdetik az új párokat, akik novemberben kerülnek majd össze. Így kiáltják: Palkó Józsi — Pap Mári páros! Ujujúj!"[5] Az este beszélgetve, s az ún. szőlőőrzési nótát dalolva hazafelé tartó leányok a falu széléhez közeledve kezdték meg a kalalázást.

3. »Kàlálà« vagy »Szőlősi nótà«

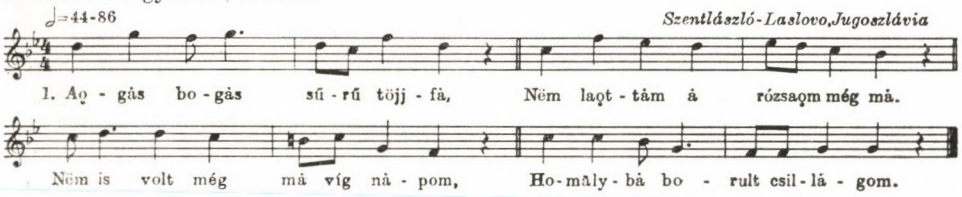

2. Most érjünk bé à fàlubà,
Aǫjj ki rózsàm kiskàpudbà.
Gyújtsd ki à gyërtyàvilàgot,
Még àz éjjel veled haǫlok.

[4] Vö. a sárközi szőlőőrzés szokásával. Katona Imre, 1962. 152—157.
[5] Garay Ákos, 1911. 226—227.

3. Imhol szüret, ëgy-két hónap,
Lëtëszëm szűz koszorúmát,
Fël nëm kápom ázt áz ëggyet,
Hogy fejembe tëgyem többet.

4. Szőlők, szőlők, májd mëgszënnëk,
Lányok, lányok, májd elvisznek.
Ugyan lányok, mit csinyáltok?
Májd lebontják szép sudrapostok.

5. Üröm, üröm, fehér üröm,
Csák ëgy kislány az irigyöm.
Áz is ázért áz irigyöm:
Szeretője szól énnéköm.

6. Az lászlai új majorban,
Sok bárány van az akolban.
Sok báránynak sok anyja van,
Nékem csak ëgy szeretőm van.

7. Házunk előtt búzaverem,
Rézsarkantyúm összeverem.
Të is rózsám az cipődet,
Në szomorítsd a szívemet.

8. Házam előtt fakad a sár,
Elsároztam az én csizmám.
Gyere, rózsám, tisztogasd mëg,
Rézsarkantyúm igazítsd mëg.

A láncba ilyenkor néha a legények is bekapcsolódtak. Egy leány, egy legény vegyesen fogódzott össze a keszkenőkkel. A színpompás hazavonulást az egész falu érdeklődéssel figyelte. „Az olyan szép volt az a sok tarka kendő, hogy a népek kiálltak a kapuba, úgy nézték. Mentek egy kicsit, ahol kedvük volt megálltak, körbe álltak és rakták a táncot. Mikor úgy rakták körbe, az volt a rezálás."

A szentlászlói kalalázás három régi stílusú *dallama* közül az 1. és 2. sz. a böjtben, a 3. sz. pedig a szőlőőrzés idején volt használatos. Az egyes dalokhoz kapcsolódó szövegstrófák feltűnő bőségét sajátos szerepük magyarázza. A terjedelmes, hosszú ideig tartó leánytáncok jellegzetes dallamaihoz mindenütt igen sok szöveg járul. Az 1. és 2. sz. dallam szoros kapcsolatából, együttes használatából ered a szövegek szabad keveredése, szinte teljes azonossága. A dallamok terjedelmi eltérése esetén a szöveget kitoldják (pl. az 1. sz. dallamnál).

A kalalázás 1. sz. dallamát a Dél-Dunántúlon — Somogyban, Baranyában, Zalában — hasonló szövegekkel ismerik, de gyakran bordalként is találkozunk vele.[6] Figyelmet érdemel a dallam heteropódiája, illetve metrikai-ritmikai

[6] Pátria Néprajzi Hanglemezek F 58a/c; Berze Nagy János, 1940. 582; Péczely Attila, 1943. 68; Kodály Zoltán, 1952. Példatár 219. sz.

többértelműsége. Első két sorának 2/4-es bipódiáját a dallam második felében tripódikus sorok váltják fel. Ez azonban 3/4-es dipódiaként is értelmezhető.[7] Egyetlen dallamban tulajdonképpen háromféle metrikai-ritmikai típus lehetőségei ötvöződnek egymással: a 2/4-es dipódia, majd tripódia, vagy ennek alternatívájaként a 3/4-es dipódia:

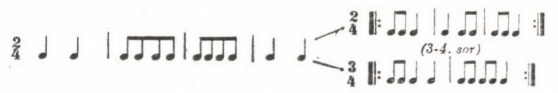

A 2. sz. 6-szótagos, izometrikus, mixolid dallam (2.a. és c.) mollos változatban is él (2.b.), mint a Dél-Dunántúlon, ahol szintén a leánytánchoz kapcsolódik.[8] A metrikai-ritmikai többalakúság ez esetben más formában — nem egyetlen dallamon belül, hanem a változatokban — érvényesül. A 2/4-es dipódikus és tripódikus változatok melletti harmadik proporciós lehetőség itt a 7/8-os aszimmetrikus ritmus:[9]

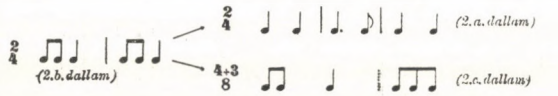

A böjti kalalázás dallamaitól ritmusában, szövegében is elüt a 4/4-es, dipódikus, 8-szótagos szőlőőrzési nóta (3. sz. dallampélda), amelyben a két másik dalra jellemző ritmikai többalakúság nem fordul elő ugyan, de sajátos ritmusa néhány régies — a peremvidékeken megmaradt — táncdalunkra jellemző.[10]

A kalalázás szokását Szentlászlón az első világháború előtti években, a régi színeskendős „kebél" viselettel[11] együtt hagyták el. A leánykörtánc azonban egy-két évtizeddel túlélte, mivel ezt más alkalommal, önállóan is táncolták. Kórógyon a „dërënkāzās",[12] Harasztin a „kárikāzó" vagy „kárikátánc"[13] már korábban elszakadt a tavaszi falukerülés szokásától, s épp ez a funkcióváltozás hosszabbíthatta meg a tánc életét. Az első világháború éveiben még a fiatalság általános vasárnapi szórakozása volt, a 20—30-as években már csak a mulat-

[7] Az eddig feljegyzett változatokban gyakran szerepelnek háromnegyedes ütemek is. (A szlavóniai változatok felsorolását lásd a dallam jegyzeteiben.) A dallam második felének kétféle ritmikai értelmezése éppúgy lehetséges, mint pl. ez a 38a—d. sz. dallampéldáink esetében is nyilvánvaló. Lásd az MNT VI. 396—408. sz. dallamait, valamint Martin György, 1972. 120—121.

[8] Lásd a 19. sz. dallampéldát.

[9] A dallamokban végbemenő metrikai-ritmikai átértékelés a kalalázás egyenletes ♩-es értékű egyszerű sétáló lépéseit (lásd az 1—5. sz. kinetogramokat) nem módosítja. A leegyszerűsödött, megkopott táncanyagban ezek a finom különbségek már nem észlelhetők. Az aszimmetrikus, 7/8-os ritmusú dallamváltozat alkalmazása esetén a lépések ritmusa „sánta" lehetett: ♩ ♩. (4 + 3).

[10] Kodály Zoltán, 1952. Példatár 61—63. sz.

[11] A szlavóniai női viseletre vonatkozóan lásd: Gáborján Alice, 1969.

[12] A dërënkà, dërënkāzās, dërënkāzó, dërënkāzni név valószínűleg a „Dere" nevű szlavóniai horvát kóló-fajta nevének átvétele és magyaros főnévi, ill. igei továbbképzése. A tánc leírását lásd Ivančan, Ivan, 1964a, 54. Adatközlőinktől az elnevezés jelentésére és eredetére legfeljebb népetymológia-szerű magyarázatot hallhattunk, miszerint a *derékon* való összefogódzásból ered a tánc neve. — Penavin Olga, 1967—78. I. 142—143.

[13] A karikázó és karikatánc elnevezés a Dél-Dunántúlon általános, de az északi népterületen is gyakori, különösen az északkeleti hegyvidéken.

ságban táncolták. Legtovább Kórógyon élt: az 50-es évek elején még előfordult a lakodalmakban.

Az énekszóra járt *körtánc* a fiatal lányok szinte egyedüli szórakozása volt, amíg a felnőtt fiatalság zenés kocsmai táncmulatságában részt nem vehettek. Vasárnap délután összegyűltek az utcán, egy-egy tisztáson, Kórógyon pl. a templom előtti ún. „Kerekdombon" táncolták. A táncmulatságok, lakodalmak zeneszünetében is énekszóra járták a körtáncot a leányok és fiatal menyecskék. Ilyenkor néha legények is beálltak.[14]

A szlavóniai *leánykörtánc összefogódzási módjai;* 1. az egyszerű kézfogás 2. vállmagasságban felfelé hajlított karral fognak kezet; 3. a vállfogás lazán nyújtott karral; 4. az egymás dereka mögött keresztezett kézfogás; 5. a karolás; 6. a leányok egymásba karolva csípőre teszik a kezüket.

A tánc motívumkincse csekély: lényegében egyetlen ♫♫ ritmusú motívumfajta vég nélküli ismétléséből áll a tánc. A 6—16. sz. kinetogram e lépésfajta egymástól alig eltérő személyi változatait mutatja be Szentlászlóról és Kórógyról. E motívum a — legegyszerűbb körtáncainkra jellemző, mindig balra haladó — nyitó-záró lépés rokona, amely a kör lassú, állandó egyirányú,

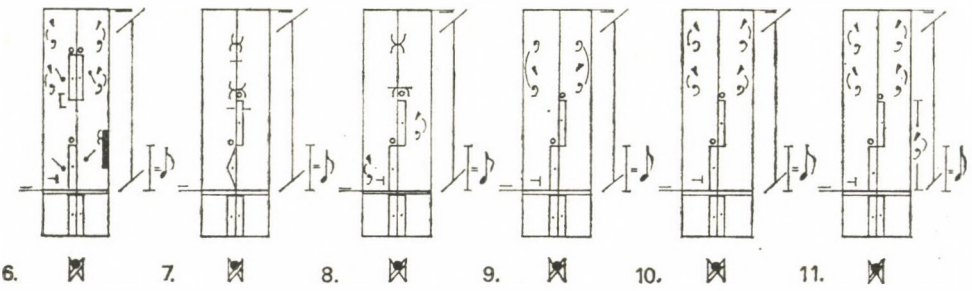

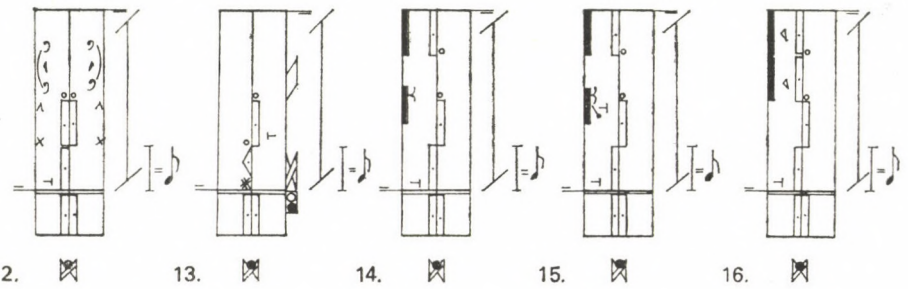

[14] Kórógyon vegyes, párválasztó játékként való használatáról ad hírt Penavin Olga, 1967—78. I. 142—143: „Egy férfi vezette a táncot, kezében egy díszes törülköző. Akinek a nyakába vetette a „kendőruvát", annak be kellett állnia a körbe."

jobbra keringését eredményezi. A legegyszerűbb északi, palóc változatok ♩♩ ritmusú lépése[15] a lassúbb tempójú déli karikázóinkban gyakran elaprózódik (♩ ♩ → ♫♫) az állandó térd- vagy bokarugózás eredményeként. Erre a sajátos táncolási módra vonatkoznak a tánchoz kapcsolódó rezálás, rázós, reszketős kifejezések.[16] Az előadási mód s a ritmikai aprózás mellett a lépés szerkezete is bizonyos mértékben módosul, ugyanis a nyitó oldaltlépést követő mellézárás Szlavóniában már a 2. ♪ értékre megtörténik. Ezáltal a két lépés alapvető rokonsága elhomályosul. Az alábbi 17—22. sz. kinetogramok a motívum északi, egyszerű ♩ ♩ ritmusú (17—18.), a kettő közötti átmenetként értelmezhető

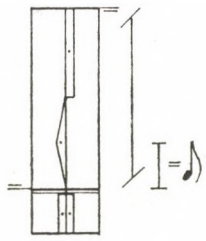

17.

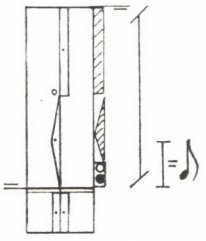

18.

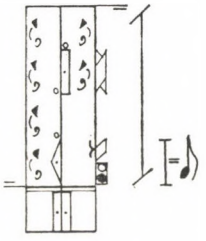

19.

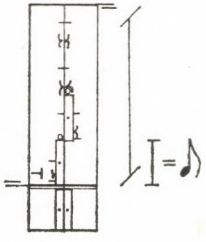

20.

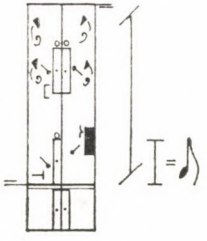

21.

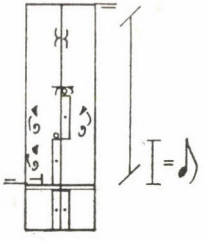

22.

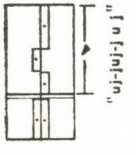

23.

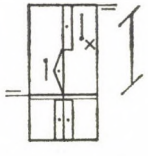

24.

17-24. =

[15] Lásd az I.B.2. és 3. fejezetben a 304—306, 332—335. sz. kinetogramokat.

[16] A rëzä, rëzälās, rëzälni kifejezés nyilván a riszálás: 'derékforgatás' alakváltozata. Benne rejlik azonban rezgés, rugózás, aprózás jelentéstartalma is, amely sokkal inkább jellemzi a szlavóniai körtánc mozgását, mint a derékforgató riszálás. Adatközlőink a leánytánc jellemzése kapcsán a „rázós", „reszketős" szavakat azonos értelemben, a rezálás szinonímájaként használták. A magyar nyelvterület déli részén a rezgő, aprózó táncolásra több hasonló kifejezés él: rözgös, röszketős, röszkettetős, reszelős, kenyérmorzsás stb. Kovács János, 1901. 460; Bálint Sándor, 1957. II. k. tánc címszó; Penavin Olga, 1967—78. II. 13.

sárközi—Duna menti[17] (19—20.), valamint szlavóniai változatait (21—22.) szemléltetik egymás mellett az összefüggés érzékeltetése céljából.

A bemutatott lépésfajta vég nélküli ismétléséből felépülő motívumsort olykor egy-egy ♫♩ ritmusú topogó lépéssel szokták megszakítani egy-egy versszak végén, mintegy lezárásként (lásd a 23. sz. kinetogramot), miközben magas fejhangon kiáltottak: Ijjujú! (♫♩). Az újabb szövegstrófát ezután kezdték.[18]

A szlavóniai leánykörtáncok nem oly egyértelműen és a szokásos módon épülnek fel két — lassú és friss — részből, mint más vidéki karikázóink. A lépő motívumok sorozatát itt — eddigi megbízható adataink szerint[19] — nem követte a másutt általános sebes forgás. A Dél-Dunántúlon külön névvel számon tartott ún. futó- vagy ugró-nótákat sem különböztetnek meg Szlavóniában.[20]

A szentlászlói kalala lassú sétáját (♩ = 80—100) és az ezt követő közepes tempójú rezálást (♩ = 120) esetleg értelmezhetjük két táncrészként, hiszen a kalalát — a sárközi karikázó lassú részéhez, az ún. babázáshoz hasonlóan[21] — körben kézfogással is szokták járni a rezálást megelőzően. A karikázók másutt szokásos gyors futó része azonban hiányzik a szentlászlói leánytáncból.

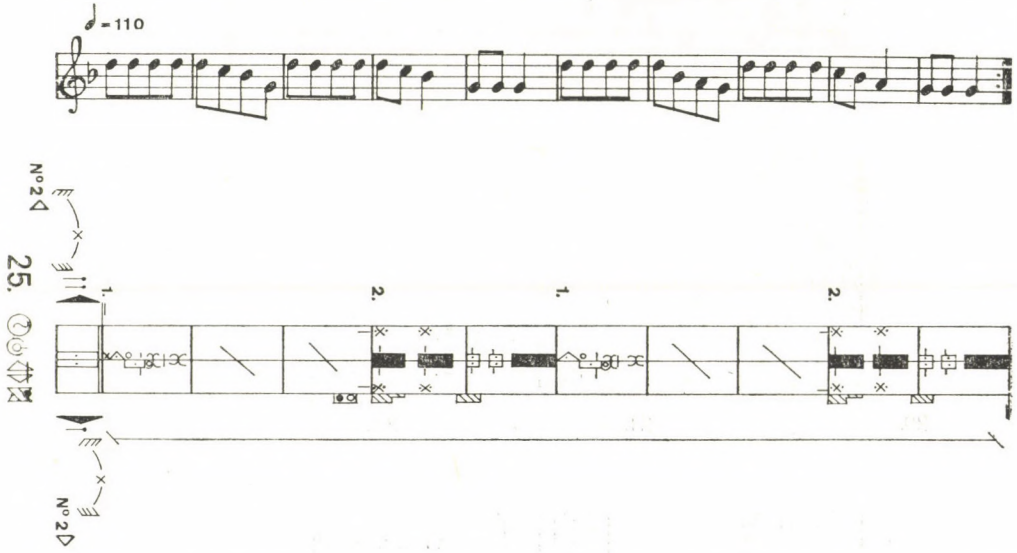

[17] Lásd még az I.A.3. fejezet 142—148. sz. kinetogramjait. A motívumfajtáról részletesebben: Martin György, 1964. 275—276.

[18] Ez a jelenség a sárközi—Duna menti karikázókban is előfordul mégpedig Dunaszekcsőn és Dunafalván a leánykörtánc ún. „rözgő" részében, amely motivikailag is pontos megfelelője a szlavóniai körtáncnak.

[19] Csupán néhány bizonytalan szóbeli adat utal a kör gyors forgatására (Kiss Lajos 1941. 6; 1943a. 320.). Adatközlőink többsége egyértelműen tagadta, hogy a szokásos reza-derenka lépések sorozatát sebes forgás követte volna. Csupán egy szentlászlói származású, Eszékre szakadt asszony mutatta be a rezálás egyetlen motívumaként a fent hangsúlyos forgólépést (lásd a 24. sz. kinetogramot). Ezt azonban — összes többi adatunkkal ellentétes lévén — fenntartással kezeltük.

[20] Lásd az I.A.2. és 3. fejezetet. Néhány friss, „ugró" nótára van ugyan adatunk, de ezek feltűnően újak, s a körcsárdás divatjával elterjedve másodlagosan kaphatták a derenka vagy reza-nóta nevet. Ilyenek pl. az Ég a kunyhó, ropog a nád . . . (AP 8664k); Nem loptam én életembe . . . (AP 6985i); Gyere be, rózsám, gyere be . . . (AP 6985j) kezdetű műdalok.

[21] Lásd az I.A.3. fejezetet.

A kórógyi derenkázás esetében sincs a táncnak gyors része. A derenka frisseként emlegetik ugyan az egyik heteropódikus dallamra járt táncváltozatot (lásd a 10. sz. dallampéldát és a 25. sz. kinetogramot), amelyben a szokásos oldaltlépések sorozata egy-egy záró lippentéssel is kiegészül. Ez azonban alig jelent különbséget a megelőző közönséges derenkához képest, tempója sem emelkedik, s a kör gyors forgatása itt is hiányzik.

A szlavóniai leánytáncok tehát nem lassú lépő és gyors futó részből állnak, mint más vidéki rokonaik. Szentlászlón lassú sétáló kalalát és középgyors oldaltlépő rezát, Kórógyon pedig két azonos tempójú (♩ = 110—120), motivikailag alig módosult derenka részt különböztethetünk meg.

A körtáncban a dalnak szinte fontosabb a szerepe, mint a táncnak. A karikázóhoz több különböző dal kapcsolódott sok szövegstrófával, s ezeket váltogatták, nem pedig a különböző tánclépéseket. Mindig a legjobb nótás-táncos — „nótakezdő", „rëzakezdő" — lányoké volt az irányító szerep.

4. »Rëzá-nótá«

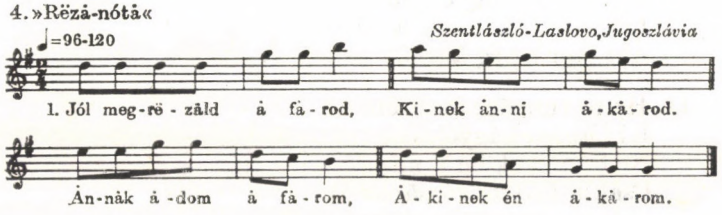

2. Álmaorijom kiskulcsá,
Á mi pápunk dë furcsá.
Éjjel menyecskével hāl,
Māsnáp rullá prédikāl.

3. Há úgy tunnāl szitālni,
Mint á fárod rëzālni,
Többet érnél ányādnāl,
Ánnāl á vén bábānāl.

4. Háj rëzālom, rëzālom,
Á fáromát rëzālom.
Ánnák ádom á fárom,
Ákinek én ákárom.
Ánnák pedig nëm ádom,
Ákinek nëm ákárom. (ismétlésre)

5. Édös álmá csutājá,
Édös á rózsām szājá,
Olyan édös á szājá,
Mind áz álmá csutājá.

6. Ázt mondtád, hogy elveszöl,
Máj' há szāntol, elvetöl.
Szāntottāl is, vetöttél,
Rólám elfelejtkëztél.

7. Vékony dëszkà kerités,
Ätlätszik àz ölelés.
Ölelj bàbäm kedvedre,
Nëm hänyjàk à szëmëdre.

8. Àj màndolà, màndolà,
Hà én mondom, nyomd odà.
Hà én odà nyomhàtnäm,
Mindjärt mëghàsàsodnäl.

9. Hà jàzt tunnäd, àmit én,
Mijen beteg vàgyok én,
Hà à rózsäm lätom én,
Mindjär' mëggyógyullok én.

10. Hà jàzt tunnäd, àmit én,
Mijen igàz vàgyok én.
Igàz vàgyok, mind a nàp,
Àki jaor az ég àlàtt.

11. Hà te tunnäd, àmit én,
Ki bàbäjà vàgyok én,
Nem vàgyok én à mäsé,
Csàk à kedves rózsämé.

12. Az én rózsaom kàrjài,
Nem àkàrnak hàjlàni.
Meg kellánnàk hàjlàni,
Hà meg àkàr ölelni.

13. Kis àlàcsony, bàrnà szűz,
Ég à szömöd, mint à tűz.
Hà àz enyém úgy égne,
Szaoz àrànyàt megérne.

14. Édös gunyhóm eleje,
Ki söpör mëg jövőre?
Nem bánom én, akárki,
Elmék, hà kér vàlàki.

15. Komämàsszony úgy, úgy, úgy,
Én à kàkàs, kend à tyúk,
Làpújon lë nékem úgy,
Mind à kàkàsnak à tyúk!

5. »Dërënkà-nótà«

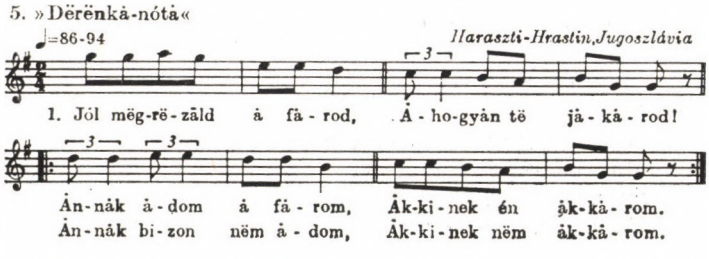

2. Vékony dëszkà kerítés,
Ātlaọcik àz ölelés.
Ölelj rózsaọm, kedvedre,
Në hānyjaọk àsz szömödre.

3. Àz én rózsaọm ojàn szép,
Mint üveg àlàtt à kép.
Ujàn àz én gàlàmbom,
Mëghàjlik à csókomon.

4. Hàj, pintyőke, pintyőke,
Rājültem à tűzhejre.
À tűz àlaọm pàttàntott,
Jaj, de nàgyot rikótott.

5. Héj, kikërics, kikërics,
Nékëm bizony në keríts !
Kerítök én màgàmnàk,
Të jis keríts màgàdnàk !

6. «Rëzà-nótà»

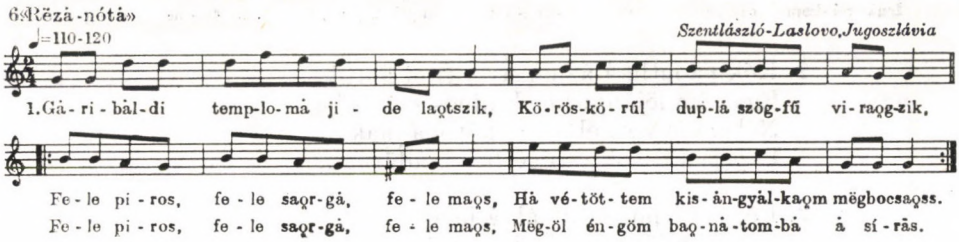

2. Kisàngyàlkām hà àzt tunnād, àmit én,
Milyen igàz szívű legény vàgyok én.
Olyàn igàz szívem hozzād, mint à nàp,
Àki köröskörül jār àz ég àlàtt.

3. Māmà péntök, hónàputān vosárnàp,
Söpörjëtök ti lāszlài széplānyok
Söpörjëtök, söpörjëtök tisztārà,
Gyün à rózsām, nyikorog a csizmājà.

7. «Rëzālās»

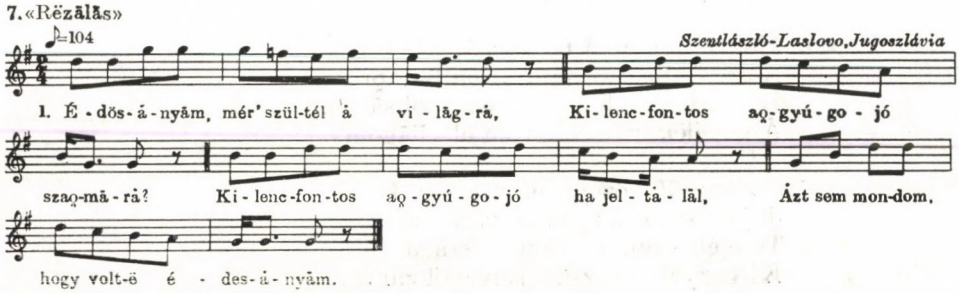

2. Édösányá felnëveli a fijaọt,
De nëm tudjá, hol aọsāk më̄g á sirjaọt.
Májd mëgāssāk Bosznijābá á vádok,
Mëgsirátik májd áz égi mádárák.

8. «Dërënkà»

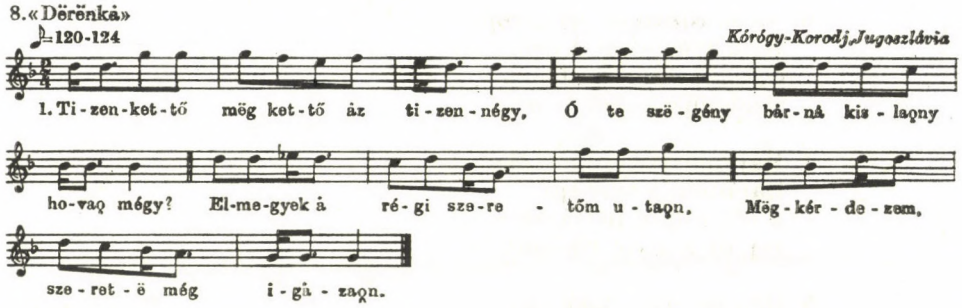

9. «Dërënkà»

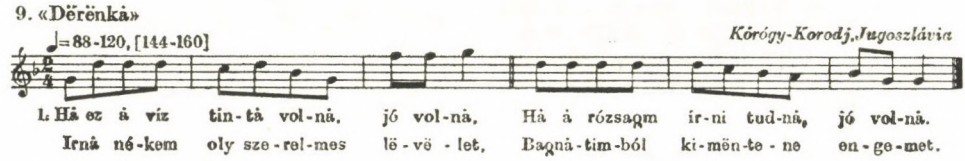

2. Kék paọntlikà áz én strimflim kötője,
Egy sëm lëjāny, kinek nincs szerëtője,
Nékem is vót, elvitték kátonaọnak,
Paọrja vágyok bús gërlicë mádārnák.

3. Rëpcés á muskātlinák á lëvëlë,
Egy sëm lëjāny, kinëk nëm kácsint szëme.
Laọm áz enyém nëm is tud kácsintáni,
Még is më̄g tudja a gyerköket csálni.

4. Jáj de nëhéz á szerelmet titkolni,
Tövis közzöl áz ibolyaọt kiszëdni.
Mert á tövis mëgszúrjá já kezemet,
Á szerelem gyötöri á szívemet.

5. Jáj dë nehéz ëgy vānkoson feküdni,
Ki á paọrjāt igázān nëm szërëti.
Tudom ís én, próbāltám is eleget,
Në ádjá ázt áz Úristen sënkinek.

6. Mëgvëttem én á bábaọmát nágy āron,
Āltálvittem hárminchárom hátaọron.
Hol erdőben, hol mezőben, hol sāron,
Ámig élëk, nëm hágyom el vilāgom.

7. Sötét erdő közepében van egy fa,
Jaj de sokat áztam fáztam alatta.
Tetejéből hullott rám a verága,
Ki vagyok a rózsám szivéből zárva.

8. Kinek nincsen szeretője, babája,
Menjen fel a zöld erdő oldalára (!).
Írja fel a zöld erdő oldalára (!),
Hogy nincs néki szeretője, babája.

9. Fehér strimflim, kék pántlikám kötője,
Legény legyön, aki aztat megkösse.
'Z enyimet is megkötötte egy szőke,
Az zárta bé ja szívemet örökre.

10. Rëpcés a muskátlinak a levele,
Nem is leány, kinek nincs szeretője.
Néköm is vót, elvitték katonának,
Párja vagyok bús gerlice madárnak.

10. «Dërënkà frisse»

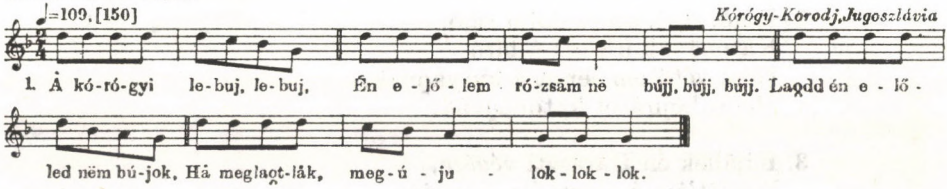

2. Érik, érik a cseresznye,
Bodorodik a levele-le-le.
Minnél jobban bodorodik,
Annál jobban szaporodik-dik-dik.

3. Falu végén hosszu válu,
Abból iszik háromszáz lú, lú, lú.
Én vagyok a vízmerője,
Barna legény szeretője-je-je.

4. Falu végén a vasvella,
Mégis béjütt a kolera-ra-ra.
Sëm urakra, sëm papokra,
Csak a szegény parasztokra-ra-ra.

11. «Dërënka-nótà»

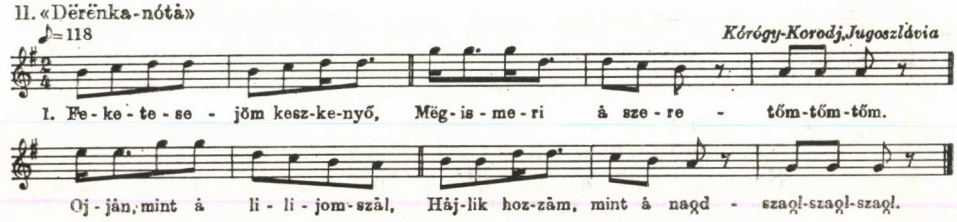

2. Fàlu végén à vàsvëllà,
Mégis béjött à kolérà-rà-rà.
Sëm uràkrà, sëm pàpokrà,
Csàk à szëgény pàràsztokrà-rà-rà.

3. Édösányām termőfājà,
Én voltàm à legszëbb āgà-gà-gà.
Kihàjlottàm àz utcao̯rà,
À legényök bosszújārà-rà-rà.

12. «Dërënkāzó»

Haraszti-Hrastin, Jugoszlávia

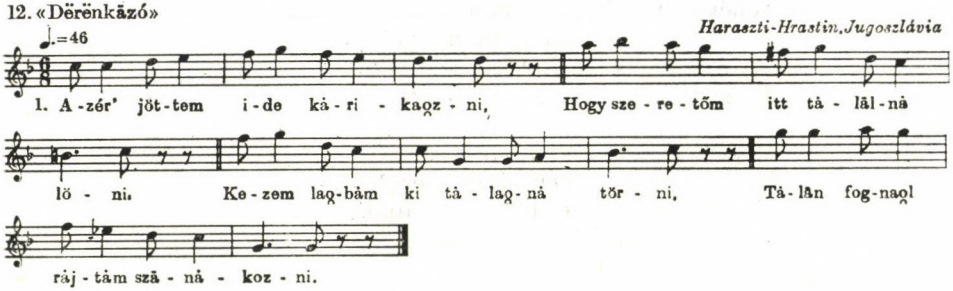
1. A-zér' jöt-tem i-de kà-ri-kao̯z-ni, Hogy sze-re-tőm itt tà-lāl-nà
lö-ni. Ke-zem lao̯-bàm ki tà-lao̯-nà tör-ni, Tà-lān fog-nao̯l
ràj-tàm szā-nà-koz-ni.

2. Rigó, rigó, sao̯rgàlābu rigó,
Kàtonānàk íràtott à bíró.
Nëm vétötem sëmit à kutyao̯nàk,
Mégis bëjiràtot kàtonao̯nàk.

3. Kijāllék én Hàràszti végére,
Mëglāt'àm à szeretőm messzire.
Hozzà jà bort à jobik kezébe,
Engöm kénāl, hogy igyàk belőle.

4. Bort nëm iszom, fogàdāsom tàrtjà,
Vizet iszom, à szeretőm àdjà.
Àzt is pedig à szao̯jao̯ból àdjà,
Mint gerlice, pao̯rjao̯t úgy itàtjà.

13. «Karikázó»

Haraszti-Hrastin, Jugoszlávia

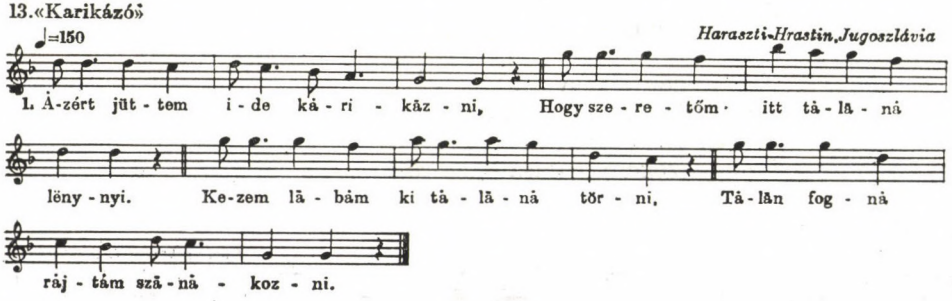
1. À-zért jüt-tem i-de kà-ri-kāz-ni, Hogy sze-re-tőm itt tà-lā-nà
lëny-nyi. Ke-zem lā-bàm ki tà-lā-nà tör-ni, Tà-lān fog-nà
ràj-tàm szā-nà-koz-ni.

2. Àz este à rózsāmàt nem lāttàm,
Valamére mentem, mind vizsgāltàm.
Semmiképpen rā nem tàlālhàttàm,
Orcājārà csókot nem àdhàttàm.

3. Nézlek, nézlek, de hiābà nézlek.
Bàrnà kislāny nem vàló vagy nékem.
Mert én szegény, te meg dúsgàzdàg vàgy,
Így hāt rózsām nem neköm vàló vàgy.

A körtánc dallamai többfélék (2a, 4—13. sz. dallampéldák), mint a kalalázásé. A körtánc helyi nevét viselik, amelyhez olykor még a „nóta" megjelölést is hozzáteszik, pl. „rëzä-nótä", „dërënkä-nótä" (lásd a 2a., 4—5. és 11. sz. dallampéldákat).

A körtánc tempója csaknem kétszerese (♩ = 96—120) a lassú kalalázásnak (♩ = 40—80),[22], amelynek a ♩ értékű sétáló lépéseivel szemben a motívumok alapritmusa itt a ♩, de ezen belül még állandó ♪-értékű rezgő-rugózó aprózás is történik. A táncnak megfelelő tempóban a — 2/4-es ütemű körtáncdalok többségére (4—11. sz. dallampéldák) jellemző — ♪-oló ritmus gyors (♪ = 180—240) és egyenletes, vagyis kevéssé érvényesül a pontozott, alkalmazkodó ritmus.[23]

A szlavóniai *körtáncdalok ritmikai típusai* a következők:

1. ♩ ♩ /♩ ♪ /♩ ♩// Az egyik hat szótagos, tripódikus kalala-dallamot olykor a rezáláshoz is alkalmazták (2a. sz. dallam). Ilyenkor — a dallam lényeges ritmikai és tempóváltozása nélkül — a ♩-es sétáló kalala lépés helyett a ♩ ♩-es, illetve ♫-os reza lépést járták a dallamra.[24]

2. ♫♫ /♫♩// A hét szótagos, dipódikus, dúr hangnemű szentlászlói újabb reza-nóta (4. sz. dallam) szövegét Harasztin szintén dúr jellegű, de kvintváltó dallammal ismerik (5. sz. dallampélda).

3. ♫♫/♫♫/♫♩// A jellegzetes, gyakori karikázó dalok a 11 szótagos, 2/4-es tripódikus dallamok (6—9. sz. dallampéldák), amelyeknek nemcsak ritmikai, hanem dallampárhuzamai is előfordulnak a sárközi—Duna menti karikázókban.[25] A 8. sz. dallam kétsoros, csonka változata a 9. sz.

4. ♫♫ / ♫♫ // ♫♫ / ♫♩ / ♫♩ / Heteropódikus (8, 10, 8, 10 szótagos) ritmusú két dallam (10—11. sz. dallampélda). A többi, izometrikus derenka nótától eltérő heteropódia miatt viselhetik a „dërënkä frisse" megjelölést, noha tánctempójuk nem különbözik.

Az eddigi példák (4—11. sz. dallamok) — nem alkalmazkodó ♪-os, egyenletes ritmikájukkal — a karikázó dallamok régibb típusát képviselik a másutt általános, augmentált pontozott ritmusú, új stílusú, csárdásszerű karikázó dallamokhoz képest.

5. A 10 szótagos tripódikus dallamok két példája (12—13. sz. dallampélda) különös figyelmet érdemel. A 12. sz. dallampélda a régi 6/8-os, lassú körtánc nyomára utalhat:[26] /♪♩♪♩ / ♪♩♪♩ / ♩♪𝅘𝅥𝅯𝅘𝅥𝅯/.

A 13. sz. azonos szövegű — hasonló dallamfordulatokat is rejtő — új stílusú dallam viszont már az újabb 4/4-es, alkalmazkodó ritmusú karikázó dallamok

[22] Az ennél lassúbb előadású dallamváltozatok a táncszerűtlen „ülő előadás" következményei, a gyorsabbak pedig a legújabb idők tempóváltozásainak eredményei.

[23] A szlavóniai karikázó dallamok feljegyzéseiben, felvételeiben az alkalmazkodó ritmus előfordulása a táncszerűtlen „ülő előadás" következménye. Lassúbb tempójú előadásnál ugyanis az énekesek tulajdonképpen augmentálják a dallamokat: 𝄴 ♫♫ (♫♩) → → 𝄵 ♪ ♩. ♩♩ (♪ ♩. ♩ 𝄽). Ezáltal az uralkodó új stílusú csárdás alkalmazkodó, pontozott ritmusához igazodik a dallam.

[24] Hasonló többrétű alkalmazás előfordul a sárközi-dunamenti karikázóknál is. Lásd az A.3. fejezetet. A lassú kalalázáshoz hasonló bátai lépő ♩ = 60 tempójú régi 2/4-es tripódikus dallamának ♩ = 100 tempójú gyorsabb változatára járják Dunaszekcsőn a rezáláshoz hasonló rözgőt. Ugyanakkor a Sárközben a lassú lépő aszimmetrikus 5/8-os formában él. A 2.c. sz. 7/8-os dallamváltozat is feltehetően a lassú lépéshez kapcsolódott.

[25] Lásd az I.A.3. fejezet 11-szótagos dallamait [32—36. sz.].

[26] A táncról nincs feljegyzésünk. Kiss Lajos, 1959. 308—309, utalása nyomán esetleg ♩♩ alapritmusú lépésekre gondolhatunk. A Dráva menti horvát tánckincsben is előfordul hasonló ritmusú körtánc (Ivančan, Ivan, 1963a. 44). A 6/8-os női körtáncra Bukovinából és Erdélyből vannak adataink (lásd az I.C.1. és a II. B. fejezetet). A felső-Tisza-vidéki botolótáncoknak is ez a jellemző ritmusa (Martin György, 1968c.).

augmentált ritmikai formáját mutatja: /♪♩♩♩ / ♪♩♪♩ / ♩♩𝄽/. A két dallam ritmikai viszonya a proporciós átalakulás egy másik lehetőségét mutatja a szlavóniai karikázókban.

A szlavóniai falvakban — más vidékekhez hasonlóan[27] — ma is élénk az ún. *körcsárdás* („Körbe") divatja, amely viszonylag új jelenség.[28] A zenés táncmulatságokban a csárdást táncoló párok olykor köröket alakítanak, s néha az egész táncterem népe hátul keresztezett kézfogással, kisebb-nagyobb körökben táncol. Rendszerint két pár négyesben járja, de sokszor 15—20-an is összekapaszkodnak. Lakodalmi menetek közben a megállásoknál — utcán, templom előtt, udvaron — is gyakran sor kerül rá.

A körcsárdásban a kihaló régi leánytáncok formája és részben motívumanyaga is — többé-kevésbé módosult alakban — tovább él. Az énekes leánytáncok és a csárdás hasonló kapcsolata, affinitása más vidékekre is jellemző. Legközelebbi párhuzamként a sárközi—Duna menti táncdialektusra utalhatunk, ahol a karikázó-motívumok változatait szintén gyakran alkalmazzák a csárdásban.[29] Kalocsa-vidéken pedig a „fércelés" és az ún. „négyes forgó" viszonya hasonló.[30]

A szlavóniai *körcsárdás motívumkincse* — a csoportos körtáncforma következtében — csekélyebb ugyan a helyi páros csárdásnál,[31] de az egyszerű leánykörtáncnál gazdagabb. A leánykörtánc motívumkincsét módosult formában együtt alkalmazzák a csárdás körformában is táncolható motívumaival. A körcsárdásban használatos motívumfajták a következők:[32] 1. A lassúban (♩ = 140—170) a „kétlépéses csárdás" változatait (lásd a 26—38. sz. motívumokat) táncolják, 2. a frissben (♩ = 180—220) pedig a négytagú keresztező lépést (lásd a 39—45. sz. motívumokat), valamint 3. a karikázó alapmotívumának módosított alakját (lásd a 46—53. sz. motívumokat) járják. 4. Ezt időnként balra haladó, fent hangsúlyos jobbra forgás váltja fel (lásd az 54—63. sz. motívumokat). 5. Utolsó motívumcsoportként (lásd a 64—69. sz. motívumokat) néhány különleges, helyben figurázó vagy az általánostól eltérő rendhagyó motívumfajtát mutatunk be.

A régi leánykörtáncok hatásaként értelmezhetjük a szlavóniai körcsárdásban egyrészt a karikázó alapmotívumához hasonló lépésfajta domináns szerepét, valamint azt, hogy a körcsárdás is viszonylag következetesen megőrizte a leánykörtáncoknak azt a sajátosságát, hogy a balra haladó lépésekkel mindig jobbra forgatják a kört.

A csárdással való összefüggés mellett a *horvát kólók*kal is mutatkozik kapcsolat, mint erre a táncnevek kapcsán már utaltunk. Több egyszerű szerkezetű, régies kólóban az állandó egyirányú lépegetés, a kör lassú — napirányú keringése — éppen a rezgő mozgással (drmeš) kapcsolódva alkotja e táncok gerincét (lásd a 70—82. sz. kinetogramot), szinte egyetlen motívumát.[33] A kóló motívumok plasztikai és előadásbeli hasonlósága mellett ritmikai azonosságuk — a ♪-os aprózás — is szembetűnő. Míg a szlavóniai magyarok a horvátok és

[27] Lásd részletesebben az I.D. fejezetben.

[28] Az idősebb — a század elején született generáció — még nem ismerte. Berkes Eszter, 1969. 157.

[29] Martin György, 1964a. 777—782. sz. motívumpéldák. — Lásd még az I.A.3. fejezetet.

[30] Lásd még az I.A.4. fejezetet.

[31] A szlavóniai csárdás sajátosságaira vonatkozóan lásd Berkes Eszter, 1969. 155—158.

[32] E motívumfajták csaknem mindegyike a Dél-Dunántúlon a leánykörtáncok fontos alkatrésze. Szlavóniában azonban ezek közül csupán a 2. jellemző a leánykörtáncra is.

[33] Borbély Jolán 1962. 138; 1973. 19—21. — Lásd még a II.C. fejezetet.

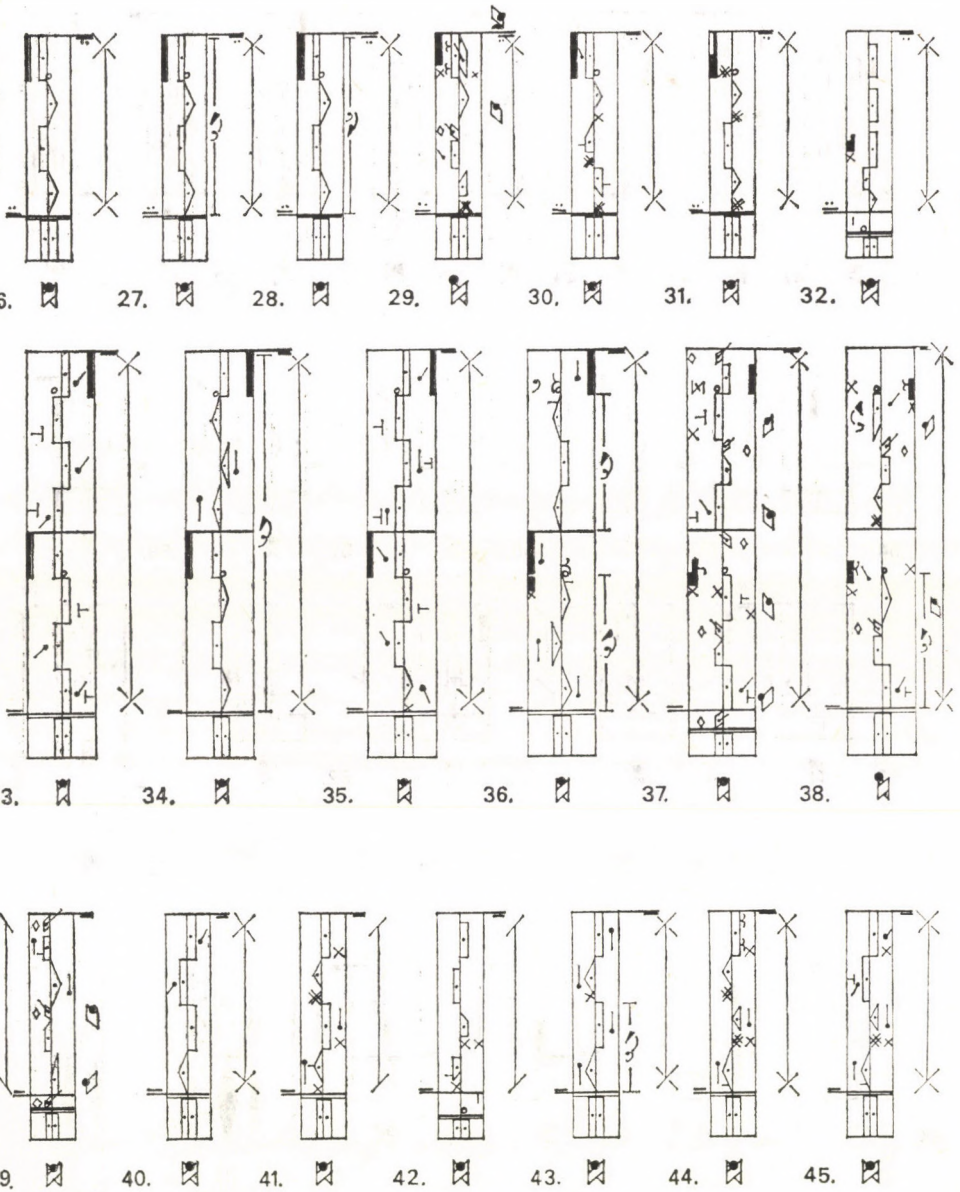

a sokacok ,,kólé''-it gyakran hasonlítják, olykor azonosítják is a derenkával, addig a környező horvát falvak lakossága ,,maďarac''-nak nevezi a derenkát. Távolabbi, más szerémségi horvát falvakból is ismerünk olyan kóló változatokat, amelyek megegyeznek karikázóinkkal és a ,,maďarac'' (magyaros) vagy a ,,šantavi maďarac'' (sánta magyaros) nevet viselik.[34] A szlavóniai magyar

[34] JANKOVICS, Ljubica, — JANKOVICS, Danica, 1949. 168, 170.

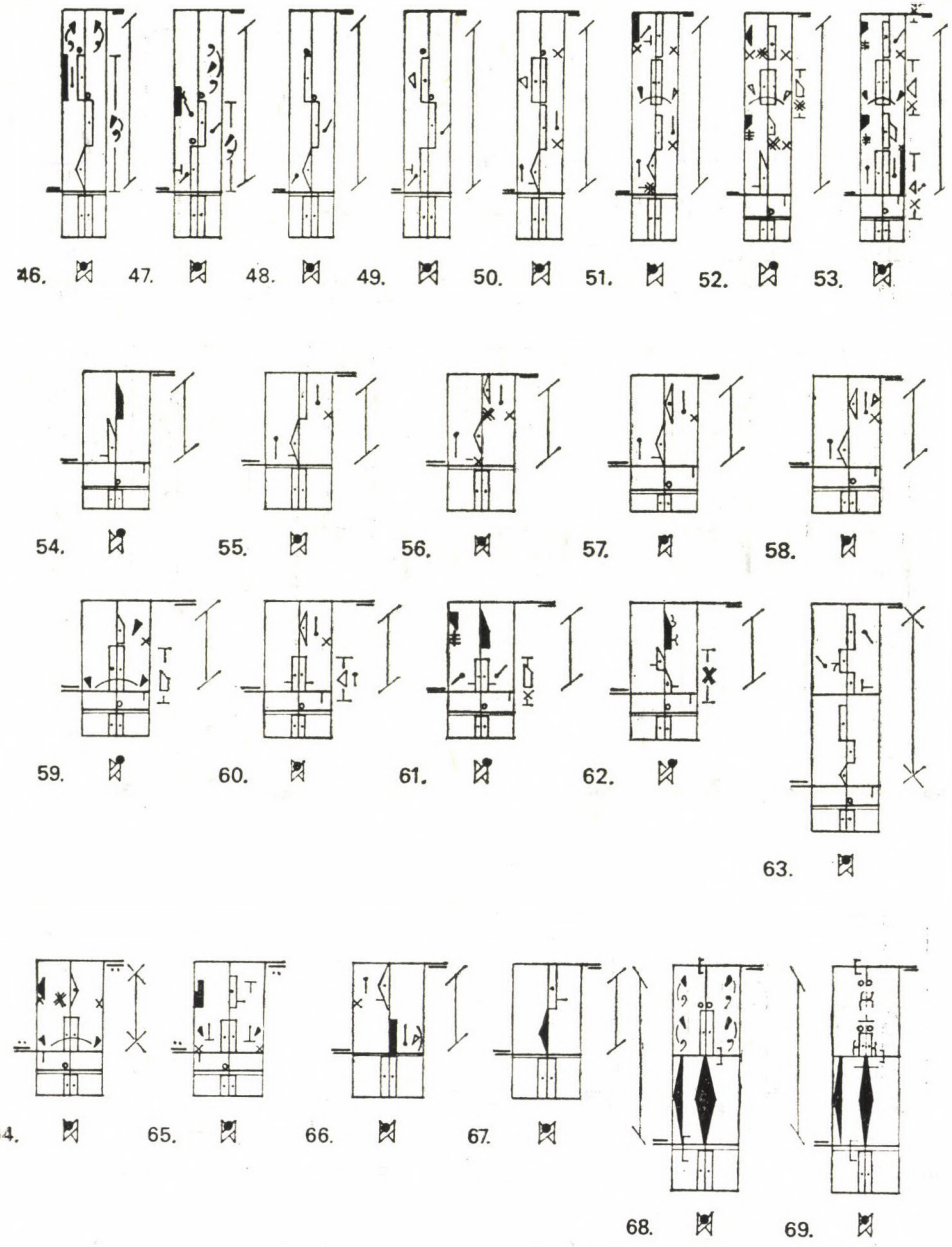

falvakban táncolt kóló fajták közül[35] a „sokac kolo" (sokacko kolo) áll legközelebb a leánykörtánchoz, illetőleg a vele rokon körcsárdáshoz. (Lásd a 83—85. sz. kinetogramokat.)

[35] Ezek java része ún. új stílusú kóló, szemben a leánykörtánchoz hasonló régiesebb sokac kólóval. BERKES Eszter, 1969. 159—161.

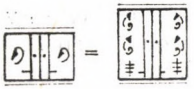

71-72. 75-80.

70-85. =

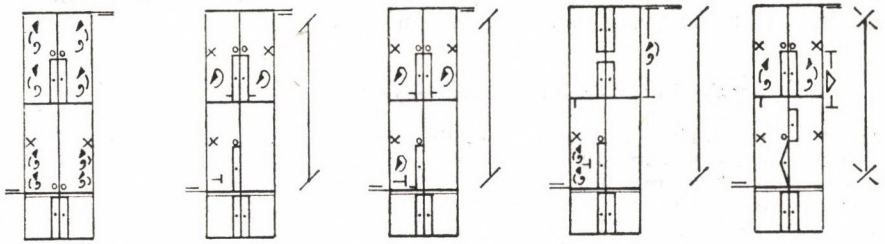

70. 71. 72. 73. 74.

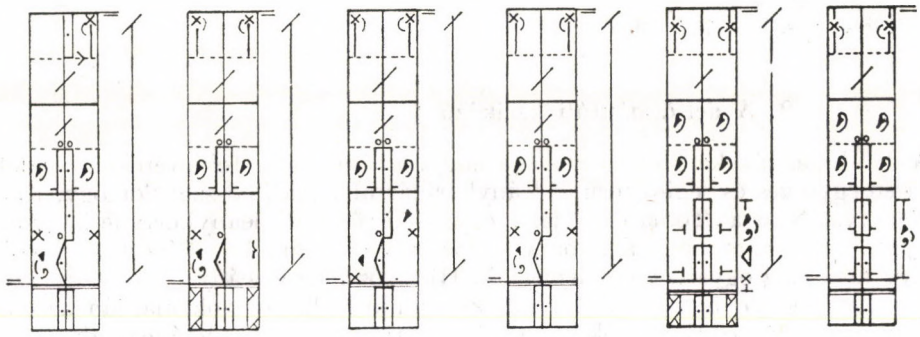

75. 76. 77. 78. 79. 80.

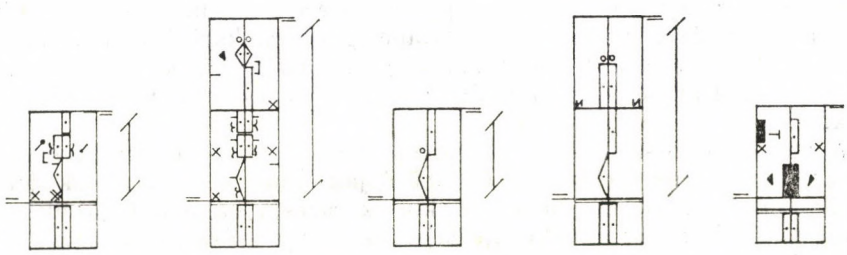

81. 82. 83. 84. 85.

Összefoglalva: A szlavóniai leánytáncok funkcionális, zenei és formai sajátosságai régiességükről tanúskodnak. A sajátos, különleges táncnevek; a tavaszi falukerüléshez, a böjthöz való kapcsolódásuk; a táncdallamok egyenletes, pontozatlan, ♪-oló ritmusa és gyakori 2/4-es tripódiája; a proporciós ritmikai átértékelés különböző — páratlan és aszimmetrikus — fajtáinak (2/4-3/4-6/8-7/8) nyomai; az egyszerű formakészlet; az általánostól eltérő egy vagy különleges kétrészes táncszerkezet (lassú séta, rezgő egylépés); a táncrészek lassú és

mérsékelt tempója; a lassú napirányú forgás; a „kétlépéses csárdás" és a gyors forgó rész hiánya alapján a szlavóniai leánytáncok legrégiesebb karikázóink közé tartoznak. E körtáncok szervesen kapcsolódnak a délszláv, ún. pannóniai táncdialektus énekes kólóihoz, s ugyanakkor az újabb körcsárdás divatra is hatást gyakoroltak. Legközelebbi — de már fejlettebb — rokonait a Duna mentéről, Baranyából és a Sárközből ismerjük.

A szlavóniai körtáncok forrásjegyzéke

Haraszti—Hrastin (Verőce m.), Jugoszlávia.
Körcsárdás. Ft. 614.10—12.
Kórógy—Korog (Szerém m.), Jugoszlávia.
Derenkázás. Ft. 576.4—5.
Derenka frisse. Ft. 576.6—7.
Párválasztó játék. PENAVIN Olga, 1967—78. I. 142—143.
Rétfalu—Retfala (Verőce m.), Jugoszlávia.
Körcsárdás. Ft. 556.3.
Szentlászló—Laslovo (Verőce m.), Jugoszlávia.
Kalalázás. Ft. 575.10. — PENAVIN Olga, 1967—78. II. 13.
Rezálás. Ft. 575.8—9.
Körcsárdás. Ft. 575.2—3., 5—7.

2. A dél-dunántúli karikázó

A dél-dunántúli karikázó típus egy nagy, a táncfolklór tekintetében meglehetősen egységes és régies terület leánykarikázóit foglalja össze: Somogy, Kelet-Baranya, Nyugat-Tolna és Fejér megye déli részének leánykörtánc hagyományait.[1] A terület nagyságához s településeinek számához képest e táncokat még nem elég egyenletesen ismerjük. Hiányos még a leánytáncokban gazdag Baranya megye feltárása. A rendelkezésünkre álló adatok alapján azonban nagyjából körvonalazhatók a megjelölt terület leánykörtáncainak sajátos vonásai, amelyek alapján elválnak a környező kelet-dunántúli és Duna menti, valamint a szlavóniai karikázóktól.

A dél-dunántúli leánykörtáncok különlegesen gazdag *névanyaga* két csoportra osztható:

1. A tánc formájára utaló — kör jellegéből eredő— elnevezések: karikázó, karikázás, karikázni, karikás-, karikatánc, gyerünk karikába, karikára hajtani, álljunk karéjba, karé, karélás, karélozás, körtánc, körbetánc. Ezek a névváltozatok a leánykörtánc általános típusának dél-dunántúli változatait jelölik.

2. A gyermekjátékszerű kísérő dallamok elhomályosult, torzult kezdőszavaiból vagy szövegrészleteiből névátvitel útján kialakult táncnevek jelentik a másik csoportot. Ilyenek: kocsikala, kocsikarázás, hajaboka, hajabuka, hajabokázó, hajabokázás, hajabokázni, hajarózsa, hajrózsázás, hajrúzsázás, hajszénázó, hapapaja, erdőjárózás, lenezés, lilézés, lilázás, piligézés, peperic, egyszegezés, szegélyezés, csirigézés.[2] Ez a fajta névadás gyakori még a Felföld nyugati részén (pl. szinalázás, piligézés), de szórványosan előfordul a Bácská-

[1] A dél-dunántúli leánykörtáncok irodalma: GÖNCZI Ferenc 1937; 1949; LAJTHA László—GÖNYEY Sándor, 1943; LUGOSSY Emma—GÖNYEY Sándor, 1947; LUGOSSY Emma, 1952; 1956; MORVAY Péter—PESOVÁR Ernő, 1954; KAPOSI Edit—MAÁCZ László, 1958; PESOVÁR Ferenc, 1960; MARTIN György, 1970.

[2] A táncnévadásra vonatkozóan lásd: MORVAY Péter—PESOVÁR Ernő, 1954. 187., valamint a 15., 16., 17b., 19a., 20., 21., 22., 24., 25a., 26., 27., 31b. dallampéldák címét és szövegét, továbbá a 18. és 19. sz. dallampéldák jegyzeteit.

ban (csirajozás, tüskömtánc) és a Felső-Tisza-vidéken is (hajlikázás, hajmegygyezés), s mindig a böjti leánytáncokhoz kapcsolódik.

A táncnevek második csoportja a leánytáncoknak azt a fajtáját jelöli, mely az énekes-táncos gyermekjátékok közeli rokona. Egyszerű sétálással, táncos vonulással, mimikus elemekkel, főként pedig párostánccal, párválasztó mozzanatokkal átszőtt játékos-dramatikus táncok ezek, keretük azonban legtöbbször a körtánc legegyszerűbb, elemi formája. A körben mindig egy személy, majd egy pár táncol (séta, kétlépés vagy párosforgás), s a párválasztó játékok menetének megfelelően váltják egymást a táncosok.[3] (Lásd a 86. sz. kinetogramot.) Zenei anyaguk sem kifejezetten népdalszerű — mint a karikázó tiszta típusáé —, hanem gyermekjáték jellegű. A motívumismétlő, ütemparos gyermekdalok füzérébe azonban gyakran régies táncdalok, főleg dudanóták is illeszkednek. (Lásd a 14—17. sz. dallampéldát.)

A karikázó fogalma éppen a két, gyermekjátékokban leggazdagabb területen — a Dél-Dunántúlon és a nyugati palócvidéken — keveredik s fonódik össze szorosan a párválasztó gyermekjátékokkal. A Dél-Dunántúlon a párválasztó játékok együtt éltek a karikázóval, gyakran helyettesítették egymást, böjtben a felnőtt fiatalok, legények, leányok vegyesen játszották, s használatuk nem korlátozódott a gyerekekre, mint másutt. Néhol csak ezt a típust ismerték, s nem a karikázót (pl. Alap, Fejér m., Ozora, Tolna m.) vagy pedig éppen a párválasztó játékok nevét vette át, örökölte a karikázó (pl. Nagyberki, Törökkoppány, Karád, Somogy m.). Ez arra mutat, hogy a táncos-énekes gyermekjátékok régi táncainknak a felnőttek körében már feledésbe merült mozzanatait őrizhették meg. A somogyi és nyugati palóc párválasztó gyermekjátékokban pl. a régi lakodalmi szertartásos táncok menetét, részleteit ismerhetjük fel.[4] A leánytáncok e csoportjának részletes vizsgálatára csak a gyermekjátékokkal való összefüggésben kerülhet majd sor.

A dél-dunántúli karikázó tiszta táncos típusa is egyszerű szerkezetű: két rész, a lassú és friss alkotja. A lassú nem visel külön nevet, a gyors rész viszont mindig a „futó" elnevezést kapja éppúgy, mint a Sárközben.

A tánc *összefogódzási* módjai: 1. egyszerű leeresztett kézfogás, 2. karolás, 3. hátul keresztezett, derék mögötti kézfogás. Ritkábban előfordul a Sárközre jellemző 4. elöl keresztezett kézfogás is (Törökkoppány, Hosszúhetény, Somodor). A futó részben főként a harmadik fogásmódot alkalmazzák.

A dél-dunántúli karikázók *körmozgás-típusai* a következők: 1. a kör folyamatos balra haladó, napirányú forgómozgása, 2. a szimmetrikus ingamozgás, valamint 3. a kör balra haladó aszimmetrikus ingamozgása.[5]

A karikázó jellemző *lépésmotívumai* a következők:

1. A balra haladó sétálás (87—89. sz. kinetogram) elsősorban a párválasztó típusú leánytáncra jellemző, s nem a karikázókra (pl. törökkoppányi erdőjárózás, szennai „Méz, méz, méz . . ." játék). A motívum lényegében a sárközi „lépő" és a szlavóniai „kalalázás" alapmozgásának felel meg, de a kör szűkülő-táguló mozgása nélkül.

2. A balra haladó nyitó-zárólépés (90—92. sz. kinetogram) a dél-dunántúli karikázó régies lassú részének egyik főmotívuma. A palóc karikázókban pontosan megfelelő, a szlavóniai és sárközi leánytáncokban azonban ritmikailag módosult változatai fordulnak elő.

[3] A párcserélő-párválasztó játékokra vonatkozóan lásd: MNT I. 735—741. l.; MNT III.B. 421. l.; Gönczi Ferenc, 1949. 44—67; Bakos József, 1953. 144—154. 186—195.

[4] Lajtha László—Gönyey Sándor, 1943. 84—89; Bakos József, 1953. 177—186.

[5] Jobbra haladó, napiránnyal ellentétes forgó mozgás és ingamozgás is szórványosan előfordul. Lásd a 6—7. sz. jegyzetet.

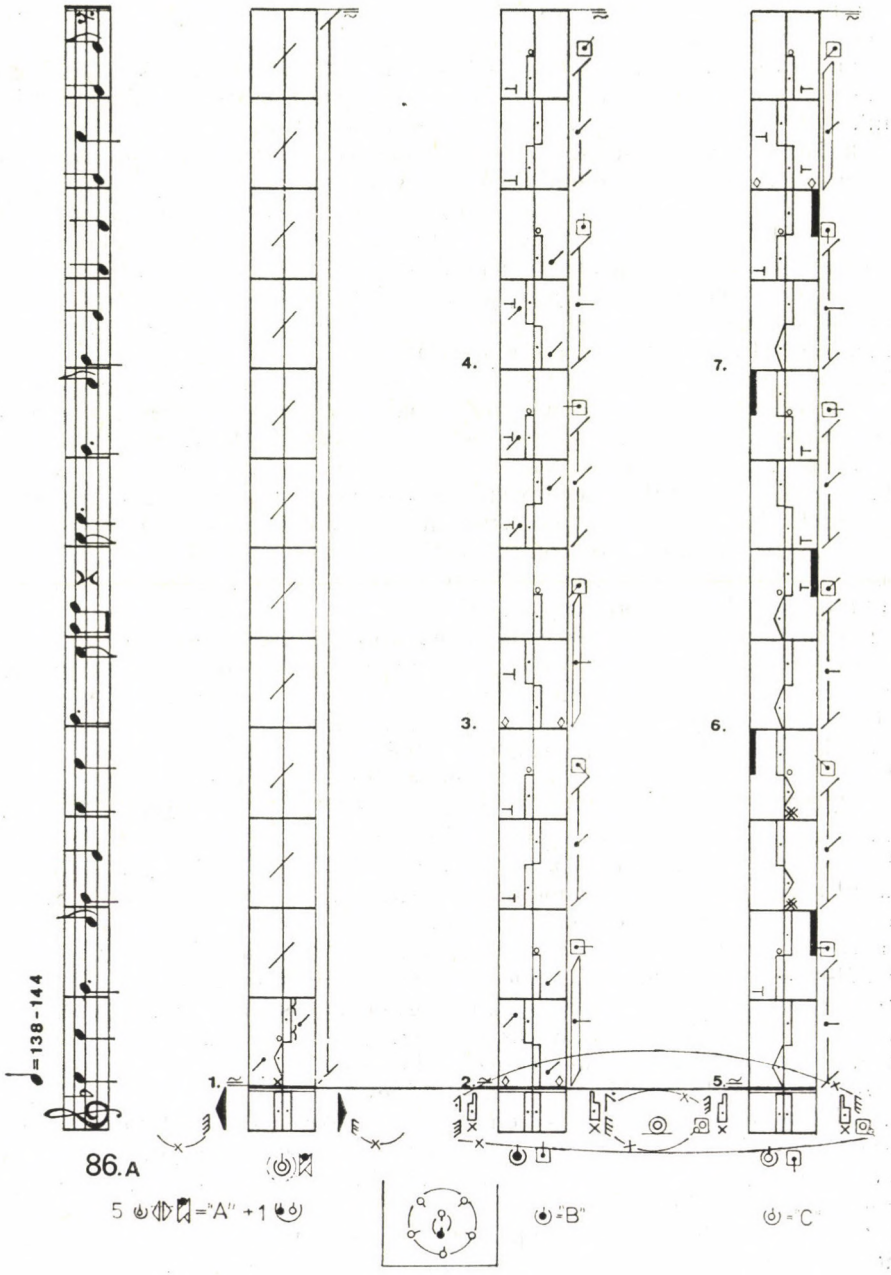

3. A régi karikázók lassú részének legfontosabb motívuma az egylépéses csárdás (93—100. sz. kinetogram). Legegyszerűbb formája az ide-oda ringó testsúlyáthelyezgetés, mely a tánc folyamán szimmetrikus lépő ingamozgássá, majd aszimmetrikus, lassan balra haladó ingamozgássá fejlődik. Ez a lépés közeli rokona a sárközi rözgő, ill. a szlavóniai reza-derenka motívumnak. Itt

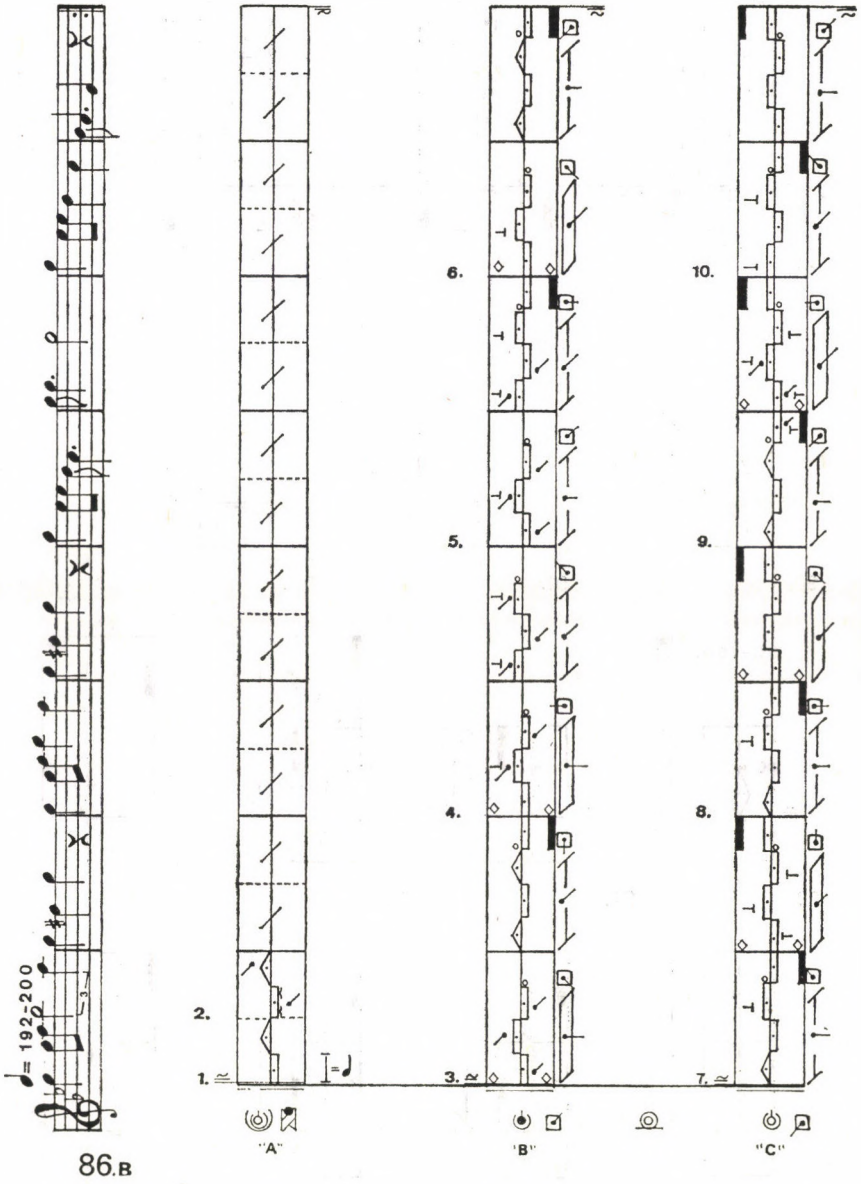

86.B

azonban a motívum ritmikailag nem aprózódik fel, s még kifejezetten megtartja egylépéses csárdás jellegét.

4. A dél-dunántúli karikázók lassú részének további fontos motívuma az ún. Fär-Öer lépés (101—103. sz. kinetogram), mely többnyire a balra haladó ingamozgással párosul,[6] s így a sárközi változatokkal egyezik meg. Derék- vagy kézfogással járják.

[6] Ellentétes, azaz jobbra haladó — rendhagyó — változatok: Andocs, Gölle-Inámpuszta, Nagyberki, Simonfa, Szenna, Szenterzsébet, Törökkoppány.

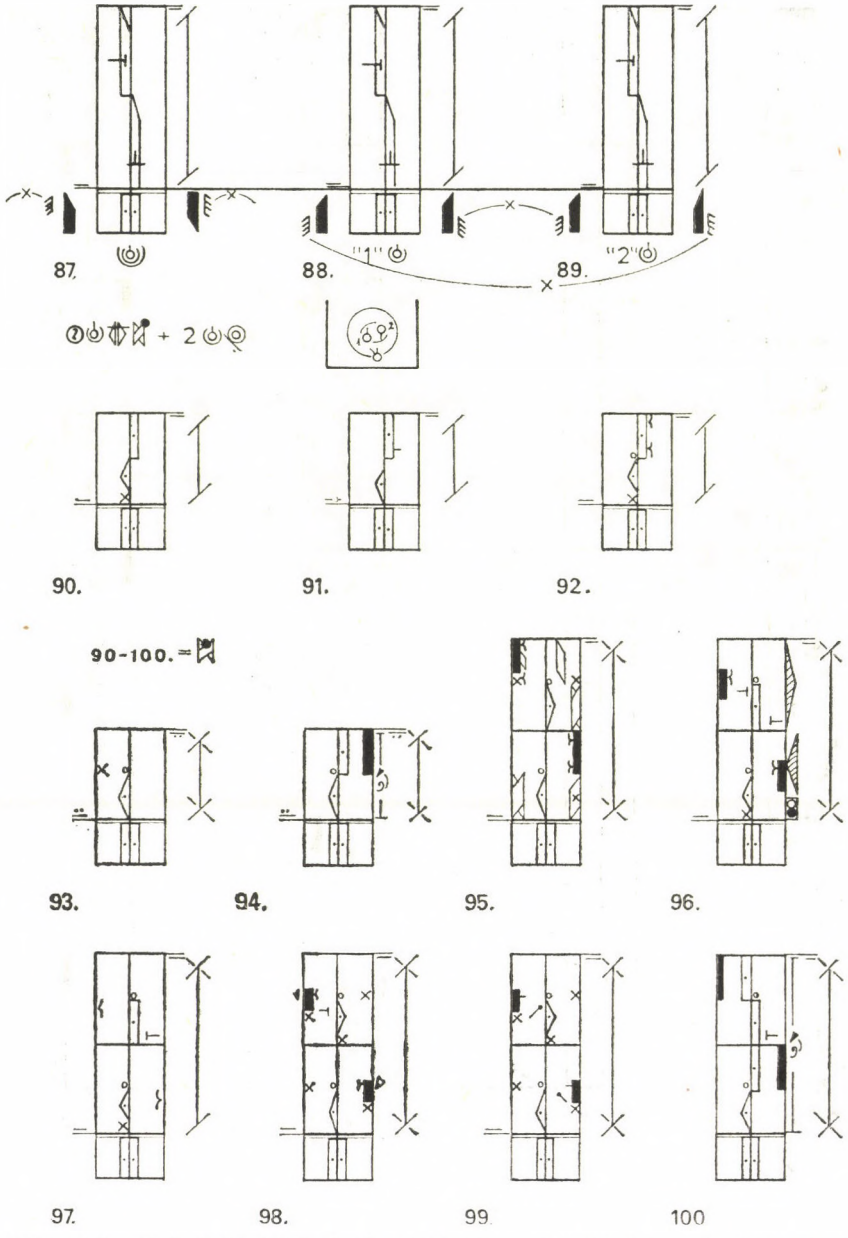

5. A lassú karikázó újabb keletű motívuma a kétlépéses csárdás (104—106. sz. kinetogram). Mindig balra haladó ingamozgással kapcsolódik.

6. Szórványosan fordul elő a balra haladó keresztező lépés (107—108. sz. kinetogram).

7. A körtánc friss részének egyetlen főmotívuma az ún. futó (109—116. sz. kinetogram): a kör gyors fokozódó forgását eredményezi, többnyire napirányba. Ellentétes vagy kétirányú forgásra vonatkozó adataink szórványosak.[7]

[7] Andocs, Balatonöszöd, Harc, Heresznye, Kékesd, Magyaregregy, Vízvár.

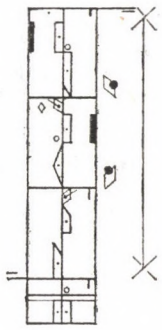

101.

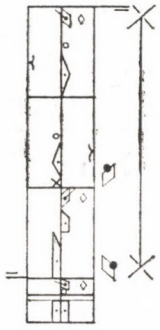

102.

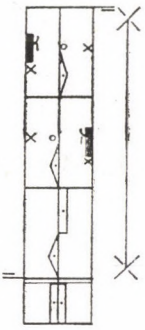

103.

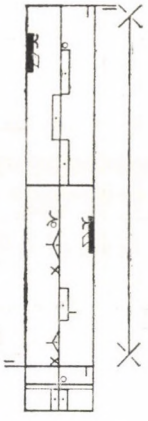

104.

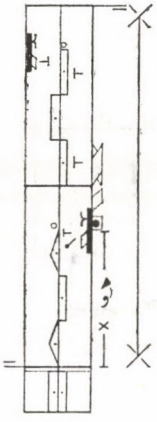

105.

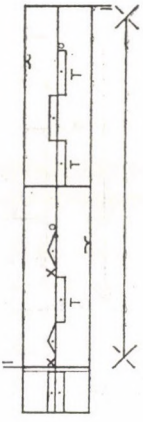

106.

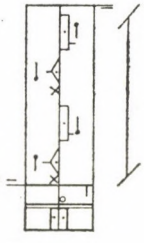

107.

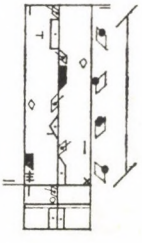

108.

A lépő forgás folyamatosan változik futólépéssé. A futó többnyire lent hangsúlyos — mint a vidék friss csárdásai — de fent hangsúlyos, ún. nyílt változatuk is előfordul.[8] Néha egyetlen táncváltozatban is keveredik a kétféle hangsúly (pl. Attala, Vízvár, Kékesd). A lassú és gyors rész átmenetét, valamint

[8] A dél-dunántúli karikázókban való előfordulásuk: Attala, Bolhó, Harc, Heresznye, Kékesd, Ozora, Sióagárd, Szenna, Szilágy, Vízvár. — Az ún. „lenthangsúly": a ♩-enként hullámzó mozgás mélypontja vág egybe a zenei hangsúllyal. A „fenthangsúly" ennek fordítottja .A lenthangsúly a magyar népterület nyugati részére, különösen a déldunántúli friss csárdásokra jellemző.

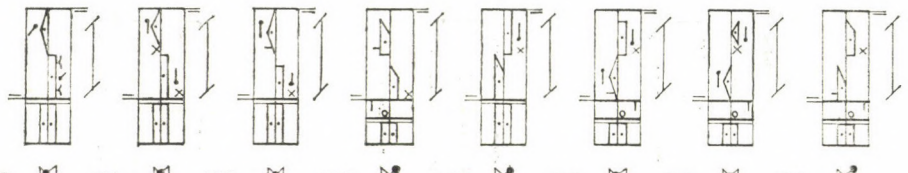

109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116.

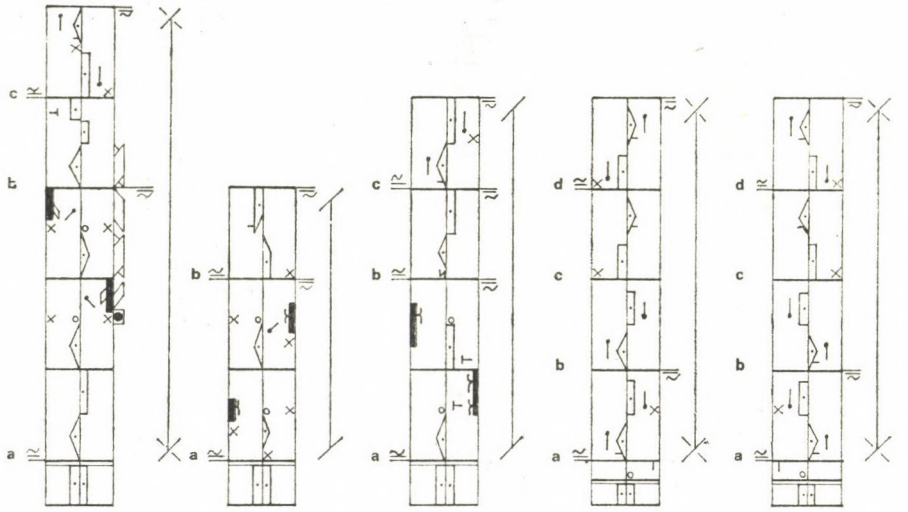

117. 118. 119. 120. 121.

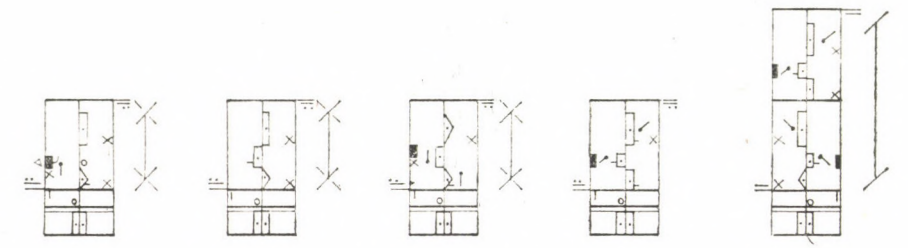

122. 123. 124. 125. 126.

a forgás irányváltásának néhány jellegzetes módját is szemléltetik példáink (117—121. sz. kinetogram).

8. Az ún. háromlépés a forgásváltásnál vagy kiigazító lépésként (Attala), de néha a sorozatban ismételt motívumként is szerepelhet a dél-dunántúli karikázókban (Kapospula, Értény). Ezt talán a kanásztánc hatásának tulajdonít-hatjuk, mivel más vidékek karikázóiban — ahol a régi táncstílus nem szövi át oly erősen a táncéletet, mint a Dél-Dunántúlon — ritka[9] (122—126. sz. kinetogram).

[9] Morvay Péter—Pesovár Ernő, **1954.** 188.

A dél-dunántúli karikázók többsége adataink szerint a böjti időszakhoz kapcsolódik. A somogyiak szerint „aki böjtben vagy Ádventben táncol, annak lehullik a szilvája a fáról", vagyis terméketlenség várható. Az énekes karikázás — nem számítván igazi táncnak, zajos mulatásnak — nyújtott ez idő tájt egyetlen szórakozási lehetőséget a táncolni vágyó fiatalságnak. A falukerülések, a gyümölcsfák körültáncolása, a tavaszi termékenységi rítus miatt kapcsolódik a karikázó éppen a böjti időszakhoz, s nem vonatkozik reá a tánctilalom, hanem éppen kívánatos a táncolása.

Minden faluban állandó szabadtéri karikázó helyeken gyülekezett a fiatalság. Sok helyütt (pl. a Zselicségben) a hidakon táncoltak, másutt a falu szélén, az iskola előtt vagy a templomkertben volt a karikázó hely. Vasárnap délutánonként, litánia után egészen sötétedésig táncoltak. A karikázó mellett — főként böjti időszakban — a táncos párválasztó játékok is sorra kerültek. Legények is gyakran beálltak, s ezáltal a tánc vegyes formát öltött. Karádon pl. a karikázót, az ún. kocsikalát időnként az egyszerűbb s kevésbé fárasztó párválasztó játék, a hajrúzsázás váltotta fel pihenésként. Húsvétkor ez még a lenezéssel (sortánc) is kiegészült. A somogyi horvátoknál (Lakócsa) a leánytánc a húsvéti falukerüléshez kapcsolódott elhomályosult termékenységi mágia célzatával.[10]

A karikázót a fonóban, valamint a kocsmában, a bál zeneszüneteiben is járták. A kifejezetten böjthöz kapcsolódó párválasztó játékok már korábban — kb. az első világháború körül — kiszorultak a táncéletből, mint a más táncalkalmakba még szervesen átilleszkedő karikázó.[11]

A dél-dunántúli karikázót főként *zenei sajátosságai* választják el más vidékek leánytáncaitól. A másutt csak szórványosan jelentkező régies jegyek itt még általánosak, s több dallamtípusban és változatban jelentkeznek. A karikázó dallamkincse nem annyira táncrészenként rétegződik — mint pl. a Sárközben — hanem korosztályonként, vagyis inkább az időbeli változása, átalakulása a szembetűnőbb. Az idős nemzedékek régi dalanyagát a fiatalabbak újabbal cserélték fel, noha a tánc alig változott. A dél-dunántúli karikázók dallamkincse a következő dallamrétegekre osztható: 1. ütempár-szerkezetű gyermekdalok, 2. régi — kvintváltó, ötfokú, nem alkalmazkodó ritmusú — táncdalok és 3. alkalmazkodó ritmusú, főként új stílusú dallamok.

14. «Menyasszony-vőlegény játék»

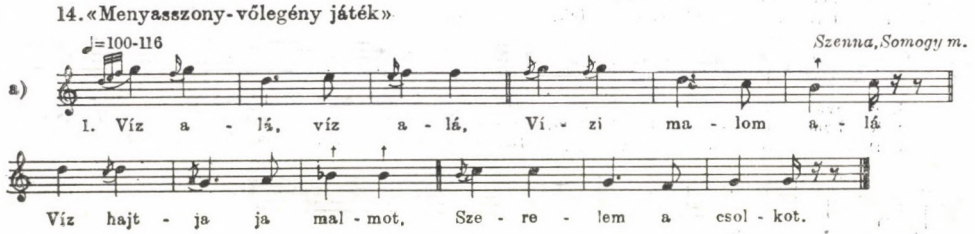

2. Szerelem, szerelem,
Átkozott gyötrelem,
Mér nem virágoztál
Minden fa tetején?

3. Kerekélybe lakom,
Keress fel, angyalom,
Szérül van a házam,
Bejöhetsz, virágom.

[10] Gönczi Ferenc, 1937. 255—257; Borbély Jolán, 1973. 17—18.
[11] Morvay Péter—Pesovár Ernő, 1954. 40—41; Pesovár Ferenc, 1960. 111.

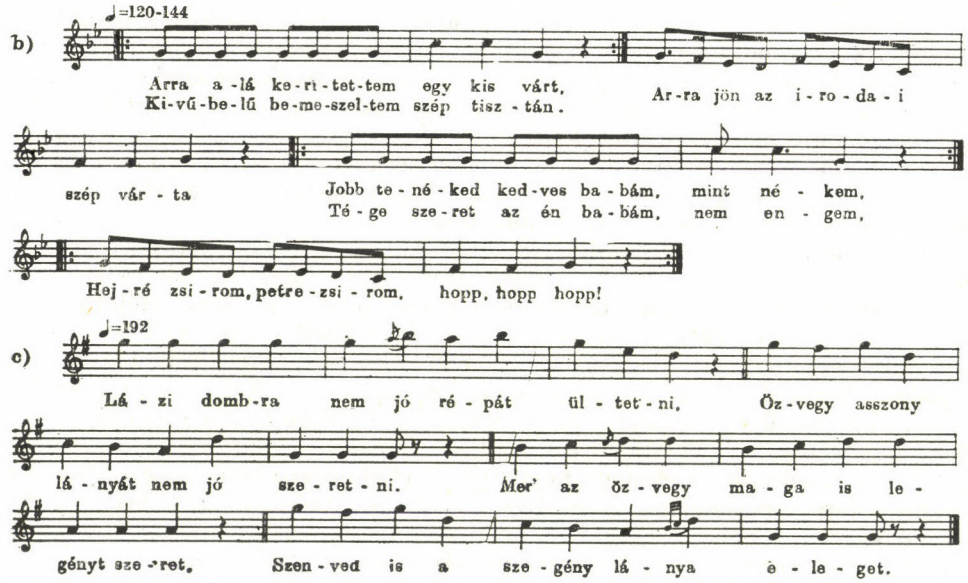

15 «Hajabuka»

Simonfa, Somogy m.

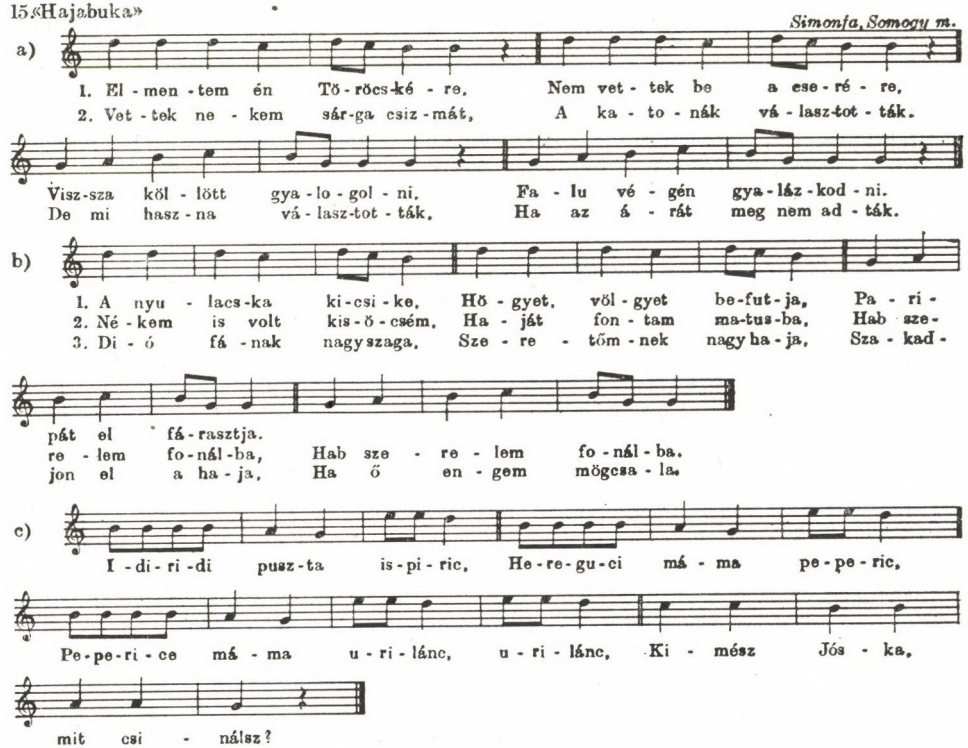

16.«Hajabokázás»

Simonfa, Somogy m.

a)

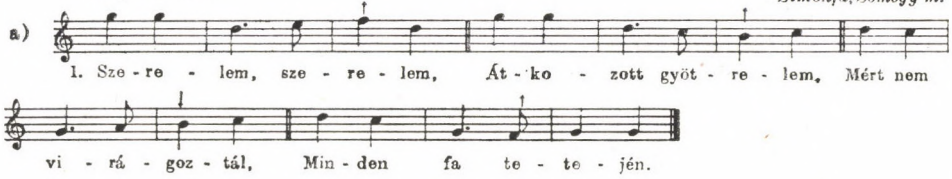

2. Minden fa levelén,
Cidrusfa levelén,
Hogy szakajtott volna,
Minden szegény legény.

3. Én is szakasztottam,
El is szalasztottam,
Utána szaladtam,
De meg nem foghattam.

4. Karikós a zsömle,
Nem fér a zsebembe,
Ösmeretlen legény,
Nem ül az ölembe.

b)

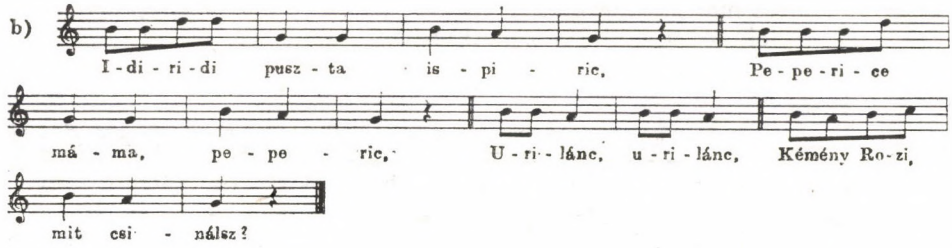

17. Leányjáték

♩=138-144

Alap, Fejér m.

a)

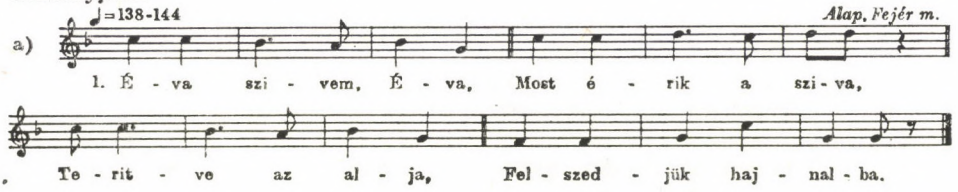

2. Bárcsak ez a hajnal,
Sokáig tartana,
Hogy a szerelemnek,
Vége ne szakanna.

3. Szerelem, szerelem,
Átkozott gyötrelem,
Mért nem virágoztál,
Minden fa tetején.

4. Minden fa tetején,
Cidrusfa levelén,
Hogy szakajtott vóna,
Minden szegény legény.

5. Már én szakajtottam,
El is szalajtottam,
Utána futottam,
De el nem kaphattam.

6. Ángyom sütött rétest,
Nem adott belőle,
Kivitte ja ker'be,
Csárdás keszkenőbe.

7. Föltette ja fára,
Legények számára,
Haragszik a kertész,
Hogy a ker'be járok.

8. Nem haragszok biz' én,
Édes gyöngyvirágom,
Még az enyim voltá',
Nemzetet nyilottá',
De már más kezibe,
Feketét se nyiltá'. (ismétlésre)

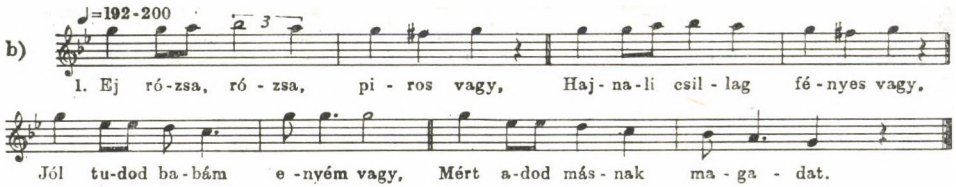

2. Nem vagyok oka semminek,
Anyám az oka mindennek.
Mért adott engem hetfének,
Téfölös bajcú legénynek.

3. Gyere be, rózsám, gyere be,
Csak magam vagyok idebe.
Két cigán legén hegedül,
Csak magam járok egyedül.

Dallam nélkül: Kusti ki kormos, gyere be lucskos!

1. Első példacsoportunk (14—17. dallampéldák) olyan *dallamfüzéreket* szemléltet, amelyek a felnőtt fiatalság — olykor vegyes — *párválasztó körjátékaihoz* járulnak a tánctilalmas böjti időszakban. E dallamfüzérekben többnyire a *gyermekjátékdalok* lazább szövetébe régi strófikus táncdallamok illeszked-

nek.[12] Az ütempárokból felépülő gyermekdalok (14b, 15c, 16b dallampéldák) mellett már fejlettebb — sorszerkezetet mutató strófikus — alakulatok is előfordulnak, noha a dallami motivika még gyermekdalszerű (15a-b, 24a-b dallampélda). Ritmusuk többnyire ♪-os alapmozgású, nem alkalmazkodó, 2/4-es ütemű. A dallamfüzérek legfontosabb — a párválasztó játék menetének is központi részét — a régi táncdaltípusok — a 6-, 8- és 11-szótagos dudanóták — jelentik (14a, 14c, 16a, 17a-b.). A két- (16., 17. dallampélda) vagy háromrészes (14., 15. dallampélda) dallamfüzér felépítése fokozódó jellegű. Ez a tempó emelkedésében (14., 17. dallampélda) éppúgy megnyilvánul, mint a proporciós metrikai-ritmikai átértékelésben.

A dallamfüzérek metrikai-ritmikai felépítésére jellemző a (2 vagy 4/4-es) tripódia és a di- vagy tetrapódia egymást követő, szabályszerű váltakozása. E sajátosság áttekintésére az alábbiakban felsoroljuk a közölt dallamfüzérekben előforduló sortípusok ritmikai lehetőségeit:

A) Tripódikus sorformulák B) Di- vagy tetrapódikus sorformulák

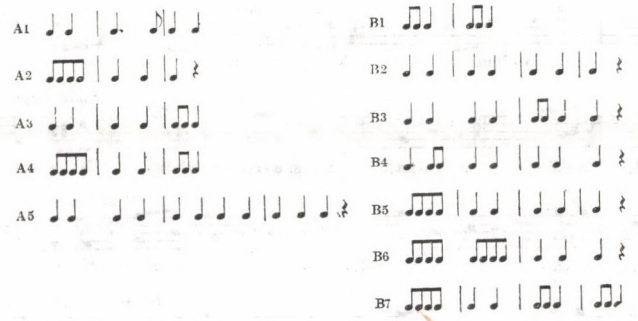

A fenti sortípusok a közölt dallamfüzérekben a következő rendben követik egymást:

14. sz. dallampélda: *A*1 (♩ = 100—116), *B*6 (♩ = 120—144), *A*5 (♩ = 192)
15. sz. dallampélda: *B*3, *A*3, *A*4, *B*7, *B*2
16. sz. dallampélda: *A*1, *B*5, *B*1, *A*2
17. sz. dallampélda: *A*1 (♩ = 138—144), *B*4 (♩ = 192—200)

A lassú tripódiát a gyorsabb di- vagy tetrapódia követi (14a-b, 15c, 16a-b, 17. sz. dallampélda), vagy ezt olykor még gyorsabb tripódia váltja fel (14b-c, 15a-b, 16b dallampélda). A háromrészes dallamfüzérek metrikai-ritmikai szempontból visszatérő szerkezetűek (ABA vagy BAB formában). Az egymást váltakozva követő páros és páratlan ütemszámú sorokból álló dallamok füzérében 3 ízben (a 15. és 16. sz. dallampéldákban) kifejezett proporciós gyakorlatról beszélhetünk. Ilyenkor ugyanis egyazon dallam különböző metrikájú változatai követik egymást, vagy pedig egyazon dallamon belül jelentkeznek a proporciós ritmikai változások.

[12] A gyermekdalok régi táncdalokkal való keveredésére számtalan példát szolgáltatnak az énekes-táncos gyermekjátékaink. Vö. MNT I.

18.

a) ♩=108-120 *Karikázó, futó. Nagyberki, Somogy m.*

1. Víz a - lá, víz a-lá, Víz a ma-lom a-lá, Víz hajt-ja ja malmot, Sze-re--lëm a csókot.

b) ♩=100 *Karikázó. Almamellék, Somogy m.*

1. É-va szívem, É-va, Mast ó-rik a szí-va, Te-ríd-vel az al-ja, Szëdjük fel haj-nal-ba!

c) ♩=72 *Zalaújlak, Zala m.*

1. Cukorbor-só szá-ra, Fel-úszott a fá-ra, De nem ám a fá-ra, Kocsi-sék há-zá-ra.

d) ♩=96 *Somogyzsitfa, Somogy m.*

1. Ángyom sütött ré-test, Nem a-dott be-lő-le, Föl-tet-te a fá-ra, El-vit-te a ká-nya, Ángyom bosszújá-ra.

e) ♩=120 *Buzsák, Somogy m.*

1. Ha-ja lány, ha-ja lány, Víz a ma-lom a-lá, Víz hajtja a malmot, Sze-re-lem a csolkot.

f) ♩=88 *Siklósnagyfalu, Baranya m.*

2. Bárcsak ez a haj-nal, Soká-ig tar-ta-na, A mi sze-rel-münknek, Vé-ge ne szakanna!

g) ♩=88 *Horgos, Csongrád m. Jugoszlávia*

2. Bárcsak ez a haj-nal, Soká-ig tar-ta na, Hogy a sze-re-lemnek vé-ge ne sza-kadna.

h) ♪=140 *Dezsanovác, Pozsega m. Jugoszlávia*

1. Sze-re-lëm, sze-re-lëm, Átkozott gyöt-re-lëm, Mért nem vi-rá-goz-tá', Mindën fa te-te-jén!

19.

a) ♩=172-182 *Hejszéndzó. Mánfa, Baranya m.*

1. Sü-tött ángyom ré-test, Nëm a-dott be-lű-le, Ki-tét-te ja ker-be, Se-lëm kesz-ke-nyő-be.

b) ♩=138-152 *Párválasztó lednyjáték. Nádasdladány, Fejér m.*

1. É-va szí-vem, É-va, Most é-rik a szilva, Te-rít-ve az aj-ja, Fölszëdjük haj-nal-ba.

c) *Körjáték zöldágjáráskor. Kékkút, Zala m.*

1. Ángyom sütött ré-test, Nëm a-dott belő-le, Ki-vitte a kertbe, Csárdás keszke-nyő-be.

d) *Kékkút, Zala m.*

1. Ángyom sütött ré-test, Nem a-dott be-lő-le, Ki-vitte a kert-be, Rózsás keszke-nő-be.

e) *Párválasztó lednyjáték. Kálóz, Fejér m.*

1. É-va szí-vem, É-va, Most é-rik a szil-va, Te-rítvel az al-ja, Felszedjük haj-nal-ra.

Haraszti, Veröce m. Jugoszlávia.

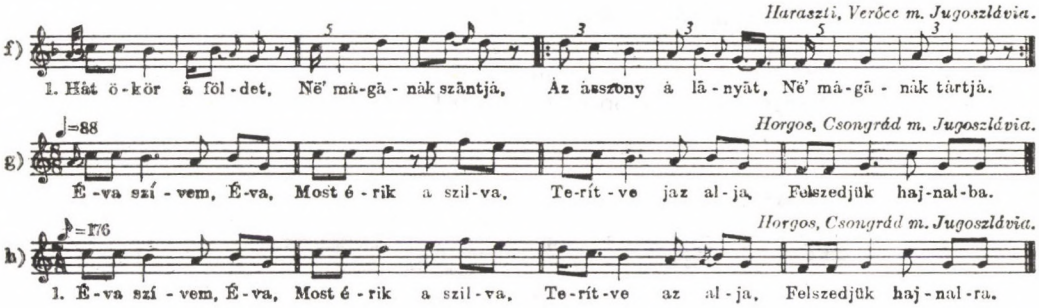

20. Karikázó

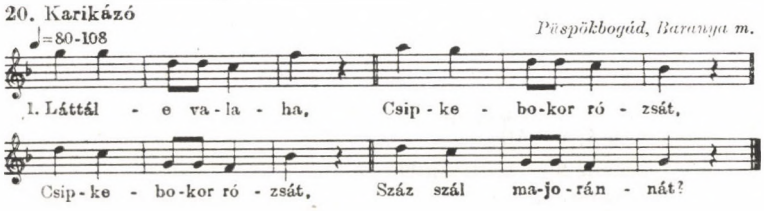

2. Majd ha az virágzik,
Annak szaga érzik,
Kedves galambomnak,
Csak a híre hallik.

3. Elmehetsz ezután,
Föl-alá az utcán,
Senki se mondja már:
— Gyer' be, aranyoskám!

21. [Hajrózsázás]

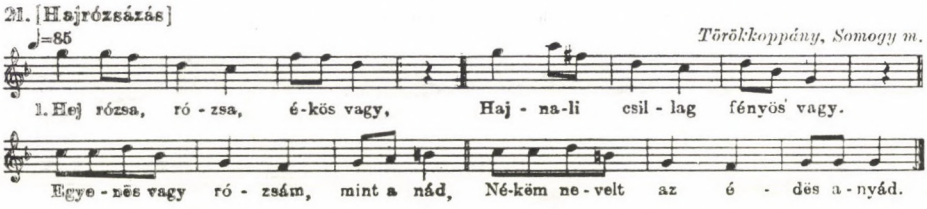

2. Hej, esik az eső csöndesen,
Sír az én galambom keservesen,
Në sírj, babám, majd kiderül még,
El nëm hagylak sënki sëmmiért.

3. Hej, élet, élet, csúf élet,
Mivel vagyok adós én nékëd?
Lërovom mindën adósságom,
Csak a rózsám lögyön a párom.

4. Sárgacsizmás Miska mēre jár?
Patakon túl Panna rëá vár.
Në várakozz Panna, nagy a sár,
Sárgocsizma sárbo nagyon kár!

22. Karikázó

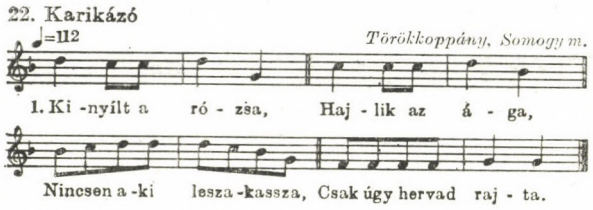

2. Egyik ága hajlik,
A leány vállára,
Másik ága reáhajlott
A Gyurka vállára.

3. Szakítsd le Borka,
Kösd bokrétába,
Hadd tűzze a Györki Gyurka
Csárdás kalapjára.

23.

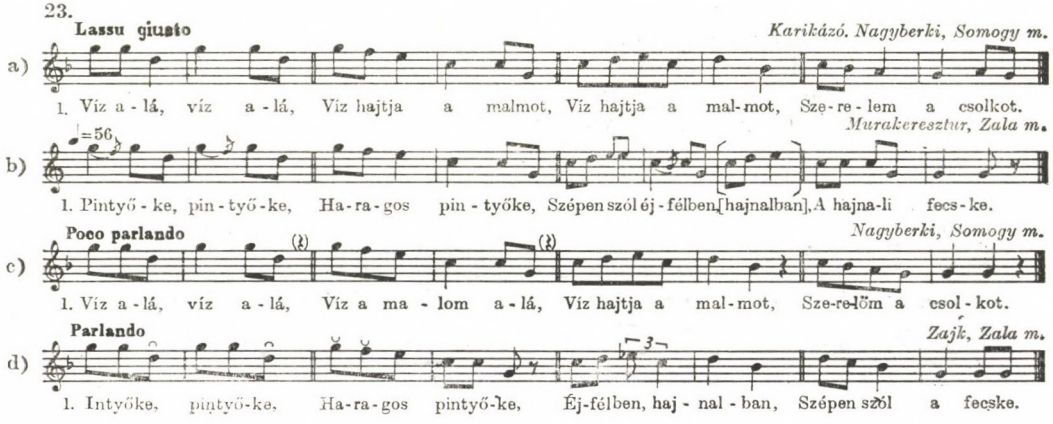

24.

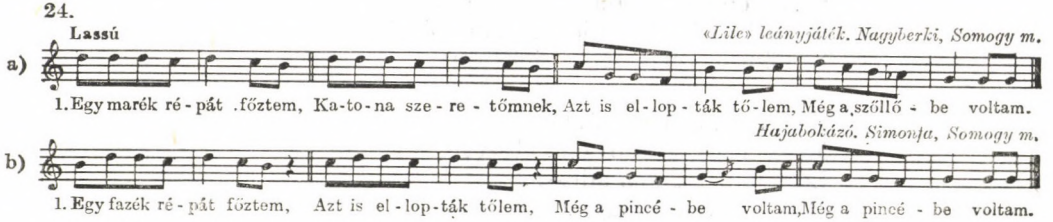

25.a. Erdőjárózás.

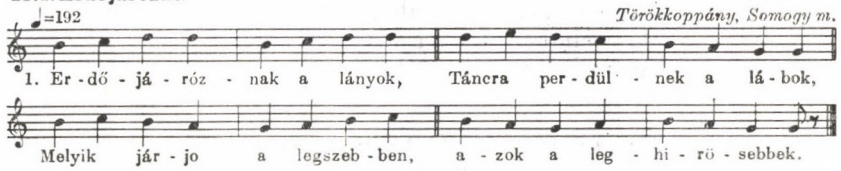

2. Erdő, erdő de magos vagy,
Kisangyalom, de messzi vagy,
Ha jaz erdőt levághatnám,
Kisangyalom megláthatnám.

3. Mester urnak nincs csizmája,
Fázik szegénynek a lába,
Majd elmegyünk a vásárra,
Veszünk csizmát a lábára.

4. De szeretnék páva lönni,
Mester úrnak lánya lönni,
Mester úrnak lánya lönni,
Tanítónak párja lönni.

5. Ki az urát nem szereti,
Sárga répát főzzön neki,
Jól megfőzze, paprikázza,
Hogy a hideg jól kirázza.

6. Ejnye, ejnye, de szégyellem,
Hogy reggel kell hazamennem,
Félre kell a szégyent tennem,
Mégis el kell haza mennem.

25.b. Karikatánc, futó.

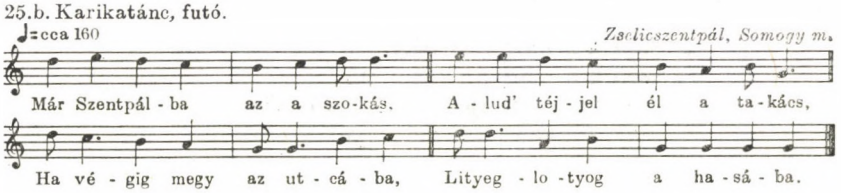

26. Kocsikala

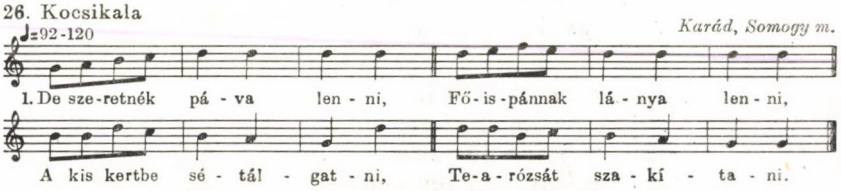

2. Mester urnak nincs csizmája,
Fázik szegénnek a lába.
Majd elmenünk a vásárra,
Veszünk csizmát a lábára.

3. Szállj le kokas a karórúl,
Igyá' vizet a lapurúl,
Mer' a lapu édes gyökér,
A szeretőm olyan mind én.

4. Kis pejlovam az út mellett
Mind föllegeli a füvet,
Legelj sárga, nem vagy árva,
Majd elmegyünk a vásárra.

5. Egy szem kökény, két szem kökény,
Tátott szájú mesterlegény
Azér' nem nőtt ki a bajcod,
Mert megetted az vakarcsot.

6. Sírhat az az édesanya,
Kinek fija csizmadia,
Azt se tudja mely órába,
Esik a csirizes tálba.

27. Kocsikala, futó.

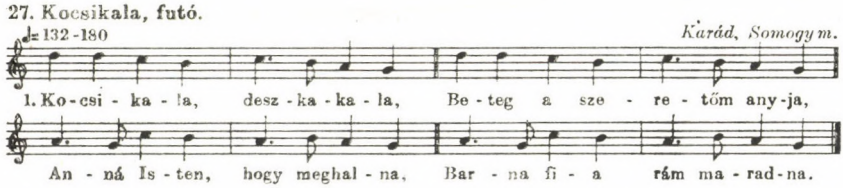

2. Söprik a karádi utcát,
Szedik a magyar katonát,
Csak hadd szedjék, csak hadd vigyék,
Csak angyalom el ne vigyék.

3. Édesanyám nem lett volna,
Katona sem lettem volna,
Még a bölcsőmbe ringatott,
Katonának beiratott.

4. Katonának szép a neve,
Jaj de gyalló az élete,
Hat krajcár a füzetése,
Ha megette, nincsen pénze.

5. Piciny vagyok, de víg kedvű,
Gyönge csólkom, de jó ízű.
Nincsen az a csók jóízű,
Ki véttére nem keserű.

6. Sírhat az az édesanya,
Kinek fia csizmadia.
Mert nem tudja mel órábo,
Esik a csirizes tálbo.

7. Nem voltam én addig beteg,
Míg téged nem szerettelek,
De mióta szeretgetlek,
Löl a negyednapos hideg.

28. Karikázó.

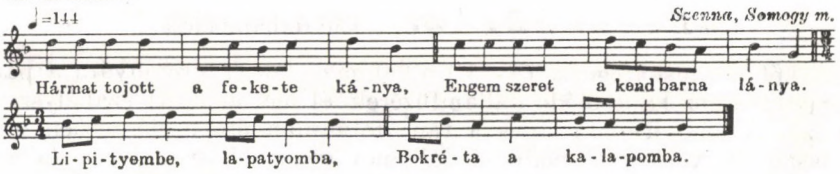

2. A dél-dunántúli karikázók dallamkészletének legfontosabb rétegét a kvintváltó, ereszkedő jellegű pentaton vagy más *régi* — javarészt pontozatlan, nem alkalmazkodó ritmusú, ♪-os alapmozgású *táncdallamok* alkotják (18—28. dallampélda). Ezek 2 fő metrikai-ritmikai csoportra oszthatók:

A) A *2/4-es ütemű tripódia* szokatlan bőségben jellemzi a dél-dunántúli körtáncdalokat. Ez a vonás másutt is (Sárköz, Szlavónia) feltűnik, de itt jóval általánosabb és több dallamtípus sokféle ritmikai változatára jellemző. A közölt dallamokban előforduló tripódikus sorképletek:

1. ♩ ♩ | ♩. ♪ | ♩ ♩ — 14a, 16a, 17a, 18—19a-b. dallampélda
2. ♩ ♩ | ♫ | ♩ 𝄽 — 18b, 18d, 19c, 20. dallampélda
3. ♩ ♩ | ♩ ♩ | ♫ — 15b dallampélda
4. ♬ | ♩ ♩ | ♩ 𝄽 — 16b dallampélda
5. ♬ | ♩ ♩ | ♩ ♩ — 26. dallampélda
6. ♫ | ♩ ♫ | ♫ — 23b dallampélda
7. ♬ | ♩ ♩ | ♫ — 15c, 21. dallampélda
8. ♬ | ♬ | ♩ ♩ — 28. dallampélda

B) A *di- és tetrapódikus dallamok*, ill. sortípusok többféleségét az augmentált, 𝅗𝅥-es alapmozgású, ún. dudanóták növelik:

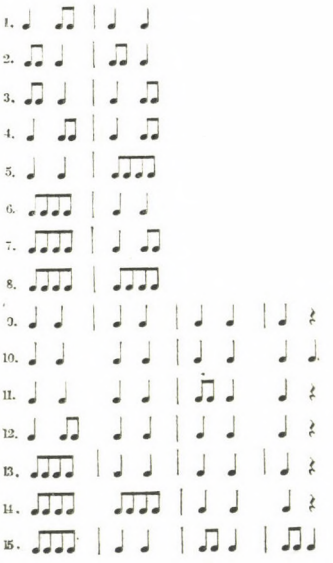

22. dallampélda
16b, 18e, 19f dallampélda
23a-b, 23d dallampélda
23b dallampélda
18d dallampélda
18—19c, 19e, 22., 23a-b, 23d dallamp.
24a-b dallampélda
22. dallampélda
15c dallampélda
25a-b, 27. dallampélda
15a dallampélda
17b dallampélda
16b dallampélda
14b dallampélda
15c dallampélda

A két ritmuskategória (A—B) alkalmazására és viszonyára a párválasztó körjátékokhoz kapcsolódó dallamfüzéreknél már említett szabályszerűség jellemző. A két ritmikai típus a tánc folyamán proporciószerűen váltakozik: a lassú di- vagy tetrapódikus dallamot gyorsabb tripódikus dallam követi vagy megfordítva (26—27. dallampélda). A két ritmustípus gyakran egyetlen dallamstrófán belül is jelentkezik (15b-c., 16b., 18d., 19c., 23b).

A metrikai-ritmikai módosulás, fokozás eddig említett legegyszerűbb esetei mellett a dél-dunántúli körtáncdalok egyéb ritmikai változatai egy korábban szélesebb proporciós gyakorlatra engednek következtetni. A legjellegzetesebb karikázó daloknak (18—19. dallampélda) ugyanis oly sokrétű — páratlan és aszimmetrikus ritmusfajtákban is bővelkedő — változatkörük van, ami már alig tekinthető véletlenszerű ritmikai variálásnak. Az alábbiakban a *metrikai-ritmikai proporciós átalakulás* azon fontosabb, szabályszerűen előforduló *lehetőségeit* vesszük számba, amelyek egyazon dallam változataiban, ill. egyetlen dallamstrófán belül jelentkeznek.

a) Leggyakoribb a *2/4-es tripódikus és a di- vagy tetrapódikus sortípusok párhuzama:*

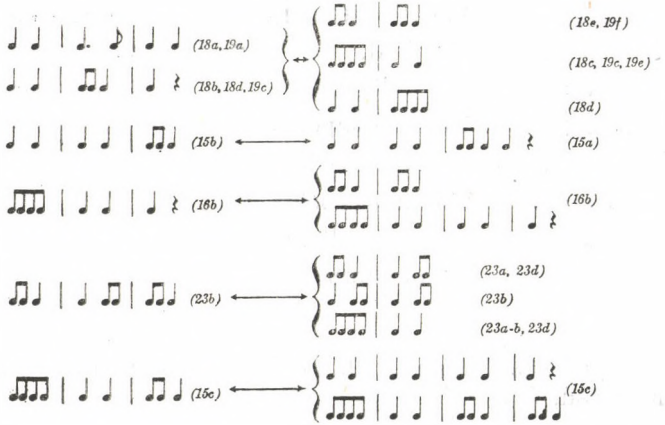

b) Előfordul a szlavóniai körtáncdalok kapcsán már érintett *2/4-es tripódikus és a 3/4-es ütemű sortípusok váltakozása* is.

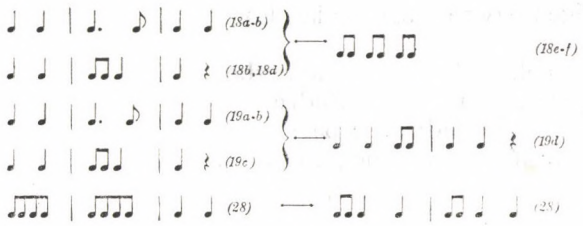

Vagy ennek változataként a *2/4-es dipódikus és a 6/8-os ütemű sorok párhuzama:*

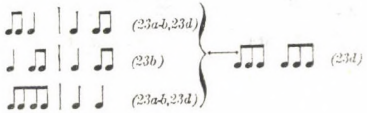

c) Az előző — *2/4—3/4* — metrikai-ritmikai *módosulás egyetlen dallamsoron belül* is jelentkezik, mégpedig mind a dipódikus, mind a tripódikus sortípusok — s főleg a félstrófák — végső ütemeként.

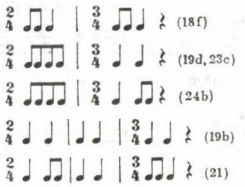

d) A dél-dunántúli körtáncdalok jellegzetes típusai más környező vidékeken (Szlavónia, Bácska, Zala) olykor *aszimmetrikus*, ún. bolgár ritmusú *alakban* is feltűnnek. Ez arra utal, hogy a 2/4—3/4—6/8 proporciós ütemértékelés általánosabb lehetőségei mellett korábban az aszimmetrikus proporciós típusoknak is szerepe lehetett a leánykörtánc-dalokban.

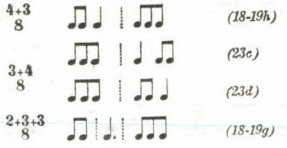

29. Karikázó.

Andocs, Somogy m.

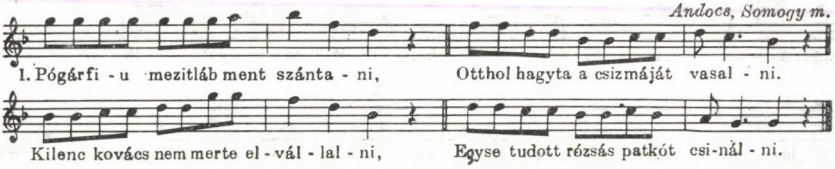

2. Az Isten is katonának teremtett,
Az a huncfut pap is arra keresztelt,
Az is leszek, míg a világ világ lesz,
Míg az égen egy ragyogó csillag lesz.

3. Ha én lennék az Úristen a mennybe,
Eső helyett is bor esnék a földre,
Szent Péternek kiadnám a parancsot,
A nagy hordón eressze meg a csapot.

30. Karikázó.

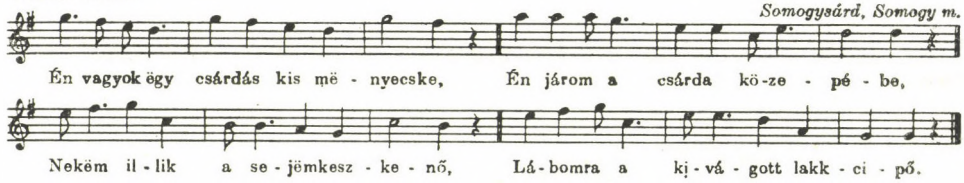

31.

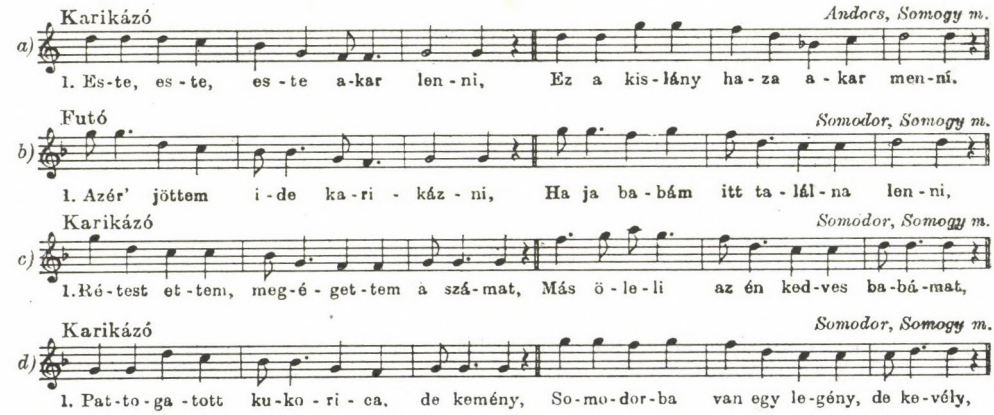

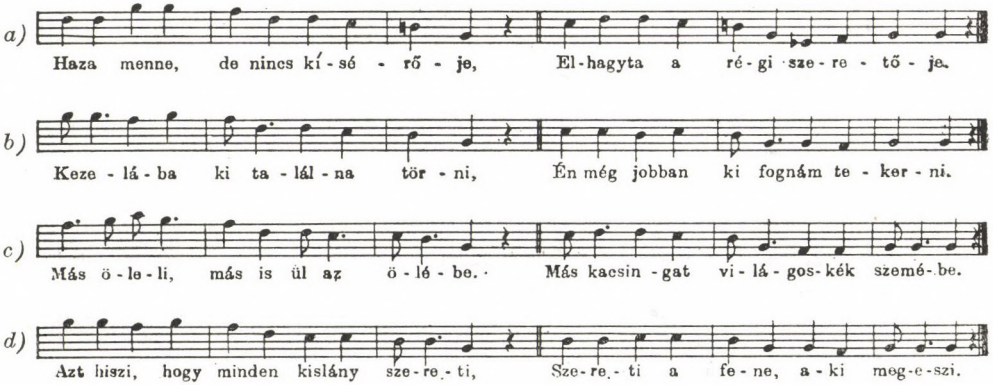

3. A dél-dunántúli karikázók legújabb rétegét az országszerte általános *új stílusú*, sőt népies műdalok jelentik s ezzel együtt a *lassú és friss csárdásnak megfelelő* tempók és a pontozott, *alkalmazkodó ritmus*. Dallami tekintetben olykor régi stílusú, ereszkedő jellegű dalok is feltűnnek még ezek között (14c, 29—30. sz.), de többségükre már az új stílus visszatérő szerkezete jellemző.[13] Az egyik legjellemzőbb somogyi karikázó dal változatai megtartották a régi ötfokú — dunántúli ingadozó terces, ill. szeptimes — hangkészletet, de a dallamsorok már az új stílusra jellemző architektonikus felépítés szerint rendeződtek. (31a-d sz. dallampélda.) E dallam 10- és 11-szótagos 4/4-es tripódikus változatokban él. Olykor egyetlen előadáson, sőt strófán belül is keveredhetnek a kétféle szótagszámú sorok. Sok — főként legénycsúfoló tartalmú — szövegstrófával kapcsolódnak. Legkedveltebb közöttük az „Azért jöttem ide karikázni . . ." kezdetű szöveg. A lassú karikázóhoz pontozott alkalmazkodó ritmusban, a gyorsban pedig rendszerint merev, egyenletes, negyedes változatban alkalmazzák. Az új stílusra jellemző alkalmazkodó ritmus — a tánc hatására és a régi „futó nóták" mintájára — a régi dudanótaszerű, egyenletes ritmushoz hasonul.

Összefoglalva: A dél-dunántúli karikázókat változatos és régies táncnévanyaguk, a tavaszi párválasztó körjátékokkal való gyakori kapcsolódásuk, valamint a régi táncdalok nagy szerepe választja el más vidékek körtáncaitól.

Formai tekintetben leánykörtáncaink tipikus alakjának tekinthető: a csárdásnak megfelelő tempóbeli kétrészesség jellemzi — mint a legtöbb karikázónkat —, s motívumkincse sem tér el más tájak körtáncaitól. A tripódikus Fär-Öer lépés használata és a kör napirányú forgatása gyakori.

A dél-dunántúli karikázók zenei tekintetben érdemelnek különös figyelmet. Itt a leghatározottabb a körtánc-dalok alkalomhoz kötöttsége, s népzenénk régi dallamai a dél-dunántúli leánykörtáncokban kapnak kiemelkedő szerepet. A 2/4-es tripódia gyakorisága, a táncdalok alkalmazásában és ritmikai változataik sokrétűségében megnyilvánuló proporciós módszer egy régi tánczenei gyakorlat maradványaira utal.

A dél-dunántúli leánykörtánc egy fokkal fejlettebb ugyan a szlavóniainál, de közvetlen — sárközi—Duna menti — rokonánál egyszerűbb, régiesebb.

A dél-dunántúli körtáncok forrásjegyzéke

Alap, Fejér m. Leánytánc. Ft. 389. 1. — Pesovár Ferenc, 1960. 139—140. — Ft. 959. 2.
Andocs, Somogy m. Karikázó. Lugossy Emma, 1952. 53. — Akt. 135.
Attala, Somogy m. Karikázó, ugrós. Ft. 222.1—2., 5—6. — Morvay Péter—Pesovár Ernő, 1954. 198. — Akt. 316.
Babócsa, Somogy m. Karikázó. Akt. 275.
Balatonöszöd, Somogy m. Karikázó. Akt. 474.
Baracs, Fejér m. Leánytánc. Ft. 705. 1., 15—17.
Berzence, Somogy m. Karikázó. Ft. 203. II. 5.
Birján, Baranya m. Karikázó. Ft. 73.3. — Ft. 74.1—2.
Bolhó, Somogy m. Menyecsketánc. Akt. 456.
Buzsák, Somogy m. Körtánc. Ft. 358. 12.
Értény, Tolna m. Karikázó. Ft. 429. 2., 5.
Felsőireg, Tolna m. Karikázó. Ft. 527. 4. — Körcsárdás. Ft. 744.A.12.
Gölle-Inámpuszta, Somogy m. Karikázó. Akt. 475.
Harc, Tolna m. Karikázó. Akt. 207.
Heresznye, Somogy m. Iván napi női tánc. Akt. 276.

[13] Több dél-dunántúli karikázó dallamot közölnek a következő gyűjtemények: Lajtha László—Gönyey Sándor, 1949; Péczely Attila, 1947; Berze Nagy János, 1940. I. kötet.

Hosszúhetény, Baranya m. Karé, karélás, karélozás. Ft. 760.2.,5., 10—11. — Ft. 916. — Akt. 453.
Karád, Somogy m. Kocsikala. Ft. 207. III. 4—5. — MORVAY Péter—PESOVÁR Ernő, 1954. 201. — LUGOSSY Emma, 1952. 34. — Akt. 266., 310.
Kapospula, Somogy m. Karikázó. Ft. 100. 1.
Kékesd, Baranya m. Karikástánc. Akt. 335.
Kopács, Baranya m. Jugoszlávia. Körcsárdás. Ft. 763. 4.
Kozármisleny, Baranya m. Karikázó. Akt. 335.
Lakócsa, Somogy m. Lakodalmi énekes női kólók. Ft. 208. 1., 3., 7. — Vuzmeno (húsvéti) kolo, lakodalmi énekes körtánc. BORBÉLY Jolán, 1973. 17—19. — GÖNCZI Ferenc, 1937. 255—257.
Magyaregregy, Baranya m. Körcsárdás. Ft. 797.5. — Karéj. Ft. 797.6. — Ft. 817.1.
Nagyberki, Somogy m. Karikázó. Ft. 120.5. — Akt. 134. — Hapapaja. Akt. 281.
Ozora, Tolna m. Karikázó. Ft. 287. 20—21., 23., 30. — Ft. 364.32—34.
Ócsárd, Baranya m. Karéj, Körcsárdás. Ft. 387. 13—14.
Pázmánd, Fejér m. Női körtánc. Akt. 439.
Püspökbogád, Baranya m. Karikázó. Akt. 3—4. — Lugossy Emma, 1952. 37.
Sepse, Baranya m. Jugoszlávia. Körcsárdás. Ft. 778.2.
Seregélyes, Fejér m. Leányjáték. Akt. 495.
Simonfa, Somogy m. Hajabokázó. Akt. 280.
Sióagárd, Tolna m. Karikázó. Ft. 372.8. — Ft. 734 (= ÁNE Ft.6) 13. — Ft. 813.1., 3., 6., 9. — Ft. 907.2. — VÖLGYSÉGI TÁNCOK, 75—76. — LUGOSSY Emma, 1952. 33. — SZENTPÁL Olga, 1953. 25., 31—32. — SZENTPÁL Olga, 1961. I. sz. tábla. — Akt. 156.
Somodor, Somogy m. Karikázó. Akt. 333.
Szebény, Baranya m. Karikázó. ÁNE. F.t 102.5., 10—11. — Akt. 335.
Szenna, Somogy m. Karikázó. Ft. 218. 7. — LUGOSSY Emma—GÖNYEY Sándor, 1947. 19—22. — Akt. 354.
Szenterzsébet, Baranya m. Karéjozó. MNT III.B.192.
Szilágy, Baranya m. Karéjozó. MNT III.B.191. — Menyelány tánc. MNT III.B.58.
Torvaj, Somogy m. Karikázó. Ft. 744.B.13.
Törökkoppány, Somogy m. Karikázó. Ft. 348.3—4., 13., 15. — MORVAY Péter—PESOVÁR Ernő, 1954. 195. — LUGOSSY Emma, 1956. 187. sz. — Akt. 348. — Erdőjárózás. Ft. 348.5. — Akt. 260. — Ft. 173.
Váralja, Tolna m. Karikázó. Ft. 4.1. — Ft. 915.1. — Akt. 157.
Vásárosbéc-Dióspuszta, Baranya m. Körcsárdás. Ft. 530.9., 22.
Vízvár, Somogy m. Menyecsketánc. Ft. 206.I.2.—MORVAY Péter—PESOVÁR Ernő, 1954. 191. — Akt. 224.

3. A sárközi—Duna menti körtánc

A kelet-dunántúli, sárközi—Duna menti karikázók igen sokrétűek, mert falvanként, sőt „szegenként", azaz falurészenként, társadalmi rétegek és olykor vallási felekezetek szerint is kisebb-nagyobb mértékben eltérnek[1], s a tánc formai fejlődésének különböző fokozatait mutatják. Más vidékek egyszerűbb és egységesebb körtáncaival szemben e gazdag táncdialektus karikázói részletesebb tárgyalást igényelnek, mert mintegy összegezik, szintézisbe foglalják leánykörtáncaink szinte valamennyi előforduló sajátosságát.[2]

E vidék körtáncait mindenekelőtt zenei vonásaik választják el más területek, sőt a tágabb környezet — Somogy, Baranya, Kalocsa-vidék vagy Szlavónia — leánykarikázóitól. A sárközi karikázók sajátos karakterű zenei anyaga egészében véve éppoly önálló alakulat, mint a szlavóniai vagy a somogyi karikázók dallamvilága, bár természetesen sok érintkező, hasonló vonásuk is van.

[1] Bátán, Dunaszekcsőn, Sárpilisen pl. a módosabb református őslakosság és a később betelepült, szegényebb katolikus lakosság leánykörtáncaiban is jelentkeznek különbségek.
[2] A sárközi—Duna menti karikázók irodalma: MALONYAY Dezső, 1912; LAJTHA László—GÖNYEY Sándor, 1943; SZENTPÁL Mária, 1951; 1952; SZENTPÁL Olga, 1953; 1961; LUGOSSY Emma, 1952; 1956; Sárköz néprajza, 1953; KAPOSI Edit—MAÁCZ László, 1958; KATONA Imre, 1962; MARTIN György, 1964a; 1968b; BOGÁR István, 1966; DEBELJAK, Margarita—ILIJIN, Milica, 1953.

Kalocsa-vidék vagy a Palóc-vidék új stílusú dalkincsével ellentétben és Somogyhoz, Szlavóniához hasonlóan itt még megtalálhatók a csak karikázáshoz használatos speciális dallamkategóriák. A sárközi karikázó nóták alkalomhoz kötött dallamok, vagyis még azt a régies állapotot őrzik, amely megelőzhette az új népdalstílus funkcionális és regionális különbségeket elmosó, egységesítő hatását.[3] Bartók szerint a parasztzene korábbi állapotában a dallamok meghatározott, funkció szerinti kategóriákra különülve kevésbé keveredtek egymással, illetőleg a tánczene is táncfajtánként differenciálódott.[4] Speciális karikázó dallamokat — amelyek más funkcióban, más tánchoz nem használatosak — szinte csak Sárközből, Somogyból és Szlavóniából ismerünk, másutt már alig találhatók.

Az alkalomhoz és tánchoz kötöttség következtében találkozhatunk még itt azzal a magyar népterület központi részein már ritka jelenséggel, hogy bizonyos dallam- vagy ritmusfajtákhoz népi terminus technicusok is tapadnak.[5] Ezek az illető tánc vagy táncrész nevéből erednek, pl. síki nóta, lépő-, belépő-, futó-, ugró-, fáridázó-, rözgő-nóta, csirajozás, tüskömugrás stb. Somogyban és Szlavóniában — hasonló névanyaggal — ugyanezt a jelenséget tapasztalhatjuk.

A sárközi karikázó nóták régies alkalomhoz kötöttsége nem jelenti azt, hogy teljesen elszigetelt más tájak dalkincsétől, s e dallamokat máshol, más funkcióban nem találhatjuk meg. Csupán azt, hogy másutt nem ilyen mértékben divatosak és nem feltétlenül a leánykörtánchoz kapcsolódnak. E dallamok nem állnak magukban, sajátosságaik szervesen illeszkednek a magyar népzene megfelelő stílusrétegeibe, s még különleges, régies vonásaik is (pl. az 5/8-os ritmus) feltűnnek a magyar nyelvterület más, távolabbi, archaikus pontjain.

A sárközi—Duna menti karikázók dallamkészletében többféle dallamstílus és ritmuskategória keveredik a több részes körtáncok egyes tételeinek, formai, metrikai-ritmikai és stílusbeli sajátosságainak megfelelően. E dallamkategóriák a tánccal szerves egységben, kölcsönhatásban alakulhattak ki és szilárdulhattak meg.

Ezek a dallamok aszerint csoportosíthatók, hogy a leánytánc mely részéhez kapcsolódnak. Mindegyik táncrésznek sajátos — főként metrikai-ritmikai szempontból egységes — dallamcsoportok felelnek meg. A karikázók sokrétű zenei anyaga táncrészek szerint különböző stílusrétegekre bontható. A sokrétűség oka nyilvánvalóan az, hogy a fejlett, több részes karikázók különböző — régibb és újabb — részek összetételével keletkeztek. Ez a stílusbeli többrétűség teszi szinte egyedülállóan gazdaggá e táj leánykörtáncait más vidékekkel szemben, ahol vagy csak régies, vagy kizárólag új vonásokat hordoznak, s ezáltal mindig egysíkúbbak. A sárközi karikázók a magyar leánykörtánc szinte minden fontos, régi és új zenei vonását egyesítik magukban.

A körtáncdalokat a táncrészeknek megfelelően több csoportba sorolhatjuk, a dallamok eszerint rétegződnek, s minden szerkezeti egységnek önálló zenei és formai karaktere van. A következőkben minden előforduló körtáncrészt bemutatunk, ezek azonban egyetlen helyen, egy közösség használatában ritkán találhatók meg együtt. A nemzedékenként eltérő fokozatok, a falvanként különböző részek tulajdonképpen a hagyomány fejlődésének, alakulásának egyes fokozatait tükrözik. A sárközi—Duna menti karikázók sokrétűsége ezáltal a tánc alakulásának, fejlődésének egyes fázisait is megfoghatóvá teszi.

[3] Bartók Béla, 1943.
[4] Bartók Béla, 1924. XII.
[5] Ilyenek még pl. a „dudanóta", „kanásztánc", „oláhos" megjelölések. Erdélyben különösen gazdag a műfaji terminológia.

Az előforduló — zenei és formai szempontból egyaránt elkülönülő — táncrészek a következők: I. lépő, II. rezgő, III. csárdás, IV. futó és az V. ugrós részek.

I. Lépő

A sárközi—Duna menti karikázók legjellemzőbb szerkezeti egysége az ún. lépő. A falvanként különböző névváltozatok: babázás, csillegő, lépő, belépő, lépés, öreges belépő, fiatalos belépő, alszegies lépő, katolikusos lépő, síki-nóta.[6]

A sárközi női körtánc első, lassú, korábban domináns része a régi hagyományos vasárnapi karikázás, az ún. „játszó" időtartamának zömét elfoglalta. A „síkon" órák hosszat járták a lépést, s csak rövid időre váltotta ezt fel a tánc csárdás vagy futó része. A lépőben érvényesül leginkább a karikázók azon sajátossága, hogy nem annyira a tánc, mint a dalolás a fontos. Egyáltalán nem fárasztó, órákig járhatják egyfolytában, s kevésbé táncszerű, mint a karikázó más részei. A maga egyszerűségében is monumentális hatású lassú énekes körtánc méltán keltette fel már korán az érdeklődést. A sárközi karikázóra vonatkozó első történeti híradásunk, a Fővárosi Lapok 1866-os cikke is már a lépőt jellemzi:[7] „. . . a leánysereg összefogózva nagy kört képezett, a bús nóták mellett énekelve lépegetett lassú mozgással . . . most lépik a lépést, aztán ha elégséges, beeresztik a legényeket is, úgy kerül ki belőle a tánc." Századunk elején Malonyay Dezső is ezt figyelte meg, s „csillegő" néven írta le.[8]

[6] A felsorolt névváltozatok Decs, Őcsény, Sárpilis, Alsónyék, és Báta községből származnak. Lásd a forrásjegyzéket.

[7] Fővárosi Lapok, 1866. évf. 483. — Katona Imre, 1962. 204. — Lásd a 27. képet.

[8] Malonyay Dezső, 1912. IV. 59—61. — Malonyay kissé romantikus stílusban megírt — Kovách Aladárra hivatkozó — jellemzéséből kiemeljük a tárgyunk szempontjából fontos, forrásértékű részeket: „Leányzók, ifjú asszonyok nagy körben, kéz-kézbe fogva lejtették . . . Lassú, tipegő volt a tánc kezdetnek, ifijú menyecskék daloltak, hol egyedül, hol meg együttesen . . . Egyszer csak megtorpant a karéj, a menyecskék kiléptek: szaladtak a leányok, lenge bíborban, koszorús fejjel s összefogódzva, ők lejtették már most, gyorsan, mind sebesebben, bomló fürtökkel, egyre sebesebben . . . A sárközi férfinép ma se elegyedik a táncba. Nem illik, hát nem is cselekszi.

A sárközi játszó és tánc, törvénye: a teljes ünnepi dísz, meg az, hogy férfi nem veszen részt benne.

Eljönnek a bandák, négy, öt, tíz leány; a fiatal menyecskék; a fiatal anyák, karjukon a kicsi, a lelkömaranyom; jönnek az öreg szülék is, de meg a kis leánykák is jönnek, már fölpártázva, csillegőt tanulni. A kedv inkább csöndes, ünnepi.

Mondja az egyik: no kezdjük!

Erre egy csoportba verődik leány s menyecske, körbe fogódznak: jobbkéz a jobbfelöli második szomszéd balkezébe, balkéz a balfelöli második szomszéd jobbkezébe, úgy hogy mindenik táncos keble alatt a két szomszéd bal- és jobbkeze fogózik össze. A tánc pedig, mindig ballábbal kilépve, baloldalvást indul, soha fordítva.

Kezdődik a *csillegő*.

A banda vezetője, valamelyik Évi vagy Judika, halk nótára kezd, s lassú tempóban indul forgásnak a kör: féloldalt balláb előre, ujjhegyre föl, vissza a sarokra, — jobbláb előre, ujjhegyre föl, sarokra vissza, aztán megint, így tovább, amíg az egész kör fordult . . . Valamelyik táncoló frissebb dalra gyújt: pillanatra megáll a kör s kezdődik, ballábbal indulva, a *lépő*. Olyanforma, mint a bokázó; a dallam lassú, inkább bús mint vidám, mégis enyelgő, — balláb féloldalt előre, utána a jobb és a sarkak bokázva össze, aztán ismét balláb előre, a jobb pedig kecsesen hátra csosszantva, a bal mögé, ujjheggyel a balsarokhoz közel. Ha csak egy lépés hibás, a szomszéd már megbotlanék s a kör megállhat. De egyik se hibázza el.

A táncmozgás üteme adva vagyon a szó értelmében. Csillegni annyit tesz: lappangva járni; mondják is: ott csilleg a kertek alatt. A csillegő alatt lassú ringásban mozog a kör. A lépő már sokkal enyelgőbb: a test hajlik jobbra, balra, kecsesen, mint a lassú szellő

A lépőben a leányok zárt körbe kapcsolódnak. *Összefogódzásuk* kétféleképpen történhet:

1. Leeresztett karral fogódznak össze, s a tánclépéseket egyöntetű, finom, előre-hátra karlengetésekkel kísérik vagy

2. egymás dereka előtt keresztezik karjaikat, s mindenki második szomszédjával fog kezet.

A lépő *térbeli mozgása* kétféle:

1. A kör folyamatosan balra halad, azaz a napiránnyal megegyezően forog. (Egyetlen kivétel: a bátai lépőt újabban jobbra is járják. L. a 130. sz. kinetogramot.)

2. Az állandó körmozgáshoz a kör szűkülése-tágulása, állandó lélegző mozgása is kapcsolódik, mely a be-, illetőleg kifelé irányuló lépések váltakozásából adódik. A lélegző kör hatását a karmozgás, valamint a táncosok derék- és csípőmozgása, a csípő előre és hátra billentése, a szoknya ringása is fokozza. A kör ki-be ringó hullámzásából, állandó billegéséből erednek a „babázás", a „csillegő" és „belépő" névváltozatok.

A lépő három fajtáját különböztetjük meg zenekíséretük, tempójuk, metrikájuk, ritmikájuk, valamint motívumanyaguk árnyalatnyi eltérései alapján. A lépő alakulásának, változásának fokozatait szemlélhetjük ezekben.

a) A lépő régies formáját aszimmetrikus ritmusú 5/8-os, tripódikus 11-szótagos dallamok kísérik. A dallamsorok ritmikai szkémája: 5/8 ♫♪♩/ ♫♪♩ / ♫♪𝄽 Tempójuk ♪ = 180—300. A folyamatosan balra haladó sántító ritmusú lépőt nevezik Decsen babázásnak, Sárpilisen pedig öreges belépőnek. Őcsényben és Alsónyéken lépőnek vagy belépőnek. (Lásd a 127—128. kinetogramot.)

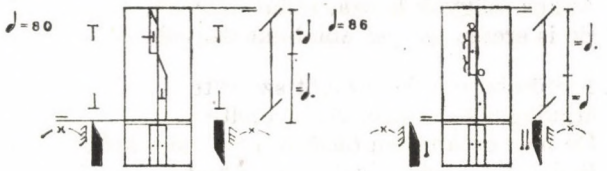

127. 128.

A tánc a sántító lépés állandó ismétléséből áll: Decsen (3+2) ♩♩, Őcsényben (2+3) ♩♩ ritmusú változatban élt. Az énekesek ún. „ülő", tánc nélküli előadásában ez a sántító rubato[9] 5/8-os ritmus nem mindig érezhető, hanem éppen a táncszerű előadáshoz kapcsolódik. Valószínűnek tartjuk, hogy a sárközi—Duna menti területről feljegyzett ♪-os mozgású, pontozatlan, tripódikus 11-szó-

---

ingatta nádas, a nagy pártán rezegnek a berék, ringanak a dús rödbe szedett rokolyák, amint a karcsú derék ring jobbra s balra.

— Lányok, *ugorjunk*! — kiáltja Judika.

Egyszerre megáll a kör, a menyecskék kilépnek. A menyecske, akár ha egynapos is, az ugrósban részt nem vesz. Az a pártások mulatsága.

A kör összezáródik, hangzik a gyorsütemű magyar nóta, kigyúladnak a szemek, kipirul az arc, a berék hevesen rezdülnek, repülnek a rokolyák, s forog a kör, gyorsan, gyorsabban, mind sebesebben forog a tündérkaréj" . . .

— Malonyay leírásában szereplő „csillegő" a háromrészes sárközi karikázó I. lépő részének, a „lépő" a II. „csárdás" néven, az „ugrós" pedig a III. „futó" néven tárgyalt táncrészeknek felel meg.

[9] Bartók Béla, 1924. XXX.

tagos dallamok eredeti ritmusformája táncszerű előadásban általában ilyen lehetett.[10]

Bartók, Lajtha és Járdányi megfigyelései szerint ez az 5/8-os aszimmetria a következő, egymással szorosan összefüggő táncdallam kategóriákban jelentkezik: a 8-, 11- és 16-szótagos daloknál és a velük rokon, ún. jaj-nóták csoportjában.[11] Szórványosan a magyar nyelvterület különböző részein feltűnik ez az előadási mód, s Erdélyben még általános. Tánccal együttes használatáról azonban csupán a Sárközből és Erdélyből vannak adataink.[12]

A sárközi lépő-nóták a régi, lassú aszimmetrikus táncaink egyik jellegzetességét őrzik a magyar népterület nyugati részén, amely már csak az öregebb nemzedékek gyakorlatában élt. A fiatalok énekében és táncában ez már átalakul, majd végképp eltűnik, illetve hasonul az új stílusú népdalok, s velük az új táncritmus páros ritmikájához.

Sárközben a néhány 11-szótagos lépő-nóta változatai számtalan lírai szövegstrófával kapcsolódnak.

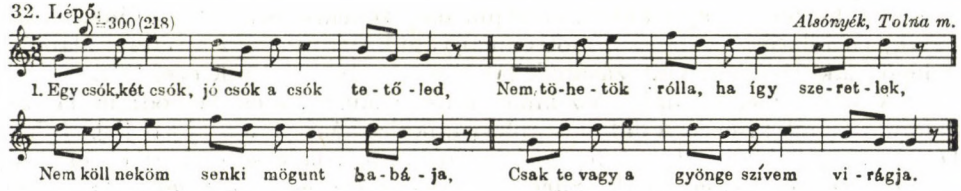

2. A szoknyámon fekete pántlika van,
Szeretőmnek de jó édösanyja van.
Akkor mögyök hozzá, mikor akarok,
Be is ereszt, ha jaz ablaknál vagyok.

3. Életömbe mindég szépöt szerettem,
Mindég a szép legényöket öleltem.
De már eztán nem ölelöm, mer' nëm kell,
Beéröm a magaméval, úgy is kell.

4. Kis kalapom fölakasztom a szögre,
Három évig nem töszöm a fejemre.
Viselöm a Ferenc József csákóját,
Három évig nem öleljük mëg ëgymást.

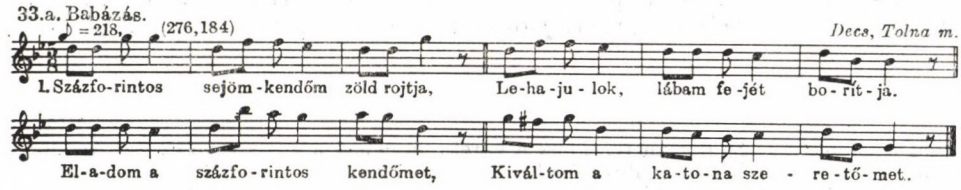

[10] E dallamokat a gyűjtők többnyire egyszerű, páros ritmusú, ♪-oló alakban, 2/4-es ütemekben jegyezték le.

[11] JÁRDÁNYI Pál, 1943. 18—20.; LAJTHA László, 1954; MARTIN György, 1968a.

[12] MARTIN György, 1967b. 5. dallampélda, 148. lap.; MARTIN György, 1968a; — Erdélyben a hangszeres tánczenében általános, a lassú párostáncot („lassú", „cigánytánc") kísérő dallamokra jellemző. A Balkánon gyakori: PROCA, Vera Ciortea, 1968. 358, 365; BUCŞAN, Andrei, 1968. — Lásd még a szlovák leánykörtáncokban is jelentkező aszimmetriát e munka II.A.2. fejezetében.

2. Jaj de fényös csillag ragyog az égën,
Ijen fényös nëm ragyogott már régön.
Fényös csillag késérj engöm odáig:
Egészenn a szeretőm kapujáig.

3. Kisangyalom, ha të tunnád, amit én:
Mijen igazszívű kislány vagyok én.
Ojan igaz vagyok hozzád, mind a nap,
Aki köröskörü' jár az ég alatt.

33.b. Tüskömtánc. *Gombos-Bogojevo, Jugoszlávia*

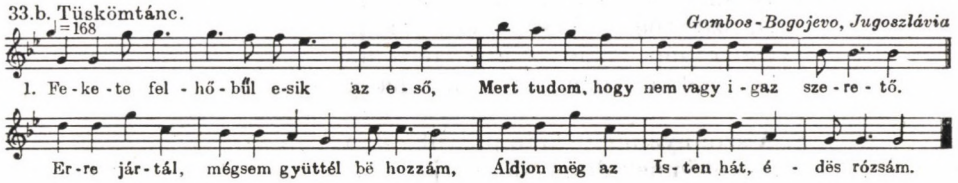

2. Száraz fának nem terem zöld levele,
Mért nincs mindën lánynak hív szeretője?
Nëkëm is volt szeretőm, de elhagyott,
Kutyaszívű, más szeretőt választott!

3. Törött ágrul mesze röpül az madár,
Szivem gyöngye, már örökre elhagytál!
Úgy elhagytál, mint kis madár az ágot,
Mit a villám darabokra szétvágott.

34.a. Lépő. *Alsónyék, Tolna m.*

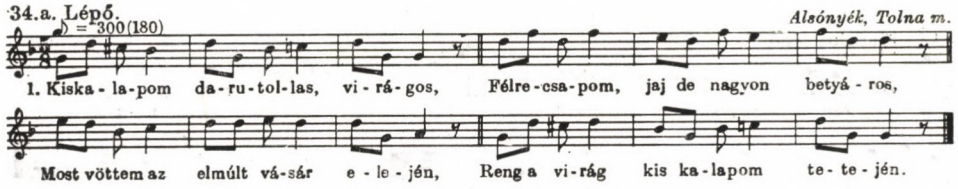

2. Akinek nincs vágott fája, vágasson,
Akinek nincs szeretője, válasszon.
Neköm sincsen vágott fám, maj' vágatok,
Nincs szeretőm, majd estére választok.

3. Életömbe nëm szerettem, csak ëgyet,
Akkor kezdtem tanulni a szerelmet.
Ëgy hűtlennel mëgcsalattam magamat,
Jobb is volna ja fekete föld alatt.

4. Nem vótam én soha szeretőtartó,
Szeretőm sincs, mégis rám hajlik a szó.
Hátha még ëgy szép szeretőt tartanék,
A faluba mindég azt beszélgetnék.

5. Ha mëg akarsz házasonni az idén,
Jól oda nézz a lëán szöme közé.
Azt is kinézd a lëánbul előre:
Fáj-ë még a szíve másik legénre.

6. Úgy elmögyök, hírt së hallasz felülem,
Párjavesztött kismadár lëssz belőlem.
Lëszállok ëgy zöld erdőbe zokogva,
Fészket rakok ëgy nëfelejcs-bokorba.

7. De szeretnék kőből vizet csavarni,
De szeretnék szép szeretőt tartani.
De ja szépet más is tudja szeretni,
Mëg köll a gyönge szívemnek hasanni.

8. A szoknyámon fekete pántlika van,
Szeretőmnek de jó édösanyja van.
Akkor mögyök hozzá, mikor akarok,
Be is ereszt, ha jaz ablakná' vagyok.

9. Nem vagyok szép, csak a szömöm fekete,
Nem is vagyok a lëányok eleje.
Sëm eleje, sëm az alja nem vagyok,
Hirös Nyékbe szeretőtartó vagyok.

10. Volt énneköm szép szeretőm, de már nincs.
Mer' elvitte a szögedi nagy árvíz.
Kilenc hete, amióta halászom,
Nagy az árvíz, könnyeimtől nem látom.

34.b. Fiatalos lépő

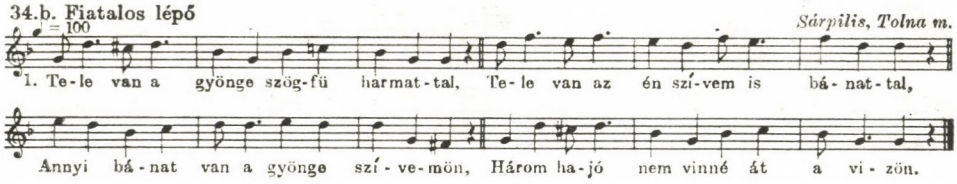

2. Száraz ágon bús gerlice turbékol,
Szeretnék én szeretőt csak tudnék hol.
Levetném én e gyászruhát, ezt a bút,
Vígan kötnék a fejemre koszorút.

3. Sűrű csillag ritkán ragyog az égön,
Hányszor eszömbe jutsz babám énnéköm.
Az erdő sem zöld a levele nélkül,
Az én szívem soha sincs bánat nélkül.

4. Jaj de jó volt, míg szeretni nem tudtam,
Szerelömnek nálam helyet nem adtam,
De már mostan nálam helyet árendált,
Szerelömnek fizetem az adóját.

5. De szépen szól a pilisi nagyharang,
Húzza aztat tizenhárom vadgalamb.
Csak azt veri mind a két oldalára,
Szép a babám, a faluban nincs párja.

6. Selyömkendőm nem ér össze megkötve,
Változik a kisangyalom szerelme.
Szeretetét félbe akarja hagyni,
Jaj de álnok, hogy nem sajnál megcsalni.

7. Kék pántlika az én kapcám kötője,
Állj meg kislány egy szóra, vagy kettőre!
Nem állok meg ötre, hatra, hétre se,
Mert nem voltál hű szeretőm sohase.

8. Szép a csikóm, kinek Gyömbér a neve,
Szép a kislány, kinek van szeretője.
Néköm is volt hajdanában egy barna,
Homlokára bodorodott a haja.

9. Szép a csikó hároméves koráig,
Szép a legény a cédulahúzásig.
De mikor a sorcédulát kihúzza,
Gyönge szívét a bánat elszorítja.

10. Végig kűlábas a házunk eleje,
De szép legény volt minálunk az este.
De szeretném édösanyját napamnak,
Azt a csinos barna fiát magamnak.

11. Kiskapura fölfutott a fittyfene,
Irigyömet mind ögye meg a fene.
Irigyömbül ötöt, hatot megönne,
Akkor néköm egy irigyöm se lönne.

12. Sűrű csillag ritkán ragyog az égön,
Ahányszor eszömbe jutsz te énnéköm.
Az erdő sem zöld a levele nélkül,
Az én szívem soha nincs bánat nélkül.

13. Sárpilisen nincs több legény, csak kettő,
Az is olyan, mint a rongyos zsebkendő.
Széle rongyos, a közepe penészös,
Ilyenök a sárpilisi legényök.

14. Sok az irigy, sokan haragusznak rám,
Szép sem vagyok, mégis szeret a babám.
Azért mégis olyan igazán szeret,
Irigyeim beszélhetnek öleget.

15. Erdő, erdő, de kerek a teteje,
Száraz fa az, minek nincsen levele.
De leveles az én szívem zöldága,
Mert a bánat rakott fészket reája.

16. Feledlnélek, de nem löhet, nem löhet,
Be vagy írva a szívembe örökre.
Be vagy írva a szívembe gyémántnak,
Világító napja az éjszakának.

17. Nincsen csillag, mind lehullott a földre.
Nincs szeretőm, mert elhagyott örökre.
Sajnálja a leány a szeretőjét,
Jobban mint a fölnevelő szülőjét.

18. Kék a kökény, ha megérik fekete,
Nem vagyok én szentéletű römete.
Nem viselem a remöte életöt,
Amíg élök szeretőtartó löszök.

19. A csillagok, ha beszélni tudnának,
Legényökre mindönt kivallanának.
Legényökre mindönt kivallanának,
Sok mönyecskék szégyönbe maradnának.

20. Egy tányéron három apró pogácsa,
Talán bizony barna kislány csinálta.
Abból bizony barna legény nem öszöl,
Míg az enyém bizonyosan nem löszöl.

21. A szoknyámon fekete a pántlika,
Szeretőmnek de jó édösanyja van.
De szeretném édösanyját napamnak,
Azt a csinos barna fiát magamnak.

22. A szoknyámon fekete a pántlika,
Szeretőmnek de jó édösanyja van.
Akkor mék el hozzá, mikor akarok,
Be is ereszt, ha az ajtóba vagyok.

23. Kék ibolya búra hajtja a fejét,
Nincsen, aki megöntözze a tövét.
Szállj le harmat kékibolya tövére,
Most találtam egy igaz szeretőre.

24. Túl a Tiszán van egy magas jegönye,
Ősszel hullik le annak a levele.
Szüret után kezdi a lehullását,
Szép legénnyel jól esik a mulatás.

25. Túl a Tiszán van egy magos jegönye,
Most találtam egy igaz szeretőre.
Találtam én szeretőre, de jóra,
Nem is ülök a bánatos hajóra.

26. Árva csalán van a mi udvarunkban,
De szép leány van a mi szomszédunkban.
Még a szömömet se meröm rávetni,
Mert azt mondják, hogy el fogom szeretni.

27. Még a búza ki sem hányta a fejét,
A galambom mind elhordta a szömét.
Páros galamb a fiának hordta el,
Kisangyalom sohase felejtlek el.

28. Akinek nincs szeretője, babája,
Mönjön el a zöld erdőbe bújába.
Írja föl a falevélre sorjába,
Hogy nincs néki szeretője, babája.

29. Kékpántlika az én kapcám kötője,
Legény lögyön, aki aztat megkösse,
Enyimet is megkötötte egy szölke,
Az zárta be a szívemet örökre.

30. Édösanyám azzal büsít engömet,
Ha meghalok, nem sírat meg engömet.
Majd megsírat engöm az én pajtásom,
Akivel én búval élöm világom.

31. Virágoskert a pilisi nagytemplom,
Legszöbb virág te vagy benne angyalom.
Úgy elnézlek te gyönyörű virágszál,
Azt se tudom, hogy a pap mit prédikál.

32. Édösanyám nem tudja ke' mi bajom,
Esztendőre bíztatott a galambom.
Esztendőre, vagy kettőre el is vösz,
Neköm addig más szeretőm nem is lösz.

35a. Lépő.

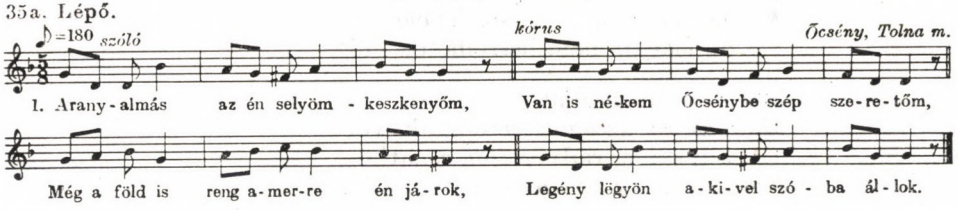

2. Válogatott búzát öszik a galamb,
De szépen szól az őcsényi nagyharang.
Csak azt veri mind a két oldalára,
Szép a babám, a faluba nincs párja.

35b. Fiatalos belépő.

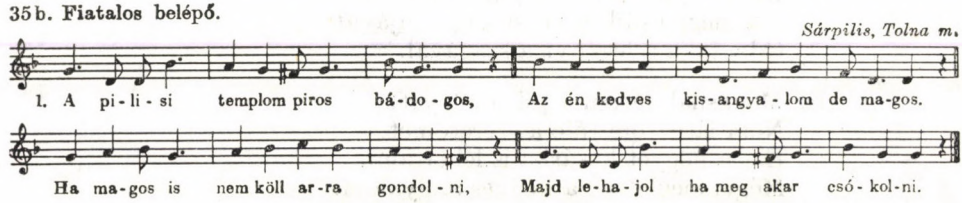

2. Édösanyám mért szült kend a világra,
Kilencfontos ágyúgolyó számára.
Kilencfontos ágyúgolyó eltalál,
Azt sem mondom többet, hogy édösanyám.

3. Fehér szőlő nem lösz mindig kadárka,
Én sem löszök a császár katonája.
Inkább löszök zöld erdőnek betyárja,
Még sem löszök a császár katonája.

4. Pilisi lány, ha bemögy a templomba,
Szétvágódik a farán a rokolya.
Azt suttogják a legényök a karban:
Ki babája ez a kislány, de nyalka!

5. Vetöttem egy ágy ibolyát, nem költ ki,
Beüzentem a rózsámnak, nem gyütt ki.
Magam is beszóltam hozzá, nem gyütt ki,
Megállj rózsám, megbánja ezt valaki.

6. Akinek nincs szeretője, szörözzön,
Azon lögyön mentül többre szört tögyön.
Én is szört töttem már egy szép szölkére,
Vele hálok jövő szőlőőrzésbe.

7. Ágas-bogas a diófa teteje,
De szép leány nevelődik kedvemre.
Kék a szöme, szömöldöke fekete,
Édösanyja nem énnéköm nevelte.

8. Selyömkendőmet a szél lebögteti,
Szeretőmet a vármögye kergeti.
Mit ér néköm az aranyos levele,
Ha én magam nem beszélhetök vele.

9. Sárga csikó elhullatta a patkót,
Nem az ám az én szeretőm, aki vót.
Megállj sárga, rádveretöm a patkót,
Az lösz ám az én szeretőm, aki vót.

10. Zöld búzában teröm a sárga kígyó,
Szép asszonybú' lösz a csavargó ringyó.
Jaj Istenöm, de jó annak, ki csúnya,
Szeretője szívét nem szomorítja.

11. Sárga szöme van a kukoricának.
Bécsi szappan köll a pilisi lánynak.
Ha megmosdik a bécsi szappanjával,
Odacsalja a legényt a szagával.

12. Magasnak látom a pilisi högyet,
Nem láthatom tőle a szeretőmet.
Ezt a högyet kosárba is lehordom,
Mégis meglátom a kedves angyalom.

13. Szép a rózsám, nála szöbbet nem tartok,
Szöbbre, jobbra tudom, nem is találok.
Két orcája nyílik, mint piros rózsa,
Nem különb nála a réti bokréta.

14. Házunk előtt nem ragyog a csillagom.
Nem jár hozzám az én kedves angyalom
Talán le is esött az én csillagom.
Vagy örökre elhagyott az angyalom.

15. Az én rózsám nem katonának való,
Gyönge gyerök, megrúgja a szilaj ló,
Jaj de fáj a szilaj csikó rugása,
Messze hallik a babám jajgatása.

16. Az én babám most múlt tizennyolc éves,
Ezüst gyűrű a nyakában, de fényes.
Körül singlött zsebkendő a kezében,
Sűrű könnye hullik a közepébe.

17. Van énnéköm körülrostos köténvöm,
Jaj, de könnyen élöm leányéletöm.
Hozzám járnak a legényök mulatni,
Jaj Istenöm, hogy kell elfelejteni.

18. A múlt éjjel azt álmodtam álmomban
Ferencz Jóskát tiszta fehérben láttam,
Fényes kardot kötött az oldalára,
Ki a huszár, üljön fel a lovára.

19. Száraz ágra rászállott a fittyfene,
Irigyömbül ötöt, hatot megönne,
Irigyömbül ötöt, hatot megönne,
Akkor néköm egy irigyöm se lönne.

20. Száraz ágon bús gerlice turbékol,
Szeretnék hű szeretőt, ha tudnék hol.
Levetném én e gyászruhát, ezt a bút,
Vígan kötnék a fejemre koszorút.

21. Vékony héjja van a piros almának,
Keskény széle van a selyömszoknyámnak.
Keskény széle, kerek alja van neki,
Jaj, de tudom a babámat szeretni.

22. Én nem tudom mi is annak az oka,
Alsó, fölső szomszédom mind mostoha.
Irigylik a szabados életömet,
Bánják tülem a kedves szeretőmet.

23. Kisangyalom, ha te tudnád, amit én:
Milyen igazszívű leány vagyok én.
Olyan igaz vagyok hozzád, mint a nap,
Aki körös-körül jár az ég alatt.

24. Feketeszárú cserösznyét szakítok,
Hozzád rózsám estére elballagok.
Annyi csókot viszök hozzád estére,
Mind ellepi a két orcád eccörre.

25. Fekete a rózsám háza eleje,
Feketével írok neki levelet.
Mikor ő azt el akarja olvasni,
Könnyeitől a szót ki sem mondhati.

26. Árvaságon töltöttem el húsz évet,
Többet öttem keserűt, mint édösset.
De reámgyütt az időnek balsorsa,
Meghalt anyám árva fia, katona.

27. Katona vagy kisangyalom, katona,
Rádillik a sárgazsinóros ruha.
Sárga zsinór, a közepe fekete,
Ne félj babám, nem vagy még elfeledve.

28. Hét csillagból áll a Göncöl szekere,
Hét szeretőm is volt néköm egyszörre.
A hét közül egy az igaz szerető,
Azt az egyet áldja meg a teremtő.

29. Kiskertömbe kinyillott a tulipán,
A legényök odajárnak mihozzánk.
De nem ám a tulipánnak szagáért,
Édösanyám kökényszömű lányáért.

30. Tüskebokor az útszélön, de poros,
Az én kedves kisangyalom haragos.
Ne haragudj, öszöm azt a szép szádat,
Fáj a szívem, majd meghalok utánad.

31. A virágnak megtiltani nem löhet,
Hogy ne nyíljék, ha jön a szép kikelet,
Kikelet a lányvirág, a szerelöm,
Kikeletre virítani kénytelen.

36a. Babázás. *Decs, Tolna m.*

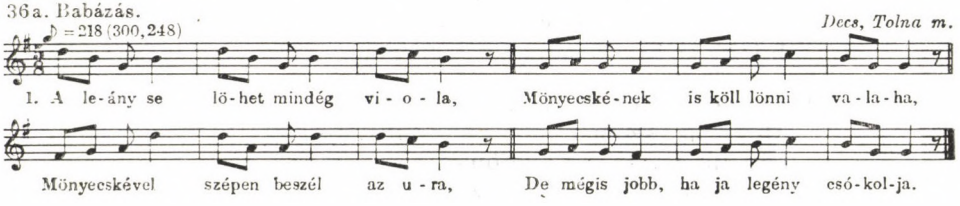

2. Ödd mëg fene, valahol ëgy legény van,
Valahol ëgy szögény lëány-csaló van.
Ödd mëg fene, verd mög Isten mindnyáját,
Ki kivánja mëgcsalni a babáját.

3. Kék virággal virágzik a temető,
Engöm temessenek bele legelsőbb.
Engöm elsőbb, utánna ja babámat,
Në epessze gyönge szívét a bánat.

4. Báta vize zihög-zuhog a gáton,
A szeretőm most mönt erre lóháton.
Tilosba jár, mer' tilos a szerelöm,
Sënki së lássa mëg, mikor ölelöm.

5. Akinek van ëggy igaz szeretőjje,
Hacsak löhet, azt igön mëgbëcsülje.
Mert boldog az, aki igazra talál,
Boldogtalan, aki párja nélkül jár.

6. Én már elmék, de të babám, itt maradsz,
Ugyis tudom, hogy të engöm mëgsiratsz.
Rakd a két kezedet az én vállamra,
Gyere babám, csókolj mög utoljára.

7. Kisangyalom, ha të tunnád, amit én,
Milyen igazszívű kislány vagyok én.
Ujan igaz vagyok hozzád, mind a nap,
Aki köröskörül jár az ég alatt.

36b. Futó.

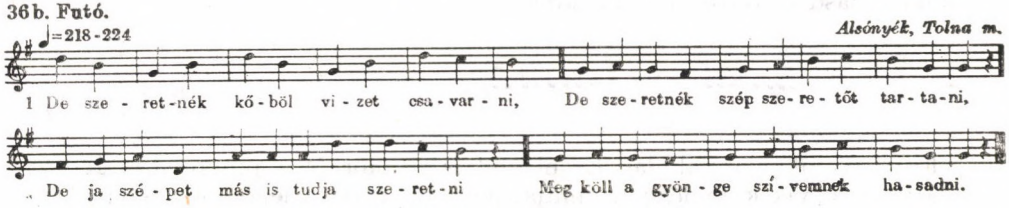

2. Életömbe mindég szépöt szerettem,
Mindég a szép legényöket öleltem.
De már eztán nëm ölelöm, mer' nëm këll,
Beéröm a magaméval, úgy is köll.

37a. Tüskömtánc

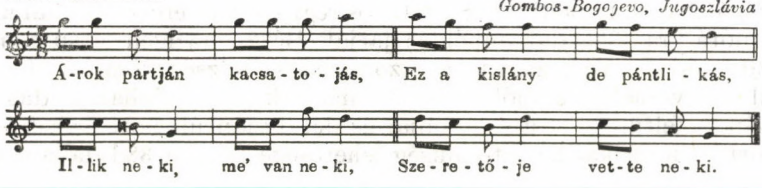

37b. Tüskömtánc

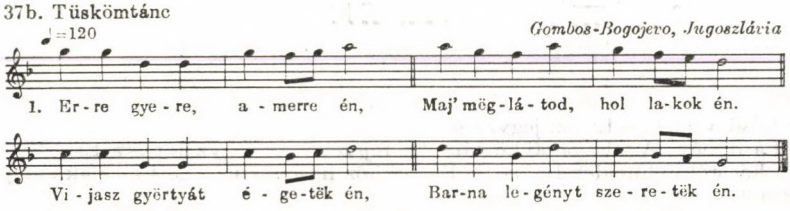

2. Bár szeretne, bár elvënne,
Bár piros cipellőt vënne.
Arra csattot tizënkettőt,
Három aranyos keszkenőt.

3. Árok partján kácsatojás,
Ez a kislány, de pántlikás!
Illik nëki, mert van nëki,
Szeretője vëtte nëki.

A 11-szótagos, aszimmetrikus lépő-nóta kétféle ritmikai átalakulását, variálódását figyelhetjük meg. Leggyakrabban a pontozott, csárdás-tempójú, 4/4-es új stílusú táncdalok ritmikájához hasonulnak augmentálódással, vagy pedig gyors, duda-nótaszerű futó-nótává alakulnak:

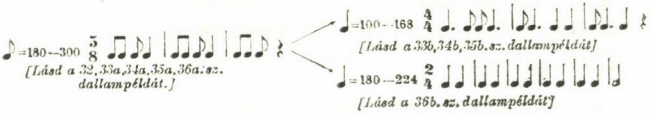

Ugyanerre a jelenségre 8-szótagos dallamok köréből is akad példa területünkön (lásd a 37a-b dallampéldát):

Ez a ritmikai átalakulás Erdélyben is gyakori,[13] a proporciós tánczenei gyakorlat egyik különleges formája, mely egyúttal a lépő-nóta és tánc fejlődését, lassú átalakulását is mutatja. Az aszimmetrikus lépőt Sárpilisen „öreges belépő"-nek nevezik, mert az újabb, 4/4-es alkalmazkodó ritmusú, ún. „fiatalos belépő" váltotta fel. Ez a metrikai átalakulás a divatváltozás egyik legfontosabb mozzanata, mely nemcsak a dallam-, hanem a táncritmusban is jelentkezik (vö. a 127—128. és a 134. kinetogramot).

b) A lépő másik jellegzetes, régi formája a *bátai* „felszegies" vagy „katolikusos" *lépő*. 2/4-es, tripodikus, 8-szótagos régi stílusú, ereszkedő dallamra, az ún. „Síki nótá"-ra (38a dallampélda) járják Bátán az igen lassú tempójú (♩ = 60—80) lépőt. Változatait a szomszédos községekben a karikázó más részeihez, gyorsabb tempóban is alkalmazzák (38b-c dallampéldák). E dallam kapcsán is feltűnik — a szlavóniai és dél-dunántúli karikázó dallamoknál is gyakori — metrikai kétértelműség lehetősége (lásd a 38d dallampéldát):[14]

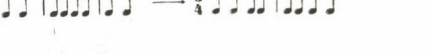

[13] Lásd a 9., 11—12. sz. jegyzetet.

[14] Lásd még „A szlavóniai körtánc" c. fejezet 7. sz. jegyzetét és a 19c—d. dallampéldát. — Mohácsról Schneider Lajos — Bartókhoz hasonlóan — 3/4-es alakban jegyezte fel e dallamot.

38a. Felszegies v. katolikusos lépő, síki nóta.

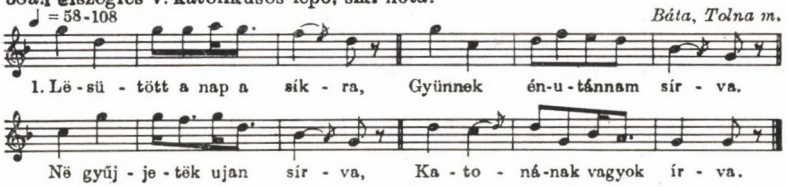

2. Irigylik a lányságomat,
Ezt a széles pántlikámat,
Bukorra kötöm a végit,
Ugy sétálok Bátán végig.

3. Érik, érik a cseresnye,
Bodorodik a levele,
Mennél jobban bodorodik,
Az én szívem szomorodik.

4. Erdő, erdő de magos vagy,
Kisangyalom de messze vagy.
Ha jaz erdőt levághatnám,
A szeretőm megláthatnám.

5. Erdő sincsen levél nélkül,
Leány sincs szerető nélkül.
Bátába csak magam vagyok,
Ki szerető nélkül vagyok.

6. Irigyeim sokan vagynak,
Mind a kutyák úgy ugatnak,
Adjunk nekik hat napokat,
Hagy ugassák ki magokat.

38b. Karikázó.

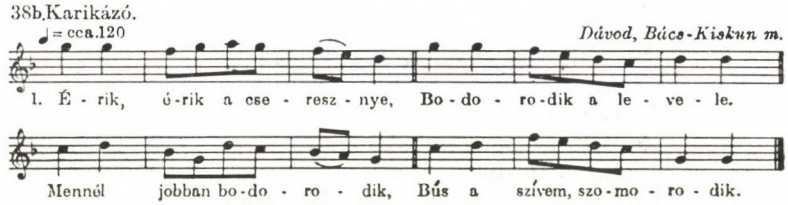

2. Üröm, üröm, fehér üröm,
Három kislány az irigyöm.
Azt is tudom mér' irigyöm,
Szeretője szeret engöm.

3. Irigykedjetek nem bánom,
Leskelődjetek utánam,
Kit akarok, azt szeretek,
Féljen a fene tőletek.

4. Irigyeim sokan vannak,
Mind a kutyák úgy ugatnak.
Hagyok nekik víg napokat,
Had ugassák ki magokat.

5. Üssön meg babám a ménkü,
Akkora mint egy malomkű,
Ott üssön meg, ahol megállsz,
Ahol megkötöd a gatyád.

38c. Böjti rözgős.

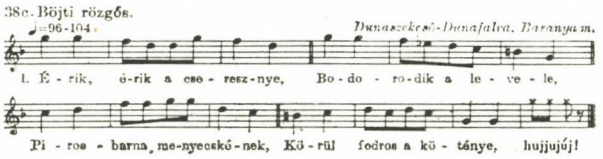

2. Ki az urát nem szereti,
Sárgarépát főzzön neki,
Jól megsózza paprikázza,
Hogy a hideg is kirázza, hujjujú!

3. Szereti a pap a kávét,
De még jobban a szakácsnét,
Szereti ja szobájába,
De még jobban az ágyába, hujjujú!

4. Edd meg fene jazt a papot,
Aki minket összeadott,
Mer' mink nem szeretjük egymást,
Mégis ránk adta jaz áldást, hujjujú!

5. Üröm, üröm, fehér üröm,
Három kislány az irigyöm,
Azt is tudom mér' irigyöm,
Szeretője szeret engöm, hujjujú!

6. Irigylik a lányságomat,
Ezt az egy pár pántlikámat,
Bokorra kötöm a végit,
Ugy mék a városon végig, hujjujú!

7. Irigyeim sokan vannak,
Mind a kutyák úgy ugatnak,
Had ugasson, had csaholjon,
Csak engöm meg ne harapjon, hujjujú!

8. Árok is van, gödör is van,
Szép lány is van, csúnya is van,
A szép lánynak csalfa szeme,
Csalt engem a szerelembe, hujjujú!

9. Gyüjj el hozzánk, veszekedj meg,
Ha nem gyüssz el, bolondulj meg.
Ne forrjon benned a méreg,
Ugorjon ki a két szemed, hujjujú !

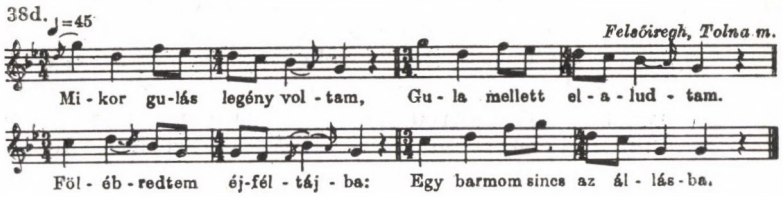

A bátai lépőben a szűkülő-táguló körmozgás erőteljesebben, határozottabban érvényesül a motívum plasztikai jellege következtében, s mintegy átmenetet jelent a legújabb lépő-változatokra jellemző egylépéses-csárdás típusú motívumok felé. (129—133. motívumpélda.)

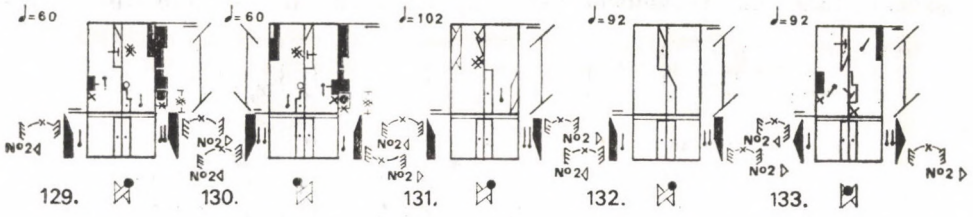

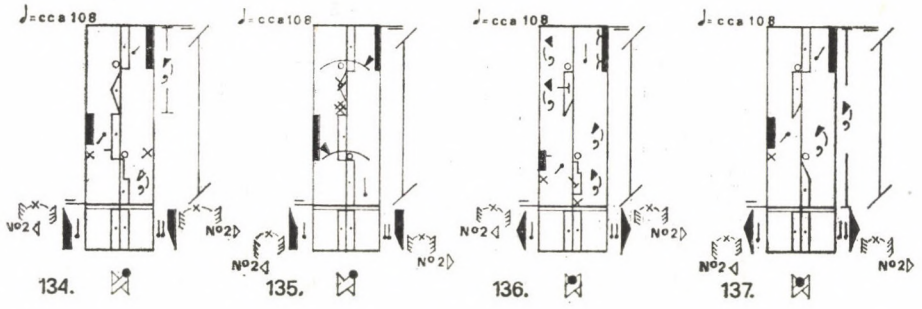

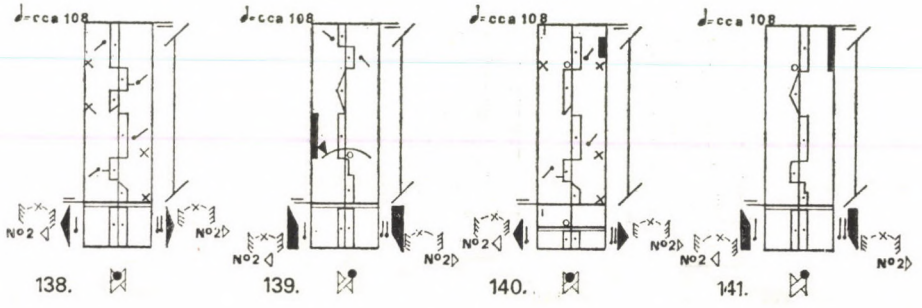

c) A lépő legújabb formája a *sárpilisi „fiatalos belépő"*. Ezt a gyorsabb tempójú (♩ = 100—110) változatot már 4/4-es, alkalmazkodó ritmusú dalokra táncolják, amelyek többnyire a régi 5/8-os lépő-nóták ritmikailag átértékelt, augmentált változatai (lásd a 34b, 35b dallampéldákat),vagy más új stílusú dalok. Tempójuk tehát gyorsul és a lassú csárdáshoz közelít.

Ez a zenei változás együtt jár a lépő-motívum karakterének átalakulásával is: csárdásszerűvé válik. Alapvető plasztikai vonását — az előre-hátra lépegetést — megtartja, sőt kiélezi, de a mechanizmusa már az egylépéses csárdás motívumhoz hasonul, s kiegészül a lassú csárdás jellegzetes rezgő-rugózó mozgásával is (134, 136—137. motívumpélda). Birjánban a lépés ritmusát gyakran elaprózzák (138—141. motívumpélda), ezzel sasszészerűvé válik.

II. Rezgő

A sárközi—Duna menti karikázók szintén régies — a lépővel több szálon rokon — szerkezeti egysége az ún. „rözgő". Jellegzetes dallama (38c dallampélda) a bátai lépő (I.b. típus) régi stílusú, 2/4-es, tripodikus, 8-szótagos dallamának változata, de kissé gyorsabb tempóban (♩ = 100) alkalmazzák. Dunaszekcsőn és a Mohács-szigeti Dunafalván a rezgőt a karikázó második részeként táncolják. Összefogódzási módja azonos a lépő elöl keresztezett kéz-

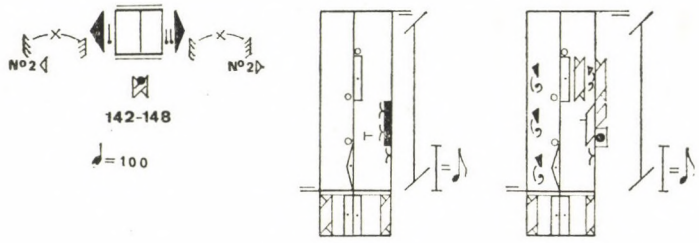

142. 143.

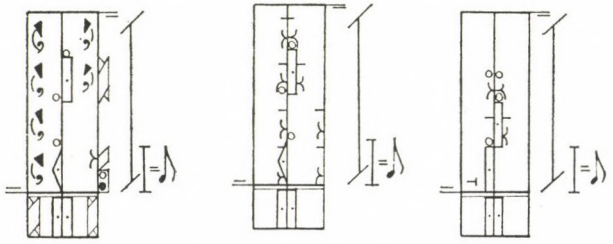

144. 145. 146.

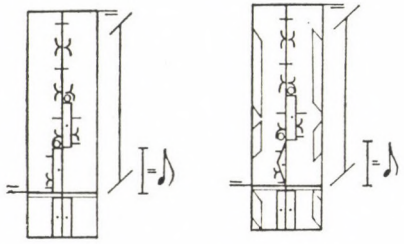

147. 148.

fogásával, de olykor egymásba karolva is járják. A kör lassan halad balra, azaz a nap járásával megegyezően forog. Egyetlen motívuma a legegyszerűbb karikázóinkra jellemző nyitó-záró lépés (vö. a szlavóniai és a palóc karikázókkal). A ♩♩ ritmusú egylépés azonban — éppúgy, mint a szlavóniai rezálásban — ♪-okká aprózódik az állandó rezgőmozgások következtében. E táncrészhez fűződő előadási sajátosság a rendszeresen ismétlődő „ujjogtatás" (lásd a 38c dallampéldát), amikor is a dallamstrófák végén a leányok magas fejhangon kiáltanak, mint a szlavóniai karikázóban.

III. Csárdás

A sárközi karikázók harmadik részének zenei anyaga, tempója, metruma, motívumkincse a csárdás hatását tükrözi, s a helyenként erre is használatos népi elnevezése nyomán „csárdás" néven foglaljuk össze a következőkben.[15] A magyar karikázók ma legfontosabb alkotórésze a Sárközben különösen gazdag és sokrétű. Itt azonban legtöbbször nem a tánc első, lassú tételeként, hanem a második, középgyors részként alkalmazzák.

Tempója általában megegyezik a lassú csárdáséval (♩ = 140—160), néhol[16] azonban kivételesen lassú változataival is találkozunk (♩ = 80—100).

A csárdás rész formai és zenei sajátosságai alapján a lépőtől élesen elkülönül (az I.c. „fiatalos belépő" kivételével, mellyel érintkezik), viszont lényegében megegyezik más vidékek lassú karikázóival. E táncrész zenei anyaga az új stílusú népdalkincsből táplálkozik, melyre a 4/4-es ütem és a szöveghez alkalmazkodó pontozott ritmus jellemző. E táncdalok tempója ♩ = 84—176 között mozog. E széles tempóskála részben a tánc folyamán bekövetkező gyorsulásból, részben pedig a falvankénti és korosztályonkénti tempó-eltérésekből adódik.

39. Csárdás
♩=110-118

Decs, Tolna m.

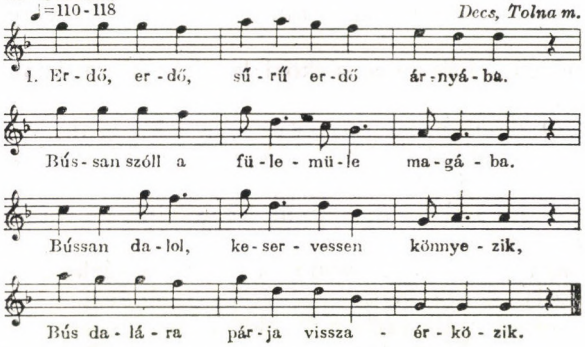

2. Éldösanyám de sokat kért a jóra,
Hogy ne mönjek este későn sehova.
Nem hallgattam a jó anyám szavára,
Én löttem a barna legény babája.

[15] Ez esetben természetesen nem a csárdás páros formájáról van szó.

[16] Dunaszekcsőn és Dunafalván a karikázó lassú „lépő" része hiányzik, illetve helyette táncolják a „csárdás"-szerű részt igen lassú tempóban.

40. Lassú

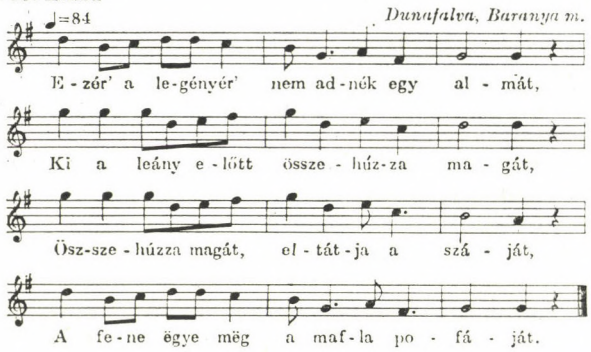

A csárdás rész *összefogódzási módjai:*

1. Legjellemzőbb a hátul keresztezett kézfogás: a táncosok a mellettük állók dereka mögött fognak kezet a következőkkel, vagy szomszédjuk derekára helyezik kezüket. Ezáltal az egymás mellett állók karjai a test mögött kereszteződve, szoros láncot alkotnak.

2. Az elöl keresztezett kézfogás: mindenki szomszédja dereka előtt fog kezet a következőkkel. Így a szomszédok karjai a test előtt kereszteződnek. Minden táncos bal karja bal szomszédjának jobb karja alatt foglal helyet. Ez a fogásmód főként ott fordul elő, ahol még a lépő táncrész is divatos (ugyanis ez a lépő fő fogásmódja).

3. Az egyszerű kézfogás kétféle fajtája használatos: a test mellett mélytartásban, lazán nyújtott karokkal vagy felfelé hajlított alkarral fognak kezet.

A körmozgás típusai:

1. A kör ingamozgása. Az ingamozgás amplitúdója a motívumtól függően változik.

2. A haladó ingamozgás. Iránya a sárközi karikázókban általában a nap járásával megegyezik.

3. Szűkülő-táguló kör haladó ingamozgással. A kört mindig a forgást eredményező balra haladó lépésekkel szűkítik és az ellenkező irányú visszalendülő vagy megtorpanó lépéssel tágítják.

4. A kör egyirányú balra haladása, folyamatos napirányú forgása.

A csárdás-rész *motívumai:*

1. Az egylépéses csárdás-motívum viszonylag ritka a sárközi—Duna menti karikázókban (Sióagárd). A kör ingamozgását eredményezi.

2. A Fär-Öer lépés sokféle változatban él: elöl- és hátulkeresztezett lépéssel, valamint ritmikailag elaprózva is járják. A kör balra haladó ingamozgását eredményezi, néha a szűkülő-táguló körmozgással is párosul. (Lásd a 149—160. motívumokat.)

3. A kétlépéses csárdás-motívum szimmetrikusan ismételt formája éppúgy előfordul, mint a haladó ingamozgást eredményező balra haladó változatok. (Lásd a 161—173. motívumokat.)

4. A keresztező lépés a kör egyirányú haladását eredményezi, néha a szűkölő-táguló körmozgással együtt. Bátán ezt „alszegies" vagy „reformátusos lépő"-nek nevezik. (Lásd a 174. motívumot.)

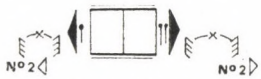

149-150, 152-160.

149-155. = ♩ = 126-128

156-158. = ♩ = 92

159-160. = ♩ = 126-138

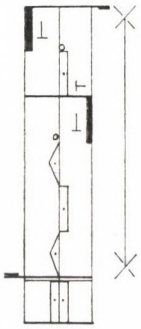

149.

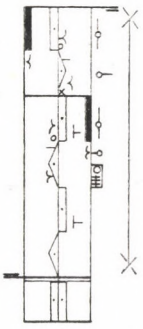

150.

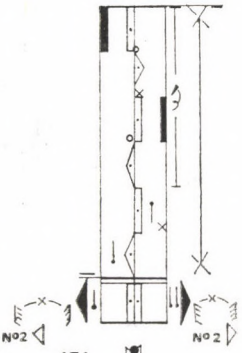

151.

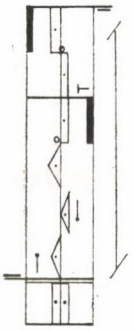

152.

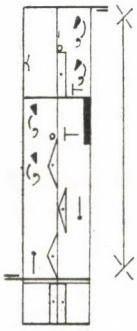

153.

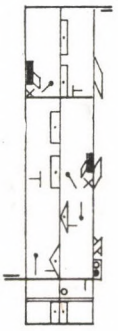

154.

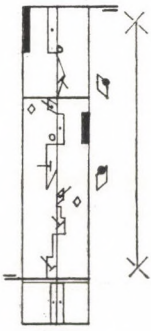

155.

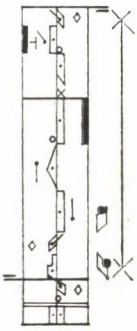

156.

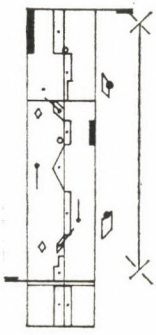

157.

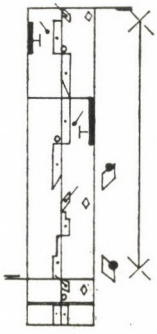

158.

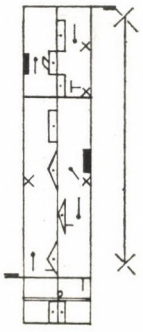

159.

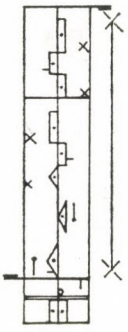

160.

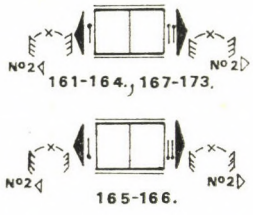

♩= 126-138

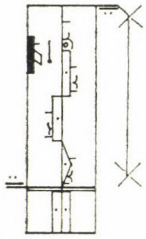

161.

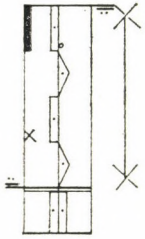

162.

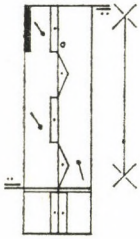

163.

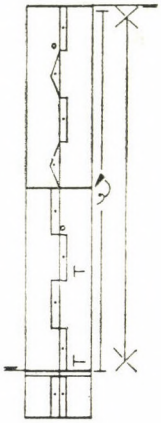

164.

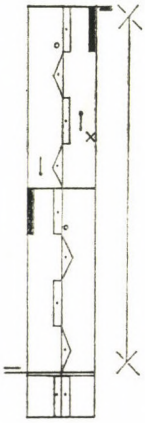

165.

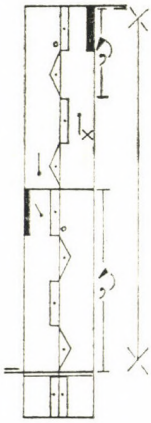

166.

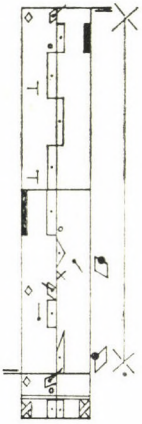

167.

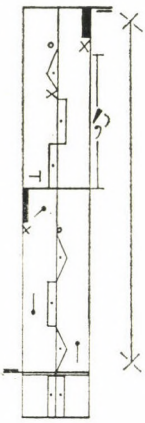

168.

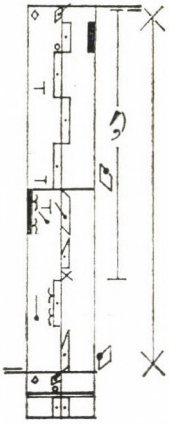

169.

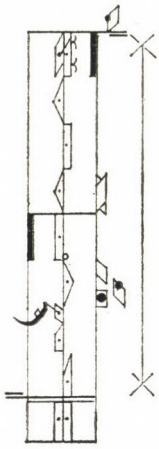

170.

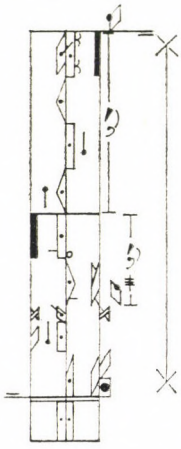

171.

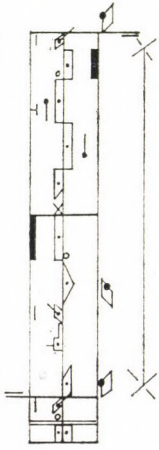

172.

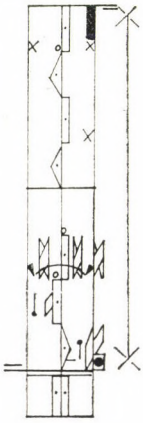

173.

5. A csárdásszerű karikázó egyik különleges formája a decsi ún. „pihenős", amelyet Alsónyéken „döccenős" néven ismernek. (Lásd a 41. dallampéldát.) Állandó kísérő dallamának különleges ritmikája miatt (4 + 5/4 ütemű dallamsorok) szünettel egészülnek ki a szokásos motívumok: a kétlépéses csárdás és egy sétáló lépés. (Lásd a 175—176. és a 189b. sz. kinetogramot.)

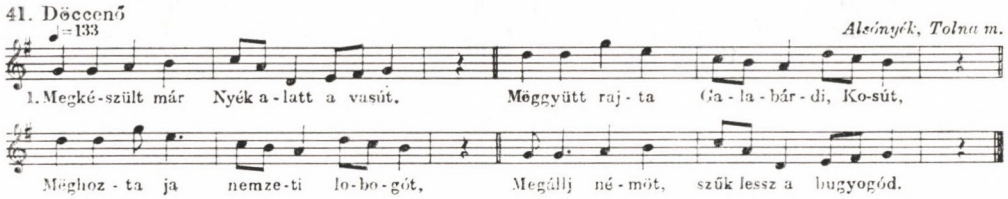

2. A kisnyéki előhögy aljába,
Mén a babám kékítős gatyába.
Csárdás kalap vagyon a fejébe,
Meghasad a szívem örömébe.

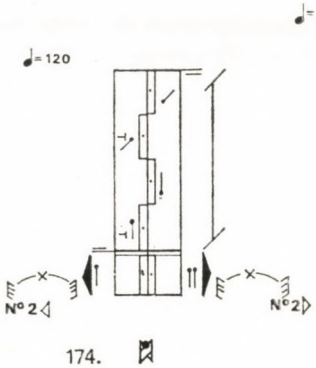

174.

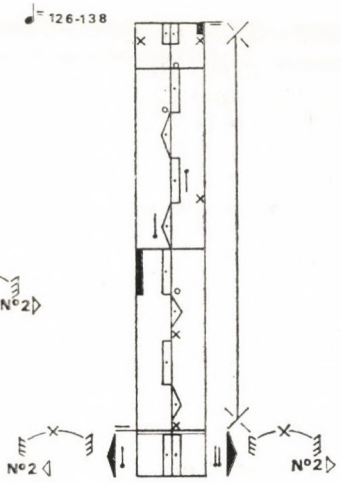

175.

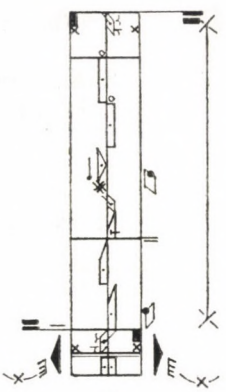

176.

A karikázó csárdás-részének előadásmódjára a lassú csárdás rezgő-rugózó mozgása jellemző, mint stílussajátság. A sárközi karikázó tételei közül ez formailag a legfejlettebb, motívumkincs, összefogódzásmódok, térbeli mozgásfajták tekintetében pedig a leggazdagabb.

IV. Futó

A sárközi karikázók leggyorsabb, mintegy utolsó tétele az ún. „futó" vagy más néven „ugró". Tempója ♩ = 174—212. Függőlegesen hullámzó mozgásjellege a friss csárdáshoz hasonítja. Karikázás közben a terjedelmes lassú részek után kerül egyszer-egyszer sorra rövid ideig.

A „futó"-hoz ismét elsősorban régi stílusú dallamok kapcsolódnak. A tipikus *futó-nóták* a 7- és 8-szótagos, dipodikus dudanóták (37b., 42—49. sz. dallampéldák). Ezek egyenletes, negyedelő ritmusúak (45., 46a, 47a-b, 48a), olykor nyolcados aprózással váltakozók (37b, 48b, 49.) vagy merev pontozásúak (42—44., 46b), mint a friss csárdás dallamai. Az újabb futó-nóták már tripodikus (33b, 36b, 52., 54.) vagy heteropodikus (50—51., 53.) sorokból felépülő 8- (50—51.), 10- (52—53.) vagy 11-szótagos (33b, 36b, 54.) dallamok. A friss csárdás zenéjének hatására a régi futó-nótákat egyre inkább az új stílusú és népies műdalok váltják fel.

42. Tüskömtánc

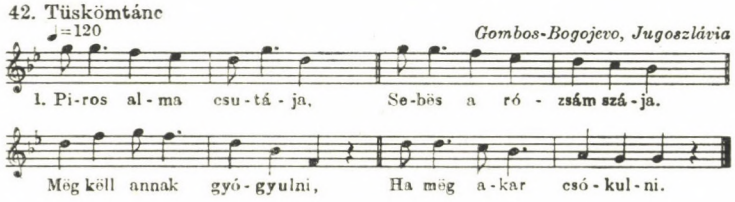

2. Gyere rózsám, gyere ki,
Barna rózsám, gyere ki.
Nem mehetek én most ki,
Göndör hajam bontom ki.

3. Kiszáradt a bodzafa,
Hun hállunk az éccaka?
Tënálatok vagy nálunk,
Ahol szép lánt találunk.

4. Szép a fekete bárán,
A feketeszëmü lány.
Legény is szép, ki barna,
Kinek bodor a haja.

5. Ha të tunnád, amit én,
Milyen beteg vagyok én!
Olyan beteg vagyok én,
Talán mëg is halok én.

6. Most ëgy legényt ösmerëk,
Kit szívembül szeretëk.
Mártony, szívem szerelme,
Gyere, ülj az ölembe.

7. De sok eső, de sok sár,
De sok kislány mëgcsalt már!
Ha még ez az ëgy mëgcsal,
Mëgátkozom, hogy mëghal.

43. Tüskömtánc

Gombos-Bogojevo, Jugoszlávia

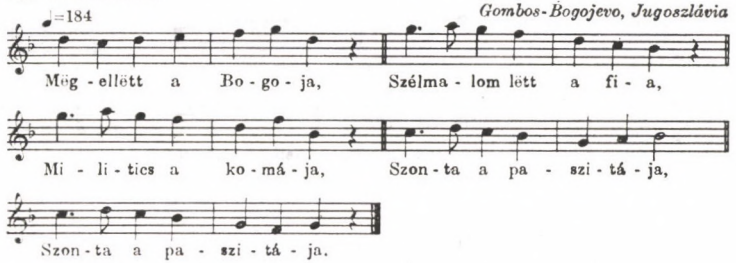

44.

Bátmonostor, Bács-Kiskun m.

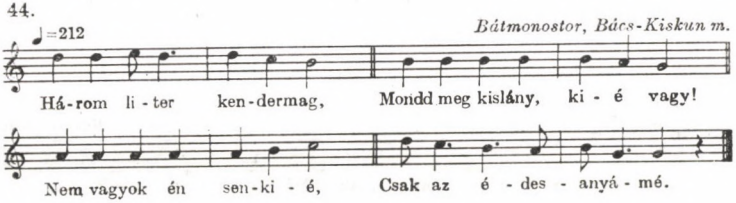

45. Futó

Báta, Tolna m.

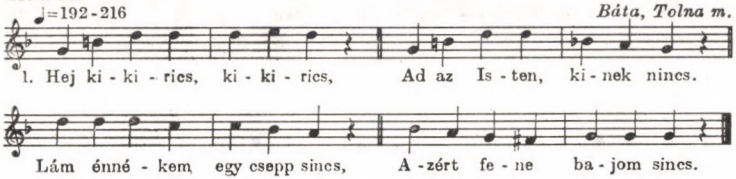

2. Hej, Budapest, Budapest,
Feküdj mellém gyönge test.
Nem fekszek én kend mellé,
Mer' nem vagyok a kendé.
Akkor fekszek kend mellé,
Mikor leszek a kendé. (ismétlésre)

3. Hej búbánat, búbánat,
Nem vágok én több nádat.
Ha vágok is egy szálat,
Kiből dudát csinyálok.

4. Hej halászok, halászok,
Mit fogott a hálótok?
Nem fogott az egyebet,
Vörösszárnyú keszeget.

5. Hát a keszeg mit eszik,
Ha a bárkába teszik,
Nem eszik az egyebet,
Iszik vizet eleget.

46a. Futó

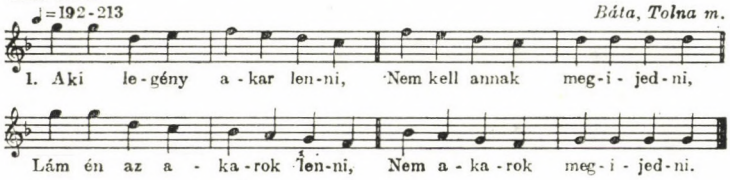

2. Aki lëjány akar lenni,
Nem kell annak férjhez menni,
Lám én az akarok lenni,
Nem akarok férjhez menni.

46b.

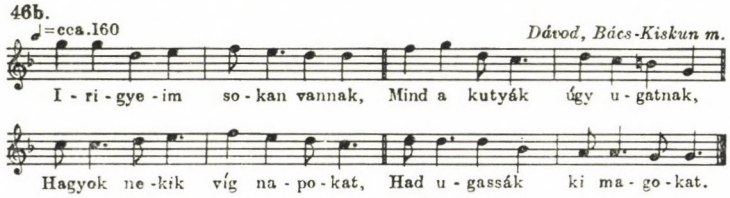

47a. Futó

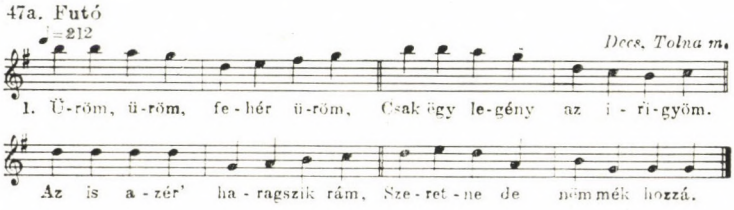

2. Irigylik a lányságomat,
A fekete pántlikámat.
Bukorra kötöm a végit,
Ugy mék Öreg-utcán végig.

3. Öreg utca végig sáros,
Arra mindön legény járos,
Arra jár a legény java,
Kinek ott van az angyala.

4. Nincsen annál gyöngyebb élet,
Ki a szomszédjába szeret,
Ha kiáll a kapujába,
Rátekint a babájára.

5. Könnyü apró halat fogni,
De nehéz azt mëgvakarni.
Könnyü szeretőt tartani,
De nehéz jóra találni.

6. Jaj Istenöm, jaj de régön,
Jártam a decsi högyvégön.
Nëm tom, babám, járok-ë még,
Az ágyadon hálok-ë még?

47b. Futó

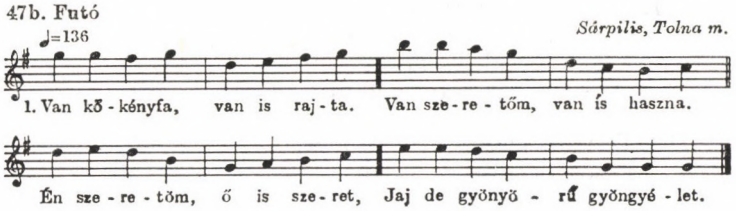

2. Azért adtam hatvan pengőt,
Vögyé' rajta selyöm kendőt,
Selyömkendőt, szivarszipkát,
Úgy tudják, hogy van szép babád.

3. Esik eső látom én azt,
Sár lösz abbú, tudom én azt,
Bársony cipőm gázolja azt,
Nem tom rózsám bánod-e azt.

4. A pilisi kertök alatt,
Barna legény zabot arat.
Zabot arat a lovának,
Szeretőt keres magának.

5. Volt szeretőm, sokszor sok is,
Jó volna most csak egy vak is,
Aki engöm vigasztalna,
Vigasztaló szókat anna.

6. Kisangyalom szöme kerek,
Ahányat lát, annyit szeret.
Fene ögye ki a szömét,
Mér tekinget annyi felé.

7. Kiskertömben fügefészök,
Én a legénynek nem hiszök.
Mert a legény leánycsaló,
Mind akasztófára való.

8. Édösanyám mondta néköm,
Miért a szerető néköm.
De én arra nem hallgattam,
Titkon szeretőt tartottam.

9. Nem köll engöm tanítani,
Hogy köll szeretőt tartani,
Megtanultam én már régön,
A pilisi szőlőhögyön.

10. Jaj de fázom rétümögbe,
Takarj rózsám a szűrödbe.
A szűrömnek nagy az ára,
Nem takarlak be hiába.

11. Nem öttem máma ögyebet,
Rózsám adott egy szöm möggyet,
Aztat is csak kanál nélkül,
Megélök a rózsám nélkül.

12. Te vótá szeretőm nem más,
Essön beléd a nyilamlás,
Nyóc garasnak négy a fele,
Övött vóna meg a fene.

13. Olyan szeretőm van néköm,
Este haza kísér engöm.
Mikor mondja jóéjszakát,
Szépen felsüt a holdvilág.

14. Mondtam anyám házasíts meg,
De azt mondtad: ráérsz te még.
Elvették a szeretőmet,
Sose szeretök már többet.

15. Kisangyalom szöme, szája,
Többet ér, mint Buda vára.
Buda vára a császáré,
De a rózsám a magamé.

16. Kisangyalom boglyát tetéz,
Tudom karjainak nehéz.
Nyakába hullik a széna,
De nem az angyalom csókja.

17. Az gondótam összelöszünk,
De sohase, amíg élünk.
Egy nagy élőfa van köztünk,
Fene ögye ki közülünk.

18. Elmentem én a szőlőbe,
Ráléptem egy venyögére,
Venyögéről venyögére,
Fáj a szívem egy szölkére.

19. Édösanyám édös teje,
Keserű a más kenyere,
Keserű is, savanyú is,
Néha, néha panaszos is.

20. Jó vagy velem veszekönni,
Nem mersz egy pár gyűrüt venni.
Akit vöttél, azt is bánod,
Visszaadom, ha sajnálod.

21. Én nem tudom, mit csináljak?
Szaladjak-e vagy megálljak?
Ha szaladok, elfáradok,
Ha megállok, itt maradok.

22. Jártam hozzád, nem járok már,
Szidott anyád, majd nem szid már.
Megnyughatsz már karjaimtól,
Piros orcád csókjaimtól.

23. Erre gyere, amerre én,
Majd megtudod, hol lakom én,
Milyen gyertyát égetök én,
Szőke legényt szeretök én.

24. Ki az urát nem szereti,
Sárgarépát főzzön neki.
Jól megsózza, paprikázza,
Hogy a hurkáját kirágja.

25. Erdő, erdő, de magos vagy,
Kisangyalom de messze laksz,
Ha az erdőt levághatnám,
Kisangyalom megláthatnám.

26. Szereti a hal a vizet,
Szeretöm a szeretőmet.
Olyan igazán szeretöm,
Míg élek el sem feledöm.

27. Magas fán teröm a dió,
Csókolj meg angyalom, de jó.
Csókolj meg angyalom picit,
Kávé gyanánt ez jól esik.

28. Magas fán terem a gyöngyág,
Leányoké a menyország.
Alatta a csipkebokor,
Legényöké meg a pokol.

29. Ne higyj akkor a legénynek,
Mikor mondi, hogy elvöszlek.
Jobb kezed a bal kezébe,
Mégis más van a szívébe.

30. Én is vótam, ami vótam,
Egy kis kertben rózsa vótam.
De egy hűtlen leszakajtott,
Karjai közt elhervasztott.

31. Édösanyám sok szép szava,
Kire nem hajlottam soha.
Ráhajlanék, de már késő,
Hull a könnyem, mint az eső.

32. Marék kendör, három orsó,
Én se volnék az utolsó,
Nagyfönn tartom a szöszfámat,
Eresztöm a kendörszálat.

33. Pöndörítöm, fodorítom,
Pörög orsóm, bodorítom,
Bíborümög, selyömfonál,
Aki szeret, majd megtalál.

48a. Futó

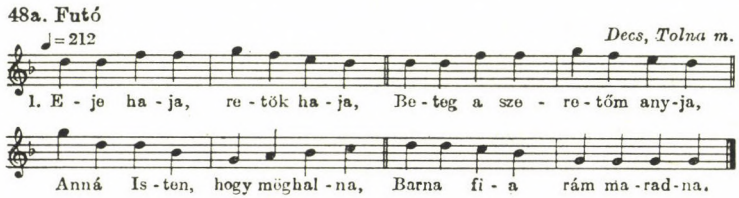

2. Fekete rojtos keszkenyőm,
Most ösmeröm a szeretőm,
Ojan, mind a vékony nádszál,
Hajlik, mind a liliomszál.

3. Liliomszál në virágozz,
Énrám babám, në várakozz,
Mer' ha énrám várakozol,
Soha mög nëm házasodol.

4. Házasodj mëg, ha mëg akarsz,
Végy el engöm, ha jel akarsz,
Mer' ha jengöm elszalajtó',
Ilyen rózsát nëm szakajtó'.

5. Ez a bajor önni való,
Nëm csizmára kenni való.
Ez a kislány arra való,
Esthajnalba fordítsd aló'.

6. Mondd mëg kislány bácsikádnak,
Jó löszök-ë ángyikádnak?
Szép is vagyok, jó is vagyok,
Csak ëgy kicsit hamis vagyok.

7. Kisangyalom szöme, szája,
Többet ér, mind Buda vára,
Mer' a Buda ja császáré,
De ja rózsám a magamé!

48b.

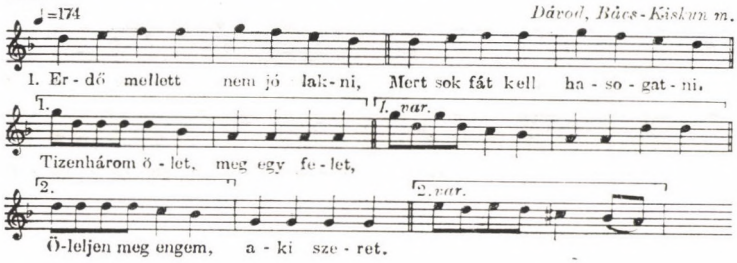

2. Ne félj lányom, míg én élek,
Nem gyünnek be a legények,
Csikorog az ajtó, gyünnek rajta,
Gyün a szeretőm a csinos barna.

3. Ha barna is, de nem cigány,
Szeret az engem igazán,
Csikorog az ajtó, gyünnek rajta,
Gyün a szeretőm a csinos barna.

49. Kerekecske

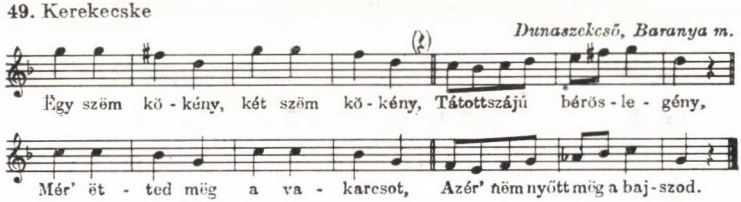

50. Futó

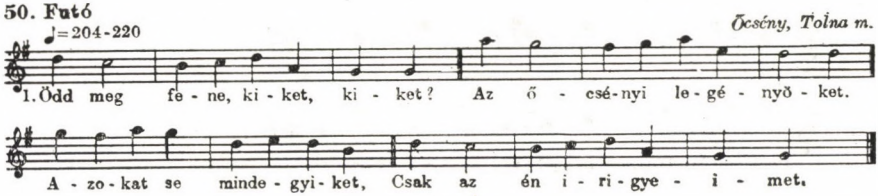

2. Irigyeim sokan vannak,
Mint a kutyák úgy ugatnak.
Adjunk nekik forró fënét,
Rágja ki a hasuk erét.

3. Egye meg a fëne magát,
Ameddig éri a kabát.
Ne úgy egye, mint az almát,
Reszelje meg, mint a tormát.

4. Kiskertömben fügefészök,
Én a legénynek nem hiszök.
Mer' a legény leánycsaló,
Mind akasztófára való.

51. Futó

♩=160

Sárpilis, Tolna m.

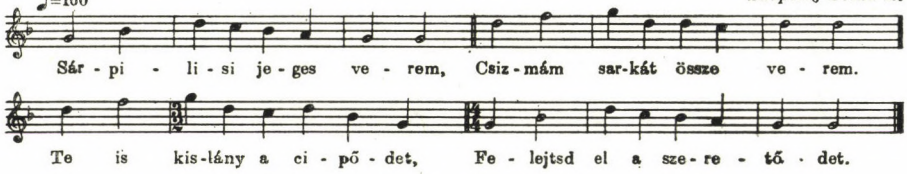

52. Futó

♩=170

Báta, Tolna m.

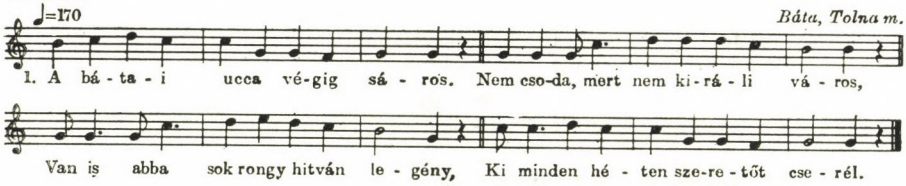

2. Érik, érik, ropogós cseresznye,
Kisangyalom világoskék szeme.
Én majd rázom, csak te babám, szedjed,
Egyem azt a csalfa szemeidet.

53. Ugrós

Szebény, Baranya m.

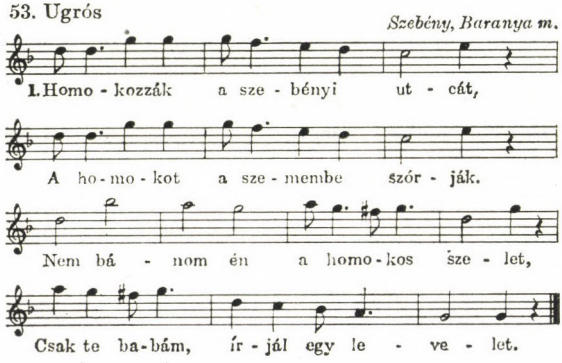

2. Azért, hogy én ijen kicsiny vagyok,
Kilenc legény szeretője vagyok.
A tizedik értem fekszik halva,
Viola-színű gyászkoporsóba.

3. Ami elmúlt, az már többet nem lesz,
A babámmal több beszédöm nem lesz.
Vasárnap volt velem utoljára,
Akkor is az anyja bosszujára.

4. Én vagyok egy csárdás kis menyecske.
Én állok a csárda közepére.
Nékem illik a bordony kázsmérkendő,
A lábamra fekete lakkcipő.

54. Tüskömtánc

Gombos-Bogojevo, Jugoszlávia

♩=184

1. Rozmaring-szál föl-si-et az ég fe-lé,
Jaj de ré-gen voltam a sze-re-tőmnél!
Majd el-me-gyek es-té-re, ha sö-tét lesz,
Majdh'az é-gen két ragyo-gó csil-lag lesz.

2. Azt gondolod, bánom rózsám? Nem bíz én.
Hogy tetőled mëg köll válnom az idén!
Mëgkerülöm kis Bogoját, ëlég nagy,
Vagyok olyan lëjány, mint të legény vagy!

A futó kétféle *összefogódzásmódja:* 1. a hátul vagy 2. elöl keresztezett kézfogás. Az utóbbi főképp ott fordul elő, ahol a lépő rész is ismert.

A futó gyors *forgása* rendszerint balra halad, a jobbra vagy két irányban való forgás ritka.

Jellegzetes *motívuma* a rida- vagy futólépés — a vidék friss csárdásához hasonlóan — rendszerint lent hangsúlyos (lásd a 177—182. motívumot), bár szórványosan fent hangsúlyos változatok is előfordulnak (183—184. motívumok). A forgólépés jellemző ♩ 3 ♩ ritmusú lépő-ugró változata (179—180. motívum) galoppos benyomást kelt.

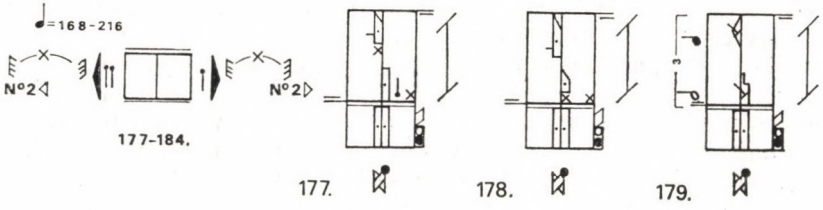

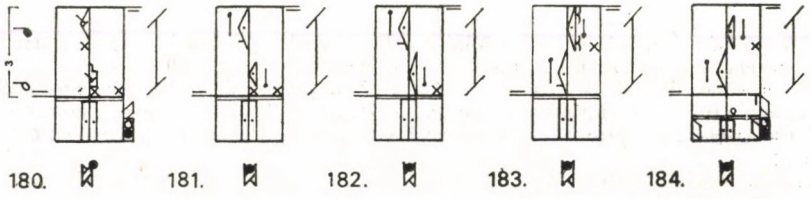

V. Ugrós

Dunaszekcsőn és a Mohács-szigeti Dunafalván fordul elő a karikázó utolsó tételeként az ún. „kisugrós" és „nagyugrós" elnevezésű táncrész. Dallamai új stílusúak vagy népies műdalok, ami e táncrész újkeletűségét mutatná az egyébként régies formai vonásaival szemben. Tempója ♩ = 108—124. A tánc ♪-os metruma és mozgáskaraktere révén az ún. „ugrós" táncfajtához hasonlítható.[17] A táncrészt bevezető „kisugrós" többféle, 2/4- vagy 4/4-es dallamával[18] szemben a „nagyugrós" kedvelt dallama az 55. sz. dallampéldánk, amely 3/4-es ütemű utótagjával ismét a proporciós tánczenei gyakorlat mechanizmusára emlékeztet.

55. Nagyugró

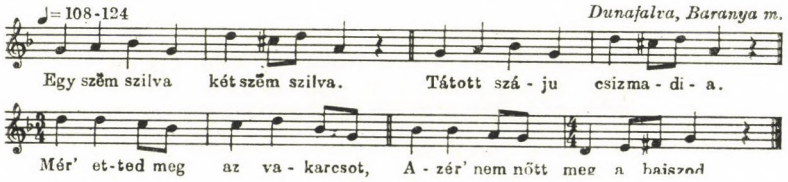

Az ugrósnál egyszerű kézfogással kapcsolódnak össze, a lépésiránynak megfelelően a kéz erőteljesen előre-hátra lendül. A kör balra mozgása mellett különösen hangsúlyos a szűkűlő-táguló mozgás is, sokkal inkább, mint bármely más eddigi karikázó résznél. A „kisugrós" kisebb lendületű keresztező lépését (lásd a 185—188a. motívumokat) a „nagyugrós" sodró lendületű ♩ ♫ / ♩ ♫ ritmusú ugrólépése váltja fel. (Lásd a 188b. motívumot.) Ez a motívum a balkáni körtáncok hasonló lendületes szűkűlő-táguló mozgását és sodró forgását idézi emlékezetünkbe. A magyarban ritka ritmusformula a horvát kólókban gyakori.[19]

A sárközi—Duna menti karikázók ismertetett részeiből tájanként, falvanként, sőt szegenként és korosztályonként is eltérő módon alakul ki *a teljes körtánc*. Egy-egy táncváltozatban az 5 táncrész sohasem jelenik meg együttesen. Ezek közül 2, 3, esetleg 4 egység összekapcsolódásával találkozunk. A szerkezeti egységek száma és kapcsolódási módja a sárközi—Duna menti karikázó fejlődésének főbb állomásait, mintegy régibb és újabb változatait jelenti.

1. A karikázó legarchaikusabb változatában a lassú, aszimmetrikus lépő részt a gyors, párosütemű 2/4-es futó rész követi (I.a. + IV. Decs, Alsónyék, Szeremle). A bátai Felszegen a páros ritmusú, ún. „katolikusos lépő" kapcsolódik a futóval (I.b. + IV.). A két táncrész között tulajdonképpen csak metrikai-ritmikai és tempóbeli különbség van. Mindkét rész lényege a járással vagy futással történő állandó egyirányú, napjárású forgás.

2. A körtánc újabb változatában nem a lépő, hanem a csárdás rész kapcsolódik a futóval (III + IV). Ez a legáltalánosabb — a dél-dunántúli, Kalocsa-

[17] Régi stílusú táncaink egyik — főként a Dunántúlra jellemző — típuscsaládja, mely szoros rokonságban van az ún. kanásztánccal. MARTIN György, 1970. 51.

[18] Ilyenek pl. a „Kerek ez a zsemle . . .", „Kis kutya, nagy kutya, nem ugat hiába . . ." kezdetű népies műdalok (KERÉNYI György, 1961. 34. és 193. sz.) vagy a „Szánt a babám, sejehaj, csireg-csörög a járom. . ." kezdetű közismert új stílusú dal (JÁRDÁNYI Pál, 1961. II. 94. sz.).

[19] IVANČAN Ivan, 1964b.

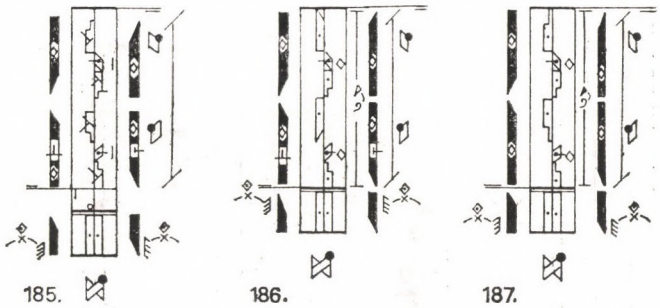

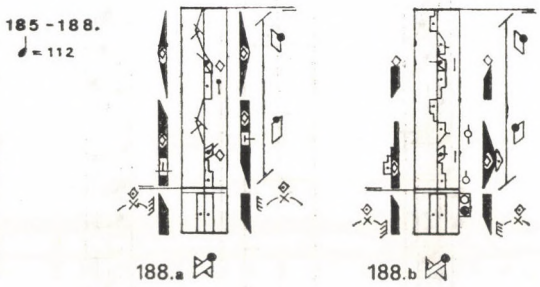

vidéki, valamint az északi karikázókra is jellemző — formailag, mozgásban már gazdagabb típus ezen a területen is egyre inkább kiszorította a korábbi régies formát. (Ilyen pl. Bátán az alszegiek ún. reformátusos lépője, a sióagárdi, dávodi, hercegszántói és nagybaracskai karikázó.)

3. A régi és új típusú karikázók sajátos keveredését jelenti a néhány sárközi faluban a közelmúltban még élő háromrészes karikázó (Őcsény, Decs, Sárpilis, Alsónyék). Ez esetben a lassú lépő és a gyors futó rész közé ékelődött a középgyors „csárdás-rész" (I + III + IV). Decsen, Alsónyéken, valamint Sárpilisen az öregek még az I.a. részt, ugyanitt a fiatalabbak az I.c.-t („fiatalos belépő") alkalmazzák a háromrészes körtánc első tételeként. Az újabb (III.) rész a régi karikázó (vagyis a fentebb ismertetett 1. szerkezeti változat) nemes egyszerűségét megbontotta, s az előzőhöz képest sokkal gazdagabb formavilágú, de már kevert stílusú tánc és zenei alakulatot hozott létre. (Lásd a 189a. sz. kinetogramot.)

4. Kivételes, egyedi jelenségnek tűnik a Dunaszekcsőn és a vele szomszédos Mohács-szigeti Dunafalván élő 4 részes körtánc, az ún. kerekecskézés. Itt a II., III., IV. és V. rész alkotja a leánykörtáncot. Dunafalván csárdás, futó, rözgő, majd ugrós (III + IV + II + V) a részek sorrendje, Dunaszekcsőn pedig csárdás, rözgő, futó és ugrós (III + II + IV + V) követik egymást. (Lásd a 189c. sz. kinetogramot.)

*

A *körcsárdás* is közkedvelt, általános tánc a sárközi—Duna menti területen. A magyar népterület nyugati felének leggazdagabb friss-csárdásai itt élnek, s ennek megfelelően a körcsárdás motívumkincse is sokrétű. (Lásd a 481.

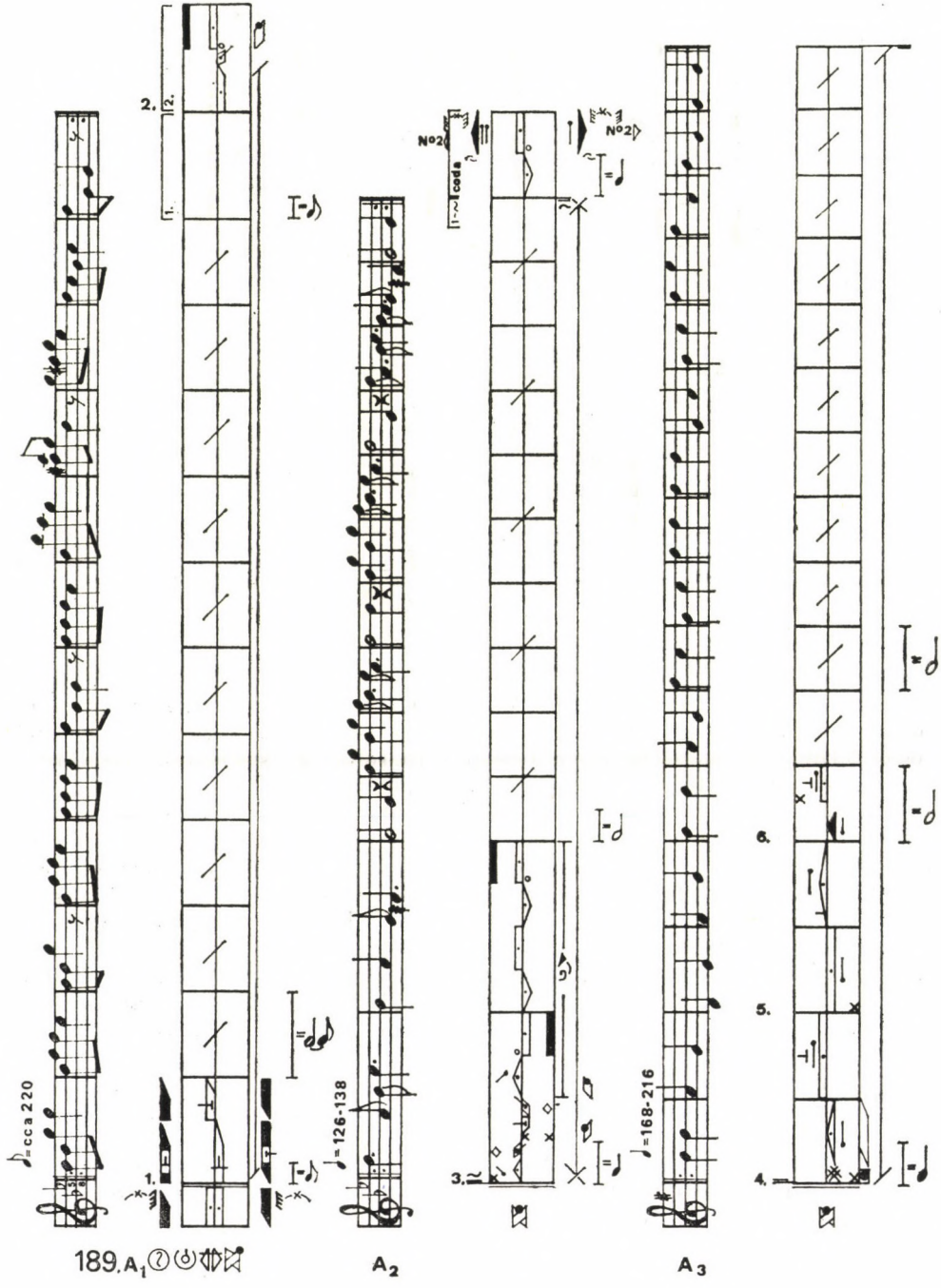

189. A_1 ⓘ ⓘ ⓘ ⓘ ⓘ

A_2

A_3

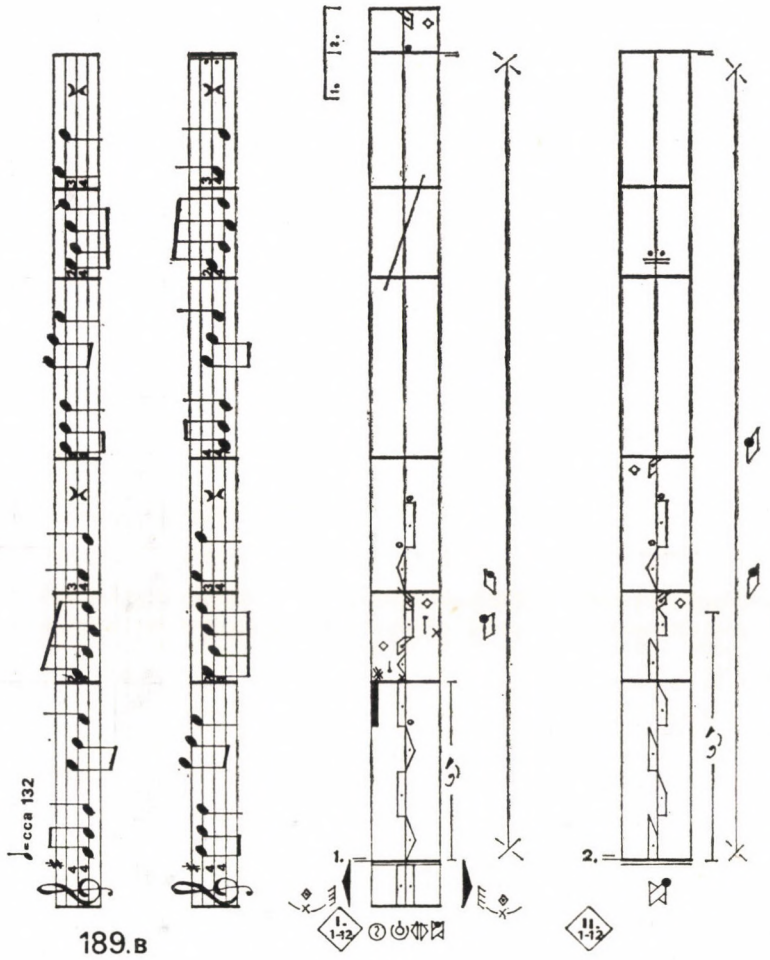

189. в

kinetogramot.) A páros csárdás formakészletének azonban csak egy része alkalmazható a körcsárdásban a kollektív táncforma korlátozott lehetőségei miatt. Még így is figyelemre méltó, hogy a sárközi—Duna menti friss csárdások eddig számbavett, összesen 23 motívumtípusából mintegy 11 lépésfajta a vidék körcsárdásaiban is használatos.[20]

A körcsárdás lassú részében csak a szimmetrikus kétlépéses motívumot táncolják. A gyors részben a friss csárdás — e vidéken szokásos — egylépéses kezdő, ill. pihenő lépései (190—193. motívumpéldák), a helybenfigurázó — (194—203., 207—209. motívumpéldák), majd haladó motívumok (204—205. motívumpélda) kerülnek sorra. Különösen nagy szerepük van a kört lassan, egyirányba forgató kétütemes motívumoknak (210—222. motívumpéldák), amelyek a szlavóniai körcsárdásnak is fontos alkatrészei (lásd a 46—53. motí-

[20] Martin György, 1964a. A körcsárdásban is használatos motívumok típusszámai: Fcs. I., V.—VIII., XI., XIII—XVI., XVIII.

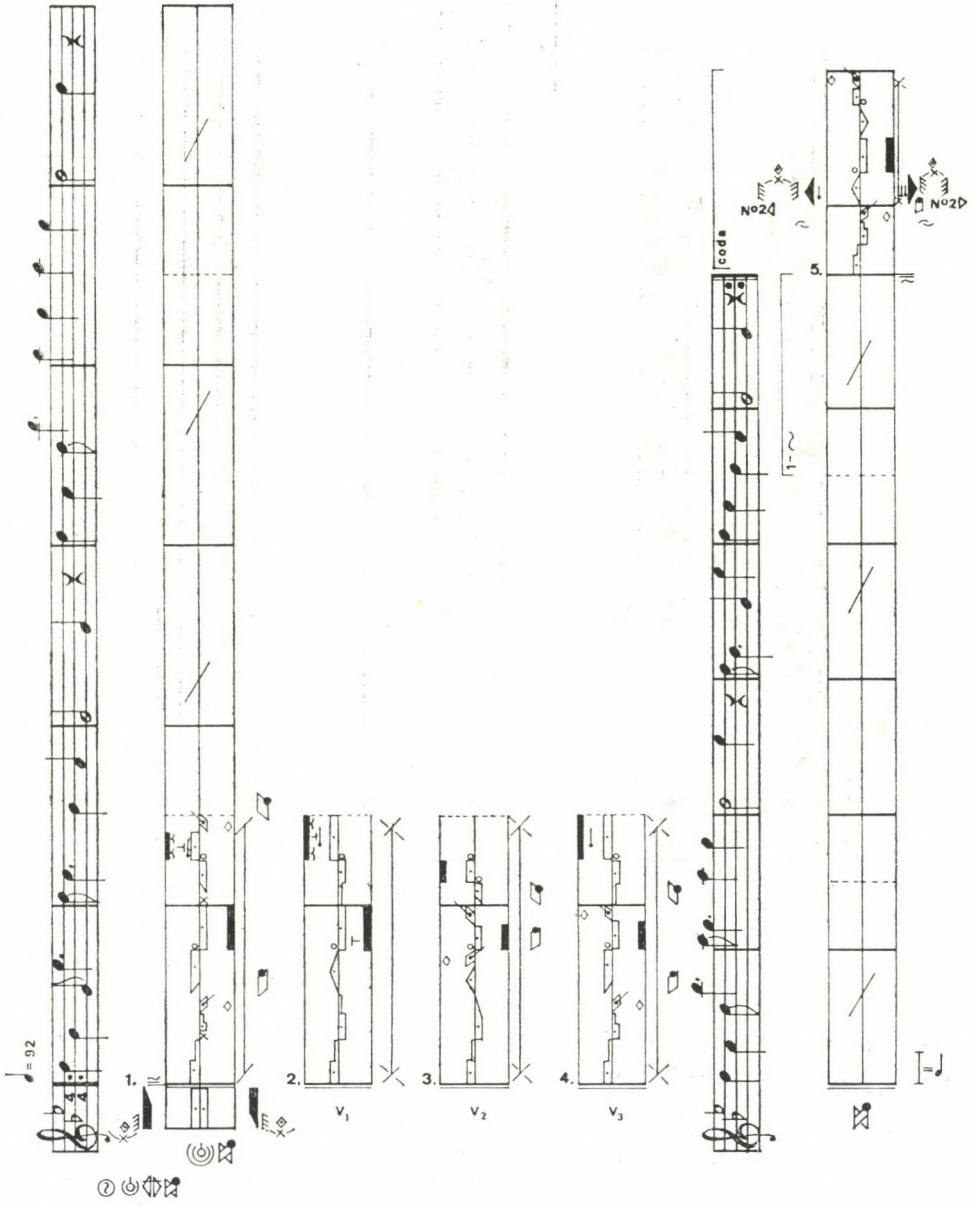

189.c1

vumokat) és közeli rokonságban vannak a „reza-derenka", ill. a vele azonos „rözgő" lépéseivel (vö. a 6—22. és a 142—148. motívumokat).

A sárközi—Duna menti körcsárdások a hangsúly-viszony tekintetében nagyrészt igazodnak a vidék friss csárdásaihoz és a karikázók „futó" részéhez. Többségük — különösen a Dunántúlon — lent hangsúlyos (192—203. 205—209., 216—217. sz. motívumpéldák), a Duna bal partján azonban (Dávod, Nagybaracska) gyakori az ezzel ellentétes fent hangsúly is (190—191., 204.,

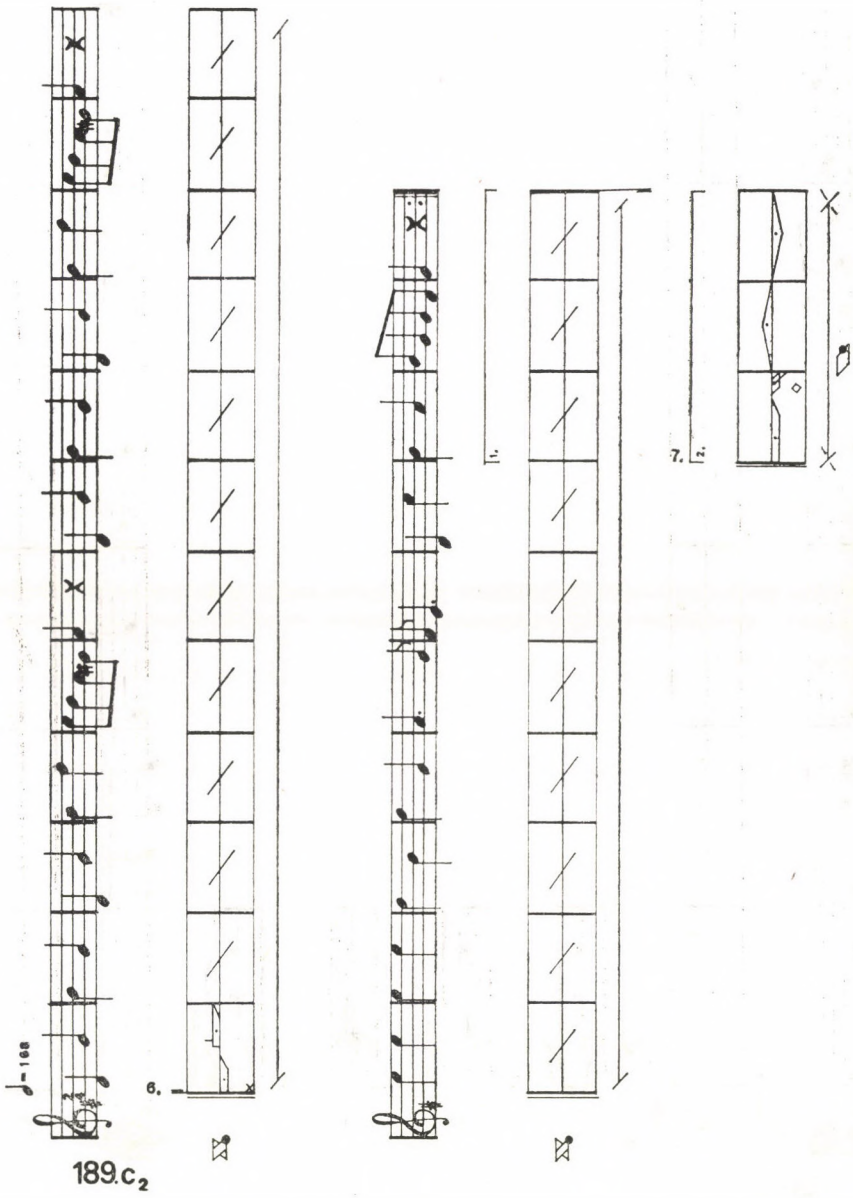

189.c₂

210—215., 218—222. motívumpéldák). A körcsárdások haladási, ill. forgásiránya tekintetében sem olyan egységes a kép, mint az énekszóra járt karikázóknál. A balra haladó, napirányú forgás dominál ugyan a körcsárdásban is (193., 204., 211—213., 215., 217., 221. motívumpéldák), de az ellentétes irányú forgás sem ritka a Duna bal parti falvakban. (190—191., 210., 214., 218—220., 222. motívumpéldák.)

A terület női körtáncai és a körcsárdás közötti kapcsolat nem annyira a lépésfajták érintkezésében, közösségében, hanem a mozgásirány és a hangsúly-

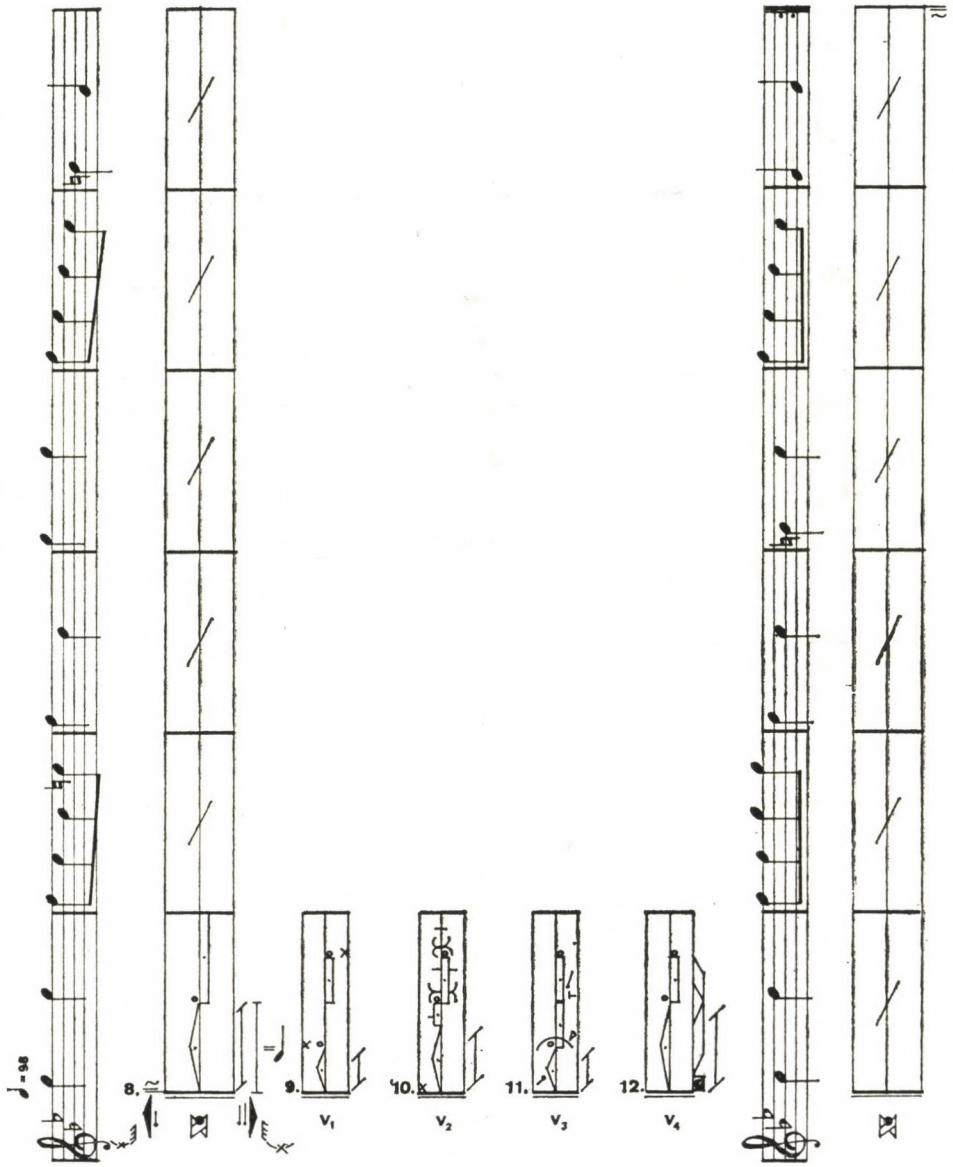

189.c3

beli sajátosságok bizonyos konvergenciájában mutatkozik. A csárdás elsősorban a női körtánc zenei és mozgás-stílusbeli vonásaira hatott.

Összefoglalva: A sárközi—Duna menti karikázók a magyar nyelvterület leggazdagabb énekes körtánc típusát jelentik. A többféle szerkezeti egység — formai és zenei vonatkozásban egyaránt — a leánytáncokban szokatlan, rendkívüli színességet eredményez. Ez a változatosság egyrészt a régi és új vonások termékeny egyesüléséből, másrészt pedig bizonyos déli hatások alkotó befogadásából és fejlesztéséből jöhetett létre. Zenéjükben a 11-szótagos dalok régies

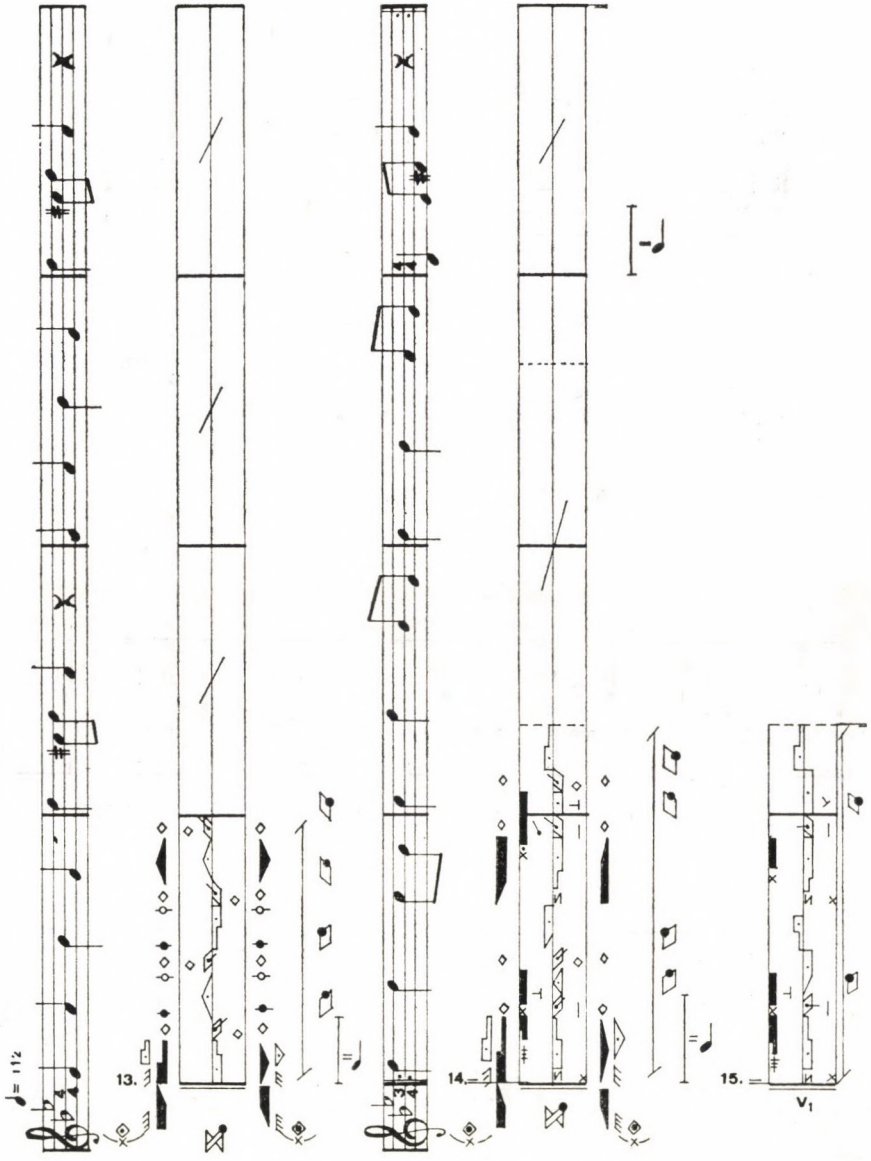

189.c4

aszimmetriája, a 8-szótagos dallamok tripódiája, és a dudanóták egyenletes negyedelése találkozik a pontozott ritmusú, új stílusú és népies műzenével. A zenei sokszínűség mögött a tánc sem marad el a sokféle összefogódzási mód és gazdag motívumkincs révén. A sárközi—Duna menti karikázók sokrétűségük ellenére is megőrizték a legfontosabb régies alapvonásokat. A szlavóniai és dél-dunántúli körtáncokhoz hasonlóan a sárközi—Duna menti karikázó is következetesen balra halad, napirányba forog, s még az új stílusú csárdás részben is a régies Fär-Öer lépést alkalmazzák leggyakrabban. A lépő rész szűkülő-

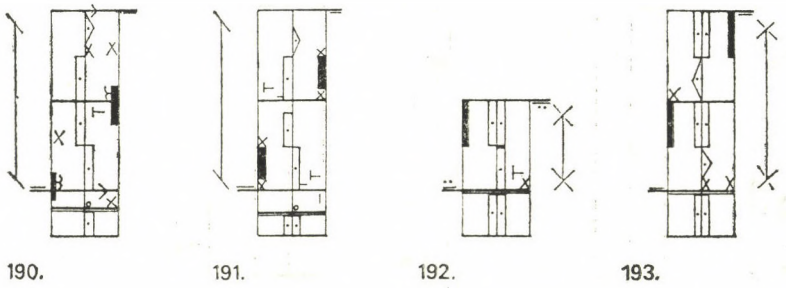

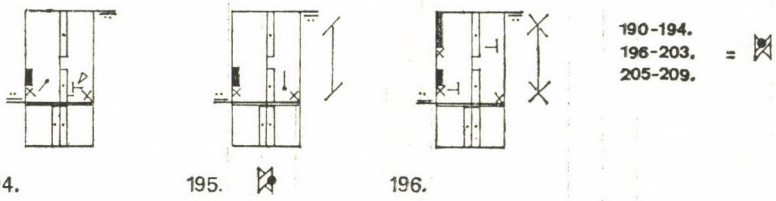

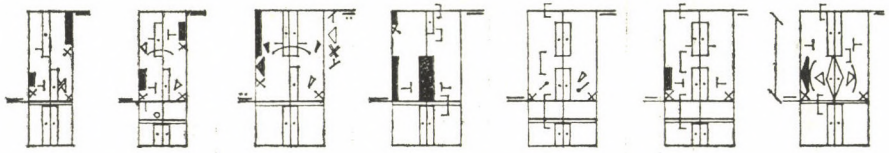

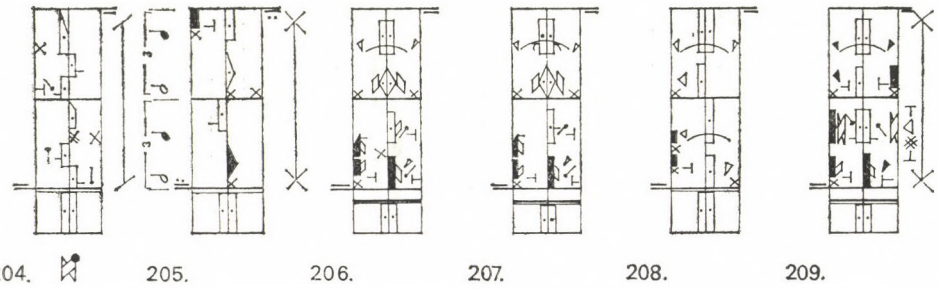

táguló körmozgása a vidék karikázóinak fő — másutt csak elszórtan megjelenő — régies sajátossága. A sárközi karikázók nemcsak a magyar, hanem a Kárpát-medence leánykörtáncainak szinte minden lényeges vonását magukba foglalják, de elsősorban a dél-dunántúli és a szlavóniai területen is megőrzött archaizmusok itt virágzottak ki újabb s gazdagabb formában.

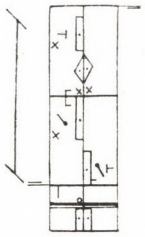

210.

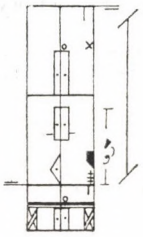

211.

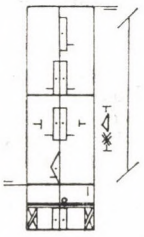

212.

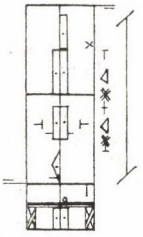

213.

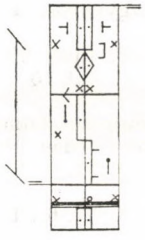

214.

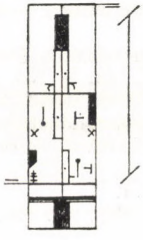

215.

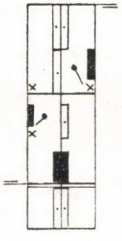

216.

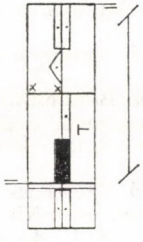

217.

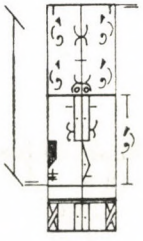

218.

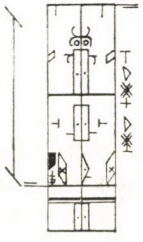

219.

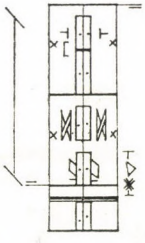

220.

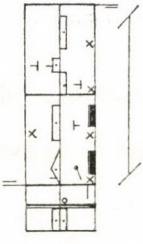

221.

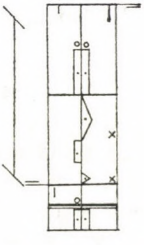

222.

(A *-al megjelölt községek nem a szorosan vett sárközi — Duna menti területhez tartoznak ugyan, de körtáncaik tárgyalása e fejezethez is illeszkedik)

Bácskertes—Kupusina, Bács-Bodrog m. Jugoszlávia. Körcsárdás. Ft. 712. 1—3., 5.

Báta, Tolna m. Felszegi lépő és futó. Ft. 76.1., 9. — Ft. 410.1.
— Ft. 734. (= ÁNE Ft. 6.) 8., 10. — Szentpál Mária, 1952. 85.
— Sárköz néprajza, 38—41. — Akt. 312. — Alszegi lépő. Ft. 410.2.
— Karikástánc, alszegi és felszegi lépő, futó. MNT III.B.188. sz
— Körcsárdás. Ft. 75.4. — Ft. 410. 12—13.

**Birján*, Baranya m. Karikázó. Ft. 73.3. — Ft. 74.1—2.

Bogyiszló, Tolna m. Körtánc. Ft. 734. (= ÁNE. Ft. 6.) 22. — Körcsárdás. Ft. 409. 17. — Ft. 945.

Dályi hegy—Dalj Planina, Jugoszlávia. Csirajozás (párválasztó). Ft. 614.24. — Körcsárdás. Ft. 614. 25—28.

Dávod, Bács-Kiskun m. Karikázó. Ft. 472.1—3. — Körcsárdás. Ft. 472.7.

Decs, Tolna m. Karikázó (lépő v. babázás, keresztező csárdás, futó). Ft. 148.2., 4—6., 9., 11. — Ft. 372.1. — Ft. 734. (= ÁNE. Ft. 6.) 14. — Ft. 164.4—6., 14. — Akt. 199—200., 275. — Karikázó (Pihenős). Ft. 164.7. — Körcsárdás. Ft. 164.11—12. — Ft. 372.5. — Ft. 734. (= ÁNE. Ft. 6.) 21. — ÁNE Ft. 66.2—4.

Doroszló—Doroslovo, Bács-Bodrog m. Jugoszlávia. Csirajozás. Debeljak Margarita—Ilijin Milica, 1953. 13.

Dunafalva, Baranya m. Böjti karikázó (lassú, futó, rözgő, kisugrós, nagyugrós). Ft. 477. 1—12. — Ft. 883.15—22.

Dunaszekcső, Baranya m. Kerekecskézés v. Kerecskézés (lassú, rözgő, futó, kisugrós) Ft. 476.7—10. — Ft. 883.1—12. — MNT III.B.189. — Körcsárdás. Ft. 476.15.

Érsekcsanád, Bács-Kiskun m. Körtánc. Rábai Miklós, 1953. 4., 13.

Gombos—Bogojevo, Jugoszlávia. Csiraj bubás (párválasztó), Tüskömugrás. Debeljak Margarita—Ilijin Milica, 1953. 8—9. — Tüskömtánc, csirajozás, körcsárdás. Ft. 996. 37—39., 69.

Hercegszántó, Bács-Kiskun. m. Karikázó. Ft. 472.4.

Nagybaracska, Bács-Kiskun m. Karikázó, Körcsárdás. Ft. 734. (= ÁNE. Ft. 6.) 1., 3. — ÁNE Ft. 126. 1—4., 6., 9.

Őcsény, Tolna m. Karikázó (lépő, csárdás, futó). Ft. 816.1—4. — Ft. 906.1.

Sárpilis, Tolna m. Karikázó (öreges és fiatalos belépő, futó v. fáridázás, keresztező csárdás) Ft. 174.1., 3., 14., 16. — Sárköz néprajza, 61—66. — MNT III.B.190. — Akt. 157., 251. — Körcsárdás, Fedős játék. Ft. 174. 2., 9.

**Sióagárd*, Tolna m. Karikázó. Ft. 372.8. — Ft. 734. (= ÁNE Ft. 6.) 13. — Ft. 813. 1., 3., 6., 9. — Ft. 907.2. — Völgységi táncok, 75—76. — Lugossy Emma, 1952, 33. — Szentpál Olga, 1953. 25., 31—32. — Szentpál Olga, 1961, I. sz. tábla. — Akt. 156. — Ft. 974. 9—10.

**Szebény*, Baranya m. Karikázó. ÁNE Ft. 102. 5., 10—11. — Akt. 335.

Szeremle, Bács-Kiskun m. Karikázó (lépő, futó, csárdás) ÁNE. Ft. 110, 1—2., 14. — MNT III.B. 180.

**Váralja*, Tolna m. Körtánc. Ft. 4.1. — Ft. 915.1. — Akt. 157.

4. A Kalocsa-vidéki „férce lés"

A déli karikázó terület legészakibb, s egyben legélőbb tánchagyományú kisebb egysége a Kalocsa-vidék.[1] Itt még szinte napjainkig eredeti — táncon kívüli, táncszüneti — funkciójában élt a leánykörtánc, helyi néven a „férc", vagy „férce lés". A századfordulón kifejlődő Kalocsa-vidéki népművészettel együtt a tánc is a két világháború közötti időszakban élte virágkorát. Az ekkor kialakuló új mars-divat mellett az énekes leánykörtánc is e vidék táncbéli jellegzetességeinek egyike. A körcsárdás vagy „négyes forgó" közeli rokona a férce lésnek, s az újabb országszerte hódító divat helyi formája. Ezt mulatság táncok közben, zeneszóra járják.

[1] A Kalocsa-vidéki körtáncok irodalma: Elekes Istvánné, 1947; Hegedűs László 1956; Katona Imre, 1954; Lugossy Emma, 1952;; 1953; 1956; Pécsiné Ács Sarolta, 1974; Kalocsai népi gyermekjátékok.

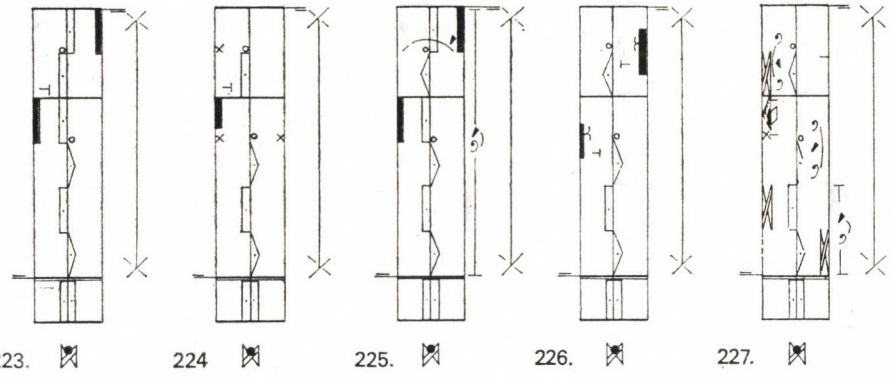

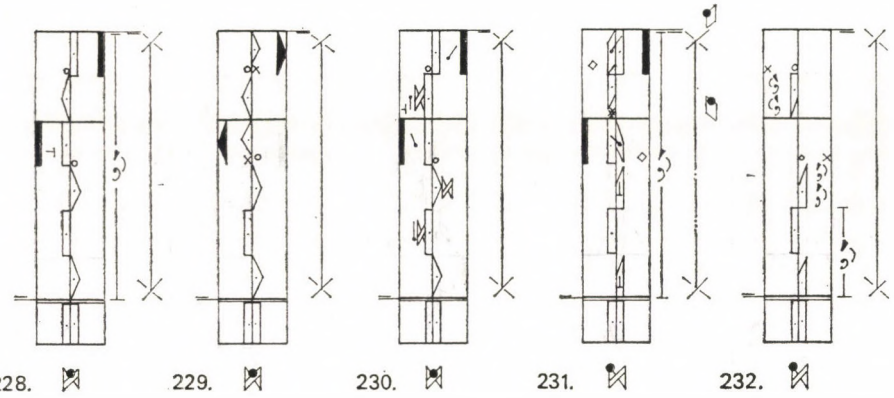

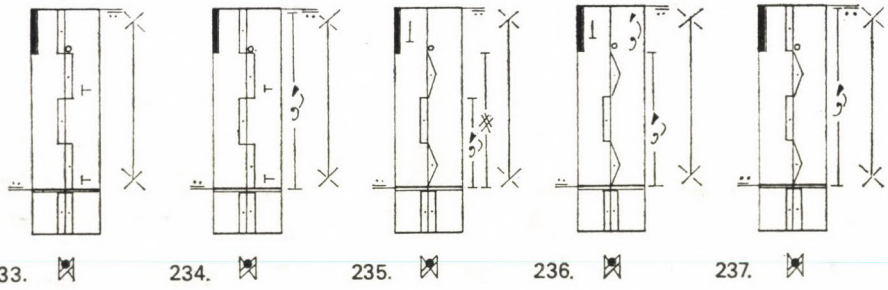

A férčelés lassú és friss részből áll, mint általában karikázóink. A két táncrész egymástól tempó és motívumkincs tekintetében elválik, zenei anyaguk azonban közös. Mindkét táncrészhez ugyanazon új stílusú dallamokat alkalmazzák.

A lassú rész motívumai:

1. A Fär-Öer lépés mindig jobbra haladó ingamozgású, vagyis a kör forgása a napiránnyal ellentétes. Főbb lépésváltozatai a 223—232. sz. motívumok.

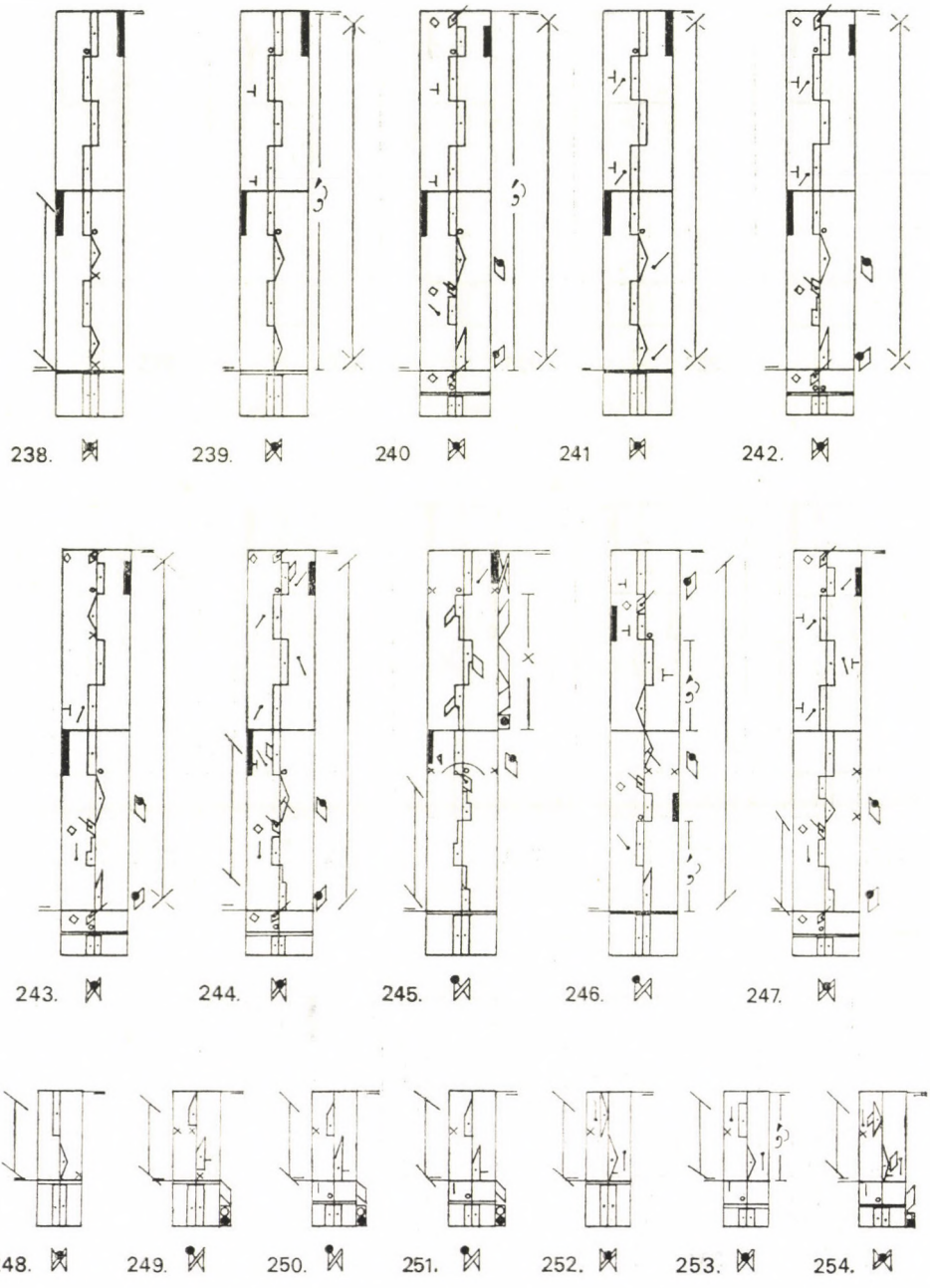

2. A kétlépéses csárdás-motívum is rendszerint jobbra halad. (238—247. motívum.) A lépés szimmetrikus formája, mely a kör visszatérő ingamozgását, végeredményben pedig helyben mozgását eredményezi, ritkább. S inkább a férccel rokon körcsárdásokra jellemző. (233—237. motívum.)

A kör mozgásának Sárközre jellemző, régies sajátossága a szűkülő-táguló, lélegző körmozgás a Fär-Öer lépéssel és a kétlépéses csárdással is kapcsolód-

28. A körtánc összefogódzása. Sióagárd, Tolna m. 1973

29. Karikázó. Sióagárd, Tolna m. 1973

30. Karikázó. Sióagárd, Tolna m. 1973

31. Karikázó. Sióagárd, Tolna m. 1973

32. Gyors karikázás. Sióagárd, Tolna m. 1973

33. Párválasztó játék. Ozora, Tolna m. 1956

34. Lassú karikázó. Dunafalva, Baranya m. 1961

35. Lassú karikázó. Dunafalva, Baranya m. 1961

36. Belépő. Őcsény, Tolna m. 1973

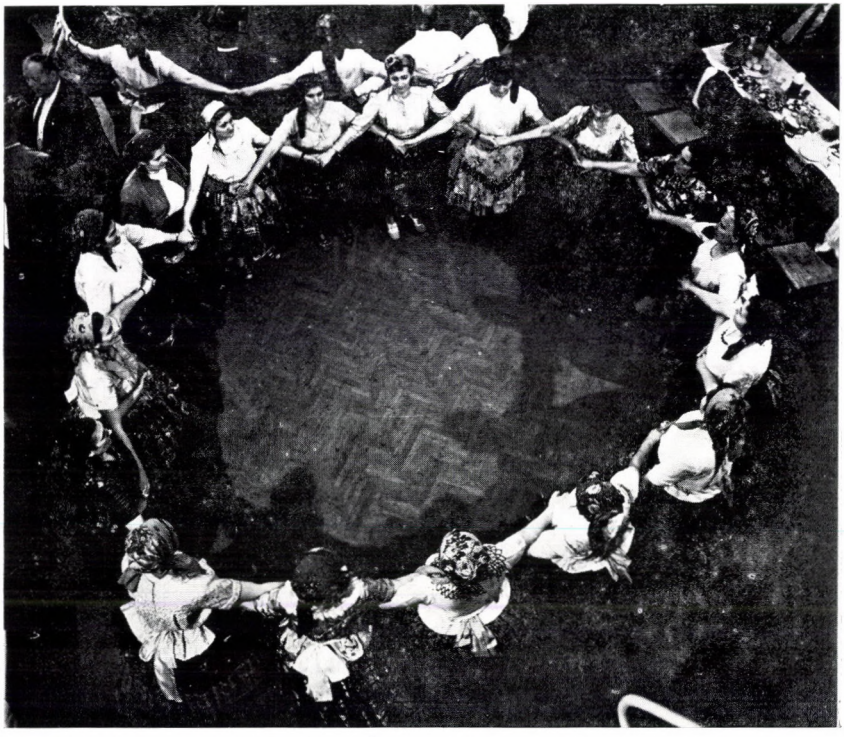

37. A körtánc „csárdás" része. Őcsény, Tolna m. 1971

38. Fércelés. Szakmár-Felsőerek. Bács-Kiskun m. 1961

39. Fércelés. Kalocsa, Bács-Kiskun m. 1974

40. Fércelés. Kalocsa, Bács-Kiskun m. 1974

41. Fércelés. Öregcsertő, Bács-Kiskun m. 1974

42. Fércelés. Drágszél, Bács-Kiskun m. 1969

43. Fércelés. Drágszél, Bács-Kiskun m. 1969

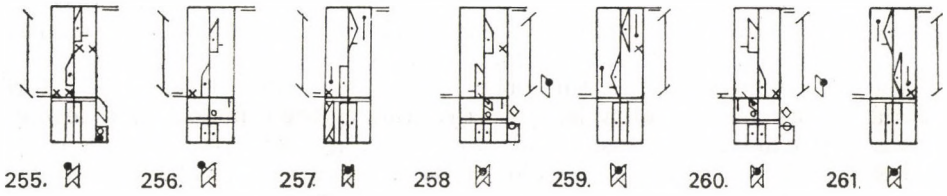

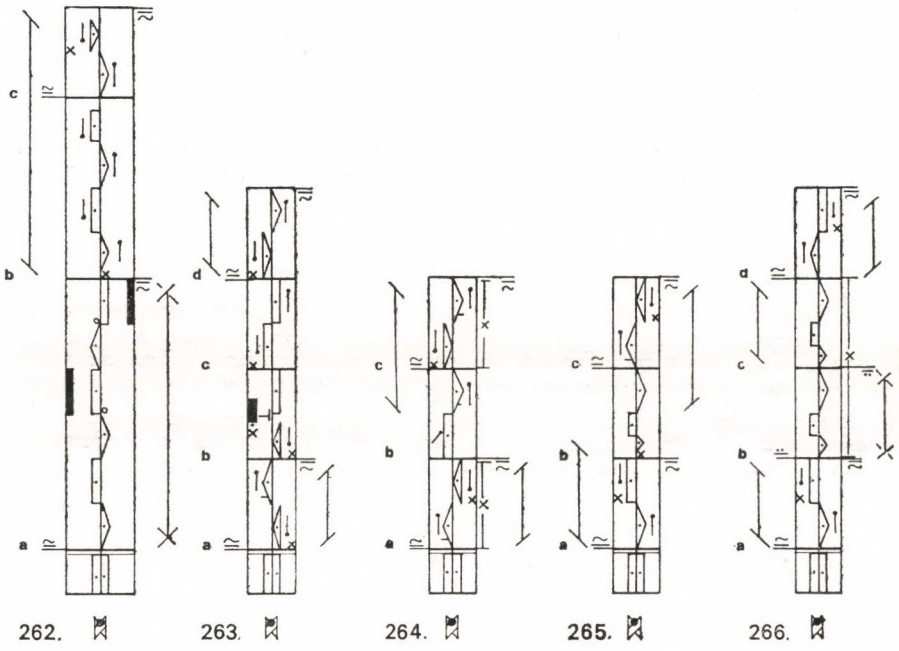

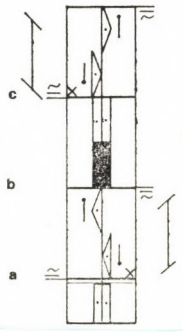

hat. (231—232., 240—247. motívumok.) Ekkor azonban csak egyszerű, leeresztett kézfogással, s a lépésiránnyal megegyező enyhe karlengetésekkel táncolnak. A könyökből felfelé hajlított karral való kézfogás, valamint a derék mögött keresztezett kézfogás is gyakori a lassú férce lésben.

A gyors rész egyetlen motívuma a többnyire fent hangsúlyos futólépés. (248—254. motívumok.) Ritkább a lent hangsúlyos forgó. (255—257. motívu-

mok.) A forgás iránya általában szintén a napjárással ellentétes, de előfordul az ellenkezője is. (258—261. motívum.) A kétirányú forgás főleg a rokon körcsárdások jellemzője. (249., 255., 259., 261. motívum.)

A gyors részben csak a hátul keresztezett derékfogást alkalmazzák. A körcsárdás gyors forgásánál a leányok gyakran egészen magasan, a legények nyakszirtjére helyezett kézzel fogódznak össze. A gyors forgás közben a leányok olykor-olykor kieresztik a lábuk alól a talajt, s a legények vállára függeszkednek, lábukat felhúzzák, ill. a forgási lendülettől hátraeresztik, s így forog tovább a négyes kör.

A kétirányú forgás következtében előforduló átvezető forgásváltó-motívumok a következők: egyszerű köztes lépések (262—264. motívum), a háromlépés (265—266. motívum), valamint a páros lábú lippentő hajlítás (267. motívum).

A Kalocsa-vidéki férfcelés *dalkísérete* az e vidéken egyeduralkodó, virágzó kizárólag új stílusú népdalokból verbuválódik.[2] Néhány férfceléshez is alkalmazott jellegzetes új stílusú dalt szemléltetnek dallampéldáink.

56. Férfcelés

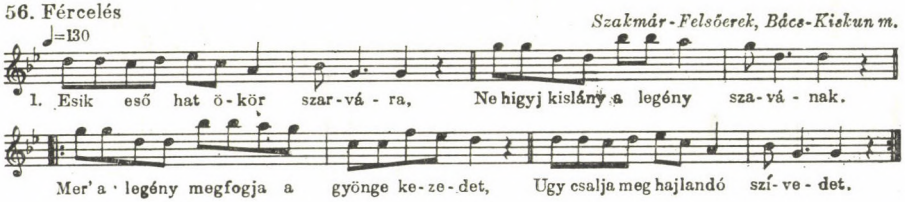

2. Megismerik azt a lányt, ki csalfa,
Magosan a facipője sarka.
Magosan a facipője, nincs zsebkendője,
Barna legény hordja ja zsebébe.

57. Férfcelés

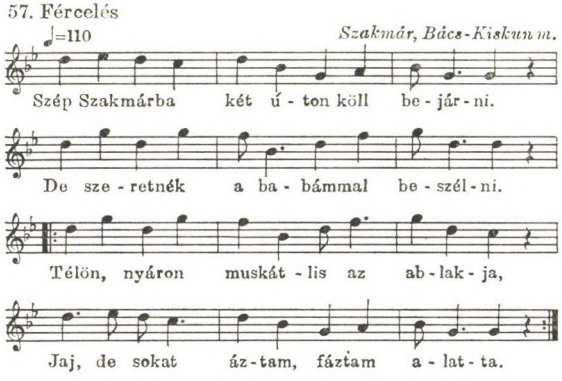

[2] A Kalocsa-vidék kedvelt dalait tartalmazó gyűjtemény: Cserey József, 1964.

58. Fércelés

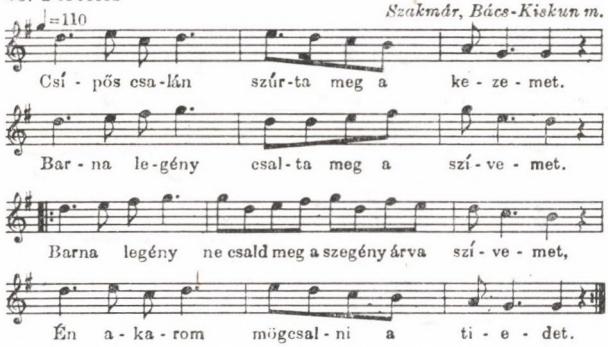

59. Fércelés

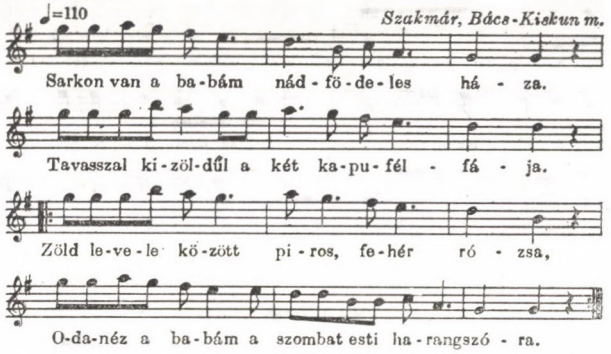

60. Fércelés

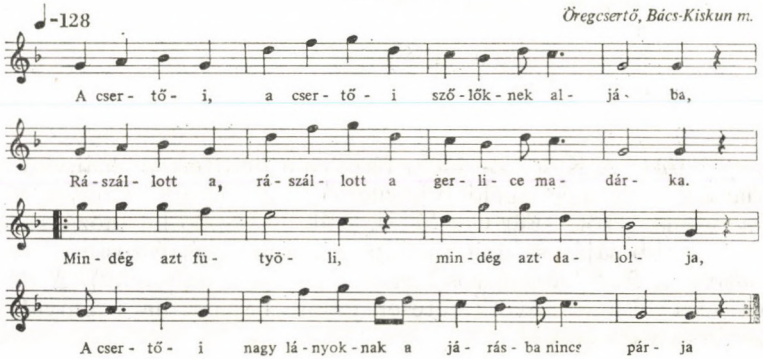

61. Fércelés

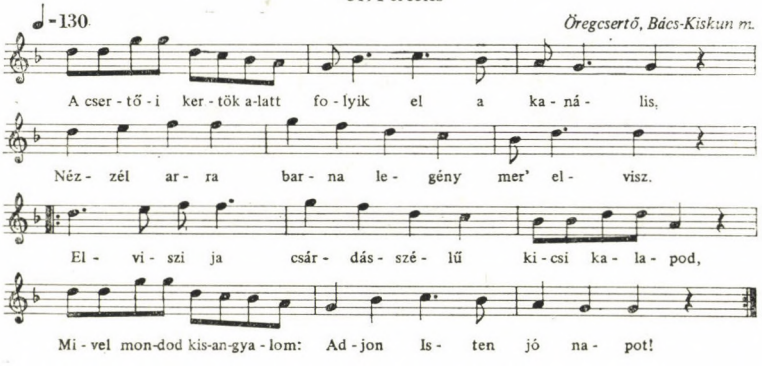

62. Fércelés

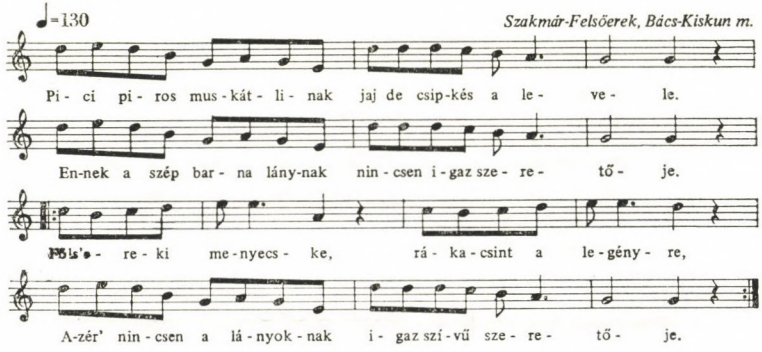

63. Fércelés (gyors)

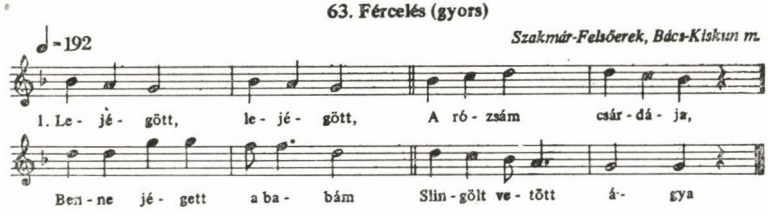

2. Nem félök, nem félök,
Annak a lángjától.
Inkább félök a babám
Büszke haragjától.

Összefoglalva: A Kalocsa-vidéki fércelés a déli terület leánykörtáncai közül a legfiatalabb, de még legélőbb karikázó típus, amely bizonyos régies sajátosságokat is megőrzött (Fär-Öer lépés, szűkülő-táguló körmozgás). Karikázóink legáltalánosabb sajátosságait foglalja magában (kétrészesség, kétlépéses csárdás-motívum, fent hangsúlyos forgás, új stílusú dalanyag). A déli karikázók többi típusaitól a — következetesen jobbra haladó, napiránnyal ellentétes — forgásiránya választja el.

A Kalocsa-vidéki körtáncok forrásjegyzéke

Bugac, Bács-Kiskun m. Körcsárdás. Ft. 753. 1.
Drágszél, Bács-Kiskun m. Férc, Fércelés. Ft. 89., 2., 7. — Ft. 200. 4. — Ft. 317. 2., 9. — Ft. 641. 3. — Lugossy Emma, 1952. 55. — Lugossy Emma, 1953. 22—23. — MNT III. B. 179. — Akt. 288. — Körcsárdás. Ft. 317. 3., 5—7. — Ft. 89. 11. — Lugossy Emma, 1953. 24—28.
Dunaszentbenedek, Bács-Kiskun m. Fércelés. Ft. 480. 10—11. — Körcsárdás. Ft. 480. 6.
Fülöpszállás, Bács-Kiskun m. Négyesölés. Akt. 486.
Géderlak, Bács-Kiskun m. Fércelés, Férctánc. Ft. 90. 8. — Ft. 321. 2., 4. — Elekes Istvánné, 1947. 74—76. —Lugossy Emma, 1952. 55. — MNT III.B.178. — Hegedűs László, 1956. 120. — Akt. 183., 287. — Körcsárdás. Ft. 90. 10.
Homokmégy, Bács-Kiskun m. Férc. MNT III.B.177. — Hegedűs László, 1956, 119. — Körcsárdás. Ft. 88. 1., 3., 8.
Homokmégy-Halomszállás, Bács-Kiskun m. Fércelés. Hegedűs László, 1956. 19. — Akt. 465.
Kalocsa, Bács-Kiskun m. Körcsárdás (Magyar kettős). Ft. 21. 3. — Körcsárdás, Fércelő. Ft. 721. 18. — Ft. 827. — Ft. 913. 4., 6. — Akt. 299.
Szakmár, Bács-Kiskun m. Fércelés, férctánc. Ft. 93. 1., 3., 9., 12. — Ft. 483. 8., 18. — Ft. 743. 5. — Akt. 125., 341. — Körcsárdás. Ft. 483. 19. — Ft. 743. 6.
Szakmár-Felsőerek, Bács-Kiskun m. Fércelés. Ft. 171. 1. — Ft. 171. 1. — Ft. 489. 13. — Akt. 320., 483. — Körcsárdás. Ft. 171. 3. — Ft. 489. 21.
Szakmár-Öregtény, Bács-Kiskun m. Fércelés. Akt. 341.
Szakmár-Résztelek, Bács-Kiskun m. Fércelés. Ft. 806. 1., 6. — Akt. 341. — Körcsárdás. Ft. 806. 3.
Öregcsertő, Bács-Kiskun m. Férc, fércelés, fércelő. Ft. 474. 4—10. — Ft. 492. 10., 12. — Ft. 743. 5. — Ft. 827. — Ft. 913. 2., 4. — Lugossy Emma, 1952, 35. — Akt. 289. — Körcsárdás („Négyes forgó"). Ft. 474. 3. — Ft. 492. 8., 19. — Ft. 743. 6.
Uszód, Bács-Kiskun m. Férc. Ft. 479. 10. — Menyasszonytánc (körcsárdás). Ft. 479. 8.

B. AZ ÉSZAKI KÖRTÁNCDIALEKTUS

A nagy kiterjedésű északi körtáncdialektus a magyar népterület északi felén — megyék szerint a régi Nyitra, Bars, Komárom, Esztergom, Hont, Pest, Nógrád, Gömör, Heves, Borsod, Abaúj, Zemplén, Ung, Szabolcs, Szatmár és Hajdú megyék területén — elterjedt körtáncokat foglalja magában.

Északon az egymásba fonódó magyar—szlovák nyelvi-etnikai határ a körtánc tekintetében alig jelent választóvonalat, mert mindkét népnél lényegében azonos formakészletű és dallamvilágú körtánckultúra található, egymástól alig eltérő etnikus változatokban. Sokszor csupán a körtáncdalok magyar vagy szlovák szövege jelenti a különbséget, s a vegyes lakosságú falvakban ezeket még egy előadás alkalmával is keverten alkalmazzák. Nyugaton a Kisalföld, a Duna síksága, kelet felé pedig az Alföld, illetve a Tisza mente jelenti az északi körtáncdialektus déli határait. Az északi hegyvidék falvaiban ugyanis az énekes karikázó mindenütt általános, de dél felé, a Dunántúl és az Alföld felé közelítve egyre szórványosabbá válik, majd teljesen eltűnik, illetve átadja helyét a hangszeres kíséretű, vegyes körcsárdásoknak. Az északi terület falvaiban — különösen a Palóc-vidéken — a karikázó divatja egészen az 1950-es évekig nagyjából egyenletes intenzitással virágzott.

Az északi dialektus körtáncainak *általános, összefoglaló jellegzetességei* nem oly következetes, több táncalkotó elemre is kiterjedő egységességgel, hanem sokkal differenciáltabban érvényesülnek, mint a déli területen. A déli és északi körtáncok egymástól elsősorban főbb alapvonásaik kapcsolódásában, korrelációjában különböznek. Az északi körtáncokban a déliek csaknem minden alkotóeleme előfordul ugyan, de ezek súlya, aránya, csoportosulása és alkalmazási módja tér el egymástól a két körtáncdialektusban.

Az északi dialektus körtáncait átfogóan meghatározó alapvonások együttese a délinél egy jóval fiatalabb, újabb, s nem oly egységes, régies körtánc-kultúráról tanúskodik. A régibb jegyek itt már csak szórványosan, kisebb foltokban, s korántsem az egész dialektust áthatóan érvényesülnek, mint délen. Ehelyett az új stílus zeneileg mindig egységesítő, táncban pedig olykor differenciáló hatása mutatkozik meg.

1. A legfeltűnőbb különség a körtánc *zenei vonásai*ban mutatkozik. Északon csak elvétve találunk régi, alkalomhoz kötött, speciális körtáncdalokat. A karikázóhoz — a bármely más funkcióban is használatos — *új stílusú magyar népzene* dalait alkalmazzák, amelyekre jellemző:

a) a visszatérő, architektonikus dallamszerkezet és a modern dúr és moll hangrendszerek használata;

b) a negyedelő, pontozott, alkalmazkodó újabb ritmusfajták és

c) a 4/4-es ütemnem, valamint a tripódikus sorszerkezet gyakori alkalmazása.

2. Az északi és a déli körtáncok *formakészlete* lényegében közös, de az egyes elemek aránya és használati módja eltérő.

a) A körtánc lassú, haladó ingamozgása — a tripódikus szerkezetű Fär-Öer lépéssel vagy az aszimmetrikus térbeosztású kétlépéssel — az északi körtáncoknak is fontos, de már nem egyeduralkodó alapeleme.

b) Alternatív módon kiegészül a kör lassú, folyamatos forgatását eredményező egylépéses és egylépéses csárdás motívummal, mely a déli körtáncokban csak másodlagos, szórványos elemként tűnik fel.

c) A kör gyors futó forgatása az északi körtáncoknak is fontos alkatrésze.

d) Az északi körtáncok többségében már nem a napirányú forgás dominál, mint a déliekben, hanem gyakori az iránykeveredés, ill. a kétirányúság.

A felsorolt alapvonások módosulása, elágazása és vidékenként eltérő társulása nyomán meghatározható *regionális körtánctípusok* nem mutatnak oly egyértelmű, egységes képet, mint a déli körtáncok.

Az északi körtáncdialektuson belül egyelőre csupán három — *1. északnyugati, 2. Pest környéki* és *3. északkeleti* — regionális *körtánctípus*t határoztunk meg. Ezeken belül azonban még további kisebb dialektusok és ennek megfelelő külön körtánctípusok jelenléte is észlelhető. Ezek azonban a típusmeghatározó részletvonásaikban meglehetősen nagy ingadozást, szóródást és sokféleséget mutatnak, s elterjedésükről sincs még elég részletes és pontos képünk a gyűjtés hiányosságai miatt. Ezért a még kisebb regionális egységekre jellemző körtánctípusok osztályozó jellegű meghatározásától egyelőre eltekintettünk, de jellegzetességeikre a bemutatás során mindig kitérünk.

A körtáncok táji sokfélesége a legnagyobb mértékben az *északnyugati terület*re jellemző. Itt tapasztalható leginkább a régi és az új vonások együttélése és keveredése. A régies Nyitra-vidéki és kisalföldi (Komárom-Esztergom m.) körtáncokkal szemben már az újabb és régibb jegyek keveredése jellemző a Medves-alji, nyugat-gömöri karikázókra. A nyugati palóc (Hont-Nógrád m.) körtáncokban viszont az újabb stílusjegyek dominálnak.

Az új stílus jegyeit legteljesebben s egységesen a *Pest környéki*, Galga-vidéki karikázó típus hordozza.

Az *északkeleti terület*en belül a kistáji differenciáltság ismét a régi vagy újabb stílusjegyek kiemelkedésével mérhető, bár az ebből adódó eltérések nem oly nagymértékűek, mint az északnyugati területen. Az újabb keleti palóc (Heves, Borsod, Gömör) és északkelet-alföldi (Zemplén-Nyírség) körtáncokkal szemben az abaúji-hegyközi karikázók a régibb stílusjegyek hordozói.

Az ún. régibb vonások — a körmozgás következetes egyirányúsága, a napirányú forgás és a régi körtáncdalok kapcsolódása — lényegében egybevágnak a déli körtáncok alapvonásaival. Ezek a jellegzetességek főként az északi körtánc-dialektus peremvidékein, csak egyes kisebb területeken érvényesülnek (Zoborvidék, Kisalföld, Medves-alja, Hegyköz). Az újabb vonások viszont — mint a vegyes vagy kétirányú körmozgás és az új stílusú dalok alkalmazása — az északi körtáncdialektus túlnyomó részére jellemző.

Alábbi *táblázat*unk az északi énekes körtáncok alapvonásainak összefoglaló földrajzi áttekintését, tájankénti módosulásait és ezek viszonyítását szolgálja.

Alapvonások	Nyitra	Kis. A.	Nyug. p.	Medves	Pest	Kel. p.	Abaúj	Ék. A.
Új stílusú dalok	— (1)	— (1)	+	+	+	+	+	— (1)
Haladó ingamozgás	+	+	+	+	+	— (2)	—	—
Lassú, egyirányú haladás	+	—	— (2)	+	+	+	+	+
Gyors futó forgás	— (2)	+	+	+	+	+	+	+
Kétirányú forgás	— (3)	— (4)	+	— (4)	+	— (4)	— (4)	— (4)
A táncrészek száma	1—2	2—3	2	2	2	2	2—3	2

Táblázatunkban a + jelek a felsorolt alapvonások meglétét, a — jelek pedig a jelenség hiányát vagy módosulását jelzik egy-egy kisebb tájegység körtáncaiban. A módosulások a következők lehetnek:

1 régi körtáncdalok is feltűnnek,
2 ritka, szórványos jelenség,
3 helyette jobbra haladó, napiránnyal ellentétes forgás,
4 helyette balra haladó, napirányú forgás.

Másik részletes táblázatunk az északi dialektus-területről származó körtáncadatok sajátosságainak áttekintését szolgálja községenként. (A táblázatban szereplő adatok és jelek magyarázatát lásd a 35—36. oldalon.) A két táblázat összevethetősége érdekében alábbi felsorolásunk az egyes körtáncadatok, illetve helységek hovatartozására vonatkozólag nyújt eligazítást.

1. Északnyugati körtáncok: 1—26., 53—75. sz.
   a) Nyitra-vidék: 1—5. sz.
   b) Kisalföld (Komárom, Esztergom m.) 6—13. sz.
   c) Nyugati palóc (Hont, Nógrád): 14—26., 53—64. sz.
   d) Medves-alja (Nógrád, Nyugat-Gömör): 65—75. sz.
2. Pest környéki körtáncok (Galga-vidék, Pest környék): 27—52. sz.
3. Északkeleti körtáncok: 76—156. sz.
   a) Keleti palóc (Heves, Borsod, Gömör): 76—109. sz.
   b) Abaúj-Hegyköz: 110—119. sz.
   c) Északkelet-Alföld: 120—156. sz.

	Műfaj	Részek	Fär-Öer	Kétlépés	Egylépés	Egylépés-es cs.	Séta	Kereszt-tező	Futó
1. Barslédec	○		→		→	→			
2. Zsére	○ ●				→				
3. Kolon	●								
4. Nagyhind	○		←	+		+			
5. Tardoskedd	⊙				→		→	→	↳
6. Martos	○ ◬	3				+	←		↲
7. Marcellháza	⊙						←		
8. Izsa	⊙								
9. Vértesketheły			↔	+		+			
10. Bajna	○	2		+					↔
11. Keménd	●		←	→					
12. Bény	○	1	←						
13. Bart	○								+
14. Deménd	○		→						
15. Ipolyszalka	○		←						
16. Ipolyszakállos	○ ⊙	2			←		↔		↲
17. Letkés	◬								
18. Bánk	○	2		+					←
19. Dejtár	○	2		+					↳
20. Szügy	○	2	←		←				↰
21. Mohora	○	2		+					↔
22. Hugyag	○	2		+					+
23. Csitár	○	2	→	+					↳
24. Rimóc	○	2		+	←	+			↔
25. Hollókő	○	2		+	→	+			+
26. Bujak	○	2		→		→			↲
27. Galgaguta	○ ⊙	2		→		←			↔
28 Legénd	○	2		+					↔
29 Vanyarc	⊙ ◬	2		+					↲
30 Püspökhatvan	○	2		+			→		↔
31 Kisnémedi	○	2		←					↔
32. Kálló	○			+					
33. Vácksújfalu	○	2		+		→			↔
34. Galgamácsa	○	2		+	→			↔	↔
35. Aszód	○	2		←	←			←	↲
36. Kartal	○	2			→				↳
37. Bag	○	2	→	→					↔
38. Hévizgyörk	○	2		→					↲
39. Galgahéviz	○	2		→					→

	Műfaj	Részek	Fär-Öer	Kétlépés	Egylépés	Egylépéses cs.	Séta	Keresztező	Futó
40. Tura	○	2		+			←		←+→
41. Boldog	○	2		→					+
42. Zsámbok	○			→	→				
43. Sződ	○	2			↔				↔
44. Szada	○	2		+					→
45. Mogyoród	○	2		+					+
46. Cinkota	○	2	←					←	←+→
47. Isaszeg	○	2		+		→			←┐
48. Maglód	○					+			
49. Ecser	○ ●								←+→
50. Tápiószecső	●					+			
51. Tápiság	○	2		+					+
52. Sári	○ ●	2		→		→			←+→
53. Nagyréde	○	2		→					←+→
54. Bodony	○	2		+					└→
55. Mátraballa	○	2		+	←		+		←┐
56. Váraszó	○	2		+	←				←┘
57. Istenmezeje	○	2			←	←			←+→
58. Szederkénypuszta	●	2		+	→	+			←+→
59. Szuha	○	2	→		→	→			└→
60. Maconka	○	2		+		+			←┘
61. Nagybátony	○	2		+	→				←┘
62. Kisterenye	○	2		+					+
63. Vizslás	○	2		→		+			←┤
64. Kazár	○	2		→	←			←	←+→
65. Hidegkút	○	2	←		←	←			←
66. Vecsekő	○	2	←						←┘
67. Tajti	○	2		+	←	+			←┘
68. Péterfala	○	2			←	←			←
69. Domaháza	○	2		+	←	+			←+→
70. Almágy	○	2	→	←	←	←			←
71. Ajnácskő	●								↔
72. Dobfenék	○	2		←	←	+			←┘
73. Détér	○	2		+	←				←┘
74. Jeszte	○	2	←	+	←				↔
75. Gesztete	○			+		←			
76. Balaton	○	2		+		+			←┤
77. Bükkszentmárton	○	2			←	←			←┘
78. Bükkszék	○	2				←			←┘

	Műfaj	Részek	Fár-Öer	Kétlépés	Eglylépés	Egylépéses cs.	Séta	Keresztező	Futó
79. Terpes	○	2		+	↔	←			←
80. Mikófalva	○ ●	2	←		←	←			←
81. Egerbocs	○	2		+	↔	↔			←
82. Recsk	○								
83. Sirok	○	2				←			←
84. Egerszólát	○	2				→			↔
85. Kerecsend	○	2			+	+			+
86. Andornaktálya	○	2			↔	+			↔
87. Ostoros	○	2			←				←
88. Novaj	○	2			←	+			←
89. Felsőtárkány	○	2	↔	+	↔				↔
90. Verpelét	○	2		+	+				↔
91. Füzesabony								←	
92. Szentistván	●	2		+					↔
93. Tard		2		←	←				↔
94. Cserépváralja			→						
95. Cserépfalu		2			←				←
96. Miskolc	●								
97. Nagyvisnyó	⊙ ⊿						+		
98. Tardona	○ ⊿	2		←	←	←	→		↳
99. Sajókaza		2		+				+	+
100. Gagybátor		2		←					↔
101. Szilice	●	2			←				↳
102. Borzova	●								
103. Körös		2			←		←		←
104. Jánok	⊿						+		
105. Udvarnoki	○ ⊿		←	←	←		+	+	
106. Áj	○	2	←	+	+				
107. Bőcs	⊙	2		+	←				↔
108. Tiszaluc	●	2			←			←	
109. Monok	○	2			←	+		←	←
110. Magyarbód	○ ⊙	3				←	←		←
111. Györke	○					←			
112. Pusztafalu	○ ⊙	2			←	←			←
113. Füzér	○	2			←	←			←
114. Füzérkajata	○	2				←			←
115. Nyíri	○	3			→	→			↔
116. Mikóháza		2				→			←
117. Vágáshuta	⊙	2				←			←

	Műfaj	Részek	Fär-Öer	Kétlépés	Egylépés	Egylépé-ses cs.	Séta	Kereszt-tező	Futó
118. Nagyhuta	○	2				←			↵
119. Komlóska	○	2				→			↳
120. Szirénfalva	○	3				←	←		↵
121. Mándok	●								
122. Tornyospálca	●								
123. Tiszaadony	●								
124. Tákos	⊙ ●								
125. Nyírparasznya	●								
126. Szamosszeg	⊙ ●								
127. Panyola	●								
128. Kisszekeres	●								
129. Darnó	●								
130. Ura	●	2		+					↵
131. Tyukod	●								
132. Szatmárökörítő	⊙ ●								
133. Tunyogmatolcs	●								
134. Cigánd	●	2		+					↵
135. Tiszakanyár	●								
136. Rétközberencs	○								↵
137. Ajak	○	2		←	←	←			↵
138. Kék	●								
139. Paszab	⊙								
140. Szabolcs	⊙								
141. Kótaj	●								↵↳
142. Nyírtura	⊙ ●								
143. Nyírtelek – Gyulatanya	●								
144. Nyírtelek – Dózsaszőlő	●								
145. Nagycserkesz-Bundásbokor	●								
146. Nagyszegegyháza	●	2		+		←			↵↳
147. Nagybutyka-Császárszállás	●								
148. Nyírvasvári	●								
149. Kiskálló	●								
150. Érpatak	⊙ ⊙						←		
151. Újfehértó	●			+					↵↳
152. Encsencs	●								
153. Nyírábrány	⊙								
154. Hajdúhadház	⊙								
155. Tiszadob – Reje tanya	●								
156. Nádudvar	●								

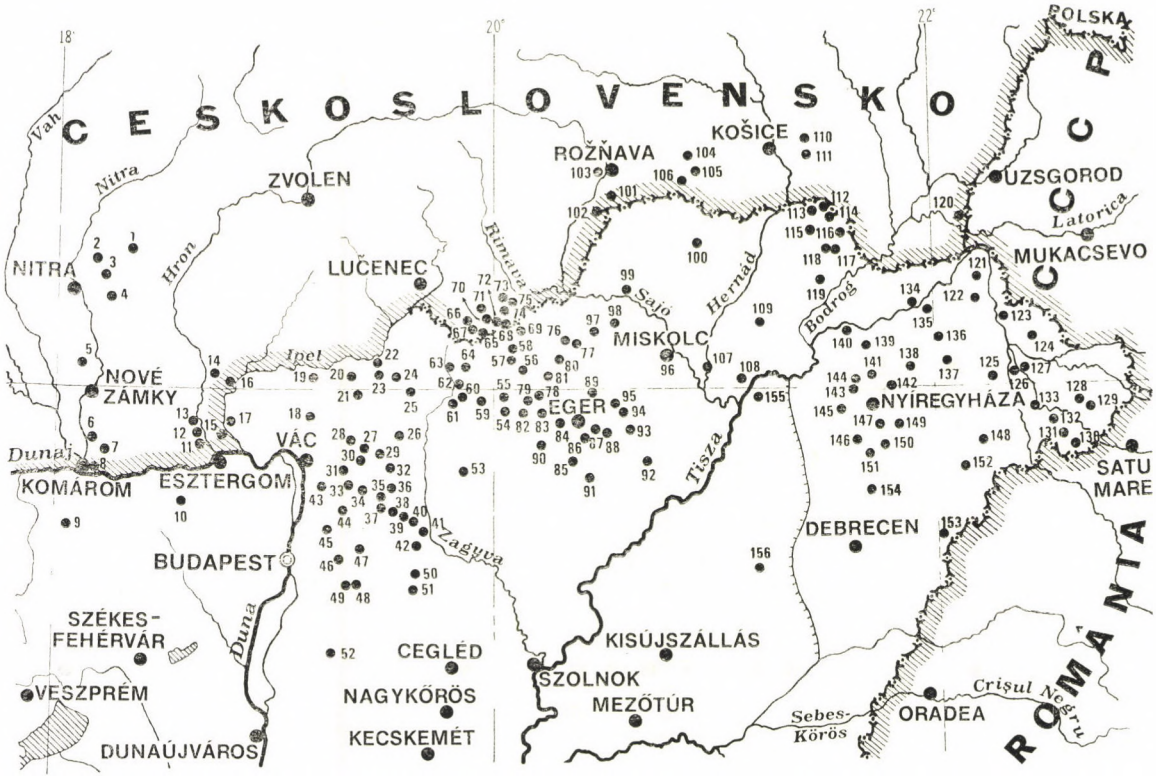

III. Az északi körtáncok lelőhelyei

1. A Pest környéki karikázó

A Pest környék és Nógrád megye déli részének magyar és szlovák falvaiban még az ötvenes években virágzott a leánykörtánc divatja.[1] A karikázót a leányok vasárnapi szórakozásként a szabadban, a falu különböző részein bandánként csoportosulva táncolták, a tánchelyiségben, a kocsmában pedig a bálok zeneszüneteiben. A táncszüneti énekes karikázás folytatásaként még jó ideig a megkezdődő zeneszóra is járták, míg a legények ki nem szakították őket a körből a párostáncra. A Galga-vidéki majálisokon az ötvenes években olykor még több száz leány is karikába fogódzott az erdei tisztásokon. A Solt-vidéken lakodalmi menetben is gyakran előfordult. A lakodalomban már nemcsak a leányok, hanem a menyecskék is járták. A körtánc vegyes formája is gyakori volt.

A leánykörtánc megjelölésére többnyire a „karéjba", „körbe," „karikába táncolni" kifejezéseket használják. A gyors részt Galga-vidéken — a palócokhoz hasonlóan — „sergés"-nek nevezik.

A leánykörtánc énekkíséretét a virágzó új stílusú dallamok jelentik, régieket elvétve sem találunk közöttük.[2] Különösen kedveltek és gyakoriak a 10—11-szótagos, az új stílusra annyira jellemző 4/4-es tripódikus szerkezetű dalok. (Lásd a 64—67. sz. dallampéldát.)

64.

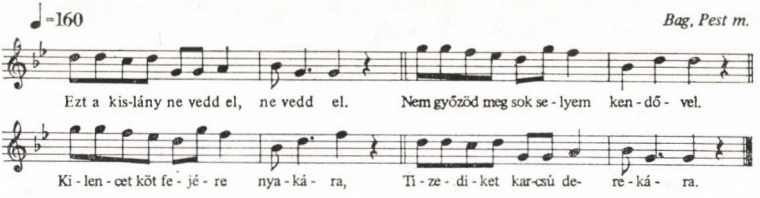

65.

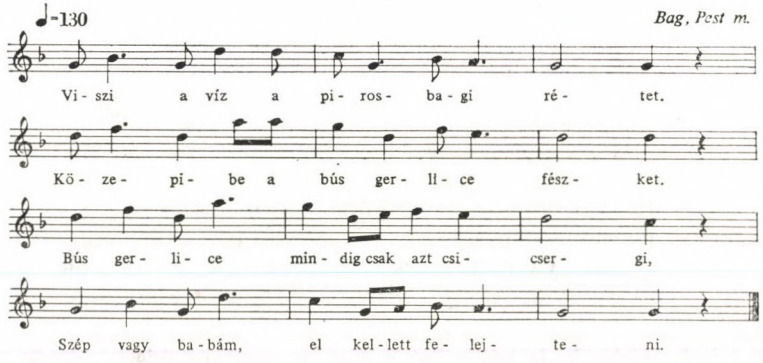

[1] A vidék körtáncaira vonatkozó irodalom: Lugossy Emma, 1952; Martin György, 1955. 46—51; Muharay Elemér, 1953; Pesovár Ernő, 1973. 185—186; Vankóné Dudás Juli, 1976.

[2] Több Galga-vidéki dal található: Balla Péter, 1956. gyűjteményében.

2. Viszi a víz a piros-bagi rétet,
Közepébe a kivarrott kendőmet.
Édesanyám kifogom a kendőmet,
Kendőmmel együtt a kedves szeretőmet.

66.

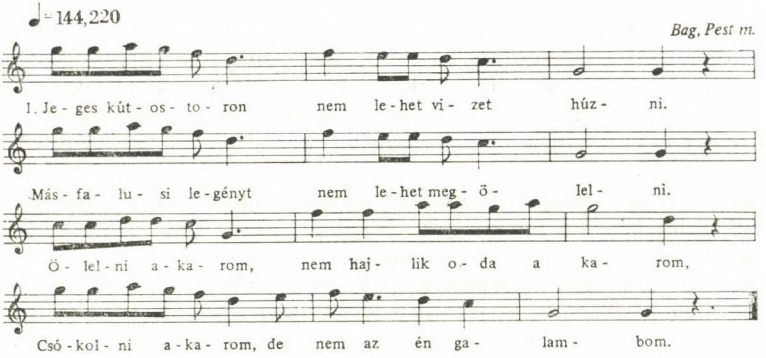

2. Jól tudod, ki vagyok, a házatok előtt járok.
Mégis a nevemet mástól tudakolod.
Ne tudakold a nevemet pirosbagi legény mástól,
Gyere el estére, de váljunk el egymástól.

67

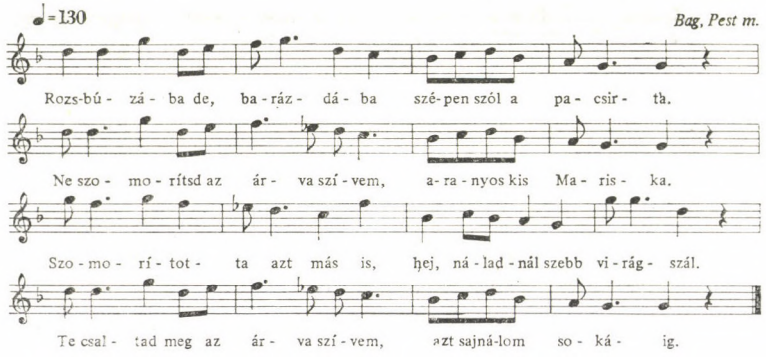

2. Rozsbúzába, de barázdába szépen szól a pacsirta.
De sok szőke, de barna legény hajnal után aratja.
Rendet vágnak, markot szednek, sej idejében elgépelnek.
Édesanyám az új búzából süt ropogós kenyeret.

E vidék karikázója is két részből áll: a lassú és friss csárdás tempójának megfelelőek.

A nagy szabadtéri tánchelyeken leánybandánként, külön kis körökben másmás nótát, mintegy versenyt dalolva karikáztak. A táncteremben pedig gyakran koncentrikus körökben helyezkedtek el, belül mindig a fiatalabb korosztályok táncoltak.

68.

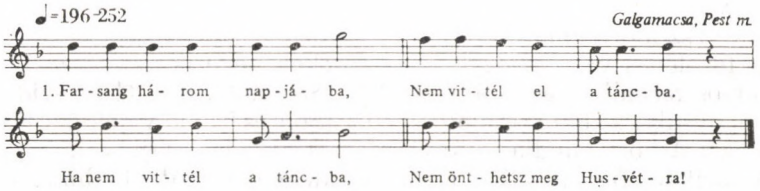

2. Elmúlt farsang, itt hagyott,
A lányoknak bút hagyott.
De énnékem nem hagyott,
Mert én mindig víg vagyok.

3. Elmúlt a tél, jön a nyár,
A kisasszony mibe jár?
Laput szakajt abba jár,
Jaj de kékbe-zöldbe jár.

4. Elmúlt a nyár jön a tél,
A kisasszony mivel él?
Tormát reszel, azzal él,
Jaj de keservesen él.

A karikázó általános *összefogódzásmódja* a hátul keresztezett derékfogás, másfajta csak elvétve fordul elő.

A körmozgás típusai:

1. A folyamatos haladó forgás mindkét irányban egyaránt gyakori. (Egylépéssel, egylépéses csárdással, keresztezővel vagy futólépéssel.)

2. A haladó mozgással párosuló szűkülő-táguló körmozgásra eddig csupán Püspökhatvanból van adatunk. Sétalépéssel jobbra haladnak.

3. Az ingamozgás egylépéses vagy kétlépéses csárdással valósul meg.

4. Haladó ingamozgás mindkét irányban előfordul, de a jobbra haladás a gyakoribb (egylépéses és kétlépéses csárdással, valamint Fär-Öer lépéssel).

5. A középpontját állandóan változtató kör haladó mozgására csupán egyetlen helyről — Váckisújfaluról — van adatunk. Ez a román körtáncokban is előforduló körmozgás-típus a magyar és a szlovák karikázókban szórványosan tűnik fel.

A karikázó motívumai a lassú részben:

1. A nyitó-záró egylépés a régies lassú karikázó legegyszerűbb formája. A Galga-vidéken jobbra és balra haladó formáival egyaránt találkozunk. (Lásd a 268—269. motívumot.)

2. Az egyszerű sétalépés jobbra halad és a kör lélegző mozgásával jár együtt (Püspökhatvan).

3. Az egylépéses csárdás helyben mozog vagy jobbra haladó ingamozgással kapcsolódik (270—72. motívum).

4. A Fär-Öer lépés ritka és újabb keletű motívum ezen a vidéken (Bag, Cinkota). A Galga-vidéken jobbra halad (273. motívum).

5. A kétlépéses csárdás motívum a leggyakoribb, általános lépésfajta. Helyben, jobbra és balra haladó ingamozgással egyaránt táncolják (274—81. motívum).

6. A keresztező lépés szórványosan fordul elő, s inkább jobbra halad (282. sz. motívum).

A friss rész motívumai:

7. A futólépés vagy ahogy Galga-vidéken nevezik, a „sergés" lent és fent hangsúlyos formában egyaránt él (283—88. motívum). Galga-vidékre inkább a lent hangsúly, a többi területen pedig (Solt és Tápió vidéke) a fent hangsúly a jellemző. A kört mindkét irányba forgatják e lépésfajtával.

8. A karikázó friss részében a Galga-vidéken szokták alkalmazni a friss csárdás jellegzetes lippentős motívumát, helyi nevén a „bukós"-t. (Lásd a 289—293. sz. kinetogramot.)

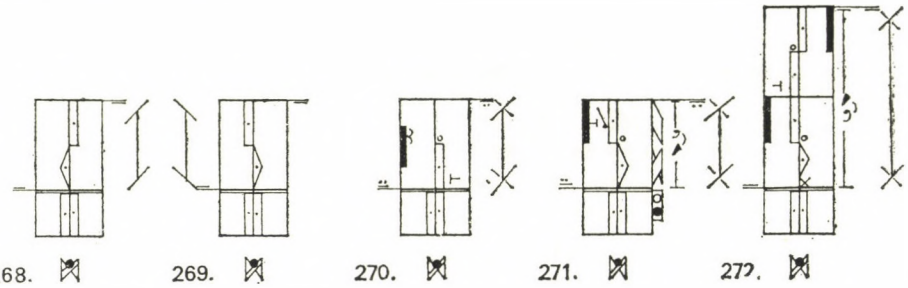

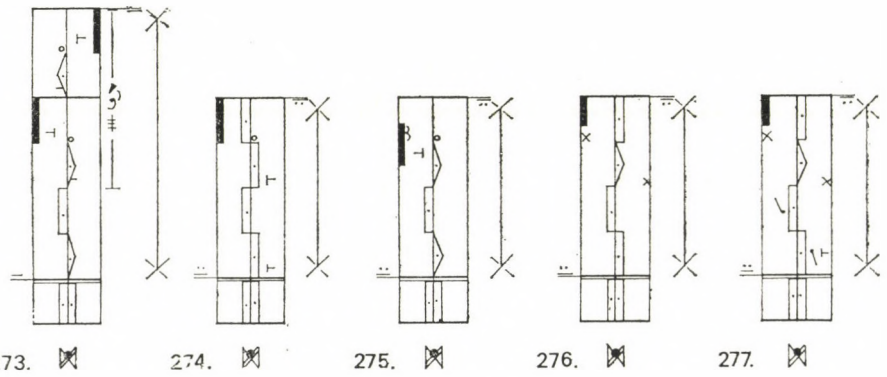

Összefoglalva: A Pest környéki körtáncok a legújabb — a csárdáshoz már leginkább asszimilálódó — karikázóink közé tartoznak. Zenéjük, formakincsük (kétirányú forgás, kétlépéses csárdás, lippentős motívum), a tempójuk egyaránt erről tanúskodik. A kör jobbra haladó mozgása a Kalocsa-vidéki karikázókkal némileg rokonítja, de motívumkincse többrétű, s nem oly következetesen egységes. Viszonylagos lépésgazdagsága a csárdással való érintkezés, motívumkölcsönzés következménye.

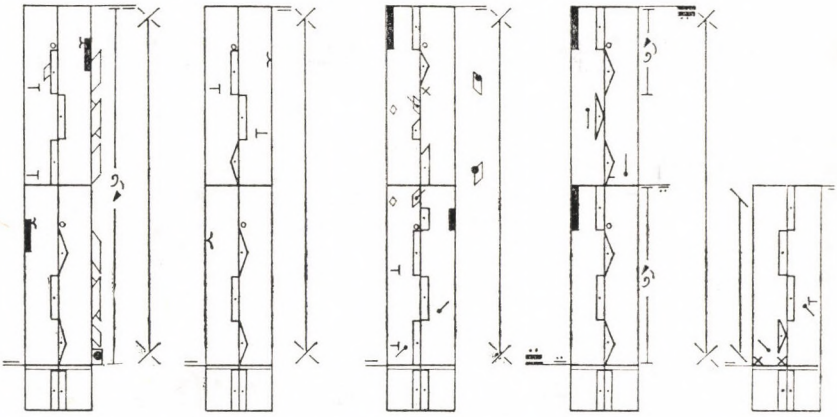

278. 279. 280. 281. 282.

278-288. = ⊠

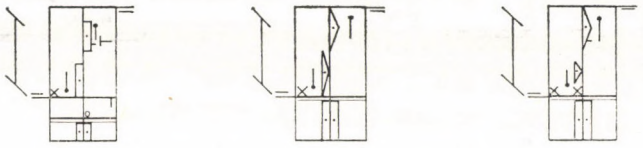

283. 284. 285.

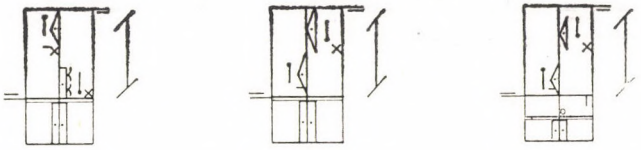

286. 287. 288.

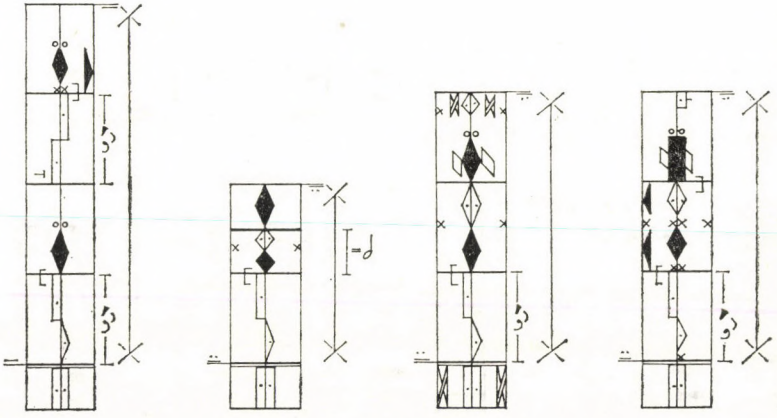

289. ⊠ 290. ⊠ 291. ⊠ 292. ⊠

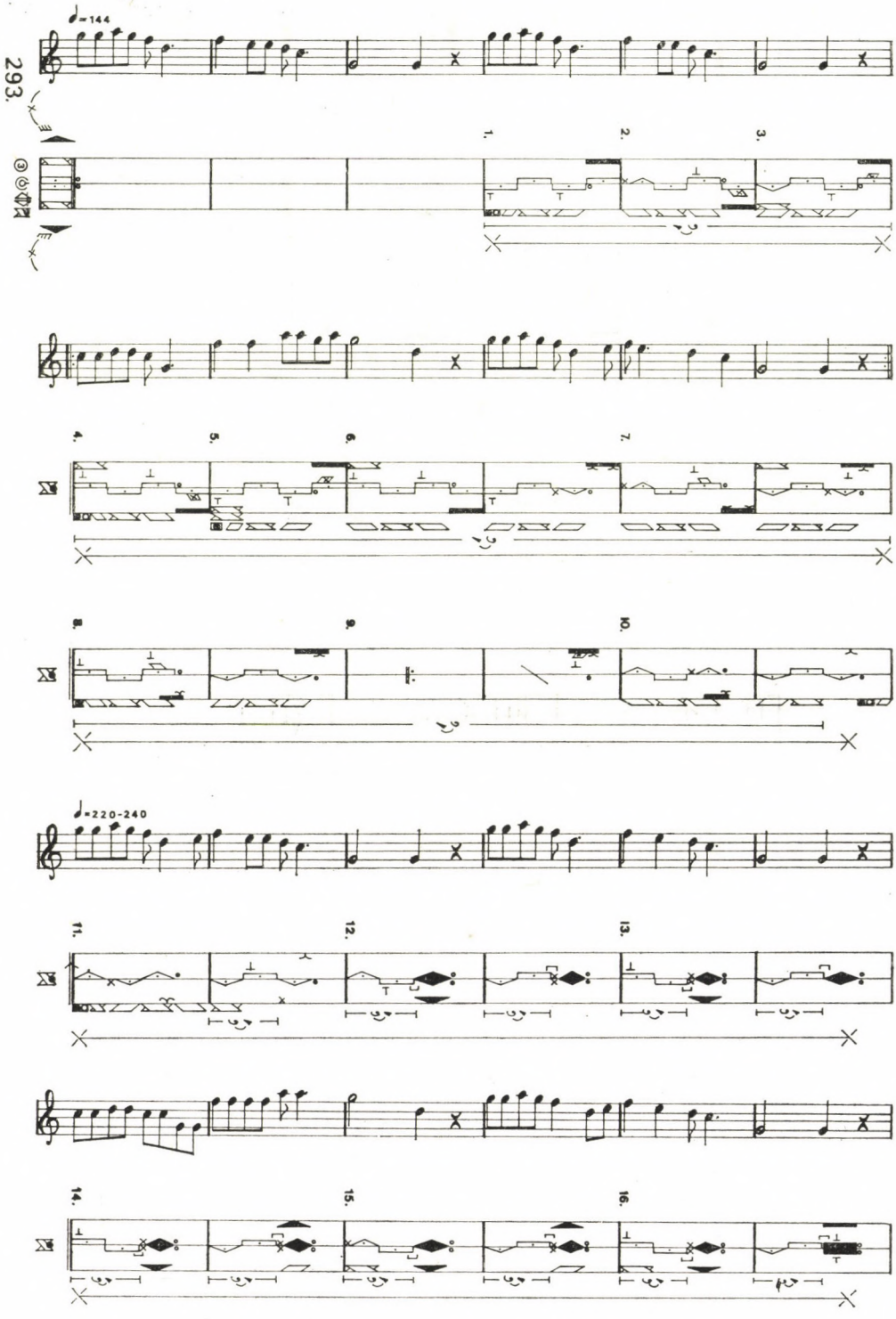
293.
♩=144
1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.
10.
♩=220-240
11.
12.
13.
14.
15.
16.

293.

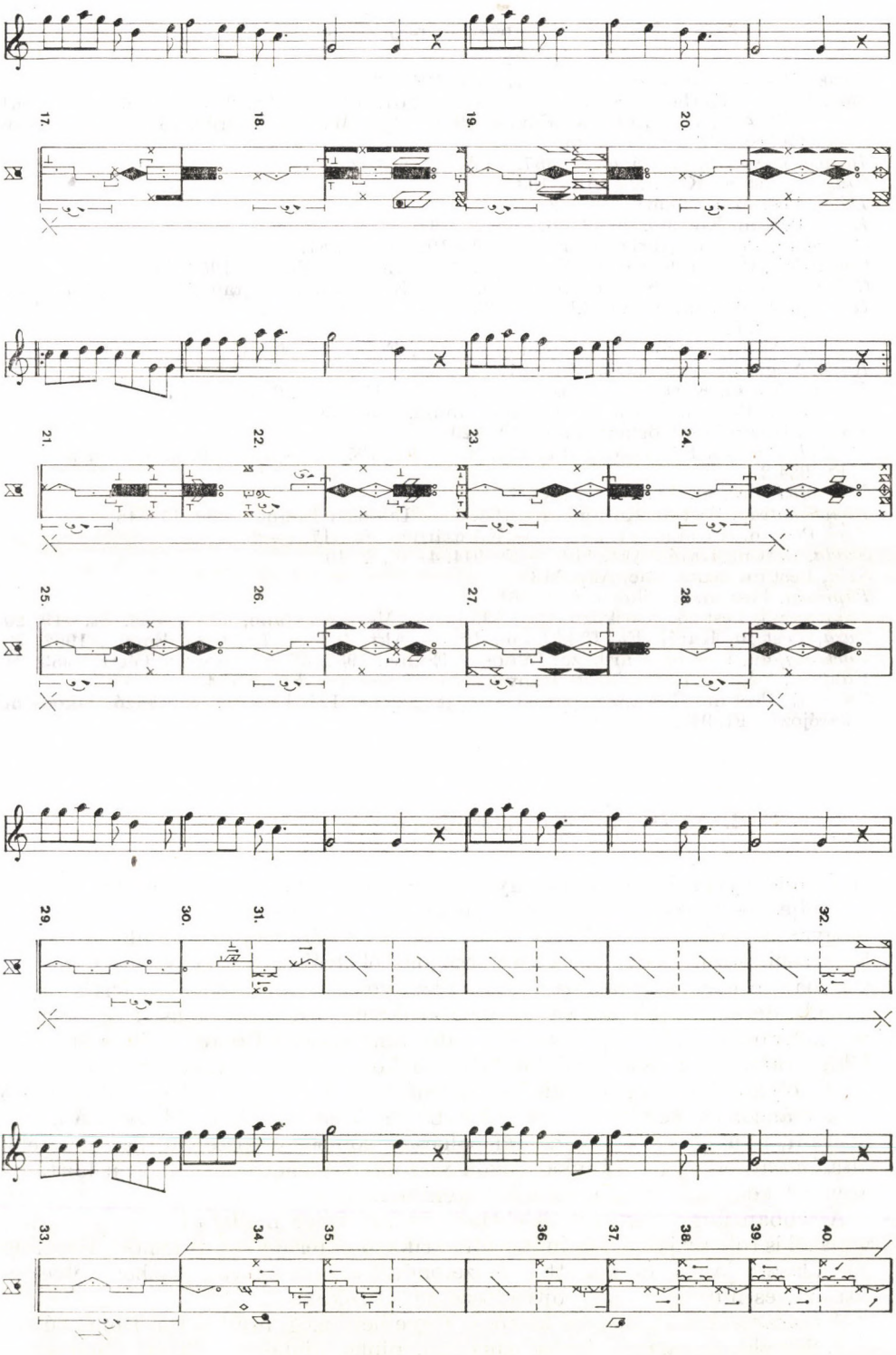

Aszód, Pest m. Körtánc. Lugossy Emma, 1952. 36.
Bag, Pest m. Körbe, karéjba, karikába. Ft. 201. 3—4. — Ft. 235. 15—16. — Ft. 361. 7. — Ft. 453. 6. — Lugossy Emma, 1952. 42. — Martin György, 1955, 123. — Martin György, 1965a. 1. sz. tánc.
Boldog, Heves m. Körtánc. Ft. 357. — Akt. 73., 202.
Cinkota, Pest m. Karikázó. Akt. 103.
Dány, Pest m. Karikázó. Ft. 942.
Ecser, Pest m. Körtánc. Ft. 22. 6. — Akt. 494.
Galgaguta, Pest m. Karikázó. Ft. 466. 9—10. — Akt. 81.
Galgahévíz, Pest m. Karikázó. Ft. 187. 1., 3. — Lugossy Emma, 1952. 44.
Galgamácsa, Pest m. Karikázó. Ft. 129. 2. — Karikázó, guzsajtánc. Akt. 97., 366., 488.
Hévizgyörk, Pest m. Körbe. Akt. 94—95. — Lugossy Emma, 1952. 40. — Ft. 931. 1—2. — Ft. 972. 5.
Isaszeg, Pest m. Körtánc lakodalmi menetben. Ft. 481. 2—6., 8.
Kálló, Nógrád m. Karikázó. Akt. 501.
Kartal, Pest m. Körtánc, Lugossy Emma 1952. 41. — Ft. 935. 1—2., 7.
Kisnémedi, Pest m. Körtánc. Lugossy Emma, 1952. 43.
Legénd, Nógrád m. Körtánc, forgó. Ft. 929.
Maglód, Pest m. Körcsárdás, Ft. 157. 3. — Ft. 195. 1. — Ft. 780. 3. — Női körtánc. Ft. 924.2.
Mogyoród, Pest m. Gyöpugró. Akt. 117.
Püspökhatvan, Pest m. Körtánc. Ft. 196. 6. — Lugossy Emma, 1952. 45—46.
Sári, Pest m. Körtánc. Ft. 231. 1. — Körcsárdás. Ft. 417. 1—2.
Szada, Pest m. Karéj. Akt. 112. — Ft. 944. 4—6., 8—10.
Sződ, Pest m. Leánytánc. Akt. 113.
Tápiság, Pest m. Karikázó. Akt. 261.
Tápiószecső, Pest m. Karikázó. Ft. 419. 14. — Menyecsketánc, körcsárdás. Ft. 419. 20.
Tura, Pest m. Karéj, Ft. 123. 1—6., 10. — Akt. 492. — Lugossy Emma, 1952. 39.
Váckisújfalu, Pest m. Karikázó. Lugossy Emma, 1952. 47. — Morvay Péter, 1953. 31.
Vanyarc, Nógrád m. Karikázó, leányjáték kiszejáráskor. Ft. 359. 4.
Zsámbok, Pest m. Karikázó, párválasztó játék. Ft. 127. 1—4. — Karikázó, lakodalmi karéjozás. Ft. 943.

2. Az északnyugati körtánc

A Felföld nyugati felén élő magyar népcsoportok körtáncait még nem ismerjük teljes részletességgel, s így egy hatalmas, több megyényi — de csak részben magyar lakosságú — terület összefoglaló jellemzésére kényszerülünk. A további kutatások bizonyosan több kisebb, egymástól elválasztható egységre tagolhatják majd e nagy karikázó-területet. Bizonyos táji különbségek máris kirajzolódnak, de az adatok szórványossága szűkebb, regionális típusok egyértelmű meghatározásához még nem ad elegendő támpontot. A Zobor-vidék, a Mátyusföldе, valamint a Kisalföld keleti része körtáncokban szegényesebb ugyan, mégis olykor különleges, régies — egymástól s a nyugati palócoktól is eltérő — körtáncok tűnnek itt fel (tarkoskeddi szinalázás, martosi pilikézés). A honti, nógrádi, nyugat-gömöri és hevesi palócság körében a közelmúltban még élő, általánosan elterjedt leánykarikázók viszont meglehetősen homogén körtáncanyagot képviselnek az előzőekkel szemben.

A szóban forgó körtánc dialektust a sokrétűsége mellett bizonyos részletvonásai is rokonítják a dél-dunántúli karikázó — területtel. A felnőtt fiatalság párválasztó játéka olykor itt is összefonódik a karikázóval, részben helyettesíti azt, és mindig a nagyböjti időszakhoz fűződik.

A *táncnevek*ben is hasonló kettőség figyelhető meg, mint a Dél-Dunántúlon:

1. Szinala, szinalázás, kuria, kurjázás, pilike, pilikézés, ulicska, budacska.

2. Karikázó, karikázni, karikatánc, karikás, karikára, karikába táncolni, karéj, karéjos, karaj, karéjozás, karéjozó, karéjba, karéjba táncolni, karéjtánc, karajtánc, köröző, ugrós, ugratós, sergő, sergés, söndörgés, szédülés.

Az első névcsoport a párválasztó és gyermekjátékszerű mozzanatokkal átszőtt körtáncokhoz kapcsolódik, a második pedig a tiszta karikázó típushoz.

A terület nyugati részére inkább a *párválasztó* és gyermekjátékszerű *típus* jellemző. Példájaként a *mátyusföldi, tardoskeddi „szinalázás"*[1] menetét ismertetjük:

Csak nagyböjtben táncolták, minden nap alkonyatkor 6—7 órától gyülekeztek, település és korcsoport szerinti bandánként, a leányok a szabadtéri, faluszéli játszóhelyeken, tereken, piactéren, harsány énekszóval adva hírt a később odasereglő legényeknek. Ekkor vette kezdetét az este 10—11 óráig is eltartó szinalázás. A vegyes párválasztó játékban a 15. életévüket már betöltött serdülő leányok s legények vettek részt, s nem a gyerekek, mint másutt. A szinalához gyermekdalokból és régi táncdalokból álló hosszú dallamfüzért énekeltek. (Lásd a 69. dallampéldát.) A gyermekdalok közé 6- és 8-szótagos, következetesen visszatérő dudanóták (D, E, F) ékelődnek.[2] Ezek egymás ritmikai variánsai — mintegy proporciói — s mindig a tánc felfokozott, friss részéhez kapcsolódnak.

69. Szinalázás

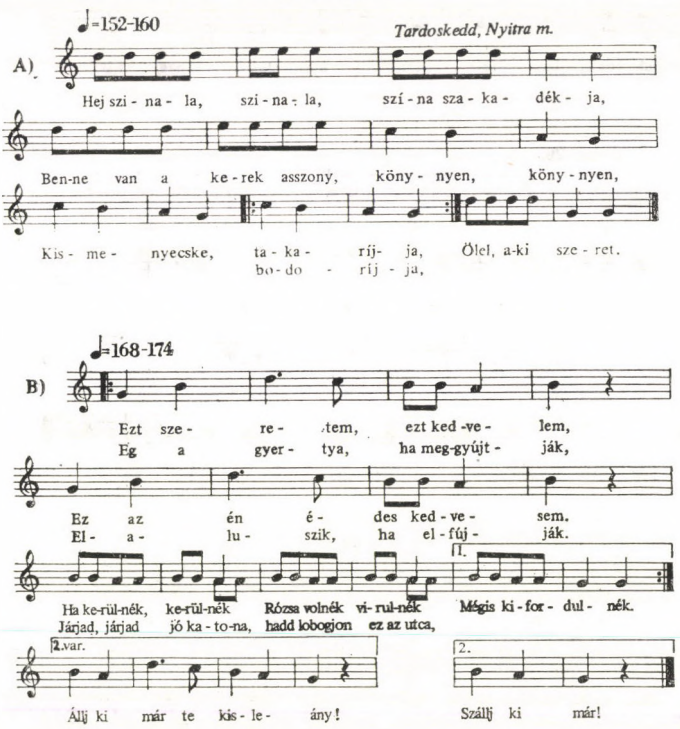

[1] MÉRINÉ, Tóth Margit, 1968; Takács András, 1969. 6—12; BAKOS József, 1953. 186—196; MNT. I. 777—778.

[2] A Dél-Dunántúlon leggyakoribb „Éva szívem, Éva . . ." kezdetű, szintén párválasztó körjátékhoz kapcsolódó dallam változata. Lásd a 19. és 2. sz. dallampéldákat.

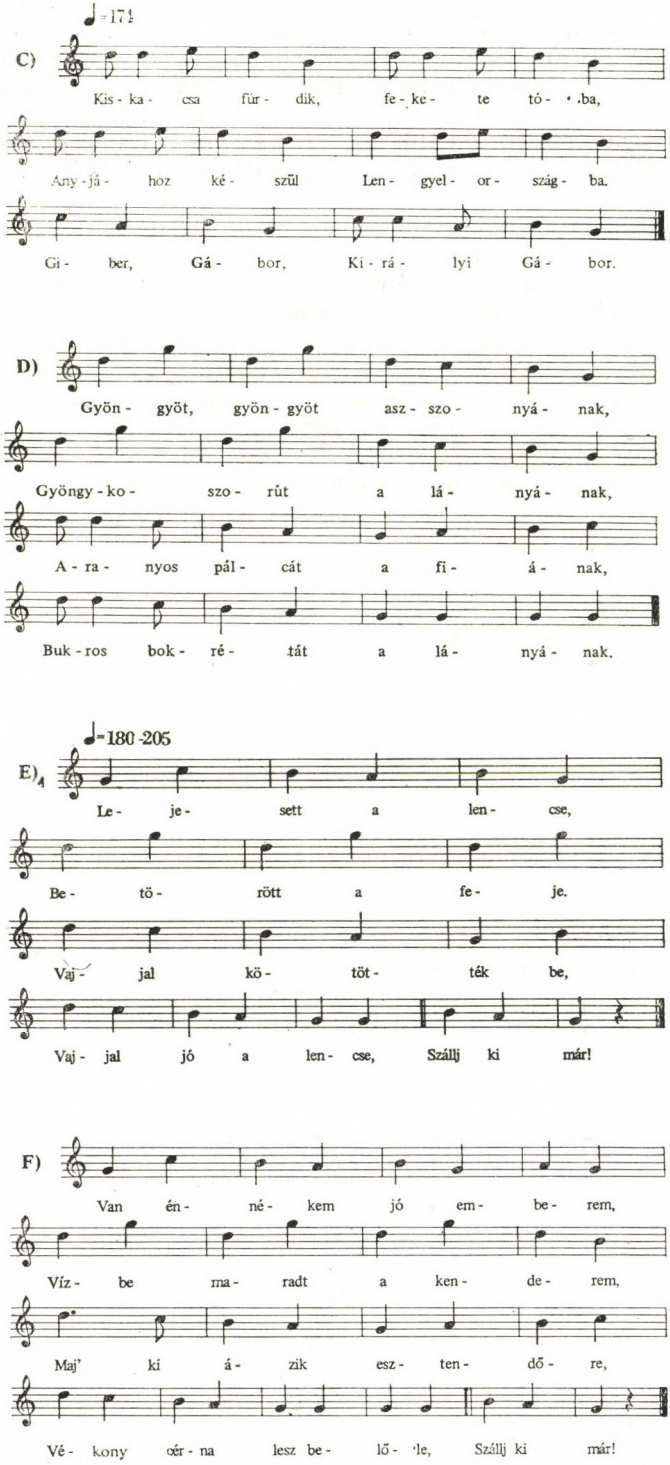
♩=171
C)
Kis - ka - csa für - dik, fe - ke - te tó - ba,
Any - já - hoz ké - szül Len - gyel - or - szág - ba.
Gi - ber, Gá - bor, Ki - rá - lyi Gá - bor.
D)
Gyön - gyöt, gyön - gyöt asz - szo - nyá - nak,
Gyöngy - ko - szo - rút a lá - nyá - nak,
A - ra - nyos pál - cát a fi - á - nak,
Buk - ros bok - ré - tát a lá - nyá - nak.
♩=180-205
E)4
Le - je - sett a len - cse,
Be - tö - rött a fe - je.
Vaj - jal kö - töt - ték be,
Vaj - jal jó a len - cse, Szállj ki már!
F)
Van én - né - kem jó em - be - rem,
Víz - be ma - radt a ken - de - rem,
Maj' ki á - zik esz - ten - dő - re,
Vé - kony cér - na lesz be - lő - le, Szállj ki már!

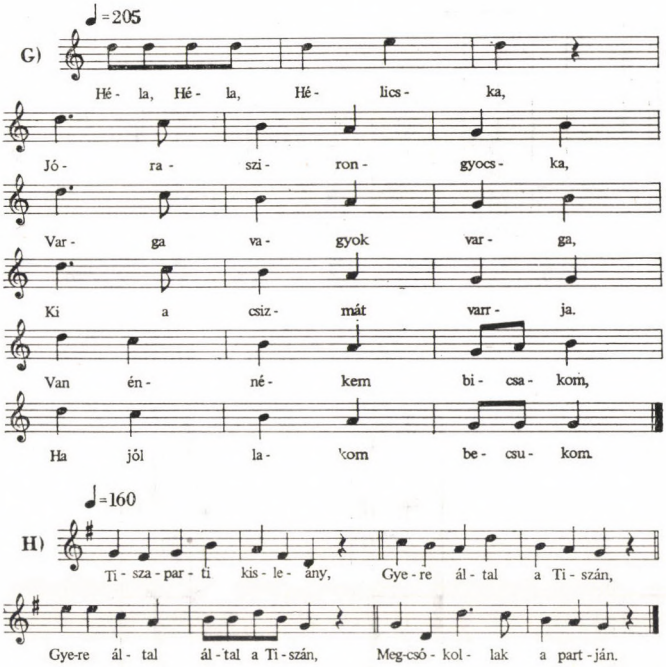

2. Nem megyek én, nem bíz' én,
A legénytől félek én.
Ne félj tőlem, hisz nem bántalak,
Subám alá takarlak.

3. Feljött már a holdvilág,
Elmehetsz már kisvirág.
Elmehetsz már utad-utadra,
Nem várok a csókodra.

4. Csak még egyszer jöjj vissza.
Jegygyűrűmet add vissza !
Vége, vége, vége mindennek,
Vége a szerelemnek.

69.

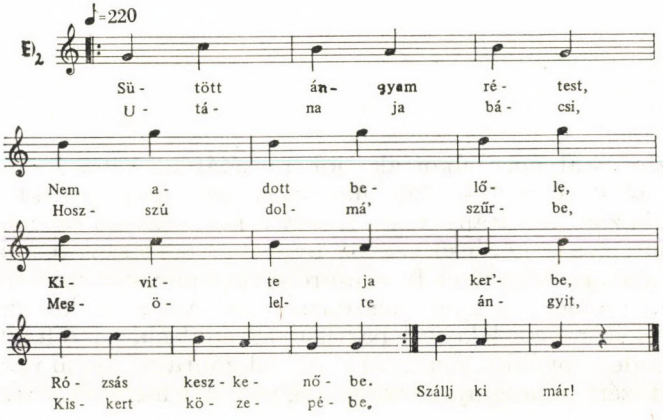

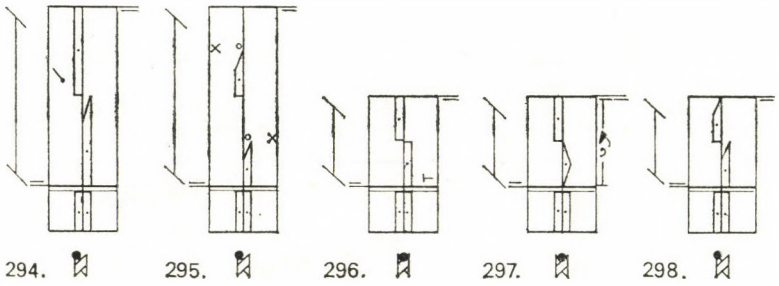

294. 295. 296. 297. 298.

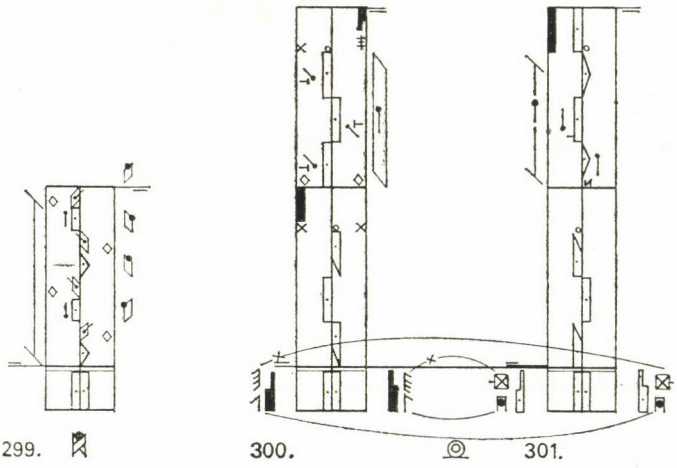

299. 300. 301.

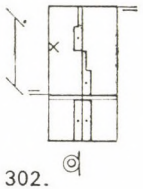

302.

Egyszerű kézfogással kört alkottak, jobbra sétálva, balra keringve eleinte lassabban járták (lásd a 294—295. motívumokat), majd gyorsabban (296—299. mot.). E közben egy leány vagy legény a kör közepén táncolt. A „Szállj ki már" záróütemre a középső táncos másnemű párt szakított ki a körből, s párostáncot jártak. A lassú és friss csárdásszerű párostáncnak (lásd a 300—302. motívumot) mindig az újabb felszólítás vetett véget. Ekkor az első táncos „kiszállt", s a később csatlakozott partnere egyedül maradva folytatta a párválasztást. Minden további „Szállj ki már" felszólításra újabb párcsere történik. A dallamfüzért mindig újrakezdve, vég nélkül ismételték a táncot.

Keleti és délkeleti irányban haladva (Komárom, Esztergom, Hont m.) a *karikázó* már nem párválasztó jellegű, de más gyermekjátékszerű elemek itt is kapcsolódhatnak hozzá. A Komárom környéki martosi karikázóban[3] pl. a falukerülő, kapuzó „bujócska" vezeti be első részként a balra sétáló körtán-

[3] Martin György, 1970. I. 1. sz. táncpélda; Takács András, 1970.

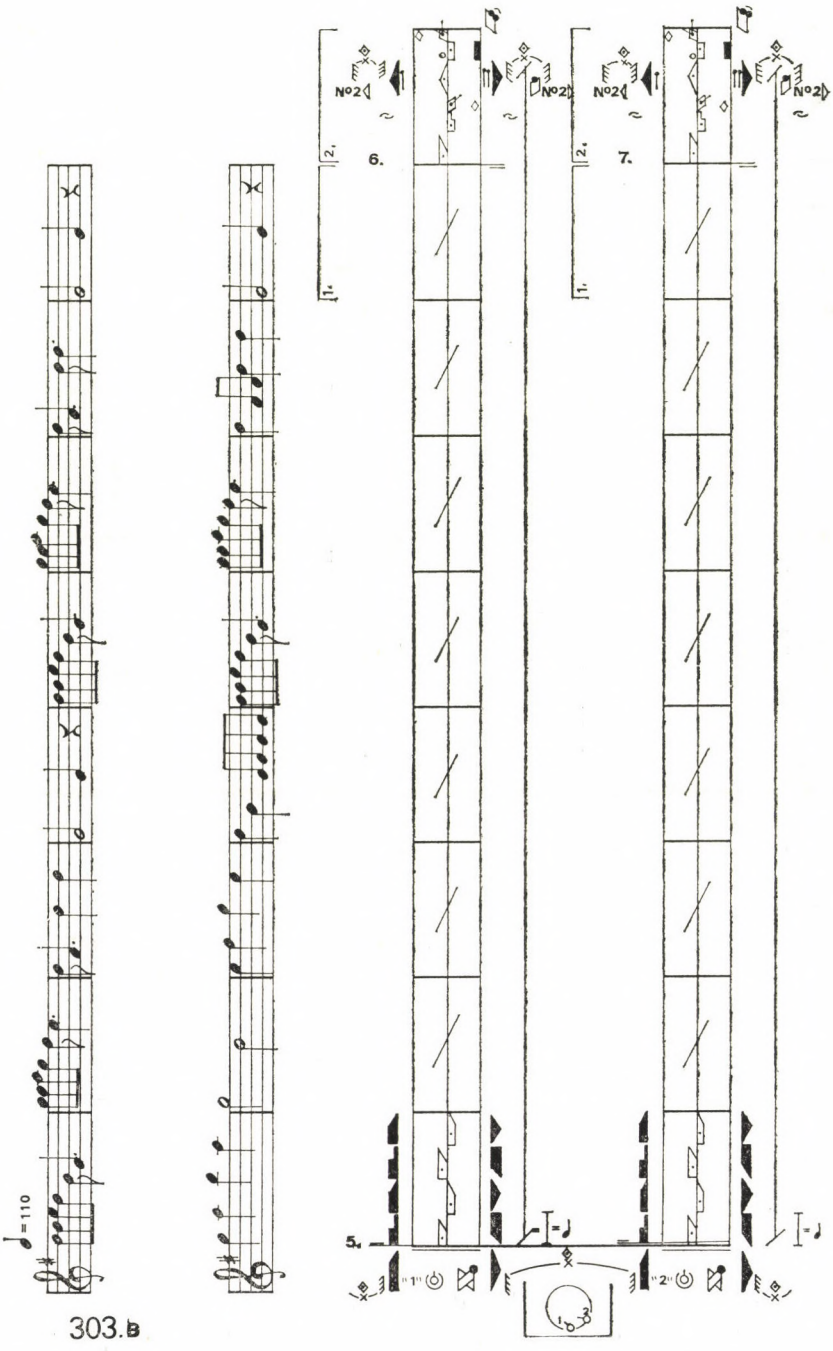

303.B

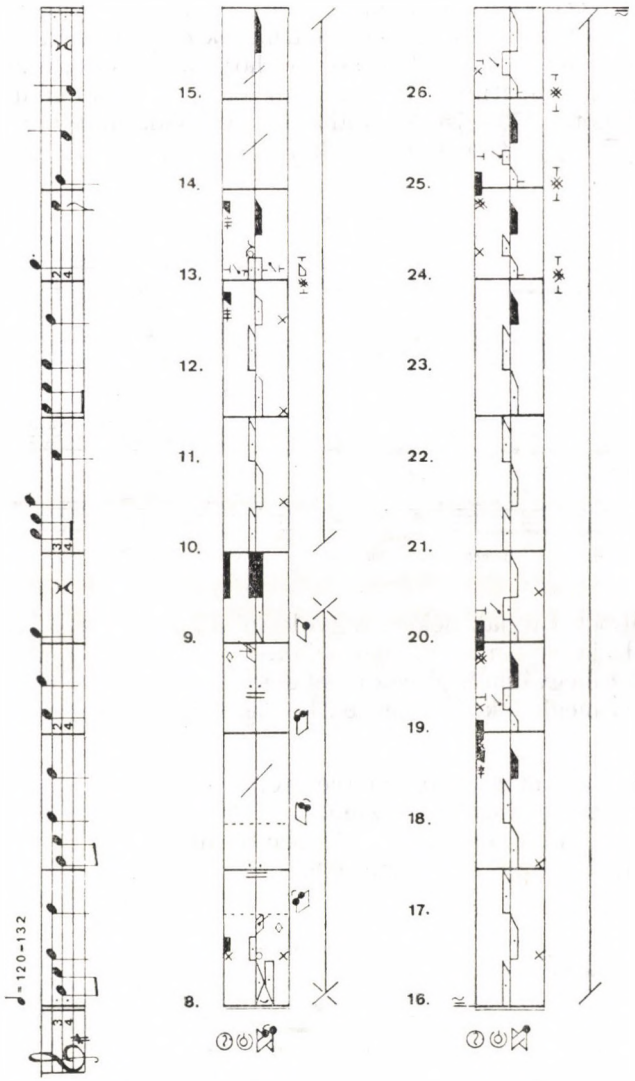

303.c

cot, a kuriát vagy pilikézést,[4] mely végül a friss „ugrós"-sal fejeződik be. (Lásd a 303. táncpéldát.)

A martosi karikázó dallamai már nem gyermekdalok,[5] hanem új stílusú, csárdásszerű népdalok vagy népies műdalok. Figyelemre méltó közöttük az ugrós (C.) rész 3/4-es mazurka ritmusú dallama,[6] amelyhez a tánc sajátosan illeszkedik.

[4] A „kúria" vagy „kúrjázás" táncnév a martosi fiatalság régi tánchelyétől, a Kúria-dombtól származik. A „pilikézés" Dunántúlon több helyütt használatos énekes-táncos gyermekjátékok megjelölésére. MNT I. 614., 937., 938., 992. — A Magyar Tájszótár adata szerint (II. 143) „piligéz": táncol (Bezdán, Bács m.).

[5] Hasonló mozzanatokat tartalmazó martosi gyermekjátékok: MNT I. 520, 533, 621, 1125.

[6] Népies műdal eredetű. Kerényi György, 1961. 87.

A martosi karikázó régibb dallamai között azonban feltűnnek még olyanok is, amelyek a dél-dunántúli és sárközi karikázók dallamainak ritmikai jellegzetességeivel rokonok: a lassú körbesétáláshoz kapcsolódó, aszimmetria felé hajló tripódikus dallamritmus (70. dallampélda) vagy a forgó-ugró rész 8- és 6-szótagos dudanótái (73—76. sz. dallampélda), valamint a pontozatlan 8-szótagos ♩♩ / ♩♩♩ / ♩♩ ritmusú, tripódikus dallamok (71—74. sz. dallampélda)

70. Kurijázás

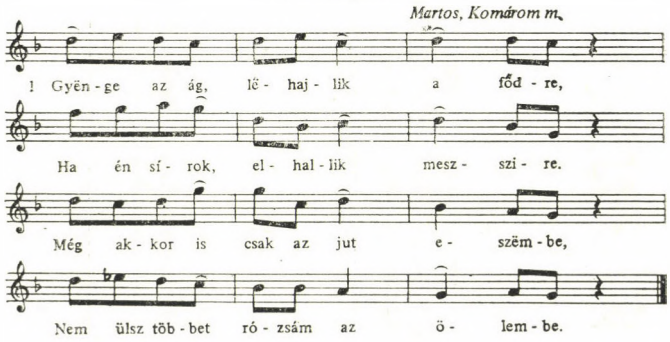

2. Minek varrják nékem a gyolcsruhát,
Ha ja nevëm katonának írják.
Ha megvágnak jó lesz a sebemre,
Ha meghalok, eltemetnek benne.

3. Iszogatom a jó bort kedvemre,
Keservesen nyúlok a zsebembe.
Sëm bankó, sëm rízpíz nincsen benne,
Mégis ád a csaplárosné telë.

71. Pilikézés. Ugrós.

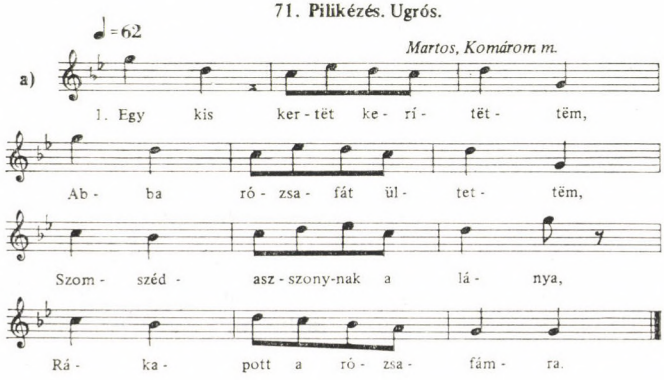

2. Mikor én aztot megtuttam,
A bíró úrnak fëlattam,
De a bíró is azt monta,
Leányt illeti a rózsa.

3. Leányt illeti a rózsa,
Legényeket a bokréta.
Menyecskéket a kórója,
A legszárazabbik ága.

Karikázó. „Imbolygó"

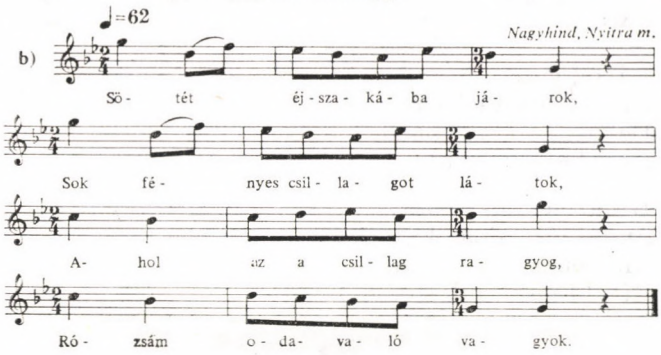

72.

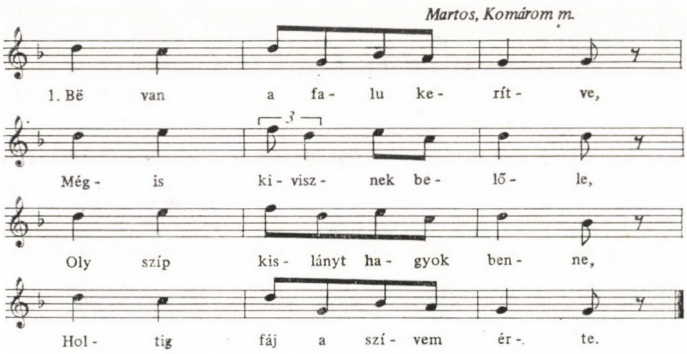

2. Hazám, hazám, édes hazám,
Bárcsak határidat látnám.
Látom füstjét, de csak alig,
Fent az égen lengedezik.

73.

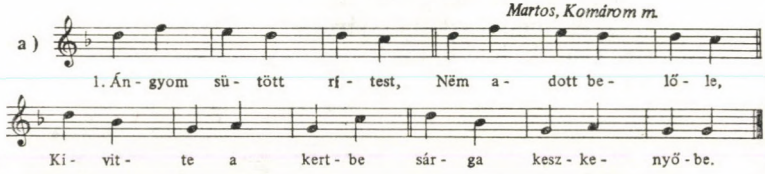

2. Vágok, vágok nádat,
Kilenc kéve nádat,
Mivel megpörzsülöd,
Az öreganyádat.

73. Asszonyok körtánca keresztelőben.

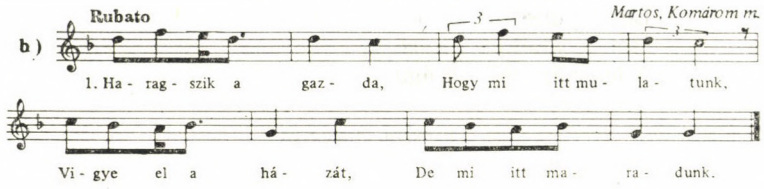

2. Bánod gazda, bánod,
Hogy lányodho' járok.
De még jobban bánod,
Hogyha véle hálok.

3. Ha lányodho' járok,
Annyi rést csinálok,
Nincsen annyi nádod,
Mivel becsinálod.

74. Karikázó (csárdás)

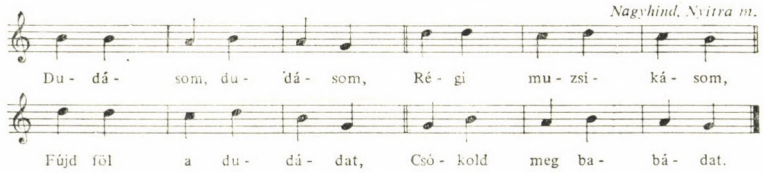

75. Pilikézés

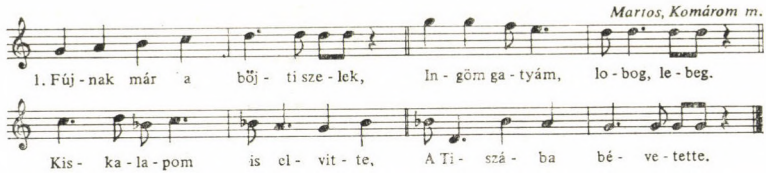

2. Én ültettem a rózsafát,
Más szakítja le virágát,
Én szerettem szölkét-barnát,
Más éli véle világát.

3. Három ágú rozmaringszál,
Bolond az, ki leányhoz jár.
Lám én menyecskéhez járok,
Ha akarok véle hálok.

76. Pilikézés

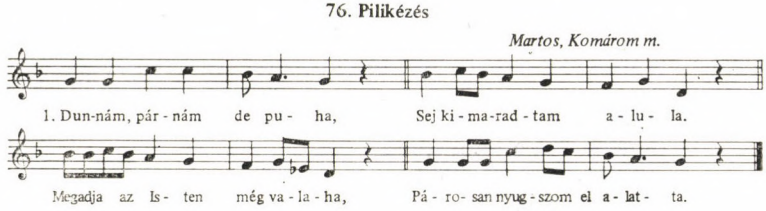

2. Dunnám, párnám de hajlik,
Eressz be rózsám, sej a falig,
Eressz be rózsám, sej a falig,
Nálad maradok hajnalig.

A karikázók általános (nyugati palóc) típusához azonban főként a Felföldön már virágzó új stílus dallamait alkalmazzák[7] (78—83. dallampélda), régi csak elvétve akad közöttük (77. dallampélda). Ezek a dalok a karikázó lassú vagy friss részéhez — a tempó módosulásával — egyaránt járulhatnak. Itt tehát már nem találunk sem az egyes táncrészekhez, de még magához a körtánchoz fűződő speciális dallamokat, dallamkategóriákat sem, hiszen ezek más táncokhoz — főleg a csárdáshoz is — kapcsolódnak és bármilyen más funkcióban is használatosak. Néhány ilyen, Palóc-vidéken kedvelt, karikázóhoz *is* gyakran alkalmazott dalt szemléltetnek az alábbi példáink.

77. Karikázó

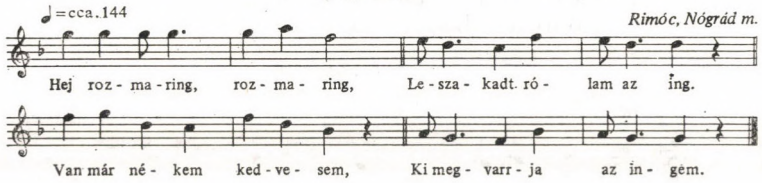

78. Karikázó

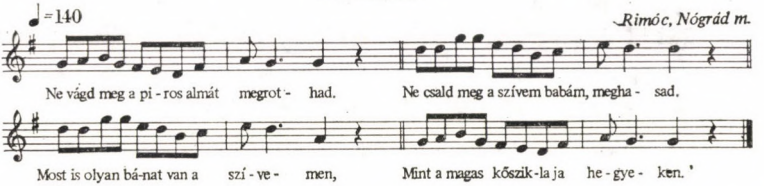

79. Karikázó

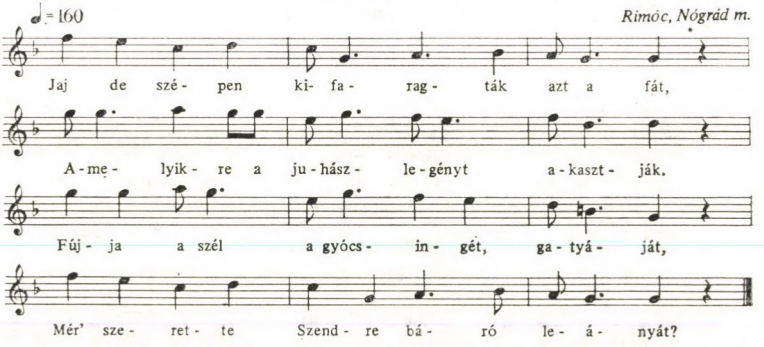

[7] A nyugati palócvidék dalait tartalmazó néhány fontosabb népdalgyűjtemény: Ág Tibor, 1953; 1957; 1974; Balla Péter, 1956; Bárdos Lajos, 1957; Tary László, 1959.

80. Karikázó

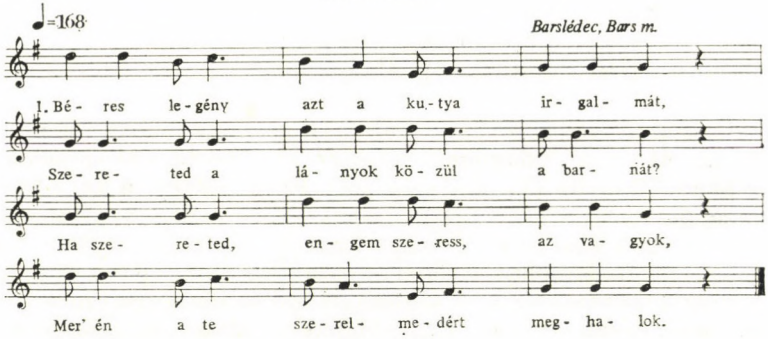

2. Haja, hujja, gombos majoránna,
Szép a kislány hajadon korába'.
Én is szép voltam most esztendeje,
De elrontott a babám szerelme.

81. Karikázó

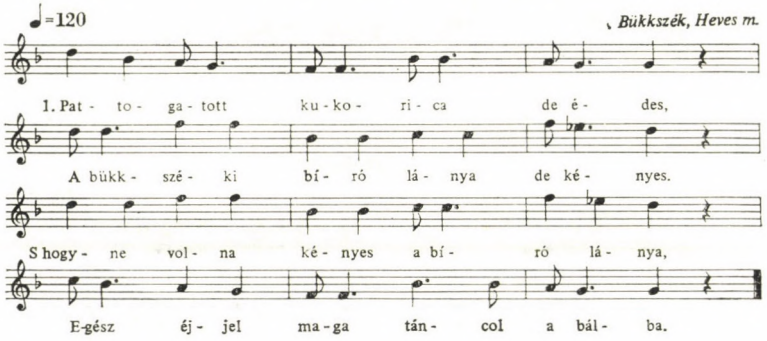

2. Mit nékem egy almát kétfelé vágni,
Mit nékem a szeretőmtől elválni,
Jobb ujjamra fordítom a gyűrűmet,
Más faluból várom a szeretőmet.

82. Karéj

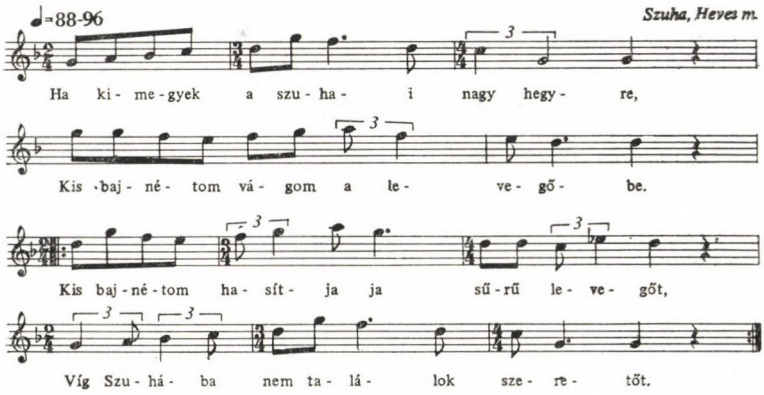

83. Karikázó

Perőcsény, Hont m.

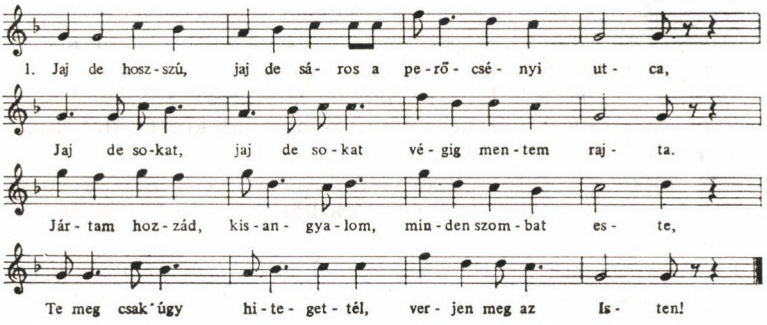

2. Tegnap este szép jó estét mondtam az anyjának:
Vállaljon el, vállaljon el engëmët fijának.
Vállaljon el, édësanyám, én már hazajöttem,
Ezt a csekély három évet én már kitöltöttem!

A leánykörtánc általános, böjti-tavaszi szerepköre a nyugati palócoknál olykor a virágvasárnapi kiszejáráshoz[8] való kapcsolódással is kiegészül. A tánc másik állandó — mulatságkezdő és táncszüneti — funkciója mellett a palóc lakodalom egyes szertartásos mozzanataiban is helyet kap: a menyasszonybúcsúztatáshoz, a menyasszonytánchoz, a menyasszonyporkoláshoz vagy hajnaltűztánchoz is kapcsolódhat.[9]

Az északnyugati és a nyugati palóc karikázók *összefogódzási módjai* a következők:

1. Legáltalánosabb fogásmódja a derék mögött keresztezett kézfogás. (Martosi karikázó C. rész.)
2. A kézfogás és kézlengetés ritkább, elsősorban a régies, gyermekjátékokkal érintkező típusra jellemző. (Tardoskeddi szinalázás, martosi karikázó A-B. része.)
3. Szórványosan a karolás (Kéménd) és
4. vállfogás (Vértesketheły) is előfordul.

A körmozgás típusai:

1. A kör egyirányú haladása (sétával, egylépéssel, keresztezővel, futólépéssel) mindkét irányban előfordul. Zobor-vidéken és Mátyusföldén jobbra halad a kör, másutt inkább a balra haladó, napirányú forgás dominál.
2. A kör szűkülő, táguló, lélegző mozgása ezen a területen ritka. Csupán a régies, gyermekjáték elemekkel átszőtt változatokban tűnik fel. (Martos, Kazár). Az egyszerű sétáló lépéssel és kézfogással kapcsolódik.
3. A kör ingamozgása az egylépéses csárdással ritkább (inkább átvezető mozgásként fordul elő a lassú és friss rész között), a kétlépéses motívummal a nyugati Palóc-vidéken általános.
4. A kör haladó ingamozgása (egylépéses, kétlépéses csárdással, Fär-Öer lépéssel) mindkét irányban előfordul, de — Medves-alja kivételével — a jobbra haladó, napiránnyal ellentétes ingamozgás a gyakoribb.

[8] Manga János, 1968. 120—144.
[9] MNT III. A—B.

A karikázó motívumai a lassú részben:

1. A sétáló lépés (lásd a 294—295. motívumot és a 303. sz. martosi karikázó A-B. részét) a gyermekjátékszerű nyugati, mátyusföldi típusban gyakori. Jobbra vagy balra halad, s kézfogással, kézlengetéssel, olykor a kör lélegző mozgásával kapcsolódik.

2. A nyitó-zárólépés a felföldi karikázók lassú részének legáltalánosabb motívuma. (296—297., 304—306. motívum.) Zobor-vidéken és Mátyusföldén jobbra, a nyugati palócoknál általában balra halad.

3. Az egylépéses csárdás viszonylag ritkább, elsősorban átvezető funkciójú (307—310. motívum). Helyben és mindkét irányban haladó ingamozgással is előfordul.

4. A Fär-Öer lépés (311—314. motívum) valamivel ritkább, mint a déli karikázó területen, és mindkét irányba haladó változatai következetlenül keverednek.

5. A lassú karikázó leggyakoribb, újabb lépése a kétlépéses csárdás. Helyben (315—317. motívum) vagy haladó ingamozgással járják (318—321. motívum). Az utóbbi esetben többnyire jobbra, a Medves-alján pedig balra halad. A párválasztó típusban a kör közepén álló pár is ezt táncolja. (300—301. motívum.)

6. A keresztező lépés ritka, szórványos. (299. motívum.)

A friss rész motívumai:

7. A futólépés, az ún. sergés a friss karikázó egyetlen motívuma.Csaknem mindig fent hangsúlyos (298., 305., 306., 310., 322—324., 330. motívum), lent hangsúlyos változata szórványos (325. motívum). Ugrós formái is gyakoriak (326—329. motívum). Mindkét irányba forgatják a kört, leggyakrabban balra haladva, napirányban, különösen a karikázó régies, legegyszerűbb formáiban. A párválasztó típusban a páros forgás is ezzel a motívummal történik. (302. motívum.)

A nyugati palóc karikázók általában két, lassú és friss részből állnak. Legegyszerűbb formájában a nyitó-zárólépést fokozzák gyors forgássá (lásd a 305. példát). Újabb formáiban a lassú kétlépéses csárdást vagy a Fär-Öer lépést követi a „sergés". A martosi karikázó (303. példa) kivételesen három részből áll, amelynek friss része (C. része) a taktusváltó (2/4—3/4) dallamhoz illeszkedően, belsőleg is tagozódik. A mátyusföldi „szinala" körtánc része koreográfiailag egyrészes, csupán a dallamok tempójában, valamint a kör közepén járt párostáncban mutatkozik kétrészes tagolódás (kétlépéses csárdás és forgás).

Összefoglalva: Az északnyugati körtáncok[10] régies funkcionális vonásai, valamint jobbára újabb zenei jegyei sajátosan ellentmondanak egymásnak. A böjti idényhez, a tavaszi falukerüléshez való kapcsolódásuk olykor még — a másutt ritka — lakodalmi szertartásos szerepkörrel is kibővült. A régies alkalomhoz kötöttség zenei ellentéteként viszont az általános, bármely szerepkörben használatos új stílusú dalok szinte teljesen kiszorították a korábbi speciális — gyermekjátékszerű vagy régi stílusú — karikázó dallamokat. Ehhez járul még az a tény, hogy a vidék körtáncaiban a régibb és újabb fejlődési fokozatok olykor regionális tagoltság szerint, máskor pedig egy helyütt, egymásra rétegződve is jelentkeznek. A párválasztó, vonuló-, gyermekjátékszerű elemekkel ötvözödő típusok mellett a tiszta körtáncban is egyszerűbb

[10] A vidék körtáncaira vonatkozó adatokat tartalmaznak még a következő — eddig nem említett — munkák: Lajtha László—Gönyey Sándor, 1943; Volly István, 1944; 1945; Elekes Istvánné, 1947; Lugossy Emma, 1952; Felsőtárkányi táncok; Kaposi Edit—Maácz László, 1958.

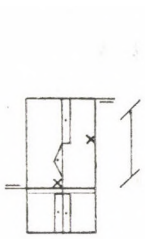

304.

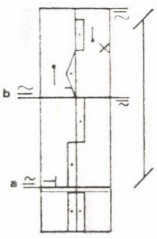

305.

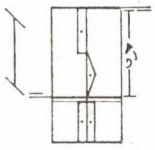

306.

304-313.=

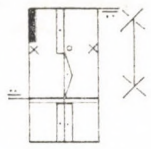

307.

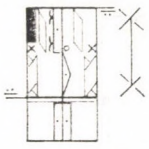

308.

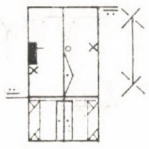

309.

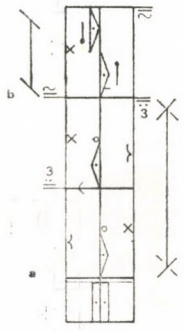

310.

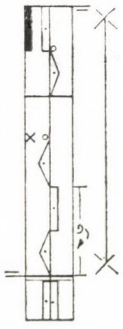

311.

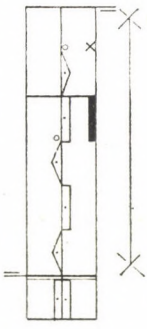

312.

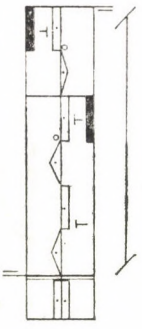

313.

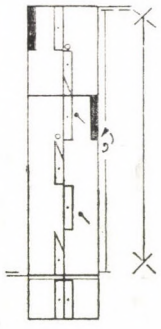

314.

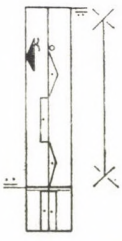

315.

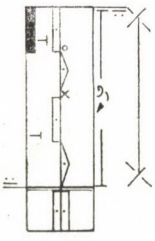

316.

és fejlettebb fokozatok különböztethetők meg a tánc lassú részének eltérései alapján: a régies egylépést, valamint az újabb kétlépést alkalmazó karikázók típusai.

Úgy tűnik tehát, hogy az újabb egységesítő divatáramlatok a Felföld nyugati felén elsősorban a körtánc dallamkincsére hatottak és megszüntették

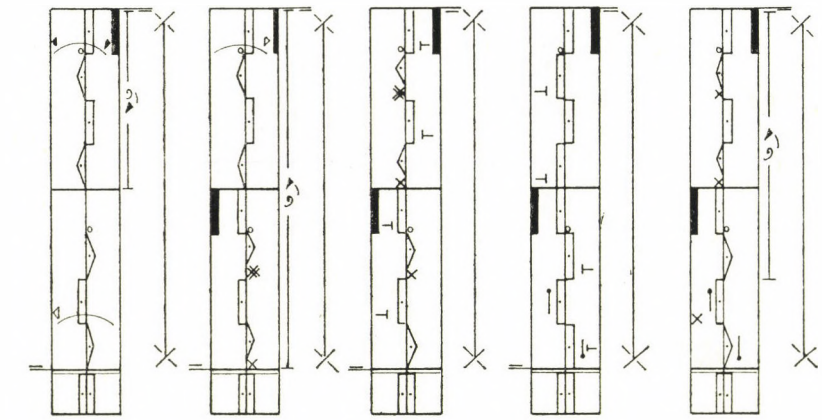

317. 318. 319. 320. 321.

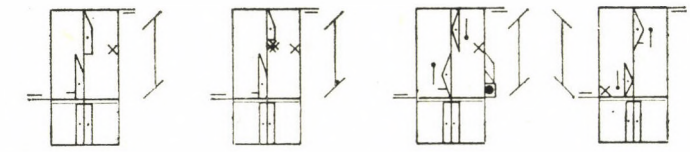

322. 323. 324. 325.

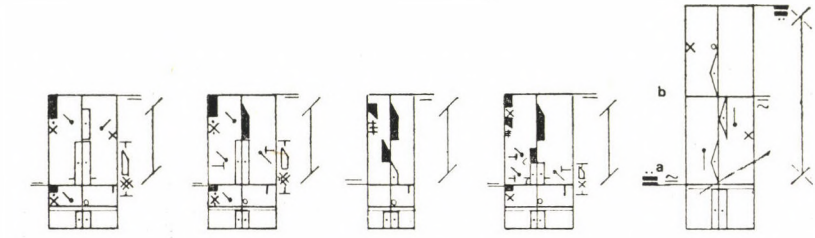

326. 327. 328. 329. 330.

az alkalomhoz kötött régi dallamkategóriákat és regionális jellegzetességeiket. A tánc formai átalakulása ezt azonban csak vidékenkénti fáziseltolódással követte, mivel e tekintetben bizonyos történeti és regionális különbségek még határozottan jelentkeznek. Mindezek mellett a körtánc régies szokáskerete, társadalmi funkciója és a hozzáfűződő tudati megnyilvánulások, táncnevek bizonyultak a legszívósabb, legkonzervatívabb elemeknek a körtáncot alkotó tényezők közül.

Az északnyugati körtáncok forrásjegyzéke

Ajnácskő—Hajnáčka, Gömör-Kishont m. Csehszlovákia. Körtánc a menyasszony körül. Ft. 870. 13.
Almágy—Gemerski Jablonec, Gömör m. Csehszlovákia. Karéjozás, karajtánc. Ft. 858. 1. — Ft. 889.
Bajna, Komárom m. Karéjtánc. Ft. 473. 12.
Bánk, Nógrád m. Karikázó. Ft. 782. 1—2.
Barslédec—Ladice, Bars m. Csehszlovákia. Karikázó, Karikás, Kőröző. Ft. 728.5—6. — Ft. 770.1.
Bart—Bruty, Esztergom m. Csehszlovákia, Futó karikázó. VOLLY István, 1944. 43.
Bény — Biňa, Esztergom m. Csehszlovákia. Karikázó. SEBŐK Géza, 1976. 44—45.
Bodony, Heves m. Karéj, körbetánc, sergés. Ft. 929.
Buják, Nógrád m. Karéjba táncolás, karéj, karéjozó. Ft. 158. 1 — Ft. 357. — Akt. 92—93.
Csitár, Nógrád m. Körtánc. LUGOSSY Emma, 1956. 176. sz. tánc.
Dejtár, Nógrád m. Karikázó. Ft. 95.7—8.
Deménd—Demandice, Hont m. Csehszlovákia. Ulicska. Ft. 789.7.
Détér—Gemerské Dechtáre, Gömör m. Csehszlovákia. Karaj. Ft. 871.6. — Ft. 889.
Dobfenék—Dubno, Gömör m. Csehszlovákia. Karaj. Ft. 872.1—3.
Domaháza, Borsod m. Karéjozó. Ft. 460.1—2., 9. — Akt. 44. — Körtánc, sürgős, Ft. 929. — Ft. 930. 6. — Ft. 957. 6. — Ft. 996. 43.
Gesztete—Hostice, Gömör m. Csehszlovákia. Karaj. Ft. 872.10—11.
Hidegkút—Studená, Nógrád m. Csehszlovákia. Karéjozó, sergés, ugratós. Ft. 860.1—3.
Hollókő, Nógrád m. Karéj. Akt. 216.
Hugyag, Nógrád m. Karéj, karéjos. Akt. 88., 90.
Ipolyszalka—Salka, Hont m. Csehszlovákia. MTA kéziratos népzenei támlapok 7975 lsz.
Ipolyszakállas—Ipel'ský Sokolec. Hont. m. Csehszlovákia. Karikázó. Ft. 918.14. — Párválasztó körtánc. Ft. 918.5.
Istenmezeje, Heves m. Karéj, sergés. Ft. 929.
Izsa—Iža, Komárom m. Csehszlovákia. Párválasztó körtánc. Ft. 811., 90.
Jeszte—Jestice, Gömör m. Csehszlovákia. Karéj és sergő. Ft. 859.2—3.
Kazár, Nógrád m. Karéjos. Ft. 132.2. — Akt. 83—84. — Kendőrakás. Ft. 133.1. — ELEKES Istvánné, 1947. 67.
Kéménd—Kamenin, Esztergom m. Csehszlovákia. Körcsárdás. Ft. 591.6. — TAKÁCS András, 1970a. 12.
Kisterenye, Nógrád m. Karikázó. Ft. 160.4. — Akt. 91., 211.
Kolon—Kleňany, Nyitra m. Csehszlovákia, Karikázó, körcsárdás. Ft. 729.7—9., 11. — Ft. 768. 1—2.
Letkés, Hont m. Karikázó, bújós játék. Akt. 182.
Maconka, Heves m. Karéj, sergős. Ft. 929.
Marcellháza—Marcelová, Komárom m. Csehszlovákia. Párválasztó körjáték. Ft. 833.2.
Martos—Martovce, Komárom m. Csehszlovákia. Bujócska, Kúria, Pilike, ugrós. Ft. 511.5—8. — Ft. 996. 30—31.
Mátraballa, Heves m. Menyecsketánc, Karikázó. Akt. 72. — Karéj, sergés. Ft. 929.
Mohora, Nógrád m. Karéj. Ft. 929.
Nagybátony, Heves m. Karéj, sergés. Ft. 929 — Akt. 308.
Nagyhind—Velké Hyndice, Nyitra m. Csehszlovákia. Imbolygó, Csárdás, helyben és előre. VOLLY István, 1944. 38—39.
Nagyréde, Heves m. Körtánc, szédülés, söndörgetős. LUGOSSY Emma, 1952. 38. — Ft. 731.5.
Péterfala—Petrovce, Gömör m. Csehszlovákia. Karéj. Ft. 859.10—11.
Rimóc, Nógrád m. Karéj. Ft. 347.2—3., 6—7., 14. — Akt. 481.
Szák-Szend, Komárom m. Karéj. Akt. 190.
Százd—Sazdice, Esztergom m. Csehszlovákia. Párválasztó leányjáték. Ft. 927.5.
Szederkénypuszta, Heves m. Karéj, sergés. Ft. 929.
Szuha, Nógrád m. Karéj, sergés. Ft. 929.
Szügy, Nógrád m. Karikázó. Akt. 480.
Tajti—Tachty, Gömör m. Csehszlovákia. Karaj, Ft. 870.1.
Tardoskedd—Tvrdošovce, Nyitra m. Csehszlovákia. Szinalázás. Ft. 590.10.
Vanyarc, Nógrád m. Karikázó kiszejáráskor. Ft. 359.4.
Váraszó, Heves m. Karéj, sergés. Ft. 929.
Vecseklő—Večelkov, Gömör m. Csehszlovákia. Karaj. Ft. 872.13.
Vértesketheły, Komárom m. Karikázó. Akt. 194.
Vizslás, Nógrád m. Karéjozó. Ft. 121. 3. — Körbetánc, senderülés. Ft. 929.
Zsére—Žirany, Nyitra m. Csehszlovákia. Ft. 612.8. — Körcsárdás. Ft. 612.11.

3. Az északkeleti karikázó

Északkeleti karikázó néven ismét több különböző népcsoport és kisebb táj körtáncait foglaljuk össze.[1] A Felföld keleti felének (Gömör, Heves, Borsod, Abaúj és Zemplén megye), valamint az Alföld északkeleti pereme (a régi Szabolcs, Szatmár, Bereg és Ung megyék) tánckultúrájának viszonylagos egysége a körtáncok esetében is megfigyelhető.

A megjelölt északkeleti területen a körtánc három fajtája él egymás mellett, s ezek egymást esetenként mintegy helyettesítve keverednek.

1. A szűkebb értelemben vett *énekes leánykörtánc* a keleti palócokra, barkókra (Gömör, Heves, Borsod m.) és az északkeleti hegyvidék (Abaúj és Zemplén m.) falvaira jellemző, másutt szórványos. Leggyakoribb elnevezései: karikázás, karéjozó, karéjozás, karikatánc, kerektánc, körbetánc, karikába, karéjba, körbe táncolni. A gyors forgó részt néhol penderedő, sendergő, sürdüngés névvel különböztetik meg, a kopogó lépések gyakorisága után pedig a dübögő, dübögős név is használatos.

2. *A párválasztó körtánc* az egész területen előfordul. Két funkcionális altípusuk különböztethető meg: *A)* A tavaszi párválasztó játékok kísérete gyermekdalszerű, s elnevezésük — mint másutt is — a dalszövegből ered (pl. hajlikázás, hajmeggyezés, egymeggyezés, hajtulipánozás, hajhajtánc stb.); *B)* párválasztó táncos társasjátékként lakodalomban alkalmazzák az ún. kacsázást, kacsástáncot, kacsajátékot, gácsértáncot vagy récetáncot.

Mindkét altípus fő mozzanata a körön belül táncoló pár tánca és az ezzel kapcsolatos párválasztás a körből. A gyermekjáték jellegű, egyszerűbb változatokban a kör csak sétál, miközben a középső pár csárdáslépésekkel táncol és forog. A második altípusban a körtánc formailag gazdagabb, s a csárdás motívumkincsével érintkezik. Rendszerint hangszeres zenére járják, vagyis mintegy átmenetet jelent a körcsárdás felé. A körcsárdás egyik, Nyírségben és Szatmárban használatos elnevezése, a „kacsázás" is erre a kapcsolatra utal.

3. *A körcsárdás* — a karikázót sok helyütt helyettesítő újabb, fejlettebb körtánc forma — a szóban forgó terület alföldi részein a legkedveltebb (Matyók, Nyírség, Bodrogköz, Szatmár). Gyakoribb elnevezései: körcsárdás, négyes csárdás, négyesbe, négyes forgó, négyeselő, kacsázás, racozás.

Az énekes karikázó szerepe az Alföld felé közelítve egyre csökken., s ezzel egyenes arányban nő a körcsárdás divatja. A Nyírségben és Szatmárban ritka énekes karikázót a körcsárdás s a böjti párválasztó körjáték helyettesíti. Ahol találunk énekes körtáncot (pl. Ajakon), ott is nagymértékben ötvöződik a csárdással. A terület körtáncainak egységességét elsősorban az erősen érvényesülő körcsárdás divatban mérhetjük.

A leánykörtáncok a leánybandánként szokásos vasárnapi szabadtéri táncalkalmak, a fonóházi táncolások, a bálszüneti karikázások mellett a tavaszi, falukerülő énekes, táncos szokások alkotó részeként is szerepelnek. A borsodi „hangafaluzás"-ban, a bodrogközi, tiszaháti „zöldágjárás"-ban vagy „zöldágvágás"-ban a kapuzó, vonuló, kígyózó játékok közé illeszkedik a körtánc.

Lakodalmi szertartásos táncként főként a Hegyközben alkalmazzák a leánykörtáncot: a menyasszonytánc, a kontyoló menyecsketánc, a gazdasszonyok

[1] Az északkeleti körtáncok irodalma: Lajos Árpád, 1965; Lajos Árpád—Schandl Vilmosné, 1957; Lugossy Emma, 1952; Martin György—Pesovár Ernő, 1958; MNT III.B.; Molnár István, 1953; Takács András, 1971; Ortutay Gyula, 1935; Szentpál Olga, 1961; Varga Gyula, 1955; Volly István, 1944; Petercsák Tivadar, 1978.

tánca gyakran ugyanabban a formában zajlik le, mint a karikázó. A lakodalmi körtáncokban gyakori a több, koncentrikus körben való több szólamú táncolás.

A leánytáncok az északkeleti hegyvidéken nem korlátozódnak csupán a karikázókra. Sövénytáncok, kígyózó, kapuzó játékok, kvadrill formák, kalácsozó leányjátékok egyaránt találhatók itt.[2] Mindezt a gyermekjátékanyag feltűnő gazdagsága is kiegészíti.

Az északkeleti körtáncok dallamkincsének csoportjait nagyjából a fentebb vázolt típusok és funkcionális keretük határozza meg:

1. A böjti, tavaszi falukerülés, a páros oszlopban vagy füzérformában járt *kapuzó- bujós vonulás* szorosan kapcsolódik a körtánchoz, annak mintegy előjátékát, keretét alkotja. Dallamai mindig gyermekdalszerű, ismétlődő motívumpárokból felépülő, olykor már strófába is szerveződő egyszerű dallamok (84—86. dallampélda). Ez a dallamcsoport szorosan ölelkezik a böjti párválasztó körjátékok dallamaival. A 86. a-d. dallampéldáink esetében egyazon dallam változatai vidékenként más-más böjti játéktípushoz kapcsolódnak. A 86a-b. dallam a beregi Tiszaháton a vonulós „zöldágvágás", a Nyírség északi részén a „hejtulipánozás" nevű láncjáték (86c. dallampélda), délebbre pedig a párválasztó „hajlikázás" (86d. dallampélda) egyik kísérődallama.

84. Kapuzó-bújós játék

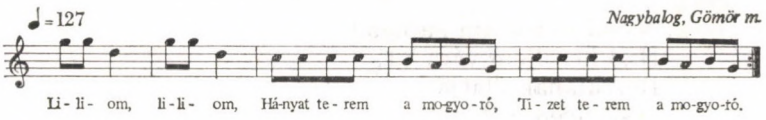

85. Vonulós láncjáték

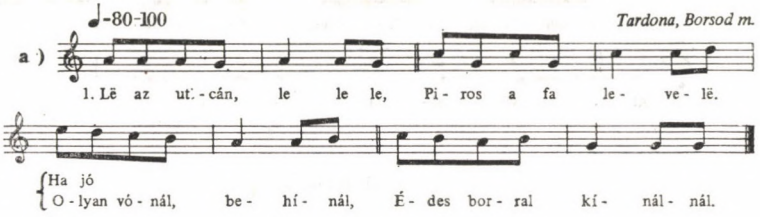

2. Azzal szerencsés vagyok,
Hogy az úton nem vagyok.
A szomszédba ballagok,
Rózsám mellett mulatok.

3. Az én ludam elveszett.
Én azt keresni megyek.
Nincsen annak más jegye:
Szárnya hegye fekete.

[2] Lajos Árpád, 1965; Molnár István, 1953; Petercsák Tivadar, 1978.

4. Az én kötőm madzagja
Csupa piros pántlika.
Lika, lika, pántlika,
Csupa piros pántlika.

Tardona, Borsod m.

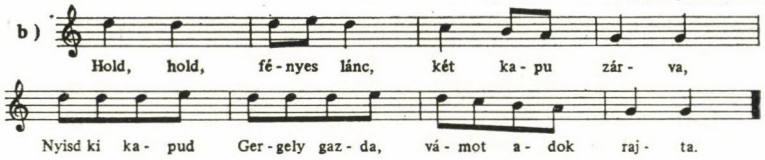

86. „Zöldágvágás", kapuzó-bújós játék

Gelénes, Bereg m.

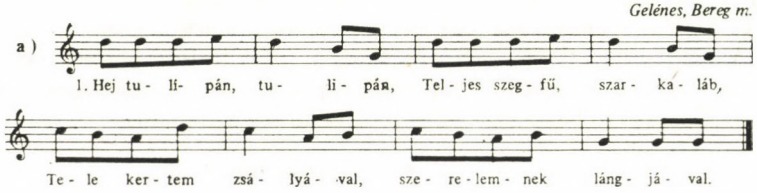

2. Nyisd ki rózsám kapudat,
Had kerüljem váradat,
Rózsafának illatja
A szerelem példája.

Gelénes, Bereg m.

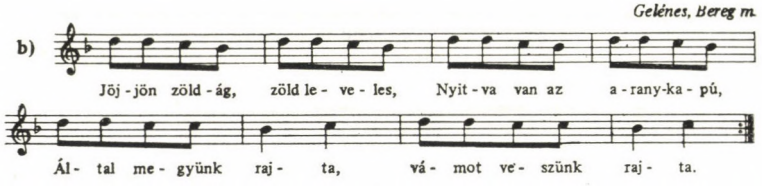

Hejtulipánozás

Nyírtura, Szabolcs m.

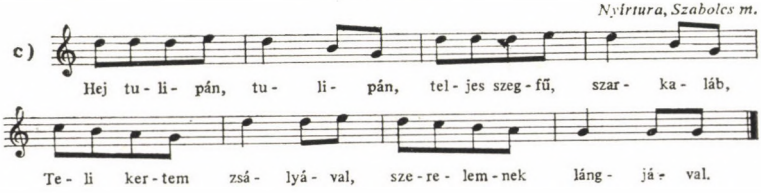

Hajlikázás

Érpatak, Szabolcs m.

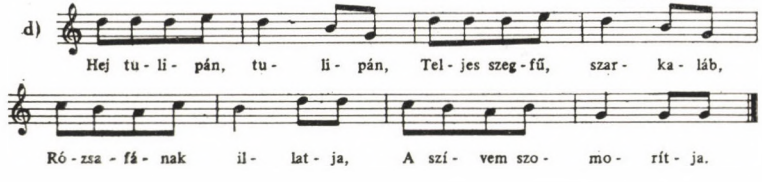

2. *A böjti párválasztó körjátékok* dallamvilága (86d—93. dallampéldák) is nagyrészt gyermekdal jellegű. A legegyszerűbb 1—2 soros dalocskák, a strófikus forma felé tartó fejlettebb dallamalakulatok és négysoros régi táncdalok találhatók közöttük. A 88. dallampélda változatai jól szemléltetik a dallamforma fokozatos épülését, fejlődését. E dalok szövege többnyire közvetlenül utal a falukerülésre és a párválasztó játékra is (87., 91—92. dallampélda). A nyírségi „hajlika"-dallamok egy faluból származó sorozata mintegy keresztmetszetet ad a böjti párválasztó körtáncdalok egységes, régies jellegéről: mind gyermekdalszerűek vagy régi dudanóták (90., 93. dallampélda), új stílusú dal nem akad közöttük. Némelyik dallamban feltűnik a páros és páratlan ütemfajták (2/4—3/4), illetve a tetrapódikus és tripódikus dallamsorok proporciószerű keveredése (88b-c., 89., 91. dallampélda).

87.

Szabolcs, Szabolcs m.

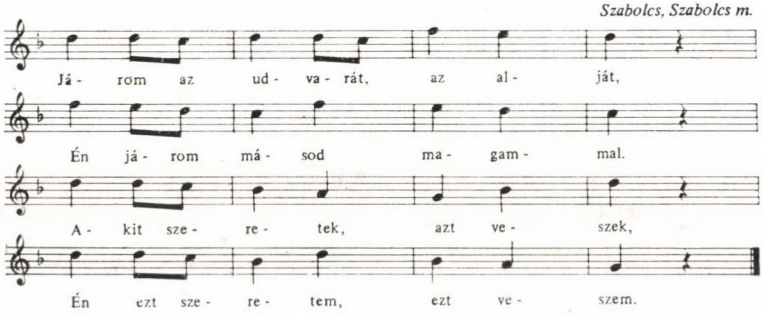

88. Hajlika

Érpatak, Szabolcs m.

a)

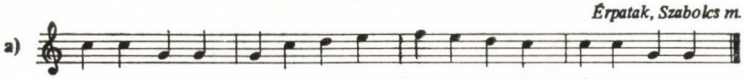

2. Főzök neki száraz tésztát, Rápergelem a kismacskát.
3. Tizenhárom kacsatojás, Ez a kislány fodrosruhás.
4. Nem az Isten adta neki, A babája vette neki.
5. Este van már, késő este, Jár a bicikli kereke.
6. Azt is tudom ki ül benne, Orosz Marcsa lötyög benne.
7. Orosz Marcsa bű ruhája, Megakadt a rózsafába.
8. Nem a rózsafa fogta meg, A babája markolta meg.
9. Ereszd babám a ruhámat, Ne szomorítsd az anyámat.
10. Meg van az már szomorítva, Te vagy a vigasztalója.
11. Hódvilágos az én kötőm, Béreslegény a szeretőm.
12. Nem bánom én, ha béres is, Lesz még abból dohányos is.
13. Kútágasra szállott a sas, Engem babám ne csalogass.
14. Csalogatott engem más is, Náladnál szebb virágszál is.

Érpatak, Szabolcs m.

b)

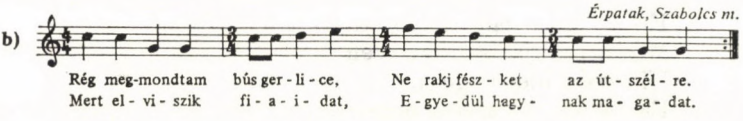

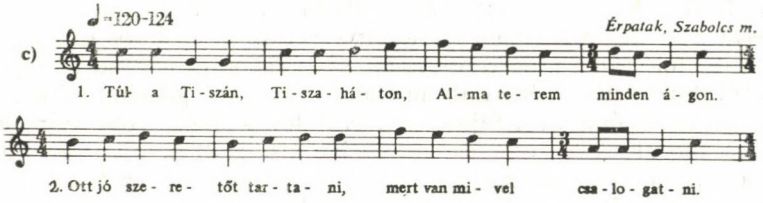

3. Én is adtam egy kislánynak, Kifecsegte az anyjának.
4. Megállj kislány az irgalmát, Nem kapsz többet piros almát.

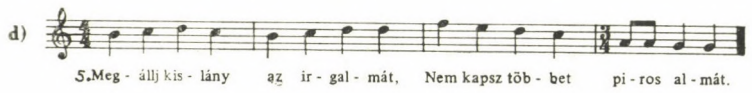

89. Hajlika

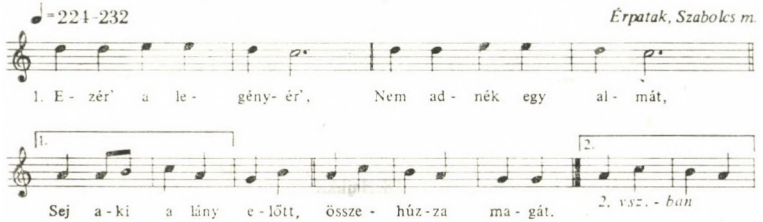

2. Összehúzza magát, Eltátja a száját
Egye meg a fene, Azt a málé száját.
Sej egye meg a fene, Azt a málé száját. (ism.)

90. Hajlika

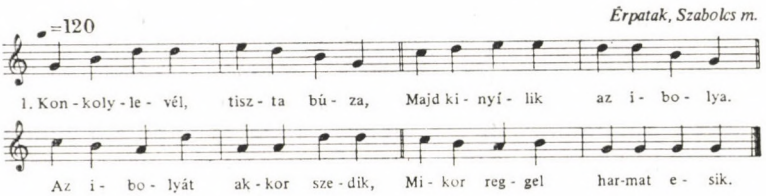

2. Én az uram nem szeretem
Még a csókját sem kedvelem,
Ifiú csók illet engem,
Barna legény szeret engem.

91. Hajlika

Érpatak, Szabolcs m.

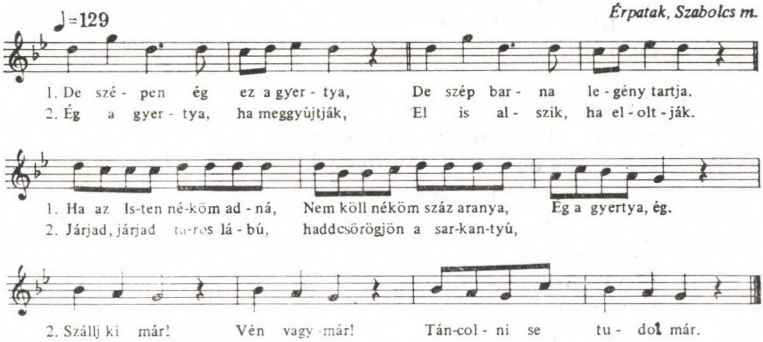

92. Hajlika

Érpatak, Szabolcs m.

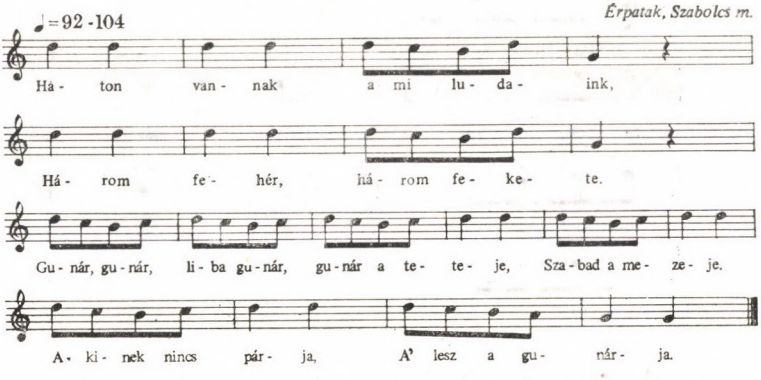

93. Hajlika

Királytelek, Szabolcs m.

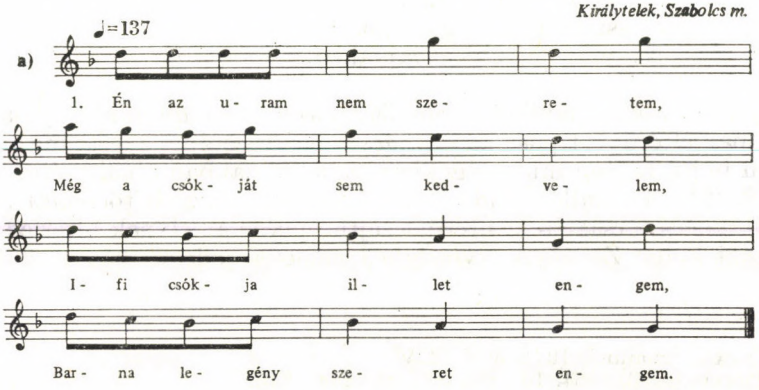

2. Ha szeretne, bár elvenne,
Papirosbúl gyócsot venne.
Aranyláncot tizenkettőt,
Három aranyos fékötőt.

3. Három házba hat kemence,
Körüljártam, még sincs este.
Ha nincs este, van menyecske,
Uccu kincsem, teremtette.

4. Ablakomba két kis csirke,
Egyik kokas, másik jérce.
Kiveszem a zúzát, máját,
Csókolom a rózsám száját.
Eljöhet az úr estére
Jó vacsora lesz belőle (ism.)

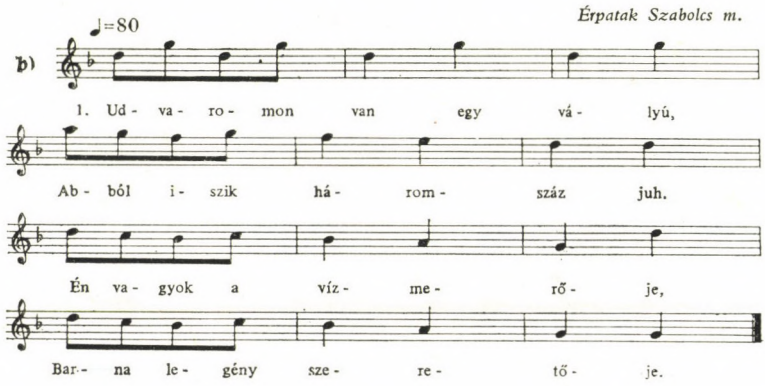

2. A szeretőm jónak látszik,
De csak akkor, mikor játszik.
Szembe: szeretőm, angyalom,
Mások előtt földig ádom.

3. Földig alázom magamat,
Szeretem a galambomat,
Hosszú útnak nagy a pora,
Nagy az én szívem fájdalma.

3. A párválasztó játékok formailag hasonló — de funkciójában és zenei anyagában eltérő — típusa az ún. *gácsértánc* (récetánc, kacsatánc v. kacsázás). Ez nem böjti, hanem mulatságokban, lakodalmakban alkalmazott táncos társasjáték (94—95. dallampélda), melyben a 18. századi történeti forrásokban feltűnő táncos társasjáték[3] utódját sejthetjük, s amelynek kiterjedt a szlovák rokonsági köre.[4] Zenéje a Nyírségben németes jellegű (95. sz. dallampélda).

[3] Muntág, Emanuel, 1974. 36V., 37V.
[4] Zálešák, Cyril, 1964. 13., 19., 37., 90., 244—245.

Borsodi dallamában 3/4—2/4 ütemű sorok váltakoznak (94. dallampélda). Mind az előző (2. böjti párválasztó), mind pedig a következő (4. karikázó) csoportban előfordul a gúnár, kacsa, réce táncnévként való használata vagy a dalok szövegében való említésük. Az északkeleti területen ez csaknem mindig a párválasztó játékos körtáncra utal,[5] de olykor még a párválasztó mozzanat nélküli, zeneszóra táncolt körcsárdásra is átviszik ezt az elnevezést.

94. Párválasztó körtánc

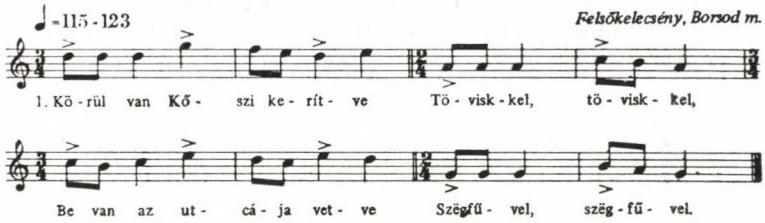

2. Szakajtanék a kötőmbe,
De kihull, de kihull,
Elmaradtam a kedves galambomtul - tul - tul - tul.

3. Megállj, kacsa, ha jelérlek,
Tas, tas, tas, tas, tas, tas.
Ha jelérlek, megölellek,
Tas, tas, tas, tas, tas, tas.

95. Réce tánc

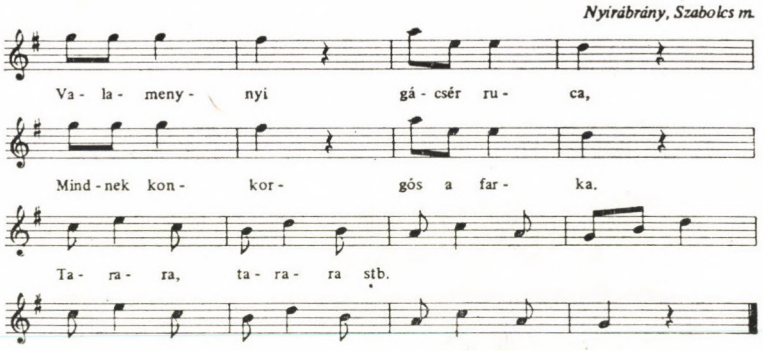

4. A tényleges *karikázók dallamai* eltérnek az eddigiektől, de nem alkotnak sajátos, alkalomhoz kötött, egynemű dallamkategóriát. Az északkeleti karikázókhoz is a vidék általános csárdás dallamai kapcsolódnak, amelyben szintén

[5] A Hegyközben a gúnár- vagy libatánc elnevezés a labirintus-táncot, a kígyózó, tekergőző válltáncot is jelöli.

népzenénk újabb stílusrétege uralkodik.[6] (Lásd a 392. sz. táncpélda A, B, D dallamait és a 100. dallampéldát.) A régi stílus néhány szívós életű, jellegzetes északkeleti dallama képvisel csupán régibb zenei anyagot (96., 97., 100., 101. dallampélda). Ezek között dudanóták vagy dallamilag régi, de ritmikájukban már csárdásszerű, alkalmazkodó ritmusú dalok találhatók. Néhány hegyközi, abaúji karikázó dallam (98. 103. dallampélda és a 392. sz. táncpélda c. dallama) szlovák kapcsolatokra utal. A jellegzetes szlovák felfelé tercváltás jellemzi a 103. sz. dallampéldát. A lakodalmi karikázó, az ún. „menyecskeforgatás" dallama (98. dallampélda) az abaúji, Kassa-vidéki szlovákság körében is általános. A vegyes lakosságú falvakban (Györke—D'urkov) magyar és szlovák szövegű versszakokkal váltakozva éneklik a lakodalomban.

96. Körtánc

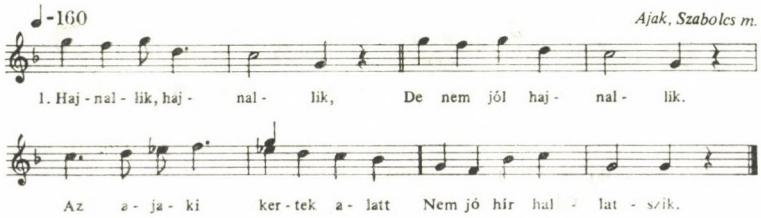

2. Megöltek egy legényt,
Pár száz forintjáért.
Belelökték a Tiszába
Piros pejlováért.

3. Tisza be nem vette,
Partjára kitette.
Arra ment egy halászlegény,
Hálójába tette.

4. Elvitte egészen,
Kolozsvár szélére.
Kolozsvári temetőbe
Szépen eltemette.

5. Arra ment az anyja,
Kérdi hol a fia?
Kelj fel, kelj fel, édes fiam,
Gyere velem haza.

6. Nem mehetek haza,
Mert meg vagyok halva,
Kolozsvári temetőben,
El vagyok hervadva.

[6] Az északkeleti terület dallamkincsére vonatkozó regionális dallamgyűjtemények: Ág Tibor, 1974; C. Nagy Béla—Sztareczky Zoltán, 1972; Halmos István, 1959; Lajos Árpád, 1955; Sztareczky Zoltán, 1959; Vargyas Lajos, 1941, 1960; 1961; 1963; Volly István, 1953; Ujváry Zoltán, 1977.

97. Körtánc

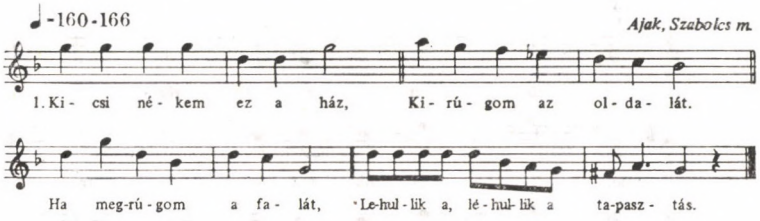

2. Kicsi még a mi lányunk,
Ne járjon kend minálunk.
Majd megnő a mi lányunk,
Akkor, akkor, akkor gyere minálunk.

3. Megnőtt mán a mi lányunk,
Jöhetsz te már minálunk.
Se nem kicsi, se nem nagy,
Éppen, éppen, éppen hozzám való vagy.

98. Forgatós

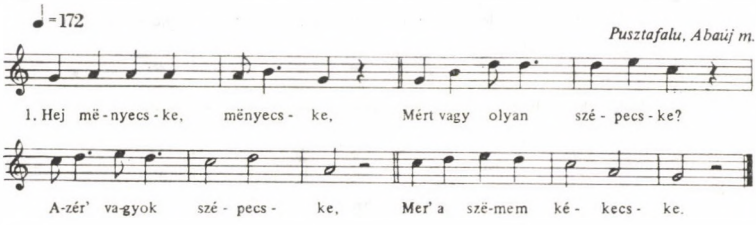

2. Hej kiskésem, kiskésem,
Csárdás kis feleségem,
Tebenned van mindenem,
Minden gyönyörűségem.

3. Vidd el Bözsi, vidd el már,
Mer' a tyúk is tudja már.
Ha a kakas megtudja (hej !)
Ki is kukorékolja.

4. Hej rozmaring, rozmaring,
Leszakadt rólam az ing.
Marcsa a feleségem,
Majd megvarrja az ingem.

99. Körtánc

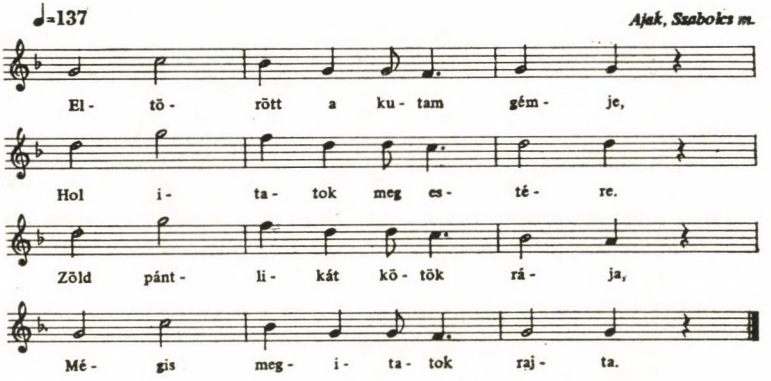

100. Körtánc

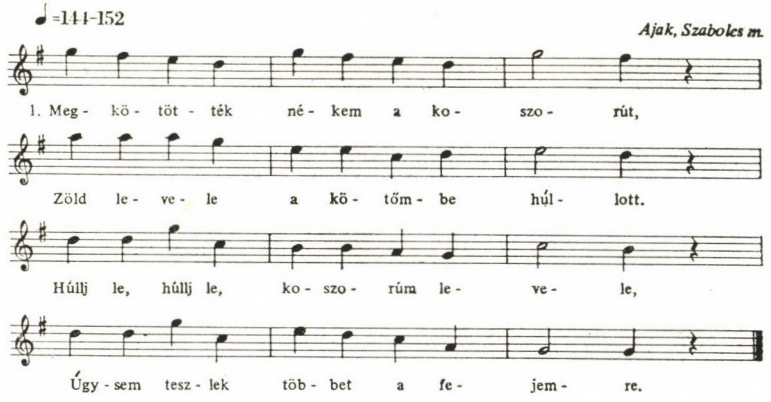

2. Alacsony fán terem a ribizli,
Illik az én babámnak a mizli.
Felfésüli gesztenyeszín haját,
Fújja a szél piros pántlikáját.

3. Elmondhatom én már azt, hogy jaj, jaj,
Nem jól sütött rám a piros hajnal.
Most is olyan szerető hagyott el,
Amíg élek, sose felejtem el.

2. Hej de sokat elindultam, elmentem,
Tinálatok soha be nem mehettem.
Kapud előtt úgy megfogott valami,
Fáj a szívem, ki se tudom mondani.

44. Körtánc a lakodalmas menetben. Sári, Pest m. 1955

45. „Körbe-tánc" a falu szélén. Bag, Pest m. 1955

46. Karikázó. Hévízgyörk, Pest m. 1955

47. Körtánc a „gyereklagziban". Bag, Pest m. 1955

48. „Körbetánc". Legénd, Nógrád m. 1976

49. „Karéj". Rimóc, Nógrád m. 1956

50. „Karéjos". Ostoros, Heves m. 1976

51. „Karéjba". Bodony, Heves m. 1976

52. „Sergős". Maconka, Heves m. 1976

53. „Sürgés". Felsőtárkány, Heves m. 1954

54. „Karikatánc" a farsangi mulatságban. Felsőtárkány, Heves m. 1954

55. Karikázó (forgós). Nyíri, Abaúj m. 1974

56. „Menyecsketánc" v. „kontyoló". Nyíri, Abaúj m. 1974

57. „Menyecsketánc" v. „kontyoló". Nyíri, Abaúj m. 1974

58. Körtánc. Ajak, Szabolcs m. 1973

59. „Gácsértánc". Szabolcs, Szabolcs m. 1956

101. Körtánc

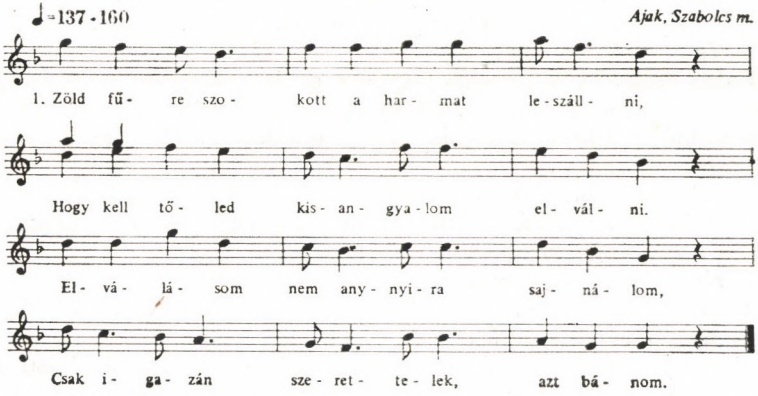

3. Fájhat is annak a lánynak a szíve,
Kinek másat szeret a szeretője.
Lám az enyém másat szeret, mégse fáj.
Talán szebbet, de jobbat nem nálamnál.

4. Veszett kutya, mard meg a szeretőmet,
Mért csaltad meg az én árva szívemet.
Hagytad volna (az) árva szívem pihenni.
Más is gondját tudta volna viselni.

5. Deres a fű, kispejlovam, ne egyél,
Még az éjjel a babámhoz elvigyél.
Vigyél engem kispejlovam odáig,
Hogy ne fájjon (a) babám szíve sokáig.

Az északkeleti területen még élő formában tanulmányozható a körtáncok ének-kíséretének néhány jellegzetessége. Az egymás után következő különböző dallam- és szövegstrófák között a leányok rövidebb-hosszabb, meghatározatlan időtartamú szünetet tartanak, anélkül azonban, hogy a táncot megszakítanák. (Magyarbőd, Hegyköz, Novaj, Tardona.) Ez a gondolkodási szünetet jelentő néma táncolás másutt (pl. Sárközben) is jellemző volt a leánykarikázók előadására. Az új nóta- vagy versszakkezdés másik — Kelet-Szlovákiában is gyakori — formája az, amikor a nótakezdő már az előző dallamstrófa utolsó ütemébe bekiáltva elkezdi a következő dallamot, s a többiek azonnal igazodnak (Ajak). Ez olykor sajátos ritmikai eltolódást eredményezhet a továbbiakban a tánc és a dallam között. (Pl. a fent hangsúlyos forgás lent hangsúlyossá válik, vagy a nyitó-zárólépés fordított sorrendű záró-nyitólépéssé válik a zenéhez viszonyítva. Lásd a 342—343. motívumpéldát.)

Az északkeleti körtáncokban előforduló *összefogódzási* módok: 1. az egyszerű kézfogás, 2. derék mögött keresztezett koszorúfogás, és a 3. vállfogás.

A körmozgás előforduló *típusai:*

1. A kör egyirányú lassú vagy gyors forgómozgása. Dominál a napirányú keringés. (Nyitó-zárólépéssel, egylépéses csárdással, forgólépéssel vagy keresztező lépéssel valósul meg.)

2. Balra haladó ingamozgás (egylépéses és kétlépéses csárdással).

3. Szimmetrikus ingamozgás (egylépéses és kétlépéses csárdással).

4. Szűkülő-táguló körmozgás balra haladással. (Egyszerű sétálással vagy egylépéses csárdással.)

5. Helyben mozgás (kopogós, lippentős motívumokkal).

Az északkeleti karikázók körmozgásának legjellemzőbb összefoglaló tulajdonsága a *többnyire napirányú forgás.*

A karikázó motívumanyaga:

1. Legegyszerűbb motívuma a nyugati palóc karikázókra is jellemző balra haladó nyitó-zárólépés (lásd 331—334. motívumokat).

2. Az egylépéses csárdás *a)* szimmetrikus formájánál (lásd a 336—338. motívumot) gyakoribb a *b)* balra haladó aszimmetrikus változat (339—341. motívum). E motívumfajta legjellegzetesebb északkeleti formája *c)* a nyitózáró egylépéses csárdás, amikor a balra lépést nem a szokásos ellenirányú, hanem mellézáró párja követi (342—350. motívum). Ezáltal tulajdonképpen az előző (1) motívumfajta kétrészes időtartamú, augmentált változata jön létre (347—350. motívum). A szimmetrikus egylépéses csárdást csak bevezető, illetve átvezető lépésként (336—337. motívum és a 392. sz. táncpélda) vagy a párválasztó játékok párostáncának motívumaként alkalmazzák (338. motívum).

3. A szűkülő-táguló körmozgás egyszerű sétálással vagy az egylépéses csárdás egyik megfelelően ismételt, (Sárközből is ismert) térbeli változatával, valamint ennek ritmikailag elaprózott formájával kapcsolódik (351—354. motívum).

4. A kétlépéses csárdás szimmetrikus és aszimmetrikus formái egyaránt gyakoriak (355—362. motívum). A szokásos balra haladó aszimmetria (358—360. motívum) itt speciális térbeli változatban is jelentkezik: a 361—362. motívumváltozatok esetében a motívumpár második fele nem tartalmaz ellenirányú jobbra lépéseket, mint az általában szokásos. A csárdás forgójaként alkalmazott kétlépéses motívumban gyakori a hasonló térbeli megoldás.

5. A keresztező lépés a karikázó friss részének szórványosan előforduló motívuma (334. motívum b. része; 335. motívum) vagy a párválasztó játék párostáncának forgólépése (363. motívum).

6. Az északkeleti karikázók gyors részének uralkodó motívuma a fent hangsúlyos, nyitott forgólépés (333b., 358 b., 364—373. motívum). Többnyire balra halad, jobbra forog. Lépő és ugró változatai egyaránt gyakoriak. A párválasztó játék párostáncának is ez a forgólépése (365., 370. motívum).

7. Utolsóként a vidék körcsárdásainak legjellemzőbb motívumait mutatjuk be (371—391. motívum), amelyek olykor az énekes karikázókban is szerepelhetnek. Ilyenek: *a)* az előrevágó-lengető (374—379. motívum), *b)* ugrós bokázó (380—381. motívum), *c)* kopogó cifra és kisharang (382—385. motívum), *d)* s ennek bokázóval összetett formái (386—389. motívum), valamint *e)* a lippentős motívumok (390—391. motívum). E különböző motívumfajták közös vonása, hogy főként helyben mozognak, s nem haladó jellegűek, mint általában a karikázó lépései.

8. Az északkeleti karikázók egy szűkebb területre — az abaúji Hegyközés Kassa-vidékre — jellemző, önálló táncegységet alkotó része az ún. válltánc. Ilyenkor a karikázó szokásos összefogódzási módja úgy módosul, hogy a táncosok már nem a kör középpontja felé, hanem a menetirányba elfordulva, az előttük álló táncos vállaira helyezik kezeiket, és sétálva vagy futólépésekkel

haladnak körben, majd fél fordulattal irányt váltanak és másik szomszédjuk vállait megfogva ellenkező irányban futnak tovább. Ezáltal a kört ide-oda forgatják, az irányváltáshoz tapsolnak. (Nyíri, Nagyhuta, Magyarbőd, lásd a 392. sz. táncpéldát.) Nyíriben a kísérő dalszövegnek (102 dallampélda) megfelelő kézgesztusokat is tesznek. Ezzel a libasoros összefogódzásmóddal[7] néhol

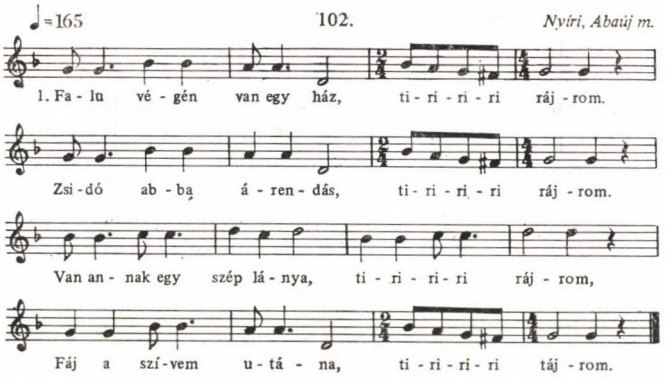

a tánc befejezéseként — az északkeleti lakodalmi labirintustáncok formájának megfelelően — a körformát megbontva kígyózó tekergésnek indulnak (Pusztafalu, Fűzér, Nyíri, Vágáshuta).

Az északkeleti körtáncok szerkezeti felépítése falvanként is különbözik, attól függően, hogy az egyes karikázó változatokban hány motívumfajta, illetve ennek megfelelő táncrész követi egymást. A vidék karikázóiban a motívumsorok vagyis táncrészek száma 2—5-ig terjedhet. Ezek a táncfolyamatban többször ismétlődnek azáltal, hogy ciklikusan — olykor kisebb-nagyobb sorrendi módosulással, de rendszeresen — vissza-vissza térnek. Egy-egy — minden részt magába foglaló — teljes ciklus viszonylag rövid idő alatt, mintegy 3—5 dallamstrófa időtartama alatt fejlődik ki.

Az északkeleti vidék karikázójában a lassú és friss rész nem válik el élesen egymástól tempó és dallamkincs tekintetében, miként e vidék lassú és friss csárdása között sincs éles határ. Ehelyett legfeljebb fokozatos, egyenletes gyorsulás tapasztalható a tánc folyamán.

I. A legegyszerűbb karikázókban

a) a kört lassan egyirányba forgató nyitó- zárólépést (1. motívumtípus) vagy egylépéses csárdást (2 c. motívumtípus) a gyors forgólépés követi (6. motívumtípus), (lásd a 334. motívumpéldát, Domaháza), vagy másutt a

b) keresztező lépés (5. motívumtípus), (lásd a 334. motívumpéldát, Tiszaluc).

c) Az újabb körtáncokban pedig a kétlépéses csárdást (4. motívumtípus) követi a forgás (lásd a 358. motívumpéldát, Tard).

d) A Hegyközben a kör ingamozgását eredményező, bevezető szimmetrikus egylépéses csárdás motívum (2a. motívumtípus) fokozatosan, szinte észrevétlenül alakul át a kört lassan egyirányban forgató nyitó-záró egylépéses csárdássá (2b-c. motívumtípus), majd ezt váltja fel a gyors forgás, amelynek dobogó lezárása után újra előlről kezdődik a folyamat (Pusztafalu, Komlóska), vagy néhol

e) irányváltással ellenkezőleg is megforgatják a kört (Vágáshuta).

[7] A neve a Hegyközben szintén gúnártánc, libatánc, vagyis egybeesik a párválasztó táncos társasjáték nevével.

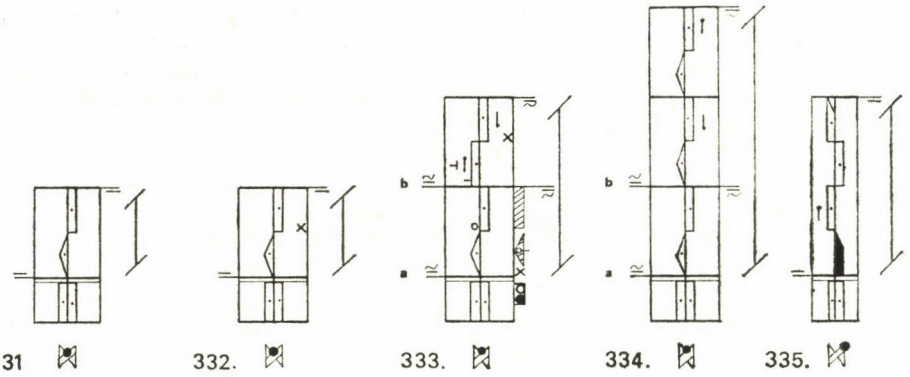

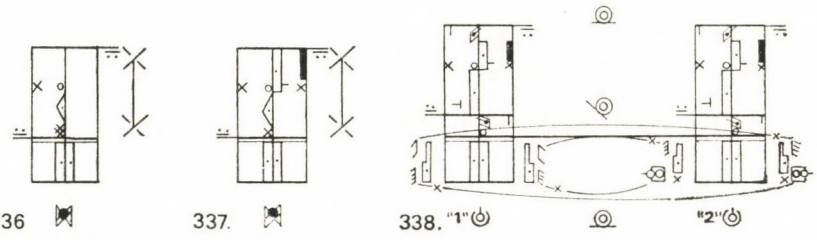

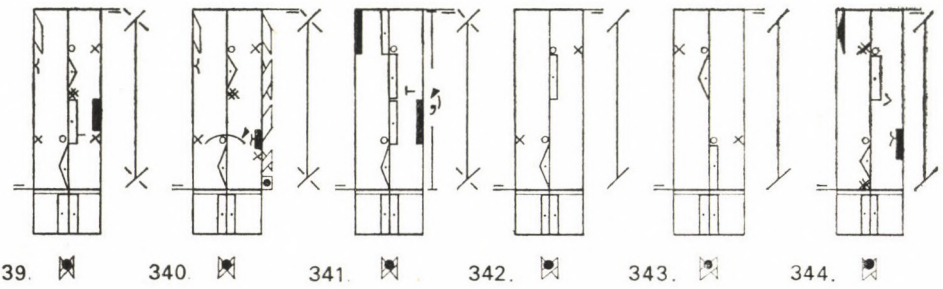

II. a) Az egylépéses lassú és a gyors forgás közé — átvezető részként — olykor néhány helyben figurázó, kopogó lépés illeszkedik (7c. motívumtípus). Ezekből másutt

b) hosszabb, önálló motívumsorok, táncrészek fejlődhetnek ki (Nagyhuta).

III. A karikázó más körmozgástípussal való gazdagodását jelenti a kört szűkítő-tágító, ringó mozgás beékelődése az eddigi egyszerűbb, általános részek

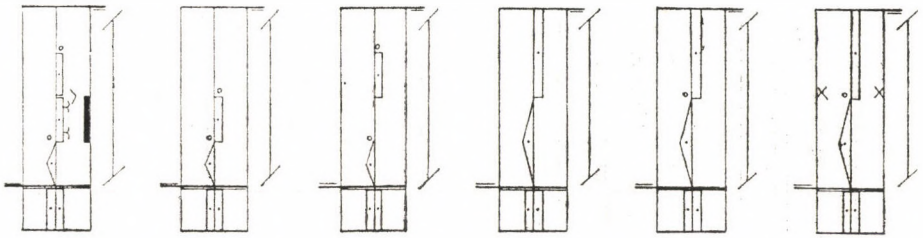

345. 346. 347. 348. 349. 350.

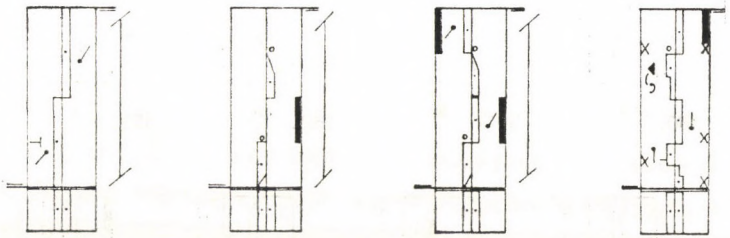

351. 352. 353. 354.

345-358=

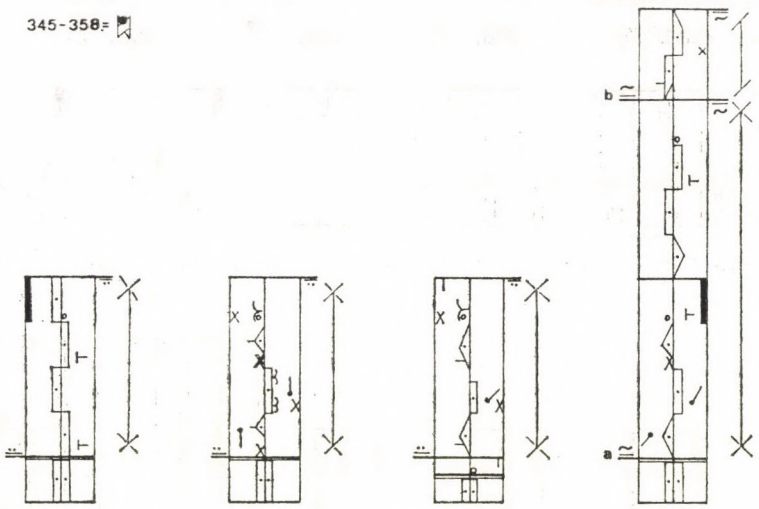

355. 356. 357. 358.

közé, mégpedig úgy, hogy az egylépéses csárdás előre-hátra ringó motívummá alakul át (3. motívumtípus), s ezt követi a gyors forgó, majd kopogó motívumsor (Szirénfalva, Tardona).

IV. Teljesen másnemű — szinte új táncként is értelmezhető — részt jelent a válltánc (8. motívumtípus) megjelenése a hegyközi karikázókban. Ez vagy

a) az eddig ismertetett körtáncciklusok valamelyikének végéhez illeszkedik (Magyarbőd, Nyíri), vagy néha

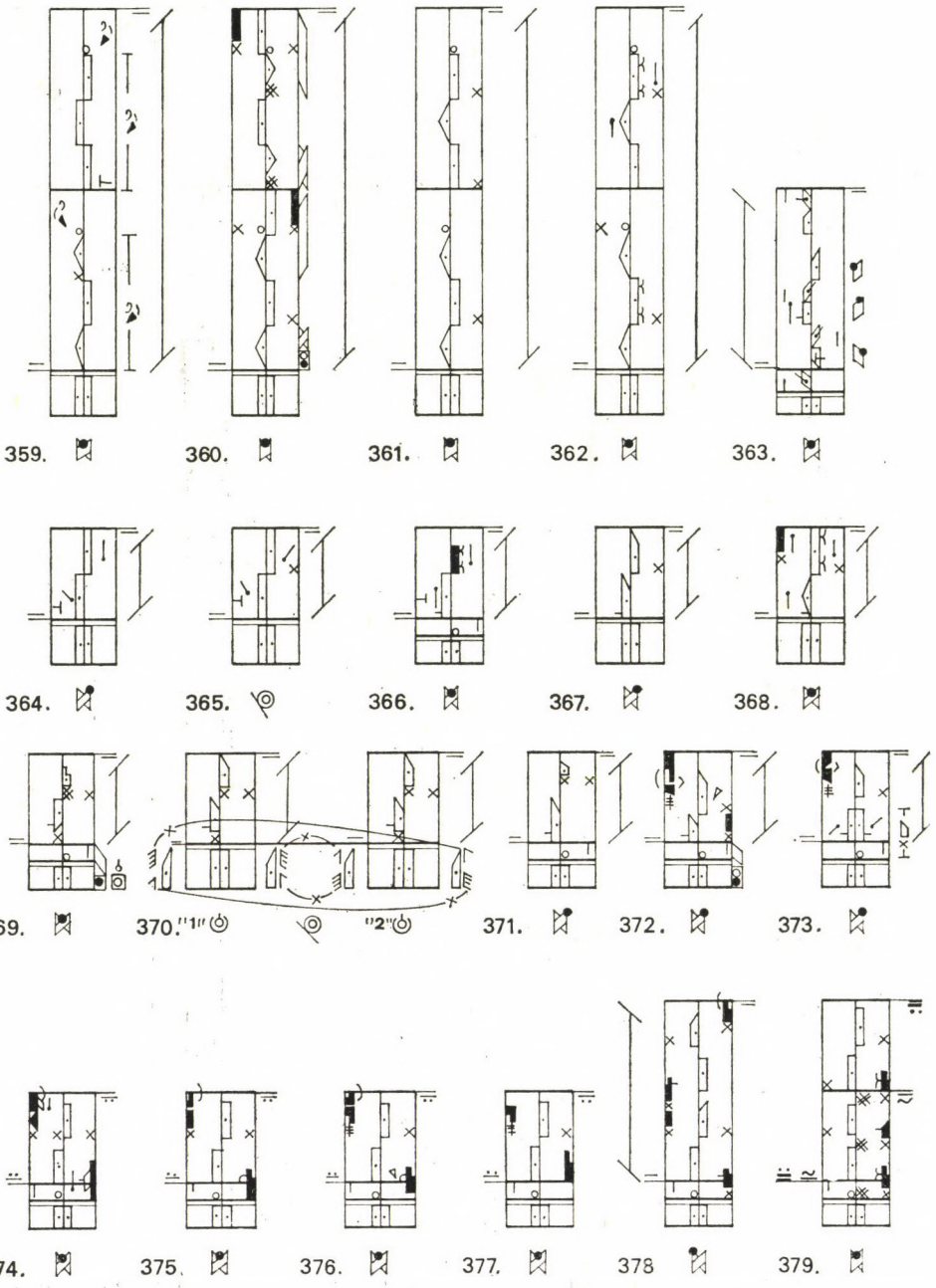

b) a teljes karikázó folyamat befejezéseként jelenik meg (Füzér).

A közölt *magyarbődi „karikatánc"* változat minden előforduló táncrészt sűrítve magába foglal: az északi karikázók fő alkotórészét jelentő 1. egylépést a már-már önálló motívumsorrá fejlődő 2. kopogó rész vezeti át a 3. gyors forgásba. Az eddigiek kissé módosult, másik irányú forgással is kibővült vál-

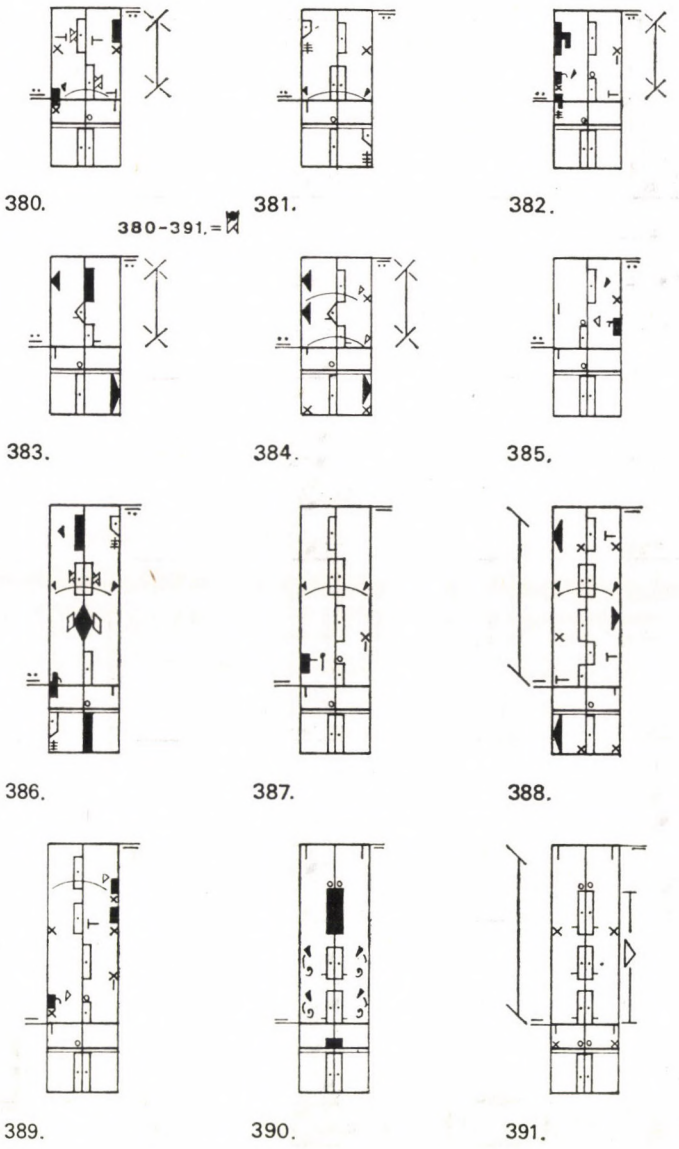

tozata után 4. egylépés, 5. kopogó, 6. forgás balra, 8. egylépés, s az elütő jellegű 9. válltánc rész következik. 10. Újabb kopogó motívumsor, majd 11. ki-be ringó belépő rész után pedig újra a legáltalánosabb 12. forgó rész következik. Mindez 8 — néha ismétlésekkel kibővült — strófa időtartama alatt zajlik le. A táncban előfordul néhányszor — az északkeleti területre oly jellemző — néma, éneklés nélküli táncolás is, miközben a következő nótán gondolkodnak. A tánc tempója végig egyenletes, alig gyorsul, csupán a zeneileg más jellegű válltánc résznél lassul a tempó. (Lásd a **392.** sz. kinetogramot.)

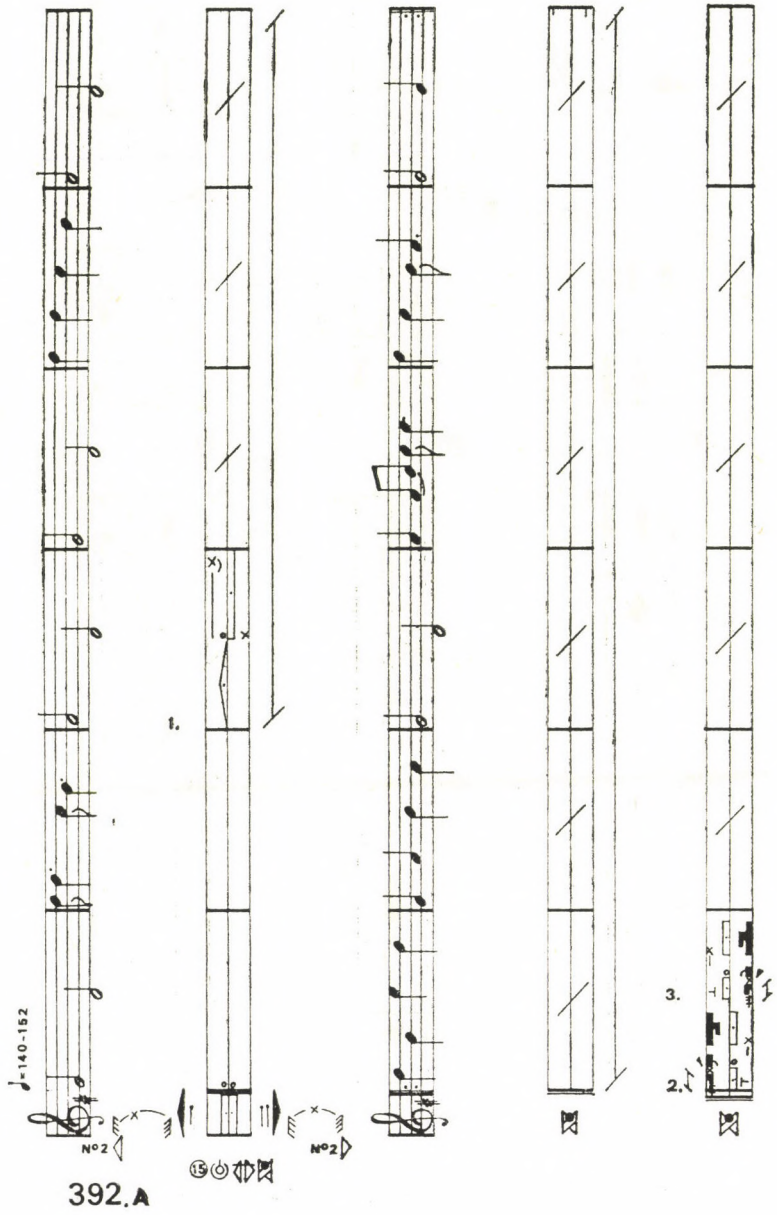

392. A

Összefoglalva: Az északkeleti karikázó típus néhány egyszerű és régies vonás (nyitó-zárólépés, szűkülő-táguló körmozgás, napirányú forgás) megőrzése mellett is nagymértékben átszíneződött az új magyar táncstílus hatásával. Az új stílusú dalok egyeduralma és a csárdásból való gyakori motívum-kölcsönzés ezt feltűnően mutatja. Ez a hatás eredményezhette a vidék karikázóinak viszonylagos lépésgazdagságát, gyorsan váltakozó rövid motívumsorait, „táncosabb" jellegét. Az Északkelet-Alföldön rendkívül intenzív körcsárdás-divat még ezt az új stílussal átszínezett énekes körtáncot is kiszorította. A körtánc

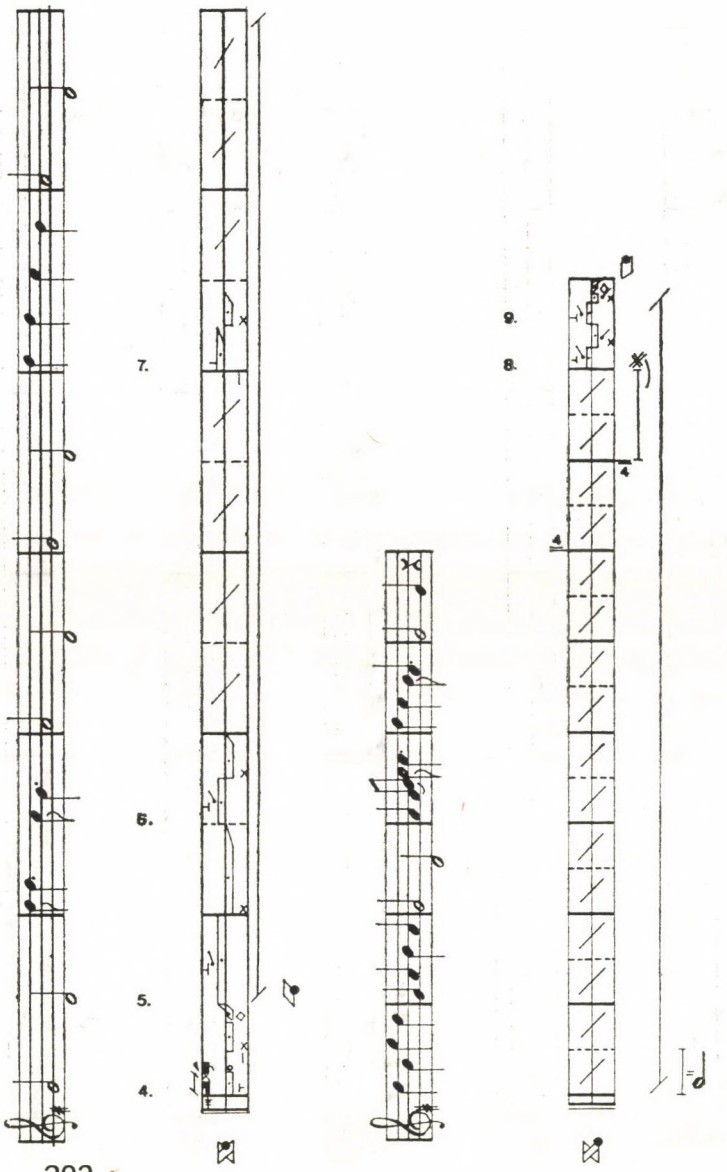

392.A

régibb zenei anyagát a böjti párválasztó játékok őrizték meg. Feltűnő a Fär-Öer lépés szinte teljes hiánya[8] az északkeleti körtáncokban, amely pedig minden más vidék karikázóiban számottevő szerepet játszik.

[8] Egyetlen előfordulására vonatkozó adatunk a Borsod megyei Cserépváraljáról származik. LAJOS Árpád, 1965. 546—547.

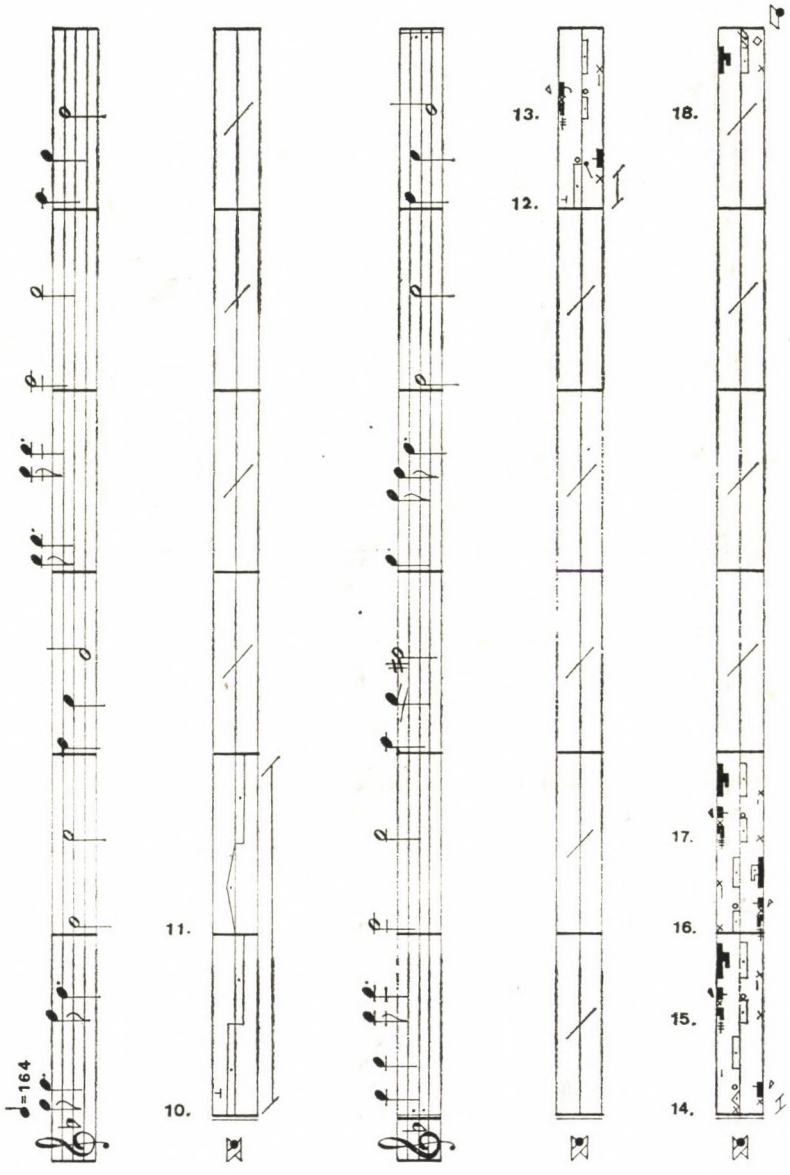

392.B

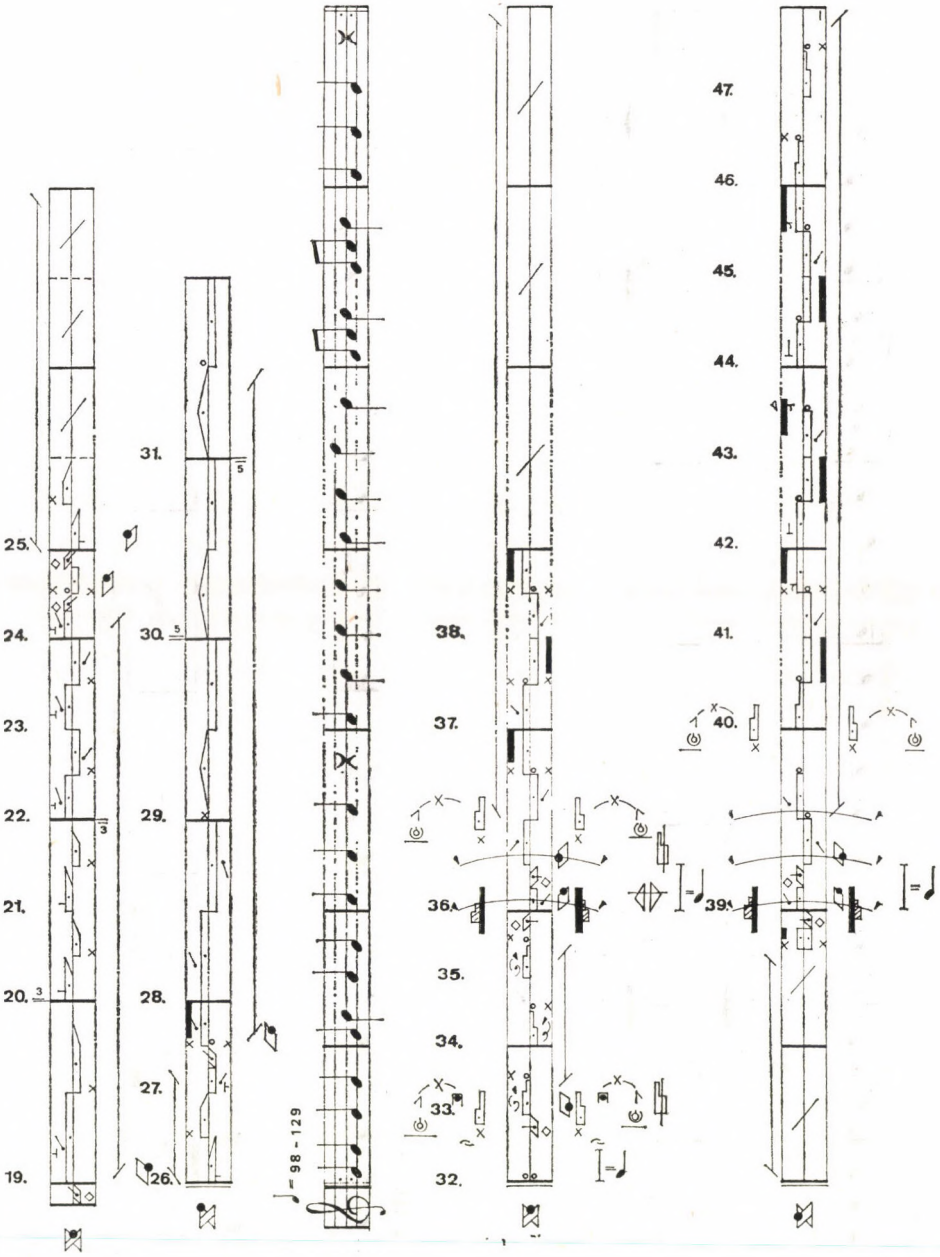
19.
20.
21.
22.
23.
24.
25.
26.
27.
28.
29.
30.
31.
32.
33.
34.
35.
36.
37.
38.
39.
40.
41.
42.
43.
44.
45.
46.
47.
♩= 98 - 129

392.B 392.C

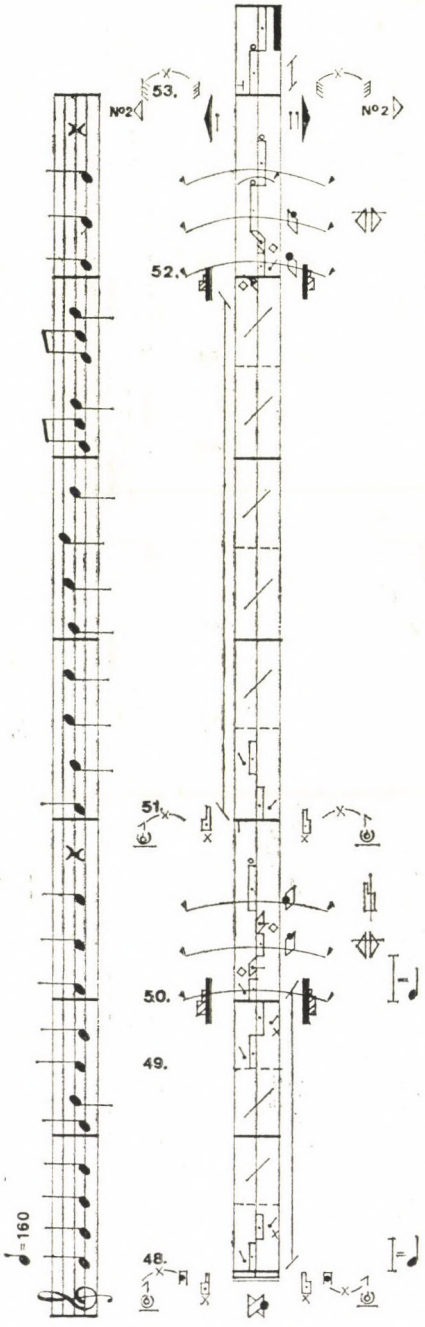

392.c

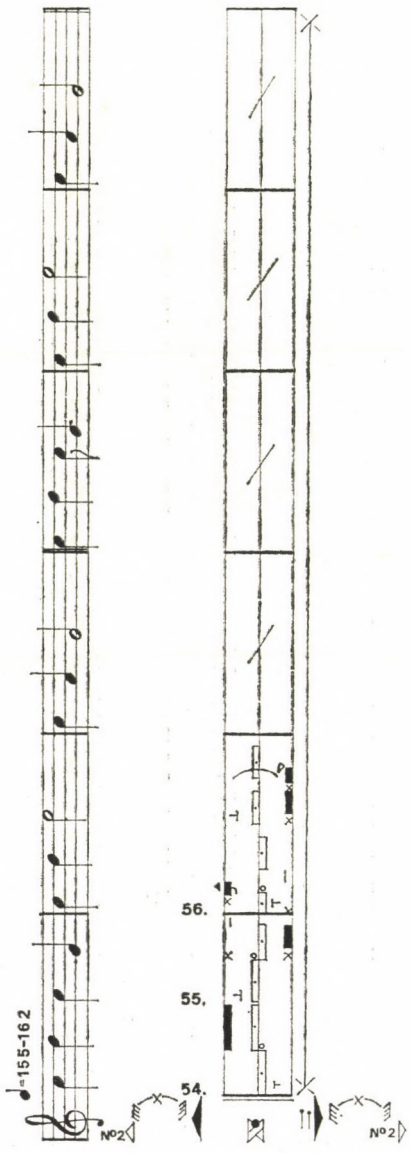

392.D

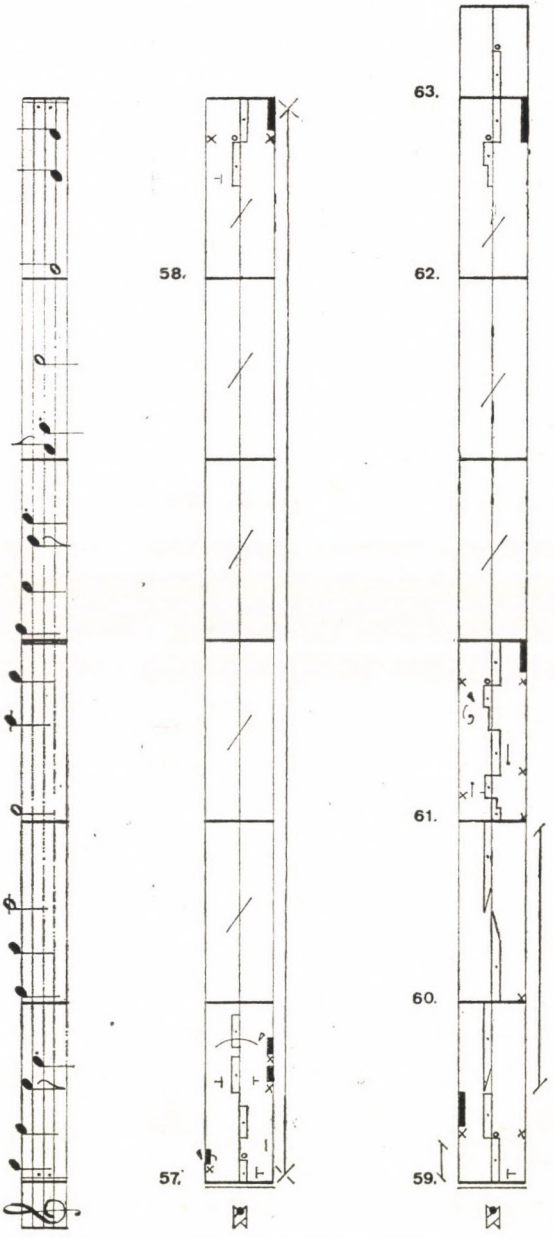

392.D

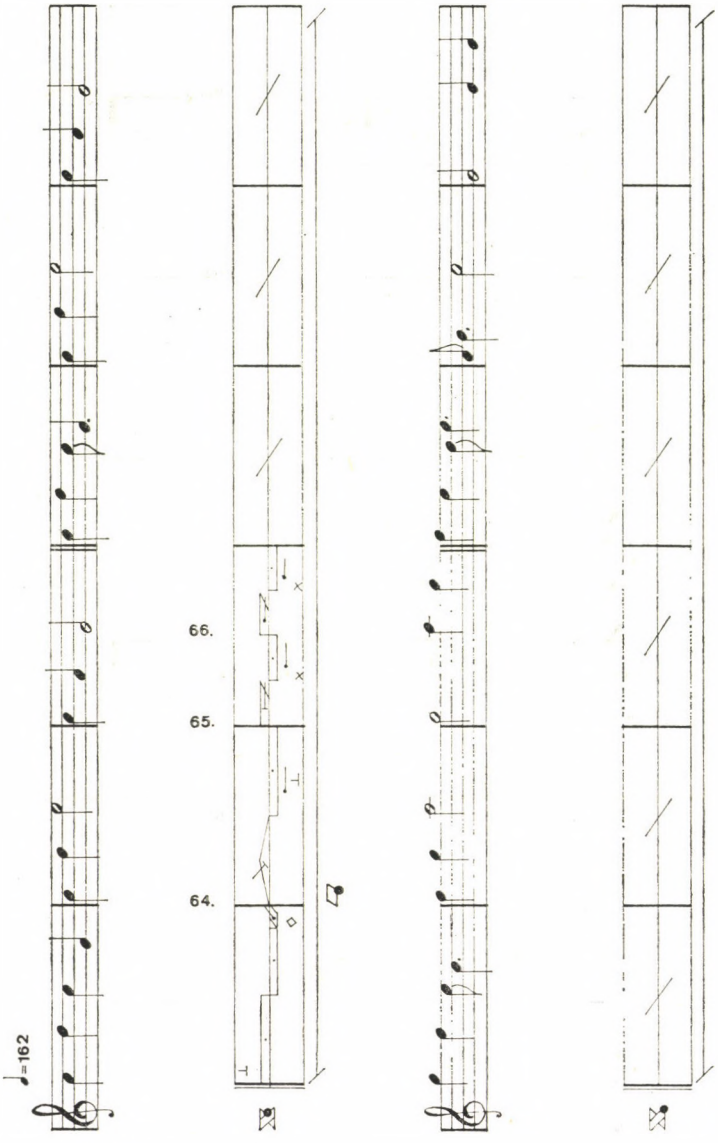

392.D

Ajak, Szabolcs m. Körtánc. Ft. 234.1,4,7,10,13—15. — Ft. 810.4—5, 17—19. — Varga Gyula, 1955. 11.
Áj — Háj, Abaúj m. Csehszlovákia. Körbetánc, karéjba. Sebők Géza, 1976. 28.
Andornaktálya, Borsod m. Karéj, sürgős. Ft. 929.
Balaton, Heves m. Körtánc, sürgés. Ft. 929.
Barka, — Borka, Gömör m. Csehszlovákia. Karéj. Ft. 969. 13.
Battyán — Bot'any, Zemplén m. Csehszlovákia. Körcsárdás. Ft. 995. 31.
Borzova — Silická Brezová, Gömör m. Csehszlovákia. Körcsárdás. — Ft. 834.10. — Karéj. Ft. 834.2,7.
Bőcs, Borsod m. Karikázás. Ft. 436.10. — Párválasztó játék. Akt. 34. — Racozás. Ft. 436.4—6. — Akt. 45, 191.
Bükkaranyos, Heves m. Karikázó. Ft. 987. 31.
Bükkszentmárton, Heves m. Karikába, sergés. Ft. 929.
Bükkszék, Heves m. Karéj, sergés. Ft. 929.
Cigánd, Zemplén m. Zöldágjárás. Ft. 97.1,3. — Volly István, 1944. 48. — Dübögős körtánc, penderedő, sendergő. Lugossy Emma, 1952. 57. — Hármas csárdás, Körcsárdás. Ft. 910.4.
Cserépfalu, Borsod m. Karikázó. Ft. 380.2.
Cserépváralja, Borsod m. Kontyos táncjáték (párválasztó körtánc). Lajos Árpád, 1965, 546—547.
Darnó, Szatmár m. Négyesbe (körcsárdás). Ft. 244.
Egerbocs, Heves m. Leánytánc. Ft. 79.1—2., 6. — Akt. 66—67. — Karéjozás, sürgés. Ft. 929.
Egerszólát, Heves m. Karéj, sürgés. Ft. 929.
Encsencs, Szabolcs m. Körcsárdás. Ft. 408.7.
Érpatak, Szabolcs m. Hajlikázás. Ft. 917.2—3.
Felsőtárkány, Heves m. Karikázó, karikatánc. Ft. 193.6. — Felsőtárkányi táncok, 25, 32—33.
Füzér, Abaúj m. Karikázó, gácsértánc, válltánc. Martin Gy. gyűjtése.
Füzérkajata, Abaúj m. Karikázó. Ft. 24.4. — Molnár István, 1953. 35. — Válltánc. Ft. 24.2. — Karoló kalácsozás. Ft. 24.3. — Lakodalmi forgatós. Ft. 24.6. — Molnár István, 1953. 34.
Füzesabony, Heves m. Karéjba, Menyecsketánc, Menyasszonyporkolás. Ft. 352.5—6., 10.
Gagybátor, Borsod m. Karikázó. Lugossy Emma, 1952. 48. — Menyecsketánc, MNT III.B.183.
Györke — D'urkov, Abaúj m. Csehszlovákia. Karikázó. Ft. 793.3. — Falukerülés. Sebők Géza, 1976. 31—33.
Hajdúhadház, Hajdú m. Négyes (körcsárdás). Ft. 166.10.
Jánok — Jániky, Abauj m. Csehszlovákia. Kapueresztés, karikázó. Sebők Géza, 1976. 24—27.
Kecső — Kečovo, Gömör m. Csehszlovákia. Karéj, körcsárdás. Ft. 969. 8—10.
Kék, Szabolcs m. Kacsázás. Ft. 326.15—16.
Kerecsend, Heves m. Körtánc, sergés. Akt. 833.
Kiskálló, Szabolcs m. Körcsárdás. Ft. 255.15.
Kiskovácsvágása — Kovačova, Gömör m. Csehszlovákia. Karéj. Ft. 969. 16.
Kisszekeres, Szatmár m. Körcsárdás. Ft. 400.16.
Komlóska, Zemplén m. Karikába. Ft. 784.1—3.
Kótaj, Szabolcs m. Négyes forgó (körcsárdás). Ft. 150.8. — Lugossy Emma, 1952, 55. — Hármas csárdás. Ft. 1007.
Kőrös — Kružná, Gömör m. Csehszlovákia. Karéj, Ft. 710.5.
Ladmóc — Ladmovce, Zemplén m. Csehszlovákia. Körtánc, hármascsárdás. Ft. 995. 22., 28.
Magyarbőd — Bidovce, Abaúj m. Csehszlovákia. Karikatánc. Ft. 630.3. — Martin György, 1970a. II. melléklet. XII. táncpélda.
Mándok, Szabolcs m. Körcsárdás. Ft. 242. 27—28.
Mikófalva, Heves m. Karikára, Körcsárdás. Ft. 199.1., 3. — Ft. 470.8. — MNT.III.B. 175. sz. tánc.
Mikóháza, Zemplén m. Körtánc. Lugossy Emma, 1952. 51.
Miskolc, Borsod m. Racozás. Ft. 177.1—9.
Monok, Zemplén m. Karéjba. Lugossy Emma, 1952. 52.
Nagybutyka-Császárszállás, Szabolcs m. Hármas csárdás. Ft. 302.8. — Martin György, 1970a. II. melléklet. XIV. tánc.
Nagycserkesz-Bundásbokor, Szabolcs m. Körcsárdás. Ft. 299.7. — Ft. 908.7.

Nagyhuta, Abaúj m. Karikába, gácsértánc, menyecsketánc, körcsárdás. Martin Gy. gyűjtése.
Nagyszegegyháza, Szabolcs m. Négyes forgó (körcsárdás). Lugossy Emma, 1952, 54.
Nagyvisnyó, Borsod m. Karikázó. Ft. 435.1, 16. — Sürdüngés (párválasztó játék). Ft. 435.17. — Hangafaluzás.
Nádudvar, Hajdú m. Körcsárdás. Ft. 126.7.
Novaj, Borsod m. Karéj, sürgös. Ft. 929.
Nyírábrány, Szabolcs m. Récetánc. Martin Gy. gyűjtése.
Nyíri, Abaúj m. Karikázó, válltánc, menyecsketánc. Ft. 825. — Ft. 923.1.
Nyírparasznya, Szabolcs m. Körcsárdás. Ft. 323. 7, 12.
Nyírtelek-Dózsaszőlő, Szabolcs m. Körcsárdás. Ft. 416.7. —
Nyírtelek-Gyulatanya, Szabolcs m. Körcsárdás. Ft. 421. 4.
Nyírtura, Szabolcs m. Körcsárdás. Ft. 298. — Hejtulipánozás. Akt. 330.
Nyírvasvári, Szabolcs m. Körcsárdás. Ft. 322.5.
Ostoros, Heves m. Karéjos, sürgő. Ft. 929.
Panyola, Szatmár m. Körcsárdás. Ft. 225. 8.
Paszab, Szabolcs m. Kacsatánc. Akt. 136.
Pusztafalu, Abaúj m. Karikázó. Ft. 23.7, 9. — Ft. 163.6—8, 11. — Ft. 182.I.3, 5, II. 9—10. — Ft. 754.1—2. — Ft. 762.5. — Ft. 923.3. — Molnár István, 1953. 25—27. — MNT. III.B.181—182. — Akt. 188, 264. — Válltánc, kalácsozó és párcserélő leányjátékok. Ft. 23. 1—2, 6, 8, — Ft. 163. 12, 15. — Ft. 182. II. 11—12. — Molnár István, 1953. 18—19.
Recsk, Heves m. Karéjozó. Ft. 475.9.
Rétközberencs, Szabolcs m. Körcsárdás. Ft. 253. 11—12.
Sajókaza, Borsod m. Karéj. Akt. 206.
Sirok, Heves m. Karéj, sergés Akt. 833.
Szabolcs, Szabolcs m. Gácsértánc. Ft. 274. 19—21.
Szamosszeg, Szatmár m. Kacsázás (párválasztó körcsárdás). Ft. 383.3, 6. — Akt. 376.
Szatmárököritó, Szatmár m. Kacsázás (párválasztó körcsárdás) Ft. 117—118. 23—25. — MNT III.B. 88.
Szentistván, Borsod m. Karéjozó. Ft. 27. 1—2. — Ft. 131.10. — Akt. 437. — Négyeselő (körcsárdás). Ft. 27.3, 5.
Szilice—Silica, Gömör m. Csehszlovákia. Karéj. Ft. 834, 2, 7. — Körcsárdás. Ft. 706.5. — Ft. 834.10. — Ft. 828.
Szirénfalva—Ptrukša, Ung. m. Csehszlovákia. Körtánc, dübögős, körcsárdás. Ft. 611.
Tard, Borsod m. Karéjozó. Ft. 599. 2, 4. — Körcsárdás. Ft. 957. 3.
Tardona, Borsod m. Karikázó. Ft. 830. 1—3. — Akt. 37. — Ft. 957. 4.
Tákos, Bereg m. Kacsázás (körcsárdás). Ft. 334. 6. — Ft. 737.1.
Terpes, Heves m. Karikázó. Ft. 929.
Tiszaadony, Bereg m. Körcsárdás. Ft. 330. I. 10.
Tiszadob-Reje tanya, Szabolcs m. Karikázó. Ft. 329. 11.
Tiszakanyár, Szabolcs m. Körcsárdás. Ft. 275.12.
Tiszaluc, Borsod m. Négyes. Lugossy Emma, 1952.77.
Tornyospálca, Szabolcs m. Négyes csárdás. Ft. 278.6.
Tunyogmatolcs, Szatmár m. Körcsárdás. Ft. 740.1—3.
Tyukod, Szatmár m. Körcsárdás. Ft. 285.25—28.
Udvarnoki-Dvorniky, Abaúj m. Csehszlovákia. Kapuzás, karéj. Sebők Géza, 1976. 27—31.
Újfehértó, Szabolcs m. Négyes forgó. Lugossy Emma, 1952. 53.
Úra, Szatmár m. Körtánc. Lugossy Emma, 1952. 49.
Vágáshuta, Abaúj m. Karikába. Ft. 783.1. — Párválasztó körjáték. Ft. 783.3. — Gácsértánc (válltánc). Ft. 783.5. — Kontyoló körtánc. Ft. 783.2.
Várhosszúrét-Krásnahorská Dlha Luká, Gömör m. Csehszlovákia. Karéj. 969. 6.
Verpelét, Heves m. Karéj. Akt. 68—69.

C. AZ ERDÉLYI KÖRTÁNCOK

Az erdélyi magyar népcsoportok körtáncairól — a terület nagyságához képest és más tájakhoz viszonyítva is — jóval kevesebb az adatunk. Ezt nemcsak a gyűjtés elégtelensége, hanem az is magyarázza, hogy a körtáncok szerepe az erdélyi magyar falvak táncéletében csekély. A földrajzi és történeti értelemben vett Erdély körtáncainak áttekintése kapcsán a szilágysági és bihari magyar népcsoportok, valamint a bukovinai székelység körtáncaira is kitérünk.

Az erdélyi *körtáncdialektusok és -típusok* meghatározásánál más módszert és szempontokat kell alkalmaznunk, mint eddig. Másutt csupán az énekes körtáncok sajátos jegyeinek figyelembevétele elegendő volt a kisebb körtáncdialektusok, a regionális körtánctípusok meghatározásához. A Dunántúlon és a Felvidéken az énekes körtánc mellett a többi körtáncműfajnak csupán másodlagos, kiegészítő szerepe van. Erdélyben viszont az énekes női körtáncok szórványos előfordulása már szükségessé teszi a többi körtáncműfaj figyelembevételét is a kisebb dialektusok meghatározásánál. Az erdélyi tánckultúra nagyobb mértékű regionális tagoltsága ugyanis a különböző műfajok egymást váltó, kiegészítő elterjedésében is erőteljesen megnyilvánul. Az egyes tájak körtánckultúrájának jellegzetességei tehát elsősorban az egyes körtáncműfajok jelenlétével vagy hiányával ragadhatók meg, nem pedig a szórványosan feltűnő énekes körtáncok eltéréseinek követésével.

A regionális és etnikus különbségekben legváltozatosabb erdélyi terület körtáncai három fő műfaji csoportra, s ezen belül két-két típusra oszthatók:

1. *Az énekes — 6/8-os és 4/4-es — női körtáncokra;*
2. a régies *hangszeres* zenekísérettel kapcsolódó, kis körökben járt táncokra *(lassú és sűrű magyar);*
3. az új stílusú tánczenével kísért — lassú és friss — *körcsárdás*ra.

Külön műfaji csoportként említjük meg a moldvai és gyimesi csángók tánckincsére jellemző olyan hangszeres kíséretű lánckörtáncokat, amelyek már kifejezetten a balkáni jellegű, román lánctánc-kultúra vonzáskörébe tartoznak.[1]

Alábbi *táblázat*unk a megjelölt műfajok és típusok regionális elterjedéséről ad áttekintést:

Körtáncfajták	Bukovina	Székelyföld	Maros—Küküllő-vidék	Mezőség	Kalotaszeg	Szilágyság	Bihar
6/8-os női körtánc	+		+	+			
4/4-es női körtánc	+	+	+		+	+	
Lassú magyar				+			
Sűrű magyar			+	+	+		
Körcsárdás		+			+		+

A következő — erdélyi körtánc adatainkat községenként összegező — táblázatunkban (magyarázatát lásd a 35—36. oldalon) szereplő, eddig nem alkalmazott, *újabb jelek* magyarázata:

4/4-es női körtánc ④
6/8-os női körtánc ⑥
lassú magyar ▲
sűrű magyar △

[1] A lánctáncok e csoportjára nem térünk ki, mivel sajátosságaik már nagymértékben elütnek a Kárpát-medencei körtáncok vonásaitól. Részletes ismertetésük: Kallós Zoltán—Martin György, 1970. 218—224.

Forrásadataink tájak szerinti elhelyezkedése:

Bukovina: 1. sz.
Székelyföld: 2—8. sz.
Maros-Küküllő köze: 9—12 sz.
Mezőség: 13—18. sz.
Kalotaszeg: 19—24. sz.
Szilágyság: 25—26. sz.
Bihar: 27. sz.

	Műfaj	Részek	Fär-Öer	Kétlépés	Egylépéses	Séta	Forgás
1. Andrásfalva	④ ⑥	2–3		→	→	←	←┘
2. Csikszentdomokos	④ ●			+	+←→		←→
3. Fickó	●						
4. Nyárádselye	●						
5. Nyárádmagyarós	●						
6. Jobbágytelke	●						
7. Kibéd	●						
8. Homoródalmás	●						
9. Magyarózd	④△	2	←				←→
10. Magyarbükkös	▲	1	←→	+			
11. Magyarlapád	④⑥⊙△	2	←		+		←→
12. Lőrincréve	④	1					←→
13. Búza	▲	1					←→
14. Szék	⑤ ▲	2		+	+	←→	←→
15. Bonchida	▲△	2		+			←→
16. Válaszút	▲△						
17. Magyarpalatka	▲	1					←→
18. Mezőkeszű	▲	1			+		←→
19. Tordaszentlászló	④ △						←→
20. Méra	△	2		→	+		←→
21. Türe	△	2			+		←→
22. Inaktelke	△	2			+		←→
23. Jegenye	●						
24. Körösfő	●						
25. Szilágysámson							
26. Diósad	④	2		→	→		←→
27. Köröstárkány	●						←→

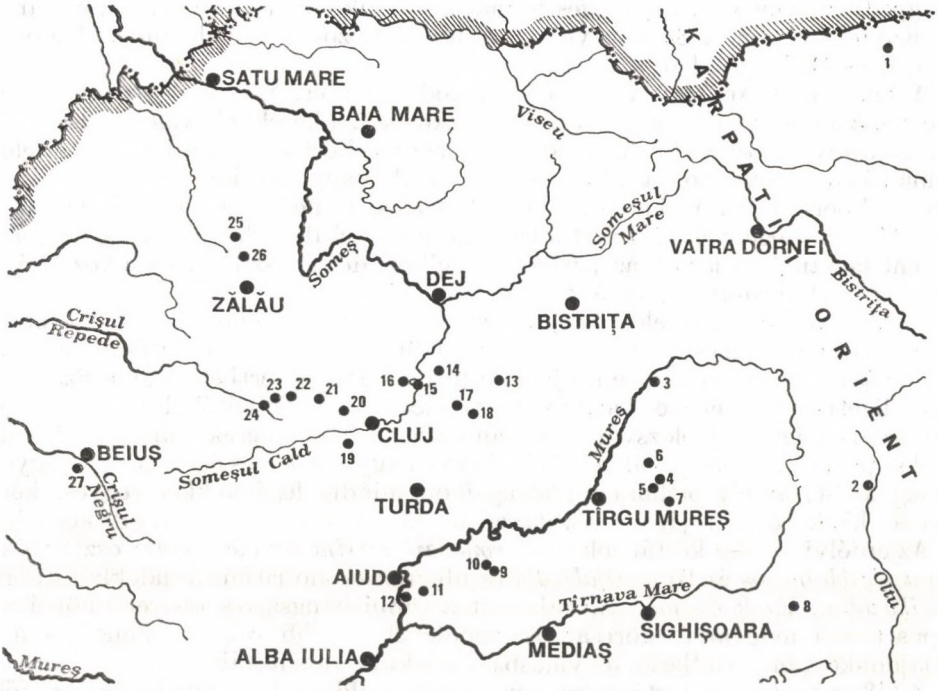

IV. Az erdélyi körtáncok lelőhelyei

1. Az énekes női körtáncok

Erdélyben a nagy körben járt énekes női karikázó ritka. Szórványos előfordulását talán az erdélyi tánckultúra fejlettsége, a táncélet magas fokú szervezettsége magyarázza. Az individuális szabad párostáncok és férfitáncok egyeduralma a középkorias kollektivitást, s ennek jellemző táncműfaját, az egynemű lánckörtáncot itt szinte teljesen kiszorította. Meglepő, hogy a romániai magyarság körében a balkáni lánctánc- kultúra közelsége ellenére is, ritkább a kollektív lánctánc forma — (a csángók kivételével) —, mint a magyar nyelterület más részein.

Az énekes tánckíséretet is mindenütt fejlett, hanszeres tánczene váltotta fel. Zene nélküli táncalkalmakkal Erdélyben alig találkozhatunk, még a gyermek mulatságokban is rendszeresen cigány muzsikál. A gyermekek korán, már a serdülőkort megelőzően bekapcsolódnak a szervezett táncéletbe, s a felnőttek táncait járják, a játéknak és a nemenkénti elkülönülésnek csekély a szerepe. Így Erdély — a magyar népterület más részeihez képest — énekes-táncos gyermekjátékokban is feltűnően szegényes.[2]

Általánosan ritkaságuk ellenére mégis szórványosan — egymástól távol eső területeken — feltűnnek az énekes leánykörtánc régibb és újabb változatai,

[2] Lásd az MNT I. kötetét. — Az énekes-táncos gyermekjátékok a moldvai csángó és a Kárpáton túli román folklórban még ritkábbak.

mégpedig meglehetősen egységes formában: a bukovinai székelyeknél, a Maros és Küküllő közén, a Szamos-völgyi, nyugati Mezőségen, valamint a Kalotaszegen és Szilágyságban.

A bukovinai Andrásfalván főként lakodalmi szertartásos szerepkörben, a menyasszony kontyolásakor táncolták „körbe", „kerekbe" vagy „kereken" az „asszonyok táncá"-t.[3] Az Alsó-Fehér megyei Lőrincrévén a lakodalom előmulatságán került sor a „lányos tánc"-ra,[4] Magyarlapádon pedig a táncszünetekben járták a „kapcsos" táncot, s a zene megszólalásakor innen szakították ki a legények párjukat a lassú „öreges csárdás"-hoz. A Szilágyságban főként farsangban járták az „asszonytánc"-ot, de táncszüneti szórakozásként máskor is előfordult a „körtánc".

Sajátos, másodlagos jelenség a Kolozsvárt máig nagy számban cselédeskedő széki leányok énekes karikázása a csütörtök és vasárnap délutáni kimenők alkalmával a Széchenyi téren, újabban pedig a Posta-kertben vagy a Szamosparti ligetben.[5] Az énekes karikázás kivételes — az otthonitól eltérő — módosult szokást jelent. Kolozsvárott ugyanis a zene és partnerek hiányában,[6] csak szükségmegoldásként járják a széki leányok nagy körben és énekszóra a négyes „magyar"-t, amely otthoni mulatságaikon mindig legényekkel vegyes, kétpáros, kis körökben járt, muzsikaszóval kísért táncforma. (Lásd később).

Az erdélyi énekes körtáncok *zenei vonásaik szerint két alcsoportra* oszthatók: A) *a régibb 6/8-os* és B) *az újabb 4/4-es*, alkalmazkodó ritmusú dalokkal kísért *karikázók*ra. Ezek egymással, valamint a többi hangszeres kíséretű körtánctípus (lassú magyar és körcsárdás) zenéjével is több szálon rokonok, s így tulajdonképpen érintkező, egymásba átalakuló táncfajták.

*A 6/8-os énekes női körtáncok*ra vonatkozóan eddig a bukovinai székelyektől[7] (103—104a. dallampéldák, 393—394., 405., 407—409. motívumok) és a Maros és Küküllő közi (Alsó-Fehér megyei) magyarság köréből vannak határozott adataink[8] (107—109. dallampéldák, 399. motívum). Hasonló ritmikájú énekelt dallamok azonban egész Erdélyben előfordulnak,[9] különösen a Mezőség nyugati felén gyakoriak[10] (112—113. sz. dallampéldák), ahol a körtánc egy másik, hangszeres zenéjű típusához, a négyes lassú „magyar"-hoz kapcsolódnak, de már 4/4-es ütemű alakjukban (116—118b. sz. dallampéldák). 6/8-os énekelt dallamok a szilágysági karikázó-területen is feltűnnek (114a. sz. dallampélda).

A 6/8-os körtáncdalok egy jellegzetes, többfelé ágazó dallam-ritmikai csoport tagjai. E ritmus rendszeres alkalmazása a 7-, 8- és 16-szótagos táncdalokra,

[3] MNT III.B. 279—290, 542—543.

[4] MNT III.B. 534., Karsai Zsigmond, 1958. 122.

[5] Kolozsváron a györgyfalvi és szilágysági cselédlányok külön csoportokban a maguk módján karikáznak. Ez a jelenség Budapesten is megfigyelhető volt a harmincas évekig. A Keleti pályaudvar környékén és a Népligetben találkoztak és énekszóra karikáztak a Budapesten cselédeskedő Galga-menti és más Pest környéki falvakból származó viseletes leányok. Volly István, 1944. 37.

[6] A legények — ha ott is vannak — ilyenkor nem kapcsolódnak be a körtáncba.

[7] MNT III. B. 542—543., Kiss Lajos, 1958. 69.

[8] Magyarlapád, Alsó-Fehér m. Martin György gyűjtése. 1969.

[9] Lásd a jelentősebb erdélyi népdalgyűjteményeket: Szegő Júlia—Sebestyén Dobó Klára, 1958; Szenik Ilona—Almási István—Zsizsmann Ilona, 1957; Almási István—Herțea, Josif, 1970; Jagamas János—Faragó József, 1974.

[10] Lásd a 9. jegyzetben felsorolt dallamgyűjteményekben a nyugat-mezőségi, Szamos völgyi falvakból származó dallamokat, valamint Lajtha László 1954. gyűjteményében a „magyar" megjelölésű, valamint a 8- és 16-szótagos dallamokat.

valamint az ún. „jaj-nóták" csoportjára jellemző.[11] Ezek több, különféle archaikus táncfajtához[12] kapcsolódnak, de a tiszta, 6/8-os ritmust csak az énekelt dallamváltozatok hordozzák.

Főbb ritmikai jellegzetességeiket dallampéldáink szemléltetik (103—104a., 107—109., 112—114a. sz. dallamok). A szöveghez még nem alkalmazkodó, egyhangú ♪♩ ♪♩ ritmus elsősorban Alsó-Fehér megyére jellemző[13] (107—109. sz. dallampélda). Másutt már a szövegi szótag-hosszúsághoz illeszkedő ♪♩ ♩ ♪ és ♩ ♪♪ ♩ alternatív ritmusformulákkal találkozunk[14] (104a., 114a. sz. dallampéldák). A Mezőségen pedig a 6/8 gyakran 3/4-es ritmizálással váltakozva is megjelenik: 6/8 ♪♩ ♪♩ / 3/4 ♫ ♪♩. (112—113. dallampélda).

E dallamkategória — s vele együtt az erdélyi körtánc — fontos jellegzetessége a ritmikai kétalakúság, vagyis az, hogy egyazon dallamnak (és táncnak) páros és páratlan ütemű ($\frac{6}{8}$ ♪♩ ♩♪ — $\frac{4}{4}$ ♪♩. ♪♩. stb.) változatai egyidejűleg is élnek egy-egy közösség alkalmazásában. Dallampéldáink ezt a ritmikai kétéltűséget is szemléltetik (lásd a 104a-b., 114a-b. sz. dallamokat). Ez egyrészt a proporciós variálási gyakorlat még ma is észlelhető jelenségére utal, másrészt pedig mutatja a ritmikai átalakulás általános tendenciáját. A fiatalabbak körében és a kevésbé régies vidékeken[15] a 6/8-os dallamok többnyire már csak 4/4-es ütemű pontozott ritmusú alakban használatosak. Ez az átalakulás pedig általánossá és véglegessé a dallam hangszeres alkalmazásakor válik.

Az újabb, *4/4-es ütemű karikázók*hoz a 6/8-os dallamok átalakult, alkalmazkodó ritmusú változatai mellett (104b., 105., 114b. sz. dallampéldák) már másfajta pontozott ritmusú dallamok is kapcsolódnak minden területen (106., 110., 115. sz. dallampéldák) és dallamkészletük természetszerűen kiegészül új stílusú giusto dalokkal is.

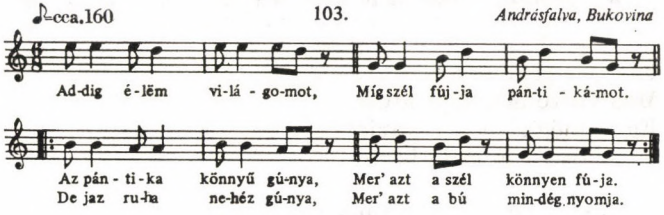

[11] Kodály Zoltán, 1952. 18. lap és a 304—311. dallampéldák; Kodály Zoltán—Gyulai Ágost, 1952. 50. lapon a 8. sz. dallam jegyzete; Járdányi Pál, 1943. 19; Bartók Béla, 1934. 56—57., 59., 60b., 71a. dallampéldák; Martin György, 1967b, 148—149; 1968a; 1968c; 1972. 123; Brăiloiu, Constantin 1967. 174; Medan, Virgil, 1972. 14; Paksa Katalin, 1977.

[12] A felső-Tisza-vidéki „botoló", a Maros- és Küküllő-közi lassú „öreges csárdás", a Mezőségi hármas „szászтánc" és a „lassú magyar" kísérődallamainak énekelt változatai többnyire 6/8-osak.

[13] Szenik Ilona—Almási István—Zsizsmann Ilona, 1957.

[14] Az alkalmazkodó ritmus pontozásnál lágyabb, puhább, kevésbé éles formájaként tartja számon népzenei szakirodalmunk e ritmusváltozatokat. Bartók Béla, 1924. XXVII.; Lajtha László, 1954. 5.

[15] Pl. a Székelyföldön és Kalotaszegen.

104.

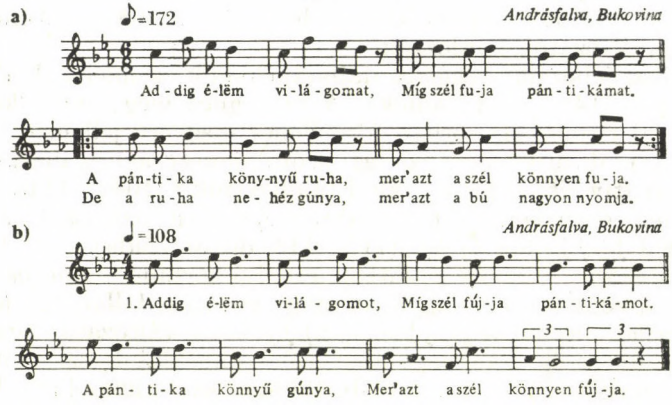

2. De a ruva nehéz gúnya,
Mer azt mindig új bú nyomja,
De a ruva nehéz gúnya,
Mer azt mindig új bú nyomja.

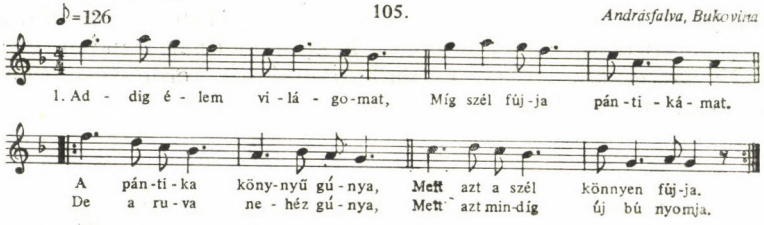

2. Én ültettem az almafát,
Más kötte hëzzá ja lovát.
Ëgye më̈g a fene a karját,
Mér kötte hëzzá ja lovát!

3. Szeress engem, szeress mást,
Hónapután keress mást!
Igyál, édës kedvesem,
A jó Isten éltessën!

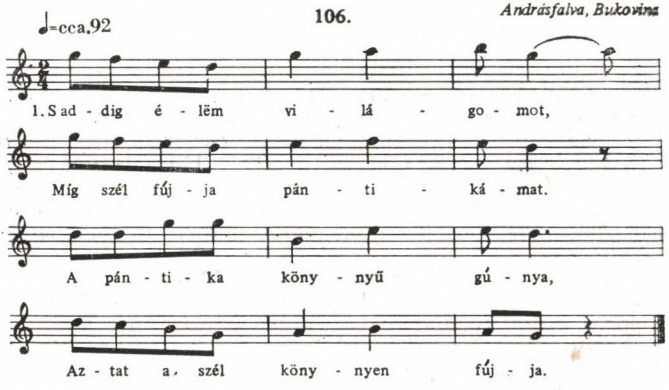

2. S de ja ruha nejéz gúnya,
Aztot a bú mindíg nyomja.
S de ja ruha nejéz gúnya,
Mer' azt a bú mindig nyomja.

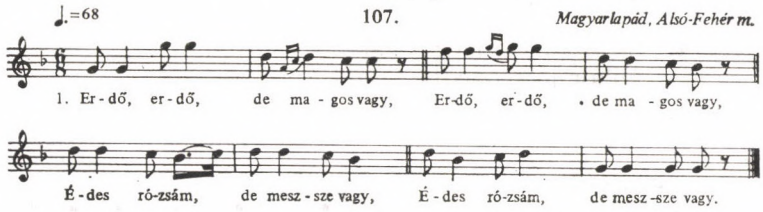

2. |:Küldsz messziről vígasztalást:|
|:Hogy többöt nem látjuk egymást:|

3. |:Kicsi tulok, nagy a járom:|
|:Jaj de messze vagy virágom:|.

4. |:Szeress rózsám, de nézd meg kit:|
|:Mer a szerelem megvakít:|

5. |:Engemet is megvakított:|
|:Örökre megszomorított:|.

6. |:Szomorítsa meg a halál:|
|:Mikor legjobb kedvet talál:|.

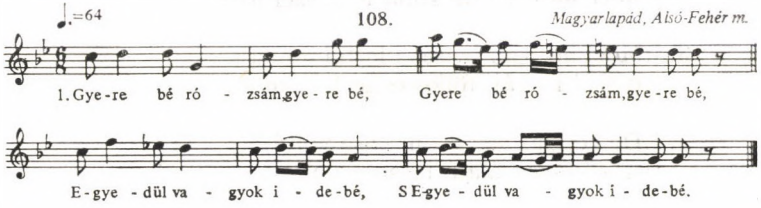

2. |:Egyedül lakom egy házba:|
|:A búbánat szobájába:|.

3. |:Állj félre bú, félre bánat:|
|:Nem hagyom el a rózsámat:|

4. |:Nem hagyom el bizony Isten:|
|:Mert megbüntet a jó Isten:|.

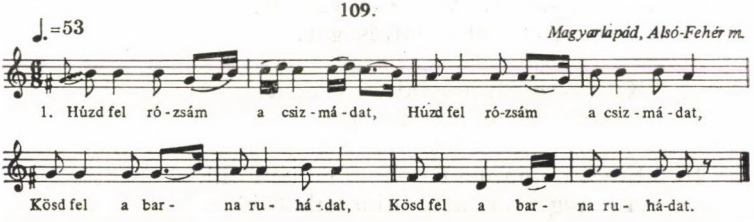

2. |:Szerettelek, de nézd meg kit:|
|:Mert a szerelem megvakít:|.

3. |:Engemet is megvakított:|
|:Örökre gyászba borított:|.

4. |:Szomorítson meg a halál:|
|:Mikor jó kedvedbe talál:|

110.

Magyarlapád, Alsó-Fehér m.

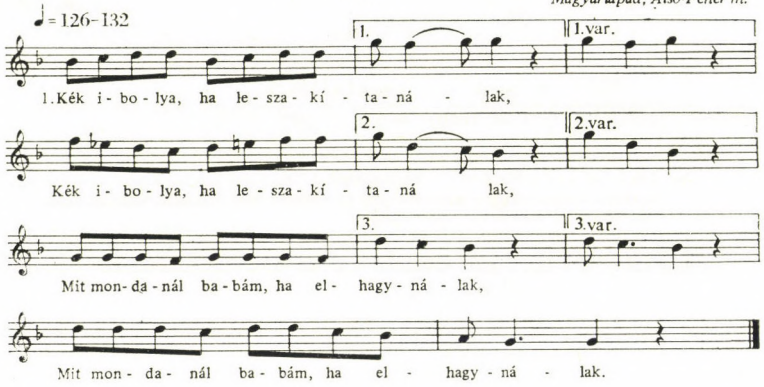

2. |:Azt mondanám, verjen meg a Teremtő:|
|:Mert nem voltál soha igaz szerető:|

3. |:Mer' ha igaz szerető lettél volna:|
|:Közel laktál, fölkereshettél volna:|

4. |:De te igaz szeretőm sose voltál:|
|:Késő este nálam te sose voltál:|

5. |:Én Istenem, adj erőt a lovamnak:|
|:Hogy keressek más szeretőt magamnak:|

6. |:Mer' aki volt, nem érdemes szeretni:|
|:A jó Isten a két szemét vögye ki:|

7. |:Úgy kivegye, hogy még eszembe se jut:|
|:Jóságodér' fizessen meg a Jézus:|

8. |:Ki kit szeret, avval élje világát:|
|:Avva' töltse el a fiatalságát:|

9. |:Kit szeretek, mással éli világát:|
|:Mással tölti el a fiatalságát:|

10. |:Édesanyám, ne tiltson a babámtól:|
|:Ha meg akar menteni a haláltól:|

11. |:Édesanyám, úgyse leszek a másé:|
|:Vagy az övé, vagy az örök halálé:|

111.

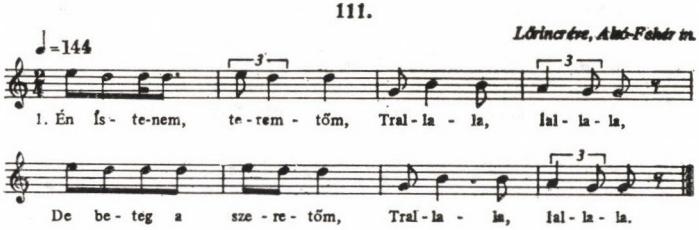

2. Én Istenëm gyógyítsd mëg, trallala, lallala,
Harmadnapra fullaszd mëg ! trallala, lallala.

3. Fehér vászon zsebkendőm, trallala, lallala,
Férjhëz mëgy a szeretőm, trallala, lallala.

4. Pünkösd napján hirdetik, trallala, lallala,
Harmadnapján esketik, trallala, lallala.

112. Magyar

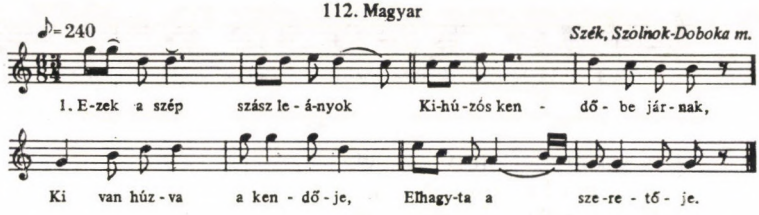

2. Búsulhatok, amíg élek,
Mer' én arra rea érek.
Búsúlni sohase tudtam,
Tőled babám megtanultam.

3. Nem kívánok egyéb átkot,
Egyél meg egy mázsa mákot.
Minden nap csak egy-egy szemet,
Addig éljél, míg megeszed.

4. Egye meg a fene magát,
Ameddig ér az a kabát,
Cseréptángyért csapjad össze,
Nyálas szádot fogjad össze.

5. Úgy el vagyok keseredve,
Mind a majom a ketrecbe.
Úgy meg vagyok búval rakva,
Mind a pallagi rózsafa.

113. „Szováti magyar tánc"

Magyarszovát, Kolozs m.

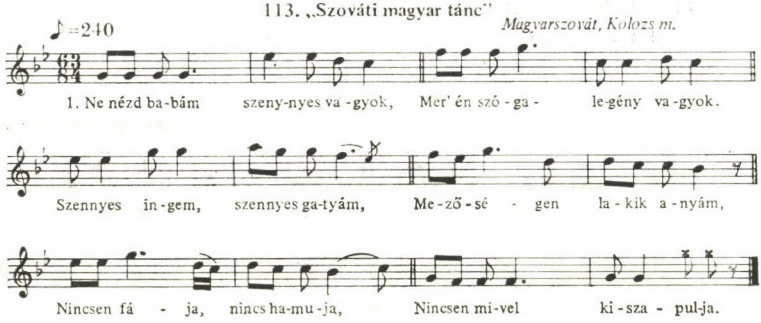

2. Majd lesz fája, lesz hamuja,
Lesz mivel, hogy kiszapulja,
|:S haza megyek, fejért veszek,
Mingyárt gazdag legény leszek.:|

114.

a)

Diósad, Szilágy m.

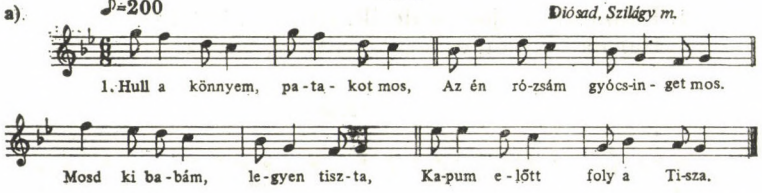

2. Kertem alatt foly el a víz,
Bennem babám soha ne bízz,
Ha bízol is, csak úgy bízzál,
Szeretőrül gondolkozzál.

3. Mert én hozzád sose megyek,
Míg a tóba halak lesznek.
Pedig abba mindig lesznek,
Hozzád babám sose megyek.

b)

Diósad, Szilágy m.

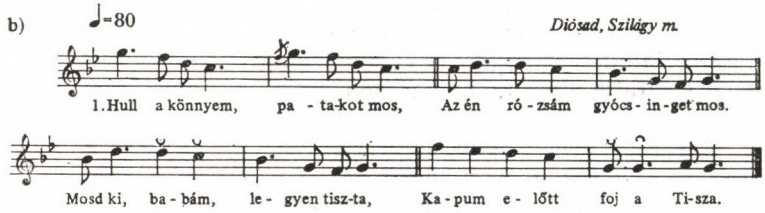

2. Kapum előtt foj el a víz,
Bennem babám, soha ne bízz.
Bennem, babám, csak úgy bízzál,
Szeretőről gondoskodjál.

115.

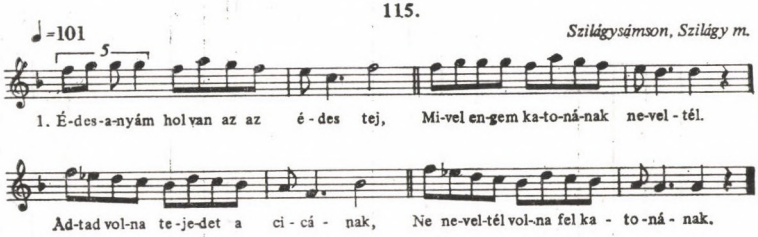

2. Árok, árok, de mély árokba jestem.
Rólad babám minden gondot levettem.
Úgy levettem, hogy még rád se gondoltam,
Sötét felhő az eget beborítja.

A két, egymástól csupán metrikai-ritmikai tekintetben és dallamkincsében eltérő körtáncfajta motívumkészlete lényegében azonos, s így *formai sajátosságaikat* együttesen ismertetjük.

Az énekes körtáncok előforduló *összefogódzási módjai:* 1. az egyszerű kézfogás, amely csak a tánc lassú lépéseinél használatos (Bukovina, Szilágyság,) és 2. az általános, derék mögött keresztezett kézfogás.

A jellemző *körmozgás-típusok:*

1. A kör szimmetrikus ingamozgása mindenütt az egylépéses motívumhoz kapcsolódik.

2. A kör aszimmetrikus ingamozgása Bukovinában és a Szilágyságban jobbra halad az egy- vagy kétlépéses csárdásmotívummal, Alsó-Fehér megyében pedig a Fär-Öer lépéssel balra.

3. A kör lassú, egyirányú forgatása az egylépéses motívum egyik változatával (394. sz. kinetogram) Bukovinában fordul elő.

4. A kör gyors forgatása Bukovinában egyirányú, balra haladó, Erdélyben viszont mindkét irányba váltakozva forog a kör.

A lépésfajták száma az erdélyi körtáncokban is csekély, mindössze 4 motívumfajta alkalmazásáról vannak adataink. Minden lépéstípus 6/8-os alakban is előfordul. Ezeket a páros ütemű változatokkal együtt mutatjuk be.

1. Az egylépéses motívum szimmetrikus változata (393., 395., 397. mot.) a tánc kezdésekor fordul elő (Bukovina, Szilágyság), vagy a forgás közbeni pihenő-átvezető motívumsorok alkotóeleme (Magyarlapád). Aszimmetrikus térbeli változata (396., 398. mot.) mindig jobbra halad (Bukovina, Szilágyság). A lépés fordított sorrendű támasztékszerkezetben a bukovinai körtáncban fordul elő (395—396. mot.) .Ennek egyik előre lépő plasztikai változatával a kör lassan balra halad (394. mot.).

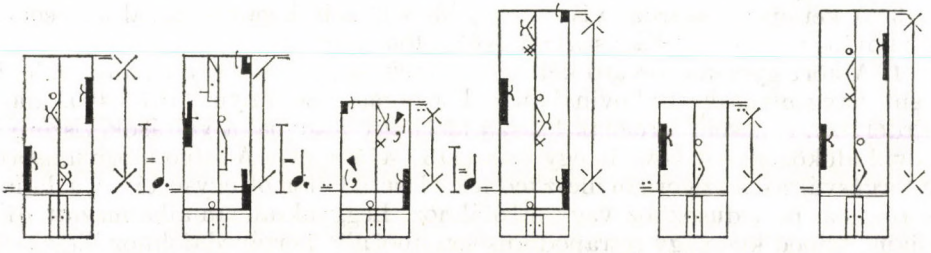

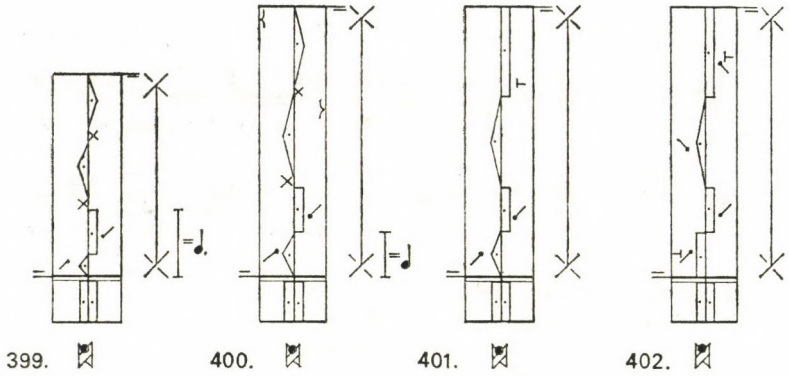

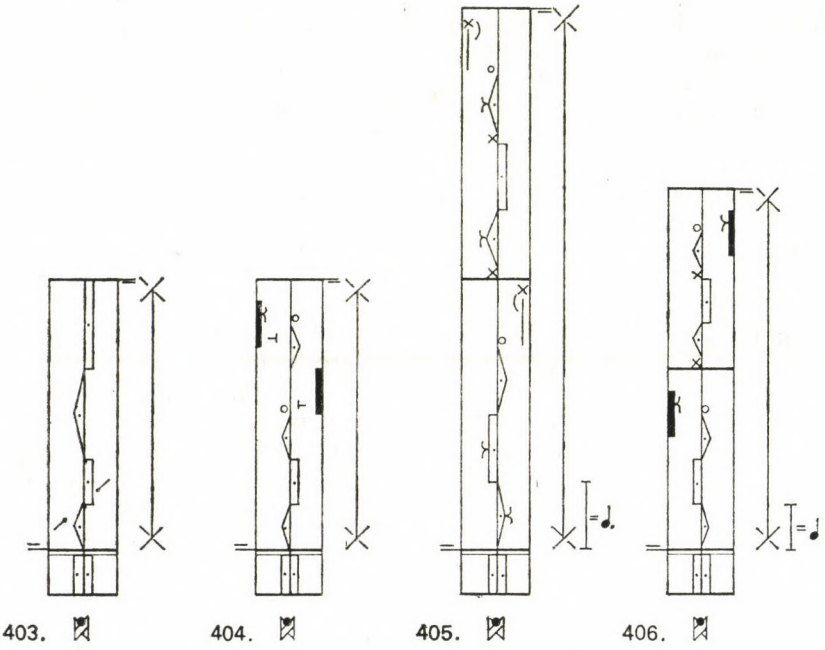

2. A balra haladó Fär-Öer lépés— többféle ritmikai változatban — él Alsó-Fehér megyében (399—404. mot.).

3. A kétlépéses csárdás viszont a jobbra haladó ingamozgással kapcsolódik Bukovinában és a Szilágyságban (405—406. mot.).

4. A kört gyorsan forgató kéttagú lépések az énekes körtáncban mindenütt fent hangsúlyosak. Bukovinában a körforgás napirányú (407—409. mot.). Erdélyben sohasem forognak hosszú ideig egy irányba, a váltások viszonylag rövid időközönként követik egymást (413—415. mot.). A forgó motívumsorok, a forgásváltások szigorúan illeszkednek a kísérődallamok egységeihez, a dallamsorokhoz, periódusokhoz vagy strófákhoz. Leggyakrabban alkalmazott dipódikus, tripódikus vagy tetrapódikus sorokból álló körtáncdalokhoz illeszkedve megszilárdul a forgó motívumsorok terjedelme. A diósadi karikázó forgásai

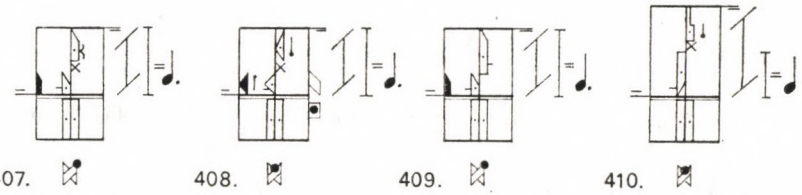

407. 408. 409. 410.

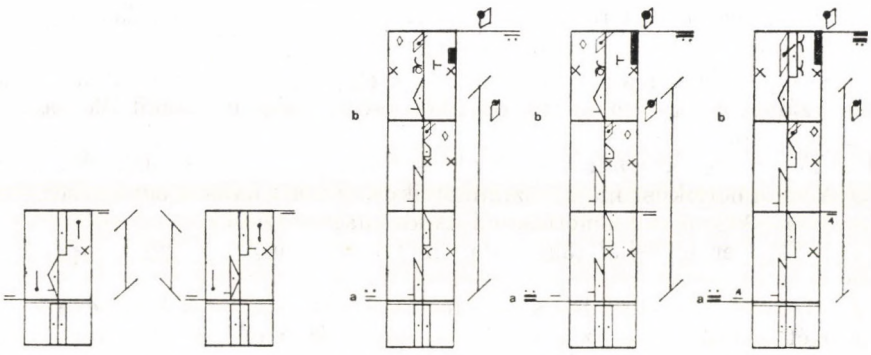

411. 412. 413. 414. 415.

megfigyeléseink szerint pl. mindig 6 ♩ vagy 8 ♩ időtartamúak (413—414. mot.) Magyarlapádon pedig a három ütemes, 12 ♩ terjedelmű, egyirányú forgás a jellemző (415. mot.). A forgó motívumsorok terjedelme a leggyakoribb dallamokhoz illeszkedve úgy megszilárdul, hogy más ütembeosztású kísérődallam esetén sem módosítják. Ilyenkor a dallam és a tánc tagolási határai között következetes marad az ellentmondás mindaddig, amíg újra megfelelő terjedelmű dallam nem következik.

Az énekes *körtánc 6/8-os* és *4/4-es* dallamokra táncolt *altípusainak viszonya* legjobban az egyes motívumfajták ritmikai változatainak összevetésével[16] érzékeltethető:

	6/8		4/4
Egylépéses csárdás:	♪♩|♪♩ (393—394. mot.)	—	♩♩|♩♩ (395—398. mot.)
Fär-Öer lépés:	♪♩♩. (399. mot.)	—	♩♩𝅗𝅥𝅗𝅥 (401—403. mot.) ♩♩♩♩♩♩ (400., 404. mot.)

[16] Az alábbi változatpárokat vö. Arbeau „branle"-motívumaiban is érvényesülő hasonló ritmikai átértékelésekkel e munka II.D. fejezetében.

Kétlépéses csárdás: ♩ ♩ ♩ ♩ (405. mot.) — ♩ ♩ ♩ ♩ (406. mot.)

Forgó lépés: ♪ ♩ | ♪ ♩ (407—409. mot.) — ♩ ♩ |'♩ ♩ (410—415. mot.)

A változatpárok azt mutatják, hogy a ritmikai átalakulás a motívumok plasztikai vonásain lényegében nem változtat. A ritmikai átértékelés három esetben — a dallami változáshoz hasonlóan — ritmikai tágulással valósul meg (az egylépés, a Fär-Öer lépés és a forgó lépés esetében), s csupán egy motívumfajtánál (kétlépéses csárdás) ritmikai szűküléssel. A dallam és tánc ritmikai bővülésének módja azonban eltérő. Míg a dallamritmus a hosszabb ♩-es ritmusértékek kibővülésével pontozottá válik [♪♩ ♪♩ → ♪♩. ♪♩.], addig a táncmotívumok esetében a rövidebb ♪ értékű mozdulatok kitágulása egyenletes, negyedes mozgásritmust eredményez [♪♩ ♪♩ → ♩ ♩ ♩ ♩].

Az erdélyi énekes leánykörtáncok *szerkezeti felépítése* is az alkalmazott lépésfajták számától függően alakul: egy, két, esetleg három részből álló változatok fordulnak elő.

I. Az egyrészes körtáncok csak a felsorolt lépésfajták egyikét alkalmazzák:

a) A szimmetrikus, majd aszimmetrikus, jobbra haladó egylépéses csárdás (393., 395—398. mot.) ismétléséből (Andrásfalva, Diósad);

b) a Fär-Öer lépésből (399—400. mot.) (Magyaróz d, Magyarlapád); vagy pedig

c) gyors ide-oda forgásból áll a tánc (410—412. mot.) (Lőrincréve).

II. Két lépésfajta, azaz két rész váltakozásából felépülő karikázók esetén:

a) a szimmetrikus egylépéses csárdást (393. mot.) egyirányú balra forgó lépés követi (407—409. mot. Andrásfalva).

b) a szimmetrikus egylépéses csárdás (397. mot.) három ütemes, ide-oda forgó motívumsorokkal váltakozik ((415. mot. Magyarlapád), vagy pedig

c) a Fär-Öer lépést (400—403. mot.) követi váltakozó irányú forgás (415. mot. Magyarlapád);

d) Néha az aszimmetrikus, jobbra haladó kétlépéses csárdást (406. mot.) tetrapódikus (414. mot.) majd tripódikus forgó motívumsorok (413. mot.) követik (Diósad).

III. Kivételesen három fajta motívumból épül fel az egyik bukovinai székely körtánc változat: a jobbra haladó kétlépéses csárdás után (405. mot.) balra haladó egylépés (394. mot), majd gyors balra forgás (407. mot.) következik.

2. A lassú és sűrű magyar

A leánykörtánc újabb s formailag fejlettebb rokonai a hangszeres kíséretű, kis körökben járt táncok (a „magyar" és a körcsárdás). Ezek a férfitáncot kísérő női vagy vegyes mulatsági táncok ott gyakoribbak, ahol a leánykörtánc már ritka, vagy hiányzik a tánckészletből. A hangszeres zenéjű körtánc többnyire más fontosabb táncműfajok kiegészítő, járulékos, alkalmi jellegű kísérője. Kíséretük mindig hangszeres zene, bár ez gyakran énekszóval vagy csujogatással is társul.

Erdélyben a hangszeres zenéjű körtáncok régibb típusa az ún. *magyar*, amelynek fogalomköre és zenéje több műfajt és típust magába foglal: a magá-

nyos és csoportos férfitáncot, a szabad párostáncot és a körtáncot.[17] Az ún. komplex szociotípusú táncok kevert műfajú polimorf kategóriájába tartozik, mint régi táncaink jó része.[18] A „magyar" különböző formáit egyidejűleg is alkalmazzák, amelyeknek egyike a körtánc. A zenekíséret alapján két válfajuk különböztethető meg, s ezek területi elterjedés és funkció tekintetében is bizonyos mértékig elválnak egymástól.

A) A *lassú magyar*, ritka magyar vagy négyes csak a Szamos-völgyi Mezőségen ismert. Ez vagy a tánckezdő lassú férfitáncot kísérő női tánc[19] (Bonchida, Válaszút, Búza), vagy pedig vegyes, két-páros, négyes mulatsági táncként épül be a párostáncok közé (Magyarpalatka, Keszü), s főként pedig a széki tánciklus elmaradhatatlan alkatrésze.

B) *A sűrű magyar* a legényes tánc gyorsabb változatához,[20] a „pontozó"-hoz vagy „figurás"-hoz kapcsolódó, kis csoportokban járt női kísérő tánc. Vegyes formában nem fordul elő. A nyugati Mezőségen kívül főként Kalotaszegre és Alsó-Fehér megyére jellemző.

A Szamos-völgyi Mezőségen tehát a tánc minden válfaja, változata együttesen megtalálható: a lassú és gyors tempójú, a férfitáncot kísérő női, valamint a táncmulatsági funkciójú, vegyes formája egyaránt él. Kalotaszegen és Alsó-Fehér megyében viszont a gyors legényes kísérőjeként csak női változatban alkalmazzák, a lassú és vegyes formája ismeretlen.

A magyar két válfaja között legdöntőbb a zenei, metrikai, tempóbeli különbség, mely egyben két fontos tánczenei kategóriát is jelent, s a tánc két altípusának kisebb-nagyobb ritmikai formai eltéréseit is meghatározza.

A) A mérsékelt tempójú (♩ = 126—152) ♩-es mozgásmetrumú *lassú magyar kísérődallamai*nak többsége énekelt, szöveges formában is él (112—113., 116—119a. sz. dallampéldák). Ezeket a 8- és 16-szótagos, valamint jaj-nóta típusú dallamokat tánc közben is gyakran éneklik. A csak énekelt, tánc nélküli változatok vonásai nagyjából megegyeznek a 6/8-os körtáncdalokéval (lásd fentebb), s mindegyikükre jellemző — legalább is részlegesen — az alkalmazkodó ritmus páratlan lüktetésű, még puhább formája. A szöveghez alkalmazkodás csekélyebb mértéke talán a tánczenei ritmus elsődleges jelentőségével magyarázható. A vokális és a tánchoz használt dallamalakok között azonban lényeges ritmikai és formai különbségek figyelhetők meg.

A tánchoz alkalmazott változatokban a 6/8-os ritmus már elmosódik és páros, 4/4-es üteművé alakul át (vö. a 116—117b., 118., 119b. sz. dallampéldákat), bár mind a triolás dallamritmika, mind pedig a sántító kvintolás, szeptolás ritmusú dűvő-kíséret (116—119b., 120—122a.) még őrzi a páratlanság nyomait, a vokális, 6/8-os változatokkal való kapcsolatot.

A hangszeres tánczene formaépítő hatása pedig abban mutatkozik meg, hogy az egyszerű 8-szótagos 4-soros dallamokból mindig hosszabb, kétszeres (olykor háromszoros) terjedelmű dallamalakulatok jönnek létre belső bővülések, sorismétlések, kiegészülések útján, vagy pedig két 8-szótagos dallam — többé-kevésbé állandó jellegű — összekapcsolódásával. Az ilyen, ún. 16-szótagos, nagy formájú dallamok kialakulása és megszilárdulása bizonyosan a hangszeres tánczenei alkalmazás következménye.[21] Hangszeres tánczenei eredetü-

[17] Martin György, 1973a. 259—261.
[18] Martin György, 1964b. 470.
[19] A férfitáncot kísérő női körtáncba azok a férfiak is be szoktak állni, akik a legényest nem táncolják. Kallós Zoltán, 1964. 242.
[20] Martin György, 1966b. 201—219; 1973a. 255—257.
[21] Lajtha László, 1943. 232—233.

ket, vagy legalábbis ezáltal befolyásolt fejlődésüket más vonások is valószínűsítik: a gyakori haj, jaj, tralala stb. szövegpótló toldalékok; a táncszó szerű másodlagos szövegek; valamint az, hogy jónéhány dallam szöveges formában nem ismeretes.

116. „Magyar" tánc

a)

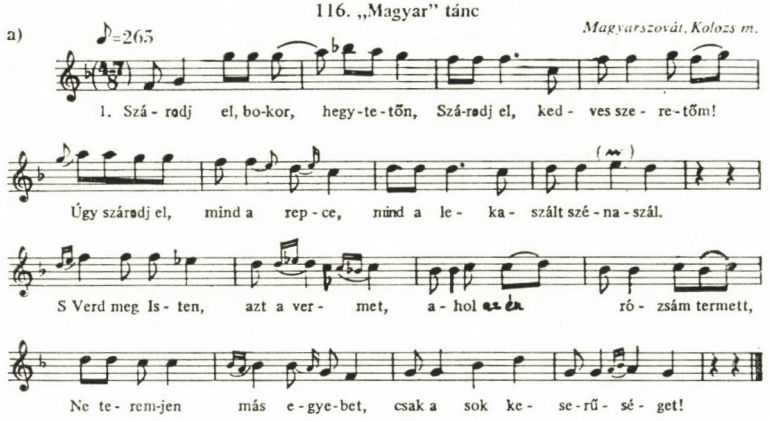

2. S én is voltam, mikor voltam, virágok közt virág voltam,
De rossz kertészre jutottam, keze alatt elhervadtam.
S én is voltam valaha szép asszonynak kocsisa,
De megrúgott a lova, hogy egye meg a kutya!

3. Kicsi tulak, nagy a járom, Fiatal még az én párom,
Kerek három évig várom, Mégis ő lessz az én párom.
S kicsi tulak nagy a szarva, Nem fér bé az istállóba,
Le kell a szarvából vágni, El kell a babámtól válni.

„Magyar" v. „Négyes"

b)

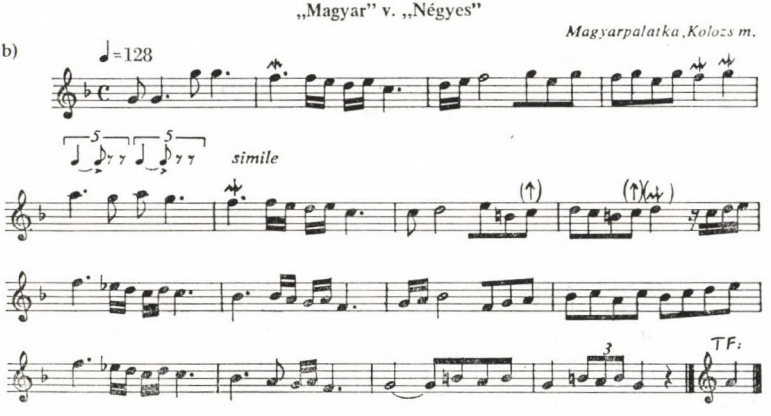

„Pontozó"

c) ♩ =120 *Lőrincréve, Alsó-Fehér m.*

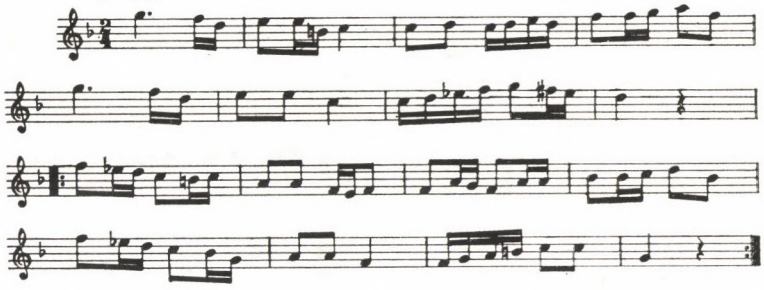

117. „Magyar"

a) ♩.=cca.76 *Szék, Szolnok-Doboka m.*

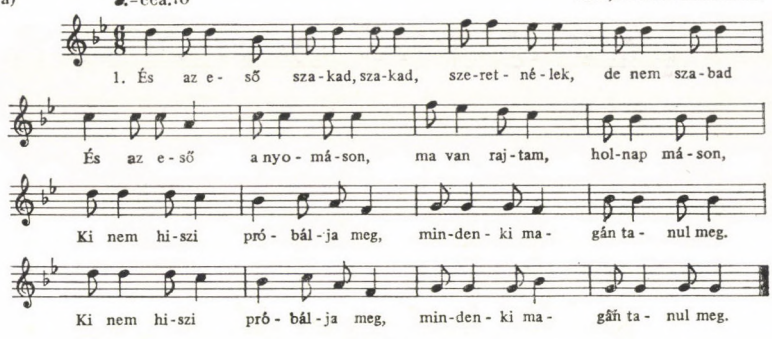

2. Mennyi keserűség, bánot, Mind az én szívemre szállott,
Mennyi bánot, keserűség, Még a testvér is ellenség.
Széles a víz, keskeny palló, Igazán szeretni nem jó,
Mer' aki igazán szeret, Megcsalják azt az emberek.

3. Szeress, szeress szőkét, barnát, Csak ne szeress nagygazda lányt,
Mer' a szegény szívből szeret, a gazda lány csak hiteget.
Válassz, válassz, jól megnézd kit, Mer' a szerelem megvakít,
Lám engemet megvakított, s örökre megszomorított.

4. Én már rózsám nem kedvellek. Mer' nagyon megismertelek,
Jól vigyázzon reád más is, Mikor veled megüsmerszik.
Ez az élet minket illet, nem a régi öregeket,
Megpróbálták víg kedvöket, hadd próbáljuk a mienket.

5. Nincs szebb virág a leánynál, míg a legény utána jár,
Aznap szúrós kóróvá lesz, Mihelyet menyecskévé lesz.
Nincs szelidebb a legénynél, Míg a lánynak mindent ígér,
De mikor megházasodik, Már csak a kocsmában lakik.

„Magyar"

b) ♩=120-125 *Szék, Szolnok-Doboka m.*

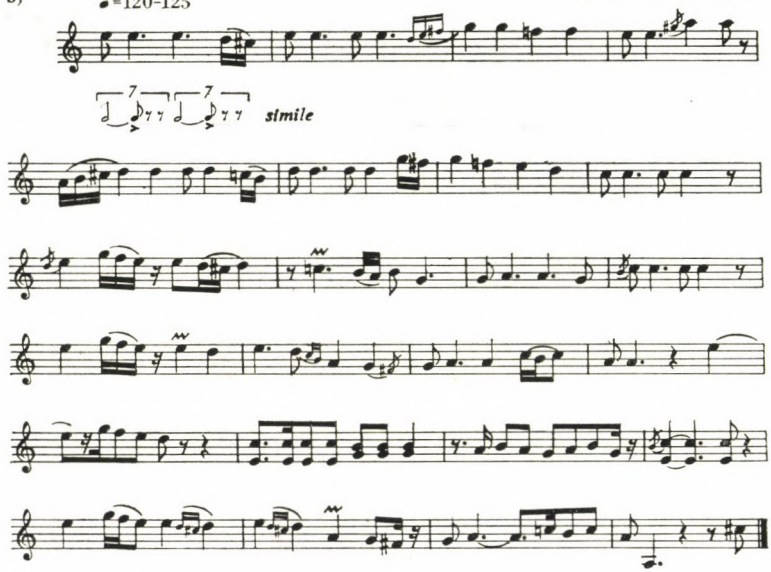

118„Magyar négyes"

a) ♩=100-120 *Szék, Szolnok-Doboka m.*

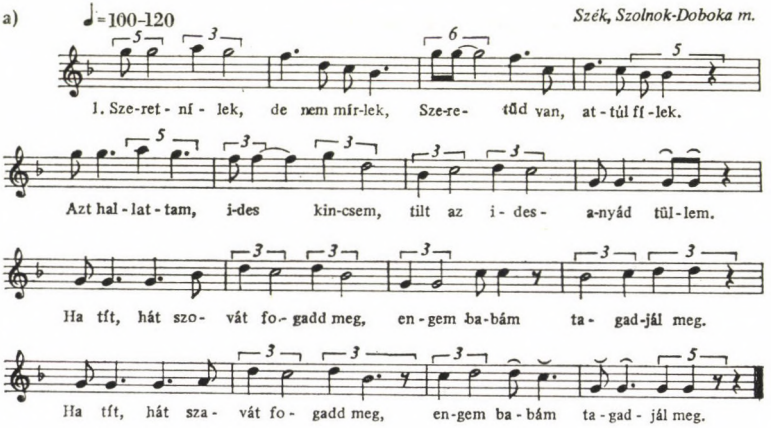

2. Bonchidai sűrű berek, Nem terem az epret, meggyet,
Hanem terem vadvirágot, Ibolyát és gyöngyvirágot.
Bonchidai nagy hegy alatt, Ott van igy kút fedil alatt,
Aki abbúl vizet iszik, Babájától elbúcsúzik.

„Magyar"

b) ♩=125–130 *Szék, Szolnok-Doboka m.*

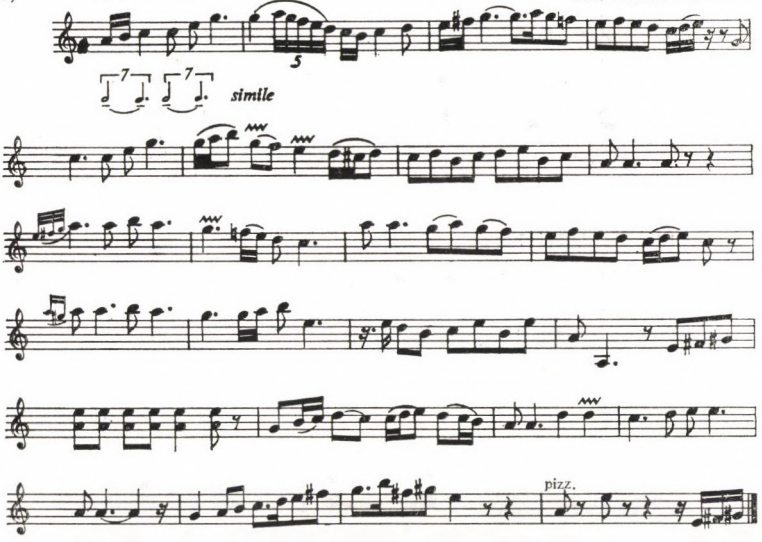

„Ritka magyar"

c) ♩=80–86 *Feketelak, Szolnok-Doboka m.*

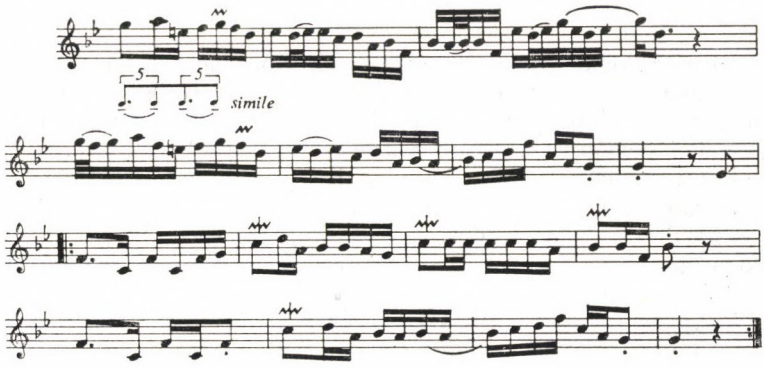

„Legényes"

d) ♩=120 *Bogártelke, Kolozs m.*

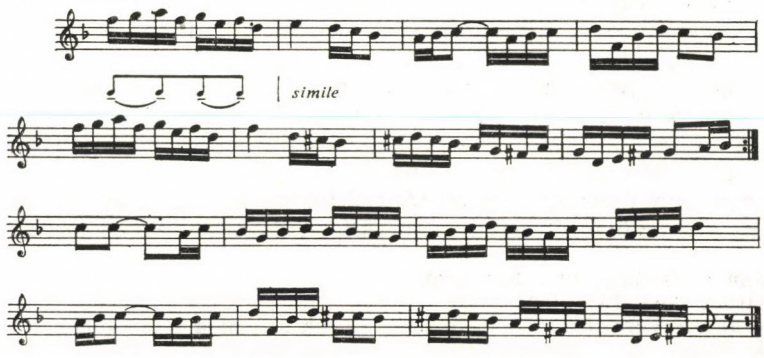

119. „Ritka magyar"

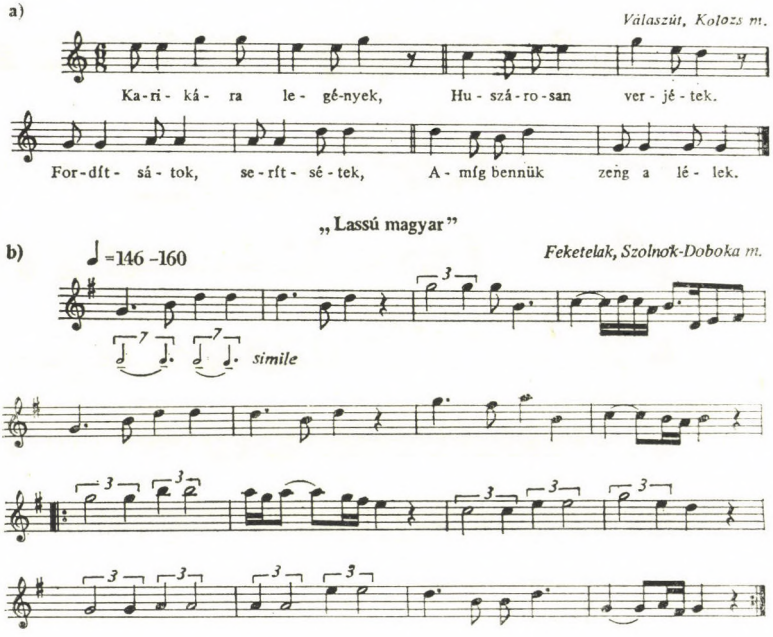

A lassú magyarhoz kapcsolódó tánc, ill. tánczenei terminus technicus Széken — de másutt is — a „fordítás" kifejezés.[22] Ez a 16-os dallam felét, vagyis a 8-ütemes zenei alapegységeket jelöli, amikor is a muzsikus másik egységre (másik zenei periódusra, újabb 8-ütemes egységre) „fordítja át" a dallamot. A táncosok ugyanekkor a tánc haladási irányát is megváltoztatva „fordítanak", vagyis a magyarban szokásos záró, irányváltó „betoppintások" után a másik irányba kezdik forgatni a kört. A középkori tánczenei eredetű — később verstani fogalommá is váló — „pes versus" kifejezés is a tánc és zene hasonló irányváltásának, megváltozásának korabeli megjelölése.[23] A közép-erdélyi „fordítás" kifejezés hasonló, párhuzamos értelme így talán a középkori tánczenei műszó — népi gyakorlatban máig tovább élő — régi tükörfordítása.

A tánc *női változata* igen egyszerű. A kört hátul keresztezett összefogódzásban, ♩♩-es forgólépésekkel ide-oda forgatják (417—418. mot.). Az irányváltás az egylépéses (417. mot.) vagy cifra motívummal (418. mot.) történik. Olykor a kétlépéses csárdás szimmetrikus változatát (416. mot.) is sorozatosan ismétlik a forgások közti pihenőként, vagy pedig a kört időlegesen felbontva páronként forognak (Bonchida, Válaszút).

A lassú magyar *vegyes formája* a táncrendbe már szervesen beépült, önálló mulatsági tánc. Erre vonatkozóan Keszüből (419. mot.) és Magyarpalatkáról vannak adataink, de főként a Széken táncolt négyes magyart ismerjük részletesen (420—440. motívum és táncpéldák).

A negyvenes években a széki táncciklusban egy megfigyelés szerint a következő rendben követték egymást a táncok:[24] „lassú" (igen lassú, csárdásszerű

[22] Martin György, 1977. 378—380.
[23] Sachs, Curt, 1937. 288.
[24] Sümeghy Vera, 1944. 63. — Saját adataink szerint a régi táncrend: magyar, lassú, csárdás volt.

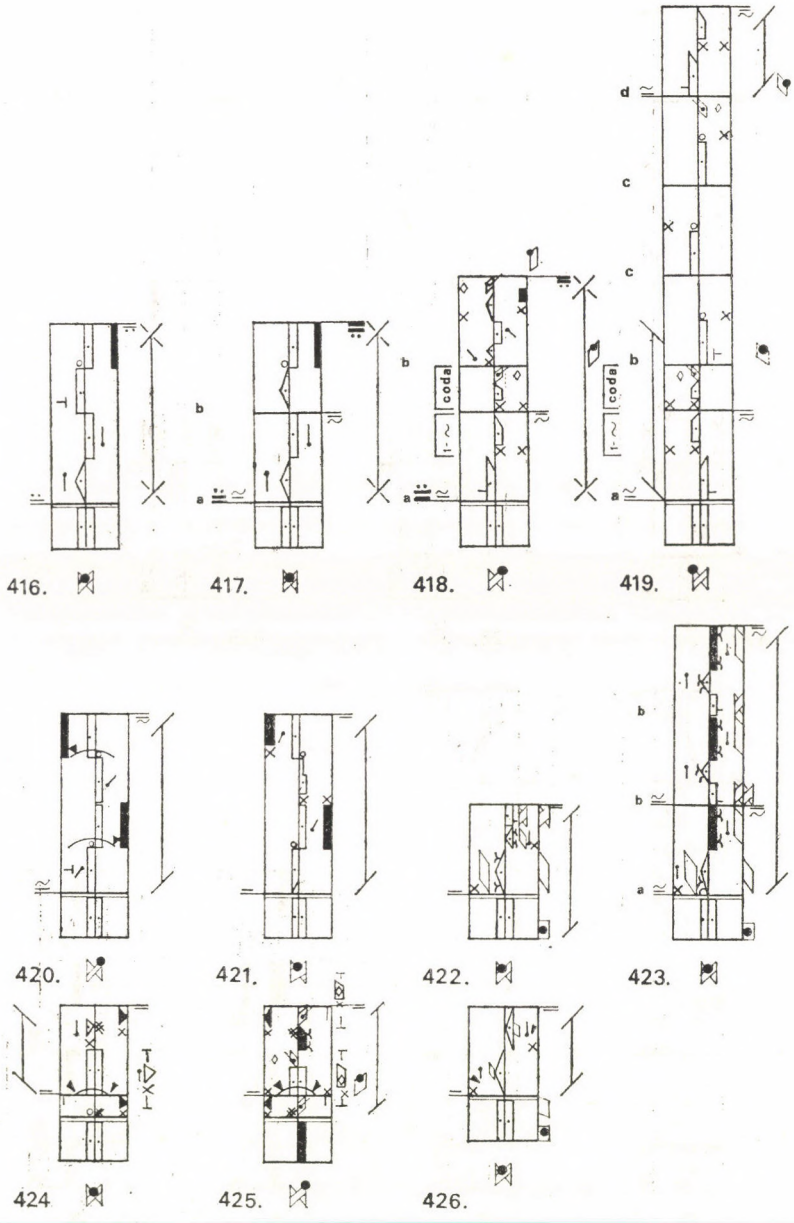

416. 417. 418. 419.

420. 421. 422. 423.

424 425. 426.

párostánc), a „magyar", rövid szünet közben a legények „tempóztak" (férfitánc), végül a „csárdás" (friss csárdásszerű forgó párostánc) következett. Az újabb, — már falurészenként is változó — táncrend a Felszegen 1969-ben: lassú, csárdás, magyar, porka, hétlépés. Az előző, régibb sorrend megfelel a másutt is jellemző fokozatos felépítésnek. Az utóbbi pedig már a régi táncrend átalakulását mutatja, mint erről a beszűrődő idegen táncok is tanúskodnak.

A magyarban a legények a leányok dereka mögött fölül fognak kezet, a leányok pedig zsebkendőikkel fogódznak össze.

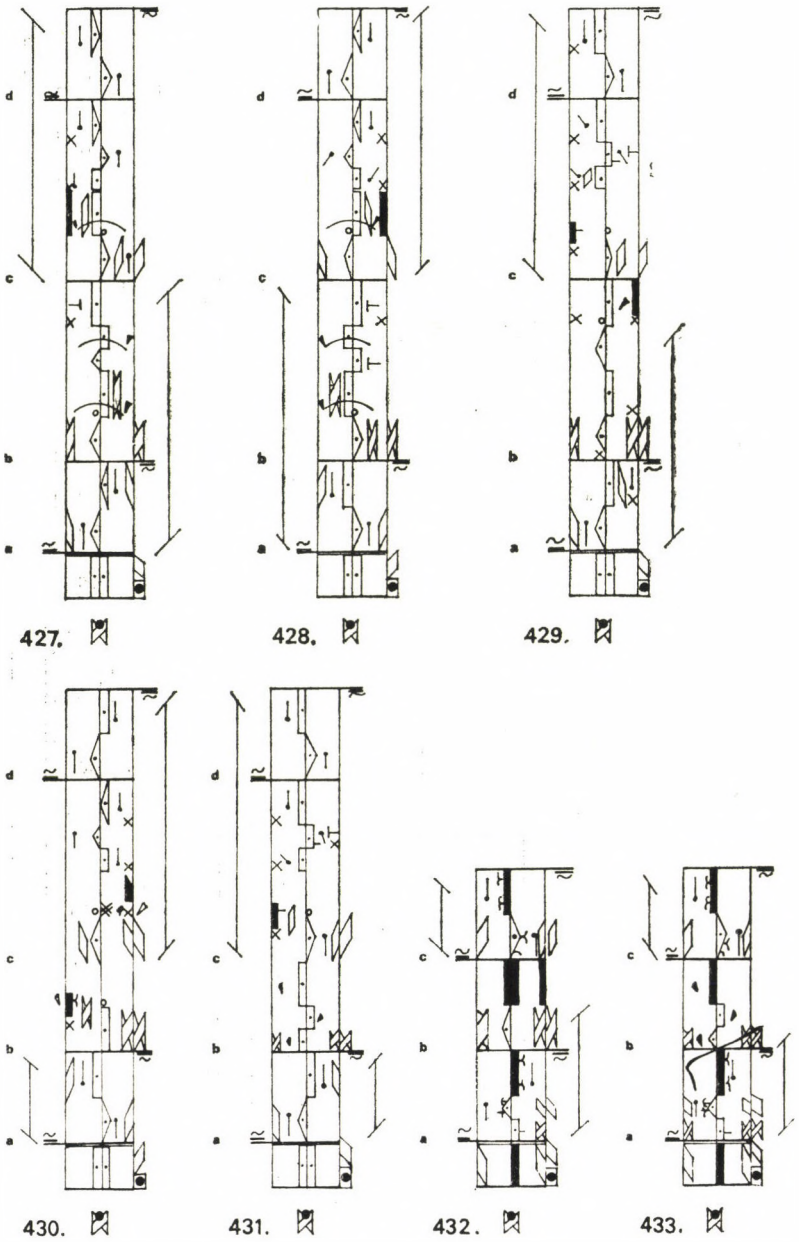

A tánc alapmotívuma egyszerű, sima ♩♩-es, ³♩♩ vagy 𝅘𝅥𝅯♪♩ ritmusú forgólépés (422—423. mot.). A táncosok bámulatos összhangja — ahogy a kört egy emberként forgatják — teszi a táncot kivételesen virtuózzá, sodró lendületűvé. Néhány egymáshoz igazodó, szűkülő-táguló bevezető egylépés után (420—421. mot.) kezdik meg a kör nyílt forgólépéssel történő, fent hangsúlyos forgatását. A forgás — a mindvégig kissé hajlított térdekkel való táncolás követ-

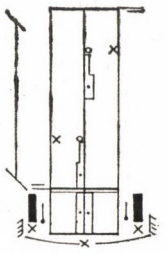

434.

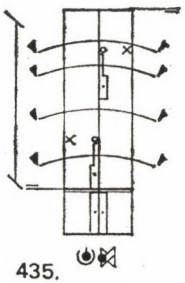

435.

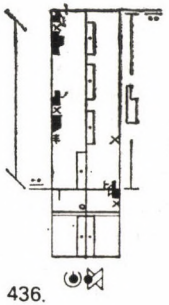

436.

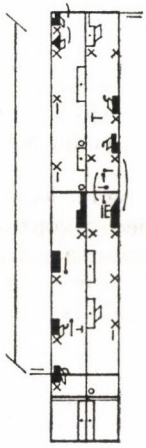

437.

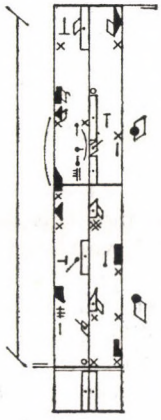

438.

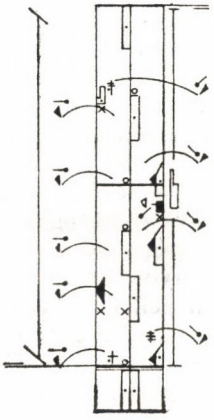

439.

keztében — sima, alig hullámzik. A lépések meghosszabbításával a kör forgássebessége egyre növekszik. A forgólépés második, keresztbe lépő fázisára a lendület fokozódásával egyre nagyobb súly kerül, s időtartama olykor meghosszabbodhat az első lépés rovására (b = bal; j = jobb láb lépés):

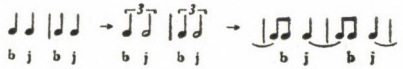

Ilyenkor a megterhelt belső (j) lábon hosszút húzva forognak, igyekezve lábaikat egymáshoz minél közelebb, a kör középpontjában elhelyezni, s egyetlen közös forgástengelyt kialakítani, s a másik rövidebb időtartamú, külső lépéssel pedig éppen csak tovább lépve, megtámaszkodnak egy pillanatra.[25] (423. mot.)

A sántító forgás sajátosan kapcsolódik a szintén sánta ritmusú zenéhez:

dallamritmus:
kontraritmus:
táncritmus:

[25] Ez a forgásmód az erdélyi párostáncokra, a csárdásra még inkább jellemző.

A forgás váltakozó irányú. Mindig balra haladva — jobbra forogva kezdik meg, és 8- vagy 16-ütemenként, a 16-szótagos dallam „fordításai"-hoz, periódusaihoz illeszkedve váltogatják a forgásirányt. Közben néha egy-egy 8-as szövegstrófát dalolnak egyfolytában, a többit a haj, jaj stb. szótagokkal dudolják. A teljes 16-os dallamot ritkán vagy egymással váltakozva dalolják végig. A férfiak olykor bele-bele rikkantanak. A legények a körforgás fokozatos lelassításával, dobogó vagy bokázó lépésekkel, majd gyengéd hátbaütéssel jelzik a leányoknak az elkövetkező irányváltást. (Lásd a 440. táncpéldát.) A forgólendület lecsökkenésekor a kör „béfog", vagyis meglazul, a táncosok kissé belépve szűkítik a kört. Az irányváltás az ún. „toppintással", többnyire kétütemes dobogó, testsúlyváltó lépésekkel történik (427—433. mot.) meglepően egységes, szinte kötött formában.[26] Leggyakoribb kétütemes ritmusképletük:

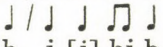

b j bj b j [j] bj b

A forgásváltó, átmeneti ütemek utáni ellenkező irányú forgás mindig sasszé lépéssel kezdődik. A forgás fokozódásával a kör újra „kiereszt", vagyis megfeszül. Régebben[27] három fordítás (jobbra, balra, jobbra forgás) után pihenésként, a kézfogást elengedve egy negyedet a menetirányba elfordulva egy darabig „kereken mennek", majd újra összefogódzva folytatják. Az egyhangú, kimerítő forgás utáni pihenő sétálás közben a leányok kezeiket, zsebkendőjüket összefogják (434. mot.), a legények pedig kontrás ritmusban [] tapsolgatnak (435. mot.), vagy ujjaikkal pattogtatnak. Az idősebb nemzedékek ilyenkor a „ritka tempo"[28] „lábfacsaró", csizmaverő figuráit is táncolták, megcifrázva a sétálást, mintegy kirázva lábaikból az egyhangú forgólépések fáradtságát. (436—439. mot.)

A négyes magyart táncoló, zsúfolt táncházban a körök nem egyszerre, hanem kánonszerűen forognak, dobogva váltanak, sétálnak egymáshoz képest (lásd a 440. táncpéldát). Hol itt, hol ott vált vagy bomlik a kör és csattan fel a taps, vagy feszül újra, egyre sebesedő forgásba, s a súlyos, hosszú szoknyák csapódása szinte elsodorja a sétálva pihenőket. A körök sétálás közben igyekeznek egymást felváltva a cigánybanda elé kerülni. Ilyenkor a zenésztől ki-ki a maga kedvelt „magyarját" rendeli meg. Az új dallam megszólalásakor egyszerre csendül fel az ének, s megújuló kedvvel fokozódik a tánc. Olykor leállítják, pihentetik a prímást és egy ideig csak a „gardonos" ritmikus dobolására járják a táncot. A négyes magyar — a székiek még ma is legkedveltebb tánca — 10—15 percig is eltarthat egyfolytában.

B) A lassú magyar friss ellentétpárja a ♩ = 120—138-as tempójú ♪-os táncmetrumú „*sűrű magyar*". Kíséretét az egyik legfontosabb kelet-európai táncdallam-kategória, a hangszeres előadású ún. kanásztánc, ardeleana, vagy kolomejka dallamok szolgáltatják[29] (116c, 118d, 120b, 121b, 122b. dallampéldák). Tánc közben sohasem dalolnak, annál többet csujogatnak.[30] Mezőségen „sűrű magyar", Alsó-Fehér megyében „kapcsos", „leányos tánc" néven ismerik. Kalotaszegen a legényes kíséreteként járt leánykörtánc elnevezései:

[26] Az erdélyi csárdások párosforgásainak irányváltásai is hasonlók.

[27] Sümeghy Vera, 1944.

[28] A „ritka tempó" a mezőségi férfitáncok egyik lassú tempójú típusa. Martin György, 1970b.

[29] Bartók Béla, 1924. LXIII.; 1934. 19, 29—30; Kodály Zoltán, 1952. 43; Szabolcsi Bence, 1959. 157; 1953. 743; Vargyas Lajos, 1952. 68.; 1954.

[30] Ritmikus, 7- és 8-szótagos táncrigmusok.

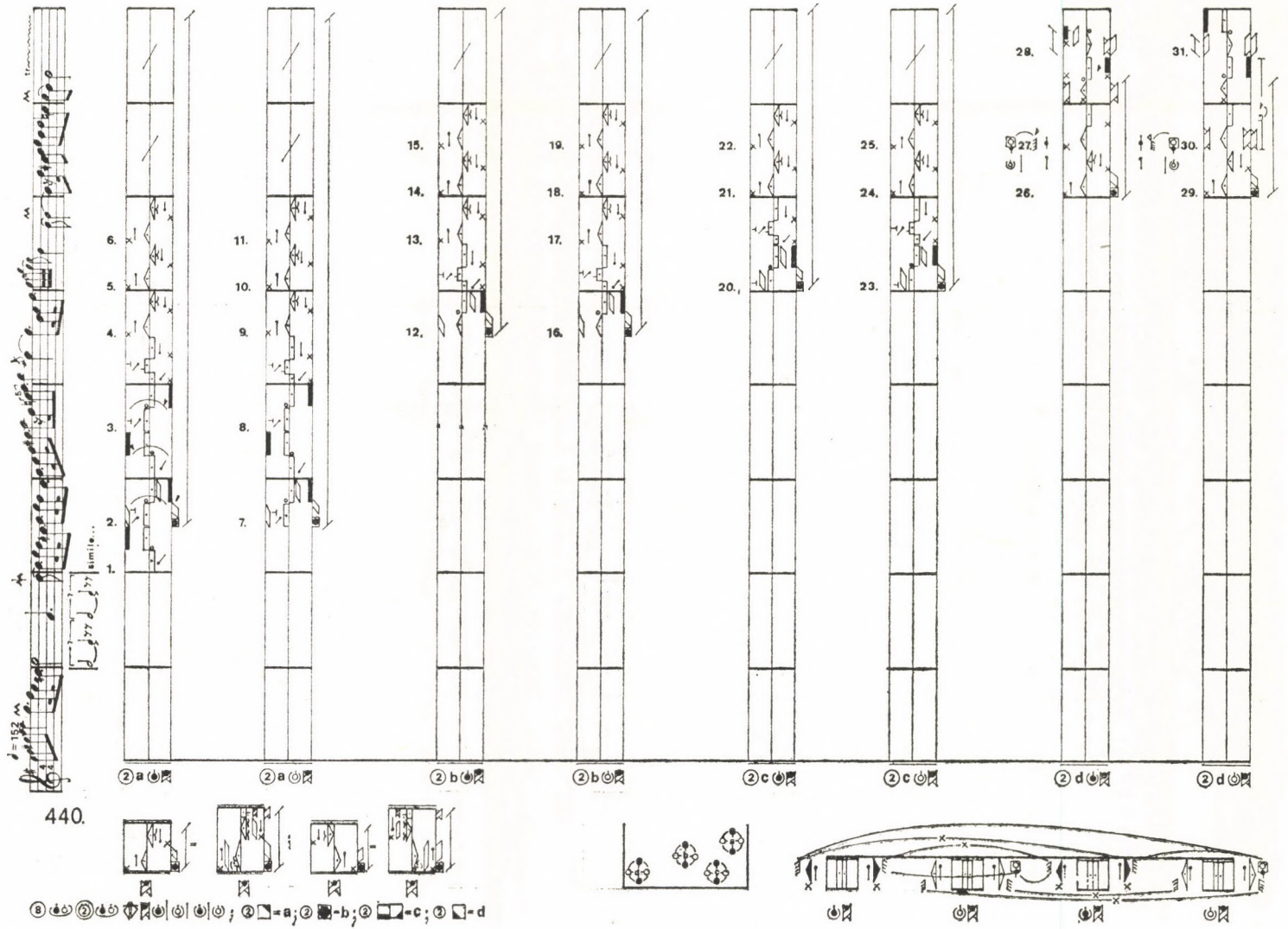
simile...
1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.
10.
11.
12.
13.
14.
15.
16.
17.
18.
19.
20.
21.
22.
23.
24.
25.
26.
27.
28.
29.
30.
31.
② a
② a
② b
② b
② c
② c
② d
② d
440.
⑧ ② ; ② = a ; ② = b ; ② = c ; ② = d

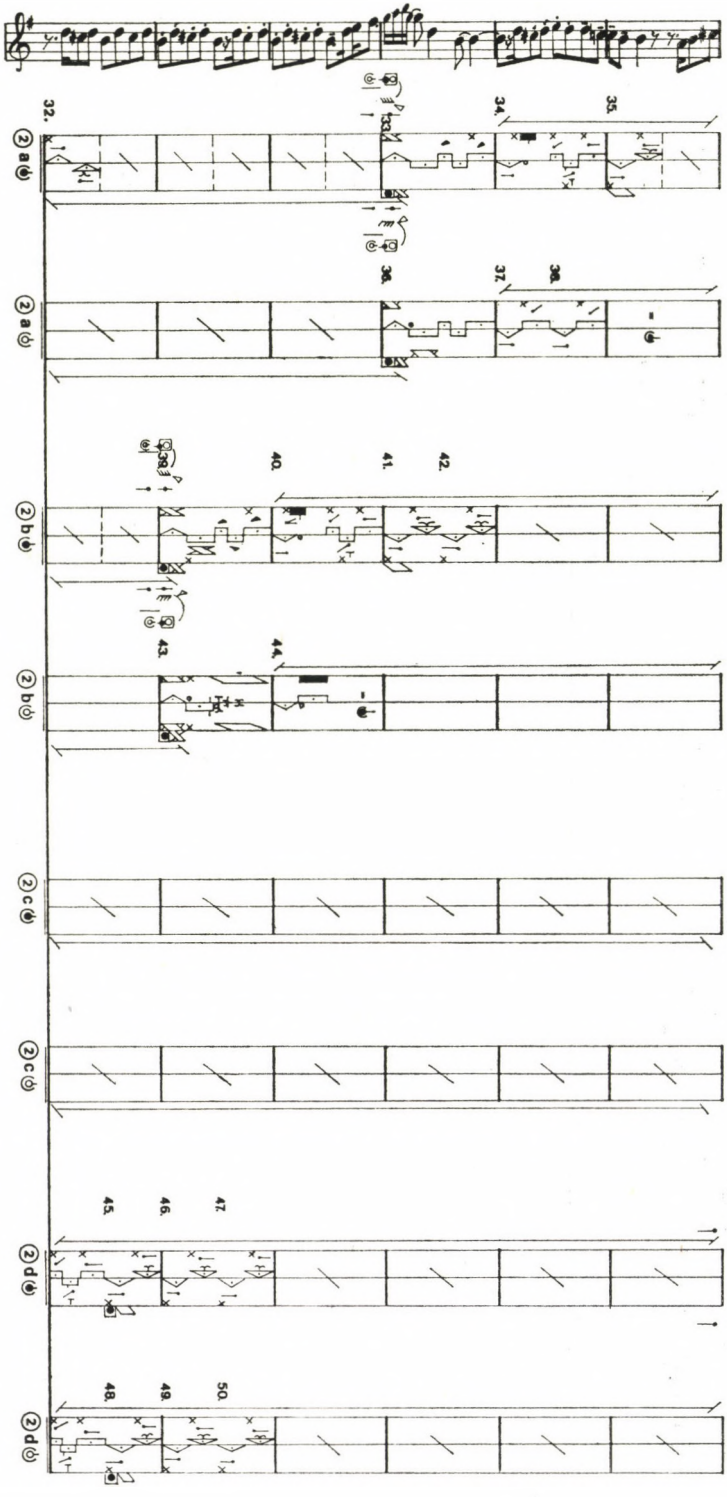
440.
32.
33.
34.
35.
36.
37.
38.
40.
41.
42.
43.
44.
45.
46.
47.
48.
49.
50.
② a ⓓ
② a ⓤ
② b ⓓ
② b ⓤ
② c ⓓ
② c ⓤ
② d ⓓ
② d ⓤ

440.

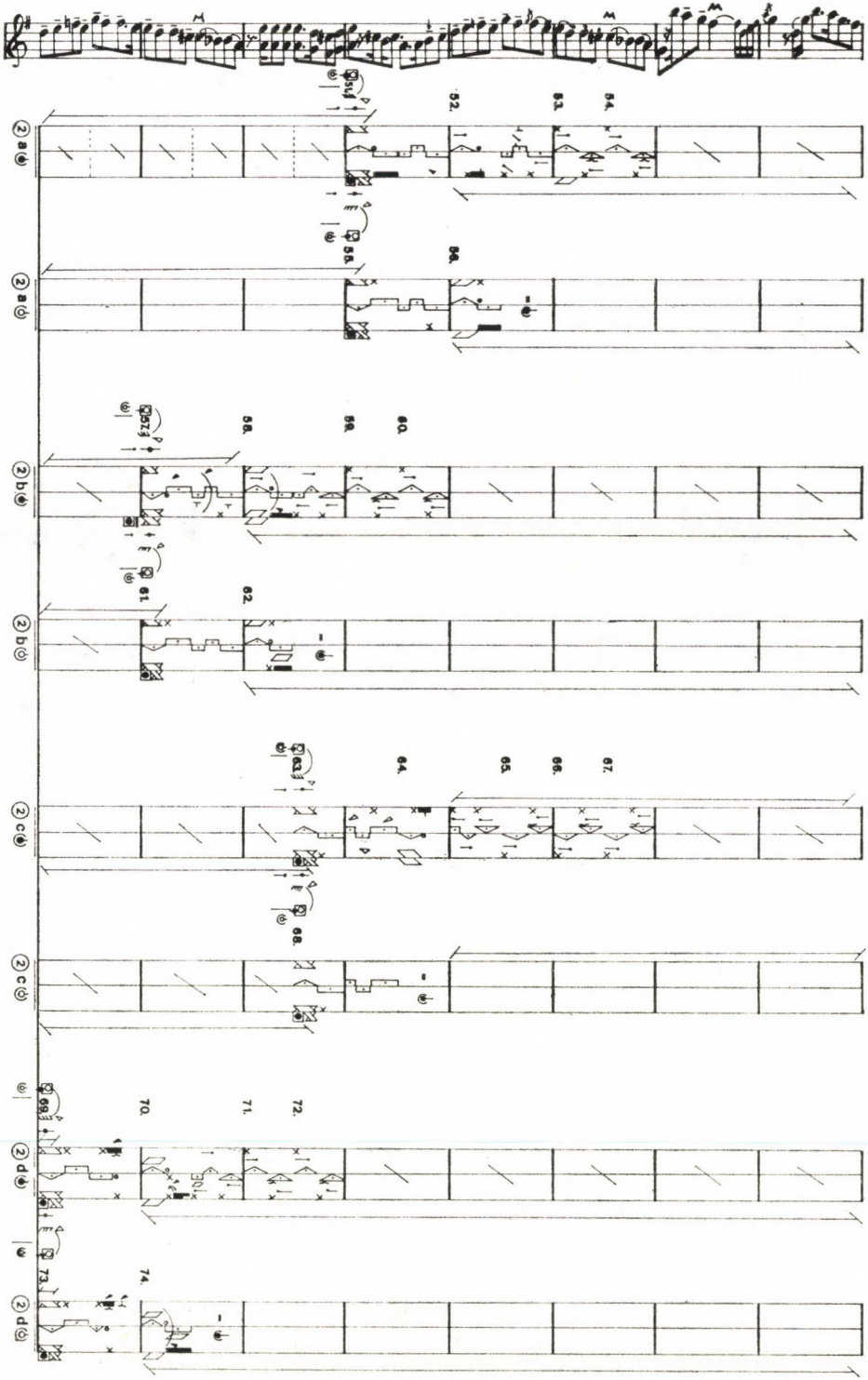

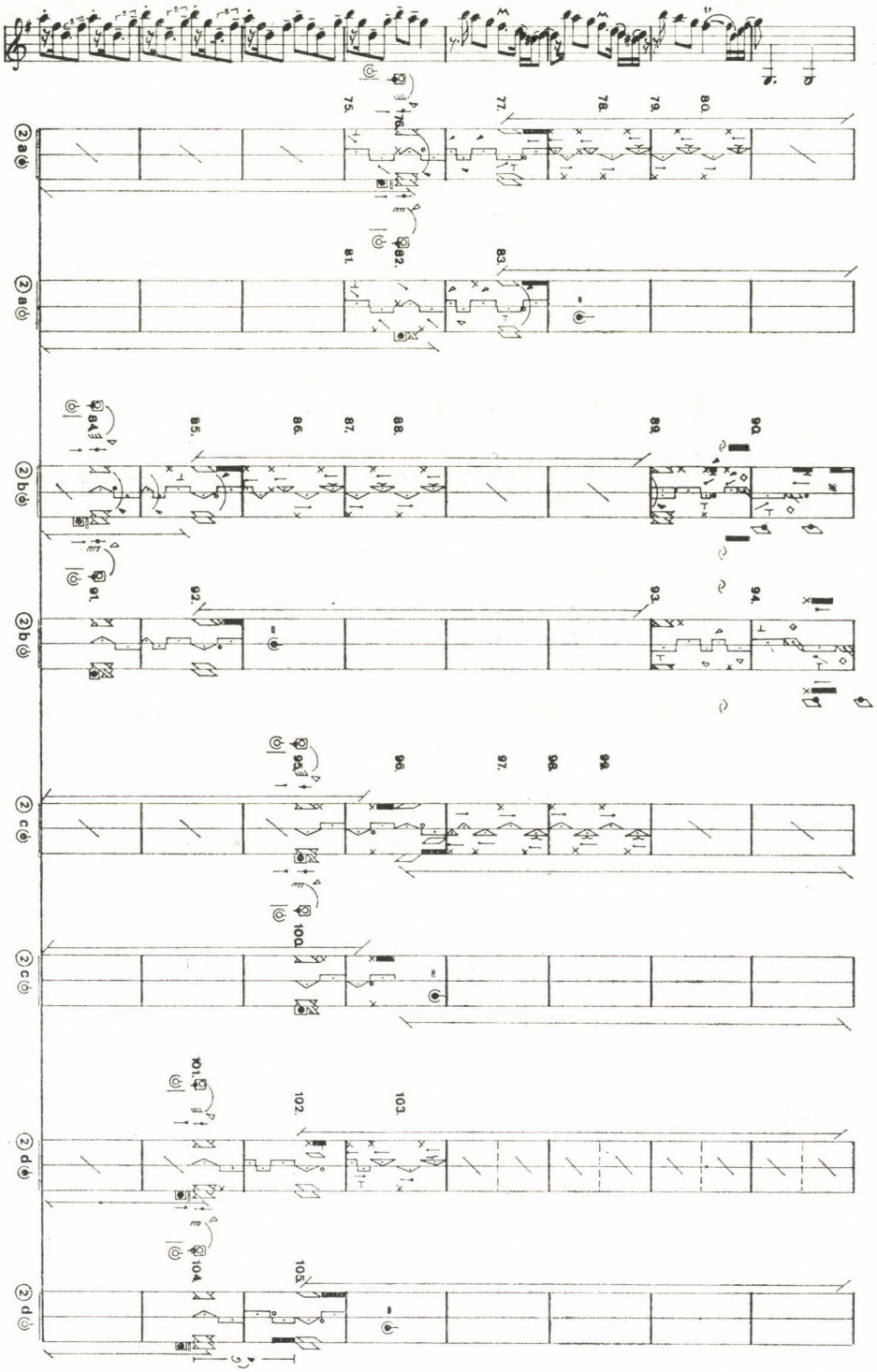

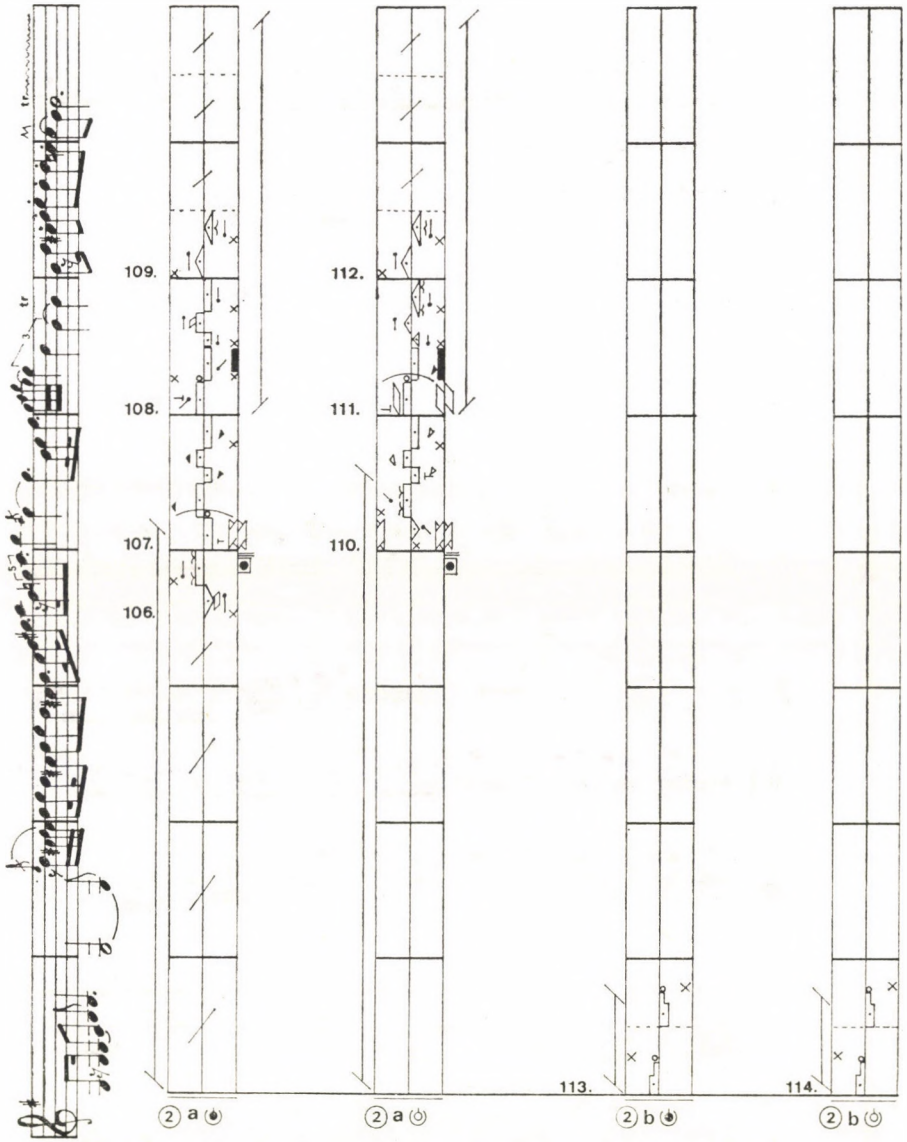

440.

„csoszogós", „sifitelés", „ötös" vagy „tropotyálás".[31] Moldvában magyaros, lapos magyaros vagy ardeleanka nevű vegyes körtáncok[32], s a bukovinai székelység körben járt „silladri"-ja[33] is e táncfajta rokona.

[31] *Sifitel:* „kefélget, csoszog, súrolja a földet a lábával, untalan jön-megy, ide s tova v. ki-és bejár, sürög-forog". Szinnyei József, 1897—1901. II. 383; *ötös:* az egyik kopogó motívum nevéből eredő táncnév; *Tropotyál:* „ügyetlenül ide s tova tipeg-topog, nagy zajjal jár." Szinnyei József, 1897—1901. II. 807. [Vö. román *tropoti:* 'topog, dobog'].

[32] Klézse, Somoska és Diószén községekben. Bákó m. Románia.

[33] Silladri: a bukovinai székelység forgós párostánca, melynek zenekíséretéül szintén kanásztánc-ardeleana dallamokat alkalmaznak. Kiss Lajos, 1958. 73—74.

120. „Magyar"

a) ♩= 125-130 *Szék, Szolnok-Doboka m.*

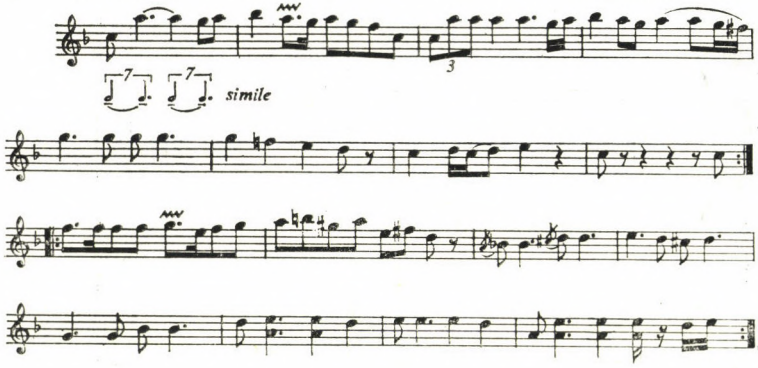

„Legényes"

b) ♩=126 *Bánffyhunyad, Kolozs m.*

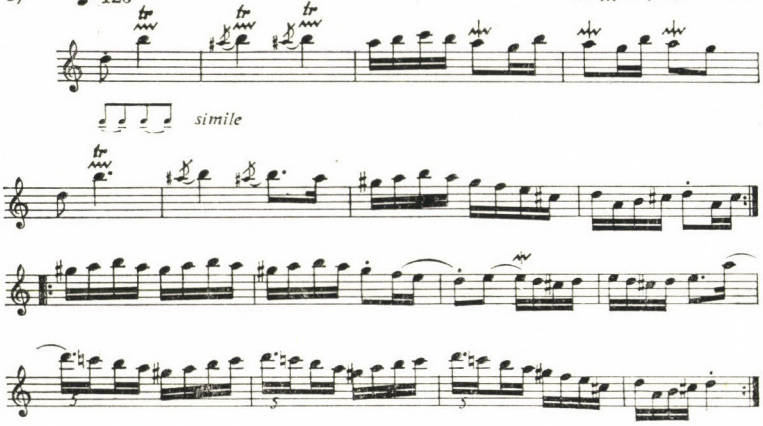

121. „Lassú magyar"

a) ♩=112-120 *Bonchida, Kolozs m.*

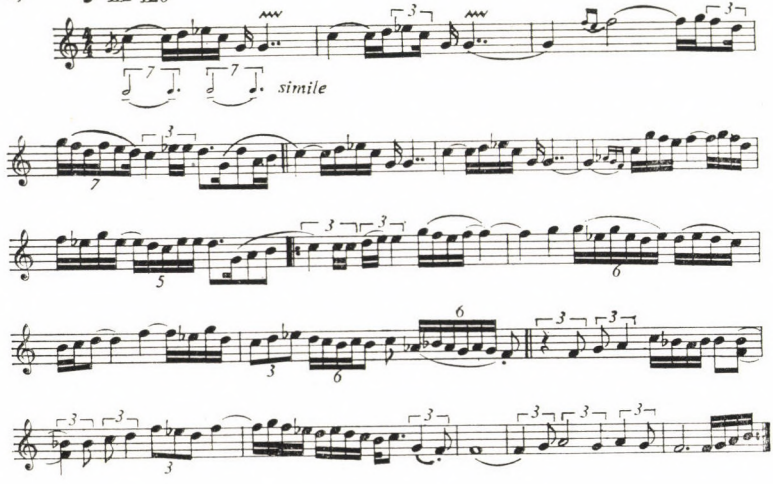

„Forgácskúti legényes"

b) ♩=116-120 *Magyarvista, Kolozs m.*

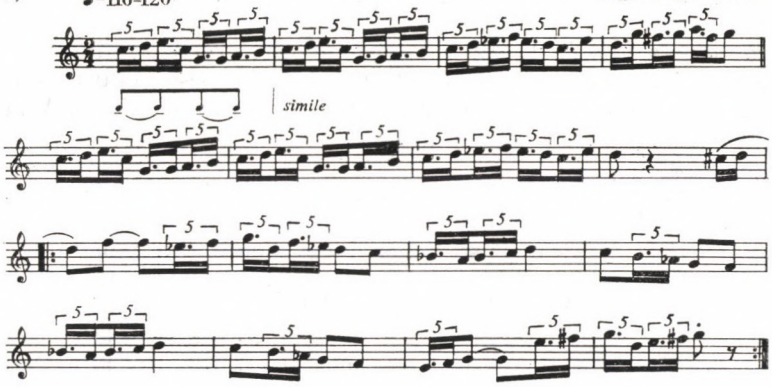

122. „Magyar"

a) ♩=125 *Szék, Szolnok-Doboka m.*

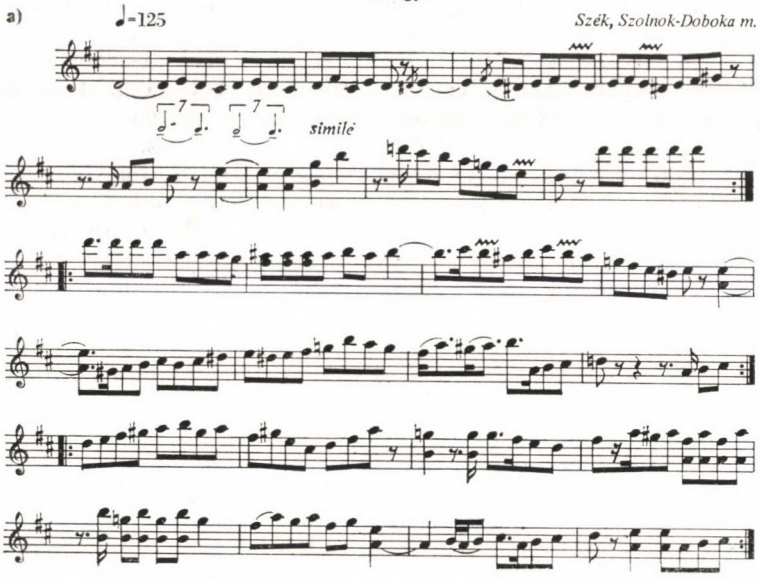

„Legényes"

b) ♩=120-132 *Méra, Kolozs m.*

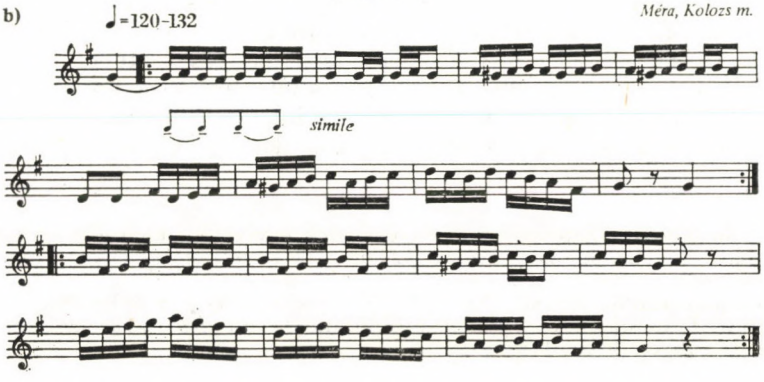

A sűrű magyarban is többnyire hátul keresztezett összefogódzással kapcsolódnak kis körökbe (Kalotaszeg, Mezőség) csak ritkábban egyszerű kézfogással (Magyarlapád).

A körmozgás fajtái: 1. Az ingamozgás egylépéses csárdással, 2. a haladó ingamozgás balra Fär-Öer lépéssel, jobbra kétlépéses csárdással, 3. a lassú balrahaladó forgás pedig szintén a Fär-Öer lépéssel történik. 4. A legjellemzőbb a kör ide-oda váltakozó, gyors forgatása.

Lépésfajták:

1. Az egylépéses csárdás (441—442. mot.) a kalotaszegi körtánc pihenő lépése az ide-oda váltakozó forgások között.

2. A Fär-Öer lépéssel Alsó-Fehér megyében balra haladó ingamozgással vagy állandóan balra haladva lassan forgatják a kört. (443—445. mot.)

3. A kétlépéses csárdás jobbra haladó ingamozgással olykor a kalotaszegi legényest vagy verbunkot kísérő körtáncban fordul elő (446. mot.)

4. Az ide-oda váltakozó gyors forgás és irányváltoztatás általában a legényes dallamok periódusaihoz, 8-ütemes „pont"-jaihoz illeszkedve történik (447—453. kinetogramok). Alsó-Fehér megyében a forgólépések ♩♩ ritmusúak és fent hangsúlyosak, mint a lassú magyarban (447—450, 453. kinetogram). A forgások irányváltása azonos a leánykörtánc, a lassú magyar vagy a csárdás váltásmódjaival (447—450, 453. mot.). A Mezőségen és Kalotaszegen viszont a forgólépések ritmusa elaprózódik, vagyis ♫ ritmusú (441—442., 451—452.) A lépések gyorsabbak, de egyben kisebbek is, s így a kör nem forog oly sebesen, mint a lassú magyarban. A belső lábon történő húzós, sántítós fordulásokra a gyors tempó már nem ad lehetőséget. Az elaprózott forgólépések hangsúlya a lassú magyarral és az Alsó-Fehér megyei körtáncokkal ellentétes: a zenei hangsúly itt mindig a belső keresztező lábra (napirányú forgás esetén a jobb lábra) esik. A forgás váltásában kisebb-nagyobb regionális különbségek észlelhetők. A Mezőségen inkább a ♩ ♫ (451. mot.) Kalotaszegen pedig a ♫♩ a forgásváltások lépésritmusa (452. mot.).[34]

A gyors férfitáncot kísérő *körtáncok felépítése* igen egyszerű. Mindegyikben a gyors forgás dominál, s ezt csak időnként váltják fel lassú pihenő lépések. Kalotaszegen (Méra, Inaktelke, Bogártelke, Türe) 2—3—4 ide-oda forgás után szoktak az egylépéses csárdásra áttérni. Alsó-Fehér megyében viszont (Magyarózd, Magyarlapád) a Fär-Öer lépés váltakozik a forgással. A Mezőségen (Bonchida, Válaszút) az állandó forgást nem pihenőlépésekkel váltják fel, hanem a kört időnként felbontva párosan is forognak. A magyarlapádi körtáncban a forgások sorozatát a Fär-Öer lépés váltja fel. Ilyenkor a kézfogással kitágított, lassan balra haladó körben mindig egy-egy pár egymást váltva forog (453. táncpélda).

Az erdélyi magyar két fajtájának tempó viszonya nem a párostáncok (a lassú és friss csárdás) és az énekes körtáncok általános — újabb fajta — lassú-gyors viszonyának felel meg.[35] A lassú és sűrű magyar esetében a ♩ = 126—152 tempójú lassú és ♩ = 120—138-as gyors ellentétpárok követik egymást.[36] A zenei tempo tehát nem emelkedik, hanem inkább csökken, a dallamok ritmikai karaktere, a kíséretritmus és a táncmetrika viszont a kétszeresére gyorsul

[34] A mezőségi és kalotaszegi legényestáncok egyik fő különbsége is abban áll, hogy szakaszaik, „pontjaik" záróritmusa az említett következetes eltérést mutatja. MARTIN György, 1966b., 213.

[35] A lassú csárdás tempója ♩ = 120—160, a friss pedig ♩ = 180—240.

[36] Hasonló tempóviszony jellemző a kisalföldi körverbunkok lassú és friss részére. MARTIN György, 1970a. 118—119.

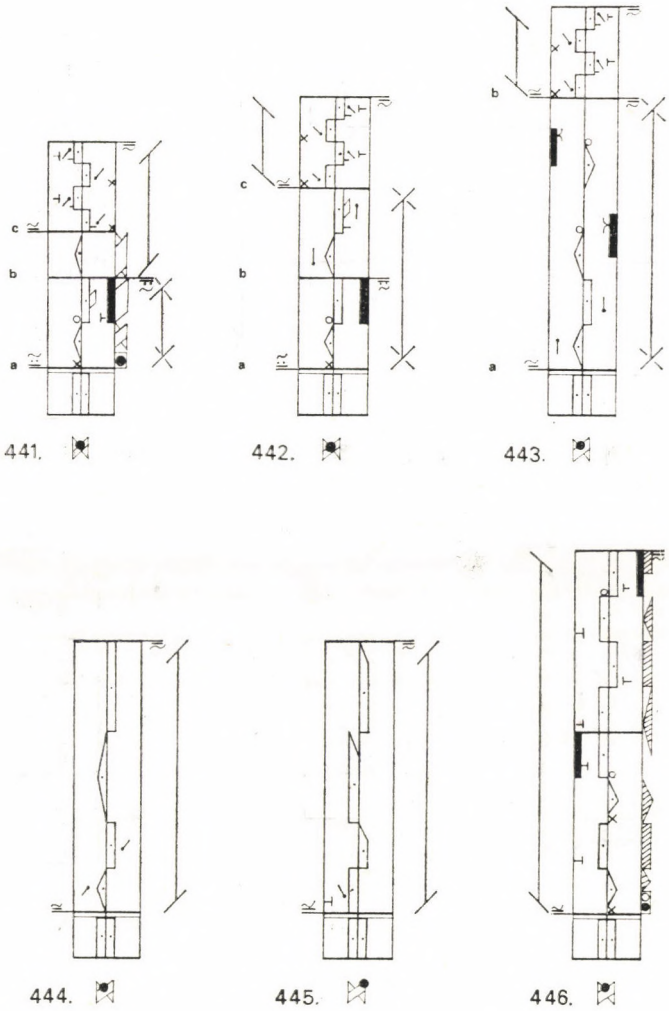

(♪ = 240—276). A kétféle típus csak a Szamos völgyében (Bonchida, Válaszút) fordul elő egymást követően, táncpárként kapcsolódva. Másutt csak a tánc egyik vagy másik formája él önállóan. Széken pl. csak a lassút, Kalotaszegen és Alsó-Fehér megyében pedig csak a gyors magyart járják körtáncként.

Az énekes leánykörtánc 6/8-os, a lassú magyar 4/4-es és a sűrű magyar 2/4-es dallamainak tempóbeli és metrikai-ritmikai viszonya ismét a proporciós variálási-átalakulási mechanizmusra hívja fel a figyelmet, amelyet ugyanazon dallamok ritmikai két- (117., 119—122. dallampélda), vagy háromalakúsága szemléltet (116., 118. dallampélda). E proporciós változatsorban páros és páratlan, diminuált és augmentált — a különböző körtáncfajtáknak megfelelő — dallamváltozatok állnak egymással szemben.

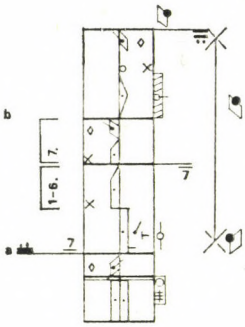

447.

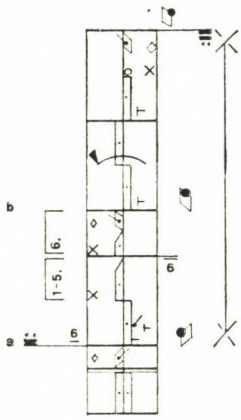

448.

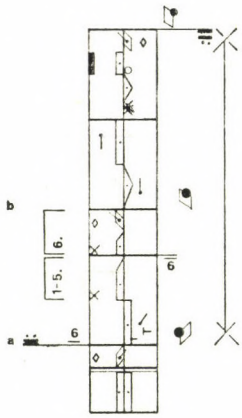

449.

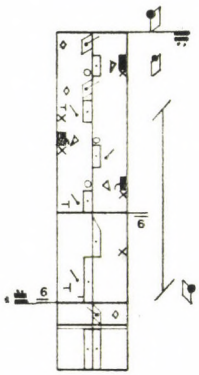

450

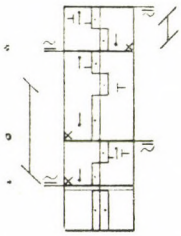

451

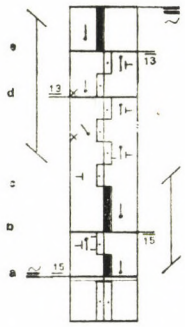

452.

	Énekes körtánc		*Lassú magyar*	*Sűrű magyar*
	♪ = 160—260	♩ = 80—132	♩ = 112—160	♩ = 120—138
Dallamritmus:	6/8 ♪♪♪♪ ~	4/4 ♪♪.♩.♪	4/4 ♩♩ ♩♩ ~ ♪♪.♩.♪	2/4 ♬♬♬♬
	(103, 104a, 107—109, 112—113, 114a, 116a, 117a, 119a dallampélda)	(104b, 105, 114b, 118a dallampélda)	(116b, 117b, 118b, 119b, 120a, 121a, 122a dallampélda)	(116c, 118d, 120b, 121b, 122b dallampélda)
Kíséretritmus:	———	———	♩♩.♩♩.~ ♩♩♩♩	♩♩♩♩
Táncritmus:	6/8 ♪♪ ♪♪ ~	4/4 ♩♩♩♩	♩♩ ♩♩ ~ ♩♩♩♩	♫♫

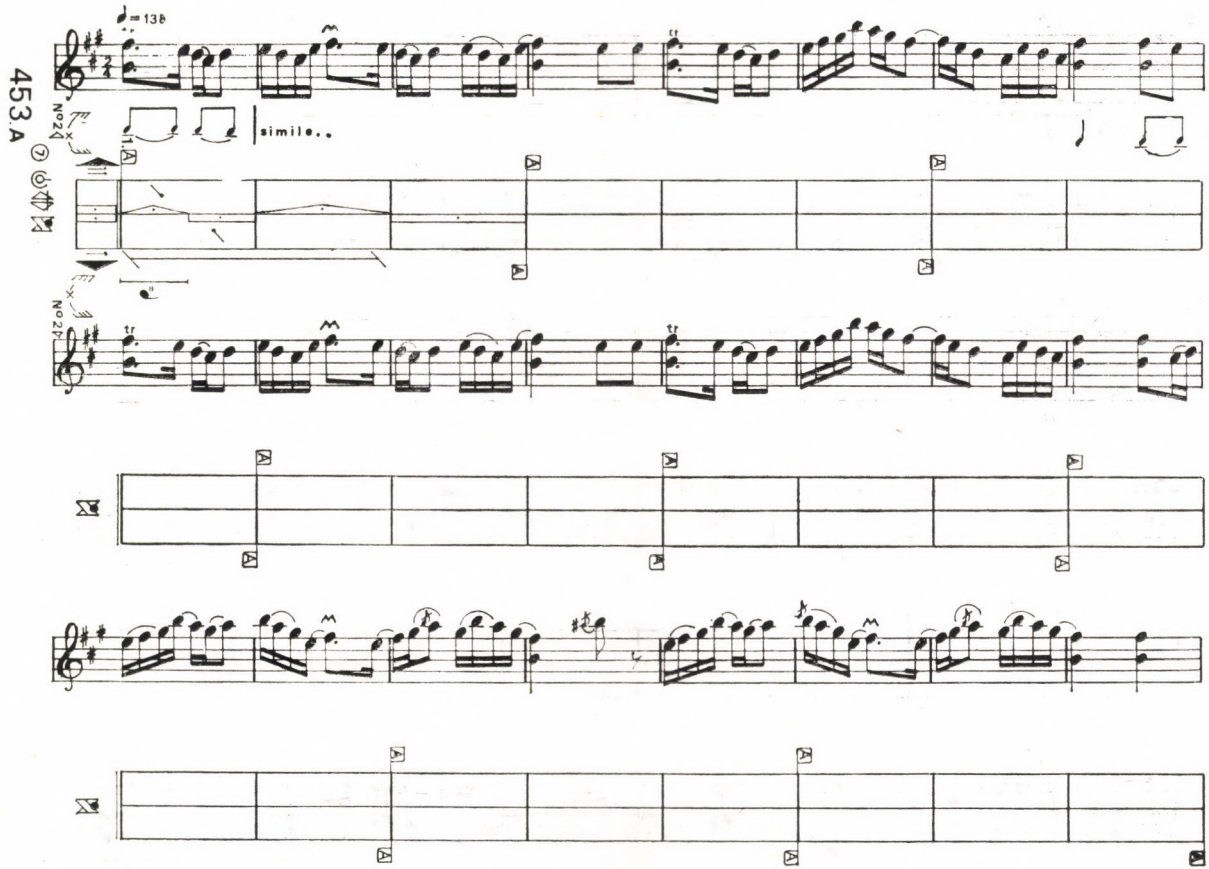
453.A
simile..
No 2
No 2

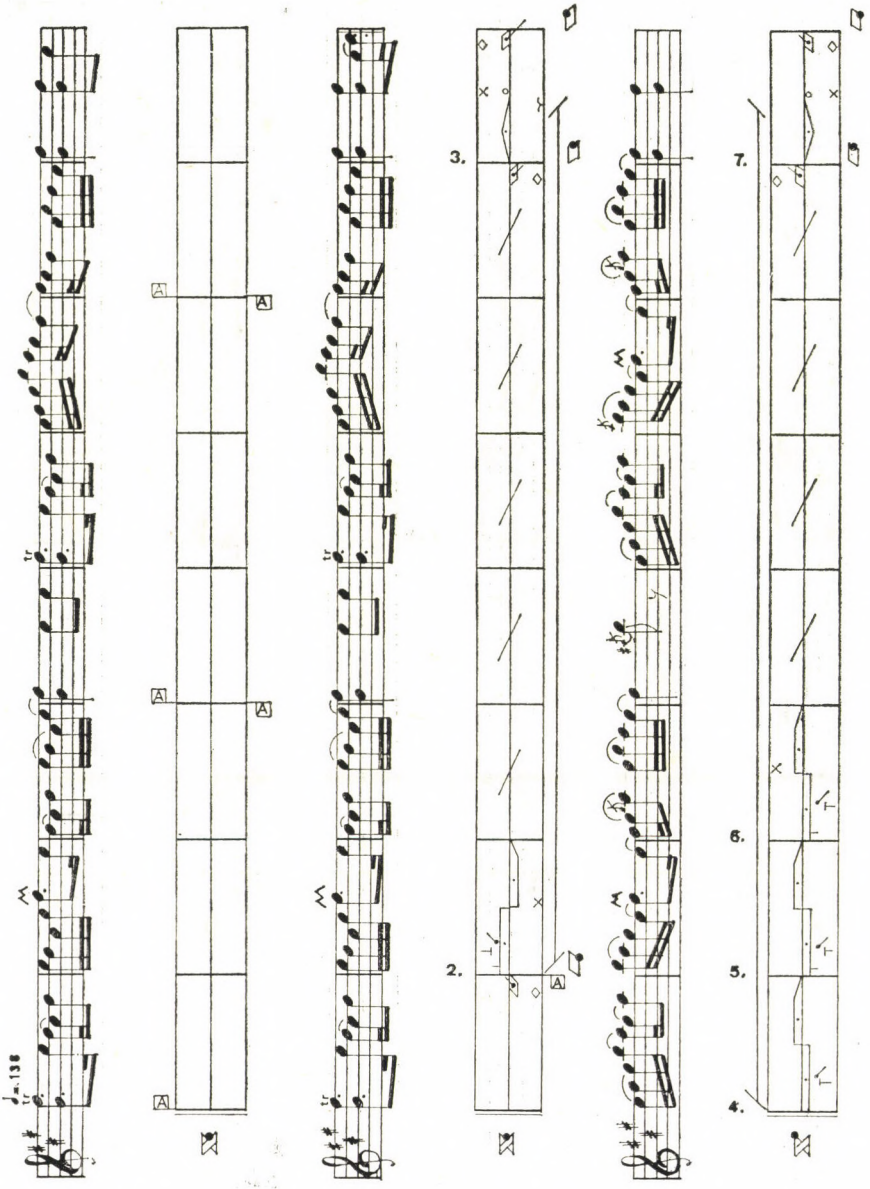

453. A

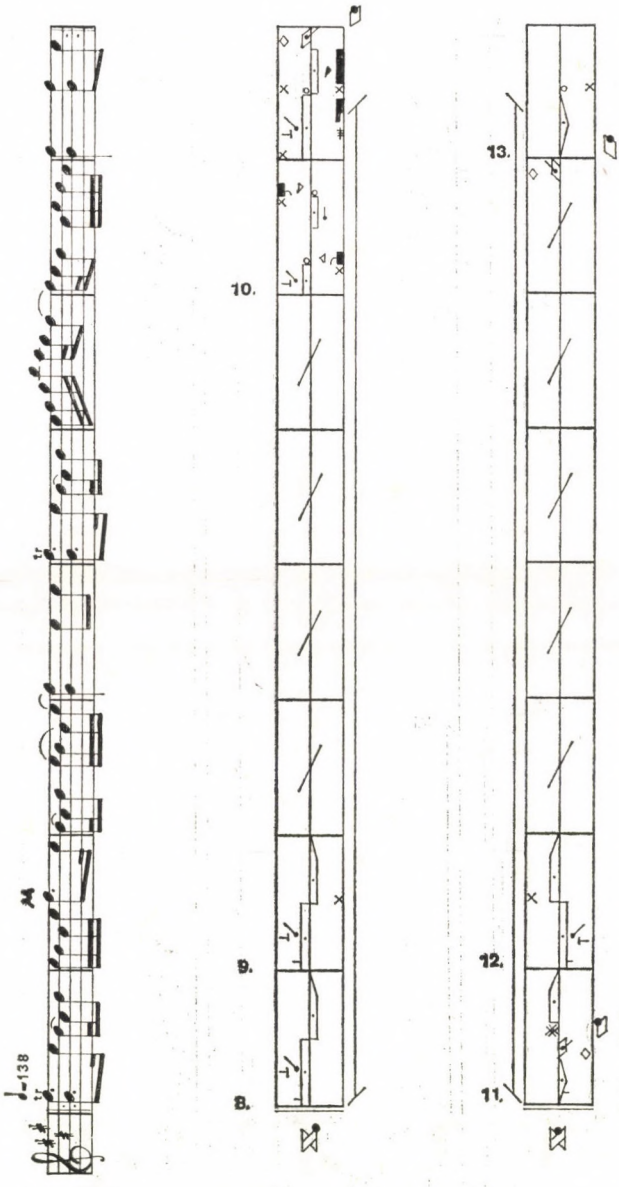

453.A

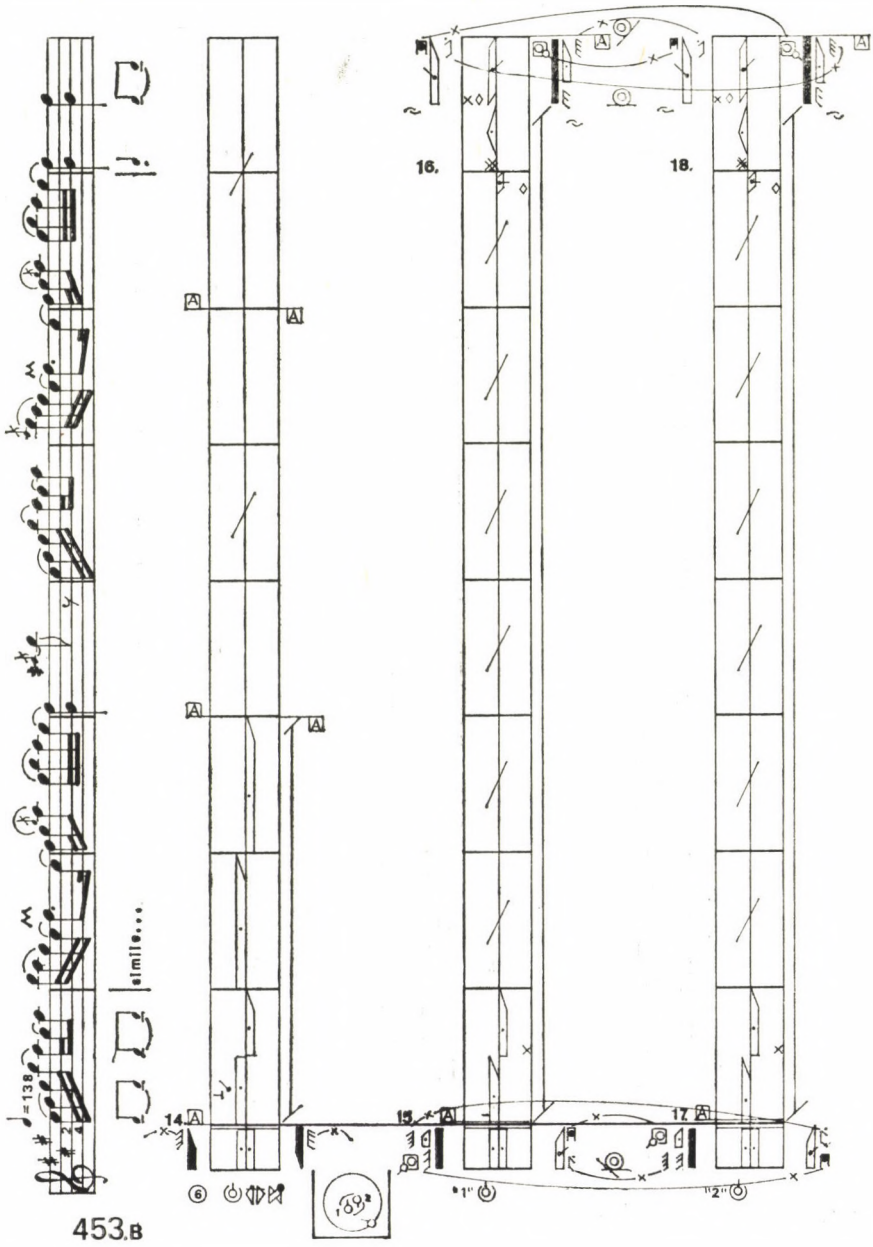
453.B
simile...
16.
18.
14.
15.
17.
"1"
"2"

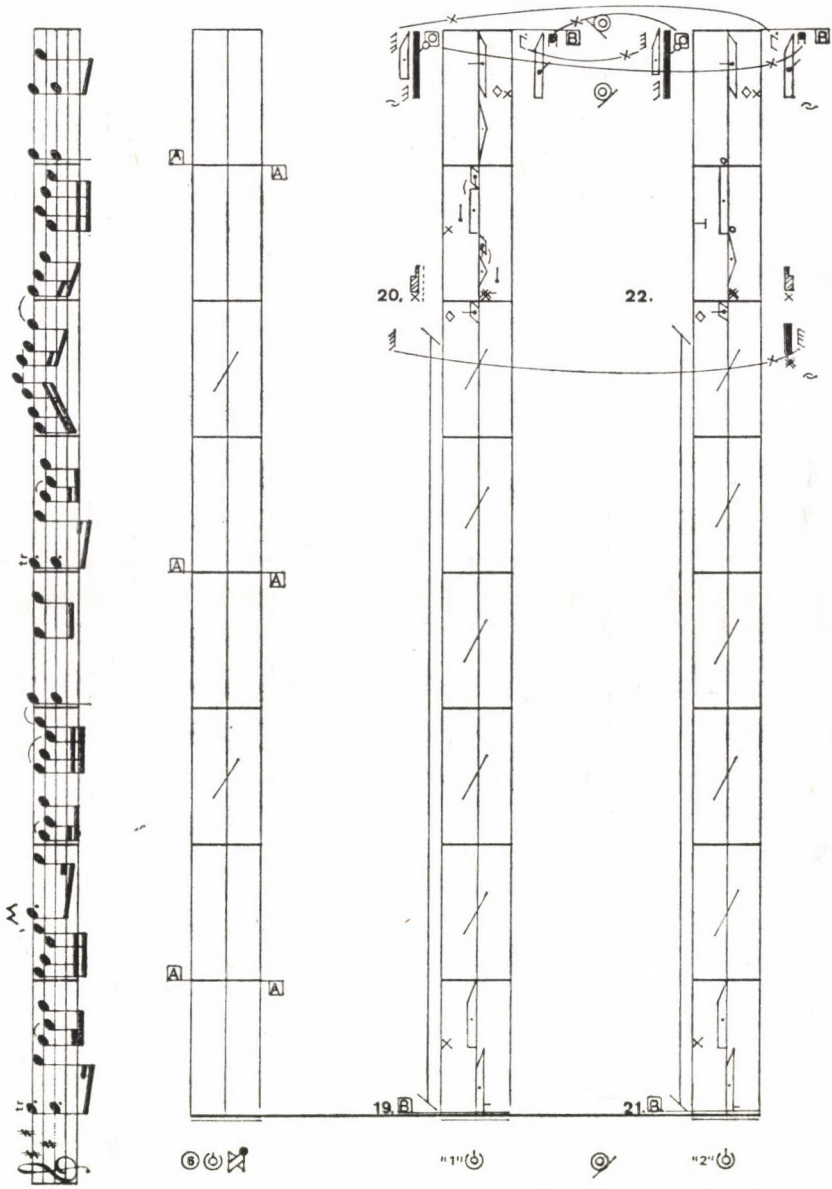

453.в

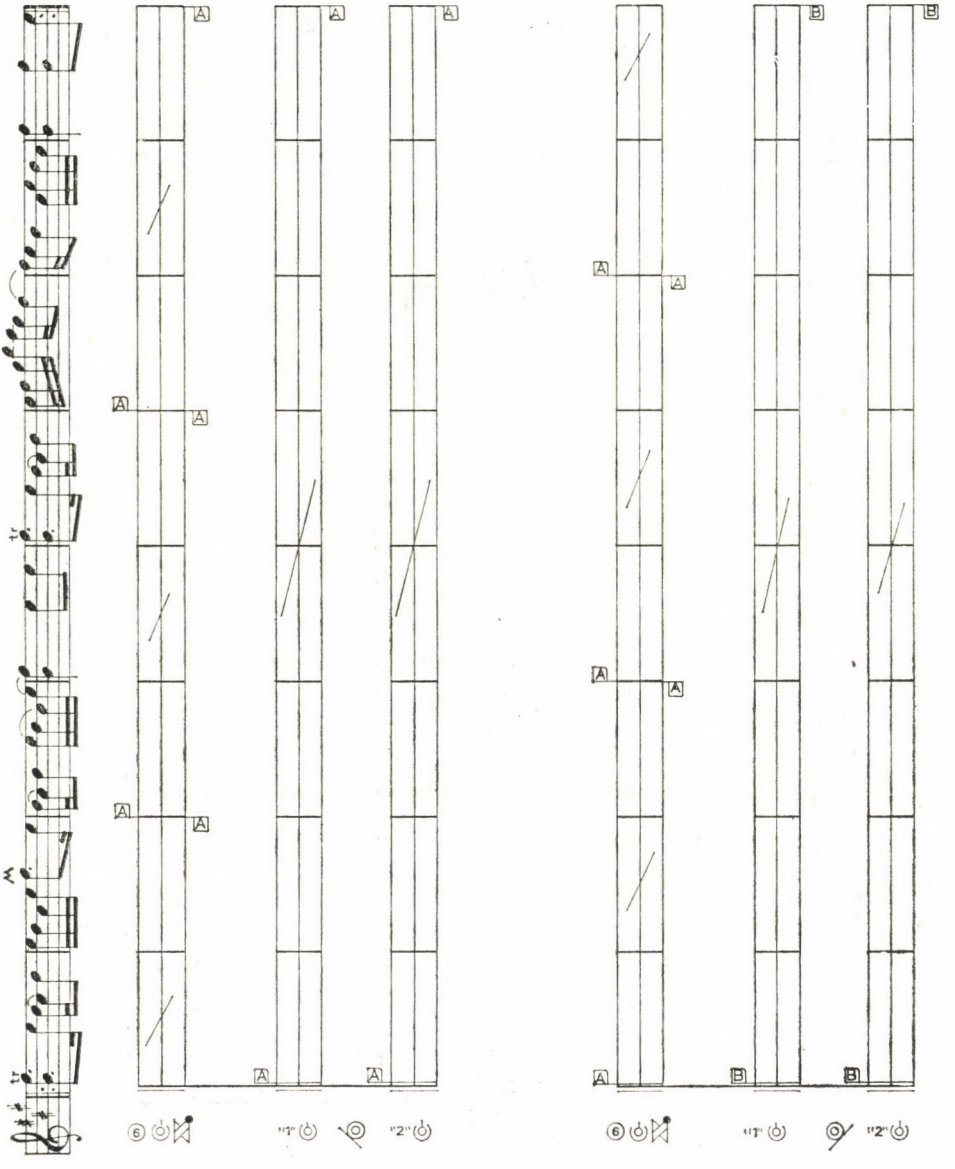

453.B

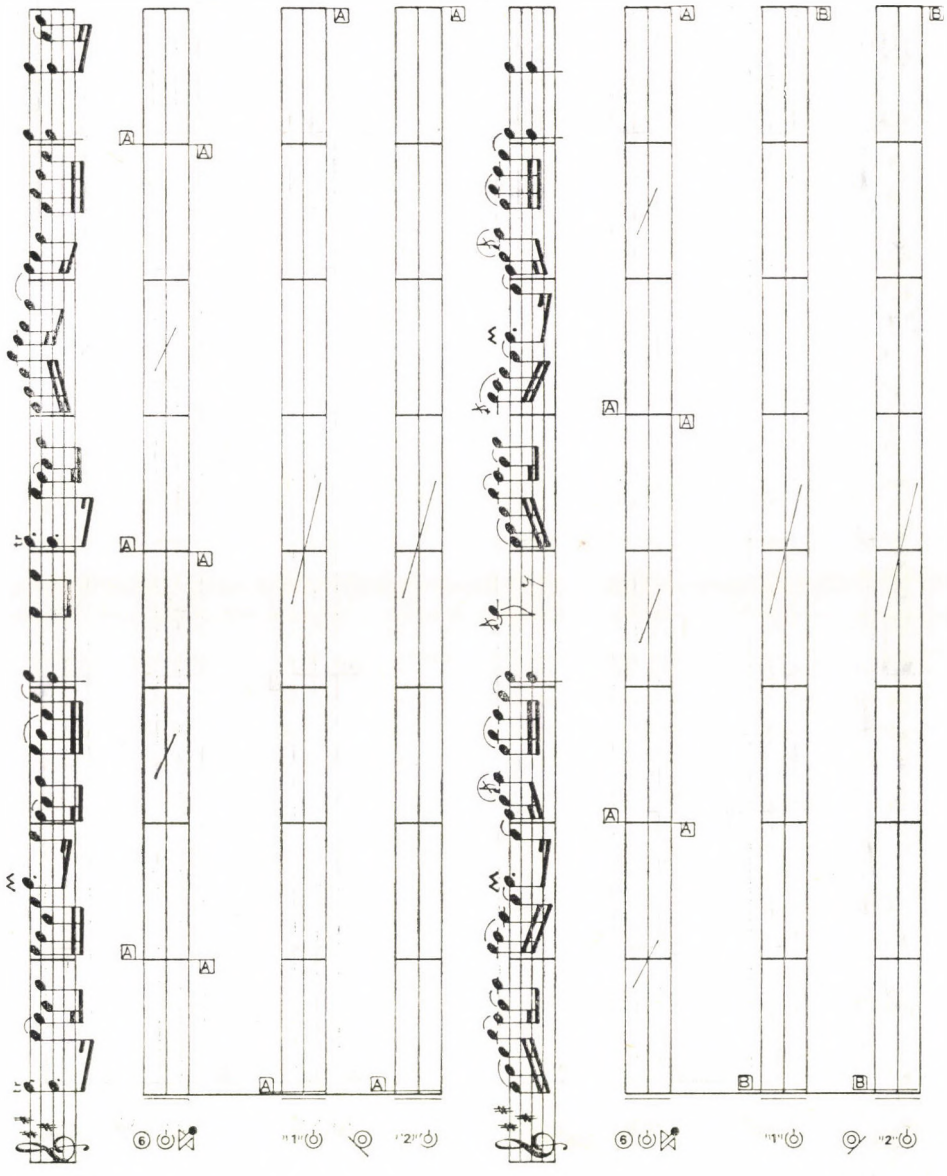

453.в

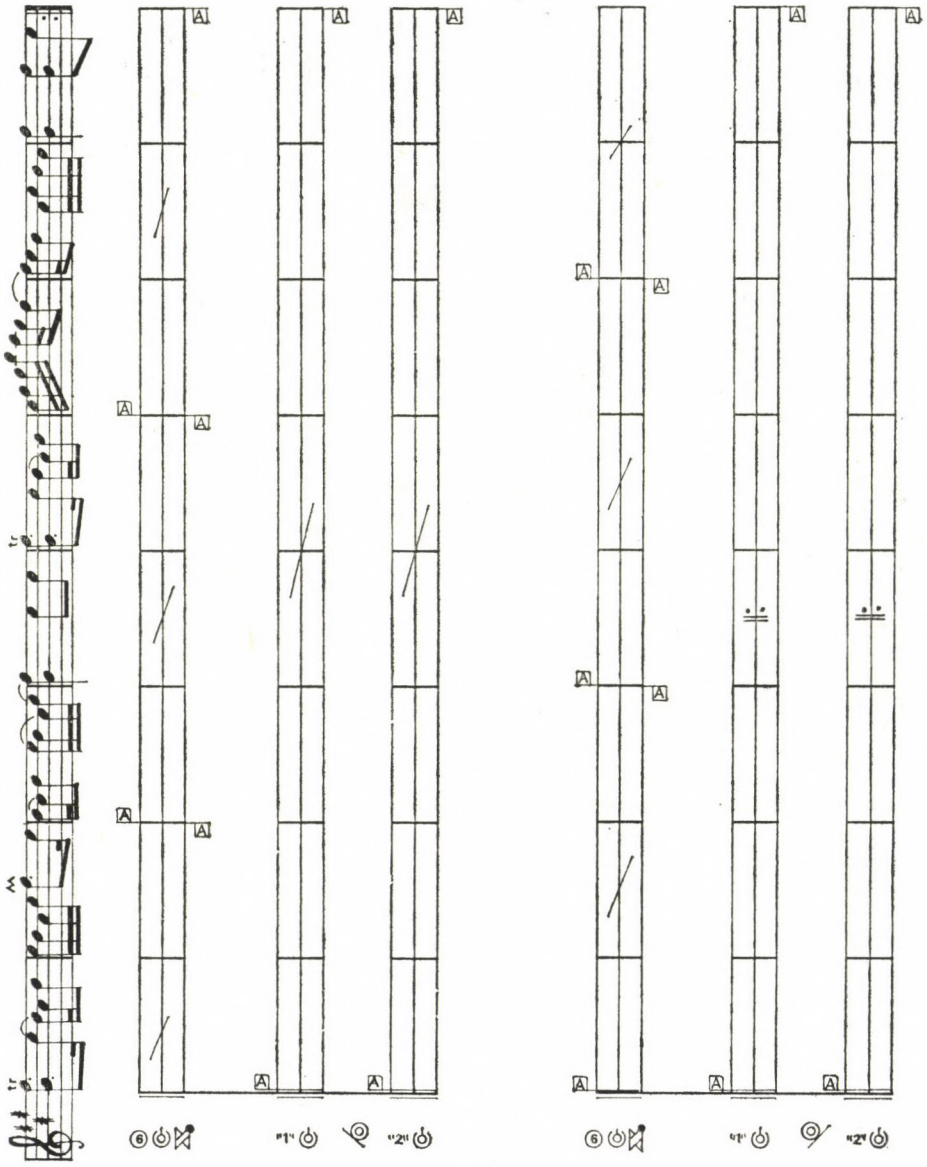

453.в

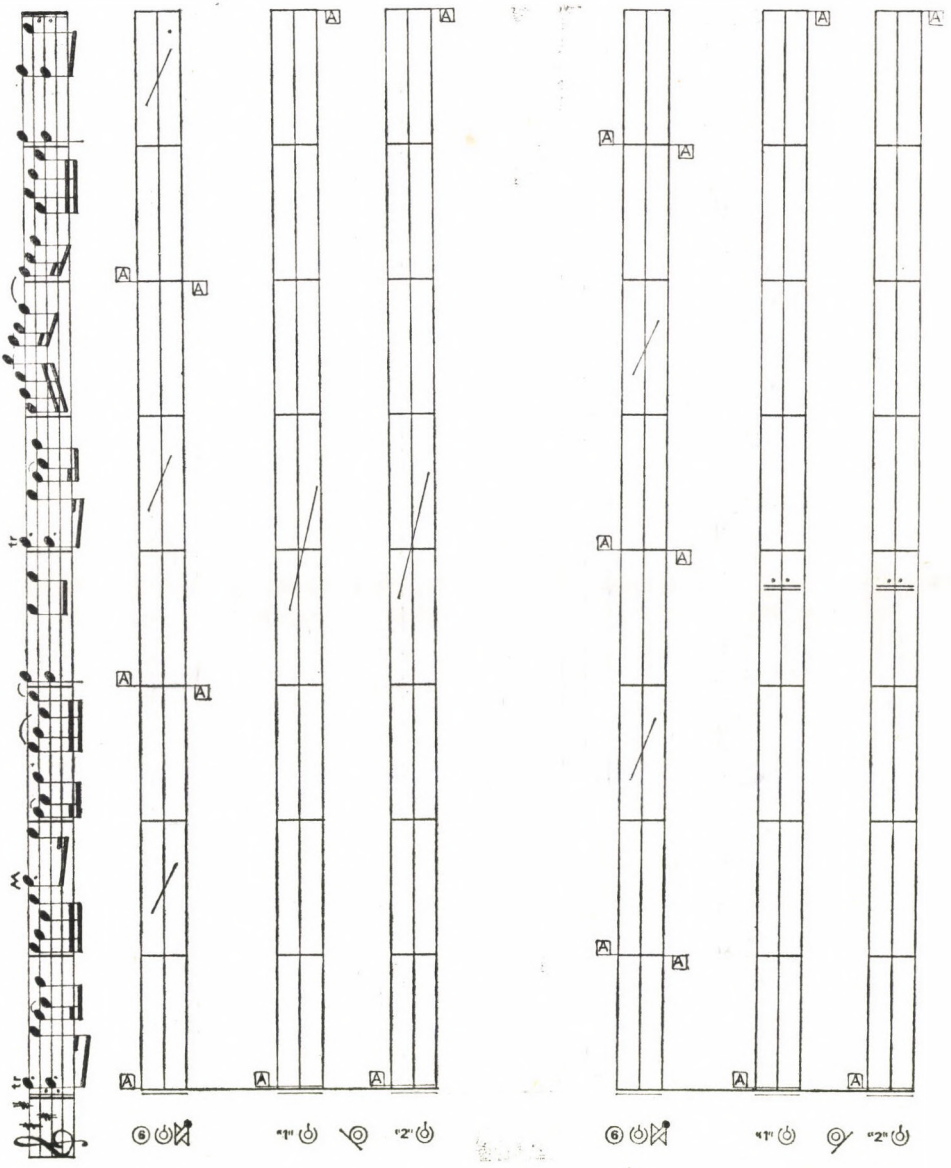
A
A
A

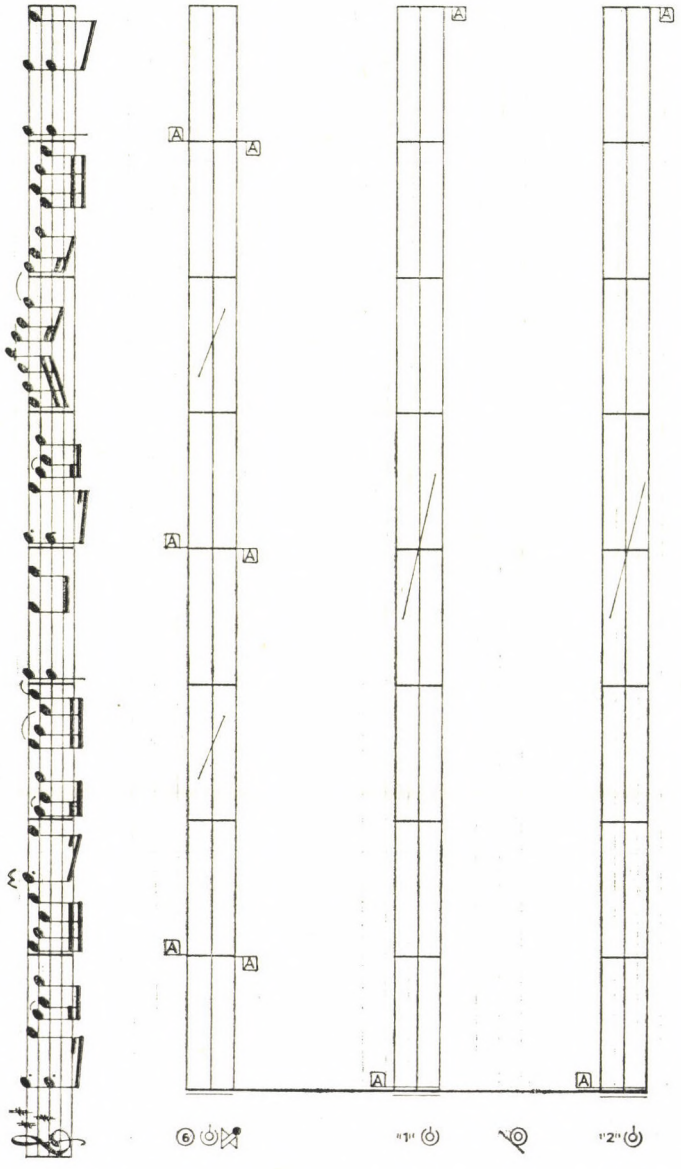

453.в

3. Az erdélyi körcsárdás

A körcsárdás — a hangszeres zenekíséretű vegyes mulatsági táncok újabb, egyre terjedő típusa — Erdélyben is népszerű, főként ott, ahol a régibb énekes vagy hangszeres körtáncok már ritkák: a Székelyföldön, Kalotaszegen és Erdély nyugati részén, az Alföld peremvidékein élő magyarság tánchagyományaiban. A lassú és friss csárdás közben egyaránt előfordul, hogy a párok alkalmilag, időlegesen 2—3 páros, ritkábban nagyobb körökbe kapcsolódnak. Ez a frissben gyakoribb. A Nyárád menti és marosszéki székelyek (Jobbágytelke, Nyárádmagyarós, Nyárádselye, Kibéd) a friss csárdást már főként körformában járják. A körcsárdások elnevezése a csárdás helyi megjelölésével azonos: Kalotaszegen „szapora" vagy „ötös",[37] a székelyeknél pedig „szökős" vagy „csűrdöngölő".[38]

A körcsárdás zenéje[39] (lásd a 484. táncpélda zenéjét), formakészlete és felépítése mindig a csárdás helyi fajtájának vonásaihoz illeszkedik. A Fekete-Körös-völgyi Köröstárkányban hátul keresztezett fogással kapcsolódnak összes csak lent hangsúlyos forgások váltakozásából áll a tánc (460—464. mot.), hasonlóan a széki négyes magyarhoz. A székelyek a körcsárdást vállfogással, táncolják. A fent vagy lent hangsúlyos forgó-részek (454—459. mot.) hosszabb ideig tartó dinamikus helyben figurázással — cifra, kopogó és lengető-bokázó motívumokkal — váltakoznak (465—480. mot., 484. táncpélda).

Összefoglalva: Az erdélyi magyar népcsoportok tánckultúrájának regionális eltérései, fejlődési fáziskülönbségei a körtáncokban is tükröződnek. Az erdélyi körtáncfajták (1. énekes leánykörtánc, 2. a „magyar", 3. a körcsárdás) mozaikszerűen illeszkedő összképe a táncműfaj legfőbb, általános fejlődési-átalakulási tendenciáit mutatja. A funkcionális, zenei és formai átalakulás mindazon tényezői megmutatkoznak bennük, amelyek körtáncaink általános fejlődésének egyes fázisaiként, egymással kapcsolódó láncszemeiként értelmezhetők.

A lakodalmi szertartásos (Bukovina), táncszüneti (Alsó-Fehér m., Szilágyság), vagy a férfitáncokat kiegészítő (Alsó-Fehér m., Mezőség, Kalotaszeg) régies szerepkörben való alkalmazásukkal szemben a funkcióváltozás irányát a mulatsági táncok rendjébe való beilleszkedésük mutatja (Szék, Székelyföld, Fekete-Körösvölgy, Kalotaszeg) a vegyes, kiskörös táncformaként való újabb alkalmazásuk (lassú magyar, körcsárdás).

A 6/8-os énekelt körtáncdalok (Bukovina, Alsó-Fehér m.) 4/4-es, alkalmazkodó ritmusúvá való átalakulása; a vokális kíséret hangszeresedése (Szék, Mezőség); a régibb (lassú és sűrű magyar) és újabb (csárdás) zenekíséreti típusok a zenei átalakulás menetére utalnak.

Az énekes női körtáncok egyszerű régies lépésanyagát (Bukovina, Alsó-Fehér m.) a hangszeres kíséretű, vegyes típusokban a forgó párostáncok formakészletének hatása gazdagítja (Szék, Székelyföld). Ez az állandó, váltakozó irányú körforgatásban, a forgásváltásokban, valamint a helyben figurázó, a csárdásból kölcsönzött motívumokban mutatkozik meg.

[37] Lásd a 31. jegyzetet.

[38] A „csűrdöngölő" elnevezés nemcsak a férfitáncot, hanem gyakran az ugyancsak dobogós motívumokat sűrűn alkalmazó friss csárdást is jelöli a székelyeknél.

[39] Az erdélyi csárdás zenéjében a lassú és friss dallamanyaga jobban elválik egymástól, mint más vidékeken. Az alkalmazkodó, pontozott ritmusú lassú csárdás dallamokkal szemben a frissre a ♪-os alapmozgású tetrapodikus, kanásztánc-ardeleana dallamok a jellemzőek.

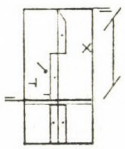

454.

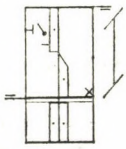

455.

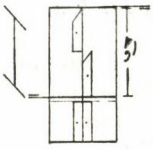

456.

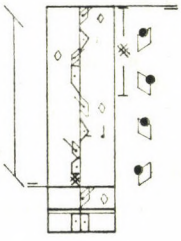

457.

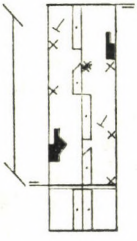

458.

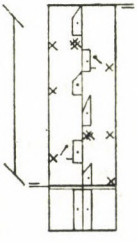

459.

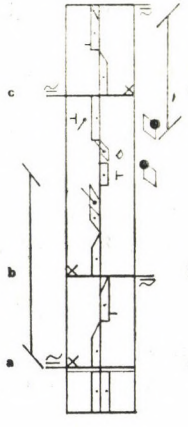

460.

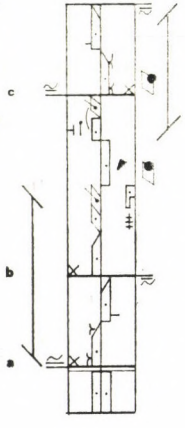

461.

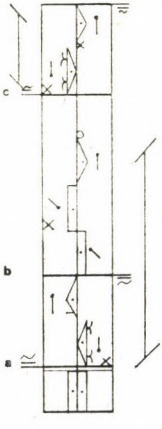

462.

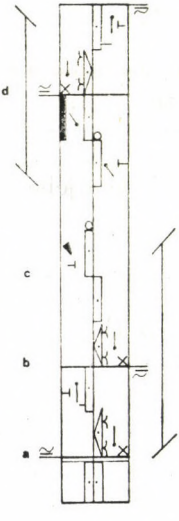

463.

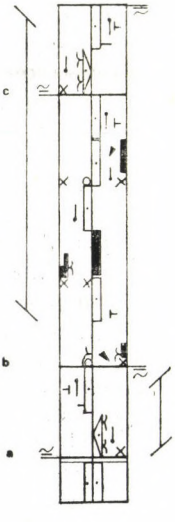

464.

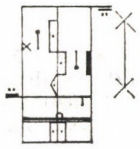

465.

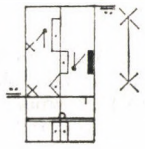

466.

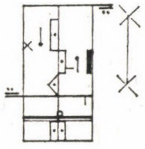

467.

465 - 480. =

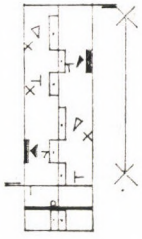

468.

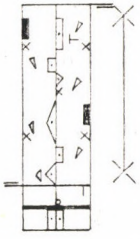

469.

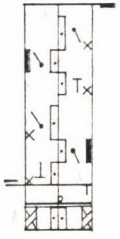

470.

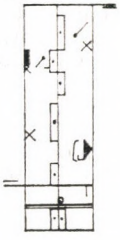

471.

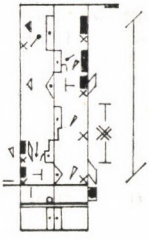

472.

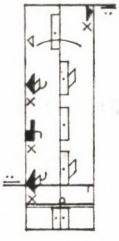

473.

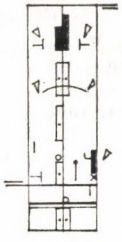

474.

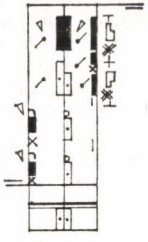

475.

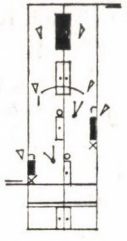

476.

477.

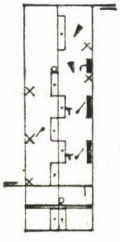

478.

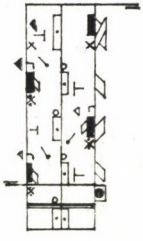

479.

480.

Andrásfalva—Mănueți, Bukovina [Kakasd, Tolna m.] Asszonyok tánca (lakodalmi kontyoló). MNT III. B. 184. — [Hidas, Baranya m.] Asszonyok tánca (lakodalmi kontyoló). MNT III. B. 185—186.—(Kakasd, Tolna m.) Hármas, karos. Ft. 990. 28—29.
Bonchida—Bonțida, Kolozs m. Románia. Sűrű magyar. Ft. 682. 1, 8. — Lassú magyar. Ft. 682. 7.
Búza—Buza, Szolnok-Doboka m. Románia. Ritka magyar. Ft. 547.45. — Martin Gy. F. 18. 17—19.
Diósad—Dioșod, Szilágy m. Románia. Körtánc. Martin Gy. gyűjt.
Csíkszentdomokos—Sîndominic, Csík m. Románia. Leánytánc (Körcsárdás). Domokos István, 1964. 15—21. — Antal Árpád, 1973. 95—105.
Fickó—Fițcău, Maros-Torda m. Románia. Cigánycsárdás (Körcsárdás). Ft. 684.8.
Hadikfalva—Dornești, Bukovina (Tevel, Tolna m.) Silladri körben, asszonyok körtánca; sétálós. Ft. 990. 39., 44—48.
Homoródalmás—Merești, Udvarhely m. Románia. Körtánc. Lugossy Emma—Gönyey Sándor, 1947. 79—82; Lugossy Emma, 1952. 56.
Inaktelke—Inuc, Kolozs m. Románia. Legényes közben „csoszogtatás". Ft. 521. 2, 7. — Domby Imre, 1972. 73—77.
Istensegíts—Țibeni, Bukovina (Majos, Tolna m.) Asszonyok körtánca, hármas, karos. Ft. 990. 8—9., 15.
Jegenye—Leghea, Kolozs m. Románia. Körcsárdás. Ft. 17. 3—4.
Jobbágytelke—Sîmbriaș, Maros-Torda m. Románia. Szöktetős (Körcsárdás). Ft. 761. 1. — Martin Gy. F. 13. 6. — Asszonyos, Körcsárdás. Horváth Margit—Lőrincz Lajos, 1965. 20—23, 47—49.
Kibéd—Chibed, Maros-Torda m. Románia. Szökős (körcsárdás). Ft. 813.5. — Ft. 830.60.
Körösfő—Izvorul Crișului, Kolozs m. Románia. Körcsárdás. Ft. 835. 7.
Köröstárkány—Tărcaia, Bihar m. Románia. Körcsárdás. Martin Gy. F. 5.5.
Lőrincréve—Leorinț, Alsó-Fehér m. Románia. Lányos tánc. MNT III. B. 174.
Magyarbükkös—Bichiș, Alsó-Fehér m. Románia. Szegényes. Ft. 618.11.
Magyarlapád—Lopadea Nouă, Alsó-Fehér m. Románia. Leánykörtánc. Ft. 681. 12, 17, 23a, 25, 27. — Pontozó közben körtánc. (Kapcsos). Ft. 681.2., 26.
Magyarózd—Ozd, Alsó-Fehér m. Románia. Női körtánc. Ft. 694.7. — Pontozó közben körtánc. Ft. 694.8—9.
Magyarpalatka—Palatca, Kolozs m. Románia. Magyar négyes. Ft. 686.1.—Hármascsárdás. Ft. 975. 4.
Mezőkeszü—Chesău, Kolozs m. Románia. Ritka magyar v. négyes. Ft. 549.3.
Magyarpéterfalva—Petrisat, Kisküllő m. Románia. Körtánc énekre és pontozó zenére. Ft. 955. 24—25.
Méra—Mera, Kolozs m. Románia. Verbunk közben „csoszogtatás" Ft. 496.5. — Legényes közben „csoszogtatás". Ft. 505.6. — Ft. 529.4, 11. — Martin Gy. F. 17. 16—17.
Nyárádmagyarós—Măgheran, Maros-Torda m. Románia. Szöktetős (körcsárdás). Ft. 697. 3.
Nyárádselye—Șilea Nirajului, Maros-Torda m. Románia. Körcsárdás Ft. 520.6.
Szék—Sic, Szolnok-Doboka m. Románia. Négyes v. magyar. Ft. 469.3. — Ft. 514.3. — Ft. 551.1. — Ft. 617.1. — Ft. 671. 14, 35, 39. — Ft. 767. 5. — Ft. 881. 2. — Martin Gy. F. 13.4. — Sümeghy Vera, 1944. — Domby Emeric, 1971. 134—144.—Ft. 958. 4—5.
Szilágysámson, Șamșud, Szilágy m. Asszonytánc. Martin Gy. F. 27. A.35.
Tordaszentlászló—Savadisla, Kolozs m. Románia. Körtánc v. leányos. Ft. 693.16. — Körbe, rúgjuk gyorsan. Ft. 693.17.
Türe—Turea, Kolozs m. Románia. Legényes közben „sifitelés". Ft. 690. 26, 29, 30.
Vajdakamarás—Vaidacămăraș, Kolozs m. Románia. Kettős (hármascsárdás). Ft. 685. 4—5. 9—Ft. 993. 6.
Válaszút—Răscruci, Kolozs m. Románia. Lassú és sűrű magyar. Martin Gy. F. 17. 1.

D. A KÖRCSÁRDÁS

A körcsárdás körtáncaink legfiatalabb típusa, formai jegyei azonban szorosan kapcsolódnak régi lánckörtáncainkhoz. A körcsárdás mintegy pótolja, helyettesíti a leánykarikázót azokon a területeken, ahol az már hiányzik a falusi tánc-repertoárból (pl. az Alföldön). A körcsárdás manapság már az egész nyelvterületen honos, sőt a városi tánckultúra részévé is vált, a csárdás

60. „Kapcsos" vagy „leányos tánc". Magyarlapád-Lopadea Nouă, Alsó-Fehér m. România. 1969

61. A legények „pontozás"-hoz készülődnek. Magyarlapád-Lopadea Nouă, Alsó-Fehér m. România. 1969

62. „Asszonyos" körtánc. Szilágyerked-Archid, Szilágy m. România. 1969

63. „Asszonyos" körtánc. Szilágyerked-Archid, Szilágy m. România, 1969

64. Kalotaszegi „csoszogós" vagy „sifitelés". Türe-Turea, Kolozs m. 1969. România

65. Körtánc a legényes táncot kíséri. Méra-Mera, Vista-Vișteа, Kolozs m. România. 1969

66. Lassú magyar. Bonchida-Bonţida, Kolozs m. Románia. 1969

67. Lassú magyar. Bonchida-Bonţida, Kolozs m. Románia. 1969

68. Magyar négyes. Magyarpalatka-Palatca, Kolozs m. Románia. 1969

69. Magyar négyes. Magyarpalatka-Palatca, Kolozs m. Románia. 1969

70. Négyes „Magyar". Szék-Sic, Szolnok-Doboka m. Románia. 1969

71. Négyes „magyar" a táncházban. Szék-Sic, Szolnok-Doboka m. Románia. 1968

72. Szöktetős. Nyárádmagyarós-Măgheran, Maros-Torda m. Románia. 1969

73. Szöktetős. Nyárádmagyarós-Măgheran, Maros-Torda m. Románia. 1969

74. Körcsárdás. Őcsény, Tolna m. 1971

75. Lakodalmi körcsárdás a templom előtt. Szentlászló-Laslovo, Verőce m. Jugoszlávia. 1965

76. Farsangi táncmulatság. Felsőtárkány, Heves m. 1954

77. Körcsárdás. Nagycserkesz-Bundásbokor, Szabolcs-Szatmár m. 1956

késői oldalhajtásaként. Ez az újabb, több hullámban terjedő divat különböző intenzitású fokozatokban többé-kevésbé a magyar nyelvterület minden részén érvényesül. Leginkább azonban a korábban polgárosuló táncéletű vidékekre jellemző (pl. borsodi munkás-parasztság, a dél-alföldi summások, kubikusok, a szatmári parasztság bizonyos rétegei, Rábaköz). Divatja a századforduló táján kezdődik, az első világháború után erősödik. A ma élő legöregebbek még alig táncolták, a középkorúak kedvelt tánca, a legfiatalabbak meg már szívesebben táncolják, mint a páros csárdást. Néhol csak a második világháború után virágzik ki. Kifejlődése területileg s időben is összefügg parasztságunk táncéletének polgárosulásával, párhuzamosan halad a táncbeli akulturációval, s a tánckészség csökkenésével. Nem véletlen, hogy az úri-polgári táncéletbe, valamint a városi munkásság tánckincsébe beszüremlő paraszti táncformák közül csupán ez vált számottevővé a páros csárdás-forma mellett.[1] E táncforma elterjedésében és megszilárdulásában közvetett szerepe volt a reformkori szabályozott szerkezetű, ún. „körmagyar"-nak is, amelyet a nyugati, kadrillformájú táncok mintájára szerkesztettek népies tánclépésekből színész-táncmestereink.[2] Ezt a táncformát ugyanis a 19. század második felétől a táncmesteri, tánciskolai gyakorlat terjesztette parasztságunk felé.[3] A körcsárdás divatjának késői kifejlődését két párhuzamos, egymást kiegészítő, s egyetemesen ható 20. századi táncszociológiai tényező segítette elő:

1. Parasztságunk tánckészségének rohamos csökkenése nem jelentette egyben a táncigény és a táncízlés azonnali, gyökeres megváltozását is. A páros csárdás már nehéz a táncolni, mulatni vágyó, de kisebb tánckészségű fiatalok számára. A hagyományos párostáncok helyébe lépő újabb polgári táncokénál mozgásigényeik még magasabbak, s parasztibbak. A körcsárdás-forma a tánckedv megfelelő kiélésére kevesebb motívummal, puszta forgással, csekélyebb táncalkotó készség mellett is jó alkalmat ad.

2. Terjedésének másik oka — az individuális párostánc-divatok visszahatásaként jelentkező — kollektív táncformák iránti vonzódásban kereshető. Ennek nyomai már a 18—19. századi nyugat- és közép-európai polgári tánckultúrában is feltűnnek, s egyre jelentősebbé válnak a 20. században. Mai megnyilvánulása a balkáni lánctánc-formák iránti növekvő érdeklődés Nyugat-Európában és az Egyesült Államok táncéletében. A kollektív táncformák legújabb kori divatja polgárosuló parasztságunknál a két világháború között a körcsárdás térhódításaként jelentkezik. A csökkenő tánckészségnek ez a forma éppúgy megfelel, mint a társadalmibb jellegű, kollektív mulatási-táncolási igénynek.

A magyar tánckincs újabb rétegének e legfrissebb hajtása mintegy visszaütés a régi lánctánc-formára. A körtánc párostáncból való kifejlődését elősegítette az is, hogy a hagyományban még sok helyütt eleven régi énekes körtáncok formakészletét (motívumanyag, összefogódzásmód, tempó-típusok) szervesen felhasználhatta. Az addig perifériális jellegű, kiegészítő funkciójú körtáncforma a táncmulatság rendjébe tehát a csárdás révén kerülhetett be.

A körcsárdás alkalmi jellegű táncforma, mely a táncmulatságokban teljesen szabadon, ötletszerűen alakul ki a páros csárdásból. Itt-ott *kis körök* keletkeznek a táncteremben, rövidebb-hosszabb ideig együtt táncolnak, majd újra párokra oszlanak. A karikázótól elsősorban funkciója különbözteti meg, s ez formai alakulására is természetszerűen kihat. Sohasem énekszó, hanem mindig *hangszeres tánczene* kíséri, s a táncmulatság szerves részeként, s a táncrend

[1] Volly István, 1953. 10—13., 45—49., 79—83.
[2] Farkas József, 1832; Szőlősi Szabó Lajos, 1845.
[3] Róka P. Pál, 1900. 194—201.

gerincét képező lassú és friss csárdások kapcsán kerül sorra. Formai és zenei hasonlóságai következtében parasztságunk tudatában teljesen összefolyik a csárdással. Alkalmi jellege miatt nem tartják külön, önálló táncként számon. Néhány kivételtől eltekintve, névanyaga sem egyéni, legtöbbször körcsárdásnak nevezik. Egyéb előforduló nevei: négyes, négyeselő, négyesező, négyesbe, négyesforgó, forgótánc, kacsázás, kerektánc, racozás.

A körcsárdást nem nagy karéjban járják, mint a karikázót, hanem általában kis, 4-, 6-fős (2—3 páros) vegyes körökben, mint az erdélyi „magyart". Ennélfogva sokkal táncosabb jellegű, gazdagabb formakincsű, mint a karikázó.

A körcsárdás közeli rokona a szintén alkalmi jellegű, ún. *hármascsárdás*. A hármascsárdás átmeneti forma a páros csárdás és a körcsárdás között. A férfi két nővel fogódzik össze, s a tánc jelentős részét kis körbe kapcsolódva járják (lásd a 481. a. sz. táncpéldát). Az első világháború alatti időkben a férfihiány miatt válik divatossá. Többnyire olyan táncalkalmakon fordul elő, ahol a sok nő mellett kevés férfi vesz részt (pl. a lakodalmi előkészületeket szolgáló konyhatánc alkalmával). Virtuskodó, bemutató táncként, valamint szertartásos lakodalmi osztótáncként is előfordul (Nyírség). A Felső-Tisza-vidéken és a középerdélyi Mezőségen a leggyakoribb.[4] A hármas táncok a párostánc-divat melléktermékeként az udvari, polgári tánckultúrában is korán megjelennek és a nyugat-európai parasztság tánckincsében is gyakoriak. A Kárpát-medence más népeinél is előfordulnak a hármas táncformák.[5]

A körcsárdás *az egész magyar nyelvterületen ismert*, de divatjának intenzitása nem mindenütt azonos. A Felföld keleti részén a felső-Tisza-vidéki, tiszántúli területeken legélőbb a divatja,[6] az Alföld középső részein is általános, de a Székelyföldön, Dunántúlon,[7] Szlavóniában[8] is ismert. Főként ott van nagyobb szerepe, ahol a leánykörtánc már régen kiszorult a táncrepertoárból.

A körcsárdás *kíséretét* a csárdás-zene, vagyis a negyedes metrikájú, pontozott ritmusú, új stílusú népdalok, népies műcsárdások szolgáltatják. Lassú és friss tempójú részekre tagolódik (♩ = 140—160, ♩ = 180—220), lassú dűvő, ill. gyors esz-tam kísérettel kapcsolódik.

A körcsárdást kis, *négyes*, kétpáros, legfeljebb hárompáros *körökben járják*. A nagyobb körök viszonylag ritkábbak. Ez már nehézkessé, túlságosan kötötté tenné a táncot, akadályozza a mozgékonyságot, s az annyira kedvelt viharos forgás lehetőségét is korlátozná.

A körcsárdásban *hátul keresztezett derékfogással*, ritkábban váll- vagy kézfogással kapcsolódnak össze, a férfiak erősen tartják a leányokat. A lányok keze gyakran csak a legények vállán nyugszik.

A körcsárdás, ha hosszabb ideig táncolják, a csárdásnak megfelelően *lassú és friss részből* áll.

A kör mozgástípusai (s egyben a tánc szerkezeti egységei) a körcsárdásban a következők:

1. Forgás mindkét irányba (mely a karikázókban mindig egyirányú).
2. Az ingamozgás (mely sohasem haladó ingamozgás, mint a leánykarikázókban).

[4] Martin György, 1970a. II. 14. táncpélda. — A Mezőségen (Magyarszovát, Magyarpalatka) „Szásztánc"-nak, „Szászká"-nak nevezik, talán az erdélyi szászok hármastáncainak analógiájára.

[5] Dél-erdélyi (Alsó-Fehér m.) románok „învîrtita", a bácskai bunyevácok „momačko kolo" és „keleruj", a Tátra-vidéki goralok „Goralski trojka" nevű táncai.

[6] Lugossy Emma, 1954. 21—22; 28. — Martin György—Pesovár Ernő, 1958.

[7] Martin György, 1964a.

[8] Berkes Eszter, 1969. 157.

3. Helyben figurázás (mely az énekes leánykörtáncokból szinte teljesen hiányzik).

4. Az összefogódzás néha teljesen vagy részlegesen (csak a leányok keze marad a férfiak vállán) feloldódik, a körforma azonban megmarad. Erre a férfiak figurázásának jellegétől függően (pl. csapásoláskor) kerül sor.

A körcsárdás — eredetének, funkciójának és zenéjének megfelelően — a páros csárdás motívumanyagából táplálkozik, de a tánc kollektív, szabályozottabb természete következtében formakincse annál szegényesebb, egysíkúbb. Az énekes leánykörtáncok egyszerű motívumanyagánál azonban gazdagabb. Mindenütt szervesen a helyi csárdások mozgásanyagához, stílusához kapcsolódik, mégis igen egységes. Ennek oka egyrészt a körforma, másrészt nemzeti párostáncunk — a csárdás — meglehetősen egységes karaktere.

A körcsárdás lassú részére mindenütt jellemző a kétlépéses csárdás-motívum (a Fär-Öer lépés viszont nem fordul elő benne), a frissre pedig a kétirányú sebes forgás. A forgáshoz használt váltólépés vagy ugró-forgó a vidék csárdásainak megfelelően nyílt, fent hangsúlyos vagy zárt, lent hangsúlyos.[9] A motívumkincsük részletesebb bemutatását lásd az egyes vidékek körtáncainak ismertetésénél.[10]

A táji tagozódás legerősebben a helyben figurázó részben jelentkezik, s a friss csárdás helyi motívumkincsének felel meg. A Palóc-vidéken és Sárközben a lippentős (481. sz. táncpélda), Duna mentén, Szlavóniában bizonyos lépő, ugró motívumok,[11] északkeleten, Felső-Tisza-vidéken a fent hangsúlyos ugrók, kopogók, a félfordulós, a férfiak csapásolása (482—483. táncpélda), Székelyföldön a csűrdöngölő aprózó-kopogó lépései jellemzik a körcsárdást (484. táncpélda). Újabban kedvelt motívum pl. a Kalocsa-vidéki négyeselésben, hogy a sebes forgásnál a leányok a legények vállán függeszkedve, hátra, csaknem vízszintesig kiereszkednek, kihasználva a forgás lendületét, s csak ennek csökkenésével ér újra földet a lábuk.

[9] A magyar népterület nyugati részén általában a lent, keleti részén pedig a fent hangsúly jellemző a forgásokra.

[10] Szlavóniai körcsárdás motívumok: 26—69. Sárközi—Duna menti körcsárdás motívumok: 190—222. Kalocsa-vidéki körcsárdás motívumok: 235., 249., 255., 259., 261., 263—265. Pest-vidéki körcsárdás motívumok: 275—277., 279. Északnyugati körcsárdás motívumok: 311—314., 317—318. Északkeleti körcsárdás motívumok: 363., 365., 374—381., 383—384., 386., 388. Erdélyi körcsárdás motívumok: 454—480. motívumpéldák. A körcsárdás elterjedésére vonatkozó adatokat lásd az egyes regionális körtáncokhoz kapcsolódó forrásjegyzékekben és táblázatokban.

[11] Lásd a 46—53. és a 210—219. sz. kinetogramokat.

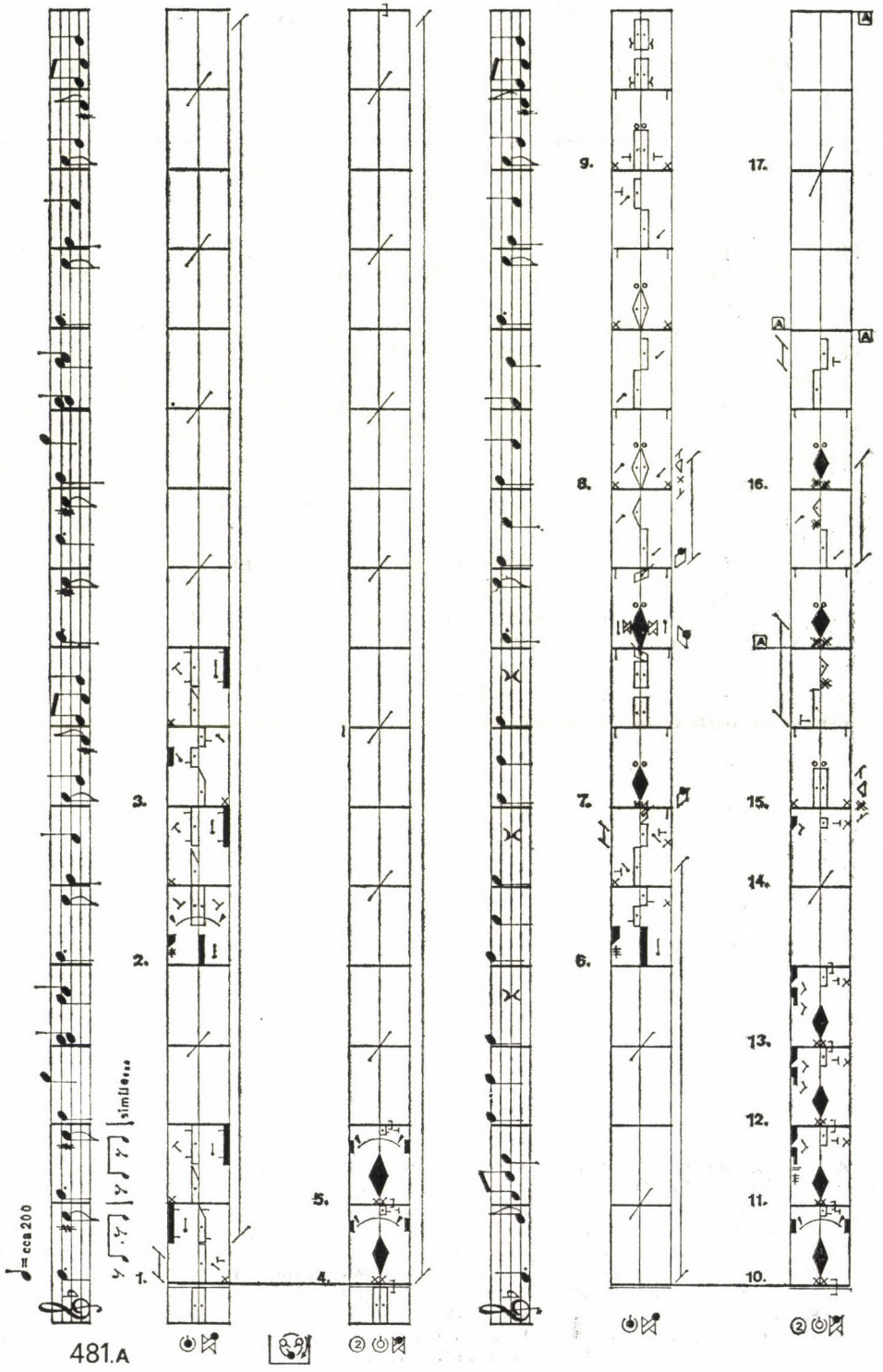
♩= cca 200
simile...
1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.
10.
11.
12.
13.
14.
15.
16.
17.
A
A
A
A
481.A

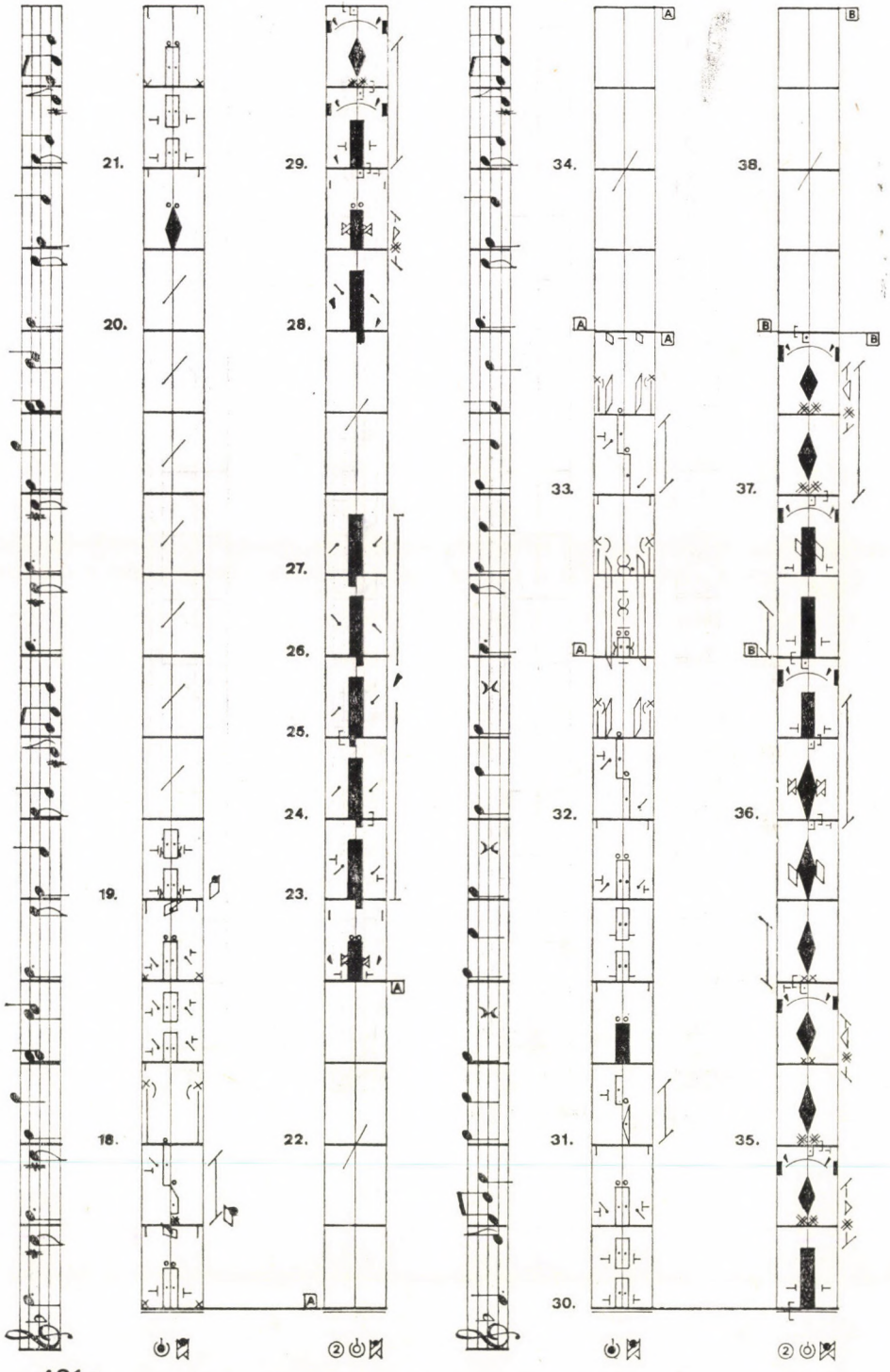

481.A

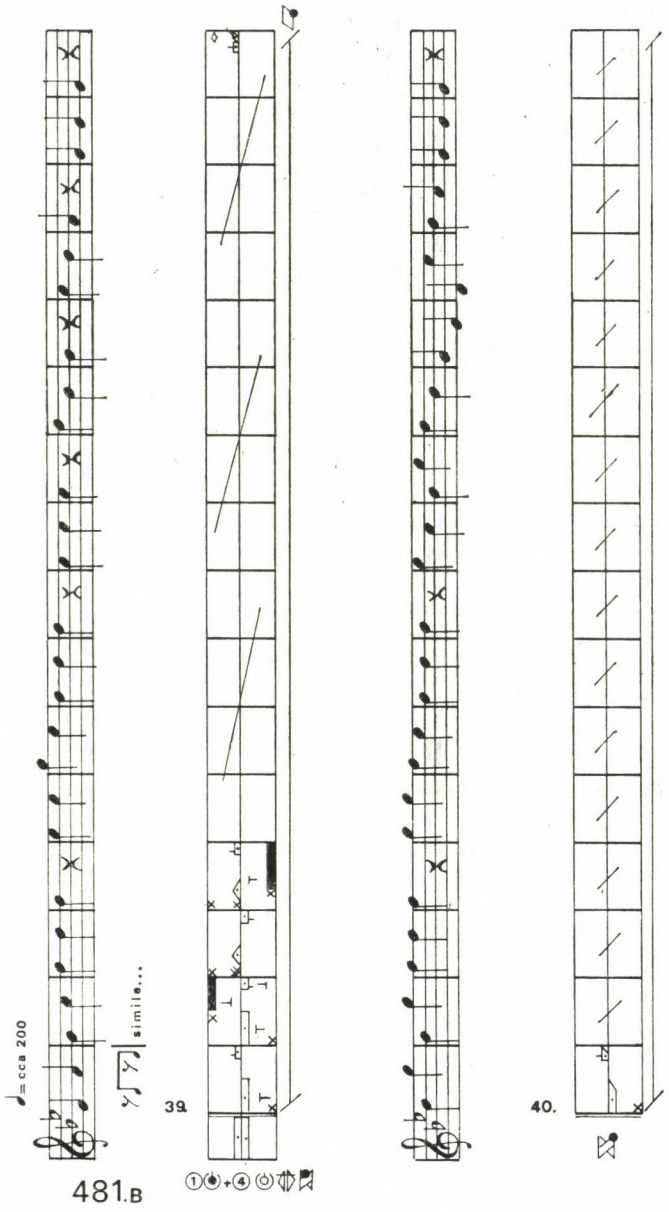
♩= cca 200
simile...
39.
40.
481.B

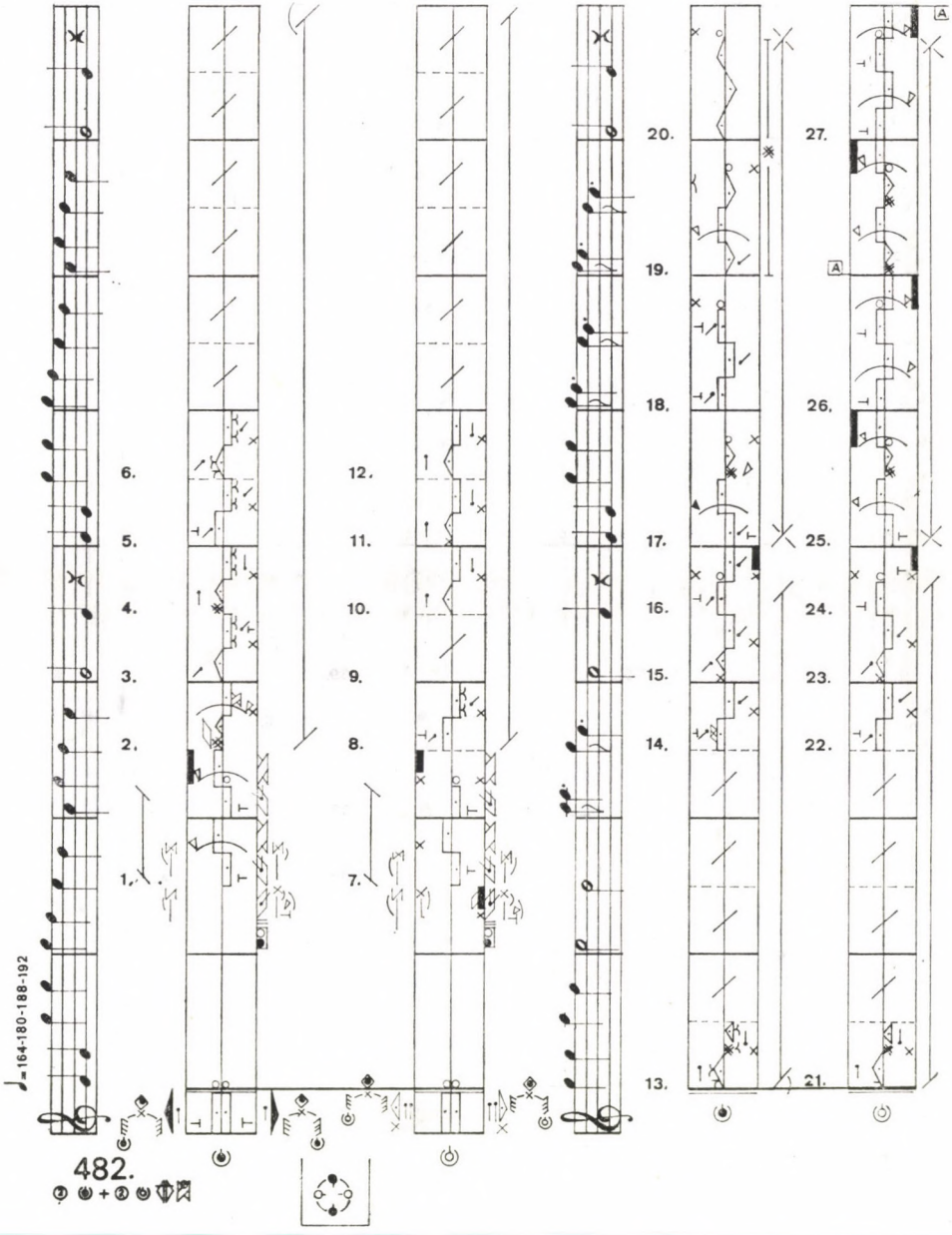
♩= 164-180-188-192
482.
1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.
10.
11.
12.
13.
14.
15.
16.
17.
18.
19.
20.
21.
22.
23.
24.
25.
26.
27.
A
A

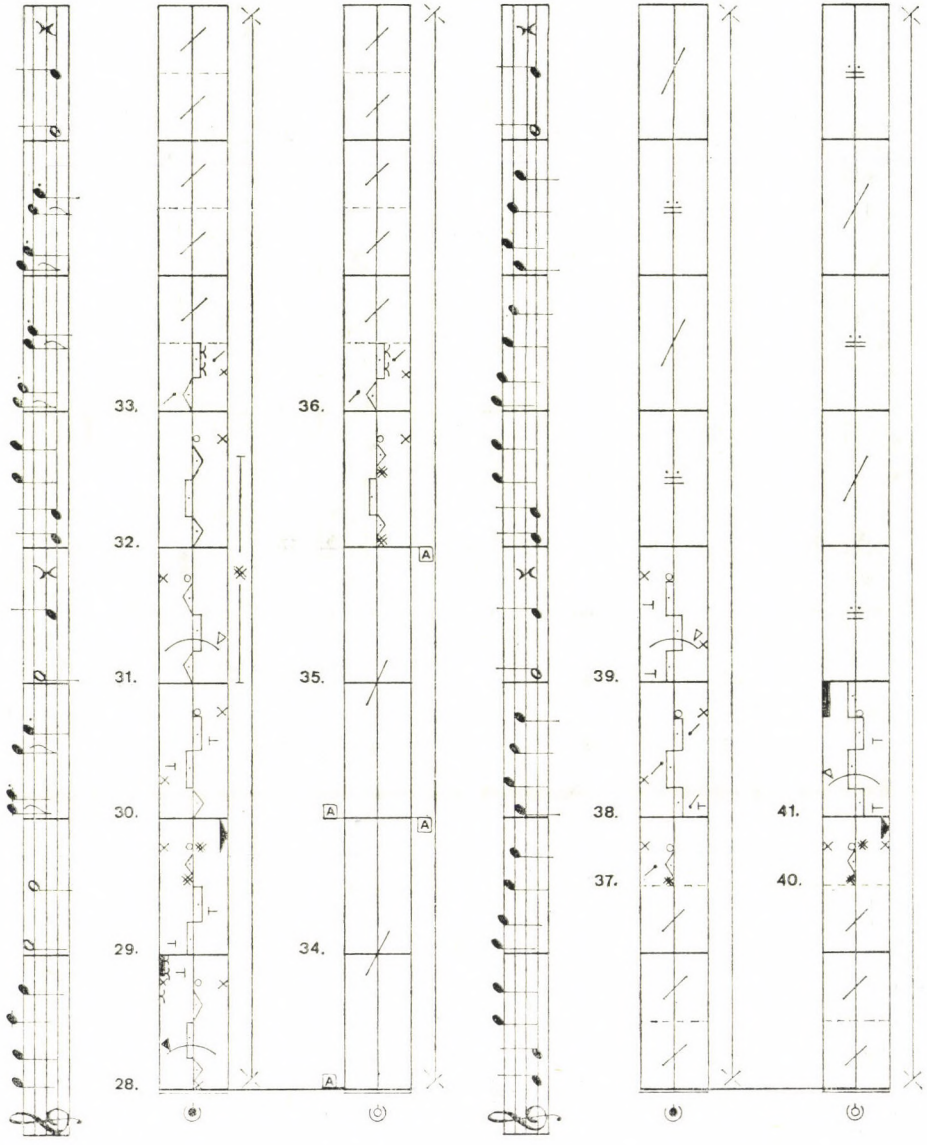

482.

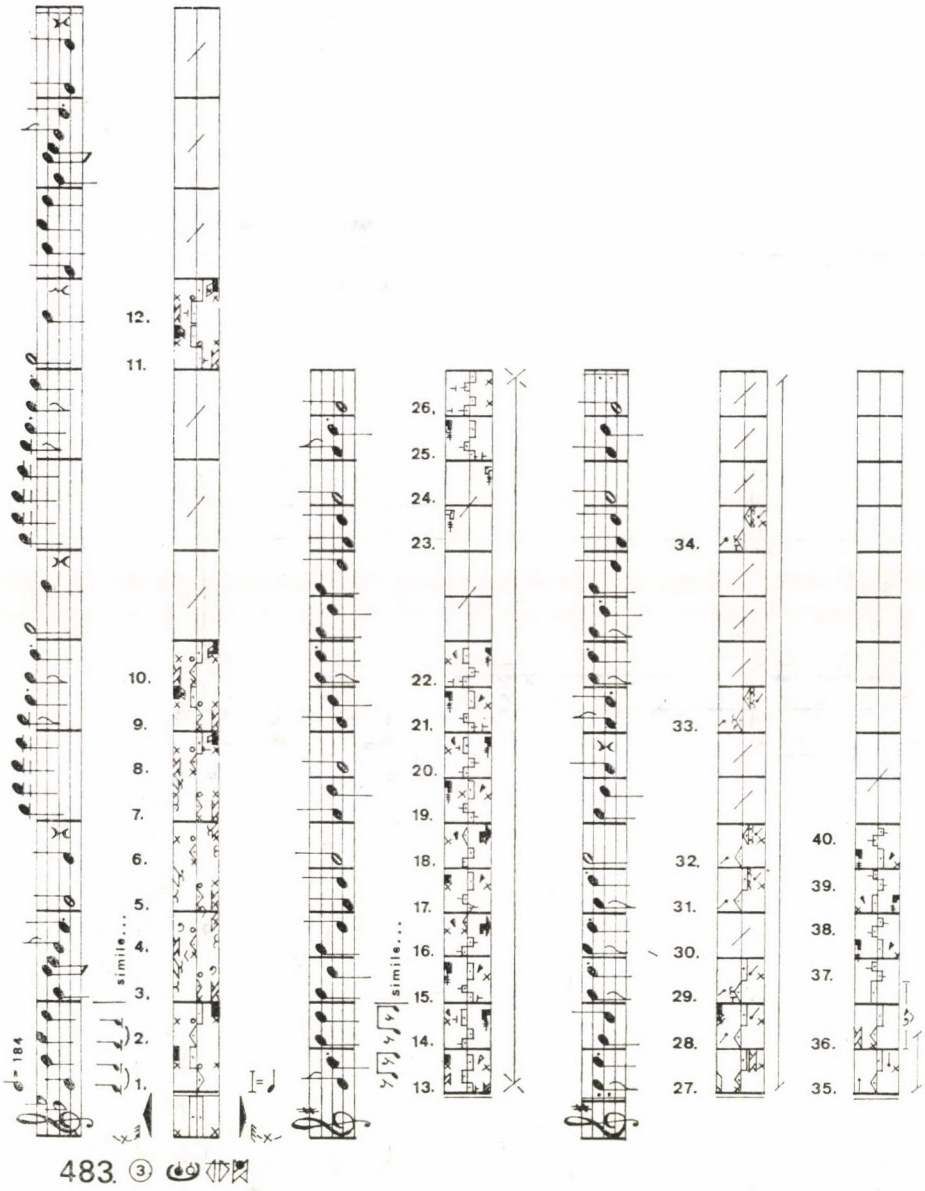

A 484. táncpélda kísérőzenéje

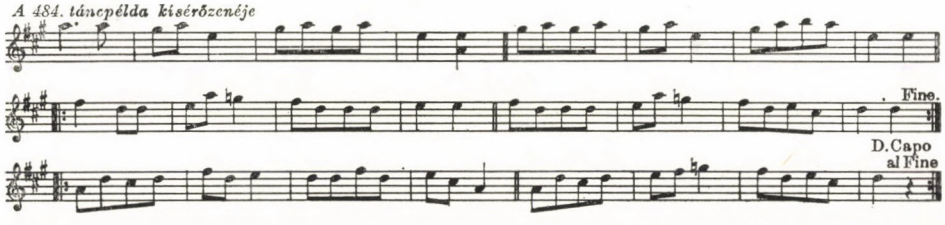

484.

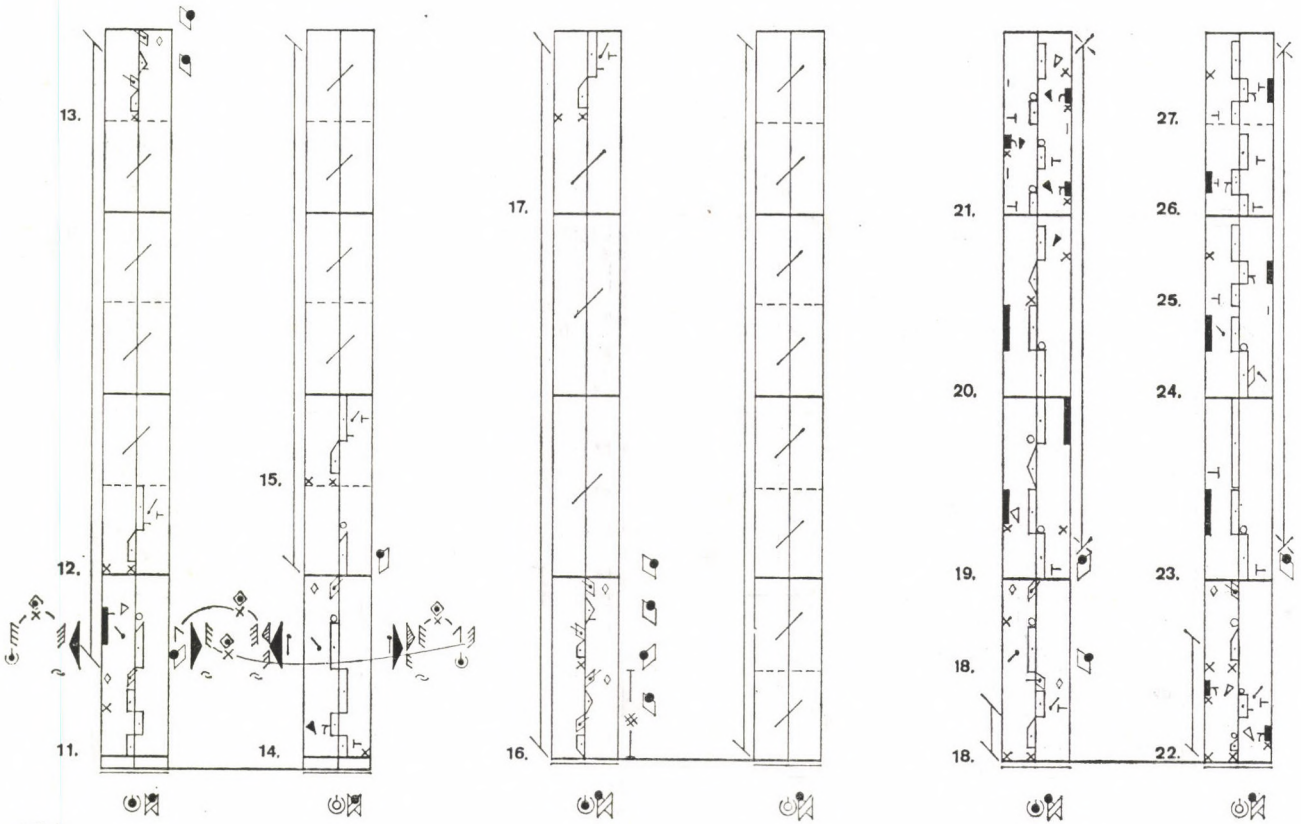

484.

484.

II. KÖRTÁNCAINK EURÓPAI KAPCSOLATAI

Az összehasonlító tánckutatás még eléggé járatlan területére lépve,[1] vázolnunk kell a néptáncok összehasonlító vizsgálatának célját, előfeltételeit és jelenlegi reális lehetőségeit.

Az összehasonlító tánckutatás segítségével olyan tánctörténeti folyamatok körvonalazása válik lehetővé, amit a puszta tánctörténeti kutatás módszereivel alig lehet megközelíteni, hiszen a tárgyunkra vonatkozó, minden kutatási szempontnak megfelelő történeti forrásanyag rendkívül gyér.[2] Végső célunk a magyar tánctípusok — esetünkben a körtáncok — mai formájához vezető fejlődési folyamat megrajzolása, az egyetemes európai tánctörténet menetében való elhelyezésük. E munkában a regionális eltérések értelmezésének éppoly fontos szerep jut, mint az interetnikus kapcsolatok tanulságainak. Tánckultúránkat nem vizsgálhatjuk függetlenül a nagyobb európai táncdialektusoktól, elsősorban a közép- és kelet-európai népek lényegében egyivású tánckultúrájától.[3] A tánc ugyanis mindig gyorsan reagál a divatváltozásokra, s az átadás-átvétel jóval egyszerűbb, természetesebb, mint a népköltészeti alkotások vagy a népzene esetében. A tánc igazodik talán a legkevésbé az etnikai határokhoz, és éles különbségeket sokkal kevésbé ez, mint inkább a történeti-társadalmi különfejlődés vagy fáziseltolódás tényezője okoz.[4] Az összehasonlító kutatás végső fokon általános vagy regionális érvényű tánctörténeti folyamatokra, táncdivatok terjedésére, kölcsönhatásokra, táncformák fejlődésére, alakulására deríthet fényt. Az összehasonlító tánckutatás ezen célkitűzése reálisabbnak tűnik, mint az etnikus specifikum puszta meghatározására irányuló, bizonytalan eredményű törekvés, amely önmagában a tágabb összefüggések értelmezésére és a történeti-társadalmi mozgatóerők feltárására alig adhat választ.

Az összehasonlító tánckutatás módszere még korántsem alakult ki. Eddig főként táncmozzanatok, motívumok, egyes táncdallamok, táncnevek, táncformák eklektikus, ötletszerűen kiragadott, rendszertelen összevetésével találkozunk, s nem a teljes tartalmi és formai egységek összehasonlításával.[5] Teljes tánckultúrák vagy akár egyetlen műfaj vagy táncfajta etnikus változatainak rendszeres összevetése — amit Bartók több ezer magyar, román, szlovák, cseh-morva, ukrán és szerb-horvát népdal ismeretében és e zenekultúrák egé-

[1] Az összehasonlító tánckutatás eddigi legjelentősebb alkotásai: SACHS, Curt, 1937; WOLFRAM Richard, 1935; 1936; 1951; HOERBURGER, Felix—RAUPP, Jan, 1957; KURATH, Gertrude Prokosch, 1956.; ALFORD, Violet, 1962.

[2] A folklorisztikai és történeti kutatások egymást termékenyen kiegészítő módszerét hangsúlyozza és bizonyítja KODÁLY Zoltán, 1933. munkájában.

[3] ORTUTAY Gyula, 1964; MARTIN György, 1964b.

[4] MARTIN György, 1969a.

[5] Az 1. jegyzetben idézett művek — WOLFRAM, Richard, 1936. kivételével — szinte mind ezt a módszert alkalmazzák.

szét áttekintve kísérelt meg[6] — a tánckutatás területén egyelőre még távoli vágyálomnak tűnik.

Ennek legfőbb oka az, hogy az összehasonlítás céljára megfelelő mennyiségű és minőségű anyaggal nemzetközi viszonylatban még nem rendelkezünk, noha az egyes nemzeti archívumokban már igen sok, erre a célra megfelelő anyag gyűlt össze.[7] Az eddigi publikációk még kevés, a komplex vizsgálat céljára nem mindig alkalmas, s minden részletkérdésre választ adó anyagot szolgáltatnak. Emiatt nem vizsgálható minden táncalkotó tényező egyenlő mértékben, vagyis csak eklektikus összevetés válik lehetővé. Sok közlés csak a táncok funkciójáról ejt szót, s jobbik eset, ha már zenéjét is közlik, vagy pedig pontosan le is írják a táncot. A táncleírások nem mindig olvashatók vissza egyértelműen. A különböző kérészéletű nemzeti vagy egyéni táncjelírások[8] egyike sem tökéletes. Ahol pedig már a modern nemzetközi Lábán-táncjelírást[9] használják, ott az e módszerrel publikált anyag még csekély. A nyelvhez kötött szöveges leírások tömege viszont még az anyanyelven is csak nehezen tekinthető át, és legtöbbször ez is csak sematikus vázlatot ad a táncról.[10]

A felsorolt általános nehézségek ellenére is a kelet-európai néptáncok feltárása és publikációja — az utóbbi 30 év kutatásainak köszönhetően — világviszonylatban az első helyet foglalja el. A román, jugoszláv, csehszlovák, lengyel, valamint a bolgár, s újabban az ukrán tánckutatás eredményei szembeszökőek. E népek táncirodalmában néhány alapos, modern összefoglaló munka mellett[11] sok jó és terjedelmes, hiteles néptáncanyagot tartalmazó gyűjteményt is találunk, amelyekben főleg azok a táncformák és műfajok szerepelnek nagy számban, amelyeknek a lejegyzése gépi rögzítés, film nélkül is kielégítően megoldható.

Összehasonlító áttekintésünk elsősorban erre a megbízható irodalmi anyagra támaszkodik. Ezt azonban a lehetőségek szerint kiegészítettük a kéziratos- és filmarchívumok tanulmányozása mellett a táncok helyszíni megfigyelésével, saját gyűjtéseinkkel is Csehszlovákiában, Lengyelországban, Romániában, Jugoszláviában és Bulgáriában. Az írásos tánclejegyzések kontrollját így részben a megfigyelt vagy filmre vett táncváltozatok is biztosítják.

[6] Bartók Béla, 1934.

[7] A bukaresti román Folklór Intézet és a bratislavai Szlovák Tudományos Akadémia Zenekutató Csoportja archívumai már rendkívül nagy filmre vett és kéziratos táncanyaggal rendelkeznek. A zágrábi Néprajzi Intézetben a horvát néptáncok jelentős kéziratos gyűjteményét, a Bolgár Tudományos Akadémia szófiai Zenetudományi Intézetében pedig a bolgár néptáncokra vonatkozó filmgyűjteményt kell megemlítenünk. A magyar anyag központi gyűjteménye: a MTA Zenetudományi Intézete. Erre vonatkozóan lásd — Martin György, 1965b; 1974a, 11; 1977b. adatait.

[8] A Kelet-Európában használatos jelírási módszerek ismertetését lásd a következő művekben: Román: Baciu, Gheorghe, 1965. 82—93., Vasilescu, Theodor—Tita, Sever, 1969. — Bolgár: Conev, Borisz, 1950. — Jugoszláv: Dopudja, Jelena, 1958; Ravnikar, Bruno, 1969; Pajtondzsiev Gancso, 1973. 11—46. — Szlovák: Tóth, Štefan, 1952. — Szovjet: Miljukova, Z. M., 1972; Liszicijan, Szrbui, 1958.

[9] A környező közép-kelet-európai országok közül Magyarországon kívül Lengyelországban és Jugoszláviában alkalmazzák még a Lábán táncjelírást a néptáncok lejegyzésére és publikálására.

[10] Ez a helyzet a rendkívül értékes és nagy anyagot felölelő jugoszláv néptáncgyűjteménnyel (Jankovics, Danica és Ljubica, 1933—64.), valamint a román táncközlések nagy részével is.

[11] Gumenjuk, A. I., 1963; 1969; Golejzovszkij, K., 1964; Harasymczuk, Wlodzimierz Roman, 1939; Zálešák, Cyril, 1964; Kovalčikova, Jana—Poloczek, František, 1955; Tóth, Štefan, 1967; 1968; Katzarova, Raina Kukudova—Dzsenev, Kiril, 1958; Conev, Borisz, 1950; Proca, Vera Ciortea, 1954; Costea, Constantin, 1961; Bucşan, Andrei, 1971; Kotonski, Wlodzimierz, 1956; Ivančan, Ivan, 1963a; 1963c; 1964a; 1967; 1971a; 1973.

Az összehasonlításban nem merészkedhettünk túlságosan messzire. Különben is a környező népek táncanyagára való kitekintést tartottuk legfőbb feladatunknak. Objektív körülmények egyelőre még gátolják is e vizsgálatok nagyobb arányú kiterjesztését. Minél távolabbi tájakra érünk, annál kevesebb a tudományosan is használható anyag, egyre fogyatékosabbak a leírások. A tánckutatás teljes értékű, összehasonlító vizsgálatokra alkalmas anyagot eddig elsősorban Középkelet-Európában produkált. Másutt az alig élő hagyomány vagy a kevésbé fejlett tánckutatás miatt még csekély, töredékes anyag áll rendelkezésre. Ennek következtében: minél inkább távolodunk a Kárpát-medencétől, összehasonlító megjegyzéseink szükségszerűen egyre általánosabbakká, ötletszerűekké válnak. Részletesebb, rendszeres összehasonlításokba egyelőre csak a szlovák, szerb-horvát és a román táncanyag kapcsán bocsátkozhatunk.

*

A következőkben az északi szláv és a balkáni énekes lánckörtáncok jellemző funkcionális, formai és zenei vonásait tekintjük át aszerint, ahogy a magyar anyag vizsgálatánál tettük. A szomszéd népi kör- és lánctáncok sajátosságainak áttekintése közben utalunk egyes vonásaik magyar párhuzamaira és egyetemes történeti vonatkozásaira. Eközben nem csupán az egyezésekre és hasonlóságokra, hanem a különbségekre és eltérésekre is felhívjuk a figyelmet.[12]

A. AZ ÉSZAKI SZLÁV KÖRTÁNCOK

Az énekes körtáncok minden északi szláv népnél megtalálhatók, elterjedésük mértékéről nincs azonban részletes áttekintésünk. A lengyeleknél a régies kóló formát főként a gyermekjátékok őrzik.[13] A serdülő leányok és asszonyok táncaként alkalomhoz kötve a lakodalmi szertartásban (a menyasszony körül), hamvazószerdán, Szent György napján, a májusfa körül, Szent János éjjelén szertartásos-rituális szerepkörben, termékenységi és óvó mágia célzatával vagy avató jelleggel szerepelnek.[14] A cseh és morva tánckincsben[15] a leánykörtáncok már ritkák. Hangszeres kíséretű körtáncok Dél-Csehországban fordulnak elő. Ezek a párostáncok hatását is viselő, velük keveredő vegyes körtáncok a körcsárdással analóg módon kialakult újabb tánckategóriát jelenthetnek. A kárpátaljai ruszinoknál — éppúgy, mint a Tátra-vidéki goralok,[16] vagy a bukovinai és moldvai románok körében[17] — elsősorban hangszeres kíséretű vegyes körtáncokról szólnak adataink. A zenéje kapcsán sokat emlegetett ruszin kolomyjka is hangszeres kíséretű vegyes körtáncok gyűjtőneve.[18] Ezek között énekes női körtánc-változatokra eddig nem akadtunk.

Az eddigi közlések alapján úgy tűnik, hogy az ukrán és orosz, valamint a szlovák tánckincsben van jelentősebb szerepe az énekes női körtáncnak, épp ezért ezek sajátosságait tudjuk részletesebben áttekinteni.

[12] Bartók Béla, 1934; Ortutay Gyula, 1959. 210—211.
[13] Lange, Roderyk, 1966. 355; Kwasnicowa, Z., 1937.
[14] Lange, Roderyk, 1966. 345, 353—355.
[15] Laudova, Hannah, 1968; Jelinkova, Zdenka, 1966.
[16] Harasymczuk, Wlodzimierz, 1939; Kotonski, Wlodzimierz, 1956.
[17] Baciu, Gheorghe, 1958; Osurko, L. V. 1957.
[18] Harasymczuk, Wlodzimierz, 1939.

1. Az ukrán és orosz „horovod"

Az orosz és ukrán tánckincs reprezentatív műfaji csoportját, típuscsaládját jelenti a horovod, mely az egész orosz nyelvterületen elterjedt különböző formájú, tömeges, énekes táncok gyűjtőneve. Néhány összefoglaló munka[19] nyomán az ukrán és orosz horovodok sajátosságairól és osztályozásáról általános képet nyerhetünk.

A horovod az orosz tánckincsben külön osztály, mely műfajilag-formailag megfelel a szlovák és magyar énekes körtáncok, valamint részben az énekestáncos gyermekjátékok csoportjának. A középorosz területeken horovodnak, karavodnak vagy kolovodnak, karagodnak nevezik. Archangelszk vidékén koleszo, a szmolenszki kormányzóságban kolo, Nizsnij Novgorod környékén kolovoditszja, Ukrajnában kolo, a litvánoknál karagod, Szibériában krug, krugi, kruzsok a használatos nevek. A felsorolt leggyakoribb elnevezések mellett a tanok, tanki a déli, délnyugati és északnyugati területekre, valamint a Don-vidékre jellemző. Néhol a kör és tánc jelentésű elnevezés-típusokat együtt is használják. Pl. a jaroszlavi és vladimiri területen a krugi és karavod, délen pedig Kurszk, Brianszk és Orlov vidékén a karagod és tanki elnevezések élnek együtt.[20] A kevésbé elterjedt, helyi elnevezések a horovod egy-egy jellegzetes formájára utalnak. (Pl. ulics, proulacsek, gorodok stb.)

A horovod fontos szerepet játszott az orosz falu társadalmi életében. A tánc résztvevői elsősorban lányok vagy mindkét nembeli fiatalok. A vezetőszerep mindig a leányoké. A csak férfi-horovodok rendkívül ritkák. A házasok és öregek nézőként vesznek részt benne. A menyecskék gyakran beállnak a kórusba, de a szólisták és a tánc vezetői (horovodnica) mindig fiatal leányok.[21]

A horovod a társas összejövetelek fő tánca volt. Nagy ünnepeken a kerületi székhelyeken tartott búcsúkon és vásárokon 2—300-an is részt vettek benne. A környék fiataljai a horovodnál ismerkedtek meg jövendőbelijükkel. Az orosz krónikák adatai szerint a középkor óta folytak a „falvak közti játékok", s csak a 19. században szűntek meg ezek a nagy „körtáncgyülekezések".[22]

A nagy falusi ünnepi körsétákat húsvétkor szokták megkezdeni, amely a fiatalok falukerülésével is kapcsolódott. A hétköznap esti táncok kevésbé ünnepélyesek, de jóval élénkebbek voltak. A téli, böjti időszakban, s főképp tavasszal került sor a körtáncra. Az ukrán és fehérorosz területen a horovod mindig kifejezetten a tavaszi idényhez kötődött, míg a nagyoroszoknál minden évszakban előfordult. A horovodok tavaszi idényjellege a 19—20. században fokozatosan megszűnt.[23]

*A horovod dallamok*at közösen, több szólamban vagy kórus-szóló váltakozással, néha felelgetésszerűen éneklik. A kórus a refréneknél kapcsolódik be. Ha zenész is van, a kör közepén foglal helyet (Kurszk vidéke).

A körtáncénekek többnyire ünnepélyes, lassú, sok versszakos, terjedelmes dalok. A strófikus dalok füzérében fontos szerepe van az ismétlésnek és a refrénnek. Gyakori a dallamsorok heteropódiája. Dallami felépítésük többnyire AABB, ritkábban ABAB. Ritmusuk gyakran változó: 3/4 és 6/4-es ütemet

[19] Gumenjuk, A. I., 1963; 1969; Golejzovszkij, K., 1964; Bacsinszkaja, N., 1951; Okunyeva, V., 1949; Tkacsenko, T., 1967; Rudnyeva, A. B., 1956; CSurko, J., 1972.
[20] Golejzovszkij K., 1964. 119, 342.
[21] Golejzovszkij, K., 1964. 121.
[22] Golejzvszokij, K., 1964. 118; Bacsinszkaja N., 1951.
[23] Bacsinszkaja, N., 1951. Bevezető fejezetében.

4/4-es követi. A dallamrészek effajta kontrasztja igen jellemző a horovod dallamokra.[24]

A dalokat funkciójuk alapján különböztetik meg: összehívó-toborzó, köszöntő, s tényleges körtánc-, valamint befejező-takarodó dalokról beszélnek a körtáncolás jellegzetes mozzanataihoz való kapcsolódásuk alapján.

A körtáncdalokat műfaji és szövegszerkezeti szempontból 1. kérdés-felelet, azaz párbeszéd típusú (refrénes); 2. két vagy több részes formájú (többnyire hármas felépítésű) és 3. drámai-lírai dalokra osztják az orosz kutatók.[25]

A körtáncdalok tartalmi szempontból igen sokrétűek: Témájuk a munkához, mezőgazdasági munkafolyamatokhoz és termékekhez (gabona, köles, lenvetés, kender, szántás, sörfőzés, komló, hagyma, káposzta, őrlés stb.), családi témákhoz, valamint a párválasztás, a vőlegény válogatás témaköreihez kapcsolódik. Sok kiéneklő gúnydal, továbbá magáról a körtáncról szóló ének található közöttük.[26]

Az európai énekes körtáncok közül az orosz horovod a leg*szintetikus*abb *táncműfaj*. A költészet, zene, tánc, dráma egységét megőrizve még a tökéletes „Gesamtkunst" képét nyújtja. A régies, de fejlett orosz horovodok betekintést nyújtanak egy igen tág, sokrétű tánckategóriába, melynek fontos kerete, de nem egyetlen alkatrésze a körtánc. Itt maradt meg legtovább a felnőttek hagyományában az, amit Európa más népeinél már csak elemeire töredezve vagy gyermekjátékként találhatunk meg. A horovod fogalomköre formai, tartalmi, műfaji, tipológiai és zenei vonatkozásban rendkívül sokrétű. Nincs módunk ez esetben a körtánc és egyéb táncformák szétválasztására, mert az irodalmi közlésekben ezek oly szervesen összefonódnak, hogy alig tisztázható, vajon a körtáncforma önálló, elválasztható típusként jelenik-e meg a horovodok családjában.

A horovodok legfontosabb, sokat emlegetett, kiemelkedő sajátossága *a játék:* a dallam szövegének cselekményes, pantomimikus megjátszása vagy taglejtéses, magyarázó illusztrációja. Ez kifejezett dramatikus formában úgy történik, hogy a szöveg tartalmának megfelelő cselekmény zajlik le a táncban. Pl. a körből középre kiszakadva egy vagy több személy eljátssza az ének tartalmát (párválasztó, állatutánzó játékok) vagy pedig valamennyi résztvevő együttesen jeleníti meg (felelgetős játékok, munkafolyamat utánzása).

Máskor a tánc felépítése egyáltalán nem dramatikus. A résztvevők a tánc, a sétáló vonulás közben improvizált vagy kötött taglejtésekkel, gesztusokkal, kézzel vagy más eszközökkel (kendő, ág) mintegy szemléltetik, „magyarázzák" az éneket.

A horovodok leggyakoribb *formációi* az általános körforma mellett: a sor, kettős sor, oszlop, páros oszlop, lánc, növekvő lánc, a kígyóvonal, a spirál, a nyolcas forma, a kapuzó bujócska, a patkóalak, a sövényfonás, valamint a csillagforma.

A körformáció változatai: mozgó és álló kör, üresen vagy középen zajló cselekménnyel, tánccal, nagy és kis (4—8 fős), valamint koncentrikus körök.

A kört összefogódzás nélkül vagy egyszerű kézfogással, eszközök közbeiktatásával (zsebkendő, ágacska stb.) gyakran elölkeresztezett kézfogással alakítják ki.

[24] Dallamközlések: Bacsinszkaja, Okunyeva, Tkacsenko és Gumenjuk, A. I. 1969. idézett műveiben.

[25] Bacsinszkaja, N. 1951. II. fejezet.

[26] Dallam és szövegközlések: Bacsinszkaja, N., 1951. II. fejezet; Golejzovszkij, K., 1964. 120—152; Dej, O. I.—Marcsenko, M. G.—Gumenjuk, A. I., 1970. 65—102.

A lassan (♩ = 50—80), ünnepélyesen mozgó kör sétáló lépéssel mindig balra halad, azaz napirányba forog. A sétáláskor gyakran — főleg az északi területeken — nem kötött ritmusú tempo giusto, hanem szabad ritmusú, rubato dalokat énekelnek.

A kör középpontja felé fordulva, elöl keresztező lépéssel vagy nyitó-záró lépéssel forgatják a kört. A lassan haladó, lélegző körmozgást is gyakran alkalmazzák. A balra haladó forgás folyamán olykor mindenki 180 fokos fordulatot tesz, s a táncosok a kör középpontja felé háttal fordulva haladnak tovább. Tánc közben sokszor egymással is szembe fordulgatnak.

A valamivel gyorsabb (♩ = 90—160) — de még mérsékelt, közepes — tempójú részeknél bontakozik ki a tánc, vagyis ritmikusabb figurázás következik (sasszé, cifra és kopogó lépések). Ilyenkor már a kör közepén is táncolnak.

Északon a dallam ritmusától független, szabad sétálás, a szólisták dramatikus játéka és a több szólamú énekkíséret jellemző a horovodokra. Középorosz vidéken a lassú vonulós horovodokban gyakori a tánc közbeni gesztikuláló „magyarázás". Déli és délnyugati területekre pedig a gyorsabb, táncosabb, formagazdag horovodok a jellemzőek.[27]

2. A szlovák karikázó

A szlovák néptáncok — s így a leánytáncok — *osztályozás*át eddig három összefoglaló munka kísérelte meg.[1] Kovalčikova és Poloczek még csak formális alapon csoportosít: 1. női körtáncokat, 2. sortáncokat és 3. kereszttáncokat különböztet meg. Tóth a formai jegyek mellett már a táncok zenei és funkcionális sajátosságait is figyelembe veszi és a leánytáncok két nagy csoportját határozza meg: 1. A női sortáncokat (chorovody), azaz a szertartásos eredetű tavaszi, énekes, vonuló játékokat és 2. a leánykörtáncokat. Az utóbbit részletesen jellemzi, s kitér a regionális változatokra is. Zálešák munkája az előzőknél jóval részletezőbb. Csoportjai a következők: 1. a horovodok, azaz alkalomhoz kötött tavaszi énekes leányjátékok s a velük rokon gyermekjátékok, 2. a felnőttek alkalomhoz nem kötött táncos társasjátékai, 3. szertartásos lakodalmi táncok, s végül 4. a leánykörtáncok.

E csoportok funkcionális, zenei vagy formai jegyeik révén összefüggnek ugyan, mégis elég világosan szétválaszthatók. A tavaszi falukerülő horovodok pl. sokszor a leánykörtáncokkal összefűződve jelennek meg, mindkettőt énekszóra járják, de formai vonásaik, dallamkincsük különböző. A tavaszi párválasztó leánytáncok formája hasonló ugyan a párválasztó társasjátékokhoz, de funkciójuk s zenéjük eltér. A szertartásos lakodalmi körtáncok és a tavaszi leánykarikázók formailag hasonlók, de tartalmi vonásaikban eltérnek.

A szlovák néptánckutatók csoportosítása többé-kevésbé *párhuzamos az eddigi magyar osztályozási kísérletekkel.*[2] A Zálešák-féle négy kategória a magyar tánckincs következő csoportjainak felel meg: 1. Tavaszi leányjátékok és a velük összefüggő énekes-táncos gyermekjátékaink, 2. táncos társasjátékok, 3. lakodalmi szertartásos táncok és 4. az énekes leánykörtáncok. Poloczek első, Tóth második és Zálešák negyedik csoportja pontosan egybevág az általunk

[27] Táncközlések: Tkacsenko, T. 1965; Okunyeva, V., 1949. 38—51; Rudnyeva, A. B., 1956; Gumenjuk A. I., 1969. 103—178.

[1] Kovalčiková, Jana—Poloczek, František, 1955. — Tóth, Štefan, 1967; 1968. 693. — Zálešák, Cyril, 1964.

[2] Lugossy Emma, 1952; 1956; Gönyey Sándor—Lajtha László, 1943; Kaposi Edit—Maácz László, 1958.

tárgyalt leánykörtáncok kategóriájával. A szlovák kutatás éppúgy határozta meg ezt a tánckategóriát, mint a magyar. Ez az osztályozásbeli párhuzam a balkáni tánckincs viszonylatában — mint látni fogjuk — korántsem ilyen magától értetődő.

A szlovák és magyar néptáncosztályozások párhuzama nem véletlen, de még nem a néptánckutatás nemzetközi összehangoltságának az eredménye. A néptáncanyag természetéből következően, egymástól függetlenül alakult ki a két hasonló osztályozás. Ez a tény már önmagában rávilágít a szlovák és a magyar tánckincs hasonló természetére s e tánckultúrák szerkezetének alapvető egyezéseire, mint azt a következőkben részleteiben is látni fogjuk.

A szlovák szakirodalomban (Tóth és Záleśák) használatos „chorovod" táncnév összefoglaló irodalmi terminus technicus, kölcsönzés az orosz táncnyelvből, amely mintegy utal e táncfajta szláv összefüggéseire, s egyben rituális eredetére és kollektív jellegére. A szlovák népnyelvben azonban ezt a kifejezést a tánc megjelölésére nem használják.

A szlovák népi táncnyelv a leánykörtáncot a következő névváltozatokkal jelöli, amelyek a névadás típusai szerint két csoportra oszthatók:

1. A tánc alakzatáról, jellegzetes térformájáról nyeri nevét. A nevek etimológiája alapján két alcsoportjukat különböztethetjük meg:

a) A kolo, kolesko, kolový tanec nevek szláv eredetűek. Hasonló jelentésű táncnévként előfordulnak az ukrán, orosz, szerb és horvát népi táncnyelvben is. Gyakori a név kicsinyítőképzős változata (kolesko), valamint a helyhatározós viszonyszóval való alkalmazásuk: do kola, do koľesa, do koľeska, do konesa.

b) Regionális — kelet-szlovákiai — használatú a karička és garička névváltozat, mely a magyar nyelvből való átvételnek látszik.

2. A tánc valamely jellemző mozgásáról kapja nevét. Ilyenek:

a) krutená (forgós): regionális, kelet-szlovákiai elnevezés. Helyhatározó viszonyszós alkalmazása: do krutu.

b) Čuchom (csúsztatva, csosszantva) hangutánzó, mozgást jelölő regionális, észak-szlovákiai táncnév. Helyhatározó viszonyszós alkalmazása: do čuchu.

Mindkét csoport párhuzamos a megfelelő *magyar névanyag*gal, a magyar és szlovák leánykörtánc elnevezések egymásnak szinte tükörfordításai. Nem átvételről van szó (mint a karička esetében), hanem a táncnévadás módjának lényegi azonosságáról, a táncnevek rendszeres párhuzamáról. A jelentésbeli egyezések *párhuzamai* feltűnően szabályosak:

1. Az alakzatról való elnevezés a leggyakoribb a magyarban is: körtánc, kerektánc, karikázó, kerekes, karéj, karéjozás. Ugyanakkor előfordul ezek helyhatározóragos (körbetánc, körbe, karéjba), sőt kicsinyített alakja is (kerecskézés, kerekecskézés).

2. A tánc jellemző mozgásáról történő névadás pontos megfelelői is gyakoriak a magyarban. A forgós (= krutená) névváltozat az Északkelet-Felvidéken fordul elő, a csúsztató (= čuchom) elnevezés pedig az erdélyi körtánc „sifitelés", „csoszogtatós" név jelentésbeli megfelelője.

A táncnévadás módjainak azonossága, a következetes jelentésbeli párhuzamok, valamint a továbbképzett névváltozatok hasonlósága (helyhatározórag, kicsinyítés) nemcsak a megjelölt jelenség — a leánykarikázók — hasonlóságára, utal, hanem a két nép táncnyelvében, nyelvhasználatában tükröződő gondolkodásmódbeli azonosságokra is. Mindkét nép saját nyelvén különböző alakú, de azonos jelentésű neveket használ a táncra. A leánykörtáncok azonos vonásaiból hasonló módon alkotja a táncneveket, sőt ezek változatait is hasonló nyelvi eszközökkel képezi. Ez a tény ismét rávilágít a magyar és szlovák tánc-

kultúra közös vonásaira, sőt a tánccal kapcsolatos közös gondolkodásmódra is.[3]

A szlovák kutatók hangsúlyozzák a leánytáncok szertartásos-rituális eredetét, hiszen Szlovákiában még eléggé szembetűnő e táncok mulatsági-szórakozó *funkció*jának másodlagossága.[4]

A horovodoknál és a körtáncoknál egyaránt nyilvánvaló még a *tavaszi termékenységi rítusok*hoz való kapcsolódás, ami a magyar anyagban már csak szórványosan, homályosabban jelentkezik. A körtáncok szertartásos jellege elsősorban a tavaszi-húsvéti horovodokkal való összefonódásuk miatt érezhető.[5] Kelet-Szlovákiában a körtánc még a tavaszi falukerülő játékok szerves része, amikor is énekszóval, kígyózó-kapuzó sorjatekokkal járják be a falut, s időnként körtánccal szakítják meg a falu és a határ nevezetesebb pontjain. A horovod mintegy bevezető és átkötő részként kapcsolódik a körtánchoz. Ez nálunk már csak néhány archaikus sziget sajátja (Szlavónia, Somogy, Északkelet-Felvidék). A leánykarikázó fő idénye és színhelye azonban másutt is — ahol már nem kapcsolódik a falukerüléssel — általában egybevág a horovodokéval: tavasszal, szabadban, réten, a hidakon s az utakon táncolják.

A szlovák női körtánc *lakodalmi szertartásos szerepe* is hasonló a magyarhoz. A felkontyolás után a menyecskék körtáncukkal fogadják be a menyasszonyt maguk közé,[6] vagy a koszorúslányok járnak körtáncot a párta levételekor.

A szlovák leánykörtánc ma legáltalánosabb funkciója pedig teljesen párhuzamos a magyar karikázóéval: *a táncmulatságot helyettesítve* mintegy *táncpótlék* szerepét viseli. E funkciójukat a magyarénál még jóval nagyobb vitalitással őrzik, s ebből adódik néhány különleges vonásuk. A mulatság nélküli napokon elfoglalt táncpótló szerepkörükhöz fűződik pl. a tánchelyre hivogatás, az összehívás sajátos módja, a falu horovodszerű bevándorlása.[7] A tánc fő színhelye ez esetben is a szabadban van: hídon, réten, utakon, a templom vagy kocsma előtt táncolnak vasárnap délután vagy esténként a mulatság helyett. Csak télen szorul be a karikázó a fonóházba.

A zenés *táncmulatságban* is helyet kap a leánykörtánc, de itt is csak kiegészítő szerepe van a mulatsági táncok mellett. A mulatság elején, a gyülekezéskor járják, amikor még nincs zene, majd a zeneszünetben a sarokban táncolják s csak mikor többen csatlakoznak, akkor vonulnak a tánchely közepére. Kelet-Szlovákiában (Fintice, okr. Prešov) gyakran a körből ragadják ki a legények a leányokat a párostáncra (Krucená).

[3] A Balkánon már a táncnévadás más módjai dominálnak, még hasonló táncok esetében is. Pl. igen gyakran növény, virág, állat, madár, továbbá tárgy, személy- és népnevek valamint földrajzi nevek használatosak a körtáncot jelentő hora, horo, kolo szavak mellett.

[4] Tóth, Štefan, 1967. 693; Zálešák, Cyril, 1964. 13–18.

[5] Az ún. horovodokat serdülő leányok járják a tavaszi falukerülések alkalmával, s nem csupán a gyermekjáték anyagban találhatók meg, mint nálunk. A gyermekjátékok érintkezése a felnőttek táncaival nálunk már meglazult, a szlovák anyagban e kettő még szervesebben kapcsolódik. A szlovák gyermekjátékok és női táncok összefonódása a felnőttek szertartásainak, táncainak a gyermekvilágba való leszállásának sokat emlegetett feltevését támogatja. Ez a funkcióváltozás a szlovákoknál lassabban ment végbe, mint a magyarság körében. Náluk még a felnőttek is őriznek pl. mimikus játékokat („Mak" című munkautánzó tánc), s a párválasztó és hidasjátékok (Haja D'und'a) a serdülő leányok s a felnőtt fiatalság körében is mindennaposak. Tóth, Štefan, 1967; Zálešák, Cyril, 1964.

[6] Važec, okr. Lipt. Mikuláš. „Čuchom" és Brutovce, okr. Spiš. N. Ves. „Svadobné koleso" nevű táncok. Zálešák, Cyril, 1964. 18., 32., 54.

[7] Vö. az orosz horovod hasonló bevezető részeivel, s az összehívó-toborzó énekek műfajával.

A leánykörtánc valódi *mulatsági tánccá* is válhat. Ez azonban már a tánc átalakulását, jellegének többrendbeli megváltozását jelenti. Az énekkíséretet hangszeres zene váltja fel, az egyszerű formakincsű, ünnepélyes lírai leánytánc gazdagabb motivikájú, sokszor duhaj mulatsági tánccá válik, egyneműségét a legények csatlakozása megbontja, s kollektív, tömeges jellege is kiskörös, individuális formákba oldódik. A szlovák leánykörtánc ezen újabb átalakulása ismét párhuzamos a magyarral.

Ez a — főként már polgárosuló vidékekre jellemző — funkcióváltozás a leánykörtánc szertartásos egyszerűségét teljesen átalakítja, s átszíneződik a páros, sőt férfitáncok motívumanyagával, s olykor a polgári eredetű társastáncokhoz is közelít. A régies kelet-szlovákiai területen még a tavaszi játékok szerves része a leánykarikázó, Közép-Szlovákiában már keveredik a csárdással, Nyugat-Szlovákiában pedig a polgári tánckultúra hatása alá kerül vagy teljesen el is tűnik, kiszorul a divatból.

A leánykörtánc tehát tulajdonképpen átmeneti forma a régies szertartásos horovodok és az ún. „parasztkultúra" modernebb párostáncai között, illetve fejlődésük a vázolt *funkcióváltozás*okon keresztül vezet a szertartásos lánctánctól a mulatsági vegyes körtáncig s a párostáncig. *A tánc fejlődésének útja* azonos a magyar karikázó körcsárdás felé való fejlődésével. A szlovák tánchagyományban még a fejlődés mindhárom fázisa fellelhető. Kelet-Szlovákiában még élnek az első fázis nyomai is, és a magyar karikázók mulatságpótló, második funkciójához hasonló szerepkörben pedig szintén itt él legélénkebben a tánc.

A leánykörtánc szlovákiai elterjedése szoros kapcsolatban van az ún. „paraszt"- és „pásztorkultúra"[8] regionális eltéréseivel éppúgy, mint a tánckultúra általános fejlettségével, polgárosultságával. Ez utóbbi Szlovákiában területi vonatkozásban is eléggé eltérő, és a körtáncok vonatkozásában megfelel a fentebb vázolt átalakulási folyamatnak is. A leánykörtánc regionális típusai ugyanis eszerint változnak, szegényebbek vagy gazdagabbak. A leánykörtánc ma elsősorban a földműves parasztság kevésbé polgárosult részének tánckultúrájához kapcsolódik. Ennek megfelelően észak és nyugat felé egyre szórványosabb, vagyis egyrészt az ún. vlah pásztorkultúra domináns területein, másrészt pedig a modernebb táncéletű területeken csökken a jelentősége vagy teljesen hiányzik. Leggazdagabb s legélőbb Kelet-Szlovákiában.

A szlovák leánykörtáncban — éppúgy, mint a magyarban — nem a tánc, hanem *a dalolás* a fontosabb. Egy-egy faluban igen sok karikázó-dallam él,[9] s e dalok nagy részét egy-egy táncolás alkalmával fel is használják. Az egyszerű leánytáncban nem a táncmotívumok, lépések, hanem a különböző dallamok és szövegstrófák váltakozása dominál. A leányok szinte versengenek ki tud több dalt, s kinek jut eszébe minél több szövegstrófa. Ezek a lírai — sohasem epikus — szövegek gyakran csúfolódó tartalmúak és jellemző rájuk a pillanatnyi aktualitás.

A szertartásos horovodok dallam- és szövegkészlete ugyanakkor állandóbb, kötöttebb, s számuk is csekélyebb egy-egy falun belül.

A még ma is vitális — különösen kelet-szlovák — leánykarikázókban jónéhány figyelemre méltó — a magyar körtáncoknál már csak töredékes formában élő — *előadási sajátosság*ot figyelhetünk meg, amely az énekkísérettel

[8] A szlovák kutatók Kresánek József, 1951. nyomán következetesen elválasztják a paraszt és pásztor kultúra (rol'nicka kultura és valašská kultura) jelenségeit a folklór más területein is. Tánc vonatkozásában: Zálešák, Cyril, 1964. 60, 182.

[9] A kelet-szlovákiai Vel'ké Zálužicében pl. 40, Rejdován 20 karikázó dallamot jegyeztek fel. Slovenksé L'udové Piesne III. kötet.

kapcsolatos: a különböző dallamok és szövegstrófák váltogatásának sajátos módjait.

Mindig egy leány — az ének- vagy táncvezető — kezdi szólóban a dalt, mintegy javaslatot téve a többieknek. Egy-két ütem után a dalt egyszerre átveszik a többiek, s gyakran két, néha három szólamban folytatják az éneket. (Lásd a 132. dallampéldát.) A következő strófát ismét csak a szólista kezdi. Ezáltal sajátos *szóló-kórus váltakozás* jön létre, amelynek párhuzamait az antik tánckultúra emlékeiből s a mai balkáni, valamint a természeti népek tánckultúrájából ismerjük.[10] Ez esetben azonban nyilvánvaló, hogy a zökkenőmentes folytatás legegyszerűbb megoldásának természetes eszközeként jöhetett létre a szóló-kórus váltakozás ezen elemi formája. A kezdést magától értetődően mindig egy leányra hagyják.

A folyamatos, hosszú ideig tartó karikázásnál *az énekváltogatás* sajátos, de természetes eseteket produkál.

Egyik érdekes megoldás, hogy a szólista már az előző strófa végén, rendszerint a dallam utolsó ütemébe *belevágja*, belekiáltja *az új strófa kezdetét*. Ezáltal rövid ideig tartó fedés jön létre az előző strófa vége és az új strófa között. A két dallam „egymásra csúsztatása" egyrészt ismét többszólamúságot eredményez, másrészt mintegy megrövidíti az előző dallamot. (Ezt a rövidülést azonban a tánc nem követi.) A páros ütemet néha páratlanná változtatva (ha az utolsó ütem hangsúlytalan negyedére vág be az új strófa első hangsúlyos negyede) a tánc és zene hangsúlya eltolódhat egymáshoz képest a következő strófában. Ez a későbbiek során újabb hasonló csúsztatással állhat helyre.

A folytatás másik gyakoribb esete, amikor a táncmozgás megszakadása nélkül, *rövidebb-hosszabb ideig némán táncolnak* a dallamstrófa befejezése után, s néhány ütemnyi gondolkodási idő múltán kezd valaki újabb strófába. Az énekszünetben a mozgás, sőt lábdobogás szinte felerősödik a tempó és ritmus megtartása érdekében. Ez a néma táncolás az énekes kíséret élő gyakorlatából, az improvizatív dallam és szövegváltásokból természetesen adódik.[11]

A dallamstrófák végén szintén gyakori ujjogtatásnak, kiáltásnak is a szünethez hasonló megszakító, s egyben gondolkodást biztosító szerepe van.

A magyar leánykarikázókban is megfigyelhetjük még e jelenségeket, bár már töredékesebben s szórványosabban. A néma átvezető táncolás[12] és a strófák közötti ujjogtatás nálunk is elég gyakori (Szlavónia, Sárköz, északkelet). Nem ismeretlen azonban a „bevágó" folytatás sem (pl. Ajakon). A szóló-kórus váltakozásra szintén vannak példáink (Sárköz). A többszólamú éneklés is néhol előfordul északkeleten — nyilván a szlovák környezet hatására (pl. Magyarbőd). A néma táncolás nálunk a kezdésnél és a befejezésnél is előfordul, nemcsak bevezetésként. Sárközben például a „babázás" néhány ringató lépése után kezdődik csak a dalolás. A tánc tényleges befejezése sem mindig a dal végén történik, hanem néhány lépés néma táncolása után oszlik csak fel a kör, s ér véget a karikázás.

A hangszeres zenekíséret leánykörtáncokhoz való *kapcsolódása* a szlovákoknál is *újabb jelenség*, s Közép- és Nyugat-Szlovákiára jellemző (Liptó, Felső-Garam mente, Nyugat-Szlovákia). Az énekkíséret felszámolása nemcsak a tánc funk-

[10] Sachs, Curt, 1937. 182; Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 62; Giurchescu, Anca, 1967. 287; Martin György, 1967a. 429—430.

[11] Nem azonos a balkáni néma kólók más eredetű hangtalanságával, amelyek végig ének- és zenekíséret nélküliek. Az ének megszakítása néma táncrészekkel hasonló funkcióban viszont szintén megtalálható a Balkánon. Lásd később a balkáni körtáncokról szóló fejezetet.

[12] Lásd a román leánykörtánc hasonló vonását a következő fejezetben.

cionális és formai vonásaiban okoz fontos változásokat, hanem egyben egy sor zenei sajátosság átalakulását is maga után vonja, mégpedig a tempó és ritmus módosulását, sőt a dallamanyag kicserélődését is. A régies, viszonylag egységes stílusú leánytáncok zárt tempó-, ritmus- és dallamvilága ezáltal lép érintkezésbe az újabb, ún. paraszttáncok (csárdás és verbunk) és a polgári társastáncok dallamkincsével. A vokális kíséret hangszeres kísérettel való alkalmankénti váltakozása, majd teljes eltűnése törvényszerűen eredményezi a régi leánykörtánc zenei sajátosságainak felbomlását, teljes átalakulását. A régies vonások elhalnak ott, ahol a körtánc hangszeres kíséretet kap. A karikázó speciális dalanyagát a zenészek nem veszik figyelembe, hanem divatos, újabb dallamokkal helyettesítik: a paraszttáncok, a csárdás zenéjével vagy idegenes polka, valcer, sőt kuplé dallamokkal is.

A magyar leánykörtáncok körcsárdássá fejlődése teljesen *párhuzamos jelenség*. Nálunk is ez a folyamat eredményezte a régi karikázó dallamok kiszorulását, valamint a leánykörtánc hasonulását a lassú és friss csárdás általános tempójához és dallamanyagához.

A következőkben *a szlovák leánykarikázók tempói*t, s a táncrészek számát tekintjük át. Egy-(állandó és fokozódó tempójú), valamint kétrészes (lassú és friss) karikázók fordulnak elő a szlovák anyagban.

A kelet-szlovákiai karikázók (Sáros, Szepes, Zemplén és Gömör) javarészt *egyrészesek*, ugyanis tempójuk nem ugrásszerűen táncrészenként változik, hanem inkább fokozatosan gyorsul. A Veľké Zálužice-i karička esetében pl. ♩ = 138, 152, 184 az egymást követő dallamok tempója, Rejdován pedig ♩ = 132—192-ig, fokozatosan gyorsul. Sokkal jellemzőbb azonban a szűkebb tempóhatárok között mozgó, lényegében azonos tempójú tánc, mint amilyen pl. a pozdišovcei (lásd az 514. sz. táncpéldát), a strážskei vagy Parchovany-i karikázók. Tempójuk ♩ = 140—180. A kelet-szlovákiai karikázók tempója sohasem emelkedik ♩ = 200 fölé.[13]

A közép-szlovákiai (Liptó, Garam mente, Zólyom) *karikázók* viszont *kétrészesek*, ugrásszerű tempóváltozások, jelentkeznek bennük és a friss rész tempója igen gyors. Pl. Šumiacon ♩= 160 és 208, Helpán ♩ = 120 és 216, Polomkán ♩ = 160 és 208.[14] Ezen a területen csak gyors tempójú karikázók is előfordulnak. Pl. Gyetván ♩ = 200, Pliešovcén ♩ = 192 tempójú a körtánc.

Kivételesen lassú tempók viszont a keleti és északi karikázókban fordulnak elő. Pl. Parchovany ♩ = 108, Jakubany ♩ = 60, Važec ♩ = 100.

A szlovák néptánc és népzenei szakirodalomban eddig mintegy 200 olyan dallamot publikáltak, melynél a gyűjtők megjelölték a leánykörtánchoz való kapcsolódásukat.[15] E viszonylag nagy anyag alapján megkíséreljük *a szlovák leánykörtáncok dallamkincsének* — a számunkra legfontosabb — *ritmikai sajátosságai*t bemutatni.

A leánykörtáncok énekkíséretében előfordulnak *lassú rubato dallamok*, melyeknek szabálytalan, aszimmetrikus ritmusa független az egyszerű sétálás metrumától (123—124—125a. dallampélda). A falujáró horovodoknál gyakori ez a jelenség, de a régies leánykörtáncok bevezető részében is előfordul.[16]

[13] A kelet-szlovák párostánc és a magyar csárdás keleti típusának hasonlóan mérsékelt a tempója. Figyelemre méltó, hogy a felső-Tisza-vidéki magyar csárdásokban sem válik el a lassú és friss rész élesen egymástól. MARTIN György 1967b., 156. 55. jegyzet.

[14] A nyugati magyar csárdások is hasonló éles tempóbeli tagolódást mutatnak. MARTIN György, 1955. 36.

[15] Az 1. sz. jegyzetben idézett művekben, továbbá a Slovenské L'udové Piesne eddig megjelent I—IV. köteteiben.

[16] ZÁLEŠÁK, Cyril, 1964. 54.

123. Do kola.

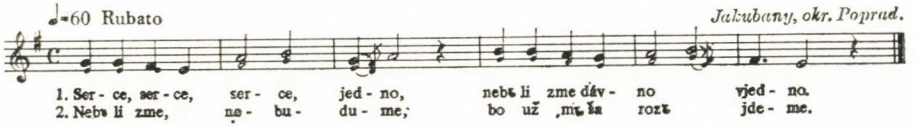

124. Do kola

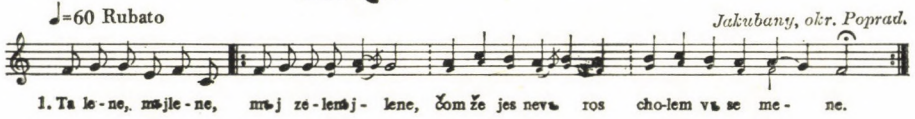

A rubato énekre való sétálás az északi orosz horovodok egyik fő sajátossága, de *párhuzam*ba állíthatjuk a lassú sárközi 5/8-os karikázóink vagy az erdélyi lassú párostánc hasonló vonásával is, amikor a rubatószerű lassú ének vagy zene kíséri a tánc első, bevezető részét.[17]

A rubato leánytánc dallamok továbbfejlődése, alakulása a szlovák kutatók szerint egyrészt a gyermekjátékdalokban való lekopás felé vezet, másrészt a karikázó dalok gyakori *3/4-es ritmusát* is e rubato dalok giustová merevedésével magyarázzák.[18] (Vö. a 125a., b., c. dallampéldákat.)

125. Pavička

a)

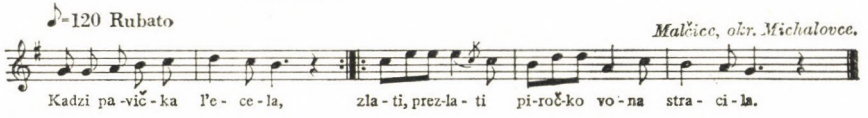

Pavička

b)

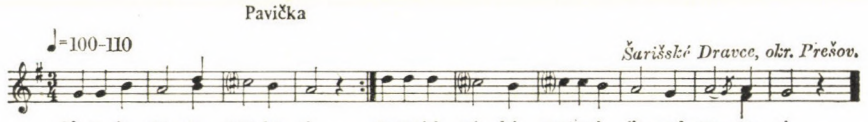

Pavička

c)

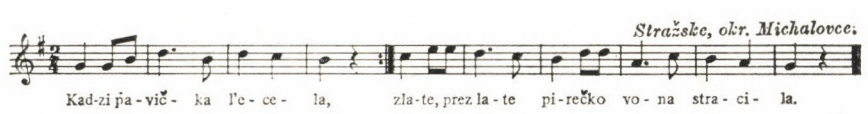

A szlovák karikázó dallamok többsége tempo giusto előadású és 2/4-es ütemű.

A rendelkezésünkre álló *szlovák körtáncdallamok ritmus- és ütemnem* (s ezen belül a dallamsorok ütemszáma) *szerint csoportosítva* a következő arányokat mutatják:

I. 2/4-es ütemű, nem alkalmazkodó ritmusú dallamok: 150.

A) *Di- és tetrapódikus sorokból álló dallam:* 68.

B) *Tripódikus, ill. tripódikus sorokkal kevert dallam:* 41.

C) *Penta- és hexapódia, ill. ezek keveredése:* 41 dallam.

[17] Martin, György, 1968a.

[18] Vö. Záležák Cyril, 1964. 14; Bartók Béla, 1924. XI—XII.

II. 4/4-es ütemű, alkalmazkodó, pontozott ritmusú dallam: 37.
III. 3/4-es ütemű vagy taktusváltó dallamok: 20.

A szlovák karikázó dallamok többsége még a régies pontozatlan ritmikát őrzi. E csoportban legnagyobb szerepük *a di- és tetrapódikus dallamok*nak van. (Lásd pl. a 126. dallampéldát, továbbá az 514. sz. táncpélda A. dallamát.) A sorok *néhány legjellemzőbb ritmusképlete:*

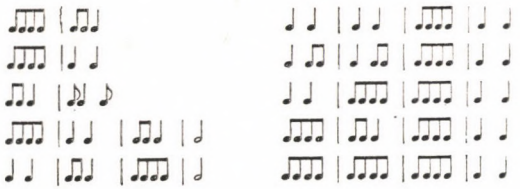

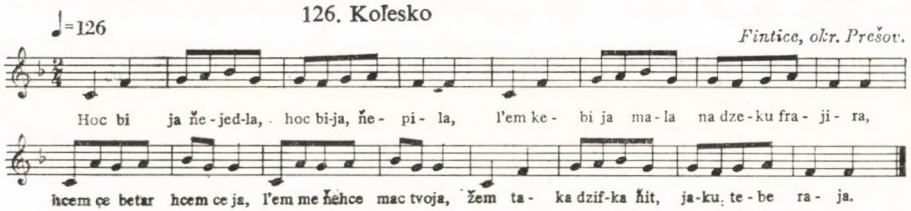

A magyar karikázók dalkincsében ez a réteg csekély szerepet játszik,[19] s csupán az ún. futó-nóták kapcsolhatók ide, melyek azonban egyenletes negyedelő ritmusúak. Az erdélyi körtáncok (sűrű magyar) hangszeres kísérőzenéjében viszont általános a kolomejka ritmus.

Jelentős szerepe van *a tripódiá*nak is a szlovák karikázó dallamokban, mely a mi karikázóink régies lassú részében is fontos szerephez jut (Dél-Dunántúl, Sárköz, Szlavónia). (Lásd az 514. sz. tánc C. dallamát, valamint a 127—128. dallampéldát.) Néhány jellemző ritmusképletük:

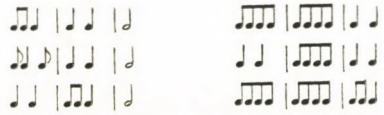

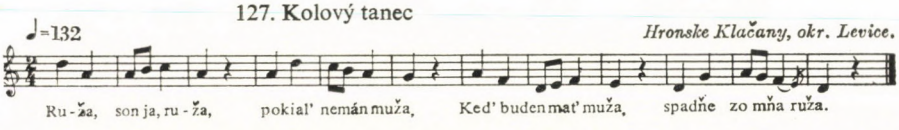

[19] Jelentős szerepe van viszont a régies magyar „ugrós" táncfajta zenekíséretében. MARTIN György, 1967b., 151; 1972.

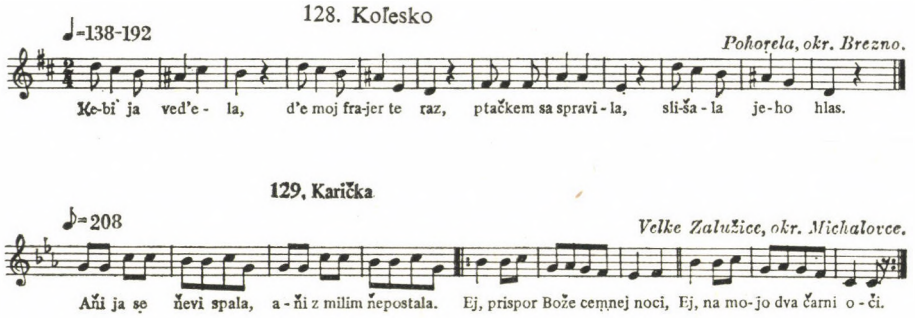

Ugyancsak igen gyakori a di- és tripódia váltakozása (129. dallampélda), ami a mi karikázó dallamainkban is jelentkezik.

A szlovák karikázó dallamok másik kisebb csoportja a *4/4-es ütemű, új stílusú* (Bartók nyomán a szlovák népzenekutatás „novouhorske"-nek nevezi), *alkalmazkodó, pontozott dallamritmikát* hordozza. Ez a csoport teljesen *egybeesik a magyar leánykarikázók újabb*, általánosan elterjedt *dallamrétegével* (lásd a 130. dallampéldát).

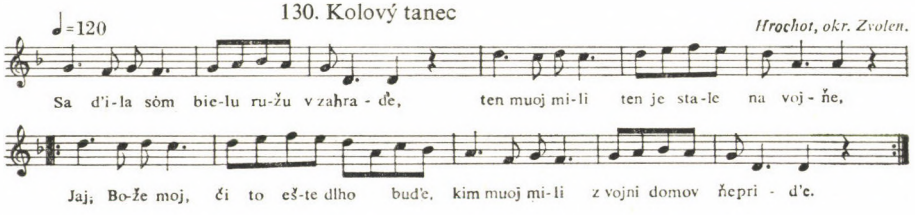

A 3/4-es és taktusváltó dallamok (125b. és 131. dallampélda) kicsi, de mégis fontos csoportja csak nyomokban jelentkezik a magyar karikázók dalkészletében.[20] Ez a dallamcsoport ugyanis újabb példákat szolgáltat a karikázó dallamokban is érvényesülő proporciós variációs gyakorlathoz. A di- és tripódia egy dallamon belüli váltakozása, a dallamváltozatok sajátos metrikai-ritmikai kétértelműsége, az ún. szlovák ritmusszűkítés[21] 3/4-es ütemeket eredményező formái ismét analógiát szolgáltatnak a régi tánczene metrikai-ritmikai kétértelműsége továbbélő gyakorlatának.[22]

A penta- és hexapódia igen jellegzetes a szlovák tánczenében.[23] (132—133. dallampélda és az 514. táncpélda B. dallama).

[20] Lásd, az I. A. 1. fejezetet

[21] Bartók Béla, 1934. 14; 1924. LXVII.

[22] Többször előfordul ugyanis egyazon dallamnak ritmusszűkítéses (3/4-es, taktusváltó) és ritmusszűkítés nélküli (páros ritmusú) formája. — A 3/4-es ütemű dallamok különösen gyakoriak a párválasztó kendőstáncok zenei anyagában. Záležák Cyril, 1964. 15, 19.

[23] Kresánek, Jozef, 1951. 214—220.

131. Do kolesa

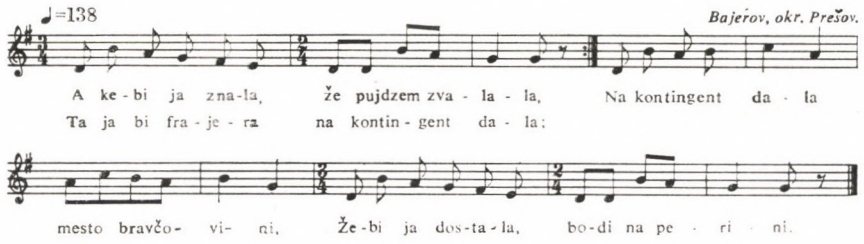

132. Čuchom

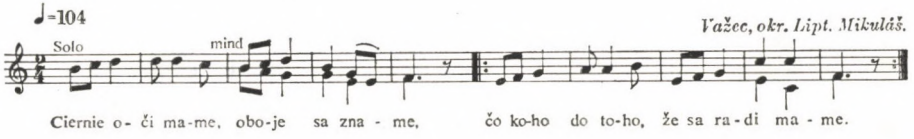

133. Čuchom

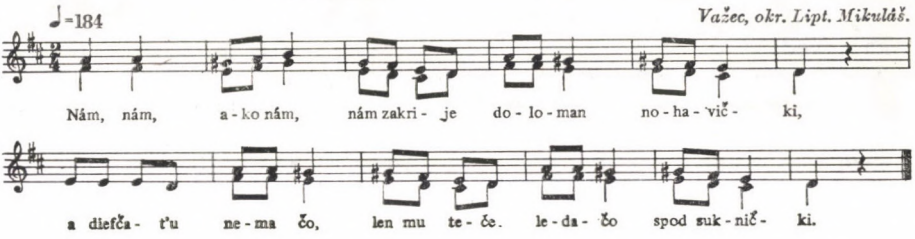

A kelet- és közép-szlovákiai anyag jelentős *regionális különbségei* miatt érdemes a fenti ritmus-kategóriákat földrajzi összehasonlításban is megvizsgálni:

	Kelet-Szlovákia		Közép-Szlovákia	
I.	70%		70%	
A.		30%		28%
B.		22%		17%
C.		18%		25%
II.	16%		25%	
III.	14%		5%	

Az egyes dallamcsoportok arányai *jelentős különbségek*et mutatnak *a pontozott ritmus és a 3/4-es ütem használata tekintetében*. A *közép-szlovákiai* dallamanyagban a pontozott ritmus fokozott szerephez jut, viszont csekélyebb jelentőségű a 3/4-es ütem alkalmazása (s vele együtt a tripódia is csökken). Ez a *kelet-szlovákiai* karikázó dallamok archaikusabb jellegét mutatja, mely a proporciós gyakorlatra utaló 3/4-ességet még jobban megőrizte, s egyben az új stílusú pontozott ritmust még kisebb mértékben szívta fel, mint a más tekintetben is újabb közép-szlovákiai karikázók.

A szlovák leánykörtáncokban számos olyan *körtáncszerűtlen elem*mel találkozunk, melyek az orosz horovodban voltak gyakoriak s a magyar leánykarikázók többségéből már kikoptak, s csupán önálló játékként, szokásként élnek, vagy a gyermekvilágba szorultak vissza. A szlovák karikázókhoz ezek az elemek még szervesen, elválaszthatatlanul kapcsolódnak, s formai szempontból tekintve bevezető, átvezető vagy befejező funkcióval járulnak a leánytáncok gerincét alkotó körtánchoz. A következőkben ezeket ismertetjük vázlatosan mielőtt rátérnénk a tulajdonképpeni körtánc tárgyalására.

A kígyózó, ún. labirintus-forma nálunk a táncos-énekes falujárás, valamint a lakodalom szertartásos táncaiból ismert.[24] Rejdován a leánykörtánchoz kapcsolódik. Északkeleti karikázóink körében találkozunk hasonló ötvöződéssel (Pusztafalu, Füzérkajata).

A kapuzó bújósjáték szintén a tavaszi határjárás egyik eleme. A szlovák leánykarikázókban bevezető funkciója van (Rejdová, Parchovany). A martosi karikázóban és szlavóniai kalalázásban hasonló bevezető szerepe van.

A východnai leánytáncban előfordul a szemben álló párok keresztező bújócskája. Ez már nem bevezető, hanem önálló táncrész a leánytánc keretében. Az északkeleti leánytáncainkban is előforduló forma a kvadrill-típusú táncok jellemzője.

Az ún. kalácsozás is előfordul köztes elemként (Rejdová). Ez a nyugati udvari táncokból is közismert forma[25] az északkeleti és kalotaszegi leánytáncainkban fordul elő.

Ritka, egyedülálló forma, amikor a kört legyező alakban kinyitják (Strážske).

Figyelemre méltó a csiga alakzat (Strážske, Parchovany), mely alakjában hasonló, de kifejlődésében és funkciójában eltér a délszláv kólók ki-betekeredő csigaformájával. Itt — sok résztvevő esetén — csupán a hely kihasználása érdekében alakítanak a zárt kör helyett csigaformát. Ez azonban az egész tánc folyamán végig megtartja eredeti alakját, eltérően a balkáni formáktól, melyeknek lényege az állandó változás.

A résztvevő táncosok száma szerint jönnek létre a különböző *nagy- és kiskörös* megoldások (Fintice, Strážske). Ha nem férnek el egy nagy körben, két kört alakítanak vagy sokszor két koncentrikus körben helyezkednek el (Važec). Ilyenkor kánonszerű kétszólamúság is kialakulhat a táncban. Közép- és Észak-Szlovákiában (Važec) kedvelik a négyes kis körformát is. Ez többnyire ott fordul elő, ahol a leánykörtánc már szórványosabb.

Itt említjük a karikázóval formailag érintkező *hármas körtáncformát* is, melyben egy férfi és két nő vesz részt. Ezek a párostáncokkal szoros rokonságban levő, már hangszeres zenére járt táncok a karikázókban szegényes vidékre jellemzőek (Šumiac, Važec, Polhora). Párhuzamait a magyar, román és délszláv anyagból is ismerjük.[26] A kis kört tánc közben többször kinyitják, egymástól elszakadva is figuráznak, magánforgót járnak.

A szlovák anyagban is szorosan kapcsolódnak a karikázóval a *párválasztó* típusú *játékok* (Jakubany, Rejdová, Detva). Egy pár vagy szólótáncos körül folyik a körtánc, s a körből szakítják ki a következő táncost.

A körtánc középpontjába néha *mimikus játék* is kerülhet (Dobra Niva, Šielnice), ami nálunk már csak gyermekjátékként fordul elő.

[24] A szlovák tánckincsben főként Kačur, Kačor, Kačurovsky tanec—azaz gácsértánc—néven elterjedt ez a típus. ZÁLEŠÁK, Cyril, 1964. 19., 37.

[25] Vö. a Thoinot Arbeau által a 16. században leírt Branle de la Haye nevű tánccal.

[26] Vö. a magyar hármascsárdás, a dél-erdélyi román învîrtita, a bácskai bunyevác momačko kolo és a bolgár hármas racsenica táncokkal.

A szlovák leánykarikázók sajátos vonása, hogy *a tánc kezdetén és a végén*, s néha a tánc közben is *egymást elengedve, összefogódzás nélkül táncolnak*. E szabad táncrészeknek különleges szerepük van a szlovák leánykörtáncok szerkezetében. A karikázás kezdetét jelző énekszóra a leányok sétálva közelítenek a tánctérhez és csoportosulnak, egy ideig fogódzás nélkül sorakozva lassan körbejárnak, s csak később fogják össze kezeiket. Kezük szabadon vagy csípőn van, ritmikusan lengetik zsebkendőjüket vagy tapsolnak (Jakubany, Fintice, Rejdová, Štrba).

Az összefogódzás feloldása a tánc végére is jellemző: a karikázásnak többnyire úgy vetnek véget, hogy a leányok szétforognak, széttáncolnak vagy szétfutnak (Fintice, Pohorela, Šumiac, Dobrá-Niva). Az említett kezdő és befejező formulák különösen a kelet-szlovákiai karikázókra jellemzőek.

Ritkábban tánc közben is előfordul az elengedés (pl. az észak-szlovákiai Važec és Východná községekben). A karikázók közbeni szabad sétálás funkciója a pihenés. Kis idő múltán újra összefogódzva folytatják a táncot.

A szabad sétálásra *a magyar anyag*ból alig van adatunk. Nálunk a karikázó eredeti funkciójában való megfigyeléséről már jórészt lekéstünk, s erre a természetes kezdő és végző formulára gyűjtőink már nem figyelhettek fel. A tánc közbeni pihenő funkciójú szabad körbesétálást a mezőségi vegyes körtáncból (az ún. magyarból) Székről ismerjük.

Szlovák leánykörtáncok főbb összefogódzási módjai a következők:

1. Az egyszerű kézfogás általános, minden karikázóban előfordul, a táncfolyamatban a kezdő szabad sétálást követi. Főként a lassú részek jellemző fogásmódja. A lépésiránynak megfelelően a karok többnyire előre-hátra lendülnek. Olykor könyökből felfelé hajlított kézzel fogódznak össze (Šumiac). Másutt e két tartás váltakozik a kör tágításával és szűkítésével egyidejűleg (Fintice).

2. A táncosok összekarolása a lassú részben fordul elő (Jakubany), éppoly elvétve és esetlegesen, mint a magyar és román anyagban.

3. Legáltalánosabb a derék mögötti keresztfogás. A gyors részekre jellemző.

4. A derék előtt keresztezett fogás ritkábban Kelet-Szlovákiában fordul elő (Strážske, Parchovany), s nem oly gyakori, mint a mi déli karikázóinkban. Néha a 3. fogásmóddal kapcsolódik mint gyors, mutatós fogásváltás.

5. Váll- és nyakszirtfogás (Velké Zálužice, Važec).

6. Vállfogás két kézzel: a körben egymás után álló táncosok (oldaluk néz a kör középpontja felé) az előttük álló vállára teszik mindkét kezüket. E ritka egyedi fogásmóddal 180 fokos fordulattal, s fogásváltással ide-oda sétálnak vagy futnak. E táncrész funkciója hasonló a szabad sétáláshoz. A zárt körben járt fárasztó, gyorsabb tánc után mintegy pihenésként alkalmazzák (Šumiac). A magyar karikázók északkeleti változataiban fordul elő (Magyarbőd, Nyíri).

Az összefogódzások különböző módjait és gazdag skáláját elsősorban a kelet-szlovákiai karikázók használják ki. Közép-Szlovákiában csak a legáltalánosabbak fordulnak elő (kézfogás, derék mögötti fogás).

A körmozgás típusai a szlovák leánykörtáncokban a következők:

1. A kör folyamatos forgása a lassú és friss részek legáltalánosabb mozgásfajtája. A kör forgatása egyszerű sétálással, futó-forgólépéssel, nyitó-záró-lépéssel, egylépéses csárdással, cifrával vagy keresztező futólépéssel valósulhat meg. A kör mozgásirányai:

a) A balra haladó, napirányba forgó körmozgás a kelet-szlovákiai karikázókra jellemző (Jakubany, Strážske, Štrba).

b) A jobbra haladás viszont inkább Közép-Szlovákiában fordul elő, Kelet-Szlovákiában ritkán.

c) A kétirányú körmozgást tartalmazó karikázók a közép-szlovákiai újabb körtáncokban dominálnak (Čierny Balog, Helpa, Detva, Dobra Niva).

A kör folyamatos forgásához kapcsolódik két különleges kelet-szlovákiai forma (Parchovany): A) A gyorsan forgó körből egy-egy lány a kör belsejében magányosan helyben időnként pördül egyet, s az eközben tovahaladó körbe néhány táncossal odébb kapcsolódik vissza. Ez a forma a kelet-szlovákiai párostáncból kerülhetett át a karikázóba.[27] B) A kör gyors forgó mozgás közben ellipszisalakra való formálása is sajátos kelet-szlovákiai jelenség.

2. Az álló körben a helyben táncolásnak átvezető, pihenő szerepe van, vagy intenzívebb figurázásnál fordul elő. Ez inkább az újabb, körcsárdás-szerű karikázókra jellemző, melyek a helyi párostáncokból kölcsönzik motívumaikat.

3. A kör ingamozgása az egy- és kétlépéses csárdással, valamint a félfordulós motívummal valósul meg. Szerepe korántsem oly jelentős, mint a magyar vagy román, s különösen pedig a balkáni körtáncokban, inkább csak kezdő, átvezető, pihenő funkciója van.

4. A haladó ingamozgás mindkét irányban egy- és kétlépéses csárdással, ritkábban a Fär-Öer lépéssel jön létre (Východná, Fintice). Alkalmazása nem oly gyakori és következetes, mint a magyar és balkáni körtáncokban.

5. A kör szűkülő-táguló mozgása ritkábban a kör forgómozgása nélkül (Východná és Fintice), gyakrabban forgómozgással párosul. Egyszerű sétáló és egylépéses csárdás motívummal valósítják meg. A kelet-szlovákiai karikázókra jellemző (Fintice, Pozdišovce, Parchovany, Východná).

6. A kör áthelyezése — mely a balkáni román körtáncokra jellemző — éppoly ritka és kivételes jelenség (Parchovany), mint a magyar karikázókban.

A körmozgások fajtái tekintetében ismét a kelet-szlovákiai karikázók a gazdagabbak. Néhány különleges körmozgás többlete ellensúlyozza a magyar körtáncok többrétű mozgásanyagának — elsősorban az *ingamozgások*nak — a *hiányát a szlovák karikázókban.*

A szlovák karikázók motívumai a következők:

1. Az egyszerű sétálás a legfontosabb, általános alapmotívum. A bevezető részben ezzel forgatják lassan a kört. Lassú formája (♩ értékű lépésekkel), főként Kelet-Szlovákiára jellemző (Strážske, Pozdišovce, Fintice, Jakubany, Štrba, Rejdová), gyorsabb lépésekkel pedig általános. Kettős tagolásban (lép, hajlít) és sarokra kilépő változatban is előfordul. (Lásd a 485—487. motívumokat, továbbá a közölt 514. sz. pozdišovcei karička első motívumsorát.) A sétáló lépés jelentős szerepe a szlovák leánykarikázók régies énekkörtánc jellegét hangsúlyozza. Nálunk csak a legrégiesebb karikázók és a gyermekjátékok elmaradhatatlan alkotóeleme.

2. A kör sebes forgatása gyors járó vagy futólépéssel s derék mögötti fogással történik. Zárt lent hangsúlyos és nyílt fent hangsúlyos formái egyaránt gyakoriak, sima formája viszont kivételes (Važec). A nyílt fent hangsúlyos forgólépés inkább Kelet-Szlovákiára (Fričovce, Pozdišovce, Fintice, Parchovany), a zárt lent hangsúlyos pedig Közép- és Észak-Szlovákiára jellemző (Helpa, Polomka, Šumiac, Važec, Východná). Ez utóbbi néha galoppos jellegű (Stražske) és ♩.♪ ritmusú (Fintice). Néha hátra- (Vel'ké Zálužice) vagy mögé keresztezéssel forognak (Dobrá Niva). Előfordul a forgólépés ritmikai elaprózása is (Važec, Šumiac, Pozdišovce). (Lásd a 488—490., 510. motívumokat, valamint az 514. táncpélda 2. motívumsorát.)

[27] Hasonló formák az északkeleti, felső-Tisza-vidéki, nyírségi magyar csárdásokban is előfordulnak. (pl. Geszteréd, Bökönyd, Szabolcs-Szatmár m. Lásd az MTA Ft. 280—281. sz. filmeken).

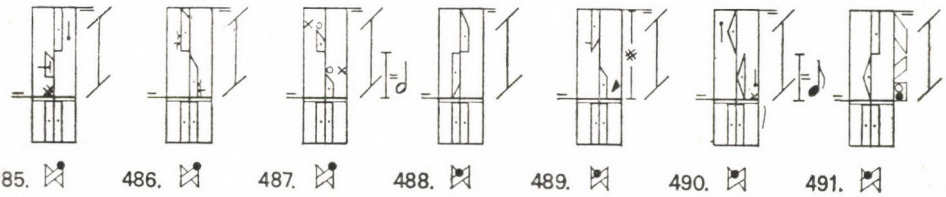

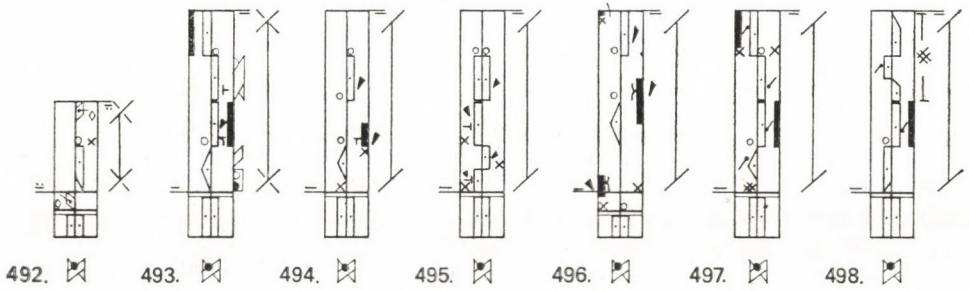

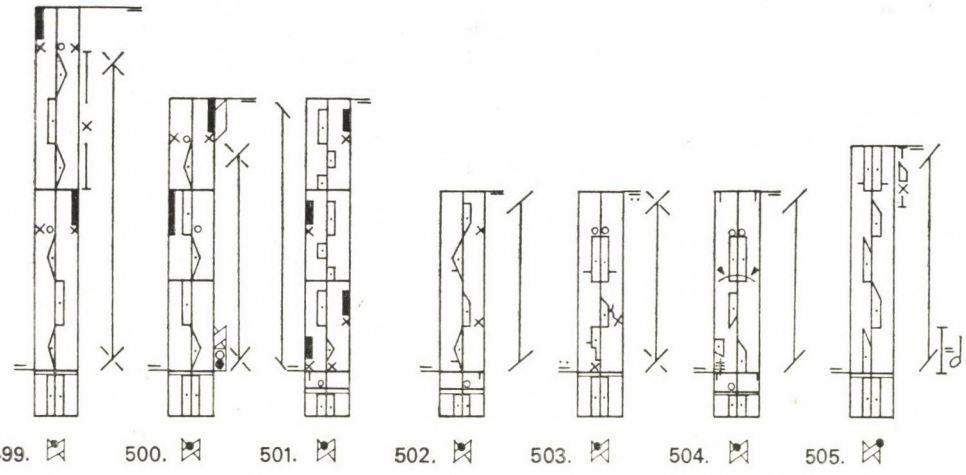

A forgás irányváltásának módjai: ♩♩ ritmusú járólépés (Fintice), és a ♩ ♩ ritmusú helyben dobogó (Čierny Balog) fokozatos, a cifra (Helpa, Rejdová) és félfordulós pedig (Parchovany, Pozdišovce, Strážske) hirtelen irányváltással kapcsolódik. (Lásd az 503. és 510. motívumot.)

E forgólépések a magyar karikázók gyors, ún. futó részének (s a párostáncok forgójának is) domináns motívumai. E lépésvariációk (fent és lent hangsúly) és a velük kapcsolódó jellegzetes (hirtelen és fokozatos) irányváltási módok

nálunk következetes, keleti és nyugati regionális megoszlásban jelentkeznek. Az e tekintetben nem mindig egyértelmű szlovák leírások hiányos képet adnak a földrajzi megoszlásról, de saját tapasztalataink szerint a magyarhoz hasonló kép alakul ki.

3. A nyitó-záró lépés a lassú szlovák karikázók egyik fő motívuma, s olykor az átvezető néma táncoláskor is ezt alkalmazzák. Derék mögötti keresztfogással járják, s egyirányú, lassú, folyamatos forgó mozgást eredményez. A haladás többnyire bal (Fričovce, Rejdová, Parchovany, Pohorelá, Šumiac), kivételesen jobb vagy váltakozó irányú. (Lásd a 491. motívumot, az 513. motívumot, valamint az 514. táncpélda 4. motívumsorának első motívumait.)

Északi karikázóink lassú részében dominál e motívum, de más vidékek körtáncaiban sem ritka. A román leánykörtánc a néma átvezető részeknél alkalmazza.

4. Az egylépéses csárdás a szlovák karikázó lassú és átvezető, pihenő részeinek másik fő motívuma. Derék mögötti fogással járják. Többféle térbeli és szerkezeti-ritmikai változata van. A kör ingamozgásával csak a pihenő-átvezető részekben (Pliešovce, Važec, Rejdová, Helpa, Polomka, Fintice), balra haladó ingamozgással (Fintice) és egyirányú balra haladással pedig a lassú táncrészekben kapcsolódik (Polomka, Pozdišovce, Parchovany, Fintice). Szokásos formája mellett (lásd a 492—493. motívumot) gyakori a fordított sorrendű változat is (lásd a 496. motívumot). Az egyirányú, balra haladó formák közt — melyek tulajdonképpen a 3. motívumfajta lelassított és elaprózott formájának is tekinthetők — érdekes szerkezeti, ritmikai változatok fordulnak elő (lásd a 494—495. motívumot, valamint az 514. táncpélda 3. és 4. motívumsorát).

E lépés változatai a magyar karikázó régies fajtáira is jellemzők (Dél-Dunántúl, Sárköz, északkelet).

5. Az ún. belépő motívum a balra haladó kör szűkülő-táguló mozgását eredményezi, kézfogással járják. Az egyszerű sétálás is sokszor a ki-befelé irányuló lépések hangsúlyozásával ezt a ringó mozgást eredményezi (Parchovany). Egylépéses csárdásszerű formája szintén előfordul. (Lásd a 497—498. motívumot, valamint az 514. táncpélda 4—5. motívumsorát.)

A szlovák körtáncokban viszonylag ritka motívum, a sárközi karikázóinkra különösen jellemző, északon szórványosabb.

6. A kétlépéses csárdást derék mögötti fogással járják. Ingamozgással (Východná, Parchovany, Strážske), valamint balra (Rejdová) és jobbra haladó ingamozgással (Polomka) párosulhat (lásd a 499. motívumot). A szlovák karikázókban *nem oly általános* lépésfajta, *mint a magyarban.*

7. A Fär-Öer lépés jobbra haladó formáját szintén derék mögötti fogással járják (Veľké Zálužice). Elaprózott formája is előfordul (Štrba, Fintice). (Lásd az 500—501. motívumot.)

A dél-dunántúli magyar és erdélyi román leánykörtáncok, valamint a balkáni lánctáncok e fontos alapmotívuma különös módon *kivételes jelenség a szlovák körtáncokban.*

8. A karikázó gyors részében a kör sebes forgatása gyakran előre-hátra keresztező lépéssel, illetve futással történik (Pohorelá, Polomka, Šumiac, Pozdišovce). (Lásd az 502. motívumpéldát, valamint az 514. sz. tánc 6—7. motívumsorát.) A magyar karikázókban ez is gyakori forgólépés éppúgy, mint a balkáni lánctáncokban.

A következőkben a szlovák leánykörtáncok gazdagabb formáiban előforduló lépésfajtákat soroljuk fel, amelyeket a táncszerű figurázásnál alkalmaznak. Ezek a párostáncok motívumkincsének hatását tükrözik.

V. A szlovák kőrtáncok lelőhelyei

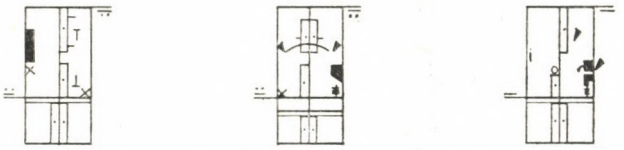

506. 507. 508.

506-513.=

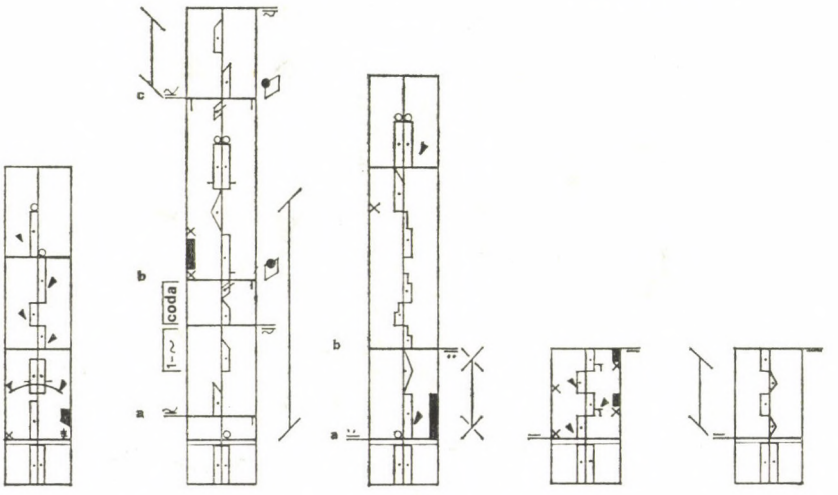

509. 510. 511. 512. 513.

9. A félfordulós motívum ingamozgással és egyirányú balra haladással párosul. Ötütemes formáját Pozdišovcén ismerik. (Lásd az 503—505. és 510. motívumot.)

10. Előrevágó szökdelő lépés (506. motívum).

11. Páros ugró (507. motívum).

12. Az ún. „cifra" motívum helyben és dobogva, továbbá haladó formában is gyakoribb, mint a magyar karikázókban (Štrba, Pozdišovce, Rejdová, Helpa, Poheralá, Polomka, Šumiac, Strážske, Parchovany). Sokféle összetételben és ritmikai kombinációban alkalmazzák (lásd a 495., 509., 511. motívumot).

13. A dobogó motívumok figurázó és átvezető alkotórészként gyakoriak (Rejdová, Helpa, Polomka, Šumiac, Veľké Zálužice). (Lásd az 508. és 512. motívumot.)

Néhány különösen gazdag formakincsű leánytánc más táncfajták motívumanyagából (csárdás, verbunk, cindruška) már oly mértékben kölcsönöz, hogy leánykarikázó jellegükről már alig beszélhetünk. Ezek különböző bokázó, lengető, lippentős, hegyező, guggoló motívumokat és kombinációkat alkalmaznak, kötött szerkezetük mesterséges konstruálást sejtet (Fintice, Východná, Rejdová).[28]

[28] A szlovák körtáncok áttekintéséhez felhasznált — a szövegben csupán helységnevekre hivatkozva idézett — táncadatok lelőhelye, forrásjegyzéke:
Čierny Balog, okr. Brezno. Slovenské L'udové Tance c. film VI. 9. (Ft. 458).

B. AZ ERDÉLYI ROMÁN ÉNEKES KÖRTÁNC

A román tánckincsben az énekes körtáncok szerepe csekély. A táncokat csaknem mindig hangszeres zene kíséri, s ehhez néha ének vagy ritmikus kiáltások (strigături, chiuituri) *is* csatlakoznak.

Az énekes leánykörtáncokat az újabb kutatások[1] is csupán néhány helyen (Küküllő-vidék, Máramaros, Szilágyság) tárták fel Erdélyben, a Kárpáton túli román tánckincsben azonban ismeretlen. A hangszeres kíséretű női lánctáncokról[2] — mind szertartásos, mind szórakozó funkcióban — már bővebben vannak adatok, ezek bemutatása azonban már nem tartozik szorosan vett tárgyunkhoz.

A román táncok részletesen kidolgozott *osztályozási rend*jében a leánykörtáncok a legrégiesebb és legfontosabb, ún. nagy körtáncok (hora mare) osztályában foglalnak helyet.[3] Az ún. egyszerű horák alcsoportjában két énekes körtánctípus fordul elő: a máramarosi és bihari lakodalmas-szertartásos horák, valamint a Küküllő-vidéki énekes női körtánc.

A különböző lánc- és körtáncokban rendkívül gazdag, *román tánckincs osztályai között az énekes körtáncok természetszerűen nem foglalnak el oly kiemelkedő, megkülönböztetett helyet, mint a magyar, szlovák és orosz rendszerezések*ben, ahol külön osztályként szerepelnek. Másik figyelemre méltó eltérés, hogy az énekes körtáncok gyermekjátékokkal való összefonódását, érintkezését a román szakirodalom nem érinti. Az énekes-táncos gyermekjátékok szerepe és aránya

---

Detva, okr. Zvolen. Čičence. KOVALČIKOVÁ, Jana—POLOCZEK, František, 1955. 98.
Dobra Niva, okr. Zvolen. Mníškový tanec, Krútená. KOVALČIKOVÁ, Jana—POLOCZEK, František, 1955. 104—105.
Fintice, okr. Prešov. Koleso. Slovenské Ľudové Tance c. film III. (Ft. 458.) — KOVÁLČIKOVÁ, Jana—POLOCZEK, František 1955. 93. — ZÁLEŠÁK, Cyril, 1964. 50.
Fričovce, okr. Košice. Ft. 494. 1—2.
Helpa, okr. Brezno. Kolo. KOVALČIKOVÁ, Jana—POLOCZEK, František, 1955. 106.
Parchovany, okr. Michalovce. Karička. ZÁLEŠÁK Cyril, 1964. 38. — Ft. 613. 4. — Ft. 792.
Pliešovce, okr. Zvolen. Krútená, KOVALČIKOVÁ, Jana—POLOCZEK, František, 1955. 106.
Pohorela, okr. Brezno. Koľeso. KOVALČIKOVÁ, Jana—POLOCZEK, František, 1955. 110.
Polhora, okr. Dol. Kubin. Slovenské Ľudové Tance c. film II. 2. (Ft. 458.).
Polomka, okr. Brezno. Do koľesa. KOVALČIKOVÁ, Jana—POLOCZEK, František, 1955. 109.
Pozdišovce, okr. Michalovce. Karička. ZÁLEŠÁK, Cyril, 1964. 42. — Slovenské Ľudové Tance c. film V. 2. (Ft. 458.).
Rejdová, okr. Rožn'ava. Do kolesa. KOVALČIKOVÁ, Jana—POLOCZEK, František, 1955. 99, 109. — ZÁLEŠÁK, Cyril, 1964. 55. — Slovenské L'udové Tance c. film III. 6. (Ft. 458.).
Šielnice, okr. Zvolen. Žobrácky tanec. ZÁLEŠÁK, Cyril, 1964. 112.
Strážske, okr. Michalovce. Do koľesa. ZÁLEŠÁK, Cyril, 1964. 48.
Štrba, okr. Poprad. Do kola. ZÁLEŠÁK, Cyril, 1964. 56.
Šumiac, okr. Brezno. Koľeso. Slovenské L'udové Tance c. film V. 4—5 (Ft. 458.) KOVALČIKOVÁ, Jana—POLOCZEK, František, 1955. 102.
Važec, okr. Lipt. Mikuláš. Čuchom. KOVALČIKOVÁ, Jana—POLOCZEK, František, 1955. 101. — ZÁLEŠÁK Cyril, 1964. 58. — Slovenské L'udové Tance c. film II. 7—8. (Ft. 458.).
Velké Zálužice, okr. Michalovce. Karička. KOVALČIKOVÁ, Jana—POLOCZEK, František, 1955. 96.
Východná, okr. Lipt. Mikuláš. Slovenské L'udové Tance. c. film III. 1. (Ft. 458.).

[1] Az erre irányuló komplex kutatásokat Josif Herţea (zene), Constantin Eretescu (szövegfolklór) és Anca Giurchescu (tánc) végezték. Eddigi publikációk: GIURCHESCU, Anca, 1967; ALMÁSI István—HERŢEA Josif, 1970. 211—213., 219—224. sz.

[2] BACIU, Gheorghe, 1958. 194—207; POPESCU-JUDEŢ, Gheorghe, 1959. 45; MEDAN, Virgil, 1968. 168., 170; VASILESCU, Theodor—TITA, Sever, 1969. 181; 1972. 274., 286.

[3] BUCŞAN, Andrei, 1967; BALACI, Emanuela, 1967.

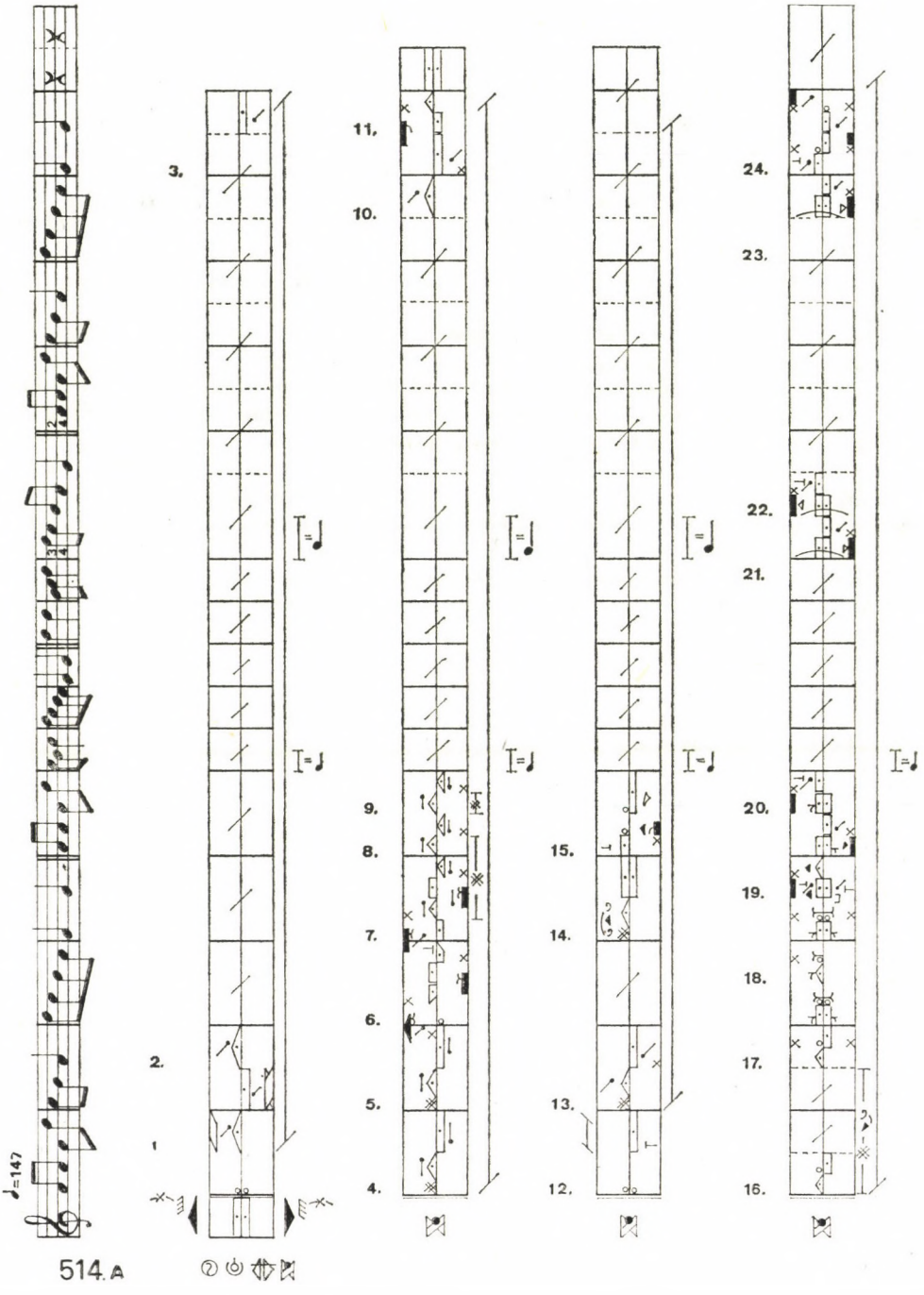

514.A

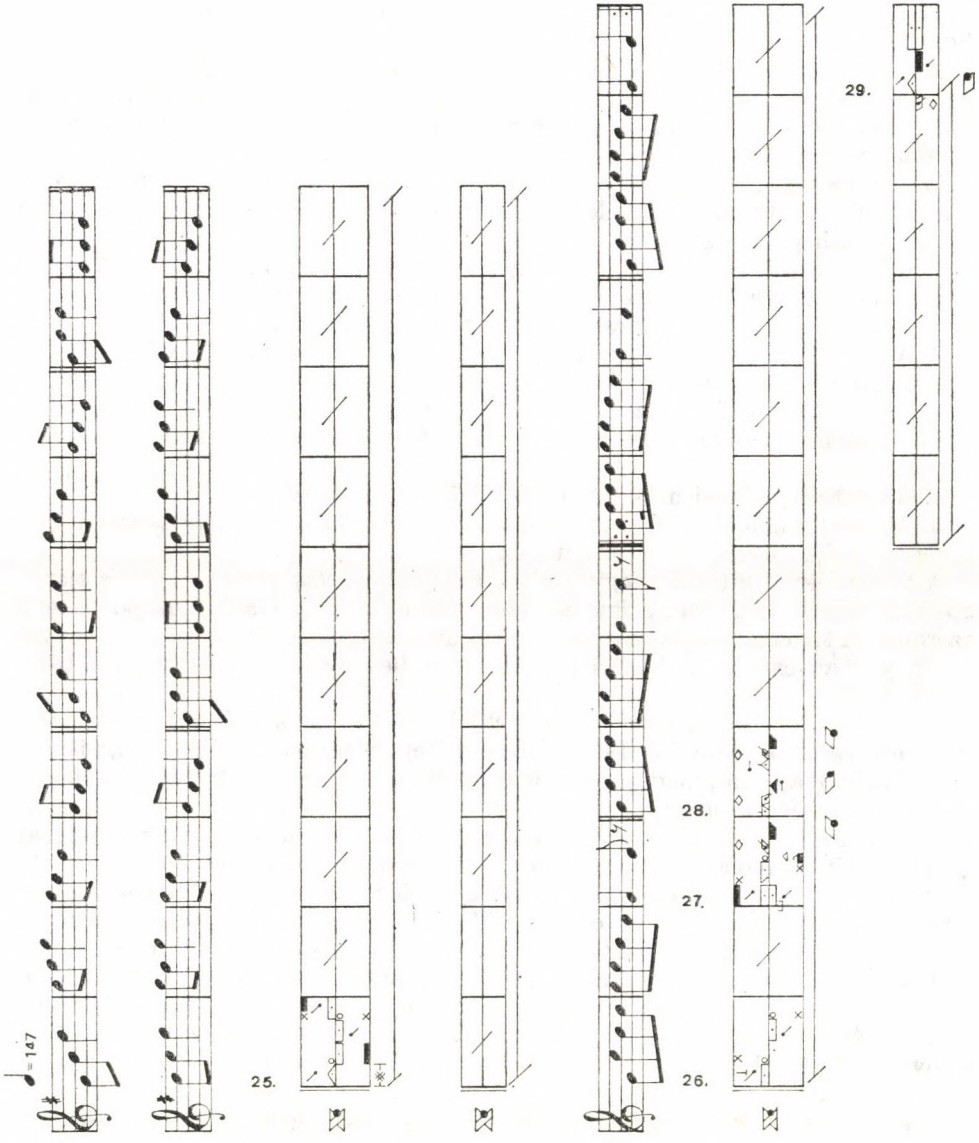

514.B 514.C

ugyanis meglehetősen csekély a román folklórban a szlovákhoz vagy magyarhoz képest.

A román leánykörtáncok előforduló népi megjelölései a következők:

A Küküllő-vidéken: purtată, purtată de fete, purtată de draguţ, bătuta, bătuta purceilor, a porcului, bătuta pe o mîna, bătuta pe două mîini, bătuta pe una, coconiţă, orăşanca, tropçoe, de-a latul, largul, brîul, drîmbolicul.

Máramarosban, Avasban és Beszterce-Naszód megyében: hora miresii, danţul miresii, tropota femeilor, mirişeşte, danţul colacilor, giocu femeiesc, horea miresii prin casă.

A felsorolt táncneveket a következő *névadási típusok*ba sorolhatjuk:

1. A tánc a résztvevőkről kapja elnevezését: purtată de *fete*, purtată de *draguţ*, *coconiţă*, giocu *femeiesc*, tropota *femeilor*, *orăşanca*.

2. A tánc alakzata, formája a névadó: *hora* miresii, *hora* miresii prin casă.

3. A tánc jellegzetes mozgásáról, mozgásirányáról, tempójáról nyeri nevét: *purtată*, *purtată* de fete, *purtată* de draguţ, *bătuta*, *bătuta* purceilor, *bătuta* pe o mîna, *bătuta pe două mîini*, *bătuta pe una*, *tropçoe*, *tropota* femeilor, *de-a latul*, *largul*.

4. Az összefogódzási mód megjelöléséből ered a *brîul* név.

5. A tánc funkciójára utalnak a hora *miresii*, danţul *miresii*, *mirişeşte*, danţul *colacilor*, hora *miresii prin casă* nevek.

A felsorolásból kitűnik, hogy jórészt *kéttagú*, *összetett nevek*kel, *jelzős szerkezetek*kel állunk szemben, s így egyazon táncnév két névadási csoportban is szerepel. A táncok effajta, pontosabb körülírását eredményező összetett nevek a magyarban és szlovákban ritkábbak, szemben az erdélyi és balkáni táncnévadással.

A román névadás gazdagabb és sokrétűbb, mint a magyar és a szlovák leánykörtáncok esetében, noha jóval szűkebb területen és kevesebb változatban ismertek. Ez abból adódik, hogy javarészt más (főként páros) táncfajtáktól kölcsönzött és módosított nevekről van szó (pl. purtată, purtată femeilor, bătuta). A román karikázók névanyagában önálló, csak e táncfajtára kizárólagosan használt névvel (coconiţă) alig találkozunk, holott mind a magyar, mind pedig a szlovák anyagban ez a megkülönböztetés eléggé általános. A román leánykörtáncok elnevezéseiben az erdélyi, ill. Kárpát-medencei típusú táncnevek vannak többségben, a balkáni jellegű viszonylag kevés (hora, brîul).

Jelentésbeli *párhuzamok* a magyar elnevezésekkel: coconiţă — leányos tánc; hora — karikázó, körtánc; purtată, de-a latul, largul — lépő, lassú, jártatós.

A román leánykörtáncok funkcionális vonásai részben eltérnek a magyar és szlovák karikázókétól.

Régi, rituális, szertartásos szerepük nyomai kisebb mértékben mutathatók már ki. A tavaszi rituális szerepükre eddig csupán egyetlen homályos, múlt századi adat utal,[4] a mai gazdag és régies román táncfolklórban azonban különös módon éppen *a tavaszi idényhez kötődő leánytáncnak nincs nyoma*.

A lakodalom szertartásrendjében azonban néhol még jelentős szerepet kap, különösen a régies kultúrájú Avas-vidéken és Máramarosban. A lakodalom különböző mozzanataihoz, s különösen a menyasszonytánchoz itt a körtánc kapcsolódik (danţul miresii, danţul colacilor, hora miresii prin casă). A román füzértáncok hajdani rituális, lakodalmi szerepére tánctörténeti adatok is utal-

[4] Wlislocki, Henrik, 1889. 15—16.

nak.[5] A leánykörtánc a Küküllő-vidéken régebben még a lakodalmi táncrepertoárban is előfordult. Ma már csak társas szórakozó táncként él a fonóban s a táncmulatságokon.

A táncmulatságban a tánckezdésnél, a táncciklusok közötti *szünetben*, valamint néhol (pl. Şeulia, Rupea környéke) *a férfitánc* — fecioreasca vagy bota — *kíséreteként járják* a leányok — ilyenkor már természetesen hangszeres zenére.[6]

A felsorolt *utóbbi szerepköreik* már teljesen *egybevágnak a magyar és szlovák karikázókéval*. A férfitáncot, az ún. legényest kísérő leánytánc általánosan ismert a kalotaszegi, mezőségi és Küküllő-vidéki magyarság körében is. (Vö. „lassú" és „sűrű magyar".)

A *funkcióváltozás* és átalakulás figyelemreméltó, *párhuzamos* példája a leánykörtánc keveredése, kontaminációja a párostáncokkal. A román leánykörtánc újabb típusai (purtată és bătuta) a páros- és férfitáncok (purtată, învîrtita, fecioreasca) zenei és formai hatását olvasztották magukba. A párostáncok körtánccá való fejlődésének tendenciája az erdélyi román tánckincsben is éppúgy érvényesül, mint a magyarban és szlovákban és a leánykarikázók alakulásában, fejlődésében is szerepet játszik. Az „învîrtita" nevű párostánc dél-erdélyi vegyes körformában járt típusa (Alsó-Fehér és Fogaras megyében), s a Küküllő-vidéki „purtată" és „bătuta" újabb leánytánctípusok, végső fokon a régiesebb, ún. „coconiţă" típus gazdagítását, továbbfejlődését jelentik, mint ahogy a magyar és szlovák leánykarikázók esetében a csárdás is hasonló szerepet játszik. (Vö. körcsárdás.) *A különbség* csak az, hogy *a románoknál* nem az újabb, hanem még *a régi stílusú párostáncok alakulnak át*, s járulnak hozzá a leánykörtánc gazdagításához.

A román leánykörtánc *énekes zenekíséretének két fő fajtája* különböztethető meg a kapcsolódó táncdallamok alapján:

1. A román leánykörtánc régiesebb típusához (coconiţă) a 8-szótagos, *6/8-os ritmusú*, jambikus lüktetésű vokális dallamok járulnak a Küküllő mentén. Tempójuk ♪ = 192 (♩ = 64). A rövid és hosszú szótagok a pontozott ritmus alternatív ingadozása szerint váltakoznak. A dallamok lírai szövegei sokszor pillanatnyilag rögtönzöttek, ezért a strófák között *néhány* ütemes szünetet szoktak tartani, mialatt *némán folyik* tovább a tánc. A néma táncolás időtartama a gondolkodási időnek megfelelően ingadozik (2, 4, 6 ütem egyaránt lehet, vö. az 532. sz. táncpéldával).

A 6/8-os dallamok az énekelt román népzene egyik legfontosabb dallamkategóriáját jelentik,[7] az észak-erdélyi lakodalmi kiáltozók (de chiuit),[8] s a kolinda dallamok is gyakran ezt a ritmust hordozzák.[9] Táncdallamként azonban csupán a leánykörtánchoz alkalmazzák a Küküllő-vidéken. Az erdélyi magyar körtáncok dallamkíséretében ugyancsak jelentős szerepe van a 6/8-os dallamoknak.

[5] Kemény János erdélyi fejedelem 17. századi leírása egy moldvai lakodalomról: „Asztalhoz ülés előtt 50 vagy 60 úri főasszonyok, leányok egymás kezeket fogván néha kereken s néha hosszan nyúlván ropták az oláh táncot, igen friss köntösösök, kiknek nézői voltak az férfi rendek csak, de köztök egy férfi sem volt, hanem legelől egy vén hopmester süvegvetve pálcájával tapotott, mint tőle lehetett." Kemény János, 1959. 295; Giurchescu, Anca, 1967. 295.

[6] Giurchescu, Anca, 1967. 292.

[7] Brăiloiu, Constantin, 1967. 174; Medan, Virgil, 1972.

[8] Medan, Virgil, 1969.

[9] Bartók Béla, 1935; Giurchescu, Anca, 1967. 287. 20. jegyzet.

134. Purtată (Joc de fete)

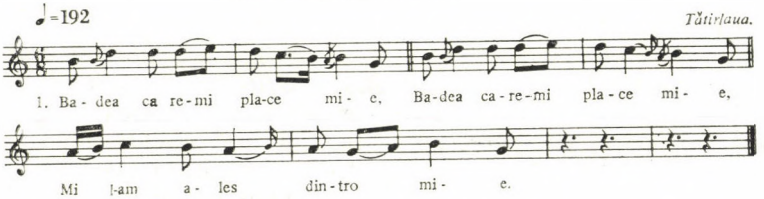

2. A román leánykörtáncok újabb típusait (purtată, bătuta) olyan énekelt dallamok kísérik, amelyeket más táncok (purtată és învîrtita) hangszeres zenei anyagából kölcsönöztek, s a leánytánchoz vokális formában alkalmazták. E négysoros tetrapódikus, főként AAvBBv szerkezetű *ardeleana-kolomejka típusú dallamok* Közép- és Dél-Erdélyben gyakran 9/16-os, 10/16-os ritmusú változatokban használatosak, s a tempó gyorsulása folyamán válnak 2/4-essé.

135. Orășanca (Joc de fete).

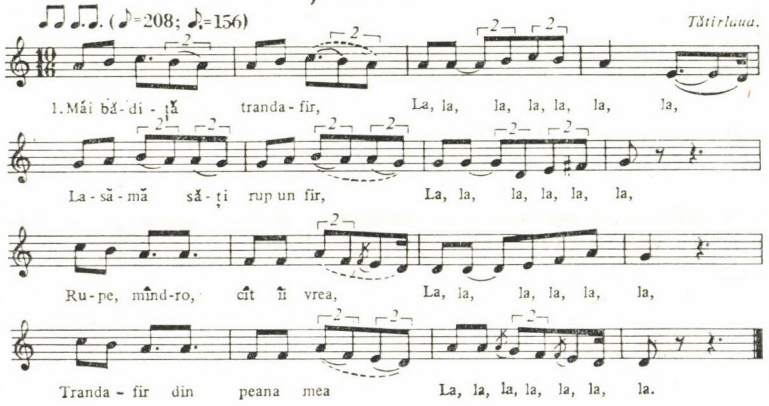

136. Purtată.

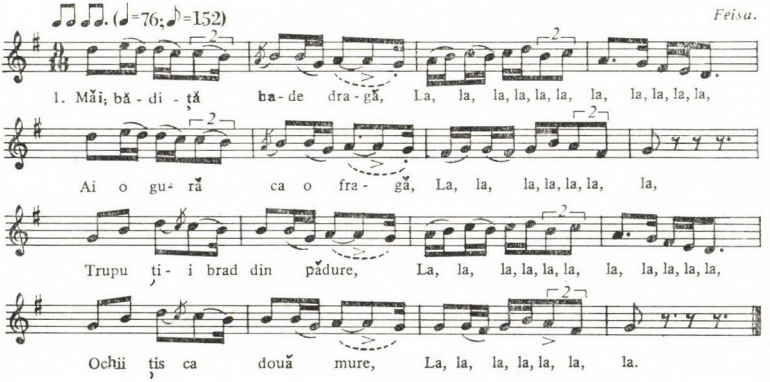

137. Drîmbolicul.

Căpilna de Jos

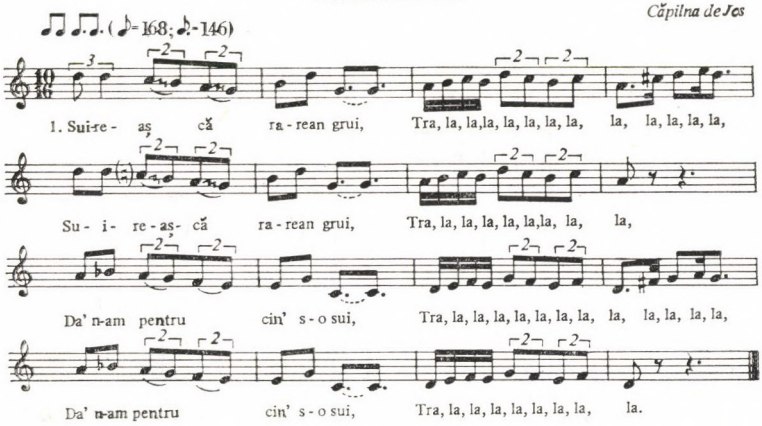

138. Bătuta

Căpilna de Jos

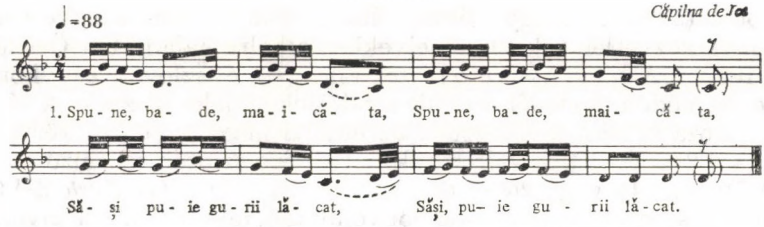

A román leánykörtáncok újabb típusai a páros és férfitáncok zenéjének hatását hordozzák, s megegyeznek a mezőségi „magyar" gyors formájának és a kalotaszegi körtáncnak zenei anyagával is, melyet a legényes tánc kíséreteként táncolnak a leányok. E második csoport kialakulása a magyar és szlovák körtáncok fejlődésével mutat párhuzamot, amikor a régi egyszerű énekes leánykörtáncba beszűrődik a hangszeres csárdászene hatása.

A Küküllő-vidéki *román leánykörtánc típusai* az említett zenei vonások mellett formai-szerkezeti sajátosságaikban is különböznek.

1. A *Coconiță*-ban[10] a leányok hátul keresztezett vagy egyszerű kézfogással fogódznak körbe. A 6/8-os Fär-Öer lépéssel lassan, balra haladó ingamozgással forgatják a kört. Az egyes dallamstrófák után néhány ütemen keresztül éneklés nélkül táncolnak tovább, egyszerű, 2/4-es nyitó-záró lépésekkel forgatva a kört (lásd az 515—516. sz. motívumpéldákat és az 532. sz. táncpéldát).

A tánc újabb — 2/4-es dallamokra táncolt — altípusában (De-a latul)[11] a Fär-Öer lépéssel már jobbra haladnak (517—519. sz. motívumpéldák) a néma átvezető részek nélkül.[12]

[10] GIURCHESCU, Anca, 1967. 285. szerint e típus népi elnevezései: purtată, bătuta, de-a latul, coconiță, tropçoe, largul, brîul. Eddig Tătirlaua, Feisa, Căpilna, Blajel, Crăciunel, Tăuni, Șeulia, Hoghilag, Paloș, Copșa Mare, Veza, Giacaș, Valhid községekben jegyezték fel a tánc változatait.

[11] Ezt az altípust Căpilna, Șeulia, Feisa és Tătirlaua községekben ismerik.

[12] Előfordul elöl keresztezett kézfogással járt változata is. Megjegyezzük, hogy a Fär-Öer-lépés igen sok román lánctáncban előfordul, különösen az általánosan elterjedt sîrba alapmotívuma.

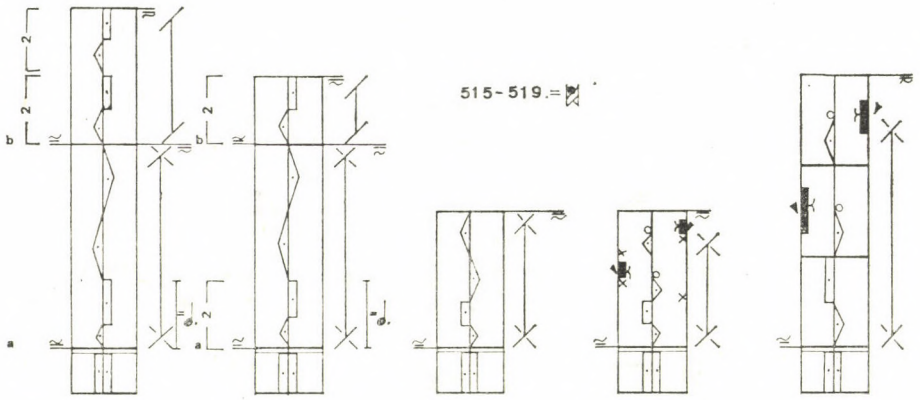

515. 516. 517. 518. 519.

A Coconiţă típus a magyar és délszláv (horvát) énekes leánykörtáncok régies típusainak közvetlen rokona, amelyekben a balra haladó Fär-Öer lépés a tánc fő motívuma. A néma átvezető részek a magyar és szlovák leánykörtáncokban is hasonló módon, a strófa és dallamváltásoknál jelentkeznek. A tánc legközelebbi változatai természetszerűen az erdélyi magyar énekes körtáncok, amelyekre a 6/8-os és 2/4-es változatok kettőssége szintén jellemző.

2. A 10/16, 9/16 vagy 2/4-es ardeleana dallamokra járt *Purtată*[13] típus motívumkincse, szerkezete, ritmikája bonyolultabb, fejlettebb. A leányok egymásba karolva kapcsolódnak össze, s a menetirányba rézsút elfordulva, lassan jobbra sétálnak. Eleinte oszlopban, félkörben vonulnak, majd zárt kört alakítanak ki. A kör lassú, folyamatos mozgását időnként egy-egy dobbantással vagy visszalépéssel törik meg. A szinkópás és daktilus-ritmusú sétáló és dobbantó lépések kombinációjából (520—524. sz. motívumpéldák) hosszabb, állandó motívumsorok épülnek föl, amelyek többé-kevésbé illeszkednek a 8- és 16-ütemes zenei egységekhez. (533—534. sz. táncpéldák.)

A Purtată-típus egyszerűbb rokonainak tekinthetjük talán azokat a magyar és kelet-szlovák karikázókat, valamint orosz horovodokat, amelyekre a rubato vagy aszimmetrikus ritmusú sétálás a jellemző. A román Purtată sokkal fejlettebb, ritmizált sétáló motívumsorai azonban már a párostáncok formai-ritmikai hatásáról tanúskodnak.

A leánytánc e típusa vagy a Purtată nevű lassú, sétáló párostáncból alakult ki, vagy pedig a legényes táncot kísérő régi leánytánc maradványát szemlélhetjük benne, amelyre a népi emlékezet mellett egy 19. század közepéről származó történeti feljegyzés is utal.[14]

[13] E típus népi elnevezései: Purtată, bătuta, bătuta pe doua mîini, drîmbolicul, bătuta pe o mîna. Căpilna, Feisa, Crăciunel, Tătirlaua községekben táncolják. — A 10—11. és 13. jegyzetben felsorolt községeken kívül még a következő falvakból vannak információk a leánykörtáncra vonatkozóan: Baia, Boian, Făget, Chezlăr, Bazna, Cetatea de Baltă, Cornești, Adămuș, Păucea, Carașul Românesc, Bobohalma, Crăiești, Bort, Dîrloș, Lăsloul Mare.

[14] Gerando, A. de, 1845. 311; Giurchescu, Anca, 1967. 292.

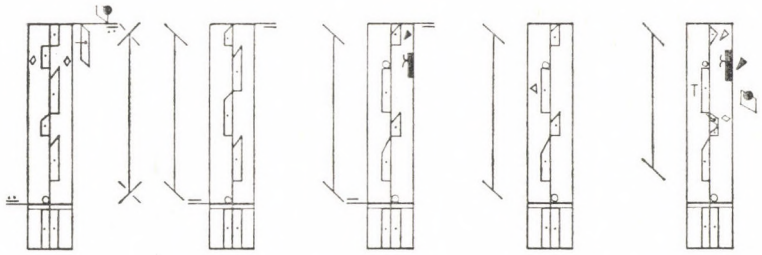

520. 521. 522. 523. 524.

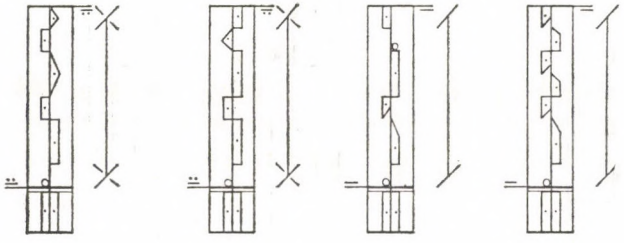

525. 526. 527. 528.

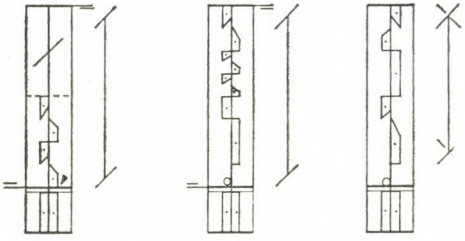

529. 530. 531.

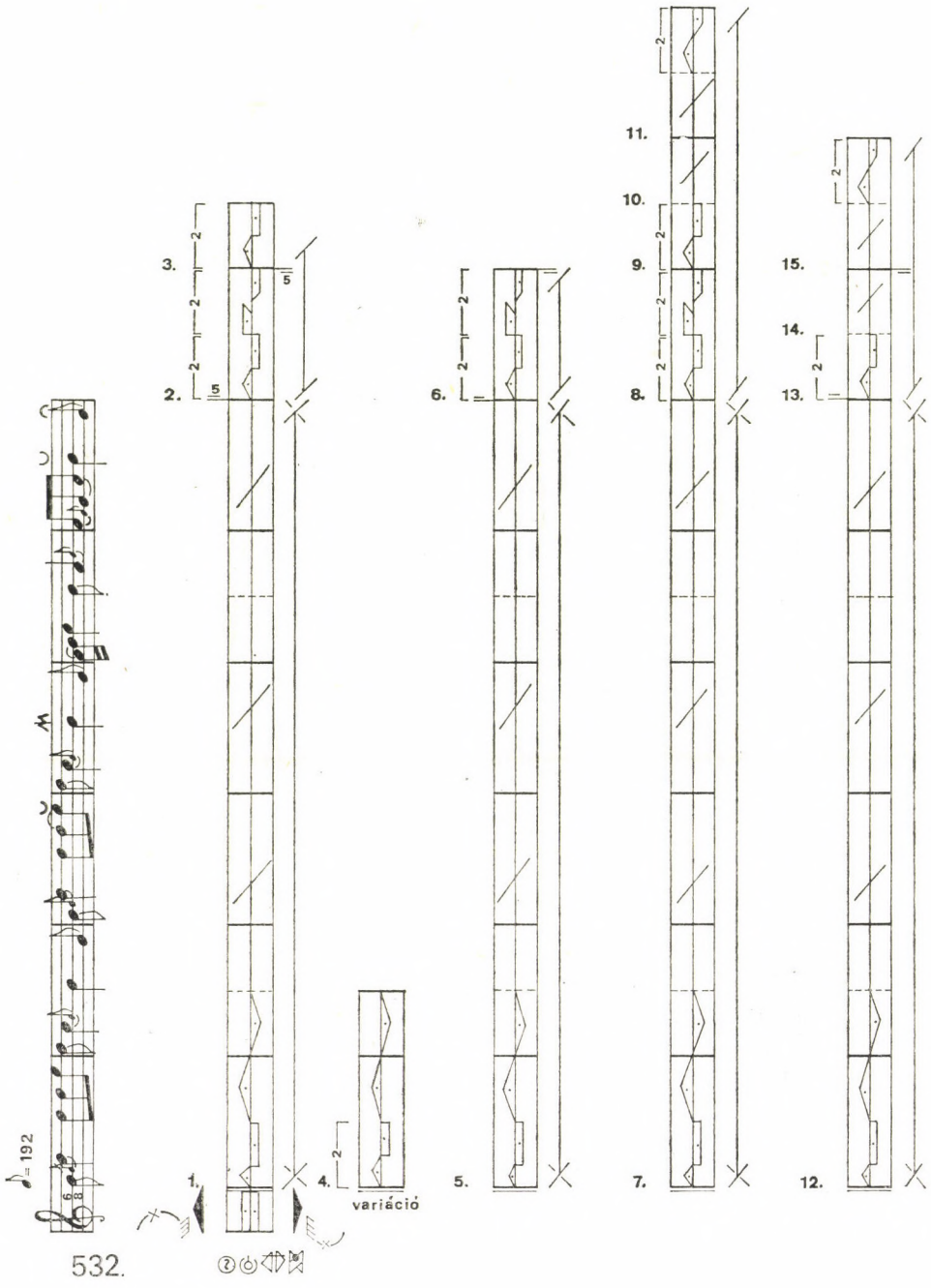
♩= 192
532.
1.
2.
3.
4.
variáció
5.
6.
7.
8.
9.
10.
11.
12.
13.
14.
15.

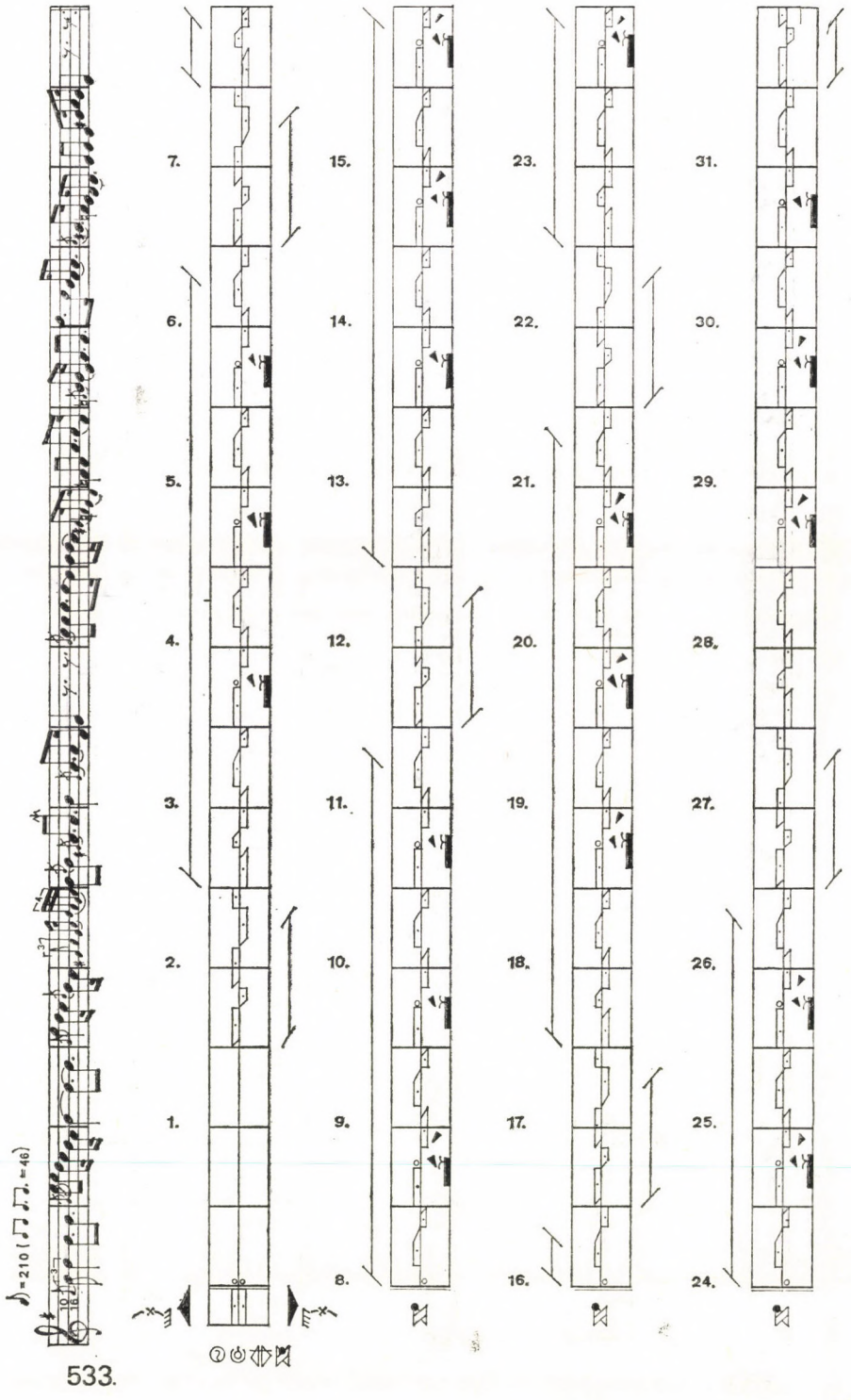

7.
6.
5.
4.
3.
2.
1.
15.
14.
13.
12.
11.
10.
9.
8.
23.
22.
21.
20.
19.
18.
17.
16.
31.
30.
29.
28.
27.
26.
25.
24.

533.

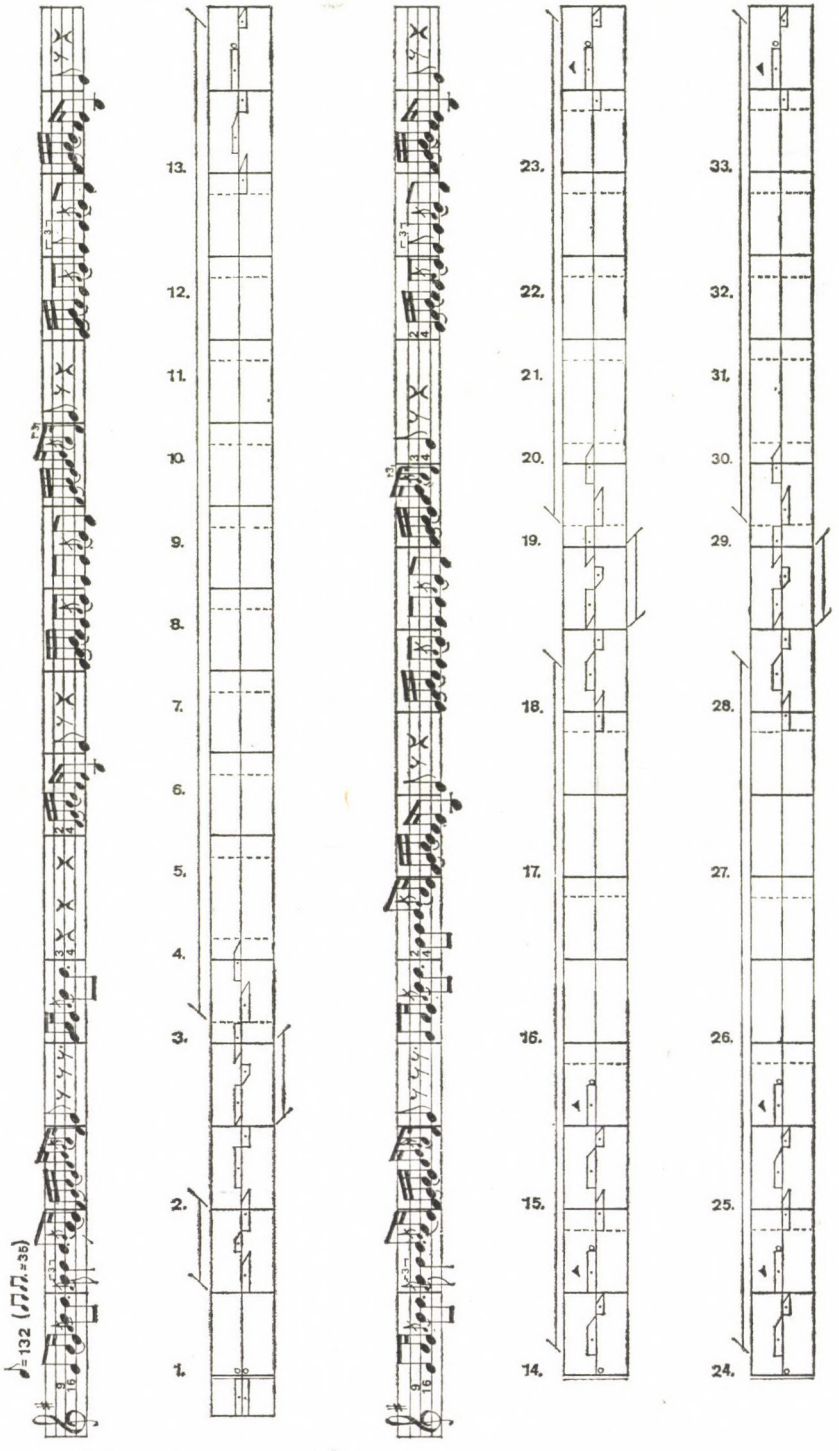
♩= 132 (♪♪♪ = 35)
1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.
10.
11.
12.
13.
14.
15.
16.
17.
18.
19.
20.
21.
22.
23.
24.
25.
26.
27.
28.
29.
30.
31.
32.
33.

534.

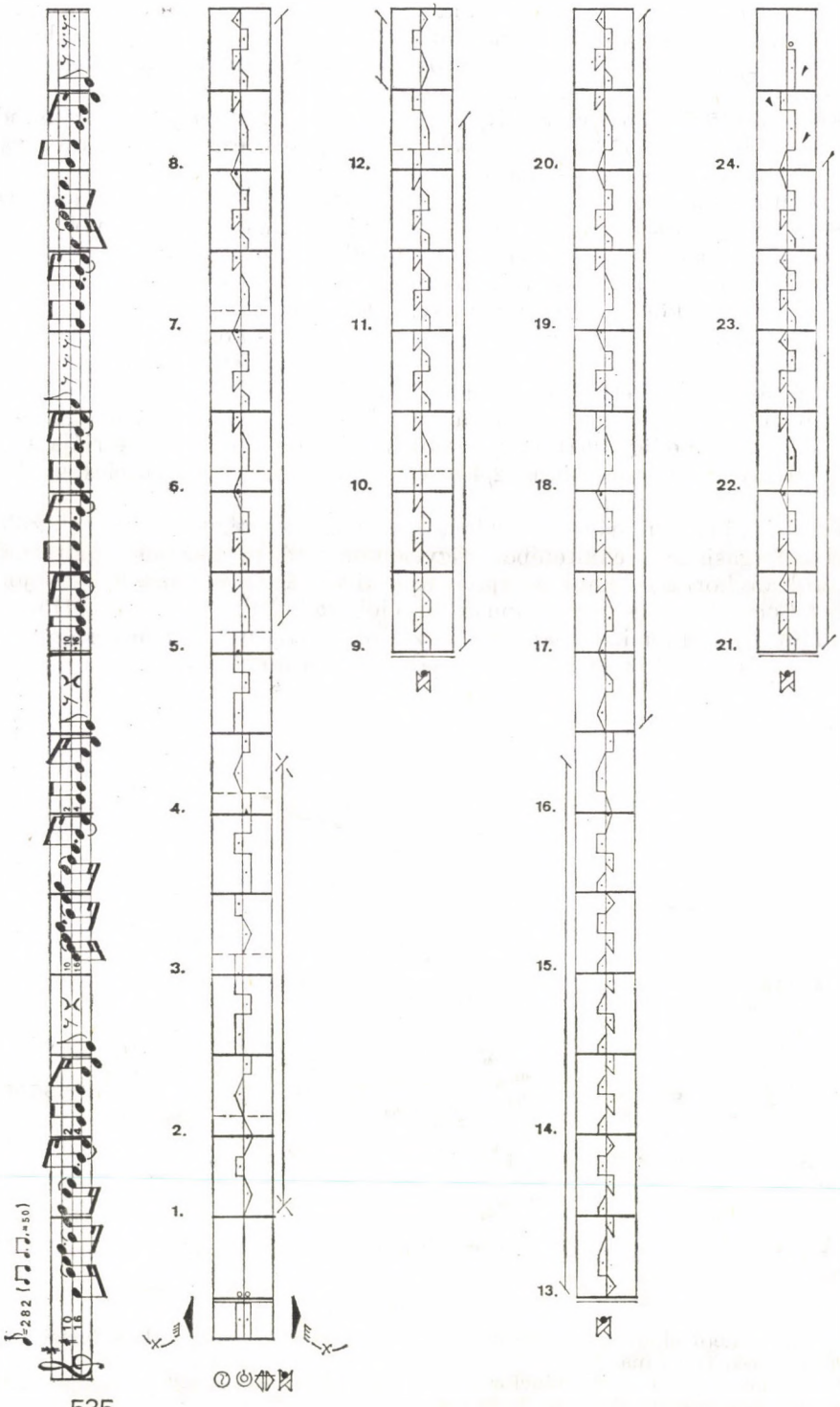

535.

3. A *Bătuta* elnevezésű típus[15] mind zenei, mind formai tekintetben az invîrtita nevű, forgatós párostánc származéka, amelynek vegyes, kis körben járt formája is gyakori a Küküllő- és Maros-vidéken.[16] A lányok hátul keresztezett fogással alakítanak kört és szinkópás, daktilus-ritmusú, ide-oda mozgó bevezető lépések után (525—531. sz. motívumpéldák) sebesen forgatják a kört mindkét irányban váltakozva (535. sz. táncpélda). A forgások lezárása és az irányváltás mindig a zenei egységekhez illeszkedve történik.

A Bătuta-típus közvetlen rokona a legényes táncot kísérő ún. „sűrű magyar", amelyre — a hasonló zene mellett — szintén az állandó, kétirányú, zenéhez illeszkedő forgás jellemző. Lényeges különbség azonban az, hogy a „sűrű magyar"-ra sem az aszimmetrikus ritmus, sem a szinkópa nem jellemző.

A román leánykörtáncokban jelentkező páratlan üteműség és aszimmetrikus ritmus is a dél-dunántúli magyar és a szlovák énekes körtáncok hasonló vonásait juttatja eszünkbe. A páros és páratlan, aszimmetrikus és szimmetrikus ritmusú táncrészek kettőssége a román karikázókban is feltűnik. Az első típusnál a 6/8-os táncrészt néma 2/4-es átvezető részek követik. A második és harmadik típusnál pedig a 9/16 vagy 10/16 ritmusú dallam aszimmetriája a gyorsulásnál olykor szimmetrikus 2/4-essé változik. Ez a proporciós gyakorlat speciális erdélyi formáit mutatja.

A régi és új típusú magyar és szlovák karikázók és vegyes körtáncok különbségei a forgásirány tekintetében figyelemreméltó párhuzamot mutatnak a román leánykörtánc régibb és újabb típusaival. A régies balra haladó jobbra forgás (Coconiță-típus), az újabbnak tűnő jobbra haladó, balra forgás (Purtată), valamint a mindkét irányban váltakozó forgás (Bătuta) a magyar és szlovák anyagban is a körtáncok régibb és újabb fokozatainak fő ismérvei.

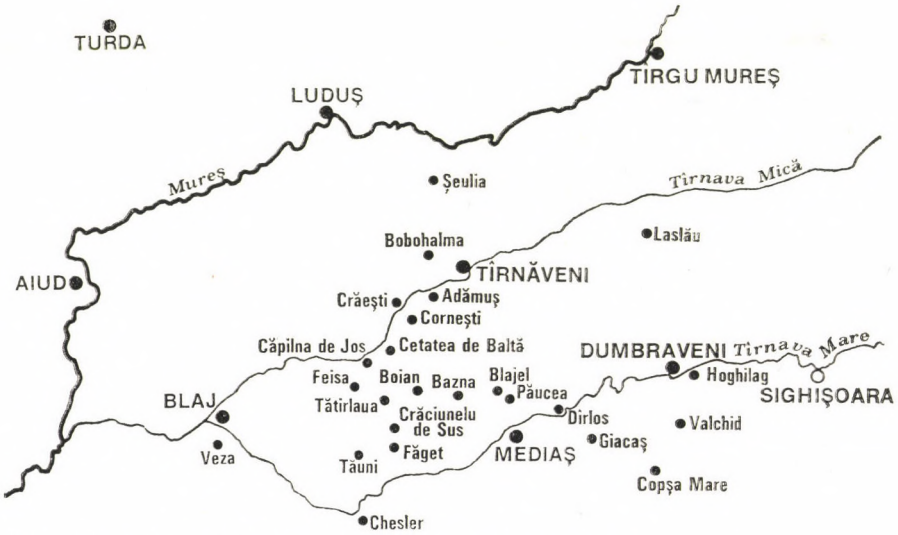

VI. A Küküllő-vidéki román énekes körtáncok lelőhelyei

[15] A típus népi elnevezései: bătuta, bătuta purceilor, purtată. Előfordulási helyek: Căpilna, Feisa, Tătîrlaua.

[16] A kis körben járt vegyes táncformák osztálya (hore mici) is egyik fontos kategóriája a román tánckincsnek. Bucşan, Andrei, 1967.

C. A BALKÁNI ÉNEKES LÁNCTÁNCOK

A balkáni és középkelet-európai tánckultúrák szerkezete alapvonásaiban különbözik egymástól. A magyar, szlovák, lengyel, cseh-morva, ukrán és orosz tánckincsben a lánc- vagy körtánc nem egyedüli vagy uralkodó tánckategória, hanem sokkal inkább a páros és individuális férfitáncok a jellemzők. (A körtáncnak viszonylag legnagyobb súlya ezek közül az orosz táncfolklórban van.) A balkáni népeknél azonban a lánctáncok szerepe kiemelkedő, s minden más táncformát háttérbe szorítanak. E táncok legáltalánosabb nevei: a görögöknél choros, a bolgároknál horo, a macedónoknál oro, az albánoknál krah, a románoknál hora, a szerbeknél és horvátoknál pedig kolo. E nevek mindegyike a csoportos kartánc, kórus-tánc, lánctánc, körtánc fogalmát jelöli, némelyikük pedig (hora, kolo) a kör, kerék egyszerűbb jelentésváltozatot is hordozza.[1] E két — még élő folklórral rendelkező — legjelentősebb európai táncdialektus struktúrájának eltéréseit az eddigi rendszerezési kísérletek is jól tükrözik, hiszen a kutatók mindenütt a saját nemzeti táncok természetének megfelelő osztályozási rendszereket alkottak. A formai tényezőket mindegyik rendszerezés előtérbe helyezi, s épp ezért az összevetéshez megfelelő alapot, közös nevezőt biztosítanak.

A következőkben a fejlettebb tánckutatással rendelkező *balkáni* népek *tánckincsének osztályozási kategóriáit* vetjük össze a közép-kelet-európaiakkal, keresve bennük az énekes leánykörtáncok elfoglalt helyét.

A *román* táncok osztályai a következők: 1. nagy körtáncok (hore mari), 2. öves táncok, nyitott lánctáncok (brîuri), 3. kis körtáncok (hore mici), 4. párostáncok (doiuri), 5. csoporttáncok (cete), 6. szólótáncok.[2] A sorrend egyszersmind utal az egyes táncformák román tánckincsben elfoglalt helyére is. Énekes körtáncokat csupán az első osztályban találunk csekély számban.

A *horvát* tánckincsben:[3] 1. nyitott (otvorena kola) és 2. zárt kólókat (zatvorena kola), 3. kóló és párostánc ötvözeteket (kola s parom u sredini), 4. párostáncokat (parovni plesovi), 5. négyes táncokat (plesovi u četvorkama), 6. hármastáncokat (plesovi u trojkama), 7. sortáncokat (plesovi u dvije linije) és 8. szólótáncokat különböztetnek meg. A sorrend ismét jelöli szerepüket és jelentőségüket. Énekes körtáncok nagyobb számban a régies nyitott és zárt kólók (1—2. csoport), valamint a kóló és párostánc ötvözetek között (3. csoport) fordulnak elő.

A *szerb* és *macedón* táncformák[4] elsősorban szintén a kólók sokrétű formai kombinációit és változatait mutatják. Nyitott kólók és zárt körtáncok különböző fajtái a párostánccal, szólótánccal, kereszttánccal, négyes formával történő kombinációkból adódnak. Jóval kevesebb a hármas- és párostánc, s ritka, kivételes a szólóforma. Az énekes női körtánc itt is a nyitott és zárt kólók csoportjában gyakori.

[1] Vö. az ógörög *choros* és latin *chorea*, körtánc, kartánc jelentésű szavakkal. Figyelemre méltó az a terminológiai disztinkció, ami a balkáni népek nyelvében észlelhető e nevekkel kapcsolatban. Ezeket a kifejezéseket ugyanis nem alkalmazzák a lánctáncoktól eltérő táncformákra, pl. a párostáncokra, szólótáncokra. Ez utóbbiakat más kifejezésekkel (pl. görög *vallizo*, albán *vallja*, román *joc*) vagy a nemzetközi vándorszónak tekinthető *tánc* szó változataival jelölik. Ez a megkülönböztetés a középkori nyugat-európai táncnévanyagban is megfigyelhető. Vö. a német *reigen-tanz*, az olasz *carola-danza*, a francia *carole—danse* névpárokat. Ezek közül az első a lánctánc, a második a párostánc fogalmára volt használatos. Sachs, Curt, 1937. 269.

[2] Bucşan, Andrei, 1967; 1971. 36—37.

[3] Ivančan, Ivan, 1963a; 1964a; Ivančan, Ivan—Lovrenčević, Zvoinimir, 1969.

[4] Jankovics, Danica—Ljubica, 1964. 167—169., 323., Pajtondzsiev, Gancso, 1973.

A *bolgárok* lánctáncaikat, a horókat többféle szempont szerint osztályozzák.[5] Megkülönböztetnek egyenes (pravo), sántító (paidusko) és visszatérő (povurnato) horókat. Ezek közé zárt körtáncok, vezetett kígyó-csigatáncok és vonal-oszlop formájú (na lessa) táncok egyaránt találhatók. A racsenica olyan vegyes műfaji-formai kategória, amely csoportos lánc-, páros-, hármas, négyes, valamint szólóformákat egyaránt magába foglal.[6] A lánctáncok mellett a páros és szólótáncok szerepe — a racsenicán kívül — csekély, s csak a dramatikus és rituális férfitáncok között fordul elő. Az énekes női körtáncok többsége a zárt horók közé tartozik.

A balkáni és kelet-európai tánckultúrák szerkezetének eltérése nemcsak a felsorolt műfaji-formai csoportok sorrendjéből, hanem főként azok részletezéséből, az alcsoportok és típusok mennyiségéből tűnik ki. A lánctáncok sokkal több osztályra, s ezen belül csoportra, alcsoportra és típusra oszlanak, mint a páros- és szólótáncok. A román anyagban pl. a három lánctánc-osztály összesen 21 típust ölel fel, míg a párostáncok osztályát 15, s a szólótáncokét pedig 7 típus képviseli.[7]

A Dráva menti és bilogorai horvát táncok gyűjteményeiben[8] is 17 : 6, ill. 20 : 4 a lánctáncok közé sorolható típusok aránya más táncformákhoz képest.

A középkelet-európai énekes leánykörtáncok tulajdonképpen az egész balkáni lánctáncanyaggal rokoníthatók, itt azonban csupán a legszorosabb, közvetlen összefüggésekre térhetünk ki. Ezért a következőkben főként a balkáni énekes női körtáncokat, valamint a hangszeres kíséretű lánctáncok ezekkel megegyező elemeit kísérjük csak figyelemmel.

A balkáni és kelet-európai táncdialektus nemcsak a domináns táncformák *különbözősége* (kollektív lánctáncok, individuális páros- és szólótáncok) révén válik el egymástól, hanem *a hasonló táncformák* (ez esetben *a lánctáncok) szerepe is eltér: a Balkánon sokféle lánctánc a táncélet központjában, Kelet-Európában pedig kevés körtánc a táncélet perifériáján foglal helyet* speciális funkcióban. E funkcionális különbség együtt jár azzal, hogy a kelet-európai — többnyire csak énekes női — lánckörtáncok formailag egyszerűek, s szinte nem is a szó szoros értelmében vett táncok. A balkáni vegyes lánctáncok viszont a valódi szórakozó-mulatsági táncok szerepét töltik be. Többségük formailag fejlett, hangszeres kíséretű tánc, de az egyszerűbb énekes körtáncok is még sok helyütt fellelhetők speciális szerepkörben.

A középkori lánctánc-kultúrát őrző Balkán ezt az egyetlen táncformát sokrétűen differenciálva fejlesztette magas fokra a középkortól, mialatt Kelet-Európában az újabb táncdivatokkal uralomra jutó párostáncok a táncélet mezsgyéjére szorították a lánctáncokat, s így ezek csak igen egyszerű, archaikus formáikban, énekes kísérettel konzerválódtak.

A balkáni lánctáncokban az egész közösség részt vesz, mindenki összekapcsolódva járja, legfeljebb a láncon belüli elhelyezkedés jelzi a nem- és korkülönbségeket, valamint a társadalmi hierarchiát. A lánctáncok többségét korábban, főként a bolgároknál és macedónoknál, de még a horvátoknál is nemenként elkülönülve járták, külön láncban a legények s a leányok,[9] vagy

[5] Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958., Conev, Borisz, 1950. Dzsudzsev, Sztojan, 1945.
[6] Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 24—25. Katzarova, Raina, 1975.
[7] Bucşan, Andrei, 1971. 36—37.
[8] Ivančan, Ivan, 1963a, 1964a., Ivančan, Ivan—Lovrenčevič, Zvoinimir, 1969.
[9] Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril. 1958. 10., Ivančan, Ivan, 1971b. 33.

pedig a lánc egyik részén a férfiak, másikon a nők helyezkedtek el.[10] A vegyes formák többnyire újabbak.

A magyar és szlovák énekes körtánc viszont elsősorban a serdülő leányok tánca, a kevert formák kivételesek köztük[11] (pl. az erdélyi „magyar") vagy pedig teljesen újkeletűek (pl. a körcsárdás).

A balkáni énekes női körtáncok általában különlegesen egyszerűek, ünnepélyes, alkalomhoz kötött, rituális karakterűek, ezáltal eltérnek a többi lánctánctól. A magyar énekes körtáncokhoz így az énekszóra járt női horók és kólók állnak a legközelebb.

Legfeltűnőbb sajátosságuk *az alkalomhoz kötött időszakosság*, a kifejezett *rituális funkció*. Társas-szórakozó szerepük mellékes, másodlagos, szemben a hangszeres kíséretű vegyes lánctáncokkal.

A leánykörtáncok időszakossága a középkelet-európai tánckultúrákban is nyomon követhető, különösen az oroszoknál, ahol a horovodok, vagy legalábbis egyes horovod-énekek egy-egy meghatározott ünnephez kapcsolódtak. A magyar és szlovák karikázók főként a tavaszi ünnepkörhöz, az évkezdés ünnepeihez, a húsvéthoz kapcsolódtak a múlt századig. A Balkánon ez a kapcsolódás még a közelmúltig sokkal szorosabb, intenzívebb, rendszeresebb jelenség volt. A tavasz mellett más évszakok gazdasági, egyházi és családi ünnepeihez is oly bőséggel kapcsolódnak a női körtáncok e rituális szerepkörükben, hogy a délszláv anyag alapján a női körtánc sokat emlegetett, elsődlegesen rituális szerepe kétségtelennek látszik.[12]

A délszlávok körében is *a tavaszi ünnepekhez fűződik leggyakrabban az énekes női tánc.*

A „Boenec", „Bojanec" vagy „Bojenik" horókat Kelet-Bulgáriában nagyböjt idején a leányok énekszóra, a szabadban táncolták, a legények és házasok csak nézőként voltak jelen.[13] Néhol böjtben csak nyitott horót jártak, s a zárt horó Lázár napjáig tiltva volt.[14]

Szent Lázár szombatján és virágvasárnap reggel a fiatal leányok — minden családból az elsőszülöttek vagy a legkisebbek — csoportonként, Lázár-napi zászlókkal, zöld gallyakkal, kendőkkel, bokrétákkal a kezükben járták be a falut szertartásos énekekkel. Minden háznál áldást, szerencsét kívánva járták el a „Lazarszko horo"-t[15](lásd a 159. sz. dallampéldát). Néhol a méhkasokat is körültáncolták.[16] Táncuk, énekük, jókívánságaik a jó termést, a ház lakóinak boldogulását, jó egészségét szolgálták. A bolgár és szerb néphit szerint a „Lázározás" esőt, áldást hoz a vetésekre.[17]

A húsvéti és Szent György-napi női kólók és horók a horvátok, szerbek, bolgárok körében egyaránt gyakoriak. A Dráva menti horvát falvakban a húsvéti nagymise után a leányok és menyecskék kétszólamú énekkel kerülik a falut, s végül a szántóföldeken táncolják lassú körtáncukat.[18] Gnjilané és Koszovo vidékén a húsvéti és Szent György-napi énekes kólók résztvevői csak

[10] Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 19.

[11] Férfi lánctáncok csak elvétve fordulnak elő a magyar néprajzi és történeti anyagban. Lásd a Bevezetőben.

[12] Lásd a Bevezetőben.

[13] Conev, Borisz, 1950. 12—22.

[14] Strausz, Adolf, 1897. 324.

[15] Conev, Borisz, 1950. 20—21.

[16] Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 11., 15., 28.

[17] Jankovics, Danica—Ljubica, 1952. 261.

[18] Borbély Jolán, 1962. 139., Ivančan, Ivan, 1963a, 33.

leányok és menyecskék,[19] éppúgy, mint a bolgároknál.[20] Egy múlt századi bolgár feljegyzés szerint ilyenkor 2—300 leány is járta egy körben.[21]

Más ünnepekhez is társul a rituális női körtánc. A nyári Szent Enyus-napi horo is termékenységi célzatú és a gyógynövények gyűjtéséhez kapcsolódik.[22] Szent Iván napján a szerbeknél,[23] Szent Bazil napján a bolgároknál gyakori a női körtánc. Ilyenkor a templom körül is járják az asszonyok rituális táncukat.[24]

Az énekes női horóknak, kólóknak mintegy *leányavató szerep*ük is van. A jugoszláviai Kolubara tartománybeli Lazarevacon húsvétkor az eladó leányok vásárra gyülekeznek. A fiatal leány attól az időponttól számít felnőttnek, férjhez menőnek, amikor már részt vett az eladó leányok húsvéti kólójában.[25]

A fiatalok hagyományosan szervezett ismerkedési, *párválasztási alkalmai*nál az énekes kólónak éppoly fontos szerep jut, mint a baranyai falvak leányvásáraiban a karikázónak. A Szent Konstantin-napi horóban választják ki a bolgár legények szeretőjüket,[26] a Szent Miklós-napi horót pedig szerzőtáncnak nevezik.[27] A dinári területen is kólóban választják ki a legények jövendőbelijüket. Likában három egymást követő vásáron (Velika Gospan, Mala Gospan és Szent Petka napján) három fázisban történik a leány gondos kiválasztása, mégpedig éppen a kóló során.[28] Itt figyelik meg a legények, hogy melyik leány táncol legtovább, melyik ugrik magasabbra, vagyis melyik az erős, a kitartó, a feleségnek való. A leány kólóba való belépése jelzi, hogy kész a házasságra, elkészítette a „dota"-ját (hozományát). A házasodás szigorú rendje szerint a fiatalabb leány csak akkor léphet be a kólóba, ha nővére már férjhez ment.[29]

Az énekes leánykörtáncoknak különösen nagy szerepe van a *lakodalomban* is, mégpedig éppen a legfontosabb szertartásos mozzanatoknál. A magyaroknál és szlovákoknál a templom előtti karikázás, a menyasszonytánc vagy menyecsketánc karikázója, s a hajnali kígyótáncok utalnak szertartásos eredetre, de már jóval töredékesebben, homályosabban, mint a balkáni népeknél.

A délszlávoknál végigkíséri a lakodalmi előkészületeket is és a lakodalom minden fázisát. A Dráva menti horvátok a menyasszonyi koszorúfűzéskor, a jövendölő rostaöntéskor,[30] a macedónok a lakodalmi kalácssütéskor és a menyasszony felkészítésekor, fésűlésekor is énekes körtáncokat járnak.[31] Ezek többnyire a menyasszony körüli védő mágiával függnek össze.[32]

A sareno oro a szerbek és macedónok egyik legfőbb lakodalmi tánca: zárt vagy nyitott lánctánc. A menyasszony és vőlegény első találkozásakor járják, sokszor az anyós vezeti a táncot, máskor a lefátyolozott, felkontyolt menyasszony körül járják mintegy menyecsketáncként.[33] Másutt pedig a lakodalom

[19] Jankovics, Danica—Ljubica 1951. 59., 240.
[20] Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 12., 15.
[21] Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 10., 12., Conev Borisz, 1950. 14.
[22] Conev, Borisz, 1950. 22.
[23] Jankovics, Danica—Ljubica ,1951. 238.
[24] Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 19.
[25] Jankovics, Danica—Ljubica, 1964. 55, 319.
[26] Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 12.
[27] Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 18.
[28] Ivančan, Ivan, 1963b, 105.
[29] Ivančan, Ivan, 1964b, 37.
[30] Lakócsa, Somogy m. Ft. 206., Borbély Jolán, 1973.
[31] Giurchescu, Anca, 1967. 295., Jankovics, Danica-Ljubica, 1951. 239.
[32] Jankovics, Danica-Ljubica, 1951. 239.
[33] Jankovics, Danica-Ljubica, 1951. 239., Giurchescu, Anca, 1967. 295.

utolsó táncaként fordul elő.[34] A lakodalom hétfőjén a leányok ugrós kólója, a „skoči kolo" nevezetes.[35]

A délszláv leánykörtáncok időszakos, szertartásos szerepe mellett *általános*, mindennapi *alkalmazásuk*ról is említést kell tennünk. A lassú énekes leányhorók a bolgár falvak táncmulatságain, az ún. horókon, mintegy *tánckezdő, bevezető szerep*et játszanak. Az első gyülekező táncként szokták ezeket az ún. sétáló horókat alkalmazni.[36] A jugoszláviai dinári tánczónában az énekes, sétáló kólókat az ugró kólók bevezetéseként alkalmazzák.[37]

A leánykörtáncokat a tavaszi termékenységi rítussal való összefüggésüknek megfelelően mindig a *szabadban táncolják:* a falusi udvarokon, utcákon, tereken, de még inkább a határban, a faluközeli erdei tisztáson, folyóparti legelőn, réten vagy a szántóföldek szélén.[38] Minden falunak több állandó szabadtéri tánchelye is szokott lenni. A bolgárok ezt „horiste"-nek vagy „horoliste"-nek (horo-tér) nevezik, a likai horvátok „kolište"-nek. Népköltészetük e helyekhez csodás hiedelmeket, legendákat fűz: boszorkányok, tündérek járta gyülekező helyként tartják számon ezeket a források, patakok, folyók, hidak, kutak közelében levő tánchelyeket.[39]

Jugoszláviában a likai horvát falvakban a leggyakoribb a források, kutak, patakok közelében kiválasztott tánchely. Ha a szokásos tánchely nem ilyen, akkor évente legalább egyszer, meghatározott napon, egy víz melletti tánchelyet is kötelességszerűen meglátogatnak. Ez a szokás feltehetően egy régi víz- és forráskultusz maradványa.[40]

A magyar leánykarikázók színhelyei, az ún. „játszóhelyek" esetében főként a Dél-Dunántúlon tapasztaljuk e jelenség szórványos, már elhomályosult párhuzamait. A leányok böjti karikázása Somogyban sok helyütt a falusi hidakon vagy azok közelében történt. A hid tánchelyként való alkalmazására utalnak a nyugat-európai régiségben „Danseuse noyée" francia balladatípus változatai is (Vargyas Lajos, 1976. I. 199.)

A funkcionális sajátosságok között kell megemlékeznünk a balkáni lánctáncokban oly jelentős *táncvezetők*ről is. Ezek férfiak, nők, s különösen leányok egyaránt lehetnek.[41] A románoknál vătav és vătăjiță, a horvátoknál, szerbeknél kolovod, kolovodnica, a bolgároknál horovodec, horovodka, tancsarica a női és férfi táncvezetők elnevezése. A nyitott lánctáncokban két, a zárt körtáncokban egy vezető van. A vezetők többnyire állandók: minden faluban egy-két legjobb énekes és táncos. A horót mindig egy személy vezeti, táncközben nem váltanak. Az alkalomhoz kötött leánytáncoknál a vezető tevékenysége elsősorban az ének irányítására szorítkozik, lévén a táncok igen egyszerűek. A bolgár Szent György-napi leányhorókban kivételesen versszakonként is változhat az ének- és táncvezető személye.

A délszláv leánytáncok *énekkíséret*ét a táncvezető előénekes irányítja.[42] Kezdi s előénekli a dallam egy részletét vagy versszakát, s a táncoló kórus feleletszerűen folytatja vagy visszhangszerűen megismétli. Ez a dialógus gyakran nemcsak az előénekes és a kórus, hanem két csoport — a lánc egyik és

[34] Jankovics, Danica-Ljubica, 1952. 261., 1964, 320.
[35] Jankovics, Danica-Ljubica, 1952. 261.
[36] Pl. Hleven faluban. Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 30.
[37] Ivančan, Ivan, 1971a., 127.
[38] Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 12, 18.
[39] Conev, Borisz, 1950. 16—18.
[40] Ivančan, Ivan, 1971a, 197.
[41] Conev Borisz, 1950. 15., Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 10., Jankovics, Danica-Ljubica, 1964. 9—13., Borbély Jolán, 1962. 142—144.
[42] Giurchescu, Anca, 1967. 287., Michaelides, Solon, 1956. 37—39.

másik fele — között is folyik. Ez az *antifonikus táncének* az újgörög, bolgár, szerb, horvát és aromun női táncokra egyaránt jellemző,[43] s rendszerint két- vagy *többszólamúsággal* is kapcsolódik.[44] (Lásd a 139—140., 150—152. sz. dallampéldákat.) A románoknál csak a kolindák előadása antifonikus.[45]

Az énekkíséret kérdéséhez kapcsolódik a teljes vagy időleges *néma táncolás*. Itt azonban két különböző indítékú s eredetű jelenségről van szó. A dinári területen, a macedónoknál és az albánoknál előforduló teljesen néma táncok vagy kifejezetten rituális eredetűek — pl. némán járják az ősök tiszteletére a halottas táncot[46] — vagy homályos, vitatott az eredetük.[47] Ennek párhuzamait a szlovák, magyar és román táncfolklórból nem ismerjük.

Az időleges néma táncolás jelensége azonban a magyar, szlovák és erdélyi román énekes körtáncokban is megjelenik. Eredete az ének szövegstrófái közötti természetes gondolkodási, pihenő, átvezető funkcióban rejlik. A Balkánon állandó, kikristályosodott formákban gyakran találkozunk ezzel a jelenséggel. A dinári területen, Boszniában, Macedóniában és az aromun táncokban is előfordul.[48] Az énekstrófák folytatására szolgáló — többnyire 4-ütemes[49] — gondolkodási szünet e táncok állandó szerkezeti elemévé, sajátosságává vált.

A délszláv kutatók szerint a lánctáncok eredeti vokális énekkíséretét hosszú történeti fejlődés eredményeként szorította egyre inkább háttérbe, s váltotta fel *a hangszeres tánczene*.[50] Általános elterjedését, divatját és uralomra jutását a török hódoltság hosszú évszázadaival magyarázzák, amikor is számos kisázsiai, közel-keleti hangszer honosodott meg a balkáni népeknél, s vált a tánckíséret eszközévé.[51] A régies vokális kíséretet elsősorban a női lánctáncok őrizték meg.

Az énekes és hangszeres kíséretű táncok és tánczene viszonyáról, arányairól és elterjedéséről csak jugoszláviai és romániai vonatkozásban van összefüggő áttekintésünk.

Jugoszláviában a pannóniai és dinári területekre jellemző a vokális tánckíséret. Nyugat és kelet felé (alpesi, adriai és moravai táncdialektus) egyre kevesebb az énekes kíséretű tánc, jelentéktelenebb a vokális tánczenei kíséret. Délkelet felé az ún. vardari tánczónában, a macedónoknál ismét nagy szerepe van az énekkíséretnek. Ivan Ivaňcan szerint az énekes körtáncok bizonyos fajtáinak szélesebb körű elterjedése a dinári zóna kisugárzó hatásának eredménye.[52]

Románia balkáni részén ritka a vokális tánczenei kíséret. A *bolgároknál* már gyakori, de földrajzi elterjedéséről nincs pontos képünk.

A balkáni énekes körtáncdalok néhány olyan ritmikai jellegzetességét emeljük ki, amelyek vagy párhuzamosak, vagy ellentétesek a magyar karikázó dalok vonásaival.

[43] Jankovics Danica-Ljubica, 1951. 240., Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 10., Giurchescu, Anca, 1967. 287.

[44] Jankovics. Danica-Ljubica, 1952. 267., 1964. 317.

[45] Giurchescu, Anca, 1967. 287, 20. jegyzet.

[46] Jankovics Danica-Ljubica, 1952. 266.

[47] Jankovics Danica-Ljubica, 1952. 265., Wolfram, Richard, 1962. 73—74., Andrásfalvy Bertalan, 1963. 74, 66. jegyzet.

[48] Giurchescu, Anca, 1967. 287., Ivančan, Ivan, 1964b., 37.

[49] Jankovics, Danica-Ljubica, 1951. 240.

[50] Jankovics, Danica-Ljubica, 1951. 240., Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 10.

[51] Vö. pl. a tambura elterjedését és tánczenei kísérő hangszerré válását. Širola Božidar, 1943.

[52] Ivančan, Ivan, 1964b. 38., 1971b. 47.

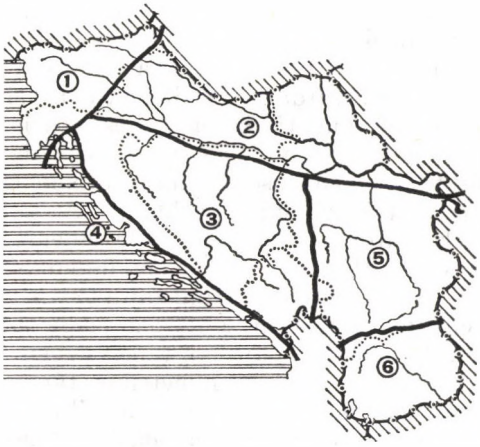

1 Alpesi zóna
2 Pannóniai zóna
3 Dinári zóna
4 Adriai zóna
5 Moravai zóna
6 Vardari zóna

VII. A jugoszláviai táncdialektusok

A balkáni női körtáncok szertartásos jellegüknél fogva többnyire ünnepélyesen lassú vagy mérsékelt *tempójúak*. A Dráva menti és szlavóniai *horvát*, valamint a *szerb* leánytáncok tempója ♩ = 60—104 között mozog.[53] Az ennél gyorsabb női lánctáncok már rendszerint nemcsak énekes kíséretűek.[54]

A *bolgár* szertartásos leánytáncok között vannak lassú aszimmetrikus ritmusúak (pl. a lazarszko horo 7/16 𝅗𝅥 = 350 tempója páros ritmusra átszámítva kb. a ♩ = 100-nak felelne meg)[55] többségük azonban páros ritmusú, közepes, néha gyors tempójú.[56] (Lásd a 156—157. sz. dallampéldákat.)

A *macedón* női énekes „oro"-k[57] többnyire 2/4-es dallamai a ♩ = 80—176 tempóhatárok között mozognak. Javarészük azonban a ♩ = 120 tempó alatt van. A ritkább 7/16-os vagy 9/16-os oro-dalok tempója 𝅗𝅥 = 252—360.

A balkáni leánytáncok tempóbeli sokrétűségére, a magyar és szlovák körtáncokban gyakori és következetes lassú és friss kettősségre vagy hármas tagozódásra kevés az adat. A régies lassú, ünnepélyes tempók viszont még jobban megőrződtek. A magyar leánykörtáncok tempója egyre inkább a csárdás gyorsuló tempójához hasonult.

[53] Lassú és mérsékelt tempójú táncokra néhány példa: lakócsai húsvéti kóló ♩ = 88. (Borbély Jolán, 1962. 139.) — Vuzmeno kolo ♩ = 60 (Ivančan, Ivan, 1963a. 40.) — Ajd' idemo za nogama ♩ = 80 (Ivančan, Ivan, 1964a.)

[54] Pl. Dere ♩ = 168 (Ivančan, Ivan, 1964a. 51.) — Žita ♩ = 184 (Ivančan. Ivan, 1964a. 54.)

[55] Conev, Borisz, 1950. 227.

[56] Pl. Laduvane ♩ = 140—152. (Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 37—38). — Lazaruvane ♩ = 152—180. (Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 42.)

[57] Pajtondzsiev, Gancso, 1973.

A balkáni tánczene sokat emlegetett *aszimmetriá*ja — az ún. bolgár vagy aksak ritmus — az énekes női táncok zenéjében is feltűnik (lásd a 154—155., 159—160. sz. dallampéldákat), bár ritkább, mint a hangszeres zenében. Jugoszlávia délkeleti részére az ún. vardari táncdialektusra (Macedónia) a legjellemzőbb, míg az északi, északnyugati részen (alpesi, adriai, pannóniai táncdialektusok) szinte egyáltalán nem fordul elő, s egyebütt pedig szórványos. A leggyakoribb 5/8-, 7/8- és 9/16-os ritmusok mellett ütemenként változó aszimmetriával is találkozunk a jugoszláviai táncokban.[58] Az aszimmetrikus ritmusok változatos fajtái a bolgárok tánczenéjére a legjellemzőbbek (5/16, 7/16, 9/16, 11/16, 12/16, 13/16 stb.). Előfordul ugyanazon dallam szimmetrikus és aszimmetrikus formában is,[59] valamint e két ritmusfajta egyazon dallamban is váltakozhat: pl. a dallam első fele 2/4-es, második fele pedig 7/16-os ütemű (lásd a 160. sz. dallampéldát). A kelet-európai népi tánczenében feltűnő proporciós gyakorlat a Balkánon aszimmetrikus, szimmetrikus táncpárok formájában is jelentkezik.[60] A román leánykörtáncokban — a dél-erdélyi învîrtita hatásaként — a 9/16-os és 10/16-os erdélyi típusú bolgár ritmus fordul elő. Ezek tempója azonban lényegesen gyorsabb (♩ = 232—460).

A magyar körtáncdalokban az aszimmetrikus ritmus már kivételes, szórványos jelenség. Nyomaival a Sárközben, Szlavóniában és Erdélyben találkozhatunk (5/8, 7/8, 9/16). A dunántúli magyar 5/8-os és 7/8-os körtáncdalok tempója a balkániaknál lassúbb (♪ = 170—220).

A szimmetrikus ritmusú, *2/4-es ütemű dallamok* mindenütt használatosak, de gyakoriságuk területenként változik, s néhol, különösen Jugoszlávia északi és északnyugati részén (pannóniai, dinári és alpesi zónában) szinte kizárólagosak. Két, számunkra nevezetes ritmikai csoportjukat említjük meg:

1. A *tetrapódikus kolomejka dallamok* a balkáni népeknél éppoly gyakoriak, mint Kelet-Európában, s előfordulnak az énekes kólók és horók dallamaiként.[61]

2. A *2/4-es tripódia* sem ritka a hangszeres kóló és az énekes táncdalok között, különösen Jugoszlávia északi részén.[62]

Ugyanezen a területen — ahol az aszimmetrikus ritmusok általában hiányoznak — viszont *sok a 3/4-es, 3/8-os és 6/8-os ütemű táncdal* is.[63] (Lásd a 144., 147., 150—151., 156. dallampéldákat.) A 6/8-os ritmus az erdélyi román és magyar leánykörtáncokban és a bolgároknál is gyakori.

A 2/4-es tripódia, a 3/4-, 3/8- és 6/8-os ritmusú táncdalok területi elterjedése részben azonos. Összefüggésüket aláhúzza, hogy gyakran egy dallamon belül is keveredve, taktusváltást eredményezve jelentkeznek ezek az ütemfajták.[64] (Lásd a 139., 142—143., 149. sz. dallampéldákat.) A metrikai-ritmikai kétértelműség középkori tánczenéből ismert gyakorlata, valamint a tánc és zene heterometriája ezen a területen a legerősebb. Ez kisebb mértékben és szórványosan a magyar és szlovák körtáncdalokban is jelentkezik.

[58] Jankovics, Danica-Ljubica, 1952. 264.
[59] Conev, Borisz, 1950.
[60] Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 66.
[61] Vö. pl. Ivančan, Ivan, 1964a., 51., 59., 62., 70., 73., Jankovics, Danica-Ljubica, 1964. 264., 269., 270., 274., 276., Borbély Jolán, 1962. 147.
[62] Borbély Jolán, 1962. 147., 4. dallam., Ivančan, Ivan, 1964a, 23., 38; 1964. 254.
[63] Ivančan, Ivan, 1963a. 28., 44.
[64] Ivančan, Ivan, 1963a., 38., 1964b., 37., Jankovics, Danica-Ljubica, 1952. 264., 267.

139. Vuzmeno kolo

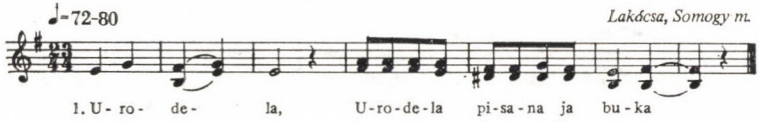

140. Kolo okolo stola

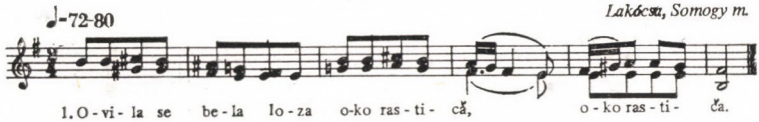

141. Vuzmeno kolo

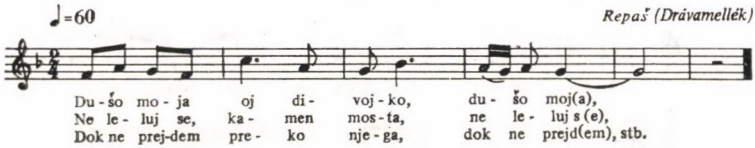

142. Vuzmeno kolo

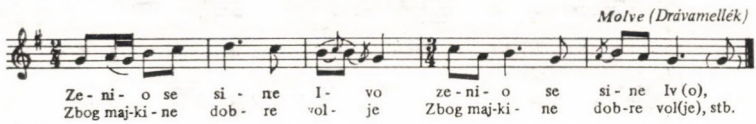

143. Trojaka

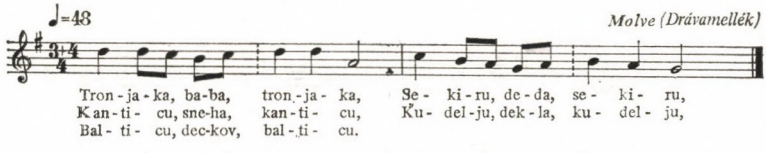

144.

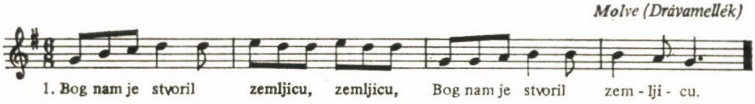

145. Ajd'idemo

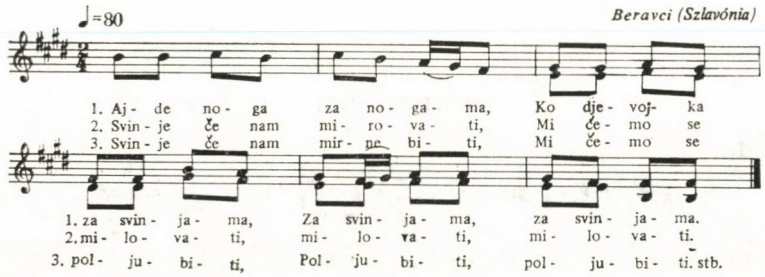

146. Djevojačko kolo

Hercegovac. Bilogora.

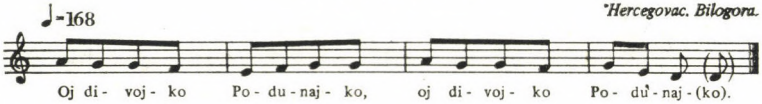

147. Vuzmeno kolo

Hercegovac. Bilogora.

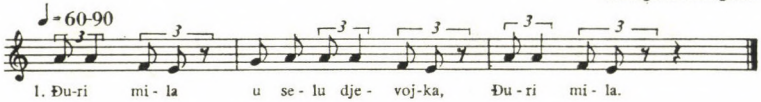

148.

Plaška. Lika.

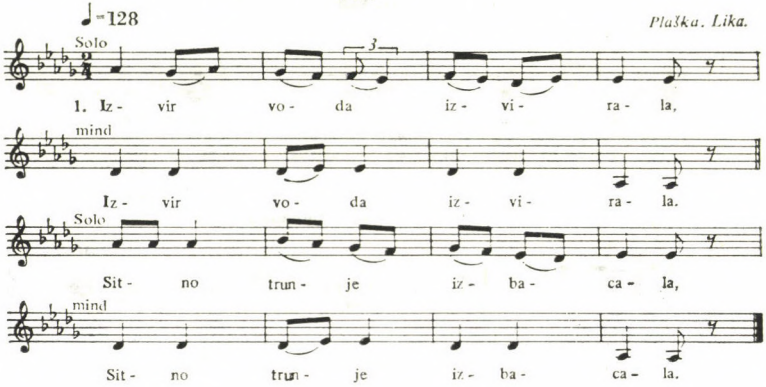

149. Ličko kolo

Lika.

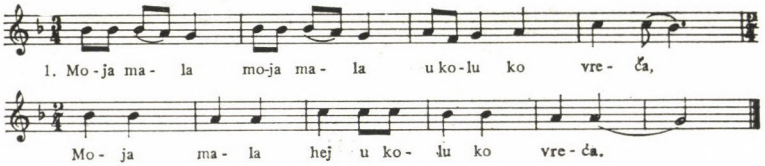

150. Pasko kolo

Pag (Dalmácia)

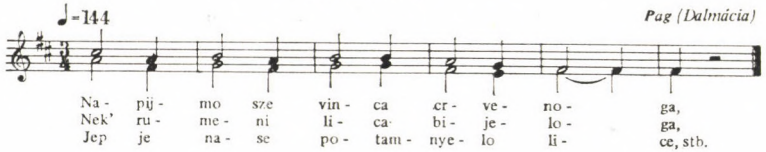

151. Pasko kolo II.

Pag (Dalmácia)

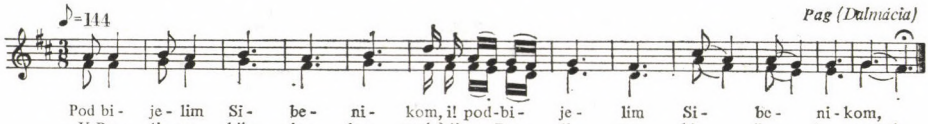

152. Pasko kolo III

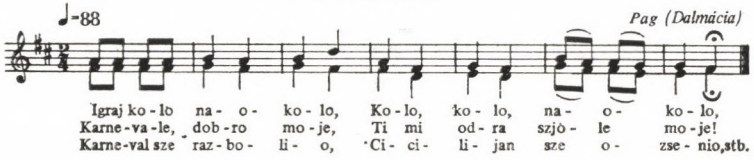

153. Zsenszko oro.

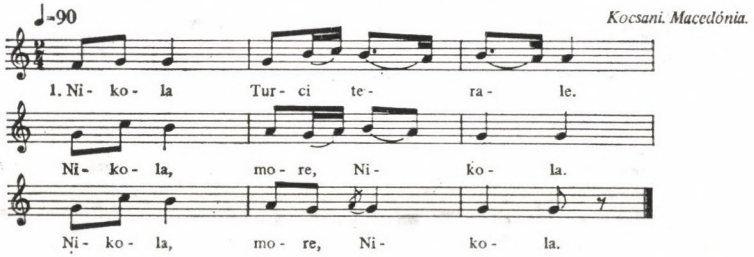

154. Zsenszko oro.

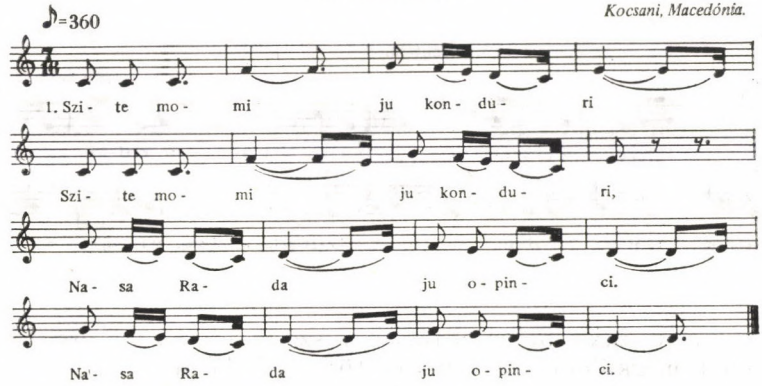

155. Zsenszko oro.

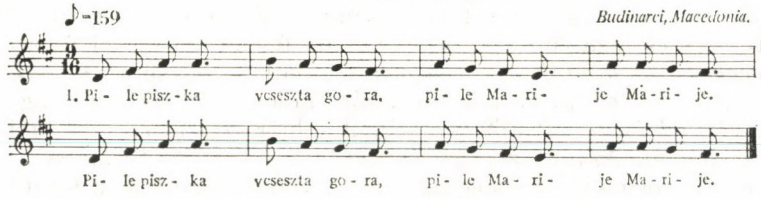

156. Enyova bulja.

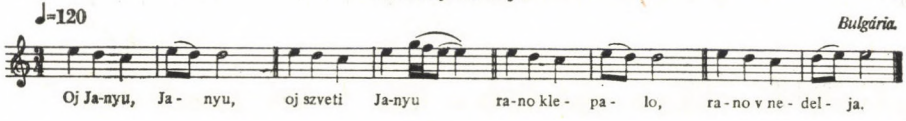

157. Enyova bulja.

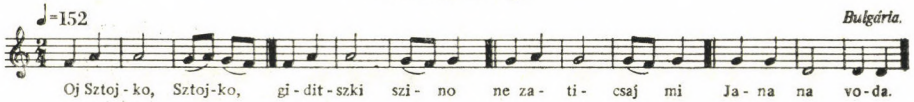

158. Pravo horo.

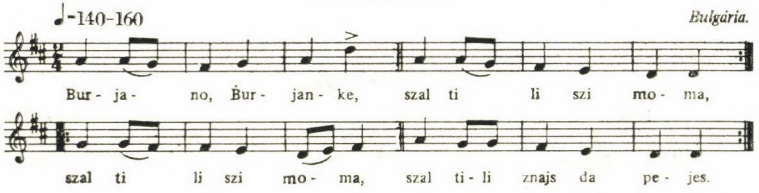

159. Lazarszko horo

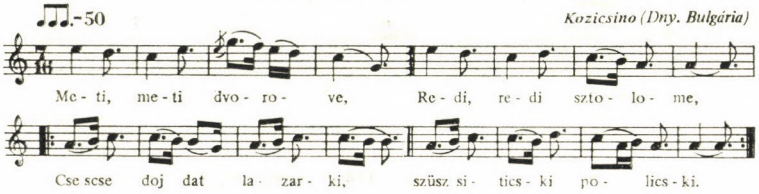

160. Oszmitsza.

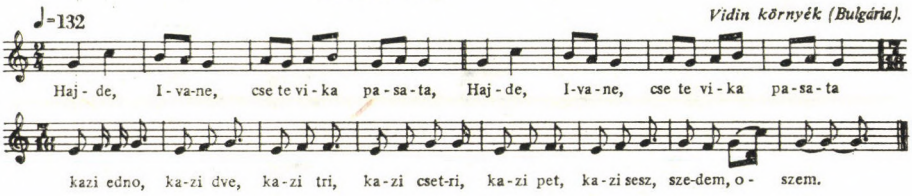

A jugoszláv szakirodalom a táncosok szorosabb, lazább *összefogódzási mód*jai szerint megkülönböztet laza és tömött kólókat, melyek bizonyos kólótípusokhoz, ill. bizonyos területekhez kapcsolódnak. A pannóniai dialektusra elsősorban a tömött lánc, a szoros fogások, ezzel együtt a zárt körformák jellemzők, míg a moravai és vardari zónákra a laza láncformálás, a nyitott kólók. A dinári zónában mindkét forma azonos mértékben keveredve fordul elő.[65]

A tömött és laza láncalkotás bizonyos formatípusokkal összefügg. *A zárt körtáncok*ban és *a nyílt lánctáncok*ban mindkét fogásmód egyaránt előfordul ugyan, de a *szoros tartás* inkább a zárt kólókra jellemző. A kígyó- és csigakólók a *lazább fogások*at alkalmazzák. A bolgár lesák (sortáncok) mindig tömött láncban folynak. Az intenzív figurázás és térbeli haladás természetszerűen többnyire a laza fogással kapcsolódik, míg a tömött lánctáncok kisebb intenzitással, szűkebb térben mozognak.

1. Laza lánc képződik az egyszerű, leeresztett vagy felemelt kézfogással. A horvátoknál csak a szertartásos női lánctáncokra jellemző,[66] Boszniában

[65] Ivančan, Ivan, 1964b.
[66] Borbély Jolán, 1962. 139., Ivančan, Ivan, 1963a. 39–40., 59., 62.

a vegyes zárt körtáncokban is gyakori.[67] A bolgárok többféle változatukat különböztetik meg: *a)* leeresztett, *b)* könyökből felfelé hajlított, *c)* felfelé nyújtott kézfogás, továbbá *d)* az oldalt nyújtott karok horgos kézfogással (karolással) kapcsolódnak.[68] A rituális tavaszi — Szent György-napi — horókban a leányok összefogott kezükben virágot, zöld ágat, bükkfagallyat is tartanak, más alkalommal pedig többnyire kendőt.[69]

2. A vállfogás már szorosabb tartásmód. Elsősorban a vegyes, ill. férfi lánctáncokra jellemző. A horvátoknál a vegyes kólókban fordul elő.[70] A bolgárok egymás vállát átölelve akkor járják a horót, ha a szűk tánchely miatt kénytelenek összeszorulni.[71]

3. Legszorosabb tartásmód a derék mögött keresztezett kézfogás, amely nagymértékben köti a táncosok mozgásszabadságát. Néha vállfogással kombinálódik úgy, hogy a nők a férfiak vállára helyezik kezüket. A pannóniai zóna vegyes lánctáncaiban gyakori.[72] A boszniai Sireki Brijegben a római katolikusok kólójára jellemző.[73] A bolgároknál is előfordul.[74]

4. A balkáni lánctáncok egyik sajátos tartásmódja az elöl keresztezett kézfogás. Ez még viszonylagos szabadságot biztosít a táncosoknak a tömött kóló keretén belül is. Kényelmesebb, mint a hátul keresztezett fogás. Nyílt és zárt, lassú és gyors, vegyes és egynemű kólókra, horókra egyaránt a legjellemzőbb a Balkán minden részén. Két fő változatuk:

a) Az egyszerű, elöl keresztezett kézfogás mindenütt általános, a horvátoknál főként a női és vegyes kólókban,[75] a szerbeknél, bolgároknál, albánoknál, románoknál egyaránt gyakori.[76]

b) Az elöl keresztezés övfogással kombinálódik a bolgár lesa vagy na lessa (= vonal, oszlop, fonadék) és a román brîul (= öves) vagy sîrba típusú táncokban. A szerb, a bolgár és román anyagban egyaránt a virtuóz figurázó legénytáncok sajátja.[77]

A magyar leánytáncokat mindig zárt körben járják. Legjellemzőbb a tömött, hátul keresztezett fogással kialakított forma, de csaknem minden más felsorolt fogásmód is előfordul. A dél-dunántúli, Duna menti karikázókban gyakoribb az egyszerű kézfogás (1.) és az elöl keresztezett (4/*a*) fogásmód.

A balkáni lánctáncokban *a körmozgás főbb fajtái* a következők:

1. Az állandó egyirányú forgás, a lánctáncok legegyszerűbb formáiban, főként a szertartásos, énekes, sétáló lassú kólókban és horókban fordul elő, s igen egyszerű lépésanyaggal valósul meg: egyszerű séta- vagy futólépéssel, nyitózárólépéssel vagy előre-hátra keresztező motívummal.

2. A lassú egyirányú forgómozgás gyakran a kör enyhe tágításával-szűkítésével kombinálódik, s az ún. belépő motívummal valósul meg. A kör szűkítésének-tágításának erőteljesebb, lendületesebb formái már bonyolultabb lépés-

[67] Jankovics, Danica-Ljubica, 1952. 265.
[68] Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 34.
[69] Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 17., 34. — Vö. az orosz horovodokkal.
[70] Ivančan, Ivan, 1964a. 80., 111., 1963a. 64., Borbély Jolán, 1962. 138.
[71] Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 34.
[72] Ivančan, Ivan, 1964a. 20., 38., 1963a. 45—46.
[73] Jankovics, Danica-Ljubica, 1952. 265.
[74] Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 34.
[75] Ivančan, Ivan, 1964a. 49., 54., 144., 145., 146., 149., 151—155., 157.
[76] Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 34., Wolfram, Richard, 1962. Abb. 10.
[77] Jankovics, Danica-Ljubica, 1952. 261—263., Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 34., Popescu-Judet, Gheorghe, 1957.

típusokhoz kapcsolódnak, s erőteljes karlendítés is kíséri e mozgást (pl. a bolgár paidusko horókban).[78]

3. A szimmetrikus ingamozgás bizonyos típusok vagy dialektusok jellegzetessége a szerb és bolgár tánckincsben. A jugoszláv táncokat elsőízben rendszerező Jankovics testvérek szimmetrikus és aszimmetrikus szerkezetű kólókat különböztetnek meg. A szimmetrikus felépítésűek jellegzetes térbeli mozgása az ingamozgás.[79] Az ingamozgás egyetlen szimmetrikusan ismételt motívumon, motívumpáron belül is, de sokszor csak több motívumsor folyamán valósul meg. A motívumpáron belül megvalósuló ingamozgás legegyszerűbb, tipikus lépései az egy- és kétlépéses csárdásszerű motívumok, de ennél bonyolultabbak is előfordulnak.

4. Az aszimmetrikus haladó ingamozgás — az előző regionális érvényűvel szemben — a balkáni lánctáncok legáltalánosabb körmozgás-típusa. Az aszimmetrikus szerkezetű jugoszláv kólók mind ide tartoznak.[80] A legrégibb lánctáncfajtákra, a néma és énekes körtáncokra elsősorban ez a mozgástípus jellemző.[81] Az egyetlen motívumon belül megvalósuló aszimmetrikus körmozgást a Fär-Öer lépéssel oldják meg. Ez a motívum a horvát, szerb, bolgár, albán, macedón stb. táncanyagban egyaránt gyakori, s a kör meg-megtorpanó, de végeredményben állandó egyirányú forgómozgását eredményezi. Ez a körmozgásfajta sokszor hosszabb, többütemes motívumkombinációkkal, összetett motívumokkal vagy motívumsorokkal valósul meg.[82] A kör enyhe szűkítésetágítása is sokszor kapcsolódik hozzá.

Az európai szakirodalom nagy figyelmet szentel *a körmozgás, a forgás irányának*.[83] Ez a vizsgálati szempont a balkáni szakirodalomban a típusok és táncdialektusok meghatározásánál természetszerűen szintén jelentős szerepet kap.[84]

A napirányú körmozgás Jugoszlávia északnyugati részére, azaz a pannóniai, és dinári táncdialektus nyugati felére jellemző.[85]

A napiránnyal ellentétes körmozgás viszont a pannóniai és dinári terület keleti felére és a Jugoszlávia keleti és délkeleti részén — a Duna képzeletben meghosszabbított vonalától keletre — fekvő moravai és vardari dialektusra jellemző.[86] A macedón, bolgár és görög lánctáncok többsége is jobbra mozog.[87]

A balkáni lánctáncok mozgásirányának viszonylag következetes kelet—nyugati földrajzi megoszlása mellett figyelemre méltó az ún. halottas kólók rendhagyó, szokásostól eltérő, fordított iránya. A nyugati területek következetes napirányú mozgásával szemben a halotti kólókban jobbra halad, a napiránnyal ellentétesen forog a tánc. Feltehetően azzal a már feledésbe merült szándékkal, hogy félrevezessék, illetve kiengeszteljék az elhunyt lelkét.[88] Szerepet

[78] Jankovics, Danica-Ljubica, 1952., 1964. 317., Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 27.

[79] Jankovics, Danica-Ljubica, 1964. 319., Ivančan, Ivan, 1964a. 139., Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 34.

[80] Jankovics, Danica-Ljubica, 1952. 265., 1964. 319. 323.

[81] Ivančan, Ivan, 1971b. 38—39.

[82] Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 23., 24.

[83] Lásd a Bevezetést.

[84] Ivančan, Ivan, 1964b., Giurchescu, Anca, 1967., Katzarova Raina—Dzsenev Kiril, 1958., Jankovics, Danica-Ljubica, 1951., 1952., 1964.

[85] Ivančan, Ivan, 1964a. 139, 144—146, 49, 80., 1963a., 40, 42, 46, 52, 59., 1964b., Jankovics, Danica-Ljubica, 1962, 265., 1964, 317.

[86] Ivančan, Ivan, 1964b.

[87] Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958, 34. Jankovics, Danica-Ljubica, 1951, 241., 1952, 265., Pajtondzsiev, Gancso, 1973., Holden, Rickey—Vouras, Mary, 1965.

[88] Ivančan, Ivan, 1971b. 33., Dopudja, Jelena, 1953. 162—169.

játszhat ebben annak az ősi képzetnek a maradványa is, mely szerint a túlvilágon minden fordított, a földi élet jelenségeinek tükörképe.

A kétirányú körmozgás a szimmetrikus szerkezetű kólók sajátossága.[89] Főként a Duna és a Drina mellékén gyakoriak.

A körmozgás egyéb fajtái:

A kör behorpasztása, az ellipszis alakú zárt lánc a tánchely, a tánctér alakjának megfelelően formálódhat ki. Ezeket az ún. görbe-horókat rendszerint a középen álló zenész időnkénti körbenjárással igazítja szabályos körré.[90]

A kör középpontjának áthelyezése, a kör vándorlása csak bizonyos román körtáncokban fordul elő.[91]

A koncentrikus körök kialakulása a tánctér nagyságával és a résztvevők számával függ össze. A nemenkénti, korosztályonkénti elkülönülés egyik megoldása a zárt kólók és horók esetében a koncentrikus körök alkalmazása.[92]

A balkáni lánctáncok — tárgykörünkbe vágó — legfontosabb *motívumai* a következők:

1. Az egyszerű körbesétálás, az énekes női körtáncok és a legegyszerűbb horo és kólófajták fő motívuma vagy legalábbis bevezető lépése. Kézfogással vagy elöl keresztezett fogással járják. A séta sokszor nem követi a zene metrumát. (Vö. az északorosz horovoddal és a szlovák karičkával.) A sétálásnál olykor a be- és kifelé irányuló lépésekkel szűkítik-tágítják a kört. (Lásd az 536—545. sz. motívumokat.)[93]

2. Az egyszerű futó, gyors forgólépés némely horvát kólóban fordul elő a lassú sétát követően. (Lásd az 542—545b. motívumokat.)

3. A nyitó- és zárólépésből álló motívumot a derék mögött vagy elöl keresztezett tartással táncolják. A pannóniai dialektus területén finom rezgés, bokarugózás (drmeš) jellemzi ♩ ♫ vagy ♫♩ ritmusban.[94] (Lásd az 546—551. sz. motívumokat.)

4. A keresztező lépés (lásd az 552—553. sz. motívumot).

5. Az egylépéses csárdást Szlavóniában ♩ ♫ és ♫♫ ritmusban, rezgősen járják. Nemcsak szimmetrikus, hanem továbblépő nyitó-záró variánsa is előfordul. (Lásd az 554—556. sz. motívumot.) Ez a testsúlyáthelyezgető lépésfajta a lánctáncok gyakori bevezető, kezdő lépése.[95]

6. A kétlépéses csárdásszerű szimmetrikus motívumot[96] Szlavóniában elaprózzák ♩ ♫ / ♩ ♫ ritmusban. (Lásd az 557—564. sz. motívumokat.)

7. A balkáni lánctáncok legfontosabb önmagában is táncalkotó funkciójú alapmotívuma az ún. *Fär-Öer lépés*. Legtöbbször az egyszerű kézfogással kapcsolódik. Számtalan változatban, mindenütt táncolják. Térbeli ritmikai és tempóbeli variánsai a horvát, szerb, macedón, bolgár, román, albán és görög lánctáncokban[97] egyaránt fellelhetők. Szinte minden kóló- és horófajtában előfordul. A lassú énekes, szertartásos női táncokat kiváltképpen jellemzi, de a gyors kólókban is gyakori. A pannóniai és dinári tánczónában a lépés szervesen ráépül a tripódikus dallamokra, másutt (adriai és vardari zóna) a kísérő

[89] Ivančan, Ivan, 1964a. 54, 58, 69, 73, 76.
[90] Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958.
[91] Ciuleandra és Fedeleşul nevű táncok Munténiában és Dobrudzsában.
[92] Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 26.
[93] Ivančan, Ivan, 1964a. 139, 144, 146, 148., 1963a. 42, 44, 46, 48, 59., Jankovics, Danica-Ljubica. 1949, 168—175., 1952, 262. 1964. 319—320.
[94] Ivančan, Ivan, 1964b., 1964a., 145, 150—151, 156, 1963a, 52.
[95] Pajtoňdzsiev, Gancso, 1973. 10., 13., 41., 43. sz.
[96] Ivančan, Ivan, 1964a, 149, 155—157., 1963a, 53., Jankovics, Danica-Ljubica, 1949. 153—155, 157—160, 165—168., 1964. 319.
[97] Agolli, Nexhat, 1965. 27., Holden, Rickey-Vouras, Mary, 1965.

dallamok ütembeosztásával ellentétes, s így sajátos heterometria jön létre a tánc és zene között. Ezt a másodlagosan kapcsolódó hangszeres dallamok következményének tartják a jugoszláv és bolgár kutatók.[98] Ivan Ivančan szerint a dinári és pannóniai táncdialektus őrzi a legkoncentráltabban és legrégibb formájában az e lépésből felépülő táncokat, mégpedig a néma és énekes kólók. A többi jugoszláviai tánczónában a tánc és a kísérőzene heterometriája tapasztalható. Az egyszerű, kétnegyedes, tripódikus motívum ritmikája sokféleképpen asszimilálódott a kétnegyedes tetrapódikus, a 6/8-os és 3/4-es, valamint aszimmetrikus ritmusú dallamokhoz. Az 565—591. sz. motívumpéldáink különböző vidékekről s népektől származó plasztikai és ritmikai változatait mutatják e lépésfajtának. Ritmikailag elaprózott formája (♩ ♩ / ♫ ♩ / ♫ ♩) is gyakori. A lépés iránybeli változatai követik a lánctáncok forgásirányának nyugat-keleti megoszlását. A kör szűkítése-tágítása is gyakran kapcsolódik e motívummal.[99] E nevezetes, időben a középkorig s földrajzi elterjedés tekintetében pedig a Fär-Öer szigetektől egészen Kisázsiáig követhető motívum mai legsűrűbb előfordulása a Balkán félszigetre, ill. a mediterraneum keleti részére tehető.[100]

[98] IVANČAN, Ivan, 1964b., KATZAROVA, Raina, 1960.
[99] IVANČAN, Ivan, 1964b. 1963a. 40., 1971a. 85—94., 1971b. 36—38, 47—51.
[100] IVANČAN, Ivan, 1971a. 88—89, 196. — Lásd még e munka Bevezetését és a következő fejezetét.

78. „V koliesku" (körbe). Vernár, Gömör m. Csehszlovákia. 1969

79. „Kolesko májovničok" (májusi körtánc). Liptovsky Sliače, Liptó, Csehszlovákia, 1967

80. Koleso (körtánc). Vychodná, Liptó, Csehszlovákia. 1963

81. Koleso (körtánc). Šumiac, Felső-Garammente, Csehszlovákia

82. Bătuta parceilor. Căpilna-de Jos, jud. Alsó-Fehér m. Románia

83. Purtata de fete. Turdaș, Alsó-Fehér m. România

84. Învîrtita. Peţelca, Alsó-Fehér m. România

85. Învîrtita. Peţelca, Alsó-Fehér m. România

86. Hora. Sibiel, Szeben m. Románia

87. Sîrba. Fereşti, Moldva, Vaslui m. Románia. 1969

88. Paraszthoro egy Samokov környéki faluban. Bulgária. 1892

89. Horo. Kaceeovo, Bulgária. 1975

90. Kolo na skok (ugrós kolo). Šibenik, Dalmácia, Jugoszlávia

91. Kolo. Slavonski Brod, Jugoszlávia

92. Leánytánc a lakodalmi rostaöntéskor. Lakócsa, Somogy m. 1953

93. Első tánc a lakodalmas háznál a „drmeš" (rezgő). Lakócsa, Somogy m. 1953

94. Bunyevác kolo. Zombor, Jugoszlávia. 1969

95. Bunyevác kolo. Zombor, Jugoszlávia. 1969

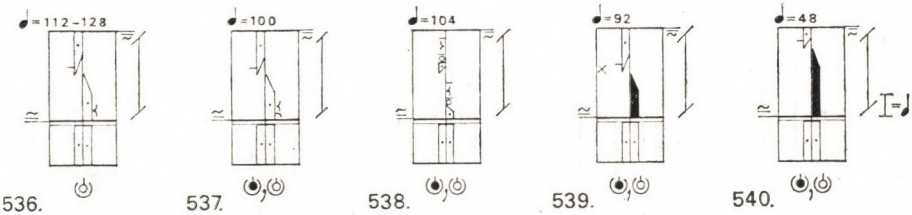
♩=112-128
♩=100
♩=104
♩=92
♩=48
536.
537.
538.
539.
540.

536-551.=

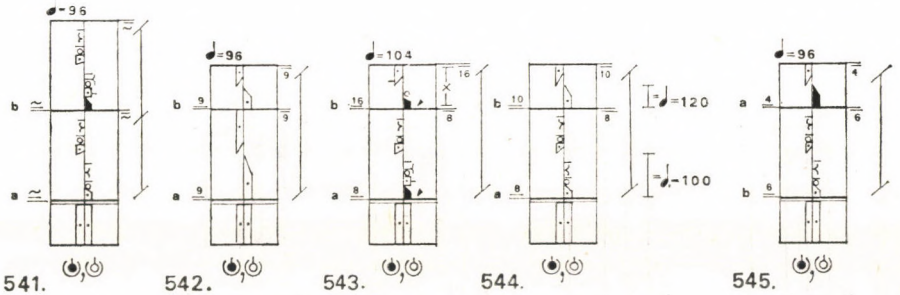
♩=96
♩=96
♩=104
♩=120
♩=100
♩=96
541.
542.
543.
544.
545.

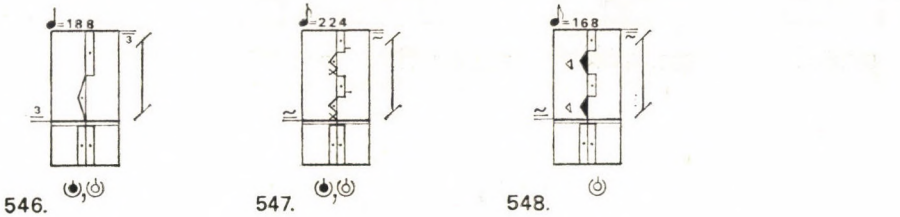
♩=188
♩=224
♩=168
546.
547.
548.

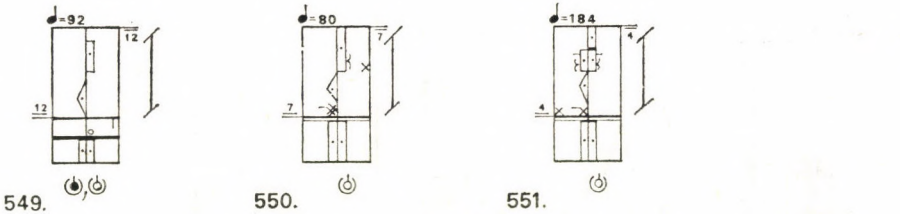
♩=92
♩=80
♩=184
549.
550.
551.

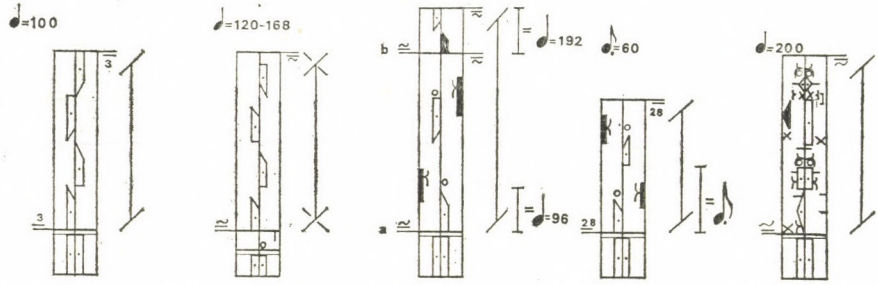

552. 553. 554. 555. 556.

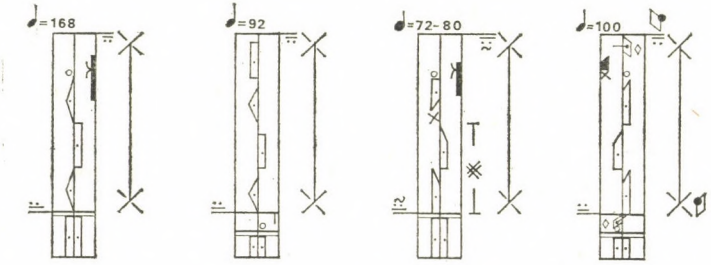

557. 558. 559. 560.

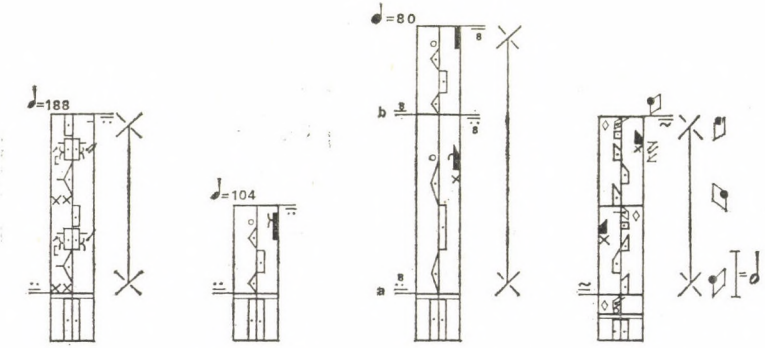

561. 562. 563. 564.

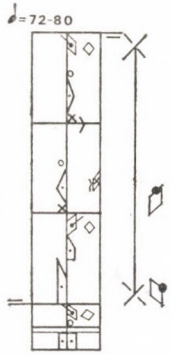

565.

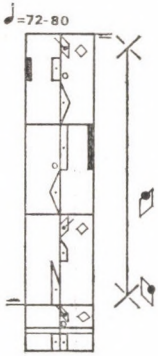

566.

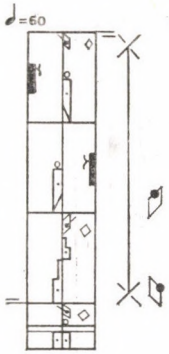

567.

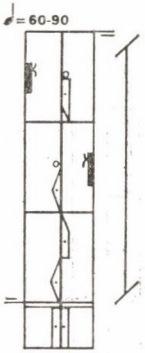

568.

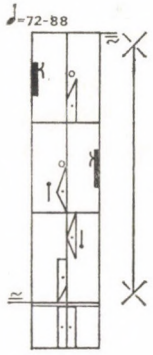

569.

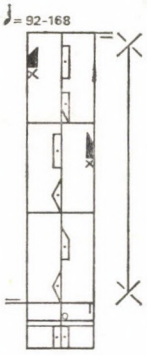

570.

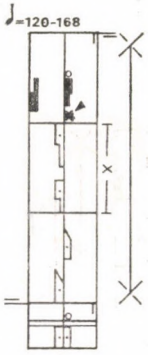

571.

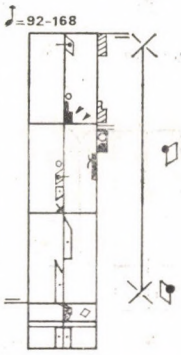

572.

569-576. =

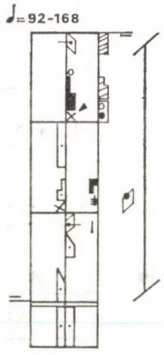

573.

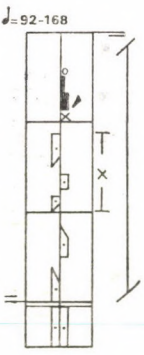

574.

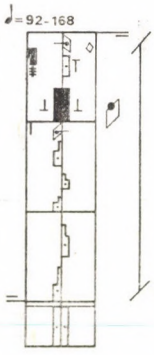

575.

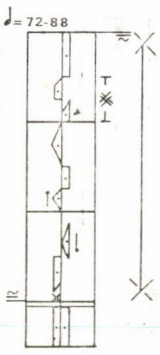

576.

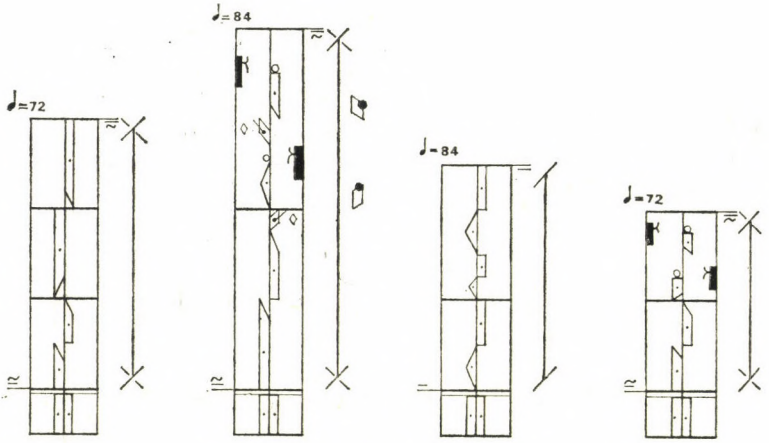

577. 578. 579. 580.

577-580.= ,

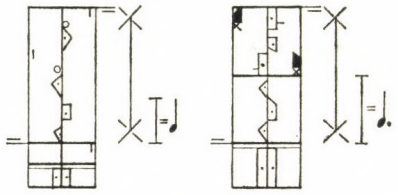

581. 582.

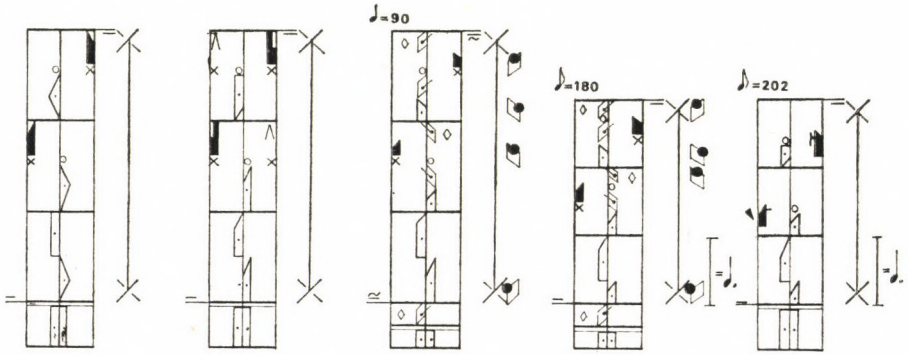

583. 584. 585. 586. , 587.

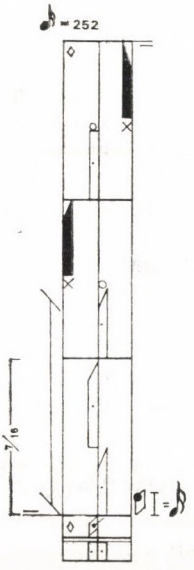

588.

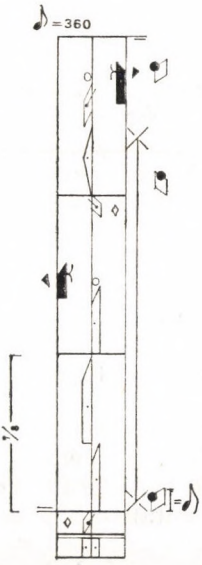

589.

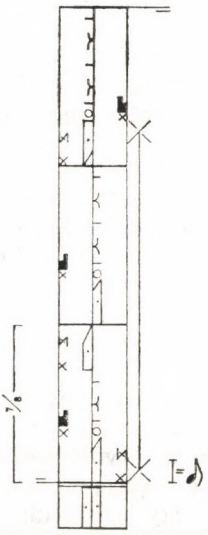

590.

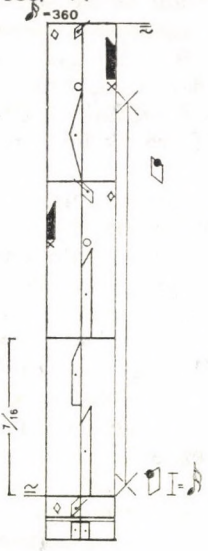

591.

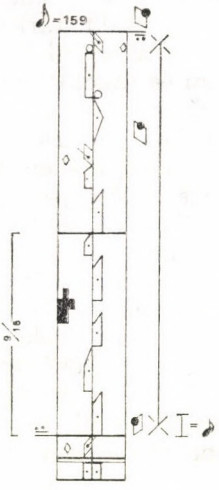

592.

D. LÁNCTÁNCOK A 16. SZÁZADI NYUGAT-EURÓPÁBAN

A néptánckutatás a tánctörténet problémáit sajátos néprajzi módszerekkel igyekszik megközelíteni. Az írott források gyér anyagát az élő hagyományok összegyűjtésével és rendszerezésével egészíti ki. E kettő összevetésével kísérelhető meg a tánctörténeti fejlődés megrajzolása. A recens hagyományok segítségével rég elmerült stílusokra és több száz éve lezajlott történeti folyamatokra következtethetünk.

Kodály Zoltán a „Néprajz és zenetörténet" c. tanulmányában[1] így ír az élő hagyomány és a történeti emlékek egymást kölcsönösen kiegészítő szerepéről: „A magyar zenetörténeti munka előfeltétele és legfontosabb segédtudománya a zenei néprajz. A zenetörténeti adatokra az élet színét és melegét csak néprajzi tudás és tapasztalat hozza meg. Ezért a magyar zenetörténésznek előbb folkloristának is kell lennie. Írott emlékeinkkel nem tud mit kezdeni, ha nem ismeri a népzenei hagyományt személyes tapasztalatból."

Kodály megállapítása minden, még élő hagyománnyal rendelkező népre érvényes és a művelődéstörténet más területeire is általánosítható. A néprajzi és történeti kutatások egymásrautaltsága a tánc esetében különösen nyilvánvaló, mivel egy bonyolult, talán a legösszetettebb művészi jelenségről van szó. A szűkszavú történeti leírások, említések és csupán stilizált táncpózokat rögzítő ikonográfiai források ugyanis jóval töredékesebb képet adnak a táncok, táncstílusok múltjáról, mint a hozzávetőlegesen mégiscsak megfejthető, s a táncemlékeknél jóval nagyobb számban ránk maradt feljegyzések a zenéről. Az összehasonlító néprajzi kutatás által feltárt rendszeres összefüggések tényeire viszont a magyarázatot csak a történeti források adatainak értelmezésétől várhatjuk. A táncfolklorisztikai és tánctörténeti források így egymást kiegészítve, kölcsönösen magyarázzák.

Jelenlegi tárgyunkra, a lánckörtáncokra vonatkozó néprajzi és történeti források adatainak összevetése mind időben, mind térben rendkívüli módon kitágítja e táncforma jelentőségét és vizsgálati lehetőségét: időben napjainktól a középkorig, s földrajzilag pedig a Balkántól Nyugat-Európáig.

Az európai tánctörténet forrásanyagából szinte egyedülálló szigetként emelkedik ki Thoinot Arbeau Orchésographie-ja,[2] amely teljes keresztmetszetet nyújt a 16. századi Franciaország tánckultúrájáról, s egyben az újkori európai tánctörténet egyik legfontosabb, kezdeti szakaszáról, a reneszánsz táncvilágról. Munkája nyomán nemcsak a korábbi, középkori, önmagukban javarészt még megfejthetetlen, töredékes utalások válnak értelmezhetővé, hanem a középkori táncformák átalakulása, valamint az új, rögtönzött, individuális párostánctípusok megjelenése is nyomon követhető, amelyek az európai tánctörténet teljes újkori szakaszára máig ható érvénnyel nyomták rá bélyegüket. Mivel e táncok a rohamosan terjedő nemzetközi táncdivatokkal nemcsak Franciaországban, hanem az egész kontinensen elterjedtek, Arbeau munkája szinte

[1] Kodály Zoltán, 1933.

[2] Arbeau, Thoinot (= Jehan Tabourot) Orchésographie c. műve 1588-ban Langres-ban jelent meg, második kiadásban 1596-ban. Újabb kiadásai: Czerwinski, Albert, 1878; Fonta, Laure, 1888; Beaumont, W. Cyril, 1925; Arbeau, Thoinot, 1967. — A továbbiakban az általunk használt Beaumont féle 1925-ös angol kiadás lapszámaira hivatkozunk.

minden tánctörténeti és történeti igényű táncfolklorisztikai vizsgálódásnak egyik nélkülözhetetlen forrása, kézikönyve.[3]

Arbeau kora teljes tánckincséről — párbeszédes formában — nyújt keresztmetszetet. Minden táncot sorra vesz, mely élete folyamán számára elérhetővé vált. Nemcsak a főúri-udvari társaság táncéletébe vezeti be olvasóját, hanem a polgári és népies táncok sem kerülik el figyelmét. Forrásaira több ízben utal, s így a táncok többségéről pontosan megtudjuk, hogy a társadalom mely rétege, hol és mikor szokta táncolni, s mikor élte virágkorát a tánc. Anyagának hitelességét és jelentőségét — más korabeli táncmesteri forrásokkal szemben[4] — növeli az a tény, hogy nem tartja magát komponáló koreográfusnak, s így nem egyedi, esetleges, individuális — talán soha nem táncolt — táncalkotásokat rögzít, hanem a valóban közhasználatú, általános táncváltozatokat.

Könyvében a basse dance, a pavane, a tourdion, a gaillarde, la volte, courante, l'allemande nevű párostáncok mellett egyes különleges, alkalmi táncok (morisque, dance des Canaries, pavane d'Espagne, les bouffons) is szerepelnek. A számunkra most legjelentősebb csoportot az ún. *branle-ok* képviselik.

Az általa közölt táncanyag arányaiból (23 branle fajtát ír le vagy jellemez, s még többet említ) és megjegyzéseiből világosan kitűnik, hogy a branle a 16. század francia társadalmának még a legátfogóbb, legelterjedtebb táncformája, mely az udvari mulatságokat éppúgy átszövi, mint a polgári vagy paraszti táncéletet. Arbeau műve alapján a középkori lánctánc-kultúra reneszánszban tovább élő formáiról nyerhetünk képet. Ez szinte az egyetlen hiteles és legrészletesebb történeti forrása a régi európai lánctáncoknak.

A branle Arbeaunál — s más szerzőknél is[5] — összefoglaló jellegű, de korántsem teljesen egységes tánckategória. A branle-ok legfontosabb általános vonásaként az oldalt táncolást említi, s így tiszta típusainak a lánckörtáncok tekinthetők, melyeket elsőként mutat be. Később mimikus (branles morgué), jelenetes táncokról is branle-ként beszél.[6] Ezek többsége szintén lánc- vagy körformájú tánc, motívumanyaguk is hasonló, de mimikus, játékos gesztusokkal, páros- vagy szóló tánccal is kiegészülnek, vagy különböző térbeli játékokkal kombinálódnak.[7] Branle-ként ír le néhány kifejezett párostáncot is.[8] A branle fogalomköre tehát elsősorban a lánckörtáncokat és az ezekkel ötvöződött más mimikus-játékos táncformákat, de néha párostáncokat is magában foglal. E kevert sokrétűség következtében tűnnek — a táncok konkrét sajátosságai mellett — éppen a branle-ok a legnépiesebb tánckategóriának az Arbeau által leírt táncok közül.

Arbeau műfaji és tipológiai keveredést mutató branle-fogalomköre kora általános tánctudatát reálisan tükröző hagyományos, de egyben még dinamikus tánckategóriának látszik. Erre bizonyos táncfolklorisztikai analógiák engednek következtetni. A mai kelet- és délkelet-európai tánckultúrák népi tudat-

[3] Arbeau művét rekonstruáló, felhasználó és értékelő munkák közül néhány fontosabb: Dolmetsch, Mabel, 1949; Wood, M., 1956; Taubert, Karl Heinz, 1968; Drabecka, Maria, 1968; 1971; Szentpál Olga, 1964; Borsai Ilona, 1964; Sachs Curt, 1937; Hoerburger Felix, 1965; Thuren, Hjalmar, 1908; Böhme, Franz Magnus, 1886.

[4] Arena, Antonius de, 1536; Caroso, Fabritio, 1605; Mersenne, Marin, 1636.

[5] Lásd részletesen az MGG branle címszavát; Sachs, Curt, 1937. 383—390; Dolmetsch, Mabel, 1949. 55—81.

[6] Arbeau, Thoinot—Beaumont, Cyril, 1925. 130—131.

[7] Pl. Branle de Malte, Branle des Lavandières, Branle des Pois, Branle des Hermites, Branle des Sabots.

[8] Branle de Chandelier, Branle des Chevaux.

ban is számon tartott legfontosabb tánckategóriái ugyanis számos párhuzamot kínálnak a hasonló keveredésekre. Bizonyos régibb táncfajtákra, stílusrétegekre különösen jellemző a branle-okéhoz hasonló műfaji-formai sokrétűség, amikor is tudatilag, névleg (s zenei, motivikai szempontból is) hasonló táncanyagnak férfi, női, vegyes, valamint egyéni, páros és csoportos lánctánc formái élnek egymás mellett, szinte megkülönböztetés nélkül. A Kárpát-medencében ilyen volt a 16—17. században az ún. „hajdútánc" fogalomköre[9], s hasonló vonásokat tükröznek e táncréteg ma is megragadható átalakult maradványai, mint a szlovák odzemok-valašski táncok[10] vagy ennek magyar megfelelője, a kanásztánc-ugrós-legényes tánccsalád.[11] E tánckategóriákban a csoportos (lánc- és körformájú), páros, szóló, játékos, mimikus és eszközös formák férfi, női vagy vegyes előadásban sokrétűen, de még egyetlen fogalomkört alkotva jelennek meg a népi tudatban. A régies kultúrájú Avas-vidéki románság tánckincsében is lényegében egyetlen tánckategória változatait jelentik az azonos zenéjű és motívumkincsű csoportos lánctánc, páros és szóló formák.[12] A bolgárok jellegzetes ritmusú és formakincsű „racsenica" fogalomköre is csoportos, páros és szóló táncformákat foglal össze.[13]

A táncfolklór tanúságai szerint tehát a műfaji-formai kevertség jelensége az illető tánckategória széles körű használatára, hagyományos, régies mivoltára[14] utal, s egyben dinamizmusát, azaz fejlődési, átalakulási képességét is jelzik. Úgy véljük, hogy Arbeau branle-fogalomkörére is jellemzők ezek a vonások.

A branle *táncnév* a francia branler szóból ered, s ez ide-oda lendülést, ingást, lóbálást, rázást jelent. A már korábban — a 12—13. századtól — használatos nemzetközi gyűjtőnév (vö. angol Brawl, olasz Brando, spanyol Bran) a 18. századig él.[15] Arbeau e táncnevet mindig jelzős összetételben használja, mely az egyes típusok és változatok pontosabb, konkrét megjelölését szolgálja. A táncnevek funkcióját külön kiemeli, amikor felhívja tanítványa, Capriol figyelmét, hogy a társaságban a zenészektől a táncot és zenéjét mindig a megfelelő néven kell kérni.[16] A táncnevek magyarázatára többször kitér.[17]

A táncok és táncdallamok megjelölésére szolgáló jelzős szerkezetű összetett nevek a délkelet-európai folklórban máig általánosak. Érdemes azonban a másmás táncműfajokat hordozó, egymástól eltérő kisebb táncdialektusok névhasználati módjai közötti különbségeket is figyelembe venni, s párhuzamot vonni az Arbeau által leírt két legfontosabb táncműfaj névadásában mutatkozó különbségekkel, mégpedig a szóban forgó branle-okéval, valamint a páros gaillarde-okkal.[18]

[9] Martin György, 1964b.
[10] Zálešák, Cyril, 1964; Tóth, Štefan, 1965.
[11] Martin György, 1964b.
[12] Popescu-Judeţ, Gheorghe, 1963; Dance Jakob 1970; Baciu, Gheorghe, 1965. 57—58.
[13] Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958; Conev, Borisz, 1950; Katzarova, Raina, 1975.
[14] A különböző funkciójú táncformák összeolvadása, a műfaji egybemosódás legtöbb esetben a kezdetleges, régies állapot jellemzője. Sachs, Curt, 1937. 182; Bartók Béla, 1924. XII.; Martin György, 1966a. 423—450.
[15] Sachs, Curt, 1937. 383—385; Dolmetsch, Mabel, 1949. 55; Raffé, W. G., 1964. 77. — Figyelemre méltó párhuzam, hogy a branle-hoz hasonló mozgásjellegű magyar leánykörtáncok néhány regionális elnevezése is hasonló jelentést hordoz: a babázás = ringatás), a rëzálás (= riszálás), rözgő (= rázó, ruganyozó) táncnevek.
[16] Arbeau, Thoinot—Beaumont, Cyril, 1925. 119.
[17] Arbeau, Thoinot—Beaumont, Cyril, 1925. 131—132, 135, 126—127.
[18] Arbeau gaillarde-jainak névanyagával kapcsolatban lásd Borsai Ilona, 1964. 152 — 154.

A Kárpátokon túli román — s vele együtt általában a balkáni — tánckultúrában gyakori kéttagú, jelzős névszerkezetek a táncot rendszerint a dallamával együtt jelölik. A név, a tánc és dallam viszonya egy közösségen belül kötött s így a név a táncok és dallamok egyéniségének megkülönböztetésére szolgál.[19] Ez a névhasználati mód teljesen egybevág a branle-okéval.

Az erdélyi névadásban szintén élnek ilyen régies, jelzős névszerkezetek, de már a balkánitól eltérő szerepkörben. Itt ugyanis nem tánc, hanem csupán dallamjelölő szerepük van,[20] éppúgy, mint a gaillarde-oknál.

E lényeges különbséget a branle-ok és a balkáni lánctáncok kötött formája, valamint az erdélyi párostáncok (és férfitáncok) és a gaillarde-ok kötetlen, improvizatív, individuális jellege magyarázza.

Arbeau branle elnevezései a táncnévadás különböző — a foklórban ma is ismert — módjait tükrözik:[21]

1. A táncnévadás alapja gyakran *személynév:* a „feltaláló" táncos vagy zenész neve. Arbeau szerint valamelyik zenész vagy táncos olykor a saját nevét adja a táncnak, s ezt a közösség is elfogadja. A konkrét tánceneveknél azonban már sohasem nevez meg egy bizonyos ismert névadó személyt. Nyilván ezek már régebbi hagyományos, elhomályosult nevek.[22] Ilyenek pl. Branle d'Aridan, Branle de Cassandre, Branle de Charlotte, Branle de Pinagay, Branle de Margueritotte.

2. Másik gyakori típus a földrajzi vagy *helynév*ről (pl. Branle de Avignon, Branle du Haut Barrois, Branle de Champagne, Branle de Bretagne), vagy *népnév*ről (Branle d'Ecossé) való elnevezés, ahonnan a tánc vagy zenéje a közfelfogás szerint származik.[23]

3. A mimikus branle-oknál gyakori a harmadik típus, amikor a tánc valamely jellegzetes *mozgás*áról, motívumáról (Branle Double, Branle Simple), gesztusáról, térformájáról, hangulatáról, tempójáról (Branle Gai) kapja nevét, illetve az ezekhez tapadó analógiás képzettársításból származik (pl. Branle de la Guerre, Branle des Hermites, Branle des Chevaux, Branle des Lavandières).[24]

4. Végül előfordul, hogy a tánc jellemző *eszköz*éről (Branle de Chandelier, Branle de la Torche) vagy viseletdarabról kapja nevét (Branle des Sabots).[25]

A branle-ok Arbeau műve szerint társadalmi és földrajzi értelemben is a legáltalánosabb, közhasználatú táncoknak tűnnek még a 16. századi Franciaországban. Az előkelő udvari ceremóniákon, a városi mulatságokban vagy a

[19] Az összetett táncnevek a balkáni, s ezen belül is a román táncnévadásban a leggyakoribbak. A lánctáncok különböző fajtáinak finomabb megkülönböztetését, pontosabb körülírását szolgálják. Pl. bătuta purceilor (disznópásztorok dobogós tánca), bătuta pe o mîna (dobogós tánc egy kézre), bătuta pe doua mîini (dobogós tánc két kézre), hora la bătai (dobogós körtánc), hora de sărit (ugrós körtánc), hora bătrîneasca (öreges körtánc), hora țăraneasca (parasztos körtánc), hora ciobanului (pásztorok körtánca).

[20] Egy-egy kötetlen szerkezetű páros vagy férfitáncnak több kísérődallama van, s ezek megkülönböztetésére szolgálnak az elnevezések.

[21] Lásd e munka — különböző táncnévadási típusokkal foglalkozó részeit.

[22] Vö. az erdélyi és balkáni táncnévadással. Lajtha László, 1954. 301., 304., 306., 107; Lajtha László, 1955. 391—392; Niculescu, Varrone G. T., 1930; Kallós Zoltán, 1964. 243. — A mai délkelet-európai névadásból néhány román és magyar analógia: Brîul lui Paica, brîul lui Muia, brîul lui Snop, brîul lui Megheș, brîul lui Vladia, Bertóké verbunk, Madarász Ignác verbunkos, Sallai verbunk, Bársony verbunk.

[23] Vö. az erdélyi tánc és tánczenei névadással. Lajtha László, 1954. 306; Lajtha László, 1955. 403—423. — Földrajzi és népnevekre utaló magyar, román és délszláv táncnevek, pl. marosszéki forgatós, vármegyei forgatós, sîrba oltenească, békási ruszka, félolához héjsza, šantavi mad'arac, sremski maďarac, licsko kolo.

[24] Lásd a 21. jegyzetet.

[25] Lásd a hasonló névadási típusokat a magyar táncanyagban. Lugossy Emma, 1956.

falusi parasztság körében egyaránt közkedveltek. A társadalmi és regionális különbségek elsősorban a táncok előadási módját érintik. A parasztok és egyszerűbb emberek a branle ugrós-dobogós formáit járják (Branle de Haut Barrois, Branle de Poitou). A stíluskülönbség azonban nem merev és áthághatatlan, alkalomszerűen is változhat. Az előkelő ifjak és leányok a szabadabb légkörű, fesztelenebb mulatságaikon vagy a maszkás bálokon (masquerade) az ugrálós paraszti formát is járják. A korosztályok szerint is megfigyelhetők stíluskülönbségek: a Branle Double pl. lassú, ünnepélyes, nehézkes, öreges táncforma, a Branle Simple-t főként a fiatal házasok járják, míg a gyors Branle Gai-t és az ugrós branle-okat főleg a fiatalság kedveli.

A korosztályok szerinti változatok és stíluskülönbségek a mai népi táncgyakorlatban is hasonlóképpen jelenkeznek. Kelet-Európában sok helyütt pl. éppen a táncrend első, lassú táncát nevezik „öreges"-nek. Ez a megjelölés egyrészt az öregeknek való lassú tempóra utal, másrészt — s az előzővel összefüggésben — a tánc régies, hagyományos mivoltára. Rendszerint az élő hagyomány egy régibb fázisára vagy előadásmódjára utalnak ezek a nevek. Ilyen pl. a szlovák „starosvetsky", „starodávna", a magyar „öreges csárdás", a román hora bătrîneasca", „ardeleana bătrîneasca" elnevezés.

Bizonyos — különösen a mimikus — branle-ok alkalomhoz kötődnek. Maskarás mulatságokon és táncos vonulással egybekötött alakoskodó farsangi ünnepeken való alkalmazásuk talán régi szertartásos szerepük maradványa.

A kelet-európai népi táncrendben törvényszerűen megfigyelhető, hogy a táncdivat gyors változásai kevésbé hatnak a táncrend elején helyet foglaló táncokra, s az újabb táncok mindig csak a régibbek után kerülnek sorra.[26] A magyaroknál és szlovákoknál még a közelmúltban is sokhelyütt gyakori volt, hogy a leányok körtáncával kezdődött meg a tánc, melyhez a legények kis idő múlva csatlakoztak, majd a körből szakították ki a leányokat párostáncra.

Az északkelet-erdélyi románoknál a táncciklus mindig a De-a lungu (hosszan, lassan) nevű tánccal kezdődik, amelyet régiesebb formájában eleinte láncban összefogódzva, kígyóvonalban tekeregve járnak, s ebből alakul ki a párostánc.[27]

Az erdélyi fejedelmi udvar táncainak egy 17. század végi jellemzése teszi érthetővé azt a meglepő hasonlóságot, ami az Arbeau által leírt régi nyugat-európai és a mai kelet-európai népi táncrend között van. Révérend abbé, XIV. Lajos francia király erdélyi ügyvivője egy magyar főúr (Bethlen Miklós) nevében a következőket írja:[28]

„Toutes nõs danses ne consistent qu'en ce que vous apellez en France les branles au contredanses, chacun se tient par la main, le premier mêne tout la chaine et commence d'abord d'un pas assez sérieux, puis un peu plus gai et ensuite il finit par une espèce de gavotte ou l'on tourne plusieurs fois, l'homme embrassant des deux bras le dame que la feuit, sans sortir néan moinsen tournant du demi-cercle que l'on forme; de sorte que dans une grande salle, il y a eu quelque-fois sept ou huit qui tournent avec leurs dames, pendant que les autres observent exactement la figure du demi-cercle."

A branle Arbeau-nál általában *vegyes táncforma*,[29] melyben a táncosok kötetlen számban vesznek részt. Tulajdonképpen párok fogódznak láncba kézfogással vagy ujjfogással, elöl a férfi, utána jobb kezén a párja, akihez újabb párok

[26] Giurchescu, Anca, 1957.
[27] Pl. a felső-Maros-vidéki és Görgény-völgyi románoknál.
[28] Memoires historiques. Amsterdam 1736. — Réthei Prikkel Marián, 1924. 55.
[29] Egyetlen kivételnek látszik a Branle de Poitou.

csatlakoznak. A vegyes lánc elején így mindig férfi, végén pedig női táncos foglal helyet. Egyes branle-oknál Arbeau nyomatékkal hangsúlyozza egyenlő számú férfi és nő részvételét. Ilyenek pl. a párostánccal ötvözött branle formák.[30] Ez viszont azt sejteti, hogy nem minden branle szükségszerűen ilyen.[31] A Branle de Poitou jellemzésénél falusi női lánctáncra kell gondolnunk, mivel a szerző a táncleírásnál csak leányokat említ.

A kelet-európai és balkáni lánctáncokban a különböző nemű táncosok részvétele némileg eltér a 16. századi branle okétól. A szlovákoknál, oroszoknál és magyaroknál gyakori egynemű női körtánc (koľesko, horovod, karikázó), valamint a Balkánon még sokhelyütt élő, nemek szerint szigorúan elkülönült férfi és női lánctáncok arra utalnak, hogy a néphagyomány olykor régibb állapotot őrzött meg, mint az Arbeau által jellemzett, már kevert, kétnemű forma. A lánctáncok vegyes formájának kialakulása a kelet-európai és balkáni népek körében viszonylag újkeletű, modern jelenség.

A branle formája *nyitott lánc- és zárt körforma* egyaránt lehet, s e két forma szervesen összefügg, mintegy következik egymásból.[32] A tánc kezdetén nyitott branle később, — amikor már mindenki beállt — körré zárul, s az utolsó táncos az elsőhöz kapcsolódik. A táncosok mindig kézfogással kapcsolódnak láncba.

A táncot, különösen a kezdetén, mindig *férfi táncvezető* irányítja. Párja követi őt a láncban, ezután sorakoznak páronként a többiek. A táncvezető egyes branle-okban aktív előtáncos is, akit a többiek utánoznak (pl. Branle de Sabots). Egy mulatság vagy legalábbis egy tánc mindig egyazon táncvezető irányításával zajlik le, leváltása sértés számba menne — hangsúlyozza Arbeau.

Az újabb táncolók mindig a lánc végéhez csatlakoznak, s ez csak nagyritkán történik a lánc megszakítása útján. Az utolsó táncosnő zárt körré alakítja a láncot, kezet fog a táncvezetővel, akinek ezzel további szerepe tulajdonképpen megszűnik.

A branle formájára, menetére és a táncvezető szerepére vonatkozó sajátosságok szinte teljesen megegyeznek a román, bolgár, szerb, horvát, albán és görög horák, horók, kólók és más balkáni lánctáncok vonásaival. A magyar és északi szláv énekes lánctáncokban azonban a zárt kör használata dominál, s így a táncvezető szerepe is jóval kisebb s más természetű.[33] A balkáni és a reneszánsz lánctáncok további közös vonása a lazább, kézfogással kialakított lánc, míg a magyar, szlovák és horvát körtáncok tömöttebb, kis mozgású láncban folynak.

A branle *mozgásiránya* mindig oldalazó, s éppen ez különbözteti meg más táncoktól. Az oldalmozgás előforduló *fajtái* a tiszta lánc-, ill. körformájú branle-okban a következők:

1. Szimmetrikus ingamozgás (balra-jobbra egyforma nagyot haladnak) a leggyakoribb.

2. A haladó ingamozgás szintén általános. A szimmetrikus mozgással való helybentáncolás egyhangúságát Arbeau szerint mindig azzal küszöbölik ki,

[30] Pl. Branle de Malte, Branle des Lavandières, Branle des Pois, Branle des Hermites, Branle des Chevaux.

[31] Főként a legáltalánosabb branle-ok esetében (Branle Double, Simple, Gai) látszik közömbösnek a nemek szerinti azonos számarány.

[32] A mai balkáni lánctáncokban sem egymást kizáró ellentétes, hanem összefüggő formák ezek.

[33] A mai népi gyakorlatban a táncvezetők szerepével, kötelességeivel és jogaival kapcsolatban lásd: Conev, Borisz, 1950. II—III. fejezet; Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 29; Jankovics, Ljubica-Danica, 1964. 9—13; Borbély Jolán, 1962. 142—144.

hogy egyik irányba (balra) nagyobbat vagy többet, másik oldalra (jobbra) pedig kisebbet, vagy kevesebbet lépnek. A branle ingamozgása így mindig balra halad, vagyis a körforgás nap irányú.

3. Egyirányú folyamatos haladás ritkább, de ez is balra halad.

A kör szimmetrikus és haladó ingamozgása minden tárgyalt nép és vidék lánckörtáncaiban előfordul, arányuk és gyakoriságuk azonban eltérő. Az északi szlávoknál a szimmetrikus és haladó ingamozgás ritkább. Szerepük a magyar leánykörtáncokban megnő, s a Balkán felé közeledve a haladó ingamozgás egyre gyakoribbá válik. Arbeau branle-jainak mozgásiránya a déli magyar, a pannóniai és a nyugat-balkáni lánctáncok napirányú, balra haladó körmozgásával egyezik meg. Az egyirányú folyamatos haladás, forgás, viszont mely mind az északi szláv, mind a magyar s részben a balkáni énekes leánykörtáncoknak is fontos eleme, ritka, kivételes jelenség Arbeau branle-jaiban.[34]

A továbbiakban azokat az alakzatokat és formációkat soroljuk fel, melyek a zárt vagy nyílt láncformák eddig ismertetett mozgásainak keretében vagy velük párhuzamosan történnek, illetve azt felbontják vagy módosítják. Ezek a branle-ok kevert típusára, az ún. mimikus branle-okra jellemzőek:

4. A kör szűkítése előre mozgással (Branle de Malte),

5. A lánc időleges megszakítása a kézfogás feloldásával a gesztusok idejére. Az Arbeau által leírt gesztusok a következők: a kezek összeérintése (Branle de Malte), a fej felemelése (Branle de Malte), fenyegető mozdulat (Branle des Lavandières), csípőre tett kéz (Branle des Lavandières), tapsolás (Branle des Lavandières), karkeresztezés és főhajtás (Branle des Hermites). Arbeau hangsúlyozza a gesztusok sokféle lehetőségét és rögtönzött jellegét.

6. A lánc időleges megszakítása magánforgóval (Branle de Malte, Branle des Hermites, Branle des Chevaux, Branle de la Montarde).

7. A láncból magánforgóval egyenként kiváló táncosok új láncot képeznek (Branle de la Montarde).

8. Sövényfonás[35] (Branle de la Montarde, Branle de la Haye).

A lánctánc párostánccal való ötvöződése a következő formákban történik:

9. Kétszólamúság, kánonszerű mozgás: Egyik táncos áll, míg a párja mozog, majd megfordítva (Branle des Pois, Branle des Sabots, Branle des Chevaux, Branle des Lavandières).

10. A nő forgatása, ugratása (Branle de l'Official).[36]

11. Egy pár kiválik a láncból, külön táncol, s csók, majd párcsere következik (Gavotte).[37]

Az 5—11. sz. branle-mozzanatok mindegyike ismert a kelet- és délkelet-európai táncokban, párválasztó társasjátékokban és gyermekjátékokban. Ezek azonban már nem a lánctáncok szó szoros értelemben vett tiszta típusai, hanem a párostáncokkal kombinált, átmeneti formák. Arbeau branle kategóriája tehát a lánctáncok átalakulásának, fejlődésének egyik fő irányára is tanulságos példákat szolgáltat.

[34] Ez feltehetően a forgós párostáncok hatására válik a lánctáncok egyik fontos alkatrészévé. Arbeau branle-jaiban és a balkáni lánctáncokban még nem játszik számottevő szerepet.

[35] A sorbanálló, de egymással páronként szembeforduló táncosok hol egymás jobb, hol egymás bal oldalával érintkezve és összekarolva haladnak ellentétes irányba, mintegy mozgó sövényt képezve.

[36] Ez a mozdulat az Arbeau által leírt La Volte nevű forgós párostánc fő motívuma. Arbeau, Thoinot—Beaumont, Cyril, 1925. 104.

[37] Nem azonos a hasonló nevű, 19. századi párostánccal.

A branle motívumkincse jóval egyszerűbb és egységesebb, mint a többi táncé, melyet Arbeau leír.[38] A leggyakoribb branle motívumok a következők:

1. Kétlépéses motívum (Branle Double): ingamozgással vagy haladó ingamozgással párosul, minden branle-ban előfordul (593—594. mot.). A legáltalánosabb branle-ok (Branle Double, Branle Commun) szinte egyedüli sorozatban szimmetrikusan ismételt alkotó eleme. A fejlettebb, bonyolultabb változatokban ez az alapmotívum más közbeékelt lépésekkel is kombinálódik. A lassabb változatokban lépő, a gyorsabbakban pedig ugró formában fordul elő (596. mot.). Ritmusa általában: 𝅗𝅥𝅗𝅥 / 𝅗𝅥𝅗𝅥, ritkábban ♩ ♩ ♩ ♩ (Branle d'Aridan, 597. mot.), elaprózott formája 𝅗𝅥𝅗𝅥 / 𝅗𝅥𝅗𝅥𝅗𝅥𝅗𝅥 (Branle Double 595. mot.).

A plasztikai variálódás főként a motívum 4. fázisát érinti. Mellé záró általános formája mellett előre — (Branle de Bourgogne, Branle du Haut Barrois, Branle d'Aridan) és keresztbe lendítő (Branle d'Ecosse) formái fordulnak elő (596—599. mot.). A mimikus és páros branle-okban néha előre haladó (Branle de la Haye, Branle de Chandelier, 600. mot.) és forgó-dobogó változata is előfordul (Branle des Chevaux, 601. mot.).

2. A branle-ok másik alapmotívuma a balra haladó ingamozgást eredményező Branle Simple (Fär-Öer lépés): balra kettős és jobbra egyes lépés összetétele. A táncrend második tánca — neve ugyancsak Branle Simple — csupán ebből a motívumból áll. Más branle-okban elsősorban átvezető, kiegészítő szerepe van (Branle de Malte, Branle d'Ecossé). A motívum 4. és 6. fázisa mellézáró (Branle Simple) vagy előre keresztező formában (Branle d'Ecossé) fordul elő. Ritmusa: 𝅗𝅥𝅗𝅥 / 𝅗𝅥𝅗𝅥 / 𝅗𝅥𝅗𝅥 elaprózott változata 𝅗𝅥𝅗𝅥 / 𝅗𝅥𝅗𝅥 / 𝅗𝅥𝅗𝅥𝅗𝅥𝅗𝅥 (602—604. mot.).

Itt kell érintenünk a motívumok metrikai-ritmikai átértékelését, mely az egyik legfontosabb jelenség Arbeau branle-jaiban. Ugyanazon motívum páros (4/4) és páratlan (3/4) ritmusban is előfordul. Éppen a szóban forgó Fär-Öer lépést közli Arbeau különböző ütemű és ritmusú változatokban (602—607. mot.).

Branle Simple	¢ 𝅗𝅥 𝅗𝅥 | 𝅗𝅥 𝅗𝅥 | 𝅗𝅥 𝅗𝅥	(602—603. mot.)
Branle Gai	3 𝅗𝅥 𝅗𝅥 𝅗𝅥 | 𝅗𝅥.	(605. mot.)
Branle de Poitou	3 𝅗𝅥 𝅗𝅥 | 𝅗𝅥. | 𝅗𝅥.	(606. mot.)
ua. elaprózva	3 𝅗𝅥 𝅗𝅥 | 𝅗𝅥 𝅗𝅥 | 𝅗𝅥.	(607. mot.)

A ritmikai átértékelés másik formája az egyszerű gyorsulás (𝅗𝅥𝅗𝅥 / 𝅗𝅥𝅗𝅥 → 𝅗𝅥𝅗𝅥𝅗𝅥𝅗𝅥) főként zárásoknál fordul elő (Branle d'Aridan, 597. mot. és a 622. táncpélda 9—14. üteme).

A ritmikai aprózás leggyakoribb lehetőségeire [𝅗𝅥𝅗𝅥 → 𝅗𝅥𝅗𝅥𝅗𝅥𝅗𝅥) Arbeau külön felhívja a figyelmet. A kettős- és a Fär-Öer lépés utolsó tagját szokták elaprózni (595., 604. mot.), de tetszés szerint alkalmazható a táncosok ügyességétől függően. Ez is elsősorban a zárásoknál gyakori.

A Branle Simple-el azonos Fär-Öer lépés gyakoriságára a magyar és balkáni lánckörtáncokban több ízben részletesen kitértünk. A mai kelet- és délkelet-európai lánctáncok hasonló alapmotívumának metrikai-ritmikai változatai azonos módon képződnek, mint a branle-okban, de ezeknél jóval gazdagabb, többféle proporcionális lehetőséget tartalmaznak, mégpedig az aszimmetrikus ritmusok irányában.

[38] A gaillarde teljes rekonstruált motívumkincsét lásd: Szentpál Olga, 1964.

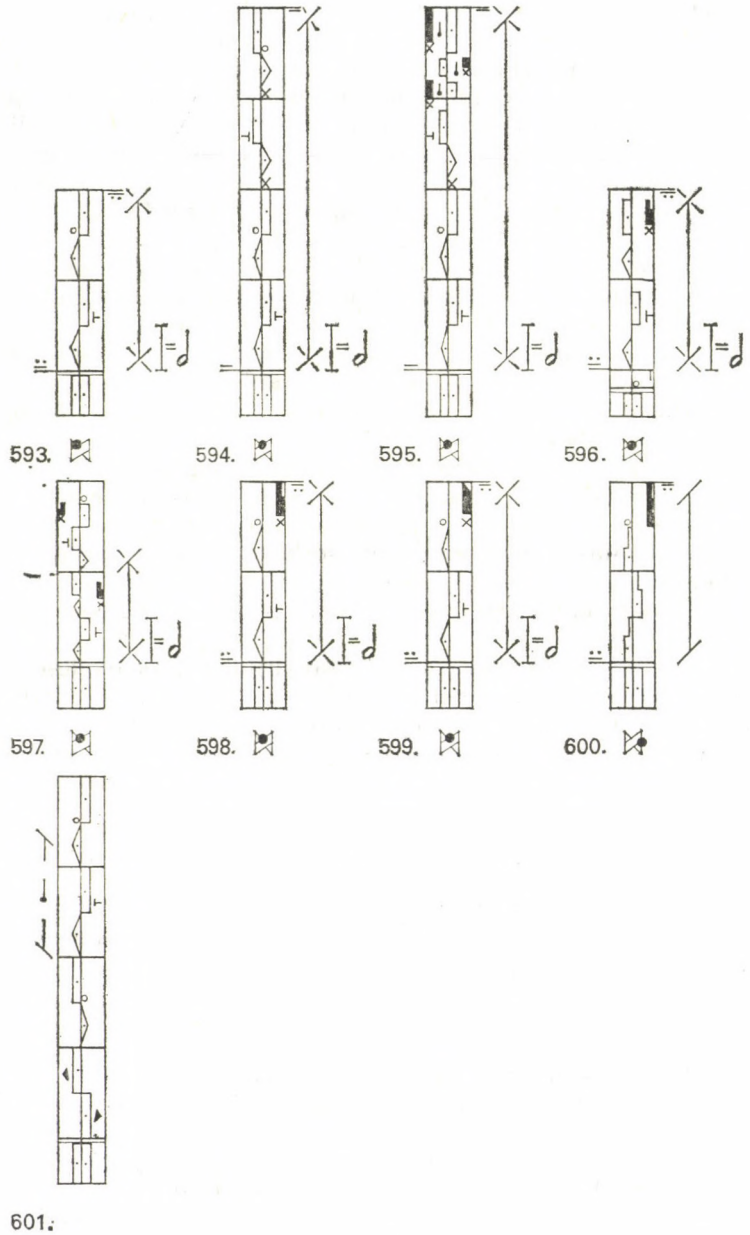

3. Az egylépéses motívum (Simple) önmagában, sorozatban ismételve nem fordul elő, csak összetételben (l. az előbbi motívumfajta utolsó két fázisát) vagy más motívumok közé ékelve, mintegy ritmikai kiegészítésként vagy pedig a mozgás irányát balra segítő, köztes elemként. A kísérő dallamok ütembeosztásának megfelelően különböző mennyiségben ékelődhetnek közbe: egyszer (Branle de Cassandre), kétszer (Branle de la Guerre, Sabots, Haye, Lavandières, d'Ecossé), háromszor (Branle d'Aridan). Hasonló szerepet tölt be rokona a

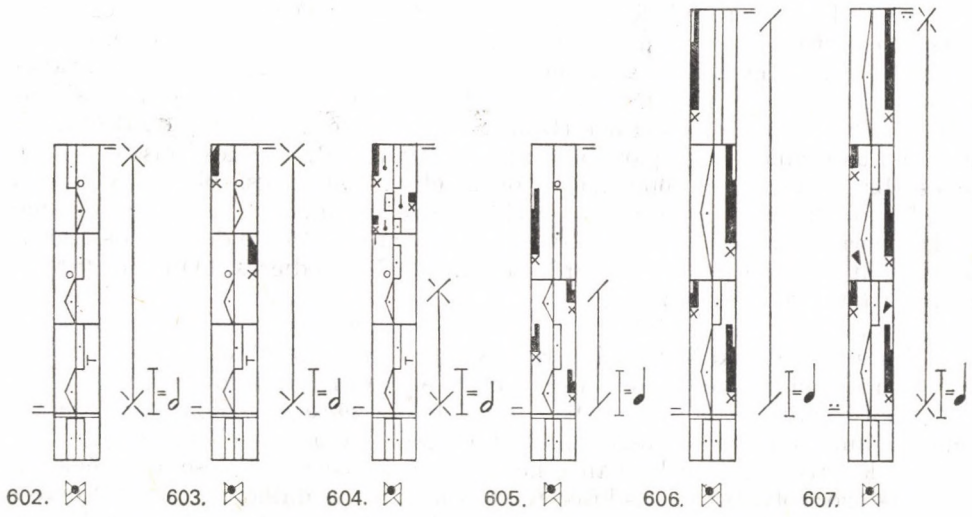

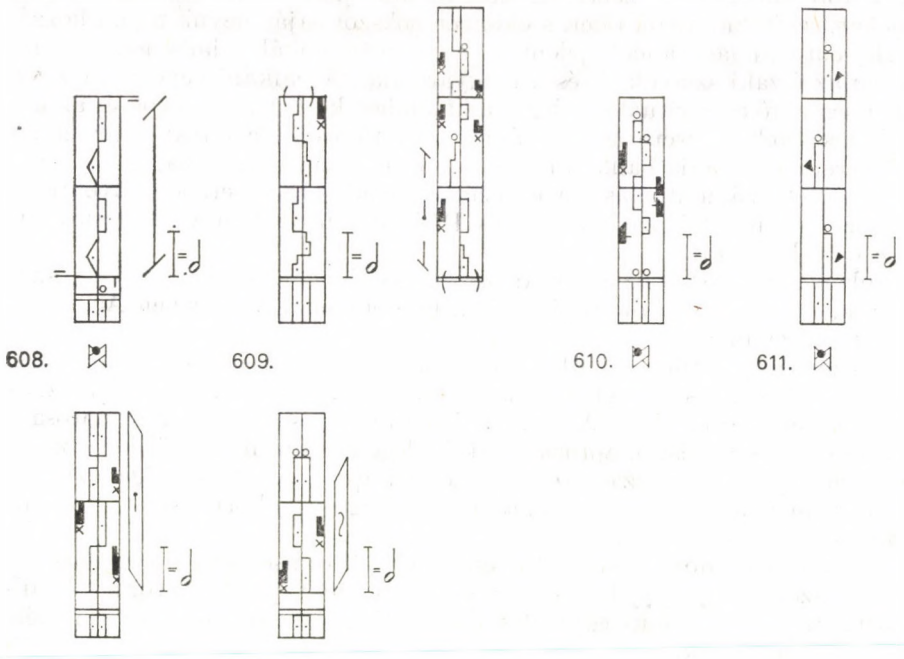

„Grue" vagy a „Pied en l'air", mely szintén egyszer (Branle de Pinagay), kétszer (Branle de Charlotte, d'Aridan) vagy háromszor (Branle de Pinagay) ismétlődve ékelődik más motívumok közé. (Lásd a 618—620., 623—624. táncpéldákat.)

4. A nyitó-záró balra haladó egylépés (608. motívum) ugró formában fordul elő a gyorsabb branle-okban (Branle de la Montarde, Branle de l'Official).

5. Végül külön soroljuk fel a fejlettebb táncváltozatok különleges, egyszer-egyszer előforduló motívumait (609—613. mot.). Ezek nem alkotnak egynemű csoportot, szinte mindegyikük eltér egymástól. (Lásd a 620—22. és 625. táncpéldát.) Figyelemre méltók az 5- és 7-ütemes motívumok, melyek a sajátos kísérő dallamaikhoz illeszkednek (Branle de Charlotte és Trichory de Bretagne) A mimikus branle-okban pároslábú ugró motívum (Branle des Pois) és sasszé lépés (Branle de Malte, 609. mot.) fordul elő. A tánc legszebb motívumai a záró formulák: ritmikai aprózásokat (Branle de Malte), záró ugrásokat (Branle de la Guerre, Branle d'Ecossé, Gavotte), toppantást (Branle des Sabots), záróforgásokat (Branle de la Montarde, Hermites, Lavandières, l'Official) tartalmaznak (609—613. mot.).

Arbeau branle-jait — különös módon — csak hangszeres *táncdallamok* kísérik. Nincs utalás vokális formájukra, pedig a korábbi források alapján a lánctáncok még többnyire énekes kíséretűek.[39] Arbeau hangsúlyozza ugyan, hogy a jó táncos mindig dalol magában, de dalszövegekre még közvetett utalást sem találunk, mint pl. a basse dance-ok és gaillarde-ok esetében.[40] Úgy tűnik, hogy a lánctáncoknál e korban a hangszeres tánczene fejlődése már végképp háttérbe szorította az énekes kíséretet.[41] A hangszeres dallamok számontartása éppúgy névről történik, mint a táncnál.[42] (Lásd fentebb táncnévadásról szóló részt.) A hagyományos neveket a zenészek és táncosok egyaránt ismerik, maguk adnak újabb neveket. A zenészek maguk alkotják, alakítják, variálják a dallamokat, szvitekké fűzik őket, s eközben sokszor saját nevük tapad hozzá.

A kelet-európai lánctáncok jelentős részét még vokális dallamok kísérik, különösen az északi szlávoknál és a magyaroknál. A balkáni népeknél (szerb, horvát, bolgár) főleg a rituális jellegű, alkalomhoz kötött női táncok és az ún. sétáló kólók énekes kíséretűek, a lánctáncok többsége azonban már hangszeres kíséretű. Románia balkáni részén az utóbbi szinte kizárólagos. A hangszeres dallamok számontartása, a tánczenei névadás tekintetében következetes párhuzamok mutatkoznak Kelet- és Délkelet-Európában az Arbeau által jellemzett gyakorlattal.

A branle-ok esetében is az e korban szokásos dob és furulya együttessel számolhatunk, mint a basse dance és gaillarde esetében, de egy ízben Arbeau a hegedűt is megemlíti.[43]

A dobritmus adja a tánc és dallam metrumát. Ez a párosütemű branle-oknál ♩♩ / ♩♩. A táncmozgás alapértékei a metrumot követik. A dallammozgás ugyanakkor rendszerint ♩-es. A dallam ritmusát kevés tánc követi pontosan. Ritmikai osztódás (divisio), aprózás csak időlegesen fordul elő, főként a zárásoknál. Arbeau hangsúlyozza a tetszés szerinti aprózások lehetőségét a táncban, s ha nem is ad állandó példákat rá, tényleges gyakoriságukat nyilvánvalóvá teszi.

A 3/4-es branle-ok dobritmusa feltehetően a basse danse és a gaillarde kíséret ritmusával azonos: ♩♩ | ♩♩♩.[44] A dallamritmus viszont ♩♩♩ | ♩♩ (volta — gaillarde ritmus). A táncritmus egyiket sem követi, hanem önálló, harmadik féle ritmusával kapcsolódik.

[39] Sachs, Curt, 1937. 285; Nettl, Paul, 1962. 32, 38—39.
[40] Borsai Ilona, 1964.
[41] Az 1551-ből származó Tielman Susato féle táncgyűjteményben pl. a branle-oknál már szintén nem szerepel szöveges utalás, míg pl. a Basse danssen-oknál, Pavane-oknál és Gaillarde-oknál ugyanakkor gyakori. Susato, Tielman, 1551.
[42] Szabolcsi Bence, 1959. 105—106.
[43] Arbeau, Thoinot—Beaumont, Cyril, 1925. 120.
[44] Arbeau, Thoinot—Beaumont, Cyril, 1925. 61—62; Borsai Ilona, 1964. 153.

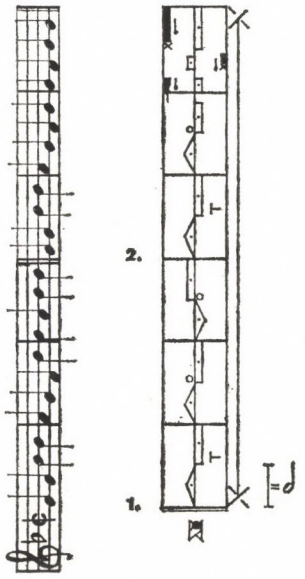

615.

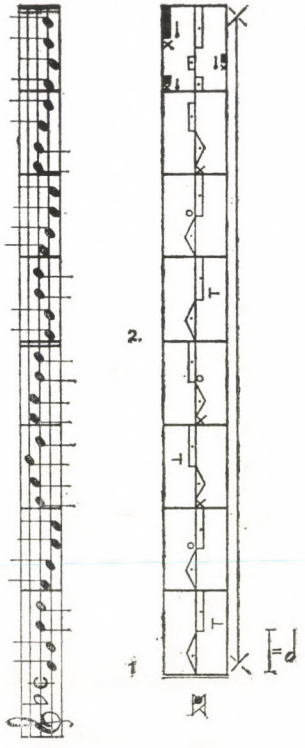

614.

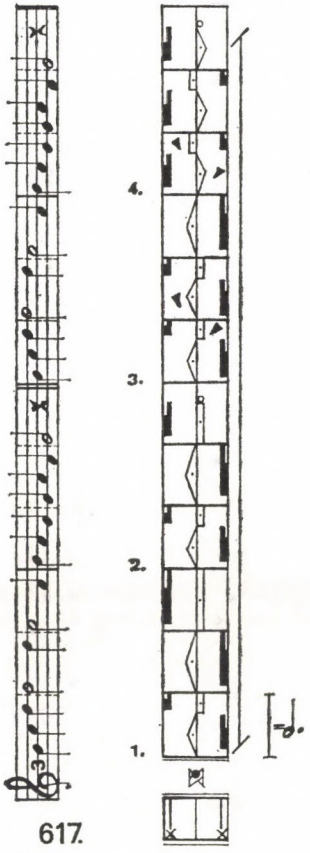

617.

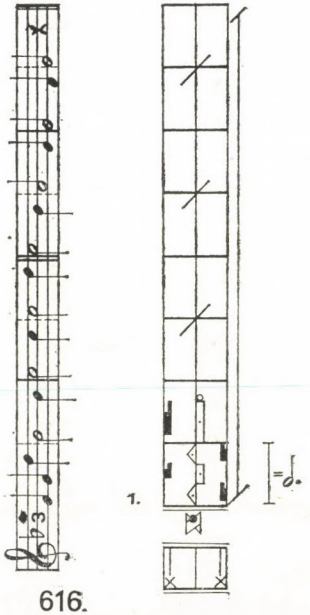

616.

618.

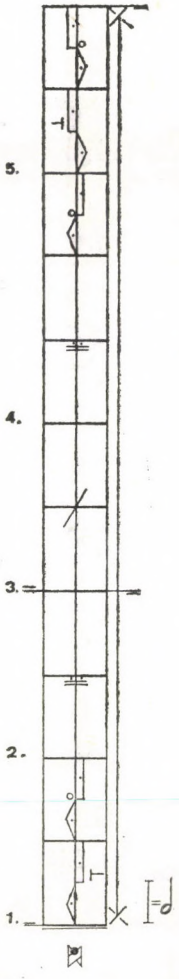

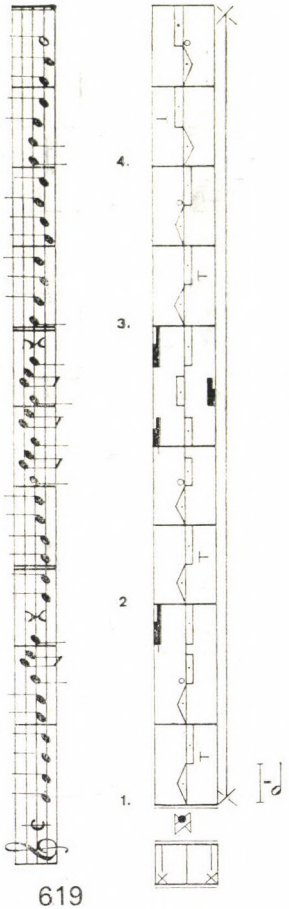

619

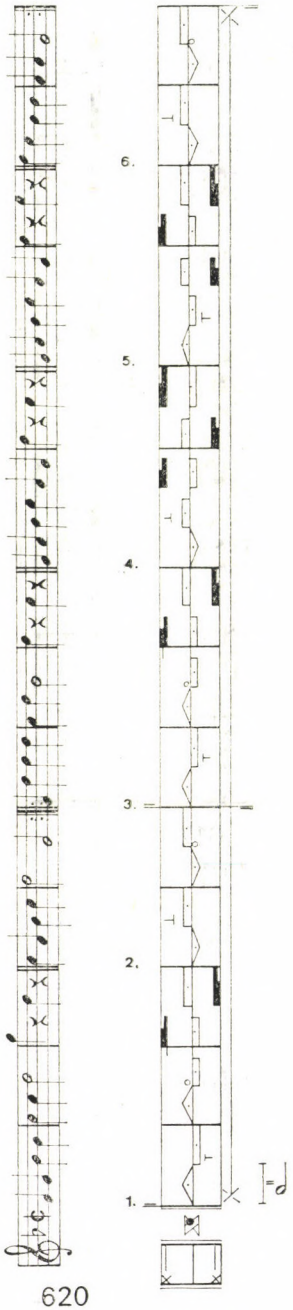

620

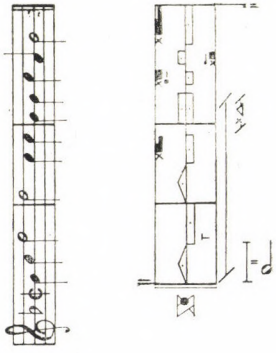

621.

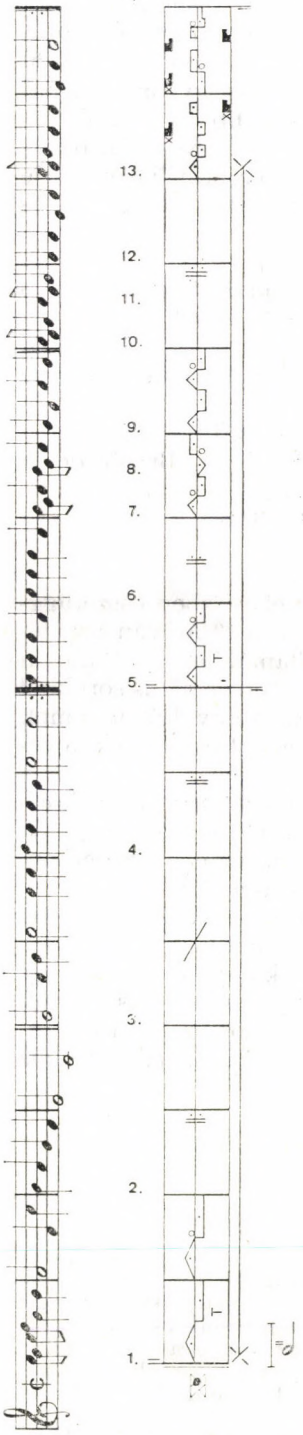

622.

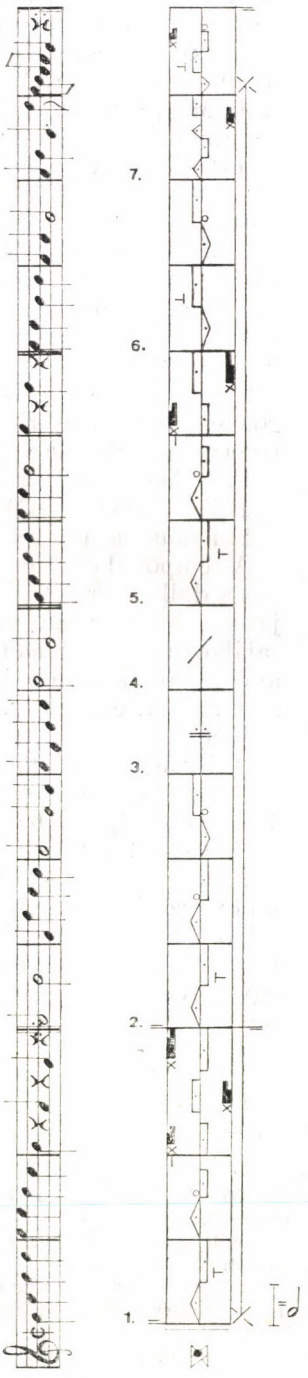

623.

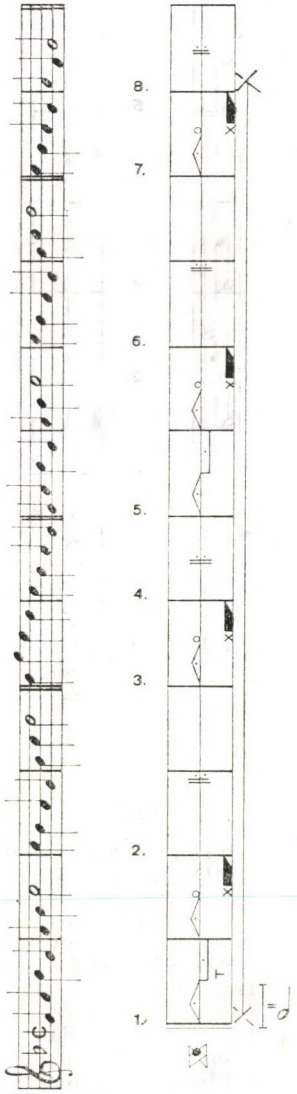

624.

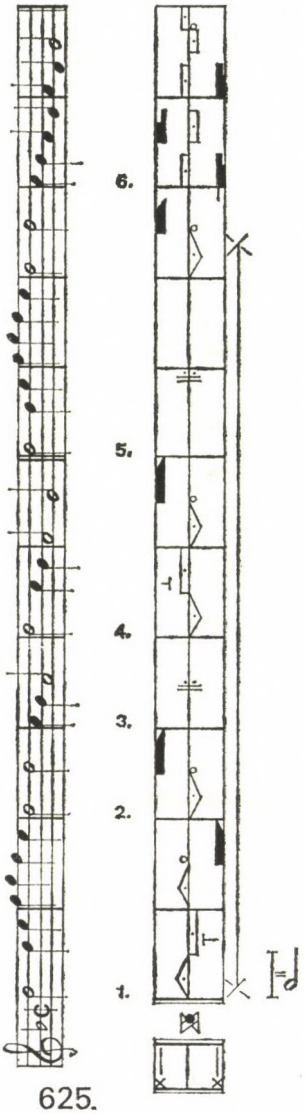

625.

A különböző fajta branle-ok tempóját csak hozzávetőlegesen lehet meghatározni.[45] Arbeau a kettes és hármas ütemű branle-ok csoportjain belül tempókülönbségekre is felhívja a figyelmet. A páros üteműeknél lassú és gyorsabb tempókról beszél. Megjegyzései, valamint az egyes táncok és dallamok, továbbá ezek táncrendbéli sorrendje alapján többféle tempóváltozatra következtethetünk:

Páros ütemű branle-ok (4/4):

1. lassú, ünnepélyes tempójú a Branle Double vagy Branle Commun ♩ = 56, 63.[46]

2. valamivel gyorsabbak: a Branle Simple, a Branle de la Montarde és a Trichory de Bretagne ♩ = 69, 76.[47]

3. gyors, élénk ugrós táncok a Branle de Bourgogne, Branle de Haut Barrois, a Branle de la Guerre, és a Branle d'Official ♩ = 90, 96.[48]

Páratlan ütemű branle-ok (3/4):

1. Branle Gai 𝅗𝅥. = 66

2. Branle de Poitou 𝅗𝅥. = 69.[49]

A tempóval és ütemnemmel részben összefügghet a dallamsorok ütemszáma is.[50] Arbeau branlejaiban izopódikus táncdallamokkal gyakrabban találkozunk,[51] de jelentős a heteropódikus sorokból álló dallamok száma is.[52] Az ütemváltó dallamok sem ritkák, ezekben 4/4-es és 6/4-es ütemek keverednek.[53]

A dallamokban előforduló sortípusok a gyakoriság sorrendjében: tetrapódia 15 esetben, dipódia 7 esetben, tripódia 6 esetben, pentapódia 2 esetben, hexapódia 1 esetben tapasztalható.[54]

A különböző tempók, ütemnemek és sortípusok különböző fajta branle-okat jelentenek mind zenei, mind táncszempontból.[55] Ezek egymással mintegy proporciós viszonyban vannak, s egymásutánjuk egy folyamatos, fokozódó felépítésű, ritmikailag-metrikailag változatos táncfűzért, ciklust hoz létre.

[45] A tempó meghatározások Dolmetsch, Mabel, 1949. munkája alapján.
[46] Dolmetsch, Mabel, 1959. 58, 73.
[47] Dolmetsch, Mabel, 1949. 60, 66, 75.
[48] Dolmetsch, Mabel, 1949. 62, 78–79, 81.
[49] Dolmetsch, Mabel, 1949. 62, 70; Borsai Ilona, 1964. 155.
[50] A proporciós tánczenei gyakorlatban nemcsak az ütemfajta és tempó, hanem az ütemek száma is gyakran megváltozik egyazon dallam ritmikai átalakításakor.
[51] Izopódikus dallamok: Branle Double (lásd a 614. sz. tánc dallamát), Branle Simple (lásd a 615. sz. tánc dallamát), Branle Gai (616. sz. tánc dallama), Branle de Bourgogne, Branle de Haut Barrois, Branle de Guerre (622. sz. tánc dallama), Branle de Poitou (617. sz. tánc dallama), Branle d'Ecossé 1. (624. sz. tánc dallama), Branle des Pois, Branle des Hermites, Branle des Chevaux (164. dallampélda), Branle de Haye, Branle d'Official, Gavottes.
[52] Heteropódikus dallamok: Branle de Cassandre (618. sz. tánc dallama), Branle de Pinagay (619. sz. tánc dallamra), Branle de Charlotte (620. sz. tánc dallama), Branle

Az ún. proporciós módszer — a metrikai-ritmikai variálás ugyanazon dallamanyagból — már a középkorban kialakult hangszeres tánczenei gyakorlat, amelyet elméletileg is többen kidolgoztak.[56] A ritmikai variálás e tudatosan alkalmazott formái, a metrikai-ritmikai két, illetve háromértelműség kiaknázása általában jellemző a középkori és reneszánsz tánczenére. Ez a gyakorlat a táncban és zenében együttesen, szoros egységben érvényesült.[57] A branle motívumok ritmikai átértékelésére fentebb már utaltunk. Arbeau branle-jai, dallam- és táncközlései együttesen klasszikus példáit nyújtják ennek a más forrásokban csak részlegesen, példák nélkül, csupán elméletileg megmagyarázott, s csak több forrásból együttesen kikövetkeztethető gyakorlatnak.

Arbeau három, illetőleg négyféle branle szabályszerű, következetes füzéréről beszél,[58] a Branle Double, a Branle Simple, a Branle Gai és a Branle Bourgogne sorozatáról, melyek minden táncmulatság elején szerepelnek. Az első háromnál világosan kitűnik, hogy az egymásután következő táncok és dallamok egymásnak proporciós változatai. Ugyanazon dallam metrikailag, ritmikailag variált formáiból épül fel a táncsorozat: a 4/4-es tetrapódikus dallamot 4/4-es tripódikus, majd 3/4-es dipódikus változata követi. (Lásd a 614—616. táncpéldát.) A dallam ritmikai szkémája a következőképpen alakul át:

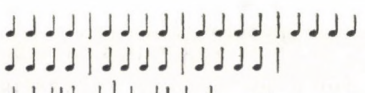

A tánc is ennek megfelelően alakul: a 4 × 4/4-es Branle Double lépést a 3/2-es (2+2+2) Branle Simple lépés követi, majd a 6/4-es (3+3) Branle Simple lépés zárja le:

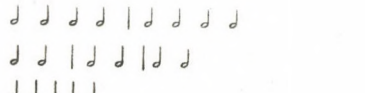

Másfajta, további proporciós variálódást jelent a fentiekhez képest a Branle de Poitou a 3/4-es ütemfajtán belül (617. táncpélda). Dallamilag 3/4-es tripódiáról van szó, a Branle Gai dipódiájával szemben. A rugalmas Branle Simple lépés ehhez is alkalmazkodik:

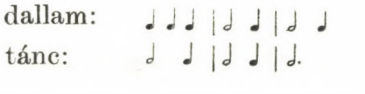

d'Aridan (623. sz. tánc dallama), Branle d'Ecosse 2. (625. sz. tánc dallama), Trihory de Bretagne (621. sz. tánc dallama), Branle de Malte (161. dallampélda), Branle des Lavandières (162. dallampélda), Branle de Chandelier (165. dallampélda), Branle des Sabots (163. dallampélda), Branle de la Montarde.

[53] Pl. Branle de Charlotte, Branle d'Aridan, Trichory de Bretagne, Branle des Sabots.

[54] A szóban forgó dallamokat lásd Arbeau Thoinot-Beaumont Cyril, 1925. 113—147. l.

[55] Vö. pl. a román lánctánc „brîul pe opt" (= „nyolcas" = tetrapodikus lassú) és „brîul pe sașe" (= „hatos" = tripodikus gyorsabb) változatok hasonló különbségével. Popescu-Județ, Gheorghe, 1957.

[56] Sachs, Curt, 1953. 205—216.

[57] Martin György, 1968c.

[58] Arbeau, Thoinot—Beaumont, Cyril, 1925. 112—113. — Ezt más korabeli szerzők is alátámasztják, Sachs Curt, 1937. 384—385.

A Branle Simple—Fär-Öer lépés így tehát a következő háromféle proporciós ritmus-alakban használatos: 2+2+2 — 3+3 — 3+3+3

E három egymás melletti, -utáni példa ismeretében természetesnek tarthatjuk, hogy ez a variálásmód nemcsak egymás után következő tételek, külön táncok és dallamaik esetében jelentkezik, hanem egyetlen dallamon vagy táncon belül is feltűnhet, mégpedig ütemváltás, ill. heteropódia formájában.[59] Ez tulajdonképpen a proporciós gyakorlat egy dallamon-táncon belüli alkalmazását jelenti. A tánc Arbeau branle-jai esetében a dallami változást törvényszerűen követi. A proporciós módszer lehet a magyarázata a feltűnően sok heteropódikus és taktusváltó dallamnak és motívumsornak.

A legáltalánosabb hármas proporciós fűzér,[60] — azaz kis szvit-forma mellett —, amely a lassú páros és gyors páratlan táncpár továbbfejlesztése a közbülső tripódia által, Arbeau-nál a későbbi szvit-zene kialakulását már jelző hosszabb tánc-szvitekre is találunk utalásokat. Előadása szerint ezek helyi jellegű alkalmi képződmények ugyan, de mégis meghatározott rendbe csoportosuló dallamokról és táncokról van szó. Ezek közül Arbeau többet meg is nevez,[61] és jónéhány szvitnek egy-egy táncát közli, néha kettőt is. A proporciós gyakorlat érvényesülését ezeknél bizonyos mértékig ismét megfigyelhetjük.[62]

Az Arbeau branle-jainál tapasztalható proporciós tánczenei és táncgyakorlat nyomai még számos kelet- és délkelet-európai táncfajtában jelentkeznek,[63] így az archaikus lánctáncokban is. A proporciós ritmikai változatpárokat olykor a körtáncok egymástól már különvált regionális változataiban, de gyakran egy helyen, egy táncfolyamatban, egymást követő táncrészek lépés és dallamanyagában is fellelhetjük.[64] A kelet- és délkelet-európai körtáncokban tapasztalható ritmikai többalakúság azonban nemcsak az Arbeau branle-jaiban érvényesülő proporciós eljárás mechanizmusának eseteit foglalja magában, hanem kibővül a nyugat-európai történeti tánczenei emlékekből már nem tükröződő aszimmetrikus ritmusok lehetőségeivel is[65]

A branle-dallamok szerkezeti felépítése változatos, sokféle. Az előforduló formák közül (AABA, AABC, ABAB, ABCC, ABCD, AABCD, AABBCC) a leggyakoribbat emeljük ki: a két periódusból felépülő A Av B Bv formát, amely az egész középkori és reneszánsz hangszeres tánczenében rendkívül gyakori.[66] A ritmusfajták közül legnagyobb szerepe az ún. vágáns vagy kolomejka ritmusnak van.[67]

Végül a *tánc* általános *szerkezeti sajátosságai* a következők: a branle kötött szerkezetű táncforma. A láncba való összekapcsolódás szükségszerű kötöttsé-

[59] Hoerburger Felix, 1956.

[60] Vö. a magyar táncok sokat emlegetett, s néhol máig megőrzött hármas szerkezetével.

[61] Arbeau, Thoinot—Beaumont, Cyril, 1925. 120.

[62] Vö. pl. a 624. és 625. sz. Branle d'Ecossé szvit-részlet dallami és táncbéli szerkezetét. A 624. hatütemes sorokból álló izopodikus dallamot a 625. 6 és 5-ütemes sorokból álló heteropodikus dallam követi. Az első tánc egyszerűbb, a második bonyolultabb szerkezetű, élénkebb hatású, noha ugyanazt a motívumanyagot használja fel.

[63] Martin György, 1968a; 1968c; 1972.

[64] Lásd e munka 44., 71., 78., 96., 149., 169., 172., 197., 205., 225., 256., 266., 296., 307—309. oldalait.

[65] Lásd e munka 45., 79., 85., 96., 288., 296., 304., 307—309. oldalait.

[66] Vö. e dallamszerkezet gyakoriságát a kelet-európai hangszeres népi tánczene dallamaival. Bartók Béla, 1934; 1924. LXIV; Lajtha László, 1954; 1955.

[67] Lásd a 164—165. dallampéldát, 622. táncpéldát, továbbá: a Branle des Pois, Branle des Hermites, Branle de la Haye, Gavottes. — Szabolcsi Bence, 1959. 157; 1953, 743; Kodály Zoltán, 1952. 43; Bartók Béla, 1924. LXIII; Vargyas Lajos, 1952. 68.

161. Branle de Malte

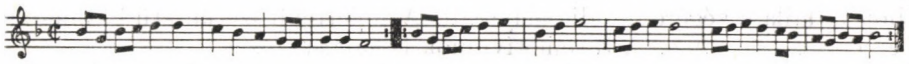

162. Branle des Lavandiéres

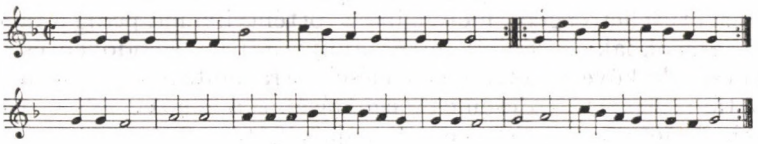

163. Branle des Sabots

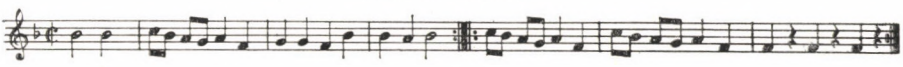

164. Branle des Chevaux

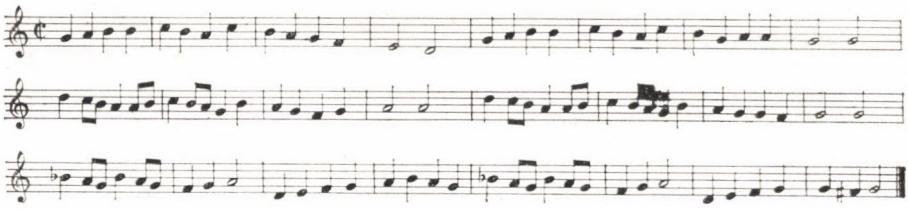

165. Branle de la Torche

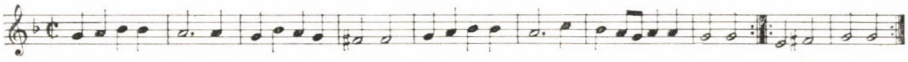

get okoz, megköveteli a táncosok egymáshoz való alkalmazkodását, különben a táncforma felbomlik. Arbeau mindig a tánc kötött vázát adja meg, de több ízben utal az egyéni leleménytől, tehetségtől és kedvtől függő rögtönzési lehetőségekre is. Ez azonban csupán egyes motívumok vagy motívum-részletek ritmikai aprózására vonatkozik, de sohasem érinti a tánc motívumnál nagyobb szerkezeti egységeit, s magát a tánc tagolását.[68] Hasonlóképpen a mimikus branle-ok szabadon variálható gesztusai — amelyeket gyakran a táncvezető rögtönzése irányít — sem bontják meg a tánc szilárd szerkezeti vázát, kötött formája lényegében megmarad.

A motívumsorok terjedelme mindig kötött, s szigorúan illeszkedik a zene egységeihez.[69] Az előforduló ütemtörések, a tánc és zene párhuzamának idő-

[68] A mai népi lánctáncokban tapasztalható rögtönzés is hasonló keretekben mozog.
[69] A mai balkáni lánctáncokban igen gyakori, hogy a kötött szerkezetű, állandó terjedelmű motívumsor nem felel meg a zenei egységek terjedelmének. Ilyenkor nyilvánvalóan a dallam és tánc másodlagos kapcsolatáról lehet szó. Katzarova Raina, 1960; Hoerburger Felix, 1960; Balaci Emanuela, 1965.

leges megbomlása pedig szinte tudatos ritmikai gazdagító törekvés eredményének tűnik.[70] A tánc és zene egysége ugyanis a dallamsor, a periódus, vagy legalábbis a dallam végére mindig helyreáll. A fejlettebb szerkezetű branle-ok esetében ezt az összhangot a zárómotívumok is hangsúlyozzák.

A 16. századi francia branle-ok és a mai kelet-európai lánctáncok párhuzamos vonásai felhívják a figyelmet a tánctörténeti források és a folklorisztikai anyag együttes, sokszor egymást magyarázó értelmezésének még eléggé ki nem aknázott lehetőségére, mely mind a történeti, mind pedig a táncfolklorisztikai kutatásoknak új lendületet és irányt adhat. Az időben és földrajzilag is távol eső, de következetes megfelelések arra mutatnak, hogy az egyetemes európai tánctörténet kérdéseinek megoldásához a nemzeti folklór-táncok közös gyökereinek feltárása jelentősen hozzájárulhat.

[70] Lásd ugyanezt a jelenséget a gaillarde-ban: Szentpál Olga, 1964; továbbá a magyar néptáncokban: Martin György, 1967b.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az európai középkor uralkodó táncformáját, az énekes, ill. hangszeres kíséretű lánckörtáncot az újkori párostánc-divatok hullámai néhány régies peremterület kivételével (Fär-Öer szigetek, Balkán, Kelet-Európa) már korán kiszorították. A Kárpát-medence népeinél — különösen a magyarok, szlovákok, s részben az erdélyi románok körében — az *énekes leánykörtáncok* képviselik e régi táncforma maradványait. A paraszti táncélet perifériáján (vagy a gyermekjátékok közé szorulva) olyan elemi, archaikus sajátosságokat őriztek meg, amelyeknek elsősorban a balkáni népek gazdag lánctánc-kultúrájában találhatók párhuzamai.

A magyar *tánctörténet emlékei* között a női körtáncra vonatkozó adatok száma — más táncfajtákhoz képest — csekély. Ennek magyarázata talán az, hogy a párostánc-divatok hullámai már korán a táncélet mezsgyéjére szorították a régi lánckörtáncokat, s így a figyelem más, feltűnőbb táncok felé fordult. A külföldi utazók elsősorban a török elleni küzdelem során kivirágzó virtuóz fegyvertáncokról (hajdútánc) emlékeznek meg, protestáns prédikátoraink pejoratív érdeklődését pedig inkább a párostáncok kötik le. Néhány szűkszavú említés, szótári adat azonban kétségkívül utal az énekszóra járt női körtánc létezésére a magyar nép körében a 16. és 19. század között is. E táncok széles körű elterjedése végül is csak a 20. századi néprajzi kutatások nyomán vált nyilvánvalóvá.

1. Az énekes női körtánc a magyar nyelvterületen *ma részlegesen elterjedt.* Minden falura kiterjedő, összefüggő általános divatjával csak a magyar nyelvterület északi felén, valamint a Dél-Dunántúlon és a Duna mentén találkozunk. A nyelvterület más részein viszont ritka, szórványos jelenség (Nyugat-Dunántúl, Kisalföld, Alföld, Erdély). [Lásd az I. sz. térképet a 26. oldalon.]

1.1. A magyar népi *táncnyelv* a táncolás fogalmát kifejező nemzetközi vándorszót („tánc") — a balkáni, északi szláv, valamint középkori nyugat-európai gyakorlathoz hasonlóan — alig használja az énekes körtánc megjelölésére, helyette a „karikázás", „karéjozás", „kerekecskézés", „lépés", „futás", „sergés" stb. terminológiákat alkalmazza. A középkori nyugat-európai (angol, francia, német, olasz) gyakorlatban is megfigyelhető a lánctáncokat más táncoktól elválasztó nyelvi disztinkció. Parasztságunk szemlélete szerint sem azonos a karikázás a szó szoros értelmében vett táncolás fogalmával: a szokásos falusi táncmulatságokon kívül használatos „táncpótlék", a táncszünetek szórakozása, olyan kiegészítő tánc, amelyre még a böjti tánctilalom sem vonatkozott.

1.2. A karikázó a magyar parasztság hagyományos táncéletében nem az egész falu, hanem csupán *a leányok jellegzetes tánca.* A leánygyermek csak a serdülő kort elérve kapcsolódhatott be a nagyleányok táncába, a karikázóba. A menyecskék pedig csak alkalmilag, s nem is a jellegzetes karikázási alkalmakon — (hanem pl. a lakodalomban) — vesznek részt a táncban. A legények a tánc külső szemlélői, akik csak „elrontották a kört", azaz párjukat kiszakí-

tották a láncból, vagy rövid időre akkor csatlakoznak, amikor a körtáncot párostáncba akarják már átvezetni. A legújabb idők fejleményeként néhol már vegyesen is járják a karikázót.

1.2.1. A falusi társadalom korosztályok, rétegek és vallás szerinti tagozódása erőteljesen tükröződött a karikázó alkalmazásában. A *különböző korú leányok* „bandái" a falu különböző pontjain karikáztak. A közös, nagy táncalkalmakon a tánchelyen, egyetlen táncteremben is leánybandánként elkülönülve fogództak láncba. A körök egymás mellett, más-más nótát dalolva versengtek. Szűk tánchely esetén viszont közös nótára, de koncentrikus körökben elhelyezkedve táncoltak. A belső körökben mindig a fiatalabb korosztályok kaptak helyet.

1.2.2. Sok helyütt — különösen Dél-Dunántúlon — a *társadalmi és vallási különbségek* erősebben érvényesültek a fiatalok csoportjainak kialakulásában, mint a korkülönbség. A Tolna megyei Bátán pl. a karikázó lassú részét más lépéssel járták az Alszegen lakó őslakos, református vallású, módosabb gazdák leányai, mint a Felszegre később betelepült, volt uradalmi cselédek, a szegényebb római katolikusok. A kétféle karikázót itt a népi terminológia máig megkülönbözteti: az egyiket „alszegies" vagy „reformátusos lépő", a másikat pedig „fölszegies" vagy „katolikusos lépő" névvel jelöli.

1.3. A leánykörtáncot eredetileg mindig hangszeres zenekíséret nélkül, *egyszólamú énekszóra* járták. A karikázó fontosabbik, irányító eleme nem a tánc, hanem a dal. Nem a különböző lépések váltakozása a lényeges ebben a táncban, hanem a hosszúra nyúló tánc folyamán a különböző dalokat — számtalan lírai szövegstrófával — sorakoztatják vég nélkül egymás után. Új nótát akkor kezdenek, amikor kifogynak az egy-egy dallamra énekelhető szövegekből. Az új dal kezdéséhez szükséges — néhány ütemes — gondolkodási idő alatt némán táncolnak tovább. A dalolást, valamint a táncrészek változását rendszerint a legjobb nótás-táncos leány irányítja. Az új dalt vagy szövegstrófát azonban bárki megkezdheti, akinek éppen eszébe jut. Ezt a táncot ritkán — s csak a legújabb időkben — járták hangszeres zenére, akkor, amikor már a szervezett táncmulatságok szabályozott rendjébe is alkalmilag beilleszkedett.

1.4. A leánykörtánc korábban speciális funkciójú, elsősorban a *tavaszi idényhez kötődő tánc* volt. A böjti időszak szigorú tánctilalma a karikázóra nem vonatkozott, sőt ekkor volt a leggyakoribb. A tavaszi termékenységi rítusokhoz kapcsolódó — a múlt században még általános — falujáró, határkerülő, vonuló, kígyózó-kapuzó leányjátékok ciklusában a körtánc is jelentős helyet foglalt el. A leánykarikázó rituális, tavaszünnepi funkciója a 20. századra már háttérbe szorult, de böjti táncként tovább élt, s általában a táncmulatság nélküli ünnepnapok jellegzetes táncává vált minden évszakban. Vasárnap délutánonként a fiatalság a falu meghatározott pontjain, az ún. „játszóhelyeken" bandánként gyülekezett. A leányok órák hosszat karikáztak énekszóra, mialatt a legények sportszerű játékokkal szórakoztak.

1.4.1. A karikázó e fő szerepe mellett alkalmi helyet kapott a szervezett, zenés *táncmulatságok rendjében* is.

1.4.1.1. *A táncmulatság kezdetén* a fiatalság nemek szerint elkülönülve csoportosult a tánc tényleges megkezdéséig. A leányok ilyenkor a tánchely közelében karikáztak, míg a tánchelyet már a legények foglalták el tánckezdő férfitáncaikkal. Ahol a kocsma lett a táncmulatságok állandó helye — főleg a Dunántúlon — ott a leányok mindaddig az utcán karikáztak, míg a legények egyenként „behúzták", „beintették" vagy névről szólítva „bekiáltották" őket a tánchelyiségbe.

1.4.1.2. A leánykörtánc *a mulatság szüneteiben* is megjelent. A pihenőidő alatt a legények a cigánybanda előtt vagy az ivóban mulattak, a leányok pedig a sarokba húzódva karikáztak. A körtáncnak az újra megszólaló zeneszó, a legények táncciklus kezdő verbunkja vetett véget.

1.4.1.3. A karikázó — mint a táncciklus szüneteibe ékelődő énekes közjáték — néha a *cikluskezdés* szerepét is átvehette, vagyis a szünet végeztével nem mindig bomlott fel, hanem a zeneszóra is folytatódott. A legények párjuk mellé belépve vegyes körtánccá változtatták a leánytáncot, vagy a kiválasztott leány vállát megérintve adtak jelt a párostánc megkezdésére. Erdélyben *a tánckezdő férfitánc*, a „legényes" *kíséreteként* kis körökbe összekapaszkodva forognak a leányok.

1.4.2. A felsorolt alkalmakon kívül a leánykörtánc a *társas munkaalkalmakon* (pl. a fonóban), valamint a *lakodalomban* is előfordult. A menyasszonytánchoz és a „menyasszonyporkolás"-hoz fűződő karikázónak rituális, szertartásos szerepe volt.

1.5. A karikázó *szabályozott szerkezetű tánc*. A táncosok szoros láncot alkotnak, épp ezért itt nem érvényesülhet a magyar néptáncokra oly jellemző, szinte korlátlan egyéni improvizáció. Előadása teljesen egyöntetű, s még a balkáni lánctáncok — ugyancsak eléggé korlátozott — mozgásszabadsága sem érvényesül benne. A karikázó „táncpótlék" jellege, az énekkíséret elsődlegessége, a szoros, tömött láncba való kapcsolódás együttesen magyarázzák e sajátosságát. A táncmotívumok, az egymással váltakozó táncrészek sorrendje meghatározott, a lépések, nóták ismétlésének mennyisége, azaz a táncrészek terjedelme azonban a pillanatnyi hangulattól függően — de mindenkire érvényesen — változik.

A karikázót mindig *zárt, szabályos kör alakú láncban* táncolják. A balkáni táncokban gyakori nyitott láncforma — a vonal, félkör, csigaalakzat stb. — nem jellemző a magyar leánykarikázóra.

2. *A magyar körtáncok típusait* minden táncalkotó tényezőt (a tánc nevét, funkcióját, zenéjét és formai jegyeit) figyelembe véve határoztuk meg, de e tényezők közül a legszilárdabbnak mutatkozó zenei és formai vonások kaptak kiemelkedő szerepet. A körtánctípusok meghatározása egyben nagyobb és kisebb *körtáncdialektusok* meghatározását is jelentette. A három nagy (I. déli, II. északi, III. erdélyi) körtánc-dialektuson belül eddig *összesen* **12** *körtánctípus* körvonalazható. *Az I. déli körtánc-dialektus területén négy* (1. szlavóniai, 2. dél-dunántúli, 3. Duna menti, 4. Kalocsa-vidéki), *II. északon három* (1. Pest környéki, 2. északnyugati, 3. északkeleti, *III. Erdélyben pedig két* (1. 6/8-os és 2. 4/4-es) *énekes női körtánctípus él. A három fejlettebb, hangszeres kíséretű vegyes körtáncfajta* közül kettő (lassú és sűrű magyar) Közép-Erdélyben ismert, egy pedig (a körcsárdás) általános elterjedésű.

2.1. *I. A déli körtánc-dialektus* a magyar nyelvterület délnyugati részének archaikus leánytánc kultúráját foglalja magába. A déli karikázó típusok régies vonásainak megtartásához a balkáni lánctánc-kultúra közvetlen szomszédsága is hozzájárult. Az egész területen feltűnnek ugyanis a déli kapcsolatok közvetlen vagy áttételes nyomai.

2.1.1. Déli körtáncaink idényjellege, a tavaszi határjáráshoz, falukerüléshez, a böjti időszakhoz való kapcsolódásuk, a gazdag és különleges táncnévanyag a régiesség egy-egy jele. A körtáncok műfaji keveredése, kapcsolódása a párválasztó dramatikus körjátékokkal és a gyermekjátékokkal itt a legintenzívebb.

2.1.2. *Zenei vonásaik* nem kevésbé figyelemre méltók. Valódi karikázó dallamokat — amelyek más funkcióban alig használatosak — csak itt találunk,

mégpedig speciális terminológiával („lépő-nóta", „futó-nóta", „rëza-nóta" stb.) Egy-egy faluban kevés karikázó dallam él számtalan szövegstrófával. A dallamkincs viszonylag egységes az egész területen. Jelentős részük népzenénk régi stílusrétegébe tartozik, míg északi karikázóinkat már kizárólag új stílusú dalok kísérik. A déli körtáncdalok ritmusa nem alkalmazkodik, gyakori a 2/4-es tripódia, a 8- és 11-szótagos ♪-oló, valamint a 6- és 8-szótagos ♩-elő „dudanóták" használata. Néhol feltűnnek az 5/8-os és 7/8-os aszimmetria nyomai és előfordul a 3/4 és 6/8-os ütem alkalmazása is. A tetrapódia és tripódia; a 2/4 és 3/4-es ütemek egy dallamon belüli váltakozása; a metrikai-ritmikai többértelműség — középkori proporciós gyakorlattal analóg — alkalmazása sem ritka a körtánc különböző tempójú, egymást követő részeinek énekkíséretében. A pontozott, alkalmazkodó ritmusú, új stílusú dalanyag a déli karikázókból (a Kalocsa-vidéki „fércelés" kivételével) nem szorította ki még teljesen a régi dallamokat, hanem zeneileg gazdagította, többrétűvé alakította.

2.1.3. *Déli körtáncaink formakincse* a leggazdagabb, s a Kárpát-medence leánytáncainak szinte minden sajátossága összesítve, koncentráltan jelentkezik bennük.

2.1.3.1. *Az összefogódzás* általános (egyszerű kézfogás, derék mögötti keresztezés, vállfogás) és ritkább módjai (karolás) a balkáni kapcsolatokról tanúskodó fogásfajtákkal (elöl keresztezés, előre-hátra karlengetés) egészülnek ki.

2.1.3.2. *A körmozgás* minden típusa feltűnik: az egyirányú lassú körmozgás, a kör gyors forgatása, a szimmetrikus és balra haladó aszimmetrikus ingamozgás, a kör szűkülő-táguló, lélegző mozgása egyaránt gyakori. A kör napirányú forgása (balra halad, jobbra kering) éppoly következetes, mint az északnyugat-balkáni, dinári és pannóniai terület délszláv kólóiban, s a régi nyugat-európai lánckörtáncokban, a branle-okban. Déli körtáncaink forgásiránya a Duna vonalától keletre [Kalocsa-vidék] megváltozik, s a keringés a napjárással ellentétessé válik (jobbra halad, balra kering), vagy mindkét irányban váltakozik. A délszláv kólók hasonló forgásirányainak fölrajzi határa is a Duna, ill. annak dél felé meghosszabbított vonalával esik egybe.

2.1.3.3. Déli körtáncaink gazdag *motivikájából* a három legjellemzőbb: 1. A kör lassú haladását s lélegző mozgását eredményező, sétálva ki-be ringó ún. „belépő", 2. a balra haladó ingamozgást eredményező tripódikus szerkezetű ún. „Fär-Öer lépés". Az utóbbi a régi nyugat-európai (Branle Simple, Fär-öeri lánctánc) és a mai balkáni lánctáncok (kóló, hora, horó) általános főmotívuma. 3. A kör sebes, egyirányú forgatása viszont elsősorban a közép-kelet európai, Kárpát-medencei körtáncokra jellemző, s a forgó párostáncok hatásának tulajdonítható.

2.1.3.4. Déli leánykarikázóink formai sokrétűsége leginkább a tánc *szerkezeti egységei*nek, részeinek mennyiségével mérhető. Az általános kétrészes, lassú és gyors részből álló körtánc mellett (Dél-Dunántúl, Kalocsa-vidék) igen egyszerű, egyrészes [Szlavónia], de fejlett, három-, sőt négyrészes körtánccal is találkozunk [Sárköz, Duna mente]. Mindegyik táncrész sajátos összefogódzásmóddal, lépésanyaggal, körmozgástípussal és dallamkinccsel kapcsolódik.

A déli karikázó-dialektus egyedülálló gazdagsága a régi és új stílus ötvöződésének, valamint a balkáni hatások alkotó befogadásának, asszimilációjának a következménye.

2.2. *II. Az északi karikázó-dialektus* a magyar nyelvterület északi felének leánytáncait foglalja magába. E vidék karikázói a Kárpát-medence énekes körtáncainak újabb stílusrétegét képviselik. Északi karikázó típusaink szorosan kapcsolódnak a szlovák tánckincs hasonló műfaji csoportjához. Sok eset-

ben nem csupán részleges kölcsönhatásról, hanem szinte teljes egyezésről, azonosságról is beszélhetünk.

2.2.1. Az északi énekes körtáncok tavaszi idényjellege már nem oly kizárólagos, mint délen. Sokkal általánosabb a karikázó másodlagos „táncpótlék" funkciója, s erősen érvényesül a mulatság szüneteibe és a táncmulatságba való beépülés folyamata. A párválasztó körtáncokkal és gyermekjátékokkal való műfaji keveredés a terület néhány archaikus (északnyugati és északkeleti) pontján figyelhető meg.

2.2.2. Csak *körtánchoz használt dalok*at itt alig találunk, hanem számtalan, máskor is énekelt új stílusú, pontozott ritmusú dallamot alkalmaznak. Népzenénk régi dallamai már csak elvétve kísérik az északi körtáncokat. Itt nem néhány állandó dallam járul a karikázóhoz számtalan szövegstrófájával, hanem a különböző új stílusú dalok tömegét váltogatják, fűzik egymás után. Feltűnő dallambőséget jelent ez a déli körtáncokhoz képest, e dalok azonban mind egyazon, új népzenei stílus képviselői. Az uralkodó páros ritmus mellett ritkán feltűnik a 2/4—3/4-taktusváltás jelensége vagy a proporciós gyakorlat nyoma is. Az új dalanyag az északi karikázókból teljesen kiszorította a régi dallamstílust, s a különböző táncrészeknek már nincs sajátos, egyéni zenei arculata: a lassú és friss részhez a tempó egyszerű gyorsításával ugyanazon dalokat alkalmazzák. Északi körtáncaink zenéje teljesen az új csárdás-stílus hatása alá került, néhány régies sziget kivételével.

2.2.3. *Az északi körtáncok formakincse* rendkívül egyszerű és egysíkú a déli karikázókhoz képest. Gazdagabb változatai már az ún. körcsárdás felé való átmenet határesetei, vagyis a párostáncból kölcsönzik motívumkincsüket (különösen északkeleten). Az északi karikázók *az összefogódzás* legáltalánosabb fajtáit alkalmazzák (egyszerű kézfogás, derék mögötti keresztezés). *A körmozgás* fajtái: az egyirányú lassú keringés, a kör sebes forgatása és a szimmetrikus ingamozgás. A régies aszimmetrikus haladó ingamozgás, s a kör lélegző mozgása kivételes, szórványos. A kör keringésének iránybeli következetlensége (néhány kisebb archaikus terület kivételével), ill. kétirányúsága is e körtáncstílus újabb jellegéről tanúskodik. Az északi körtáncok *motívumkincse* rendkívül csekély és egyszerű: a lassú, egyirányú keringést eredményező nyitó-záró lépés, az egy- és kétlépéses csárdás, valamint a gyors forgó-futó lépés a legáltalánosabbak. A tripodikus Fär-Öer lépés viszonylag ritka az északi terület leánykarikázóiban. Az északi körtáncok többsége két — lassú és friss — részből áll (bár északnyugaton egy és háromrészes forma is előfordul).

Az északi leánykörtáncok zenei és formai egysíkúsága az új stílushoz való teljes asszimiláció következménye. Ezt némiképp ellensúlyozza azonban a csárdással való keveredés gazdagító hatása és az új stílusú dalanyag bősége.

A szlovák énekes körtáncok sajátosságainak jó része egybevág északi karikázóinkéval. Ez a nagymértékű hasonlóság a magyar új stílusú zenei és táncanyag vitalitásával és expanziójával magyarázható. A kelet-szlovák leánykarikázók régies vonásai (rubato sétálás, több szólamú ének, antifónia) alig mutatkoznak az északi magyar körtáncokban, a magyar új stílus hatása viszont erősen érvényesül a szlovákoknál és sok helyütt háttérbe szorítja azok régibb vonásait.

2.3. *III. Az erdélyi táncdialektus* nagymértékű regionális tagoltsága a körtáncokban is érvényesül. A különböző — énekes női és hangszeres kíséretű vegyes — körtánc-műfajok egymást vidékenként felváltva, kiegészítve fordulnak elő. Köztük az énekes női körtáncok szerepe csekély, előfordulásuk szórványos (Bukovina, Alsó-Fehér m., Szilágyság).

2.3.1. Az erdélyi énekes körtáncok nem kötődnek a tavaszi idényhez, hanem lakodalmi (Bukovina), táncszüneti (Alsó-Fehér m.) vagy táncmulatságon kívüli *alkalmazás*ban fordulnak elő (Kolozsváron a széki és szilágysági cselédlányok „kimenő"-napi szórakozása).

2.3.2. Az énekelt *körtáncdalok* egy régibb 6/8-os (Bukovina, Alsó-Fehér m.) és egy újabb 4/4-es, pontozott, alkalmazkodó ritmusú csoportra oszthatók. Ezek olykor a proporciós variálási mechanizmus jellemző ritmikai kétalakúsága révén érintkeznek egymással.

2.3.3. Igen szűk körű *formakészletük* megegyezik a más vidéki körtáncok legegyszerűbb alapelemeivel. Az összefogódzás legegyszerűbb módjai (kéz- és hátul keresztezett derékfogás), az aszimmetrikus és szimmetrikus ingamozgás, a kör lassú és gyors forgatása fordul elő bennük. A balra haladó, napirányú forgás csak néhány archaikus területre jellemző (Bukovina, Alsó-Fehér m.), másutt az újabb jobbra haladó (Szilágyság) vagy a kétirányú forgás (Mezőség) dominál. Jellemző lépésmotívumok: az egy- és kétlépéses csárdás, a Fär-Öer lépés és a forgólépés. E motívumok változataiban is érvényesül a 6/8-os és 4/4-es proporciós ritmikai kétalakúság. Az erdélyi énekes körtáncok egy vagy két szerkezeti egységből épülnek fel, a három részes körtánc ritka (Bukovina).

2.4. Az énekes női körtáncok regionális áttekintéséhez szükségszerűen kapcsolódik a *hangszeres kíséretű vegyes körtánc*típusok bemutatása. Ezt nemcsak az összefonódó vonások és az egymást kiegészítő területi elterjedés, hanem a Kárpát-medence körtáncainak általános fejlődési tendenciája is indokolja.

A hangszeres kíséretű vegyes körtáncok fő *megkülönböztető vonásai* a következők: 1. Kifejezetten mulatsági táncok, amelyek állandó vagy alkalmi szerepet kapnak a szervezett zenés táncmulatságok rendjében. Nem egynemű női, hanem vegyes táncformák. Nem sokan, nagy karéjban, hanem két- vagy legfeljebb hárompáros kis körökben járják. 2. Sohasem énekszóra táncolják, hanem mindig hangszeres zene is, vagy csak az kíséri e táncokat. 3. Formakincsük fejlettebb, bonyolultabb s táncszerűbb, mint az énekes leánykörtáncoké, s a Kárpát-medence régibb vagy újabb párostáncainak közvetlen hatását hordozzák.

A hangszeres kíséretű vegyes körtáncok *két régibb típusa* 1. *az erdélyi lassú* és 2. *sűrű magyar*, valamint 3. a tánckincsünk *újabb* rétegébe tartozó *körcsárdás*. E táncok földrajzi elterjedése nem, vagy csak részlegesen vág egybe az énekes női körtáncokéval. Főként ott élnek a legnagyobb intenzitással, ahol az énekes leánykörtánc már ritka vagy hiányzik a terület hagyományos tánckészletéből, vagyis Erdélyben, az Alföldön és az Észak-Dunántúlon.

2.4.1. *A lassú magyar*t a Mezőség nyugati részén a nők a tánckezdő férfitánc kíséreteként táncolják, vegyes, kétpáros formájában pedig beépül a táncrendbe (Szék). Sánta (szeptolás) ritmuskíséretű hangszeres dallamai 8- és 16-szótagos vokális alakjukban gyakran 6/8-os lüktetésűek, mint a régi énekes körtáncdalok. A tánc állandó, váltakozó irányú forgásból és a zenei periódusokhoz igazodó aprózó-dobogó forgásváltó lépésekből áll. Ezt olykor pihenő körbesétálásokkal szakítják meg.

2.4.2. A *sűrű magyar* Kalotaszegen, a Mezőségen és Alsó-Fehér megyében a gyors legényes táncot kísérő kiskörös női tánc. Hangszeres kolomejka-ardeleana dallamokra táncolják. Az állandó ide-oda forgás egy- vagy kétlépéses motívummal, valamint Fär-Öer lépéssel váltakozik (Alsó-Fehér m.).

A lassú és sűrű magyart néhol táncpárként összekapcsolva is alkalmazzák (Mezőség).

2.4.3. Körtáncaink legfiatalabb — már nem regionális, hanem általános érvényű típusa a *körcsárdás*. Népi-nemzeti párostáncunk csoportos, kis körben

járt formája az utóbbi fél évszázad folyamán vált egyre népszerűbbé. A kötetlen párostáncból a mulatság folyamán alkalmi jellegű körtánc alakulhat ki. Két vagy több pár összekapcsolódásával a tánc időlegesen szabályozódik, majd újra párostánccá bomlik. Elsősorban az újabb tánckultúrájú vidékekre jellemző, s ott kap nagyobb szerepet, ahol a leánykörtánc már hiányzik a helyi tánckészletből (Alföld, Észak-Dunántúl, Székelyföld). A körcsárdás formai és zenei vonásai révén az újabb karikázó típusok közvetlen rokona. (pl. Pest környéki karikázó).

Zenéje a csárdás új stílusú és népies műzenei eredetű alkalmazkodó, pontozott ritmusú darabjaiból áll. A páros csárdáshoz hasonlóan lassú és friss részre tagolódik.

Formakincse a csárdásból táplálkozik s így gazdagabb, mint az egyszerű női körtáncoké. Jelentéktelen regionális eltérései elsősorban a csárdás helyi jellegzetességeihez igazodnak, de egyes vidékeken a régi körtáncok hatása is észlelhető (Sárköz, Szlavónia). A körcsárdásban többnyire a derék mögött keresztezett, szoros fogásmódot alkalmazzák. A kétlépéses motívummal megvalósuló szimmetrikus ingamozgás és az — énekes körtáncokból hiányzó — helyben figurázás gyors, kétirányú forgással váltakozik.

A szlovákoknál szintén életerős, terjedő tánctípus. Közép-Szlovákiában egyre inkább háttérbe szorítja az énekes leánykörtáncot.

3. *Körtáncaink interetnikus kapcsolatai*nak összefoglalásakor a szomszédnépek hasonló táncaival való egyezéseket éppúgy figyelembe vesszük, mint a különbségeket. Az egyezések az átvétel vagy átadás tényéből éppúgy fakadhatnak, mint körtánc műfajának közös, elemi sajátosságaiból. A különbségek részben etnikus jegyekre, részben pedig a nagyobb európai táncdialektusok fejlődési fáziseltolódásaira utalnak. Az összefüggésekre nem általában, hanem karikázó-dialektusonként és típusonként, valamint népenként mutatunk rá, mert mindenütt más jellegű kapcsolatokkal találkozunk.

3.1. A régies *déli karikázó típusaink* vonásai a balkáni *délszláv*, elsősorban a *horvát* és *szerb tánckincs* megfelelő kategóriájához közelítenek.

A lánckörtáncok aránya és szerepe a déli körtáncdialektus területén, valamint a Balkánon eltér egymástól. Míg nálunk délen szinte csak az énekes leánytánc képviseli ezt a táncformát, addig a délszlávok tánckultúrájára elsősorban ezek jellemzők, mégpedig a hangszeres kíséretű, vegyes, fejlett, mulatsági funkciójú kólók egész sora.

3.1.1. A déli körtáncainkhoz nem annyira ezek, hanem az egyszerűbb énekes leánytáncok kapcsolódnak szorosabban. Ezek tavaszi idényjellege, agrárrítusokhoz, olykor víz-kultuszhoz kapcsolódó funkciója még határozottabb, élőbb, mint nálunk. Az énekes körtánc és a párválasztó játékok összefüggése a horvát tánckincsben is éppoly élénk, mint a Dél-Dunántúlon.

3.1.2. A délszláv kólók és magyar karikázók kapcsolata a *táncnév*anyagban is tükröződik. A bácskai „csirajozás" (szbh. Čire), a szlavóniai „dërënkāzās" (szbh. Dere) és „kalalázás" (szbh. kolo), a somogyi „kocsikala" (szbh. Skoč' kolo) énekes körtáncneveink s a szerémségi „mad'arac" (magyaros) és „šantavi mad'arac" (sánta magyaros) kóló-nevek a kétirányú kapcsolatok bizonyságai.

3.1.3. *Déli karikázóink zenéjében* közvetlen átvételből eredő egyezést nem tapasztalunk. A hangszeres kóló-zene énekelt karikázóinkba nem hatolhatott be, az énekes kólók régies, egyszerű formájú (1—2 soros), több szólamban előadott dallamai sem kaphattak teret a magyar körtáncok fejlettebb 4-soros régi vagy új stílusú karikázó dallamai között. A 2/4-es tripódia, a 3/4-es és 6/8-os ritmus, a taktusváltás és proporciószerűség azonban olyan közös sajá-

tosság az északnyugati délszláv (dinári és pannóniai), valamint a mi déli karikázó dallamainkban, mely az etnikus dallamkincstől függetlenül érvényesülő régies ritmikai variációs gyakorlat maradványa lehet e területen. A szórványosan feltűnő 5/8-os (Sárköz) és 7/8-os (Szlavónia) aszimmetria szintén a balkáni tánckultúra közelsége miatt megőrzött régiség lehet, bár a közvetlenül érintkező délszláv területeken nem gyakori.

3.1.4. *Formai vonatkozásban* több közvetlen párhuzamra s egyezésre akadhatunk. Az *összefogódzás*-fajták némelyike (más területen hiányzó módjai) a jellegzetes kóló-fogások közvetlen hatását tükrözik (elöl keresztezett fogás, előre-hátra karlengetés). A *körmozgás* fő típusai teljesen megegyeznek: a balra haladó ingamozgás; a szűkülő-táguló körmozgás; a Duna vonaláig következetesen napirányú, s attól keletre ellenkező irányú keringés az észak- és északnyugat-balkáni (dinári és pannóniai zóna) anyaggal teljesen egybevág. A régi európai lánctáncok öröksége, a *Fär-Öer lépés* nem véletlenül maradhatott meg oly következetesen éppen leánykörtáncaink déli típusaiban, a balkáni lánctánc-kultúra közvetlen szomszédságában. *A rezgés* (drmeš) mint jellegzetes előadási sajátosság szintén a pannóniai (főként horvát) tánczónára jellemző, s a magyartól csak ritmikai különbségek választják el (nálunk ♫♩ és ♫♫, a horvátoknál főleg ♩ ♫ ritmusban). Ez a sajátos rezgő előadásmód nálunk is elsősorban a déli dialektus-területen jellemző, s így közös pannóniai sajátosságnak látszik.

Déli leánykörtáncainkat elsősorban többrészességük különbözteti meg a többnyire egy részből álló énekes kólóktól. Egyrészes körtáncot csak a szlavóniai magyarságnál találunk. A fejlettebb 2- *és* 3-*részes körtánc* másutt viszont teljesen általános. Fontos különbség a zárt *kör sebes forgatása*, mely a Balkánon dél felé haladva egyre ritkább, a Kárpát-medence körtáncaira viszont általánosan jellemző.

3.2. *Északi leánykörtáncaink és a szlovák énekes körtáncok* közös vonásainak magyarázata elsősorban abban rejlik, hogy a két nép tánckultúrájának általános karaktere és szerkezete lényegében azonos. A Kárpát-medencében domináló páros- és férfitáncok között az énekes leánykörtánc, mint egyetlen lánckörtánc forma, mellékes helyet foglal el. A magyar és szlovák tánckincs eddigi osztályozásainak hasonló eredményeiben ez megfelelően tükröződik. A szlovák és az északi magyar körtáncok hasonló sajátosságai nem egyszerűen elemi párhuzamok vagy kölcsönhatások következményei, hanem szinte teljes azonosságokról, fedésekről beszélhetünk, s még a leánykörtáncok újabb fejlődési iránya is egybevág.

3.2.1. A régiesebb kelet-szlovákiai karikázók még elevenen őrzik tavaszi, rituális karakterüket, a határkerülő és párválasztó játékokkal való összefonódást. Az ukrán és orosz horovodok, a délszláv énekes kólók s déli karikázóink hasonló funkciója az északi magyar körtáncokban már szórványosabban, halványabban jelentkezik a domináló újabb, tánckiegészítő vagy kifejezetten mulatsági funkciójuk mellett.

3.2.2. A körtánccal kapcsolatos azonos gondolkodásmód tükröződik a *szlovák és magyar táncnévadás* hasonló jellegéből (alakzat és mozgás jellemzésből eredő elnevezések), valamint a nevek képzési módjainak párhuzamaiból (a táncnevek kicsinyítése és a határozóragos, ill. viszonyszós alak használata. Vö. pl. Kerekecskézés: Kol'esko; Körbe-tánc: Do kola stb.). Közvetlen megfelelésre a kelet-szlovákiai karička, garička (magyar: karika, karikázó) név mutat.

3.2.3. *A szlovák és magyar karikázók dallamkincsében* mutatkozó egyezések az új stílusú, pontozott, alkalmazkodó ritmusú dalok közös használatából

erednek, mely nálunk északon szinte kizárólagos, s a szlovák körtáncokban is gyakori. Keleten és északon kisebb, középen és délen nagyobb mértékben jelentkezik. E dallamstílus terjedését elősegíti a körtáncok zenekíséretének hangszeresedése (főként Közép-Szlovákiában), miáltal ezekben a párostánc (csárdás) kéttempójúsága és a friss tempó is tért hódít.

A kelet-szlovákiai leánykörtáncok régies zenei vonásai északi karikázóinkra nem hatottak. E sajátosságok: a lassú, rubato előadású, vagy az aszimmetrikus ritmusú bevezető dalok, a nem alkalmazkodó, pontozatlan ritmus, a 2/4-es tripódia, a 3/4-es és taktusváltó dallamok viszonylagos gyakorisága, valamint a többszólamúság és antifónia. E sajátosságok némelyike viszont az archaikus déli karikázó területen jelentkezik.

3.2.4. A szlovák leánykörtáncok *formai* részlet*vonásai* is megegyeznek északi karikázóinkéval, amelyekre már utaltunk. Itt csak főbb eltérő jegyeiket emeljük ki, mint pl. a szabad, összefogódzás nélküli bevezető sétálást, az azonos tempójú, ill. lassan fokozódó táncot, a kör ingamozgásának (s a kétlépéses motívumnak) ritkaságát, s a Fär-Öer lépés kivételességét.

Az énekes női körtánc vegyes, hangszeres kíséretű kis körben járt formává, mulatsági tánccá való átalakulása (főként Közép- és Dél-Szlovákiában) párhuzamos jelenség az újabb magyar körcsárdás-divattal.

A kelet-szlovákiai karikázók régies funkcionális és zenei vonásaik mellett több olyan formai sajátosságot is őriznek, mely már hiányzik vagy igen ritka a mi újabb stílusú északi körtáncainkban (pl. gazdagabb fogásmódok, szűkülő-táguló körmozgás, következetes napirányú forgás), viszont a déli területre jellemző. E távoli egyezés arra mutat, hogy a Kárpát-medence újabb, északi körtánc kultúrájának a legrégiesebb pontja Kelet-Szlovákia.

3.3. Az *erdélyi magyarok és románok* körében a hangszeres kísérőzenéjű páros- és férfitáncok mellett az énekes körtáncok szerepe csekély, csupán néhány helyen, szórványosan tűnik fel, jobbára vegyes lakosságú területeken (Maros-Küküllő-vidék, Szilágyság, Máramaros, Bukovina). Az erdélyi körtáncok mind a magyar, mind a román tánckultúra egészében sajátos helyet foglalnak el és speciális, rendhagyó esetet jelentenek. A leánykörtánc a magyar tánckincs egyik általános, fontos műfaji kategóriája, amelynek az erdélyi változatok csupán egyik mellékágát jelentik. A román tánckincsben viszont egy ritka, kevésbé jellemző műfaji kategória egyedüli képviselői. Az erdélyi magyar és román körtáncok vonásai összefonódnak, de bizonyos fejlődési fáziskülönbségek észlelhetők közöttük.

3.3.1. Az erdélyi körtáncokhoz nem kapcsolódik speciális *névanyag*, terminológiájukat többnyire más táncfajtáktól kölcsönzik. Nem kötődnek a tavaszi idényhez, régi rituális *szerepkörükre* már csak lakodalmi használatuk utal. Táncmulatságon kívüli és táncszüneti vagy tánckezdő alkalmazásuk megegyezik a Kárpát-medence női körtáncainak újabb, általános szerepkörével. A férfitáncot kísérő-kiegészítő alkalmazásuk viszont speciális erdélyi jelenség. Az erdélyi körtáncokban is érvényesül a párostáncok formakincsével és zenéjével való kibővülés, a hangszeresedés és a vegyes, kiskörös, mulatsági táncformákká való átalakulás tendenciája. Ez a fejlődés azonban népenként és tájanként eltérő fokozatokban valósult meg, s nem csupán az újabb táncstílus egységes keretében, mint Magyarországon és Szlovákiában.

3.3.2. A magyar és román énekes körtáncok régi típusainak közös jellemzői a 6/8-os, 8-szótagos *táncdalok* (bukovinai asszonyos, Alsó-Fehér megyei leányos, Küküllő-vidéki Coconiță). E dallamkategória fejlettebb, kibővült, 16-szótagos változatai a mezőségi lassú magyarhoz már hangszeres 4/4-es ritmusú alakjukban járulnak.

A román leánykörtánc újabb típusait (Küküllő-vidéki Purtată és Bătuta) kísérő énekelt, gyakran aszimmetrikus (9/16, 10/16) ritmusú kolomejka-ardeleana dallamok a régi páros és férfitáncok (Purtată, Învîrtita, Fecioreasca) hangszeres zenéjéből való kölcsönzések. Ez a dallamkategória a legényest kísérő, kiegészítő női körtánchoz, az ún. sűrű magyarhoz mindig hangszeres előadású, 2/4-es ritmusú változatokban kapcsolódik (Alsó-Fehér m., Mezőség, Kalotaszeg).

A 4/4-es, pontozott ritmusú, új stílusú dalok viszont csak a magyar énekes körtáncok újabb típusához (Szilágyság, Alsó-Fehér, Bukovina) és a körcsárdáshoz (Székelyföld) használatosak.

3.3.3. A magyar és román énekes körtáncok régibb típusainak (Maros—Küküllő-vidéki leányos és Coconiţă) közös *formai vonása* a kör napirányú keringését eredményező Fär-Öer lépés alkalmazása.

A párostáncok hatását hordozó újabb körtánc-típusokban már csak a jobbra haladó (Szilágyság, Küküllő-vidéki Purtată), vagy kétirányú forgás (Küküllő-vidéki Bătuta, lassú és sűrű magyar) általános vonásai közösek, lépésmotívumaik és ritmikájuk eltérő. A román körtáncok a Purtată és Învîrtita nevű párostáncok aszimmetrikus és szinkópás, daktilikus ritmusú lépéseiből épülnek fel, míg a magyarokéra főként a csárdásnak megfelelő szinkópálatlan, szimmetrikus ritmusú lépések és az ún. fent hangsúlyos forgásmechanizmus a jellemző.

4. Énekes leánykarikázóink és vegyes körtáncaink egy korábban széles körű, általános európai táncforma sajátos kelet-európai — Kárpát-medencei változatai. A középkori lánctánc-kultúra maradványai Európa különböző részein eltérő módon élték át az újkor évszázadait. Nyugat- és Közép-Európában a 19. századra csak szórványos hírmondói maradtak, a Balkánon pedig még ma is eleven, szinte kizárólagos táncforma. A Kárpát-medencében a lánckörtáncok az újkori párostánc-divatok következtében a táncélet perifériájára szorultak ugyan, de nem tűntek el. Középkori sajátosságaik egy részét megőrizve színeződtek át újabb zenei és formai vonásokkal, funkciójuk módosulásával épültek be a Kárpát-medence legújabb kori tánckultúrájába.

E *fejlődés* menetének körvonalait, *főbb mozzanatait* a tárgyalt körtáncok összevetése, regionális és etnikus különbségek értelmezése, s az egyetemes tánctörténeti tanúságaival való egyeztetésük útján következtethetjük ki.

4.1.1. Az énekes körtáncok elsődleges rituális-szertartásos szerepének emléke (csak a délszláv, különösen a bolgár anyag őrzi) az időszakos tavaszi, böjti alkalmazásuk (orosz horovod, kelet-szlovák és déli magyar karikázók). Idényjellegüket elveszítve táncon kívüli funkcióban, tánc-kiegészítőként jelennek meg, s a mulatság szüneteiben kapnak helyet (északi magyar karikázók). Cikluskezdő bevezető táncként (Kalotaszeg), végül pedig kifejezett szórakozómulatsági szerepkörben jutnak el *funkcionális fejlődésük* utolsó stádiumába (mezőségi „lassú magyar", körcsárdás).

4.1.2. Ez a fejlődés együtt jár az egynemű női körtánc vegyes táncformává való átalakulásával (vö. balkáni kólók, orosz horovodok) s a tánc kollektív, társadalmi jellegének fokozatos feloldódásával. A csoportos lánctánc szólóvagy párostánc formával kombinálódik (lásd párválasztó, dramatikus-mimikus játékok), majd mikro-formák keletkezése, kis körökké való átalakulás útján a nagy kollektív forma fokozatosan individualizálódik (erdélyi „magyar", körcsárdás). A lánctáncok ezen átalakulása a nyugat-európai tánctörténetben oly korán lezajlik, hogy az írásos emlékek már csak az átalakulás későbbi stádiumát tükrözik. Arbeau-nál (16. sz.) a branle már kifejezetten vegyes mulatsági táncformaként vagy mimikus párostáncokkal keveredve jelenik meg.

4.2.1. *A láncköríáncok zenei fejlődése* a vokálistól a hangszeres kíséret felé vezet. A vokális kíséretre jellemző régies sajátosságok: a szóló és kórus váltakozó antifóniája (szlovák és bolgár körtáncdalok), a polifónia (orosz, szlovák, délszláv), az átvezető néma táncrészek (magyar, román, szlovák, délszláv), s az egy dallamhoz kapcsolódó számtalan szövegstrófa (a déli magyar karikázó típusokban). A fejlődés átmeneti fázisában a hangszeres kíséret mellett még rendszeresen éneklik a dallamot (orosz horovod, mezőségi „lassú magyar"). A vokális kíséret eltűnésével a körtánc zenei önállósága megszűnik (balkáni kólók) és az uralkodó hangszeres tánczenei divat függvényévé válik (körcsárdás). A körtáncok zenekíséretének hangszeresedése együtt jár szórakozó-mulatsági funkciójuk kialakulásával, ami a nyugat-európai fejlődésben már szintén korán bekövetkezett. (Arbeau branle-jai már mind hangszeres kíséretűek.).

4.2.2. A magyar énekes körtáncok szűkebb, egységes régi stílusú dallamkincsét felváltja az új stílusú dallamanyag (északi karikázók), mely dallambővülést jelent ugyan, de már korántsem sajátos funkciójú, hanem általános használatú zenei anyagot. Régi karikázó dallamaink nem alkalmazkodó, nyolcadoló ritmusúak, az újak pedig a negyedelő pontozott ritmust hordozzák. A hangszeres körtáncainknál is két réteg különböztethető meg: az erdélyi körtáncok zártabb, egységesebb, régibb hangszeres stílust és dallamkincset hordoznak (16-szótagos és kolomejka dallam), míg a körcsárdás az új stílusú és műzenei hatású csárdás zenét.

4.2.3. A körtáncdalokban feltűnő aszimmetria és páratlan üteműség elemi formában őriz olyan vonásokat, amelyeket a hangszeres tánczene már kiélezve abszolutizált. A körtáncok lassú bevezető részében sok helyütt előfordul a rubato táncolás és az 5/8, 7/8, 9/16, 10/16-os aszimmetria alkalmazása (orosz, kelet-szlovák, déli magyar, erdélyi, a délszláv, s különösen a bolgár énekes körtáncokban). Még gyakoribb a 3/4 és 6/8-os ritmusú, valamint a taktusváltó dallamok alkalmazása (orosz, kelet-szlovák, déli magyar, erdélyi, délszláv), mégpedig többnyire a 2/4-es tripódiával következetes korrelációban. A középkori és reneszánsz tánczenének a metrikai-ritmikai többértelműség lehetőségeit már tudatosan kiaknázó proporciós gyakorlata a leánykörtáncokban egyszerű, elemi formában tűnik fel. Arbeau éppen a reneszánsz lánctáncok kapcsán nyújt klasszikus tánc- és zenei példát a proporciós eljárás szerint felépülő háromrészes táncciklusra (Branle Double, Branle Simple, Branle Gai): a párosütemű tetrapódikus dallamot tripódikus, majd 3/4-es változata követi, mely a táncok motívumanyagának metrikai-ritmikai átalakulásában is végbemegy.

4.3.1. *A körtáncok formai fejlődése, változása* a funkció- és zenekíséret szoros függvénye. A tánc szabályozott szerkezetét érinti e változás legkevésbé, mert a láncforma keretében az improvizáció lehetősége igen szűk. A hangszeres, vegyes, táncszerűbb, újabb formákban (balkáni kólók, körcsárdás) azonban sokkal inkább érvényesül, mint az énekes női körtáncokban.

4.3.2. Az énekes leánykörtáncokra a lassú, mérsékelt, egyenletesebb tempó jellemző. A táncrészek között nem annyira tempóbeli, mint inkább metrikai-ritmikai különbség van. A végtelenül hosszú, lassú sétálást csak rövid időre váltja fel sebesebb forgás. A vegyes, hangszeres kíséretű kis körformákra viszont a tempó ugrásszerű változása jellemző, sokszor igen gyors második résszel. A tánc időtartama lényegesen rövidebb.

4.3.3. Az énekes körtáncok többféle, különösen laza *összefogódzási módot* alkalmaznak (főként egyszerű kézfogást és elöl keresztezést), míg a hangszeres vegyes formák kevesebb, zárt fogást (hátul keresztezés) használnak.

4.3.4. Az énekes körtáncokban mindig mozgó, haladó körrel, s többféle *körmozgás típus*sal találkozunk (egyirányú lassú haladás, lélegző mozgás, balra

haladó aszimmetrikus ingamozgás, általában napirányú keringés). A kétirányú gyors forgómozgás, a szimmetrikus ingamozgás és a helyben álló kör az újabb rétegre jellemző.

4.3.5. A régies énekes körtáncok *motívumkincse* rendkívül egyszerű (sétálás, Fär-Öer lépés), míg a hangszeres kíséretű vegyes lánctáncoké jóval táncszerűbb, gazdagabb, fejlettebb, ritmikusabb, s a párostáncok hatását is tükrözi.

*

A régi európai lánckörtánc-formát a magyar tánckincs több fázisban, régibb és újabb típusban fenntartotta. A régibb típusok az európai lánctáncok széles körben általános vonásai mellett közvetlen déli és északkeleti kapcsolatok nyomait hordozzák. A régiekből szervesen kinövő újabb típusok a 18—19. sz. folyamán kialakuló új magyar táncstílus vonásaival bővültek. Ezáltal körtáncaink mintegy folyamatos átmenetet, hidat jelentenek tánckincsünk régibb és újabb stílusrétege között. Hasonlóképpen a magyar körtáncokban sajátosan ötvöződnek, összegeződnek a nagyobb európai táncdialektusok (nyugati, keleti, balkáni) *körtáncainak sajátos vonásai is.*

*

5. Végül összefoglaljuk a bemutatott tánctípus kutatásában még *hátralevő feladatokat:*

5.1. *További* intenzív *gyűjtés* szükséges ott, ahol az énekes leánykörtánc divatja a közelmúltban még élénk volt, de az eddigi táncgyűjtés még nem merítette ki eléggé e területek anyagát. Az itt felbukkanó újabb adatok még részletezhetik, esetleg módosíthatják is az eddig kialakult képet. Különösen Baranya megye s a Felföld északkeleti része szorul még kiegészítő kutatásra. Az énekes leánykörtáncban szegényes területeken a hiány okainak magyarázatát célzó kutatásokra van szükség (Észak-Dunántúl, Alföld, Erdély).

5.2. A leánykörtánccal érintkező más műfajok közül legsürgetőbb az énekestáncos *gyermekjátékokkal való* rendszeres *összevetés*, különösen a karikázókkal lépten-nyomon keveredő párválasztó-típusú, dramatikus játékok vizsgálata. Ennek előfeltétele azonban a magyar gyermekjátékkincs részletes, koreográfiai elemzést is magába foglaló, komplex rendszerezése.

5.3. A teljes magyar *népzenei anyag tánc-szempontú értelmezésé*nek nagyrészt hátralevő feladata is további jelentős segítséget adhat még a leánykörtánc zenei vonásainak és fejlődésének pontosabb megvilágításához.

5.4. Az *összehasonlító vizsgálat* tekintetében legtöbb a tennivaló. A múlt századi és a század eleji *nyugat- és közép-európai* néptáncfeljegyzések hatalmas tömegének áttekintése és értékelése még elvégezetlen feladat. Az osztrák, német, francia, angol stb. táncfolklorisztikai irodalomban közölt énekes körtáncokkal való összevetése konkretizálná és mélyíthetné el a magyar leánykörtánc már eddig is látható nyugati kapcsolatait.

A kelet-európai összehasonlítás folytatása és részletezése különösen a *ruszin*, *ukrán*, és *orosz* anyag felé látszik fontosnak, s kiterjesztése szükséges a *keleti kis* (török-tatár, finnugor és kaukázusi) *népek*re is, akiknek élénk lánctánckultúrájáról még keveset tudunk. A gazdag délkelet-európai, balkáni lánctánckultúra további részletes megismerését előbb-utóbb ki kell terjesztenünk a kisázsiai török és arab, valamint észak-afrikai lánctáncokra is, amelyek még szervesen kapcsolódnak a régi európai lánctánc-kultúrához.

A DALLAMPÉLDÁK JEGYZETEI

A körtáncdalokat egyszerű, áttekinthető lejegyzésben az első versszakban elhangzott dallamforma szerint adjuk közre. Emiatt olykor sor került — a különböző gyűjtők által különféleképpen lejegyzett — egyes dallamok bizonyos egyszerűsítésére, ritmikai átértékelésére, diminuálására vagy augmentálására is. A további versszakok során történő dallamvariálás következetes feltüntetését, számbavételét itt nem tartottuk feladatunknak. A dalszövegek nyelvjárási vonásainak esetleges következetlenségei a közlőtől vagy a lejegyzőtől erednek. Egyazon adatközlő, ill. énekes-csoport több különböző alkalommal elhangzott szövegstrófáit — amennyiben ugyanahhoz a dallamhoz kapcsolódtak — egy szám alatt közöljük.

A dallampéldák jegyzeteiben a hangfelvétel [*AP:* A Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetének pyrál lemeze; *F:* A Magyar Rádió és a Néprajzi Múzeum Pátria hanglemez sorozata; *MF*: A Néprajzi Múzeum Fonogram Archívuma; *Mgt.:* Az MTA Zenetudományi Intézetének Magnetofonszalag tára; *M.Mgt.:* A Néprajzi Múzeum magnószalagtára.] vagy az eredeti kézirat [az előjegyzés nélküli számok az MTA Zenetudományi Intézet kéziratos dallamgyűjteményének leltári számaira utalnak] lelőhelyére, a gyűjtőkre [= Gy.], a gyűjtés évére, a dallamtípus főbb [néha az összes elérhető] változatainak lelőhelyére, végül a szakirodalomban közölt változatokra utalunk. Az adatközlők feltüntetését a körtáncdalok többnyire kollektív, csoportos előadása miatt mellőztük. A lejegyzőt külön nem említjük, mivel az esetek túlnyomó többségében azonos volt a dal gyűjtőjével vagy közreadójával.

1. AP 8664p; AP 8665j. Gy.: Berkes E.—Martin Gy. 1965.; AP 1817g; AP 1818a; AP 1927f; AP 3669; AP 6015c, k; Gy.: Kiss L. — Közlések: Kiss Lajos, 1941. 2. sz.; Kiss Lajos, 1943. 21; Berkes Eszter, 1969. 131.

2a. AP 1821a; AP 1906c; AP 1907a. Gy.: Kiss L. 1957.; AP 8664b, d. Gy.: Berkes E. 1965.; AP 8664h, i; AP 8665g. Gy.: Berkes E.—Martin Gy. 1965. — Közlések: Kiss Lajos, 1959. 307; Berkes Eszter, 1969. 130. — Lásd még a 19a. dallampéldát.

2b. MF 1124a; MF 1125c. Gy.: Garay Á., 1910., lej.: Bartók B. Közölve: Kiss Lajos, 1959. 306. — Lásd még a 19f. dallampéldát.

2c. Közölve: Kiss Lajos, 1941. 3. sz.; Kiss Lajos, 1943. 22. — Lásd még a 18—19h dallampéldákat.

3. AP 1906b. Gy.: Kiss L. 1958.; AP 8664j. Gy.: Berkes E.—Martin Gy. 1965.; AP 8680a. Gy.: Berkes E. 1967. — Közlések: Kiss Lajos, 1959. 278; Berkes Eszter, 1969. 132.

4. AP 1817b—c. Gy.: Kiss L. 1957.; AP 1898f; AP 1906c. Gy.: Kiss L. 1958.; AP 3669g. Gy.: Kiss L. 1960.; AP 6998d. Gy.: Kiss L. 1969.; AP 8664a, c. Gy.: Berkes E. 1965.; AP 8664g. Gy.: Berkes E.—Martin Gy. 1965.; AP 8665h. Gy.: Berkes E.—Martin Gy. 1965. — Közlések: Kiss Lajos, 1959, 308; Berkes Eszter, 1969. 134.

5. AP 1920j; AP 1906c. Gy.: Kiss L. 1958. Közölve: Kiss Lajos, 1959. 311.

6. AP 8664s. Gy.: Berkes E.—Martin Gy. 1965. Közölve: Berkes Eszter, 1969. 136.

7. AP 1909a. Gy.: Kiss L. 1958.

8. Közölve: Kiss Lajos, 1941. 6. sz.

9. AP 6985k. Gy.: Kiss L. 1968; AP 8666g—h. Gy.: Berkes E.—Martin Gy. 1965.; AP 8670e, g. Gy.: Berkes E. 1967. — Közlés: Berkes Eszter, 1969. 135.

10. AP 8666j. Gy.: Berkes E.—Martin Gy. 1965.; AP 8670f. Gy.: Berkes E. 1967. Közlés: Berkes Eszter, 1969. 186. — Lásd a 25. sz. táncpéldát.

11. AP 1928d. Gy.: Kiss L. 1958. — Közölve: Kiss Lajos, 1959. 310.

12. AP 1924g. Gy.: Kiss L. 1958. Közölve: Kiss Lajos, 1959. 309.

13. AP 8672d. Gy.: Berkes E. 1967. Közölve: Berkes Eszter, 1969. 137.

14. MF 2685, 2695c. Gy.: Lajtha L. 1934. Közölve: Lajtha László—Gönyey Sándor, 1943. 88.; MNT I. 842—843; Lajtha László—Gönyey Sándor, 1949. 8. sz.

15. Gy.: Martin Gy. 1954. Közölve: Morvay Péter—Pesovár Ernő 1954. 246.

16. 1199. Gy.: Zámbó I. 1953.

17. Gy.: Martin Gy.—Pesovár F. 1958. Közölve: Pesovár Ferenc 1960, 125. — *Soponya*, Fejér m. Párválasztó játék, AP 7387i. — Lásd a 86. sz. táncpéldát.

18a.

2. Szerelöm, szerelöm, Átkozott gyötrelöm,
Mért nëm virágoztál, Mindön fa tetején.

3. Mindön fa tetején, Cidrusfa levelén,
Hadd szakasztott volna, Mindön szögén legén.

4. Lám, én szakasztottam, El is szalasztottam,
Utánna szaladtam, Jaj de elfáradtam.

AP 3761e. Gy.: Olsvai I. 1960. — A dallam elterjedését és az ún. „pávadallam"-mal (MNT. VI) való rokonságát lásd Olsvai Imre, 1963. 3. sz. dallampélda. — Hasonló ritmusú változatok: Járdányi Pál, 1961. I. 129; *Somogy megyéből: Attala*, futó, 1189; *Berzence*, MF 3325a; *Buzsák*, lakodalmi tánc, 1197; „szokák" táncdala húsvétkor, 1232; 1244; *Igal*, 1254, közölve: Ádám Jenő, 1953. 51. sz.; verbunk, 1256; *Kaposvár*, karikázó, 1200; *Kálmáncsa*, kétlépéses karéj, párválasztó játék, 1193; *Karád*, 1186; 1192; 1213; *Kereki*, friss csárdás, 1212; *Kutas*, karikástánc, AP 2082a; AP 4885f; *Nagyberki*, karikázó, 1187, közölve: Morvay Péter—Pesovár Ernő 1954, 244; 1188; futó, 1191; 1206; 1207; *Orci*, karikázó, futó, 1205; *Simonfa*, hajabokázó, karikázás, 1222; gyermekjáték, futó, 1238; lásd a 16a. sz. dallampéldát; *Somodor*, futó, 1217; *Somogyaszaló—Pödöri-puszta*, futó; *Szenna*, lásd a 14a .sz. dallampéldát; *Szenyér*, 1248; *Teleki*, nagyböjti ugrálós; 1195; *Töröcske*, futó, 1211; *Baranya megyéből: Kákics*, gyermekjáték, közölve: Kiss Géza 1937. 171. és MNT I. 841; MH 2427a, közölve: Lajtha László 1931. 71.; Kodály Zoltán 1952. 21. és Péczely Attila 1947. 2.; *Karácodfa*, AP 4482d; AP 4483a.

18b.

2. Bárcsak ez a hajnal, Sokáig tartana,
A mi szerelmünknek, Vége ne szakanna.

3. Szerelëm, szerelëm, Átkozott gyötrelëm,
Mért nem virágoztál, Minden fa tetején.

4. Minden fa tetején, Kidűlt fa levelén,
Had szakasztott volna, Minden szëgénylegény.

5. Lám én szakasztottam, El is hërvasztottam,
Szëlíd galamb helëtt, Vadgalambot fogtam.

AP 4530g. Gy.: Eperjessy E. 1959. A többi versszakokban kötetlenül keveredik az 1—3. és a 4. sor kétféle ritmusalakja.

18c.

2. Ez a Kocsis Erzsi, Jó bort szokott mérni,
Ez a Német Antal, Oda szokott járni.

3. Oda bizony ne járj, Véle nem tanácsos,
Mert az oltár előtt, Véle szóba állhatsz.

1253. Gy.: Péczely A. 1953. — Hasonló ritmusú — olykor parlando — változatok: *Berzence*, Somogy m. MF 3225a; 1228—29; *Igal*, Somogy m. dus. 1255, közölve: Ádám Jenő 1953. 47. sz.; *Őrtilos-Almamellék*, Somogy m 1202.

18d. 1248. Gy.: Borvendég E. 1962. — Hasonló ritmusú — olykor rubato —. változatok: *Attala*, Somogy m., 1190.; *Kadarkút*, Somogy m., 1247.; *Somogyvár*, Somogy m. AP 3365m.

18e.

2. Szerelem, szerelem, Átkozott gyötrelem,
Mért nem virágoztál, Minden fa tetején?

3. Minden fa tetején, Cidrusfa levelén,
Hadd szakasztott volna, Minden szegény legény.

4. Én is szakasztottam, El is szalasztottam,
Szelíd galamb helyett, Vadgalambot fogtam.

7435. Gy.: Bartók J. 1953. — Hasonló ritmusú — olykor rubato — változatok: *Attala*, 1190.; *Gölle*, Somogy m. AP 4138c—d; *Orci*, Somogy m., karikázó, futó. 1205.; *Szöllősgyörök*, Somogy m. AP 1467e; karikázó, 1249.

18f. 3. Szerelem, szerelem, Átkozott szerelem,
Mér' nem nyílottál ki, Minden fa tetején.

4. Minden fa tetején, Cidrusfa levelén,
Had szakított volna, Minden szegén legén.

M.Mgt. 10/2, (74). Gy.: Bosnyák S. 1960. — Az első sor ritmusának megfelelő — olykor parlandó — változatok: *Kaposszentjakab*, Somogy m., futó. AP 3404k; *Luzsok*, Baranya m., 1216.; *Attala*, Somogy m. 1190.

18g. 3. Szerelem, szerelem, Átkozott gyötrelem,
Mért nem virágoztál, Minden fa tetején!

4. Minden fa tetején, Citrusfa levelén,
Hogy szakajtott volna, Minden szegény legíny!

5. Lám, én szakajtottam, De elszalajtottam,
Utána szaladtam, De jel nem foghattam.

6. Éva, szívem, Éva, Most érik a szilva,
Terítve az alja, Felszedjük hajnalba.

A dallam összekapcsolódik a 19g-val, úgy hogy az képezi a kétszeres terjedelmű dallam első felét.
AP 7072j. Gy.: Kiss L. 1969. Közölve Kiss Lajos, 1974. 47. sz.

18h. 2. Mindën fa tetején, Cidrusfa levelén,
Had' szakasztott volna, Mindën szëgén legén.

3. Lám, én szakasztottam, El is hërvasztottam.
Szëléd galamb helett, Vadgalambot fogtam.

4. Haj alám, haj alá, Víz a malom alá,
Víz a malmot hajtja, Szerelëm a csolkja.

11134. Gy.: Kiss L. 1969. Közölve: Kiss Lajos, 1974. 45. sz. jegyzet; hasonló ritmusú — a 19. sz. dallammal összetett — változat: *Horgos*, Csongrád m. Jugoszlávia, közölve Kiss Lajos, 1974. 46. sz.; lásd még a 19h. sz. dallampéldát.

19a. 2. Föltëtte ja fára, Lëjëtte a kánya,
Egye fene torkát, Ha mëgëtte minnyát (= mindjét).

3. Elmënt az én rózsám, Idegënn országba,
Azt üzente vissza, Mënnyek el utánno.

4. Mënnyen el a fene, Idegënn országba,
Inkább mëgjászolom, Három-szín ruhába.

5. Délig feketébe, Délután fehérbe.
Este felé pedig, Tiszta zöld selëmbe.

6. Éva szívem, Éva, Most érik a szíva,
Terídve az ajja, Szöggyünk fő' hajnalba.

7. Bárcsak ez a hajnal, Sokáig tartana,
Hogy a szerelëmnek, Vége në szakanna.

8. Szerelëm, szerelëm, Átkozott szerelëm.
Mér' nëm termëttél mëg, Mindën fa tetejën.

9. Mindën fa tetejën, Rózsafa levelén,
Hadd szakajtott volna, Mindën szëgény legény,

10. Lám én szakajtottam, El izs szalajtottam,
Kalapomba tűztem, El izs hërvasztottam.

5037. Gy.: Kiss L. 1951. — Hasonló ritmusú változatok: JÁRDÁNYI Pál, 1961, I. 225. — *Baranya megyéből: Csányoszró*, AP 1495d; *Karácodfa*, AP AP 4482d; AP 4483a; *Keszü;* 5032; *Kisdobolya*, 5044; *Kozármislény*, közölve: MNT I. 853; *Mánfa*, 5051; *Mohács*, MH 4071c; böjti karéj a síkon, 5055; szakácsnék tusnótája, 5056; AP 1171f; AP 2933a; *Sásd*, böjti-húsvéti játék. AP 1050b—c; 5031; *Szebény*, Maácz L. gyűjt. — *Fejér megyéből: Alap*, lásd a 17a. sz. dallampéldát; AP 68371; *Dunapentele*, 13256; *Enying*, AP 5866f; *Nádasdladány*, párválasztó játék, AP 3757e; 5046; *Pákozd*, körtánc, 5035; 5061—62; 5072; *Seregélyes*, 5060; *Soponya*, párválasztó játék, AP 7387i. — *Somogy megyéből: Bedegkér*, 5034; *Karád*, AP 1001d; 5048—49; *Zala*, 5033. — *Tolna megyéből: Alsónyék*, AP 6761h; *Decs*, párválasztó leányjáték, 5028—30; *Értény*, gyermekjáték, AP 6825e; *Felsőiregh*, táncdallam, MF 994a; MF 997a; közölve: BARTÓK Béla 1924, 37. sz. és KODÁLY Zoltán 1952, 22. sz., valamint PÉCZELY Attila 1947. 9. sz.; párválasztó játék, 5043; AP 6758j; AP 6759b; *Miszla*, AP 6787f; *Ozora*, AP 5757l. — *Szlavóniából:* lásd az 1. sz. dallampéldát. — *Egyéb távolabbi helyekről: Szomód*, Komárom m., párválasztó játék, közölve: MNT I. 852. és SZABÓ Sándor 1909, 305.; *Tardoskedd*, Nyitra m. Szinalázás, AP 1946e; *Ghymes*, Nyitra m. párválasztó játék, közölve MNT I. 856; *Bácsbokod*, Bács-Kiskun m., 5063.

19b. 2. Bárcsak ez a hajnal, Sokáig tartana,
Hogy a szerelëmnek, Vége nëm szakadna!

3. Szerelëm, szerelëm, Átkozott gyötrelëm,
Mért nëm virágoztál, Mindën fa tetején.

4. Már én virágoztam, El is hërvadoztam,
Szelíd galamb helëtt, Vadgalambot fogtam.

5. Ángyom sütött rétest, Nëm adott belölle,
Kitëtte a fára, Legényëk számára.

AP 3757d. Gy.: Kiss L. 1960. — Hasonló ritmusú — parlandó — rubato felé hajló, 3/4-es ütemekkel vegyes változatok: *Ősi*, Veszprém m., körjáték, AP 4515g—h; *Püspökszenterzsébet*, Baranya m., AP 1078b; *Szenna*, Somogy m., AP 741b.

19c. 2. Arra ment a juhász, Tiszta ezüst szűrbe,
Megette a rétest, Kis kert közepébe.

3. Arass rózsám, arass, Megadom a garast,
Ha én meg nem adom, Megadja angyalom.

4. Zöld uborka szára, Fölfutott a fára,
Az én rózsám árva, Én leszek a párja.

Közölve: MNT I. 854. Gy.: Kerényi Gy. 1949.; AP 3297i.

19d. Szövege ua. mint az előzőé. 5058. Gy.: Gábor J. 1961. — Hasonló ritmusú változat, Újkígyós, Békés m. Leányjáték. 5057.

19e. 2. Bárcsak ez a hajnal, Sokáig tartana,
Hogy a szerelemnek, Vége ne szakadna.

3. Szerelem, szerelem, Átkozott gyötrelem,
Mért nem virágoztál, Minden fa tetején.

4. Minden fa tetején, Cidrusfa levelén,
Hadd szakított volna, Minden szegénylegény.
Lám én virágoztam, De elszalasztottam. (ismétlésre)

5. Ángyom sütött rétest, Nem adott belölle,
Kivitte ja rétest, Kiskert közepébe.

6. Arra ment a kertész, Cifra öreg szűrbe,
Megette ja rétest, Kiskert közepébe.

7. Haragszik a kertész, Hogy én arra járok,
Nem haragszom bíz' én, Kedves gyöngyvirágom.

8. Míg énnálam voltál, Pirosat nyílottál,
De most már feketét, Feketét sem nyílasz.

Dallam nélkül mondják utána: Hej Buda, Buda, tömlöc vár, Fekete, rongyos Fehérvár.
5036. Gy.: Schnöller M. 1957. — Hasonló ritmusú változatok: MNT I. 855; Kiss Áron, 1891, 364, 34. sz.; Berze Nagy János 1940. I. 671, *Bakóca*, Baranya m. táncdal; Uo. 436, *Nagyváty*, Baranya m. Uo. 437. *Püspökszenterzsébet*, Baranya m.; *Seregélyes*, Fejér m.; 5074; AP 5865a, e; *Rábapatona*, Győr m. 5059.

19f. Lásd a 2b. sz. dallampéldát és jegyzeteit. További versszakok (MF 1125c):

5. Az adós, az adós, Kinek pëndöle gyócs,
Lám az enyim is gyócs, Mégsëm vagyok adós.

6. Adós a kocsmáros, El is van temetve,
De jaz adóssága, Nincsen elfelejtve.

7. Hat nab van ëgy hétbe, Hetedik vasárnap,
Bárcsak kedves rózsám, Ëcer láthatnálak.

8. Ángyom sütött rétest, Nëm adna belőle,
|:Levitte ja ker'be, Cifra kendőjébe.:|

19g. Folytatása a 18g. sz. dallampéldának. A két dallam összekapcsolódva alkot egységet. További versszakait is lásd ott. AP 7072j. Gy.: Kiss L. 1969. Közölve: Kiss Lajos, 1974. 47. sz.

19h. 2. Bárcsak ez a hajnal, Sokájig tartana,
Hogy a szerelemnek Vége ne szakadna!

3. Szerelem, szerelem, Átkozott gyötrelem,
Mért nem virágoztál, Minden fa tetején?

4. Minden fa tetején, Ciprusfa levelin,
Hogy szakajtott volna, Minden szegény legény!

5. Lám én szakajtottam, El is szalajtottam,
Utánna szaladtam, De meg nem foghattam.

Közölve: Kiss Lajos, 1974. 45. sz. — Hasonló ritmusú változata a 18. sz. dallammal összetett formában: Kiss Lajos, 1974. 46. sz. szintén *Horgos*ról. — *Szlavóniá*ból lásd a 2c. dallampéldát.

20. Gy.: Lajtha L. 1929., Zákonyiné 1964. Közölve: MNT VI. 410—411; Lajtha László—Gönyey Sándor 1949. 10. sz. Eddig nem közölt változat: Akt 3. — A dallam Tolna, Bihar és Nógrád megyei változatait l. MNT VI. 409—413. sz.

21. Gy.: Lajtha L. 1923. Közölve: MNT VI. 347. — A dallam kiterjedt változatköre Dél-Dunántúlon az „ugrós" táncfajtához használatos. MNT VI. 223—348.

22. Gy.: Lajtha L. Közölve: Lajtha László—Gönyey Sándor 1949. 9. sz. — Szövege párosító tartalmú: MNT IV. 707, 105. jegyzet. — Változatai lakodalmi hérészes dalok Nógrádban: MNT III. A. 816—819.

23a. 2. Szerelëm, szerelëm, Átkozott gyötrelëm,
Mért nëm virágoztál, Mindën fa tetején.
Hadd szakasztott volna, Mindön szögény legény. (ism.-re)

3. Lám én szakasztottam, El is szalasztottam,
Utánna szaladtam, Jaj, de elfáradtam.

1271. Gy.: Olsvai I. 1953. Közölve: Morvay Péter—Pesovár Ernő, 1954. 245. — További hasonló ritmusú változatok: *Kohány puszta*, Somogy m. Közölve: Péczely Attila, 1947. 49; *Mánfa*, Baranya m. Közölve: Kiss Lajos, 1952, 21. sz.; *Nagyberki*, Somogy m. ugróstánc, 1272; verbunk, 1273; *Nagy-*

megyer, Komárom m. Közölve: BARTÓK Béla, 1924. 33b; *Valkonya*, Zala m. 1286; *Horvát* változata: Žganec Vinko 1924. 256.

23b. 2. Kismadár, kismadár, Mire vetemedtél,
Mikor a zöld erdőn, Szëmët szedegettél.

3. Tőrben estek lábaid, Oda szabadságid,
Fogva vannak szárnyaid, Véle vigadságid.

4. Borom a pincébe, Magam a szőlőbe,
Minden tőke tőjébe, A Jézus nevébe.

5. Ez a jó bor tessék, Jézus dícsértessék,
Jézus mindörökké, Jézus dícsértessék.

1282. Gy.: Seemayer Vilmos 1932.

23c. 2. Szerelöm, szerelöm, Átkozott gyötrelöm,
Mért nëm virágoztál, Mindön fa tetején.

3. Mindön fa tetején ,Cidrusfa levelén,
Had szakasztott volna, Mindön szögény legény.

4. Lám, én szakasztottam, De elszalasztottam,
Utánna futottam, Jaj, de elfáradtam.

5. Zöld buborka szára, Fölfutott a fára,
Kisangyalom árva, Én löszök a párja.

1294. Gy.: Olsvai I. 1953.

23d. 2. Borom a pincében, Magam a szöllőben.
Mindig víg örömöm, A Jézus nevében.

3. Az én ágyam fája, Fenyőfa deszkája,
Bárcsak dió volna, Hogy ne csikorogna.

1284. Gy.: Bartók J. 1954. Lakodalmi pohárköszöntő dal. — Hasonló ritmusú változata: *Becsehely*, Zala m. 1285. — További parlandó változatok: *Szentmargitfalva*, Zala m., 1281; *Valkonya*, Zala m. 1268.

24a. AP 3766d. Gy.: Olsvai I. 1953. — Változata: *Alap*, Fejér m. Közölve: PESOVÁR Ferenc 1960. 11. sz.

24b. 2. Ott se ittam egyebet, Csak három bimbólevet,
Attól nem voltam részeg, Csak a fejem szédölgött.

171, Akt. 280. Gy.: Zámbó I.— Pesovár F. 1953.

25a. Mgt. 1622 B. Gy.: Martin Gy. 1956; — Változatai: MNT I. 925—926; MF 2998b; Pátria hanglemez F 24A.

25b. Gy.: Martin Gy. 1954. Közölve: MORVAY Péter—PESOVÁR Ernő 1954. 152. — A dallam a Kisalföldön legelterjedtebb dudanóta [és a szlovák odzemok] széles változatkörébe tartozik.

26. Pátria hanglemez F 30 Bb. Közölve: PÉCZELY Attila, 1947. 42. sz.; AP 711g. Gy.: Vikár L. 1953. Közölve: MORVAY Péter—PESOVÁR Ernő, 1954. 201; *Kisbárapáti*, Somogy m. AP 1513f.

27. Pátria hanglemez F 32 Bb; AP 711f. Gy.: Vikár L. 1953. Közölve: MORVAY Péter—PESOVÁR Ernő, 1954. 245.

28. Közölve: LUGOSSY Emma—GÖNYEY Sándor, 1947. 22; BARTÓK Béla, 1924. 251. sz.; KODÁLY Zoltán 1952. 223. sz.; JÁRDÁNYI Pál, 1961. II. 169; PÉCZELY Attila, 1947. 23. sz.; BORSY István—ROSSA Ernő, 1967. 65; BERZE NAGY János, 1940. I. 396. — Az eddig feljegyzett változatainak többsége Baranya, Tolna és Somogy megyéből származik és a közölt változat ritmusképletét mutatja. A végig 2/4-es, tripodikus változatok száma csekély, néhány változat pedig ♫♫ ♫♫ / 𝅗𝅥 ♩ 𝄽 sorképletű. — Karikázóhoz való alkalmazásban: *Sárpilis*, Tolna m., *Szólád*, Somogy m. Ugrós verbungként pedig: *Szebény*, Baranya m., *Hobol*, Somogy m., *Perkáta*, Fejér m.

29. Gy.: Martin Gy. 1953. — Változatai: JÁRDÁNYI Pál, 1961, I. 117., MORVAY Péter—PESOVÁR Ernő, 1954. 43. sz.

30. 11956, Gy.: Olsvai I. 1963.

31a. 2. Szekfű van a zsebkendőm sarkába,
Ez a legény válogat a lányba,
Ha válogat, mozs' van az üdeje,
Egye meg a válogatós fene.

Gy.: Martin Gy. 1953. — Változatai közölve: JÁRDÁNYI Pál, 1961. II. 7; LAJTHA László—GÖNYEY Sándor 1949. 5. sz.

31b. 2. Menj el, menj el, ha útnak indultál,
Ha engömet megszomorítottál,
Írd a nevem kalapod szélére,
Ha leveszöd, én jussak eszedbe.

Gy.: Martin Gy. 1953. — Az 1. versszak szövegváltozatát lásd: 12. sz. dallampélda.

31c—d. Gy.: Martin Gy. 1953. — Változata közölve: MORVAY Péter—PESOVÁR Ernő, 1954. 19b. sz.

32. AP 5563b. Gy.: Olsvai I.—Martin Gy. 1957. — *Decs*, Tolna m. babázás, AP 5091e, közölve: MARTIN György, 1970. 24. sz.

33a. AP 5091d. Gy.: Olsvai I.—Martin Gy. 1957. — *Őcsény*, Tolna m. belépő, AP 1499d; Mgt. 2827. 3.; *Alsónyék*, Tolna m. lépő, AP 5563a.

33b. 6571. Gy.: Kiss L. 1938., közölve: KISS Lajos, 1943. 29. sz. JÁRDÁNYI Pál, 1961. I. 25, 57.

34a. AP 5562f. Gy.: Olsvai I.—Martin Gy. 1957. — Őcsény, Tolna m. belépő. Mgt. 2827. 2.

34b. Gy.: Bogár I. Részben közölve: Sárköz néprajza, 77.

35a. Mgt. 2827. 1. Gy.: Halmos I.—Martin Gy.—Pesovár E. 1973. — *Érsekcsanád*, Bács-Kiskun m. Közölve: RÁBAI Miklós, 1953, 28.

35b. Gy.: Bogár I. Részben közölve: BOGÁR István, 1966. 4.

36a. AP 5113l—5114a. Gy.: Olsvai I.—Martin Gy. 1957. — *Sárpilis*, Tolna m. lépő, AP 6205f; *Alsónyék*, Tolna m. lépő, AP 5562e.

36b. AP 5563f. Gy.: Olsvai I.—Martin Gy. 1957.

37a. 11976. Gy.: Bodor A.

37b. 11116. Gy.: Kiss L. 1939. Közölve: KISS Lajos, 1943. 30. sz. — JÁRDÁNYI Pál, 1961. I. 21.

38a. AP 5473c. Gy.: Martin Gy. 1955; AP 903b, közölve: MNT III. B. 270; Sárköz néprajza, 39.

38b. Gy.: Martin Gy.—Tímár S. 1961. Közölve: MARTIN György, 1970, 25. sz., 1974. 19.

38c. AP 6326b, 6327g. Gy.: Martin Gy.—Novák F. 1961.; AP 964h; AP 965h; AP 965d; AP 962d; közölve: MNT III. B. 271—273.

38d. MF 995b. Közölve: BARTÓK Béla, 1924. 7a.; KODÁLY Zoltán, 1952, 80.

39. AP 5091f. Gy.: Olsvai I.—Martin Gy. 1957.

40. AP 6327c. Gy.: Martin Gy.—Novák F. 1968.

41. AP 5563d. Gy.: Olsvai I.—Martin Gy. 1957. — JÁRDÁNYI Pál, 1961, II. 43.

42. Közölve: KISS Lajos, 1943. 36. sz.; Csiraj bubás, közölve: DEBELJAK Margarita—ILIJIN Milica, 1953. 42. — JÁRDÁNYI Pál, 1961. I. 112.;

43. Közölve: KISS Lajos, 1943. 37. sz. — JÁRDÁNYI Pál, 1961. I. 112.

44. Gy.: Martin Gy.—Tímár S. 1961.

45. AP 5473a. Gy.: Martin Gy. 1955.; AP 5603c; *Sárpilis*, Tolna m. futó, közölve: BOGÁR István, 1966. 16.; *Dunaszekcső*, Baranya m. futó, AP 6326c; *Zombor* Jugoszlávia, párválasztó játék, AP 7729p; *Hertelendyfalva*, Jugoszlávia, közölve: KISS Lajos, 1943. 99. sz. — JÁRDÁNYI Pál, 1961. II. 170.

46a. Gy.: Martin Gy. 1958. Közölve: MARTIN György, 1970. 26. sz.; *Sárpilis*, Tolna m. futó, közölve: Sárköz néprajza 82; További változatok *Decs*ről, *Bátmonostor*ról és *Hercegszántó*ról. — Országszerte kedvelt „cigánytánc" dallam, a Felső-Tisza-vidékén „botoló nóta". MARTIN György, 1968c.

46b. Gy.: Martin Gy.—Tímár S. 1961.

47a. AP 5091h. Gy.: Olsvai I.—Martin Gy. 1957; AP 5107g; 7251; *Alsónyék*, Tolna m. Ugró, AP 5563e; További változat *Őcsény*ből.

47b. Gy.: Bogár I. Közölve: Sárköz néprajza, 65. — *Érsekcsanád*, Bács-Kiskun m. futó, közölve: RÁBAI Miklós, 1953. 24.

48a. AP 5091g. Gy.: Olsvai I.—Martin Gy. 1957. Közölve: MARTIN György, 1970. 27. sz.; *Dunafalva*, Baranya m., futó, AP 6330e. További változatok *Sárpilis*ről, *Őcsény*ből.

48b. Gy.: Martin Gy.—Tímár S. 1961.; További változatok *Bátmonostor*ról és *Hercegszántó*ról.

49. AP 961a. Gy.: Kiss L. 1954.; *Karád*, Somogy m. közölve: Kodály Zoltán, 1952. 28; Morvay Péter—Pesovár Ernő, 1954. 247; Járdányi Pál, 1961. I. 91.

50. Mgt. 2827. 9. Gy.: Halmos I.—Martin Gy.—Pesovár E. 1973.; *Sárpilis*, Tolna m., futó, közölve: Sárköz néprajza, 65; *Gombos*-—Bogojevo, Jugoszlávia, Csiraj bubás, közölve: Debeljak Margarita—Ilijin Milica, 1953. 41. — Országosan elterjedt dal. Járdányi Pál, 1961. II. 17., MNT III. B. 279. j. a.

51. Gy.: Bogár I. Közölve: Sárköz néprajza ,64.

52. AP 5473b. Gy.: Martin Gy. 1955. — Vö. a 31. sz. dallampéldával.

53. 9424. Gy.: Olsvai I. 1961; *Báta*, Tolna m., lakodalmi koszorúkötéshez, MNT III. A. 28.; *Szeremle*, Bács-Kiskun m. lakodalmi karikázó, MNT III. A. 29., III. B. XXX. I.

54. Közölve: Kiss Lajos, 1943. 35. sz. és MNT VI. 681. MNT VI. 611—685. (XIV. típus)

55. AP 6327h. Gy.: Martin Gy.—Novák F. 1961.; *Sárpilis*, Tolna m., Kétlépéses.

56. Gy.: Martin Gy. 1961. — Változata: Cserey József, 1964. 77. sz.

57. Gy.: Martin Gy. 1961.

58. Gy.: Martin Gy. 1961. — Változata: Járdányi Pál, 1961. II. 16.

59. Gy.: Martin Gy. 1961.

60. Gy.: Andrásfalvy B.—Martin Gy.—Pesovár F. 1961. — Változata: Járdányi Pál, 1961. II. 153.

61. Gy.: Andrásfalvy B.—Martin Gy.—Pesovár F. 1961.

62. Gy.: Martin Gy. 1961.

63. Gy.: Martin Gy. 1961. — Változata: Járdányi Pál, 1961. I. 220.

64. Gy.: Tímár S. 1955. Közölve: Timár Sándor, 1956. 18. tábla. B. — Változata: Járdányi Pál, 1961. II. 20.

65. Gy.: Martin Gy. 1955. Közölve: Timár Sándor, 1956. 16. tábla. A.

66. Gy.: Martin Gy. 1954. Közölve: Martin György, 1955. 123. — Változata: Járdányi Pál, 1961. II. 140.

67. Gy.: Tímár S. 1955. Közölve: Timár Sándor, 1956. 16. tábla. B.

68. AP 5125a, 1; AP 5126b. Gy.: Olsvai I. 1964. VIII. — Változata: Járdányi Pál, 1961. I. 34.

69. Mgt. 1769. A. 1—4, B. 9—11. Borbély J.—Martin Gy.—Mériné, Tóth M.—Takács A. 1966. Közölve más sorrendi változatokban vagy csak részlegesen: Takács András, 1969. 9—12.; Bakos József, 1953. 187; MNT. I. 777—778.

70. 8175. Gy.: Ág T. 1954. Közölve: Takács András, 1970. 101. — Változata: Járdányi Pál, 1961. I. 203.

71a. 8172. Gy.: Ág T. 1954. Közölve: Takács András, 1970. 103. — A 38d. dallampélda változata.

71b. Gy.: Volly I. 1938. Közölve: Volly István, 1944. 38.

72. Gy.: Ág T. 1970. Közölve: Takács András, 1970. 87. — A 38a. dallampélda új stílusú változata.

73a. Gy.: Ág T. 1970. Közölve: Takács András, 1970. 76. — Változata: Járdányi Pál, 1961. I. 173.

73b. 8174. Gy.: Ág T. 1954. Egyenletes negyedelő, tripodikus változata közölve: Takács András, 1970. 100.

74. Gy.: Volly I. 1938. Közölve: Volly István, 1944. 39.

75. 8150. Gy.: Ág T. 1953.

76. 7981. Gy.: Ág T. 1957. Közölve: Takács András, 1970. 102.—A 2—3. sor helyesen 1 oktávval feljebb.

77. AP 5513b. Gy.: Maácz L.—Martin Gy.—Mező J.—Pesovár F. 1956. — Változata: Járdányi Pál, 1961. I. 67.

78. AP5513d. Gy.: Maácz L.—Martin Gy.—Mező J.—Pesovár F. 1956.

79. AP 5514a. Gy.: Maácz L.—Martin Gy.—Mező J.—Pesovár F. 1956. — Változata: Járdányi Pál, 1961. II. 91.

80. AP 3483a. Gy.: Vikár L. 1958. — Változata közölve a Bars megyei Nagyhindről: Volly István, 1944. 39. „Azért jöttem ide karikázni . . . " szöveggel; 5952 és MH 3844b. — Dél-dunántúli változata: Morvay Péter—Pesovár Ernő, 1954. 196., vö. még a 31. dallampéldával.

81. AP 7921e. Gy.: Borsai I. 1971. — Változata: Járdányi Pál, 1961. II. 25.

82. AP 8404f. Gy.: Borsai I. 1969. — Változata: Járdányi Pál, 1961. II. 70.

83. 4765, Gy.: Bereczky J. 1964. — Változata: JÁRDÁNYI Pál, 1961. II. 152.
84. AP 3725f. Gy.: Kertész Gy. 1959.
85a—b. Mgt. 3224 A. 10—11. Gy.: Tímár S. 1974.
86a—b. Gy.: Martin Gy. 1955. — Változatai: LAJOS Árpád, 1965. 527—529.
86c. Gy.: Martin Gy. 1956.
86d. 8560. Gy.: Kiss Zs. 1966.
87. Gy. Martin Gy. 1956.
88a—b. 8562, 8559. Gy.: Kiss Zs. 1966.
88c—d. AP 5460f—g. Gy.: Bacskai K.—Martin Gy.—Pesovár E.—F.—Vargyas L. 1956. — Az első (A) és utolsó (C) dallamsor mindig a dallamszövegek menynyiségének megfelelően veszi közre a változó számú közbülső (B) sorokat. — Néhány további szövegváltozat:

AP 6519h.
1. Elment Sári a vásárra, drótot kötött a hátára. [A]
2. Bekiáltott egy ablakon: drótoztassék! kend az asszony. [B]
3. De az asszony piszkafával, kikergette az utcára. [B]
4. Ne kergessen, kend az asszony, inkább mindig drótoztasson. [C]

AP 6519i.
1. Úgy ég a tűz, ha tesznek rá, szól a világ nem adok rá. [A]
2. Annyit adok a világra, mint a kötőm madzagára. [B]
3. Még arra is többet adok, ha leszakad, másat varrok. [B]

AP 6519j.
1. Elment az én uram Pestre, maj' hazajön holnap este [A].
2. Főzök neki száraz tésztát, rápergelem a kismacskát. [C]

AP 6519k.
1. Konkolylevél, tiszta búza, maj' kinyílik az ibolya. [A]
2. Az ibolyát akkor szedik, mikor reggel harmat esik. [C]

89. AP 5460e. Gy.: Bacskai K.—Martin Gy.—Pesovár E.—F.—Vargyas L. 1956.
90. AP 6520f; Gy.: Kiss Zs. 1966—67. 8581.
91. AP 6520i; 8583. Gy.: Kiss Zs. 1966—67.
92. AP 5460h. Gy.: Bacskai K.—Martin Gy.—Pesovár E.—F.—Vargyas L. 1956. — 8563.
93a. AP 6520g; 8582. Gy.: Kiss Zs. 1966. — Változata: JÁRDÁNYI Pál, 1961. I. 34.
93b. AP 6519m; 8561. Gy.: Kiss Zs. 1967.
94. AP 8020h; AP 8030d. Gy.: Bereczky J. 1972. — Változatai: LAJOS Árpád, 1965. 548—549.
95. 7002; Gy.: Martin Gy. 1954. — Hangszeres változata: AP 5539f.
96. AP 8652i; AP 8652v. Gy.: Borbély J.—Halmos I.—Martin Gy.—Pesovár E.—F., 1973. — Közölve: VARGA Gyula, 1955. C. dallam. — Változata: JÁRDÁNYI Pál, 1961. I. 155.
97. AP 8652w. Gy.: Borbély J.—Halmos I.—Martin Gy.—Pesovár E.—F. 1973.
98. Gy.: Kiss L., közölve: MOLNÁR István, 1953. 34. — Szlovák változata Myslaváról: ZÁLEŠAK Cyril, 1964. 31.
99. AP 8650a. Gy.: Borbély J.—Halmos I.—Martin Gy.—Pesovár E. — F. 1973.
100. Gy.: Varga Gy. Közölve: VARGA Gyula, 1955. A dallam. — A Gömör megyei Péterfalán (Petrovce) „Azért jöttünk ide karikázni . . . " szövegváltozattal. AP 2399a.
101. AP 8652a, r, u; AP 8653b. Gy.: Borbély J.—Halmos I.—Martin Gy.—Pesovár E. — F. 1973.—Változatai: JÁRDÁNYI Pál, 1961. I. 22.; MNT VI. 611—685. (XIV. típus); MARTIN György, 1970. 97. dallampélda.
102. Mgt. 3239. 4.
103. AP 592f. Gy.: Kiss L. 1953. Közölve: MNT III. B. 289.
104a. AP 722i. Gy.: Kiss L. 1953. Közölve: MNT III. B. 295.
104b. Gy.: Kiss L. 1941. Közölve: MNT III. B. 292.
105. Gy.: Kiss L. 1941. Közölve: MNT III. B. 296.
106. AP 598h. Gy.: Kiss L. 1953. Közölve: MNT III. B. 297.
107. AP 6607e—f. Gy.: Martin Gy.—Sztanó P. 1969.
108. AP 6607d. Gy.: Martin Gy.—Sztanó P. 1969.
109. AP 6607e Gy.: Martin Gy.—Sztanó P. 1969.
110. AP 6940b. Gy.: Martin Gy.—Sztanó P. 1969.

111. AP 1106e. Gy.: Kiss L. 1954. Közölve: MNT III. B. T. 174. XXVIII. j. 267. j.
112. AP 5212b. Gy.: Kallós Z.—Martin Gy. 1962. Közölve: Martin György, 1970a, 118. sz.
113. Gy.: Gurka L. Közölve: Martin György, 1970a, 120. sz.
114a. Gy.: Kallós Z. 1954. Közölve: Szegő Júlia—Sebestyén Dobó Klára, 1958, 22. sz.
114b. Gy.: Almási I. Közölve: Jagamas János—Faragó József, 1974, 42. sz.
115. AP 6619k. Gy.: Martin Gy. 1969.
116a. AP 4155e—f. Gy.: Andrásfalvy B.—Kallós Z.—Martin Gy.—Pesovár F. 1961. Közölve: MNT VI. 451.
116b. Gy.: Kallós Z. 1965. Közölve: MNT VI. 152.
116c. AP 7003e. Gy.: Martin Gy. 1971. Közölve: MNT VI. 160.
117a. Közölve: Lajtha László, 1954, 97. sz. — Változata: uo. 75. sz.
117b. AP 7236f/6. Gy.: Novák F. 1967. — Változata: Lajtha László, 1954, 17. sz.
118a. Gy.: Jagamas J. 1954. Közölve: Jagamas János—Faragó József, 1974. 36. sz. [Leegyszerűsítve, díszítések nélkül közöljük]. — Változata: Lajtha László, 1954. 23. j., 96. j.
118b. AP 7245b. Gy.: Novák F. 1967. — Változata: Lajtha László, 1954. 23. sz.
118c. AP 5215a. Gy.: Andrásfalvy B.—Kallós Z.—Martin Gy.—Pesovár F. 1962. Közölve: Martin György, 1970. III. táncpélda.
118d. AP 8374b/1. Gy.: Martin Gy. 1963. — Közölve: Martin György, 1969c, 320, 8. dallampélda.
119a. Gy.: Kallós Z.
119b. AP 5214e. Gy.: Andrásfalvy B.—Kallós Z.—Martin Gy.—Pesovár F. 1962. Közölve: Martin György, 1970b, IV. sz. táncpélda.
120a. AP 7496b/5. Gy.: Kallós Z.—Martin Gy. 1969.
120b. AP 5572a. Gy.: Martin Gy.—Pesovár F. 1956.
121a. AP 6614d. Gy.: Kallós Z.—Martin Gy.—Sztanó P., 1969. Közölve: Martin György, 1973a, 3b. dallampélda.
121b. Gy.: Martin Gy. 1963. Közölve: Martin György, 1973a, 3a. dallampélda.
122a. AP 7496b/3. Gy.: Kallós Z.—Martin Gy. 1969.
122b. AP 4166e. Gy.: Andrásfalvy B.—Kallós Z.—Martin Gy.—Pesovár F. 1961. Közölve: Martin György, 1973a, 1a. dallampélda.
123. Záleśák, Cyril, 1964. 54.
124. Záleśák, Cyril, 1964. 54.
125a. Záleśák, Cyril, 1964. 23.
125b. Záleśák, Cyril, 1964. 14.
125c. Záleśák, Cyril, 1964. 22.
126. Kovalčiková, Jana—Poloczek, František, 1955. 94.
127. Slovenské L'udové Piesne I. 33.
128. Kovalčiková, Jana—Poloczek, František, 1955. 111.
129. Slovenské L'udové Piesne III. 767.
130. Slovenké L'udové Piesne IV. 545.
131. Slovenské L'udové Piesne III. 577.
132. Slovenské L'udové Piesne II. 242.
133. Kovalčiková, Jana—Poloczek, František, 1955, 102.
134. Almási István—Herțea, Iosif, 1970. 211. sz.
További versszakok:

2. |:Dintr-o mie, dintr-o sută:|
Dintr-o camașe cusută.

3. |:Dintr-o mie de feciori, măi,:|
Dintr-o camașe cu flori, măi.

4. |:Haida bade, haida dragă:|
De-mi dă gură că-s beteagă.

5. |:Haida bade, haida zău, măi,:|
De-mi dă gură că mii rău, măi.

A versszakok közt néhány ütemes szünetet tartva táncolnak tovább.
135. Almási István—Herțea, Iosif, 1970. 213. sz.
További versszakok:

2. Rupe și te veselește, La, la, la, la, la, la, la.
Și mai stai și mai fetește, La, la, la, la, la, la, la.
Ca și eu oi mai juni, La, la, la, la, la, la.
Și tot la olaltă om fi, La, la, la, la, la, la, la.

3. Cin'nu ști juca Purtata, La, la, la, . . .
Să se uște ca mușcata, La, la, la, . . .
Cin'nu ști juca Bătuta, La, la, la, . . .
Să se uște ca cucuta, La, la, la, . . .

136. Almási István—Herțea, Iosif, 1970. 220. sz.

2. |:Mersu ți-i pe legănat, La, la, la, la, la, la ,la, la, la, la, la.
Cu dragoste amestecat, La, la, la, la, la, la, la.:|

3. Spune, bade, spune zău, La, la, la, . . .
Pare-ți după mine rău? La, la, la, . . .
Ba, mîndruța, rău nu-mi pare, La, la, la, . . .
Numai inima mă doare, La, la, la, . . .

137. Almási István—Herțea, Iosif, 1970. 222. sz.
További versszakok:

2. C-am un bădit tinerel, Tra, la, la, la, la, la, la, la, la, la, la, la, la.
C-am un bădit tinerel, Tra, la, la, la, la, la, la, la, la,.
Mor fetele după el, Tra, la, la, la, la, la, la, la, la, la, la, la, la.
Mor fetele după el,

3. Tinerel ca lujeru', Tra, la, la, . . .
Tinerel ca lujeru', Tra, la, la, . . .
Și mi-i drag ca sufletu', Tra, la, la, . . .
Și mi-i drag ca sufletu', Tra, la, la, . . .

4. Și ca lujeru din vie, Tra, la, la, la, . . .
Și ca lujeru d'n vie, Tra, la, la, la, . . .
Drag la toate dar și mie, Tra, la, la, la, . . .
Drag la toate dar și mie, Tra, la, la, la, . . ,

138. Almási István—Herțea, Iosif, 1970, 223. sz.
További versszakok:

2. |:Să nu mă vorove-n sat:|
|:Că eu te-am înfermecat:|
3. |:Io cînd stau a fermeca:|
|:Uu fermec vița de-a ta:|
4. |:Că fermec vița săracă:|
|:Io să-l plac, el să mă placă:|

139. Borbély Jolán, 1973. 41.
További versszakok:

2. Koju Ivo / rano zasadijo
3. Iz novime / konjom nakonjio.
4. Ispala mu / knjiga iz džepova.
5. To je našla / Janica divojka.
6. Janici se / tvoje ruvo spravlja.
7. Jedno spravlja / moja Mila majka.
8. Drugo spravlja / moja stara majka.
9. Treče spravljam / ja sirota sama.
10. Kole spravlja / moja mila majka.
11. Ono čemo / svatom podejiti.
12. Koje spravlja / moje stara majko.
13. Ono čemo / rodom podejiti.
14. Koje spravljam / ja sirote sama.
15. Ono čemo / mi dvoje trgati.

A húsvéti kolo további dallamváltozatait lásd :Borbély Jolán, 1973. 42—44.
Tánc: 564—66. sz. kinetogram.

140. Borbély Jolán, 1973. 45, 6. sz.
További versszakok:

2. Nije ono bela loza |:oko rastiča:|.
3. Več je ono lepa Mara |:oko monči̇ča:|.

A lakodalmi szertartásos kóló másik dallamváltozatát lásd: Borbély Jolán, 1973. 45, 5. sz.
Tánc: 565—66. sz. kinetogram.

141. Ivančan, Ivan, 1963a, 33.
További versszakok:

2. Ne leluj se, kamen mosta
Ne leluj se.

3. Dok ne prejdem preko njega,
Dok ne prejdem.

4. Da zagrabim vedro vode,
Da zagrabim.

5. Da napojim te junake,
Da napojim.

6. Koji stoje okraj kola,
Koji stoje.

7. Kano ovce okraj dvora,
Kano ovce.

8. Falila se lepa Ana,
Falila se.

9. Momka nema ko bi ju prevarijo,
Momka nema.

10. Al se našel lepi Ivo,
Al se našel.

11. Koj je Anku prevarijo,
Koj je Anku.

12. = 1.

Tánc: 567. sz. kinetogram.

142. Ivančan, Ivan, 1963a, 38.
További versszakok:

2. |:Ženio se sine Ivo,:|
3. |:Zbog majkine dobre volje:|
4. |:Zebral si je zaručnicu,:|
5. |:Koja znade scilu presti:|
6. |:Na vretence brušpanovo:|
7. |:Na preslicko tartekovo:|
8. |:Kad su išli zaručnici:|
9. |:Sivo morje presenolo:|
10. |:Kad su išli zaručnicom:|
11. |:Sivo morje bregom teklo:|
12. |:Reč govori starešina:|
13. |:Sto nam bode broda vodil?:|
14. |:Reč govori starešina:|
15. |:Naj ga vodi mladi dever!:|
16. |:Reč govori mladi dever:|
17. |:Naj ga vodi mladoženja:|
18. |:Kak je brodil, mam je vtonol:|
19. |:Reč govori zaručnica:|
20. |:Ajoj meni kaj sad bode?:|
21. |:Ako pojem svoji majki:|
22. |:Moja majka ovak reče:|
23. |:Čerko imam, zeta nemam':|
24. |:Ako pojem njegvi majki:|
25. |:Njegva majka ovak reče:|

26. |:Snehu imam, sinan nemam':|
27. |:Sad si sveže crne joči:|
28. |:Pak za dragim v morje skoči:|

143. IVANČAN, Ivan, 1963a, 29, 41.
További szövege:

Kanticu, sneha, kanticu,
Kudelju, dekla, kudelju,
Balticu, dečkov, balticu.

Tánc :540. sz. kinetogram.

144. IVANČAN, Ivan, 1963a, 43—44.
További szövegek:

Zemljica rodi trseka, trseka,
Trsek nam rodi dva grozda, dva grozda,
Prvi je grozdek Ivina, Ivina,
Drugi je grozdek Marena, Marena,
Bog ih poživi obedva, obedva,
Bog nas poživi se skupa, se skupa!

Tánc: 555. sz. kinetogram.

145. IVANČAN, Ivan, 1964a, 43.
További versszakok:

2. Svinje će nam mirovati,
Mi ćemo se milovati,
Milovati, milovati.

3. Svinje će nam mirne biti,
Mi ćemo se poljubiti.
Poljubiti, poljubiti.

4. Svinje će se kaljužati,
Mi ćemo se valjuškati.
Valjuškati, valjuškati.

Tánc: 545. sz. kinetogram.

146. IVANČAN, Ivan—LOVRENČEVIČ, Zvoinimir, 1969. 91.
További szövege:

U Dunav se nagledela,
Sama sebe opazila,
Oj divojko Podunajko,
Sama sebe opazila,
Salma sebe govorila:
Mili bože, lepa sam ti,
Sam' da imam crne oči.
Sve bi momke nadigrala
I momčica Sovorića
I turskoga kolovodju.
Kolovodja konja jaše
Pokraj moga belog dvora.
Alaj momče konjaniću,
Ne gaz' moga belog dvora,
Mene mekla skupo stoji,
Svaka grana sto iljada,
Moje ruke sto dukata.

Tánc: 548. sz. kinetogram.

147. IVANČAN, Ivan—LOVRENČEVIČ, Zvoinimir, 1969, 99.
További szövegek:

2. Duri mila, a rodu nemila.
Duri mila.

3. Razboli se Durina djevojka.
Razboli se.

4. U bolesci vode zaiskala.
U bolesci.

5. Seko rode, dovat' der mi vode.
Seko rode.

6. Crkni žedna, nametkinjo jedna.
Crkni žedna.

7. Ti s' se mome bratu nametnula,
Ti s' se mome.

8. Majko rode, dovat' der mi vode.
Majko rode.

9. Crkni žedna, nametuljo jedna.
Crkni žedna.

10. Ti s' se mome Duri nametnula,
Ti s' se mome.

11. Duro rode, dovat' der mi vode,
Duro rode.

12. Na ti vode i bilo ti bolje,
Na ti vode.

Tánc: 568. sz. kinetogram.

148. IVANČAN, Ivan, 1971a, 102.
További szövegek:

I u trunju sanduk bijeli
U sanduku lijepa Mara,
Lijepa Mara progovara:
Ko bi mene poljubio.
Otud idu tri žandara,
Nose ključe na rukama.
Oprobaše, ne mogaše,
Uzdahnuše pa odoše,
Lijepu Maru ostaviše.
Otud idu tri Vlašića,
Nose ključe na rukama.
Oprobaše, ne mogaše,
Uzdahnuše pa odoše,
Lijepu Maru ostaviše.
Otud idu tri Šokčića,
Nose ključe na rukama.
Oprobaše, otvoriše,
Lijepu Maru izbaviše,
Izvabiše, poljubiše.

Tánc: 536. sz. kinetogram.

149. IVANČAN, Ivan, 1971a, 128c.

150. JANKOVICS, Ljubica-Danica, 1952. 240, 73. sz.

151. JANKOVICS, Ljubica-Danica, 1952. 240, 74. sz.

152. JANKOVICS, Ljubica-Danica, 1952. 241, 75. sz.

153. PAJTONDZSIEV, Gancso, 1973. 67—68.
További szövege:

Nikola Turci terale,
Po dva go druma terale,
Na tretiot go fanale,
Dvete mu race vrzale,
Na go terale, terale
Do szelo do Borilcsevo.
U popa konak padnale,
Popot szi ima dve kerki,
Tretata sznaa Mitana.
Nikola vele, govore:
Mitano,sznao popova,
Ta kade szi ti dve zolvi?

Mitana vele, govore:
Nikola, more Nikola,
Za momi tebe te terat,
Ti pa za momi govoris.
Nikola vele govore:
Mitana cnaa popova,
Da me obeszat, obeszat,
Na vasa crna crnica
Szo zolvina ti sunica,
Pa ja na momi ke zboram.

Tánc: 585. sz. kinetogram.

154. Pajtondzsiev, Gancso, 1973. 91—93.
További szövegek:

Szite momi nabeleni,
Nasa Rada ni belena;
Nasa Rada ni belena,
Ni belena, ni crvena;
Szite momi ju fusztani,
Nasa Rada u eleci.

Tánc: 591. sz. kinetogram.

155. Pajtondzsiev, Gancso, 1973, 201—203.
További szövegek:

Pile piszka v cseszta gora,
Sto go csulo od gradina:
Sze lezsalo po godina,
Szirak Sztojan, tri godini,
Ni umira, ni sztanuva,
Koszki mu sze razbivaja,
Szeka fana po posztelja.
Majku mu i koszki zbira,
Em gi zbira i go pita:
Kazsuvaj, szinu, greove,
Greovete ne sza mnogu:
Koga vehme mnogu mladi,
Pa ojdohme v edno szelo,
V edno szelo v edna kascsa,
Pa faname edna moma.

Tánc: 592. sz. kinetogram.

156. Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 43.
157. Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 44.
158. Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 21.
Tánc- 583. sz. kinetogram.
159. Conev Borisz, 1950. 227.
További szövegek:

2. Vij sze, vij sze, Lazare,
Da sze, vijat pcselite;
|:Da sze, vijat pcselite
V mominszki dvorove.:|

3. Szkokni, szkokni, Lazare,
Da mi szkokne agünce;
|:Da mi szkokne agünce
V mominszki dvorove.:|

160. Katzarova, Raina—Dzsenev, Kiril, 1958. 66.
161. Arbeau, Thoinot—Beaumont, Cyril, 1925. 131.
162. Arbeau, Thoinot—Beaumont, Cyril, 1925. 133.
163. Arbeau, Thoinot—Beaumont, Cyril, 1925. 138.
164. Arbeau, Thoinot—Beaumont, Cyril, 1925. 139—140.
165. Arbeau, Thoinot—Beaumont, Cyril, 1925. 137.

A KINETOGRAMOK ADATAI

[A motívumközlések adatainál a táncnévre, helységre és megyére, valamint az MTA Zenetudományi Intézetben levő kéziratos motívumtárra — pl. 2884 —, ill. a filmek és táncok leltári számára — pl. Ft. 575.10. — néha pedig irodalmi forrásra utalunk. A teljes táncfolyamat közléseknél az adatközlők és a gyűjtés adatait is megadjuk.]

A tánc neve	Helység	A lejegyzés sz.	A film sz.
1. Kalala	Szentlászló (Verőce m.)	2884	
2. Kalala	Szentlászló (Verőce m.)	2756	Ft. 575.10.
3. Kalala	Szentlászló (Verőce m.)	2755	Ft. 575.10.
4. Kalala	Szentlászló (Verőce m.)	2785	Ft. 575.10.
5. Kalala	Szentlászló (Verőce m.)	2757	Ft. 575.10.
6. Derenka	Kórógy (Szerém m.)	2802	Ft. 576.4.
7. Derenka	Kórógy (Szerém m.)	3348	
8. Derenka	Kórógy (Szerém m.)	2807	Ft. 576.5.
9. Derenka	Kórógy (Szerém m.)	2801	Ft. 576.4.
10. Reza	Szentlászló (Verőce m.)	2751	Ft. 575.8.
11. Derenka	Kórógy (Szerém m.)	2803	Ft. 576.4.
12. Derenka	Kórógy (Szerém m.)	2808	Ft. 576.5.
13. Reza	Szentlászló (Verőce m.)	3560	Ft. 614.17.
14. Reza	Szentlászló (Verőce m.)	2749	Ft. 575.8.
15. Derenka	Kórógy (Szerém m.)	2805	Ft. 576.5.
16. Derenka	Kórógy (Szerém m.)	2806	Ft. 576.5.
17. Karikázó	Bőcs (Borsod m.)		Ft. 436.10.
18. Karéjozó	Domaháza (Borsod m.)		Ft. 461.1.
19. Karikázó (Rezgő)	Dunafalva (Baranya m.)		Ft. 477.3.
20. Karikázó (Rezgő)	Dunaszekcső (Baranya m.)		Ft. 476.8.
21. Derenka	Kórógy (Szerém m.)	2802	Ft. 576.4.
22. Derenka	Kórógy (Szerém m.)	2807	Ft. 576.5.
23. Derenka	Kórógy (Szerém m.)	2882	
24. Reza	Szentlászló (Verőce m.)	5351	
25. Derenka frisse	Kórógy (Szerém m.)		Ft. 576.7.

A táncot özv. Bencze Istvánné, Borka Mária (65 é.) tánca és magyarázata alapján közöljük. Gy.: Berkes E.—Martin Gy. 1965. — A körtáncdal szövegét lásd a 10. dallampéldánál.

26. Körcsárdás	Haraszti (Verőce m.)	3534	Ft. 614.12a.
27. Körcsárdás	Szentlászló (Verőce m.)	2720	Ft. 575.5.
28. Körcsárdás (Lassú)	Rétfalu (Verőce m.)	2739	Ft. 556.3a.
29. Körcsárdás (Lassú)	Rétfalu (Verőce m.)	2740	Ft. 556.3a.
30. Körcsárdás	Szentlászló (Verőce m.)	2723	Ft. 575.5a.
31. Körcsárdás	Haraszti (Verőce m.)	3537	Ft. 614.12b.
32. Körcsárdás	Szentlászló (Verőce m.)	3394	
33. Körcsárdás	Haraszti (Verőce m.)	3538	Ft. 614.12a.
34. Körcsárdás	Haraszti (Verőce m.)	3327	
35. Körcsárdás	Szentlászló (Verőce m.)	2709	Ft. 575.3.

A tánc neve	Helysé	A lejegyzés sz.	A film sz.
36. Körcsárdás (Lassú)	Szentlászló (Verőce m.)	2841	
37. Körcsárdás (Lassú)	Rétfalu (Verőce m.)	2738	Ft. 556.3a.
38. Körcsárdás (Lassú)	Rétfalu (Verőce m.)	2737	Ft. 556.3a.
39. Körcsárdás	Haraszti (Verőce m.)	3330	
40. Körcsárdás	Haraszti (Verőce m.)	3539	Ft. 614.12b.
41. Körcsárdás	Haraszti (Verőce m.)	3528	Ft. 614.10.
42. Körcsárdás (Friss)	Szentlászló (Verőce m.)	2713	Ft. 575.3.
43. Körcsárdás (Lassú)	Szentlászló (Verőce m.)	2842	
44. Körcsárdás	Haraszti (Verőce m.)	3529	Ft. 614.10.
45. Körcsárdás	Haraszti (Verőce m.)	3527	Ft. 614.10.
46. Körcsárdás	Szentlászló (Verőce m.)	2843	
47. Körcsárdás	Szentlászló (Verőce m.)	2844	
48. Körcsárdás	Szentlászló (Verőce m.)	3363	
49. Körcsárdás	Szentlászló (Verőce m.)	3357	
50. Körcsárdás	Haraszti (Verőce m.)	3552	Ft. 614.11.
51. Körcsárdás	Haraszti (Verőce m.)	3533	Ft. 614.11.
52. Körcsárdás (Friss)	Szentlászló (Verőce m.)	2711	Ft. 575.3.
53. Körcsárdás	Szentlászló (Verőce m.)	2724	Ft. 575.7.
54. Körcsárdás (Friss)	Rétfalu (Verőce m.)	2743	Ft. 556.3b.
55. Körcsárdás	Szentlászló (Verőce m.)	2848	
56. Körcsárdás	Haraszti (Verőce m.)	3530	Ft. 614.10.
57. Körcsárdás	Szentlászló (Verőce m.)	2851	
58. Körcsárdás	Haraszti (Verőce m.)	3326	
59. Körcsárdás	Szentlászló (Verőce m.)	2852	
60. Körcsárdás	Szentlászló (Verőce m.)	3359	
61. Körcsárdás (Friss)	Szentlászló (Verőce m.)	2712	Ft. 575.3.
62. Körcsárdás	Szentlászló (Verőce m.)	2708	Ft. 575.3.
63. Körcsárdás	Haraszti (Verőce m.)	3542	Ft. 614.12b.
64. Körcsárdás	Szentlászló (Verőce m.)	3361	
65. Körcsárdás	Haraszti (Verőce m.)	3329	
66. Körcsárdás	Szentlászló (Verőce m.)	3366	
67. Körcsárdás (Öreges friss)	Szentlászló (Verőce m.)	3397	
68. Körcsárdás (Öreges rázós)	Szentlászló (Verőce m.)	3396	
69. Körcsárdás (Öreges rázós)	Szentlászló (Verőce m.)	3395	
70. Kolo	Lakócsa (Somogy m.)		Borbély Jolán, 1973. 59. mot.
71. Kolo	Lakócsa (Somogy m.)		Borbély Jolán, 1973. 57. mot.
72. Kolo	Lakócsa (Somogy m.)		Borbély Jolán, 1973. 58. mot.
73. Kolo	Lakócsa (Somogy m.)		Borbély Jolán, 1973. 60. mot.
74. Križanje	Lakócsa (Somogy m.)		Borbély Jolán, 1973. 24. mot.
75. Drmeš	Lakócsa (Somogy m.)		Borbély Jolán, 1973. 7. mot.
76. Drmeš	Lakócsa (Somogy m.)		Borbély Jolán, 1973. 8. mot.
77. Drmeš	Lakócsa (Somogy m.)		Borbély Jolán, 1973. 9. mot.
78. Drmeš	Lakócsa (Somogy m.)		Borbély Jolán, 1973. 10. mot.
79. Drmeš	Lakócsa (Somogy m.)		Borbély Jolán, 1973. 11. mot.
80. Drmeš	Lakócsa (Somogy m.)		Borbély Jolán, 1973. 21. mot.
81. Žita	Habjanovci (Szlavónia)		Ivančan, Ivan, 1964a. 150.
82. Kolo	Habjanovci (Szlavónia)		Ivančan, Ivan, 1964a. 144.
83. Sokác kolo	Szentlászló (Verőce m.)	3400	
84. Sokác kolo	Szentlászló (Verőce m.)	3398	
85. Sokác kolo	Szentlászló (Verőce m.)	3399	

A tánc neve	Helység	A lejegyzés sz.	A film sz.
86. Leánytánc	Alap (Fejér m.)		Ft. 389.1.

A táncot Ulicza Jánosné, Bernáth Rozália (1906), Molnár György (1904) és Molnár Györgyné, Lengyel Julianna (1905) tánca alapján közöljük. Gy.: Martin György—Pesovár Ferenc 1958. IV. — Közölve: Pesovár Ferenc, 1960, 139—140. — A körtáncdalok szövegét lásd a 17a—b. dallampéldáknál.

87. Erdőjárózás	Törökkoppány (Somogy m.)		Ft. 348.6.
88. Erdőjárózás	Törökkoppány (Somogy m.)		Ft. 348.6.
89. Erdőjárózás	Törökkoppány (Somogy m.)		Ft. 348.6.
90. Karikázó	Attala (Somogy)		Ft. 222.1.
91. Karikázó	Kapospula (Somogy m.)		Ft. 100.1.
92. Leánytánc	Alap (Fejér m.)		Ft. 389.1.
93. Kocsikala	Karád (Somogy m.)		Ft. 207. III.4.
94. Menyecsketánc	Vízvár (Somogy m.)		Ft. 206.2.
95. Menyecsketánc	Vízvár (Somogy m.)		Ft. 206.2.
96. Karikázó	Törökkoppány (Somogy m.)		Ft. 348.15.
97. Karikázó	Törökkoppány (Somogy m.)		Ft. 348.15.
98. Karikázó	Értény (Tolna m.)		Ft. 429.2.
99. Karikázó	Értény (Tolna m.)		Ft. 429.2.
100. Menyecsketánc	Vízvár (Somogy m.)		Ft. 206.2.
101. Húsvéti kolo	Lakócsa (Somogy m.)		Ft. 208.1.
102. Húsvéti kolo	Lakócsa (Somogy m.)		Ft. 208.1.
103. Kocsikala	Karád (Somogy m.)		Ft. 207. III.4.
104. Karikázó	Ozora (Tolna m.)		Ft. 287.23.
105. Karikázó	Értény (Tolna m.)		Ft. 429.5.
106. Karikázó	Értény (Tolna m.)		Ft. 429.5.
107. Menyecsketánc	Vízvár (Somogy m.)		Ft. 206.2.
108. Karikázó	Értény (Tolna m.)		Ft. 429.4.
109. Leánytánc	Alap (Fejér m.)		Ft. 389.1.
110. Kocsikala	Karád (Somogy m.)		Ft. 207. III. 4.
111. Karikázó	Attala (Somogy m.)		Ft. 222.1.
112. Karikázó	Törökkoppány (Somogy m.)		Ft. 348.4.
113. Karikázó	Kapospula (Somogy m.)		Ft. 101.1.
114. Menyecsketánc	Vízvár (Somogy m.)		Ft. 206.2.
115. Karikázó	Attala (Somogy m.)		Ft. 222.1.
116. Karikázó	Ozora (Tolna m.)		Ft. 287.23.
117. Kocsikala	Karád (Somogy m.)		Ft. 207. III. 4.
118. Karikázó	Törökkoppány (Somogy m.)		Ft. 348.3.
119. Menyecsketánc	Vízvár (Somogy m.)		Ft. 206.2.
120. Menyecsketánc	Vízvár (Somogy m.)		Ft. 206.2.
121. Menyecsketánc	Vízvár (Somogy m.)		Ft. 206.2.
122. Karikázó	Kapospula (Somogy m.)		Ft. 100.1.
123. Karikázó	Kapospula (Somogy m.)		Ft. 100.1.
124. Karikázó	Attala (Somogy m.)		Ft. 222.1.
125. Karikázó (gyors)	Értény (Tolna m.)		Ft. 429.5.
126. Karikázó (gyors)	Értény (Tolna m.)		Ft. 429.5.
127. Lépő	Decs (Tolna m.)		Ft. 164.4.
128. Lépő	Őcsény (Tolna m.)		Ft. 816.1.
129. Katolikusos lépő	Báta (Tolna m.)		Ft. 76.1.
130. Katolikusos lépő	Báta (Tolna m.)		Ft. 76.1.
131. Katolikusos lépő	Báta (Tolna m.)		Ft. 410.1.
132. Lépő	Szeremle (Bács-Kiskun m.)		ÁNE Ft. 110.20.
133. Lépő	Szeremle (Bács-Kiskun m.)		ÁNE Ft. 110.20.
134. Belépő	Sárpilis (Tolna m.)		Ft. 174.3.
135. Lépő	Birján (Baranya m.)		Ft. 74.1.
136. Lépő	Birján (Baranya m.)		Ft. 74.1.
137. Lépő	Birján (Baranya m.)		Ft. 73.3.
138. Lépő	Birján (Baranya m.)		Ft. 73.3.

A tánc neve	Helység	A film sz.
139. Lépő	Birján (Baranya m.)	Ft. 74.1.
140. Lépő	Birján (Baranya m.)	Ft. 73.3.
141. Lépő	Birján (Baranya m.)	Ft. 74.1.
142. Rözgő	Dunafalva (Baranya m.)	Ft. 477.3.
143. Rözgő	Dunafalva (Baranya m.)	Ft. 477.3.
144. Rözgő	Dunafalva (Baranya m.)	Ft. 477.3.
145. Rözgő	Dunafalva (Baranya m.)	Ft. 477.3.
146. Rözgő	Dunaszekcső (Baranya m.)	Ft. 476.8.
147. Rözgő	Dunaszekcső (Baranya m.)	Ft. 476.8.
148. Rözgő	Dunaszekcső (Baranya m.)	Ft. 476.8.
149. Csárdás	Hercegszántó (Bács-Kiskun m.)	Ft. 472.4.
150. Csárdás	Hercegszántó (Bács-Kiskun m.)	Ft. 472.4.
151. Csárdás	Sárpilis (Tolna m.)	Ft. 174.3.
152. Csárdás	Sióagárd (Tolna m.)	ÁNE Ft. 6.12.
153. Csárdás	Sióagárd (Tolna m.)	ÁNE Ft. 6.12.
154. Csárdás	Sióagárd (Tolna m.)	ÁNE Ft. 6.12.
155. Sujárirom	Dávod (Bács-Kiskun m.)	Ft. 472.10.
156. Csárdás	Dunafalva (Baranya m.)	Ft. 477.6.
157. Csárdás	Dunaszekcső (Baranya m.)	Ft. 476.7.
158. Csárdás	Dunafalva (Baranya m.)	Ft. 477.6.
159. Csárdás	Sióagárd (Tolna m.)	ÁNE Ft. 6.12.
160. Csárdás	Sióagárd (Tolna m.)	ÁNE Ft. 6.12.
161. Csárdás	Dunafalva (Baranya m.)	Ft. 477.3.
162. Csárdás	Szeremle (Bács-Kiskun m.)	ÁNE Ft. 110.1.
163. Csárdás	Nagybaracska (Bács-Kiskun m)	ÁNE Ft. 126.6.
164. Csárdás	Dávod (Bács-Kiskun m.)	Ft. 472.1.
165. Csárdás	Decs (Tolna m.)	Ft. 148.2.
166. Csárdás	Sárpilis (Tolna m.)	Ft. 174.3.
167. Csárdás	Bogyiszló (Tolna m.)	ÁNE Ft. 6.22.
168. Csárdás	Nagybaracska (Bács-Kiskun m.)	ÁNE Ft. 6.1.
169. Csárdás	Nagybaracska (Bács-Kiskun m.)	ÁNE Ft.
170. Csárdás	Nagybaracska Bács-Kiskun m.)	ÁNE Ft. 126.1.
171. Csárdás	Nagybaracska (Bács-Kiskun m.)	ÁNE Ft. 126.2.
172. Csárdás	Nagybaracska (Bács-Kiskun m.)	ÁNE Ft. 126.1.
173. Csárdás	Nagybaracska (Bács-Kiskun m.)	ÁNE Ft. 126.2.
174. Református lépő	Báta (Tolna m.)	Ft. 410.2.
175. Pihenős	Decs (Tolna m.)	Ft. 164.7.
176. Pihenős	Decs (Tolna m.)	Ft. 164.7.
177. Futó	Dunaszekcső (Baranya m.)	Ft. 476.9.
178. Futó	Sárpilis (Tolna m.)	Ft. 174.3.
179. Futó	Báta (Tolna m.)	Ft. 76.1.
180. Futó	Decs (Tolna m.)	Ft. 164.4.
181. Futó	Dunaszekcső (Baranya m.)	Ft. 476.9.
182. Futó	Birján (Baranya m.)	Ft. 73.3.
183. Futó	Szeremle (Bács-Kiskun m.)	ÁNE Ft. 110.20.
184. Futó	Nagybaracska (Bács-Kiskun m.)	ÁNE Ft. 126.4.
185. Kisugrós	Dunaszekcső (Baranya m.)	Ft. 476.10.
186. Kisugrós	Dunafalva (Baranya m.)	Ft. 477.4.
187. Kisugrós	Dunafalva (Baranya m.)	Ft. 477.4.
188a. Kisugrós	Dunafalva (Baranya m.)	Ft. 477.8.
188b. Nagyugrós	Dunafalva (Baranya m.)	Ft. 477.4.

189. A. Karikázó: babázás v. lépő, keresztező csárdás, futó v. ugró. Decs, Tolna m. 164.4-5-6. Táncolták: özv. Bálint Andrásné sz. Kati Éva (61), Oláh Istvánné sz. Ft. Berekai Éva (60), Ambrus Istvánné sz. Csendes Sára (60), Perity Mihályné sz. Kukucska Mári (56). Gy.: Erdős L., Igaz M., Lányi Á., Olsvai I., Vadasi T. 1952.

Az első körtáncdal szövegét lásd a 33a. dallampéldánál. A második körtáncdal szövege: Túr a pocok, túr a mocsár szélen . . . A harmadik, futó nóta szövegei:

1. Fekete rojtos keszkenőm,
Most ösmeröm a szeretőm.
Ojan, mint a vékony nádszál,
Hajlik, mint a liliomszál.

2. Liliomszál në virágozz,
Énrám babám në várakozz.
Mert ha énrám várakozol,
Soha meg nëm házasodol.

3. Házasodj meg, ha mëg akarsz,
Végy el engem, ha el akarsz.
Mert ha engöm elszalajtasz,
Ijen rózsát nëm szakajtasz.

4. Lányok, lányok mit csináltok,
Ijjen későn vacsoráltok.
Már minálunk lefeküttek,
Össze-vissza keverödtek.

Lásd még a 47. sz. dallampéldát.

189. B. Pihenős. Decs, Tolna m. Ft. 164.7. Az adatközlők és a gyűjtők ugyanazok mint a 189. A. táncpéldánál.

A körtáncdal szövege:

Vetettem ibolyát, várom kikelését,
Várom a szeretőm hozzám eljövését.
Kikelt az ibolya, de nëm az a dufla,
Eljött a szeretőm, de nëm az a barna.

189. C. Kerekecskézés: lassú, futó, rözgő, kisugrós, nagyugrós. Dunafalva, Baranya m. —Ft. 477.6—11. Táncolta nyolc 1901 és 1907 között született asszony. Gy.: Andrásfalvy B., Dezső A., Martin Gy., Novák F., Pesovár F., Simon A., Siptár E.-né 1961. —Az első körtáncdal szövege:

Láttál e már vízen gyöngyöt úszni?
Szőke legényt barna lányhoz járni?
Láttam bizony, magam is az vagyok,
Babám szőke, én meg barna vagyok.

A második, futó nóta szövege:

1. Elmentem én a vásárra, ladi-ladi-lom.
Ráléptem egy sátorfára, ladi-ladi-lom.
Sátorfáról, sátorfára,
Fáj a szívem a barnára, ladi-ladi-lom.

2. Elmentem én a szőlőbe, ladi-ladi-lom.
Ráléptem egy venyigére, ladi-ladi-lom.
Venyigéről venyigére,
Fáj a szívem a szőkére, ladi-ladi-lom.

A harmadik, rözgő nóta szövege:

1. Irigylik a lányságomat,
Ezt az egy pár pántlikámat,
Bokorra kötöm a végit,
Úgy mék a városon végig, Ijjujúj!

2. Ki az urát nem szereti,
Sárgarépát főzzön neki.
Jól megsózza, paprikázza,
Hogy a hideg is kirázza, Ijjujúj!

Lásd még a 38c. dallampéldát.
A negyedik, kisugrós és nagyugrós dallamának szövegét lásd az 55. sz. dallampéldánál.

A tánc neve	Helység	A film sz.
190. Körcsárdás	Dávod, (Bács-Kiskun m.)	Ft. 472.7.
191. Körcsárdás	Dávod (Bács-Kiskun m.)	Ft. 472.7.

A tánc neve	Helység	A film sz.
192. Körcsárdás (Fedőtánc)	Sárpilis (Tolna m.)	Ft. 174.9.
193. Körcsárdás (Fedőtánc)	Sárpilis (Tolna m.)	Ft. 174.9.
194. Körcsárdás	Dávod (Bács-Kiskun m.)	Ft. 472.7.
195. Körcsárdás	Sárpilis (Tolna m.)	Ft. 174.2.
196. Körcsárdás	Sárpilis (Tolna m.)	Ft. 174.2.
197. Körcsárdás	Báta (Tolna m.)	Ft. 76.6.
198. Körcsárdás	Sárpilis (Tolna m.)	Ft. 174.2.
199. Körcsárdás (Fedőtánc)	Sárpilis (Tolna m.)	Ft. 174.9.
200. Körcsárdás	Decs (Tolna m.)	Ft. 164.11.
201. Körcsárdás	Sárpilis (Tolna m.)	Ft. 174.2.
202. Körcsárdás	Sárpilis (Tolna m.)	Ft. 174.2.
203. Körcsárdás	Báta (Tolna m.)	Ft. 410.9.
204. Körcsárdás	Dávod (Bács- Kiskun m.)	Ft. 472.7.
205. Körcsárdás	Decs (Tolna m.)	Ft. 164.12.
206. Körcsárdás	Báta (Tolna m.)	Ft. 75.4.
207. Körcsárdás	Báta (Tolna m.)	Ft. 75.4.
208. Körcsárdás	Báta (Tolna m.)	Ft. 410.12.
209. Körcsárdás	Báta (Tolna m.)	Ft. 75.4.
210. Körcsárdás	Dávod (Bács-Kiskun m.)	Ft. 472.7.
211. Körcsárdás	Nagybaracska (Bács-Kiskun m.)	ÁNE Ft. 126.3.
212. Körcsárdás	Nagybaracska (Bács-Kiskun m.)	ÁNE Ft. 126.3.
213. Körcsárdás	Nagybaracska (Bács-Kiskun m.)	ÁNE Ft. 126.3.
214. Körcsárdás	Dávod (Bács-Kiskun m.)	Ft. 472.2.
215. Körcsárdás	Szebény (Baranya m.)	ÁNE Ft. 102.6.
216. Körcsárdás	Báta (Tolna m.)	Ft. 410.12.
217. Körcsárdás	Báta (Tolna m.)	Ft. 410.12.
218. Körcsárdás	Nagybaracska (Bács-Kiskun m.)	ÁNE Ft. 126.3.
219. Körcsárdás	Nagybaracska (Bács-Kiskun m.)	ÁNE Ft. 126.3.
220. Körcsárdás	Dávod (Bács-Kiskun m.)	Ft. 472.7.
221. Körcsárdás	Nagybaracska (Bács-Kiskun m.)	ÁNE Ft. 126.3.
222. Körcsárdás	Nagybaracska (Bács-Kiskun m.)	ÁNE Ft. 126.3.
223. Férc	Uszód (Bács-Kiskun m.)	Ft. 479.10.
224. Férc	Uszód (Bács-Kiskun m.)	Ft. 479.10.
225. Férc	Uszód (Bács-Kiskun m.)	Ft. 479.10.
226. Férc	Uszód (Bács-Kiskun m.)	Ft. 479.10.
227. Férc	Uszód (Bács-Kiskun m.)	Ft. 479.9.
228. Férc	Uszód (Bács-Kiskun m.)	Ft. 479.10.
229. Fércelés	Drágszél (Bács-Kiskun m.)	Ft. 89.2.
230. Férc	Öregcsertő (Bács-Kiskun m.)	Ft. 492.12.
231. Fércelés	Szakmár (Bács-Kiskun m.)	Ft. 93.1.
232. Férc	Öregcsertő (Bács-Kiskun m.)	Ft. 492.12.
233. Férc	Géderlak (Bács-Kiskun m.)	Ft. 321.2.
234. Férc	Drágszél (Bács-Kiskun m.)	Ft. 317.2.
235. Körcsárdás	Homokmégy (Bács-Kiskun m.)	Ft. 88.8.
236. Fércelés	Géderlak (Bács-Kiskun m.)	Ft. 90.8.
237. Fércelés	Szakmár-Felsőerek (Bács-Kiskun m.)	Ft. 498.13.
238. Férc	Géderlak (Bács-Kiskun m.)	Ft. 321.4.
239. Fércelés	Drágszél (Bács-Kiskun m.)	Ft. 89.7.
240. Férc	Öregcsertő (Bács-Kiskun m.)	Ft. 492.12.
241. Fércelés	Szakmár-Felsőerek (Bács-Kiskun m.)	Ft. 171.1.
242. Fércelés	Szakmár (Bács-Kiskun m.)	Ft. 93.1.
243. Fércelés	Öregcsertő (Bács-Kiskun m.)	Ft. 474.4.
244. Fércelés	Öregcsertő (Bács-Kiskun m.)	Ft. 474.4.
245. Fércelés	Öregcsertő (Bács-Kiskun m.)	Ft. 474.4.
246. Férc	Öregcsertő (Bács-Kiskun m.)	Ft. 492.12.
247. Fércelés	Öregcsertő (Bács-Kiskun m.)	Ft. 474.6.
248. Fércelés	Dunaszentbenedek (Bács-Kiskun m.)	Ft. 480.

A tánc neve	Helység	A film sz.
249. Négyes forgó	Öregcsertő (Bács-Kiskun m.)	Ft. 474.3.
250. Férces	Öregcsertő (Bács-Kiskun m.)	Ft. 474.7.
251. Férces	Öregcsertő (Bács-Kiskun m.)	Ft. 474.9.
252. Férces	Szakmár-Felsőerek (Bács-Kiskun m.)	Ft. 498.13.
253. Férces	Drágszél (Bács-Kiskun m.)	Ft. 200.
254. Férces	Öregcsertő (Bács-Kiskun m.)	Ft. 474.9.
255. Négyes forgó	Öregcsertő (Bács-Kiskun m.)	Ft. 474.3.
256. Férces	Géderlak (Bács-Kiskun m.)	Ft. 90.8.
257. Férces	Drágszél (Bács-Kiskun m.)	Ft. 200.
258. Férces	Géderlak (Bács-Kiskun m.)	Ft. 90.8.
259. Körcsárdás	Szakmár-Felsőerek (Bács-Kiskun m.)	Ft. 498.21.
260. Férces	Géderlak (Bács-Kiskun m.)	Ft. 90.8.
261. Körcsárdás	Szakmár-Felsőerek (Bács-Kiskun m.)	Ft. 498.21.
262. Férces	Öregcsertő (Bács-Kiskun m.)	Ft. 474.7.
263. Körcsárdás	Szakmár-Felsőerek (Bács-Kiskun m.)	Ft. 498.21.
264. Négyes forgó	Öregcsertő (Bács-Kiskun m.)	Ft. 492.8.
265. Körcsárdás	Homokmégy (Bács-Kiskun m.)	Ft. 88.8.
266. Férc	Géderlak (Bács-Kiskun m.)	Ft. 321.2.
267. Férces	Dunaszentbenedek (Bács-Kiskun m.)	Ft. 480.11.
268. Karéj	Tura (Pest m.)	Ft. 123.
269. Karikázó	Zsámbok (Pest m.)	Ft. 127.1.
270. Karikázó	Tápiószecső (Pest m.)	Ft. 419.15.
271. Karikázó	Tápiószecső (Pest m.)	Ft. 419.16.
272. Körtánc	Isaszeg (Pest m.)	Ft. 481.3.
273. Körbe táncolás	Bag (Pest m.)	Martin György, 1955. 12. Tábla, 14. mot.
274. Karikázó	Zsámbok (Pest m.)	Ft. 127.1.
275. Körcsárdás	Sári (Pest m.)	Ft. 417.11.
276. Körcsárdás	Sári (Pest m.)	Ft. 417.5.
277. Körcsárdás	Sári (Pest m.)	Ft. 417.5.
278. Körbe táncolás	Bag (Pest m.)	Ft. 361.7.
279. Körcsárdás	Sári (Pest m.)	Ft. 417.11.
280. Karikázó	Zsámbok (Pest m.)	Ft. 127.1.
281. Körtánc	Isaszeg (Pest m.)	Ft. 481.4.
282. Karikázó	Sári (Pest m.)	Ft. 417.1.
283. Körbe táncolás	Bag (Pest m.)	Ft. 361.7.
284. Karikázó	Sári (Pest m.)	Ft. 417.1.
285. Karikázó	Sári (Pest m.)	Ft. 417.1.
286. Körbe táncolás	Bag (Pest m.)	Ft. 361.7.
287. Karikázó	Sári (Pest m.)	Ft. 417.1.
288. Karikázó	Sári (Pest m.)	Ft. 417.1.
289. Körbe táncolás	Bag (Pest m.)	Ft. 361.7.
290. Karikázó	Galgahévíz (Pest m.)	Ft. 187.
291. Körbe táncolás	Bag (Pest m.)	Ft. 361.7.
292. Körbe táncolás	Bag (Pest m.)	Ft. 361.7.
293. „Körbe táncolás" v. „Karéjba táncolás"	Bag (Pest m.)	

Táncolta: Szászi Istvánné sz. Gergely Magda (56), Farkas Lászlóné sz. Skúci Mari (63), és Katona Istvánné (55). Gy.: Haberland K. és Martin Gy. 1954. — Ft. 361.7. Közölve: Martin György, 1955. 123; 1965a. 1. sz. tánc. — Lásd a 66. sz. dallampéldát.

294. Szinalázás	Tardoskedd (Nyitra m.)	Ft. 590.10.
295. Szinalázás	Tardoskedd (Nyitra m.)	Ft. 590.10.
296. Szinalázás	Tardoskedd (Nyitra m.)	Ft. 590.10.
297. Szinalázás	Tardoskedd (Nyitra m.)	Ft. 590.10.
298. Szinalázás	Tardoskedd (Nyitra m.)	Ft. 590.10.
299. Szinalázás	Tardoskedd (Nyitra m.)	Ft. 590.10.
300. Szinalázás	Tardoskedd (Nyitra m.)	Ft. 590.10.
301. Szinalázás	Tardoskedd (Nyitra m.)	Ft. 590.10.

A tánc neve	Helység	A film sz.
302. Szinalázás	Tardoskedd (Nyitra m.)	Ft. 590.10.

303. Bújócska, kuria (vagy pilike) és ugrós. Martos (Komárom m.), Csehszlovákia. Táncolták 1909 és 1933 között született, különböző korú asszonyok. Ft. 511.8. Gy.: Martin Gy., Mériné, Tóth M., Pesovár E., Takács A. 1962. — Közölve: Martin György, 1970. I. 1. sz. táncpélda; Takács András, 1970, 27—30. — A tánc dallamainak szövege:

A. Erre gyere rózsám, nincsen sár,
Nincsen az ajtómon semmi zár.
Kinyílik az ajtó magától, magától,
Az én babám gyenge két karjától.

B. |:Szagos a rozmaring:|, lehajlott az ága,
|:Gyere kisangyalom:|, feküdj le alája.
|:Nem fekszek:| rozmaring árnyékába, galambom,
Összetörik babám, fehér alsó szoknyám, megver édesanyám.

C. 1. Barna kislány bőszoknyája, sárirom,
Megakadt a kapufába, sárga liliom.

2. Nem a kapufa fogta meg, sárirom,
Szeretője markolta meg, sárga liliom.

3. Ereszd rózsám a szoknyámat, sárirom,
Ne szomorítsd az anyámat, sárga liliom.

4. Nem eresztem a szoknyádat, sárirom.
Szomorítom az anyádat, sárga liliom.

304. Karikázó	Rimóc (Nógrád m.)	Ft. 347.2.
305. Karikázó	Kazár (Nógrád m.)	Ft. 132.3.
306. Karéjozó	Domaháza (Borsod m.)	Ft. 460.1.
307. Pilikézés	Martos (Komárom m.)	Ft. 511.8.
308. Pilikézés	Martos (Komárom m.)	Ft. 511.8.
309. Pilikézés	Martos (Komárom m.)	Ft. 511.8.
310. Karikázó	Rimóc (Nógrád m.)	Ft. 347.2.
311. Körcsárdás	Kéménd (Esztergom m.)	Ft. 591.6.
312. Körcsárdás	Kéménd (Esztergom m.)	Ft. 591.6.
313. Körcsárdás	Kéménd (Esztergom m.)	Ft. 591.6.
314. Körcsárdás	Kéménd (Esztergom m.)	Ft. 591.6.
315. Karikázó	Vanyarc (Nógrád m.)	Ft. 359.4.
316. Karikázó	Rimóc (Nógrád m.)	Ft. 347.2.
317. Körcsárdás	Kéménd (Esztergom m.)	Ft. 591.6.
318. Körcsárdás	Kéménd (Esztergom m.)	Ft. 591.6.
319. Karikázó	Buják (Nógrád m.)	Ft. 158.1.
320. Karikázó	Kazár (Nógrád m.)	Ft. 132.3.
321. Karikázó	Vizslás (Nógrád m.)	Ft. 121.4.
322. Ugrós	Martos (Komárom m.)	Ft. 511.8.
323. Karikázó	Vizslás (Nógrád m.)	Ft. 121.4.
324. Karikázó	Buják (Nógrád m.)	Ft. 158.1.
325. Körtánc	Csitár (Nógrád m.)	MNT. III. B. 178. sz. tánc. 3. mot.
326. Ugrós	Martos (Komárom m.)	Ft. 511.8.
327. Ugrós	Martos (Komárom m.)	Ft. 511.8.
328. Ugrós	Martos (Komárom m.)	Ft. 511.8.
329. Ugrós	Martos (Komárom m.)	Ft. 511.8.
330. Karikázó	Vanyarc (Nógrád m.)	Ft. 359.
331. Karikázó	Bőcs (Borsod m.)	Ft. 437.10.
332. Körtánc	Ajak (Szabolcs m.)	Varga Gyula, 1955. I. 9.
333. Karikázó	Felsőtárkány (Heves m.)	Ft. 193.1.
334. Karikázó	Tiszaluc (Borsod m.)	Lugossy Emma, 1952. 77.

A tánc neve	Helység	A film sz.
335. Karikázó	Füzesabony (Heves m.)	Ft. 352.7.
336. Körtánc	Ajak (Szabolcs m.)	Varga Gyula, 1955. I. 4.
337. Körtánc	Szirénfalva (Ung m.)	Ft. 611.1.
338. Forgatós	Füzérkajata (Abaúj m.)	Molnár István, 1953. I.
339. Körtánc	Ajak (Szabolcs m.)	Varga Gyula, 1955. I. 6.
340. Körtánc	Ajak (Szabolcs m.)	Varga Gyula, 1955. I. 5.
341. Körtánc	Szirénfalva (Ung m.)	Ft. 611.1.
342. Körtánc	Ajak (Szabolcs m.)	Varga Gyula, 1955. I.
343. Körtánc	Ajak (Szabolcs m.)	Varga Gyula, 1955. I. 1.
344. Karikázó	Pusztafalu (Abaúj m.)	Molnár István, 1953. I.
345. Karikázó	Füzérkajata (Abaúj m.)	Molnár István, 1953. I.
346. Karikázó	Pusztafalu (Abaúj m.)	Ft. 182. I. 3.
347. Körtánc	Szirénfalva (Ung m.)	Ft. 611.1.
348. Karikatánc	Magyarbőd (Abaúj m.)	Ft. 630.3.
349. Karéj	Kőrös (Gömör m.)	Ft. 710.5.
350. Karikatánc	Magyarbőd (Abaúj m.)	Ft. 630.3.
351. Karéj	Kőrös (Gömör m.)	Ft. 710.5.
352. Körtánc	Szirénfalva (Ung m.)	Ft. 611.1.
353. Körtánc	Szirénfalva (Ung m.)	Ft. 611.1.
354. Karikatánc	Magyarbőd (Abaúj m.)	Ft. 630.3.
355. Karéj	Szentistván (Borsod m.)	Ft. 27.1—2.
356. Körtánc	Ajak (Szabolcs m.)	Varga Gyula, 1955. I. 16.
357. Körtánc	Ajak (Szabolcs m.)	Varga Gyula, 1955. I. 17.
358. Karéjozó	Tard (Borsod m.)	Ft. 599.4.
359. Karéjozó	Tard (Borsod m.)	Szentpál Olga, 1961. 13.
360. Körtánc	Ajak (Szabolcs m.)	Varga Gyula, 1955. I. 10.
361. Körtánc	Ajak (Szabolcs m.)	Varga Gyula, 1955. I. 12.
362. Körtánc	Ajak (Szabolcs m.)	Varga Gyula, 1955. I. 14.
363. Körcsárdás	Kék (Szabolcs m.)	Ft. 326.17.
364. Karéj	Kőrös (Gömör m.)	Ft. 710.5.
365. Körcsárdás	Kék (Szabolcs m.)	Ft. 326.17.
366. Karikázó	Rétközberencs (Szabolcs m.)	Ft. 253.11.
367. Karikázó	Cserépfalu (Borsod m.)	Ft. 380.2.
368. Körtánc	Ajak (Szabolcs m.)	Varga Gyula, 1955. II. 1.
369. Karéjozó	Tard (Borsod m.)	Szentpál Olga, 1961. 11. b.
370. Forgatós	Fűzérkajata (Abaúj m.)	Molnár István, 1953. II.
371. Karikázó	Pusztafalu (Abaúj m.)	Molnár István, 1953. II.
372. Karikázó	Pusztafalu (Abaúj m.)	Molnár István, 1953. III.
373. Karéj	Szentistván (Borsod m.)	Ft. 27.1—2.
374. Körcsárdás	Szilice (Gömör m.)	Ft. 632.8.
375. Körcsárdás	Szilice (Bömör m.)	Ft. 706.5.
376. Körcsárdás	Borzova (Gömör m.)	Ft. 631.5.
377. Körcsárdás	Szilice (Gömör m.)	Ft. 706.5.
378. Körcsárdás	Szilice (Gömör m.)	Ft. 706.5.
379. Körcsárdás	Szilice (Gömör m.)	Ft. 706.5.
380. Körcsárdás	Mándok (Szabolcs m.)	Ft. 242.27.
381. Körcsárdás	Szilice (Gömör m.)	Ft. 632.8.
382. Karikatánc	Magyarbőd (Abaúj m.)	Ft. 630.3.
383. Körcsárdás	Kiskálló (Szabolcs m.)	Ft. 255.15.
384. Körcsárdás	Kék (Szabolcs m.)	Ft. 326.17.
385. Körtánc	Szirénfalva (Ung m.)	Ft. 611.1.
386. Körcsárdás	Kék (Szabolcs m.)	Ft. 326.17.
387. Körtánc	Szirénfalva (Ung m.)	Ft. 611.1.
388. Körcsárdás	Darnó (Szatmár m.)	Ft. 245.5.
389. Karikatánc	Magyarbőd (Abaúj m.)	Ft. 630.3.
390. Karéjozó	Szentistván (Borsod m.)	Ft. 27.1—2.
391. Karéjozó	Szentistván (Borsod m.)	Ft. 27.1—2.

392. „Karikatánc". Magyarbőd—Bidovce, Abaúj m. (Csehszlovákia). Táncolták magyarbődi leányok és menyecskék. — Ft. 630.3. Gy.: Martin Gy.—Quittner J. 1968. Közölve: Martin György, 1970. II. 12. sz. tánc.
A karikázó dallamok szövegei:

A. dallam:

1. Sárgát virágzik a repce,
Bárcsak mindig szombat lenne,
Bárcsak mindig szombat este lenne,
Hogy a babám szépen megölelne.
ism. Száradjon el a repce levele,
Ne maradjon rajtam a világ nyelve.

2. Asszony szeresd az uradat,
Értem ne epeszd magadat,
Lesz még nékem olyan feleségem,
Kivel én a világomat élem.

Hat ütem ének nélküli táncolás.

B. dallam:

Eresz alatt fészkel a fecske.
Mi van a kötődbe, menyecske?
Nyári piros alma, borízű,
Kóstolja csak milyen jóízű.

Tizenkét ütem ének nélküli táncolás.

C. dallam:

1. Felkel Anna jókor reggel, jaj, jaj, jaj!
Feje alja, mint a bokor, hibibib, hobobob, hopp, hopp, hopp!

2. Kenyeret is jól tud sütni, jaj, jaj, jaj!
Két szál szalmát alászórni, hibibib, hobobob, hopp, hopp, hopp!

3. Aztán kétszer befűt neki, jaj, jaj, jaj!
Mégis sületlen veszi ki, hibibib, hobobob, hopp, hopp, hopp!

Fél ütem ének nélküli táncolás.

D. dallam

1. A nagybődi dobogós kőhídnál,
Három legény rozmaringot kaszál.
|:Én leszek a rozmaring szedője,
Barna legény igaz szeretője.:|

Fél ütem ének nélküli táncolás.

2. Kilyukadt a zsajtárom dongája,
Elhagyott a szeretőm, a barna.
Ha elhagyott majd megvár, majd megvár,
A nagybődi dobogós kőhídnál.

393. Asszonyok tánca	Andrásfalva, Bukovina (Hidas, Baranya)	MNT. III. B. 185.1.
394. Asszonyok tánca	Andrásfalva, Bukovina (Hidas, Baranya)	MNT. III. B. 186.2.
395. Asszonyok tánca	Andrásfalva, Bukovina (Kakasd, Tolna m.)	MNT. III. B. 184.
396. Asszonyok tánca	Andrásfalva, Bukovina (Kakasd, Tolna m.)	MNT. III. B. 184.
397. Körtánc	Diósad, (Szilágy m.)	Martin Gy. gyűjt.
398. Körtánc	Diósad, (Szilágy m.)	Martin Gy. gyűjt.
399. Leányos tánc	Magyarlapád, (Alsó-Fehér m.)	Martin Gy. gyűjt.
400. Leányos tánc	Magyarlapád, (Alsó-Fehér m.)	Ft. 681.25.
401. Leányos tánc	Magyarlapád, (Alsó-Fehér m.)	Ft. 681.25.
402. Leányos tánc	Magyarlapád, (Alsó-Fehér m.)	Ft. 681.25.

A tánc neve	Helység	A film sz.
403. Leányos tánc	Magyarlapád, (Alsó-Fehér m.)	Ft. 681.25.
404. Körtánc	Magyarózd, (Alsó-Fehér m.)	Ft. 694.7.
405. Asszonyok tánca	Andrásfalva, Bukovina (Hidas, Baranya)	MNT. III. B. 186.1.
406. Körtánc	Diósad, (Szilágy m.)	Martin Gy. gyűjt.
407. Asszonyok tánca	Andrásfalva, Bukovina (Hidas, Baranya)	MNT. III. B. 186.3.
408. Asszonyok tánca	Andrásfalva, Bukovina (Hidas, Baranya)	MNT. III. B. 185.2.
409. Asszonyok tánca	Andrásfalva, Bukovina (Hidas, Baranya)	MNT. III. B. 185. T. 2.
410. Leányostánc	Lőrincréve, (Alsó-Fehér m.)	MNT. III. B. 174.
411. Leányostánc	Lőrincréve, (Alsó-Fehér m.)	MNT. III. B. 174.
412. Leányostánc	Lőrincréve, (Alsó-Fehér m.)	MNT. III. B. 174.
413. Körtánc	Diósad, (Szilágy m.)	Martin Gy. gyűjt.
414. Körtánc	Diósad, (Szilágy m.)	Martin Gy. gyűjt.
415. Leányostánc	Magyarlapád, (Alsó-Fehér m.)	Ft. 681.12.
416. Lassú magyar	Bonchida, (Kolozs m.)	Ft. 682.7.
417. Lassú magyar	Bonchida, (Kolozs m.)	Ft. 682.7.
418. Ritka magyar	Búza, (Szolnok-Doboka m.)	Ft. 547.4.
419. Ritka magyar	Keszű, (Kolozs m.)	Ft. 549.3.
420. Magyar	Szék, (Szolnok-Doboka m.)	Ft. 671.35.
421. Magyar	Szék, (Szolnok-Doboka m.)	Ft. 671.35.
422. Magyar	Szék, (Szolnok-Doboka m.)	Ft. 671.35.
423. Magyar	Szék, (Szolnok-Doboka m.)	Martin Gy. F. 13.4.
424. Magyar	Szék, (Szolnok-Doboka m.)	Ft. 671.35.
425. Magyar	Szék, (Szolnok-Doboka m.)	Martin Gy. F. 13.4.
426. Magyar	Szék, (Szolnok-Doboka m.)	Ft. 671.35.
427. Magyar	Szék, (Szolnok-Doboka m.)	Ft. 671.35.
428. Magyar	Szék, (Szolnok-Doboka m.)	Ft. 671.35.
429. Magyar	Szék, (Szolnok-Doboka m.)	Ft. 671.35.
430. Magyar	Szék, (Szolnok-Doboka m.)	Ft. 671.35.
431. Magyar	Szék, (Szolnok-Doboka m.)	Ft. 671.35.
432. Magyar	Szék, (Szolnok-Doboka m.)	Martin Gy. F. 13.4.
433. Magyar	Szék, (Szolnok-Doboka m.)	Martin Gy. F. 13.4.
434. Magyar	Szék, (Szolnok-Doboka m.)	Ft. 671.35.
435. Magyar	Szék, (Szolnok-Doboka m.)	Ft. 671.35.
436. Ritka tempó	Szék, (Szolnok-Doboka m.)	Ft. 671.1.
437. Ritka tempó	Szék, (Szolnok-Doboka m.)	Ft. 671.1.
438. Ritka tempó	Szék, (Szolnok-Doboka m.)	Ft. 671.18.
439. Ritka tempó	Szék, (Szolnok-Doboka m.)	Ft. 671.1.
440. Négyes „magyar" részlete	Szék, (Szolnok-Doboka m.)	Ft. 671.35.

Táncolták: 16—18 éves felszegi fiatalok 1969-ben. Muzsikált: Dobos Károly (58) bandája. Gy.: Kallós Z., Martin Gy., Sztanó P., Petruțiu E., Vicol A. — A táncot összesen 8 legény, 8 leány táncolja a filmen, négy kis körben. A négyes „magyar"-t a csárdás után megszakítás nélkül folyamatosan járják. A csárdás zene befejezése után 2 átvezető ütem alatt rendeződnek a párok négy négyes-körbe. A teljes táncfolyamat cca 1/3-át közöljük. A magyar után újra párokba bomlanak és felsorakoznak a „porká"-hoz. — A kísérődallam első ütemének első négy hangja tizenhatod értékben olvasandó.

441. Legényes (sifitelés)	Türe, (Kolozs m.)	Ft. 690.29—30.
442. Legényes (sifitelés)	Méra, (Kolozs m.)	Ft. 529.4.
443. Pontozó (körtánc)	Magyarózd, (Alsó-Fehér m.)	Ft. 694.8—9.
444. Pontozó (kapcsos)	Magyarlapád, (Alsó-Fehér m.)	Ft. 681.26.
445. Pontozó (kapcsos)	Magyarlapád, (Alsó-Fehér m.)	Ft. 681.26.
446. Verbunk (sifitelés)	Méra, (Kolozs m.)	Ft. 496.5.
447. Pontozó (kapcsos)	Magyarlapád, (Alsó-Fehér m.)	Ft. 681.23,26.

A tánc neve	Helység	A film sz.
448. Pontozó (kapcsos)	Magyarlapád, (Alsó-Fehér m.)	Ft. 681.26.
449. Pontozó (kapcsos)	Magyarlapád, (Alsó-Fehér m.)	Ft. 681.26.
450. Pontozó (kapcsos)	Magyarlapád, (Alsó-Fehér m.)	Ft. 681.26.
451. Sűrű magyar	Bonchida, (Kolozs m.)	Ft. 682.8.
452. Legényes (sifitelés)	Türe, (Kolozs m.)	Ft. 690.29—30.

453. A-B. Pontozó közben járt leánykörtáncból 2 részletet közlünk. Táncolták 16—18 éves magyarlapádi leányok 1969-ben. Ft. 681.26. Gy.: Giurchescu, A., Martin Gy., Petruţiu, E., Sztanó P.

454. Szökős	Nyárádselye (Maros-Torda m.)	Ft. 520.3.
455. Szökős	Nyárádselye (Maros-Torda m.)	Ft. 520.3.
456. Szökős	Nyárádmagyarós (Maros-Torda m.)	Ft. 697.3.
457. Szökős	Nyárádselye (Maros-Torda m.)	Ft. 520.3.
458. Szökős	Nyárádmagyarós (Maros-Torda m.)	Ft. 697.3.
459. Szökős	Nyárádmagyarós (Maros-Torda m.)	Ft. 697.3.
460. Körcsárdás	Köröstárkány (Bihar m.)	Martin Gy. F. 5.5.
461. Körcsárdás	Köröstárkány (Bihar m.)	Martin Gy. F. 5.5.
462. Körcsárdás	Köröstárkány (Bihar m.)	Martin Gy. F. 5.5.
463. Körcsárdás	Köröstárkány (Bihar m.)	Martin Gy. F. 5.5.
464. Körcsárdás	Köröstárkány (Bihar m.)	Martin Gy. F. 5.5.
465. Szökős	Nyárádselye (Maros-Torda m.)	Ft. 520.3.
466. Szökős	Nyárádmagyarós (Maros-Torda m.)	Ft. 697.3.
467. Szökős	Nyárádselye (Maros-Torda m.)	Ft. 520.3.
468. Szökős	Nyárádselye (Maros-Torda m.)	Ft. 520.3.
469. Szökős	Nyárádselye (Maros-Torda m.)	Ft. 697. 3.
470. Szökős	Nyárádselye (Maros-Torda m.)	Ft. 520.3
471. Szökős	Nyárádselye (Maros-Torda m.)	Ft. 520.3.
472. Szökős	Nyárádmagyarós (Maros-Torda m.)	Ft. 697.3.
473. Szökős	Nyárádselye (Maros-Torda m.)	Ft. 520.3.
474. Szökős	Nyárádselye (Maros-Torda m.)	Ft. 520.6.
475. Szökős	Nyárádmagyarós (Maros-Torda m.)	Ft. 697.3.
476. Szökős	Nyárádselye (Maros-Torda m.)	Ft. 520.6.
477. Szökős	Nyárádmagyarós (Maros-Torda m.)	Ft. 697.3.
478. Szökős	Nyárádselye (Maros-Torda m.)	Ft. 520.3.
479. Szökős	Nyárádmagyarós (Maros-Torda m.)	Ft. 697.3.
480. Szökős	Nyárádselye (Maros-Torda m.)	Ft. 520.3.
481. Körcsárdás két részlete: Gyorscsárdás v. Lippögős.	Decs (Tolna m.)	Ft. 164.11—12.

Az első részletet 1 férfi 2 nő, a második részletet 1 férfi 4 nő táncolta: Fülöp Ferenc (68) és a 189. A. sz. táncpélda adatközlői. Gy.: Erdős L., Igaz M., Lányi Á., Olsvai I., Vadasi T., 1952.

482. Körcsárdás részlete: Nyírtelek-Dózsaszőlő (Szabolcs m.). Ft. 416.7. — Táncolta 2 pár, 1901 és 1929 közt születtek. Gy.: Maácz L., Martin Gy., 1959. — A közölt körtánc után a kör felbomlik és a férfiak csapásolni kezdenek.

483. Körcsárdás részlete.	Mándok, (Szabolcs m.)	Ft. 242.27.

— Táncolta 3 középkorú pár. Gy.: Buchbinder O., Lányi Á., Pesovár E., 1955.

484. Szökős	Nyárádselye (Maros-Torda m.)	Ft. 520.3.

— Táncolta 2 pár, 18—21 évesek. Gy.: Haáz S., Lőrinc L., Végvári R., 1962.

485. Karička	Pozdišovce (okr. Michalovce)	MTA Ft. 458. IV. 2.
486. Čuchom	Važec (okr. Lipt. Mikuláš)	Zálešák, Cyril, 1964. 58.
487. Čuchom	Važec (okr. Lipt. Mikuláš)	Zálešák, Cyril, 1964. 58.

A tánc neve	Helység	A film sz.
488. Čuchom	Važec (okr. Lipt. Mikuláš)	KOVALČIKOVÁ, Jana — POLOCZEK, František, 1955. 101, II. fig.
489. Koľeso	Šumiac (okr. Brezno)	KOVALČIKOVÁ, Jana — POLOCZEK, František, 1955. 101, III. fig.
490. Karička	Pozdišovce (okr. Mihalovce)	MTA Ft. 458. IV. 2.
491. Koľeso	Pohorelá (okr. Brezno)	KOVALČIKOVÁ, Jana — POLOCZEK, František 1955. 109. III. fig.
492. Koľesko	Fintice (okr. Prešov)	KOVALČIKOVÁ, Jana — POLOCZEK, František 1955. 93. I. fig.
493. Koľesko	Fintice (okr. Prešov)	KOVALČIKOVÁ, Jana — POLOCZEK, František, 1955. 93. II. fig.
494. Karička	Pozdišovce (okr. Michalovce)	MTA Ft. 458. IV. 2.
495. Karička	Pozdišovce (okr. Michalovce)	MTA Ft. 458. IV. 2.
496. Karička	Pozdišovce (okr. Michalovce)	ZÁLEŠÁK, Cyril, 1964. 44, 2. fig.
497. Karička	Pozdišovce (okr. Michalovce)	MTA Ft. 458. IV. 2.
498. Koľesko	Fintice (okr. Prešov)	ZÁLEŠÁK, Cyril, 1964. 51, 4, fig.
499. Koľesko	Fintice (okr. Prešov)	ZÁLEŠÁK, Cyril, 1964. 51.
500. Karička	Vel'ké Zálužice (okr. Michalovce)	KOVALČIKOVÁ, Jana — POLOCZEK, František, 1955. 97. I. fig.
501. Do koľesa	Štrba (okr. Poprad)	ZÁLEŠÁK, Cyril, 1964. 57.
502. Karička	Pozdišovce (okr.Michalovce)	ZÁLEŠÁK, Cyril, 1964. 46, 16. fig.
503. Karička	Parchovany (okr. Michalovce)	ZÁLEŠÁK, Cyril, 1964. 41.
504. Karička	Pozdišovce (okr. Michalovce)	ZÁLEŠÁK, Cyril, 1964. 44, 4. fig.
505. Karička	Pozdišovce (okr. Michalovce)	ZÁLEŠÁK, Cyril, 1964. 45. 6. fig.
506. Do koľesa	Štrba (okr. Poprad)	ZÁLEŠÁK, Cyril, 1964, 57. 3. fig.
507. Karička	Pozdišovce (okr. Michalovce)	ZÁLEŠÁK, Cyril, 1964. 45. 9. fig.
508. Do koľesa	Polomka (okr. Brezno)	KOVALČIKOVÁ, Jana — POLOCZEK, František, 1955. 109. II. fig.
509. Karička	Pozdišovce (okr. Michalovce)	ZÁLEŠÁK, Cyril, 1964. 46. 13. fig.
510. Karička	Parchovany (okr. Michalovce)	ZÁLEŠÁK, Cyril, 1964. 41.
511. Karička	Parchovany (okr. Michalovce)	ZÁLEŠÁK, Cyril, 1964. 40.
512. Karička	Vel'ké Zálužice (okr. Michalovce)	KOVALČIKOVÁ, Jana — POLOCZEK, František, 1955. 97. III. fig.
513. Karička	Vel'ké Zálužice (okr. Michalovce)	KOVALČIKOVÁ, Jana — POLOCZEK, František, 97. I. fig.
514. Karička	Pozdišovce (okr. Michalovce)	POLOCZEK, František, 1951. Film: SLOVENSKÉ LUDOVÉ TANCE IV. Diel. — MTA Ft. 458. IV. 2.
515. Purtată,	Tătirlaua, (jud. Mureș.)	GIURCHESCU, Anca, 1967. 286, 296.
516. Purtată,	Tătirlaua, (jud. Mureș.)	GIURCHESCU, Anca, 1967. 286, 296.
517. Purtată,	Feisa, (jud. Mureș.)	GIURCHESCU, Anca gyűjt.
518. Purtată,	Feisa, (jud. Mureș.)	GIURCHESCU, Anca gyűjt.
519. Bătuta,	Căpilna de Jos, (jud. Mureș.)	A bukaresti Folklór Intézet tánc-archivumában 729. sz.

A tánc neve	Helység	A film sz.
520. Purtată,	Feisa, (jud. Mureș.)	GIURCHESCU, Anca, 1967. 289, 296.
521. Purtată,	Căpilna de Jos, (jud. Mureș.)	GIURCHESCU, Anca, 1967. 290, 296.
522. Purtată,	Feisa, (jud. Mureș.)	GIURCHESCU, Anca, 1967. 290, 296.
523. Purtată,	Căpilna de Jos, (jud. Mureș.)	GIURCHESCU, Anca, 1967. 290, 296.
524. Bătuta pe o mîna,	Tătirlaua, (jud. Mureș.)	GIURCHESCU, Anca, 1967. 291. — A bukaresti Folklór Intézet táncarchívumában 724. sz.
525. Purtată purceilor,	Căpilna de Jos, (jud. Mureș.)	GIURCHESCU, Anca, 1967, 293, 296.
526. Purtată purceilor,	Căpilna de Jos, (jud. Mureș.)	GIURCHESCU, Anca, 1967. 293, 296.
527. Purtată,	Feisa, (jud. Mureș.)	GIURCHESCU, Anca, 1967. 293, 296.
528. Purtată purceilor,	Căpilna de Jos, (jud. Mureș.)	GIURCHESCU, Anca, 1967. 293, 296.
529. Purtată purceilor,	Căpilna de Jos, (jud. Mureș.)	GIURCHESCU, Anca, 1967. 293, 296.
530. Purtată purceilor,	Căpilna de Jos, (jud. Mureș.)	GIURCHESCU, Anca, 1967. 293.
531. Purtată purceilor,	Căpilna de Jos, (jud. Mureș.)	GIURCHESCU, Anca, 1967. 293, 296.
532. Purtată (Coconiță típus).	Tătirlaua, (jud. Mureș.)	GIURCHESCU, Anca, 1967. 296.

A dallam első strófáját la-la-la szótagokkal dúdolják.
További versszakok:

2. |:Trimete bade, trimete:|
Carte şi frunzucă verde.

3. |:Că şi io trimeteț-oi:|
Cei mai verde pe la noi.

4. |:Hîrbu cu muşcăţile:|
Şi poşta cu cărţile.

5. = 2.

A versszakok végén némán táncolnak tovább néhány ütem terjedelemben. Az 1. strófa után 5 és 1/2, a 2. után 2, a 3. után 3, a 4. után pedig 2 ütem terjedelemben.

533. Purtată (Purtată típus). Feisa, jud. Mureș. GIURCHESCU, Anca, 1967. 296.
a dallam szövegei:

1. La la lai lai la la la la la, Nai nai na na na na,
Lai lai la lai la lai lai, Nai na na na,
A zîs badea că nui pasă, Dacă pe mine mălăsă,
Ai la la la la la la la la la la la la la.

2. Că pe mine m-o lăsa, La lai la la la,
Că pe mine m-o lăsa, La la la la,
Mai bună şi-a căpăta, Mai bună şi-a căpăta,
Ai la la la la la la la la la la la la la.

3. Vezi bade că mai lăsat, La lai la la la,
Vezi bade că mai lăsat, La la lai la la,
Mai bună n-ai căpătat, Mai bună n-ai căpătat,
Lai la la la, la la la la, La la la la la la.

4. Că iubesc negru cernitu. La lai la la la,
Că iubesc negru cernit, La la la la,
Cei mai urît pe pămînt, Cei mai urît pe pămînt,
Lai la la la la la la la, La la la la la la.

534. Purtată (Purtată típus). Căpilna de Jos, jud. Mureş. GIURCHESCU, Anca, 1967. 296.
Az első dallamstrófát la la la szótagokkal dúdolják.

2. Jos în deal şi badea-n şesu, La la la la la la la,
Jos în deal şi badea-n şesu, La la la la la la,
Şi mn'il cunosc di pe mersu, La
Şi mn'il cunosc di pe mersu, La la la la la la.

3. Cîn' mere gîndes' că scrie, La la la la la la la,
Cîn' mere gîndes' că scrie, La la la la la.
Ca ţăruza pe hîrtie, La
Ca ţăruza pe hîrtie, La la la la la la.

4. Şi i-i mersu legănatu, La la la la la la la,
Şi i-i mersu legănatu, La la la la la la.
Cu dragostea mestecatu, La
Cu dragostea mestecatu, La la la la la la.

Minden dallamstrófában előfordulnak rövid néma részek, amelyek rendszerint 3/4-es időtartamúak.
Az 1. strófában ilyen a 6. ütem.
A 2-3-4. strófában ilyen a 11—12. ütem.

535. Purtată purceilor (Bătută típus). Căpîlna de Jos, jud. Mureş. GIURCHESCU, Anca, 1967. 296.
A dallamot la la la szótagokkal dúdolják.

536. Izvir-voda izvirala	Plaški (Lika)	IVANČAN, Ivan, 1971. 104.
537. Širi kolo	Piskorevac (Szlavónia)	IVANČAN, Ivan, 1964a, 146.
538. Lepa Anka kolo vodi	Molve (Dráva mente)	IVANČAN, Ivan, 1963a, 48.
539. Oj Ivane Ivaniću	Stari Mikanovci (Szlavónia)	IVANČAN, Ivan, 1964a, 148.
540. Tronjaka	Molve (Dráva mente)	IVANČAN, Ivan, 1963a, 42.
541. Nijemo kolo	Babino Gora (Bilogora)	IVANČAN, Ivan, 1969. 7. LOVRENČEVIČ, Z., 1969. 75
542. Nakraj sela kolo igra	Molve (Dráva mente)	IVANČAN, Ivan, 1963a, 46.
543. Taraban	Nevinac (Bilogora)	IVANCAN, Ivan — LOVRENČEVIČ, Z., 1969. 88—89.
544. Mlada snaša kolo vodi	Višnjevac (Bilogora)	IVANČAN, Ivan — LOVRENČEVIČ, Z. 1969. 123—124.
545. Dilber nam je u kolu	Molve (Dráva mente)	IVANČAN, Ivan, 1963a, 59.
546. Hajd' na levo	Habjanovci (Szlavónia)	IVANČAN, Ivan, 1964a, 151.
547. Na ilovoj ladnoj vodi	Hercegovac (Bilogora)	IVANČAN, Ivan — LOVRENČEVIČ, Z., 1969. 83.
548. Oj divojko Podunajko	Hercegovac (Bilogora)	IVANČAN, Ivan — LOVRENČEVIČ, Z., 1969. 93.
549. Ja ne volim	Molve (Dráva mente)	IVANČAN, Ivan, 1963a, 52.
550. Ajd' idemo za nogama	Beravci (Szlavónia)	IVANČAN, Ivan, 1964a, 145.
551. Žita	Habjanovci (Szlavónia)	IVANČAN, Ivan, 1964a, 150.
552. Kolo	Habjanovci (Szlavónia)	IVANČAN, Ivan, 1964a, 144.
553. Dikac	Ričice (Lika)	IVANČAN, Ivan, 1971. 118.
554. Pasem konja kraj mjeseca	Ciglena (Bilogora)	IVANČAN, Ivan — LOVRENČEVIČ, Z., 1969. 97.
555. Bog nem je stvoril	Molve (Dráva mente)	IVANČAN, Ivan, 1963a, 44.
556. Kolo	Habjanovci (Szlavónia)	IVANČAN, Ivan, 1964a, 144.
557. Dere	Beravci (Szlavónia)	IVANČAN, Ivan, 1964a, 149.

A tánc neve	Helység	A film sz.
558. Ja ne volim	Molve (Dráva mente)	Ivančan, Ivan, 1963a, 53.
559. Ličko kolo	Lika	Ivančan, Ivan, 1971. 132.
560. Zsenszko oro	Stip (Macedonia)	Pajtondzsiev, Gancso, 1973. 51. sz.
561. Čire	Beravci (Szlavónia)	Ivančan, Ivan, 1964a, 155.
562. Lepa Anka kolo vodi	Molve (Dráva mente)	Ivančan, Ivan, 1963a, 49.
563. Djevojčica vodu gazi	Kokinac (Bilogora)	Ivančan, Ivan — Lovrenčevič, Z., 1969. 115.
564. Zsenszko oro	Stip (Macedonia)	Pajtondzsiev, Gancso, 1973. 34. sz.
565. Vuzmeno kolo	Lakócsa (Somogy m.)	Borbély Jolán, 1973. 49. 1. sz.
566. Vuzmeno kolo	Lakócsa (Somogy m.)	Borbély Jolán, 1973. 49. 6. sz.
567. Vuzmeno kolo	Repaš (Dráva mente)	Ivančan, Ivan, 1963a, 40.
568. Duri mila	Hercegovac (Bilogora)	Ivančan, Ivan — Lovrenčevič, Z., 1969. 101.
569. Plazavac	Perušic (Lika)	Ivančan, Ivan, 1971. 186.
570. Ličko kolo	Lika	Ivančan, Ivan, 1964b, 34.
571. Dikac	Gračac (Lika)	Ivančan, Ivan, 1971. 118.
572. Ličko kolo	Lika	Ivančan, Ivan, 1971. 142.
573. Ličko kolo	Lika	Ivančan, Ivan, 1971. 143.
574. Ličko kolo	Lika	Ivančan, Ivan, 1971. 153.
575. Ličko kolo	Lika	Ivančan, Ivan, 1971. 152.
576. Plazavac	Perušić (Lika)	Ivančan, Ivan, 1971. 186.
577. Ličko kolo	Lika	Ivančan, Ivan, 1971. 135.
578. Dikac	Lika	Ivančan, Ivan, 1971. 115.
579. Bimberanje	Hercegovac (Bilogora)	Ivančan, Ivan — L Lovrenčevič, Z., 1969. 129.
580. Ličko kolo	Perušić (Lika)	Ivančan, Ivan, 1971. 134.
581. Poskočica	Dalmácia	Ivančan, Ivan, 1964b, 34.
582. Novljansko kolo	Jugoszlávia	Ivančan, Ivan, 1964b, 34.
583. Pravo horo	Bulgária	Katzarova, Raina — Dzsenev, Kiril, 1958. 21.
584. Teškoto	Jugoszlávia	Ivančan, Ivan, 1964b, 34.
585. Zsenszko oro	Kocsani (Macedónia)	Pajtondzsiev, Gancso, 1973. 1. sz.
586. Mesano oro	Pehcsevo (Macedónia)	Pajtondzsiev, Gancso, 1973. 4. sz.
587. Masko oro	Isztibanja (Macedónia)	Pajtondzsiev, Gancso, 1972. 19. sz.
588. Zsenszko oro	Pehcsevo (Macedónia)	Pajtondzsiev, Gancso, 1973. 6. sz.
589. Masko oro	Isztibanja (Macedónia)	Pajtondzsiev, Gancso, 1973. 9. sz.
590. Lešnoto	Jugoszlávia	Ivančan, Ivan, 1964b, 33.
591. Zsenszko oro	Kocsani (Macedónia)	Pajtondzsiev, Gancso, 1973. 14. sz.
592. Zsenszko oro	Budinarci (Macedónia)	Pajtondzsiev, Gancso, 1973. 64. sz.
593. Branle Double	Arbeau, Thoinot — Beaumont, Cyril, 1925. 112 — 115.	
594. Branle Double	Arbeau, Thoinot — Beaumont, Cyril, 1925. 112 — 115.	
595. Branle Double	Arbeau, Thoinot — Beaumont, Cyril, 1925. 112 — 115.	
596. Branle du Haut Barrois	Arbeau, Thoinot — Beaumont, Cyril, 1925. 118.	
597. Branle d'Aridan	Arbeau, Thoinot — Beaumont, Cyril, 1925. 125 — 126.	
598. Branle de Bourgogne	Arbeau, Thoinot — Beaumont, Cyril, 1925. 117.	
599. Branle d'Ecosse	Arbeau, Thoinot — Beaumont, Cyril, 1925. 127 — 128.	
600. Branle de Chandelier	Arbeau, Thoinot — Beaumont, Cyril, 1925. 136 — 137.	

601. Branle des Chevaux — ARBEAU, Thoinot—BEAUMONT, Cyril, 1925. 139.
602. Simple — ARBEAU, Thoinot—BEAUMONT, Cyril, 1925. 115—116.
603. Branle d'Ecosse — ARBEAU, Thoinot—BEAUMONT, Cyril, 1925. 129.
604. Branle Simple — ARBEAU, Thoinot—BEAUMONT, Cyril, 1925. 115—116.
605. Branle Gai — ARBEAU, Thoinot—BEAUMONT, Cyril, 1925. 116.
606. Branle de Poitou — ARBEAU, Thoinot—BEAUMONT, Cyril, 1925. 126—127.
607. Branle de Poitou — ARBEAU, Thoinot—BEAUMONT, Cyril, 1926, 126—127.
608. Branle de l'Official — ARBEAU, Thoinot—BEAUMONT, Cyril, 1925. 144—145.
609. Branle de Malte — ARBEAU ,Thoinot—BEAUMONT, Cyril, 1925. 131—132.
610. Gavottes — ARBEAU ,Thoinot—BEAUMONT, Cyril, 1925. 146—147.
611. Branle des Sabots — ARBEAU ,Thoinot—BEAUMONT, Cyril, 1925. 138.
612. Branle des Hermites — ARBEAU ,Thoinot—BEAUMONT, Cyril, 1925. 135—136.
613. Branle de l'Official — ARBEAU, Thoinot—BEAUMONT, Cyril, 1925. 144—145.
614. Branle Double vagy Branle Commun — ARBEAU Thoinot—BEAUMONT Cyril, 1925. 112—115.
615. Branle Simple — ARBEAU, Thoinot—BEAUMONT, Cyril, 1925. 115—116.
616. Branle Gai — ARBEAU, Thoinot—BEAUMONT, Cyril, 1925. 116.
617. Branle de Poitou — ARBEAU, Thoinot—BEAUMONT, Cyril, 1925. 126—127.
618. Branle de Cassandre — ARBEAU, Thoinot—BEAUMONT, Cyril, 1925. 120—121.
619. Branle de Pinagay — ARBEAU, Thoinot—BEAUMONT, Cyril, 1925. 121.
620. Branle de Charlotte — ARBEAU, Thoinot—BEAUMONT, Cyril, 1925. 122—123.
621. Trihory de Bretagne — ARBEAU, Thoinot—BEAUMONT, Cyril, 1925. 129—131.
622. Branle Coupé de la Guerre — ARBEAU, Thoinot—BEAUMONT, Cyril, 1925. 123—124.
623. Branle d'Aridan — ARBEAU, Thoinot—BEAUMONT, Cyril, 1925. 125—126.
624. Branle d'Ecosse (1) — ARBEAU, Thoinot—BEAUMONT, Cyril, 1925, 127—128.
625. Branle d'Ecosse (2) — ARBEAU, Thoinot—BEAUMONT, Cyril, 1925. 129.

IRODALOM ÉS RÖVIDÍTÉSEK

ÁDÁM Jenő, 1953. Tulipán. 95 magyar népdal. Bp.
ÁG Tibor, 1953. Dalolj velünk. Bratislava.
ÁG Tibor, 1957. 100 szlovákiai magyar népdal. Bratislava.
ÁG Tibor, 1974. Édesanyám rózsafája. Paloc népdalok. Bratislava.
AGOLLI, Nexhat, 1965. Valle popullore. Tirana.
AKT MTA Zenetudományi Intézet Néptánc Osztályának Kézirattára
ALFORD, Violet, 1962. Sword dance and drama. London.
ALMÁSI István—HERȚEA Josif, 1970. 245 melodii de joc. Tîrgu-Mureș.
ALMGREN, O., 1934. Nordische Felszeichnungen als religiöse Urkundenden. Frankfurt am Main.
ANDRÁSFALVY Bertalan, 1963. Párbajszerű táncainkról. Ethn. 55—83.
ÁNE A Magyar Állami Népi Együttes
ANTAL Miklós, 1973. A táncoktató kézikönyve. Sepsiszentgyörgy.
AP MTA Zenetudományi Intézetének pyrál lemeze
APOR Péter, 1736. Metamorphosis Transylvaniae (Cserei Mihály pótló megjegyzéseivel). 1927. Bp.
ARBEAU, Thoinot, 1588. Orchésographie. Langres. — Újabb kiadásai: CZERWINSKI, Albert: Die Tänze des XVI. Jahrhunderts. Danzig, 1878.; FONTA, Laure: Orchésographie par Thoinot Arbeau. Paris, 1888.; BEAUMONT, Cyril W.: Orchésography. London, 1925.; Orchesography. Dover Publications. New York, 1967.
ARENA, Antonius de, 1536. Ad Suos Compagnones, qui sunt de persona friantes; Bassas Dansas et Branlos practicantes, etc.
AZ OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA írásban és képben XIII. Magyarország IV. Bp. 1896.
BACIU, Gheorge, 1958. Jocuri populare din Nordul Moldovei. București.
BACIU, Gheorge, 1965. Cartea coreografului amator. București.
BACSINSZKAJA, N., 1951. Russzkie horovodü i horovodnüe pesznyi. Moszkva—Leningrád.
BAKOS József, 1953. Mátyusföldi gyermekjátékok. UMNGY VII. Bp.
BALACI, Emanuela, 1965. Aspecte ale neconcordanței dimensionale în dansul popular românesc. Revista de Etnografie și Folclor 291—300. București.
BALACI, Emanuela, 1967. Hore mari — Analiză morfologică. Revista de Etnografie și Folclor 365—374. București.
BÁLINT Sándor, 1957. Szegedi szótár I—II. Bp.
BALLA Péter, 1956. Dalolj velünk I. Észak-magyarországi népdalok. Bp.
BARBEAU, Marius, 1956. Rondes from French Canada. Journal of the IFMC 40. Cambridge.
BÁRDOS Lajos, 1957. Százszorszép. 100 magyar népdal. Bp.
BARTÓK Béla, 1924. A magyar népdal. Bp.
BARTÓK Béla, 1934. Népzenénk és a szomszéd népek népzenéje. Bp.
BARTÓK Béla, 1935. Melodien der rumänischen Colinde. Wien.
BARTÓK Béla, 1943. A régi magyar népzenéről. Emlékkönyv Kodály Zoltán hatvanadik születésnapjára. [Szerk. Gunda Béla] Bp. 5—8.
BEAUMONT, Cyril W. Lásd Arbeau Thoinot.
BELÉNYESY Márta, 1958. Kultúra és tánc a bukovinai székelyeknél. Bp.

Berkes Eszter, 1969.	A szlavóniai magyar népsziget tánchagyományai. Tánctudományi Tanulmányok 1967–68. Bp. 174–196.
Berze Nagy János, 1940.	Baranyai magyar néphagyományok I–III. Pécs.
Berzeviczy Albert, 1908.	Beatrix királyné. Bp.
Birckenstein, von Anthonie Ernst Burckhardt, 1686.	Erzherzogliche Handgriffe des Zirkels und Linials oder Auserwählter Aufgang zu denen Mathematischen Wissenschaften. Wien.
Boehn, Max, 1925.	Der Tanz. Berlin.
Bogár István, 1966.	20 év dallal, tánccal. A sárpilisi népi együttes története. Pécs.
Borbély Jolán, 1962.	Egy horvát tánctípus magyar kapcsolatai. Tánctudományi Tanulmányok 1961–62. Bp. 137–195.
Borbély Jolán, 1973.	Lakócsa táncai. Sokszínű hagyományunkból I. 13–73. Bp. Népművelési Propaganda Iroda.
Bornemissza Péter, 1955.	Ördögi kísértetek. [Gondozta: Eckhardt Sándor] Bp.
Borsai Ilona, 1964.	Gaillarde dallamok Th. Arbeau Orchésographie c. művében. Tánctudományi Tanulmányok 1963–64. Bp. 149–180.
Borsy István–Rossa Ernő, 1967.	Tiszán innen, Dunán túl. 150 magyar népdal. [13. kiadás] Bp.
Böhme, Franz Magnus, 1886.	Geschichte des Tanzes in Deutschland I–II. Leipzig.
Brăiloiu, Constantin, 1967.	Giusto silabic. Un sistem ritmic popular românesc. Opere I. 173–234. București.
Bucșan, Andrei, 1967.	Clasificarea morfologică a dansurilor populare românești. Revista de Etnografie și Folclor 169–186.
Bucșan, Andrei, 1968.	Probleme ale ritmului dansului popular românesc. Revista de Etnografie și Folclor 111–122. București.
Bucșan, Andrei, 1971.	Specificul dansului popular românesc. București.
Caroso, Fabritio, 1605.	Nobilta di Dame. Venedig.
C. Nagy Béla–Sztareczky Zoltán, 1972.	A cekeházi Sivák család népdalművészete. Miskolc.
Conev, Borisz, 1950.	Bulgarszki narodni horá i racsenici. Szófia.
Costea, Constantin, 1961.	Jocuri fecioreşti din Ardeal. București.
Current Anthropology	(folyóirat) Chicago.
Czerwinski, Albert	Lásd Arbeau, Thoinot.
Cserey József, 1964.	Kalocsai kertek alatt. 130 magyar népdal. Kalocsa.
Csurko, Julija, 1972.	Belorusszkij narodnüj tanec. Minszk.
Dance, Jakob, 1970.	Jocuri populare din județul Satu Mare. Satu Mare.
Debeljak, Margarita–Ilijin, Milica, 1953.	Mađarske narodne igre iz Vojvodine. Novi Sad.
Dej, O. I.–Marcsenko, M. G.–Gumenjuk, A. I., 1970.	Tancovalni piszni. Kiev.
Demirsipahi, Cemil, 1975.	Türk halk oyunlari. Ankara.
Dercsényi Dezső	é. n. Nagy Lajos kora. Bp.
Dolmetsch, Mabel, 1949.	Dances of England and France 1450–1600. London.
Domby, Emeric, 1971.	Dansuri populare diu județul Cluj II. Cluj.
Domby, Imre, 1972.	Kalotaszegi népi táncok. Cluj.
Domokos István, 1964.	Felcsíki táncok. Marosvásárhely.
Dopudja, Jelena, 1953.	Narodne igre Kupreskog polja. Bilten Instituta za proucvanje folklora. 2. 162–169. Sarajevo.
Dopudja, Jelena, 1958.	Problemi kinetografije. Rad Kongresa Folklorista Jugoslavije. Zagreb.
Drabecka, Maria, 1968.	Tance historiczne 2. Warszawa.
Drabecka, Maria, 1971.	Tance historiczne 3. Warszawa.
Dzsenev, Kiril	Lásd Katzarova, Raina–Dzsenev, Kiril.
Dzsudzsev, Sztojan, 1945.	Bulgarszka narodna horeografija. Szófia.
Elekes Istvánné, 1947.	Magyar népi táncok. Bp.
Eretescu, Constantin	Lásd Giurchescu, Anca–Eretescu, Constantin.
Ethn.	Ethnographia (folyóirat) Bp.
Ethnomusicology	(folyóirat) Middletown, Connecticut.
F	„Pátria" népzenei hanglemezsorozat.
Faragó József, 1946.	A tánc a mezőségi Pusztakamaráson. Kolozsvár.
Faragó József	Lásd Jagamas János–Faragó József.

Farkas József, 1832.	Magyar újtánc jelentés. Értesítő [a Jelenkor melléklete] 1 (1832) 9. sz. 21–22. Bp.
Felsőtárkányi Táncok 1954.	Néptáncosok Kiskönyvtára 11. [Szerk.: Szentpál Mária] Bp.
Folklor Naroda Jugoslavije 1963.	Zagreb
Fonta, Laure	Lásd Arbeau, Thoinot.
Fővárosi Lapok	(folyóirat) Bp.
Ft.	Filmtár (MTA)
Gáborján Alice, 1969.	A szlavóniai magyar falvak női viselete összetételének és alakulásának néhány jellegzetessége. Ethn. 175–195.
Garay Ákos, 1911.	Szlavóniai régi magyar faluk. Néprajzi Értesítő 221.
Garcia, Antonio	Lásd Kurath, Gertrude Prokosch–Garcia, Antonio.
Gerando, A. de, 1845.	La Transylvanie et ses habitants. Paris.
Gergely Pál, 1961.	Bartók Béla ismeretlen levelei az MTA könyvtárában. Bp.
Ghircoiașiu, Romeo, 1963.	Contribuții la istoria muzicii românești I. București,
Giurchescu, Anca, 1964.	Analiză structurii dansului popular romînesc. Revista de Etnografie și Folclor 191–200. București.
Giurchescu, Anca, 1967.	Purtatele de fete de pe valea Tîrnavelor. Revista de Etnografie și Folclor 283–298. București.
Giurchescu, Anca–Eretescu, Constantin, 1974.	Folclor coreografic din țara Vrancei. Focșani.
Goldschmidt, Änne, 1966.	Handbuch des deutschen Volkstanzes. Berlin.
Golejzovszkij, K., 1964.	Obrazü russzkoj narodnoj horeografii. Moszkva.
Gönczi Ferenc, 1937.	Somogyi gyermek. Kaposvár.
Gönczi Ferenc, 1949.	Somogy gyermekjátékok. Kaposvár.
Gönyey Sándor, 1934.	Az erdőbényei bodnártánc. Ethn. 74.
Gönyey Sándor	Lásd Lajtha László–Gönyey Sándor, Lugossy Emma–Gönyey Sándor.
Guilcher, Jean-Michel, 1963.	La tradition populaire de danse en Basse-Bretagne. Paris.
Gumenjuk, A. I., 1963.	Narodne horeograficsne misztectvo ukrajni. Kiev.
Gumenjuk, A. I., 1969.	Ukrajnszki narodni tanci. Kiev.
Gumenjuk, A. I.	Lásd Dej, O. I.–Marcsenko, M. G.–Gumenjuk, A. I.
Gy.	Gyűjtő
Gyulai Ágost	Lásd Kodály Zoltán–Gyulai Ágost.
Halmos István, 1959.	A zene Kérsemjénben. Bp.
Harasymczuk, Wlodzimierz Roman, 1939.	Tance huculskie. Lwow.
Haraszti Emil, 1937.	A tánc története. Bp.
Haraszti Sándor–Pethő Tibor, 1963.	Útikalandok a régi Magyarországon. Bp.
Hegedűs László, 1956.	Kalocsa és környékének táncélete. Népünk hagyományaiból. [Szerk.: Morvay Péter–Igaz Mária–Simon Józsefné] 115–124. Bp.
Herțea Josif	Lásd Almási István–Herțea Josif.
Hodes, T.	Lásd Kadman G.–Hodes T.
Hoerburger, Felix, 1956.	Die Zwiefachen. Berlin.
Hoerburger, Felix, 1960.	On relationships between music and movement in folk dancing. Journal of the IFMC. 70. Cambridge.
Hoerburger, Felix, 1965.	Dance and Dance Music of the Sixteenth Century and their Relations to Folk Dance and Folk Music. Studia Musicologica 79–84. Bp.
Hoerburger, Felix–Raupp, Jan, 1957.	Deutsch-slawische Wechselbeziehungen im Volkstanz Leipzig.
Hoerburger, Felix–Segler, Helmuth, 1963.	Klare,klare, seide. Kindertänze. Kassel–Basel.
Holden, Rickey–Vouras, Mary, 1965.	Greek Folk Dances. Newark, New Jersey.
Holden, Rickey	Lásd Teimourazi, L.–Holden, R.
Horváth Cirill, 1921.	Középkori magyar verseink. Bp.
Horváth Margit–Lőrinc Lajos, 1965.	Táncok. Marosvásárhely.
Huber, W. S., 1956.	Swiss dancing songs. Journal of the IFMC. 36. Cambridge.

Ilijin, Milica	lásd Debeljak, Margarita—Ilijin, Milica.
Ivančan, Ivan, 1963a.	Narodni plesovi Hrvatske 2. Zagreb.
Ivančan, Ivan, 1963b.	Priloži istrazivanju socijalne uloge plesa u Hrvatskoj. Narodna Umjetnost 97—106. Zagreb.
Ivančan, Ivan, 1963c.	Istarski narodni plesovi. Zagreb.
Ivančan, Ivan, 1964a.	Narodni plesovi Hrvatske 1. [2. kiadás] Zagreb.
Ivančan, Ivan, 1964b.	Geografska podjela narodnih plesova u Jugoslaviji. Narodna Umjetnost 17—38. Zagreb.
Ivančan, Ivan, 1967.	Narodni običaji Korčulanskih Kumpanija. Zagreb.
Ivančan, Ivan—Lovrenčevič, Zvoinimir, 1969.	Narodni plesovi Hrvatske 3. Bilogora. Zagreb.
Ivančan, Ivan, 1971a.	Lički narodni plesovi. Narodna Umjetnost. 45—197. Zagreb.
Ivančan, Ivan, 1971b.	Folklor i scena. Zagreb.
Ivančan, Ivan, 1973.	Narodni plesovi Dalmacije 1. Zagreb.
Ivanova, Anna, 1970.	The dancing Spaniards. London.
Jagamas János—Faragó József, 1974.	Romániai magyar népdalok. Bukarest.
Jankovics, Ljubica—Jankovics, Danica, 1933—1964.	Narodne Igre I—VIII. kötet. Beograd.
Jankovics, Ljubica—Jankovics, Danica, 1949.	Narodne Igre V. Beograd.
Jankovics, Ljubica—Jankovics, Danica, 1951.	Narodne Igre VI. Beograd.
Jankovics, Ljubica—Jankovics, Danica, 1952.	Narodne Igre VII. Beograd.
Jankovics, Ljubica—Jankovics, Danica, 1964.	Narodne Igre VIII. Beograd.
Járdányi Pál, 1943.	A kidei magyarság világi zenéje. Kolozsvár.
Járdányi Pál, 1961.	Magyar népdaltípusok I—II. Bp.
Jelínkova, Zdenka 1966.	Tanec. Horňácko (Szerk.: Frolec, V.—Holý, D.—Jeřábek, R.] Brno.
Johnstone, Mary A., 1956.	The dance in Etruria. A comparative study. Florence.
Journal of American Folklore	(folyóirat) Austin.
Journal of the IFMC = International Folk Music Council	(folyóirat) Cambridge. Kingston.
Junk, Viktor, 1930.	Handbuch des Tanzes. Stuttgart.
Kadman, G.—Hodes, T., 1959.	10 Israeli Folk Dances. Tel Aviv.
Kaeppler, Adrienne L., 1972.	Method and theory in analysing dance structure with an analysis of Tongan dance. Ethnomusicology 173—217.
Kalangya	(folyóirat) Újvidék.
Kallós Zoltán, 1964.	Tánchagyományok egy mezőségi faluban. Tánctudományi Tanulmányok. 1963—64. 335—252. Bp.
Kallós Zoltán—Martin György, 1970.	A gyimesi csángók táncélete és táncai. Tánctudományi Tanulmányok 1969—70. Bp. 195—254.
Kalocsai gyermekjátékok 1955.	Néptáncosok Kiskönyvtára 21. [Szerk.: Szentpál Mária]
Kaposi Edit—Maácz László, 1958.	Magyar népi táncok és táncos népszokások. Bp.
Kaposi Edit—Pethes Iván, 1959.	Magyar tánctörténeti áttekintés. Népművészeti Intézet Bp.
Karpeles, Maud, 1958.	The collecting of folk music and other ethnomusicological material. London.
Karsai Zsigmond, 1958.	Táncalkalmak és táncos szokások Lőrincrévén. Tánctudományi Tanulmányok 1958. Bp. 117—132.
Katona Imre, 1953.	Sárköz néprajza. Néptáncosok Kiskönyvtára 6—7. Bp
Katona Imre, 1954.	A kalocsai Sárköz. Népművészeti Intézet. Bp.
Katona Imre, 1962.	Sárköz. Bp.
Katzarova, Raina Kukudova, 1960.	Le manque de coincidences entre la figure choreographique et la phrase melodique. Journal of the IFMC. 68. Cambridge.

KATZAROVA, Raina Kukudova, 1975. Racsenica. Tánctudományi Tanulmányok. 1975. Bp. 71–80.
KATZAROVA, Raina Kukudova–DZSENEV, Kiril, 1958. Bulgarian Folk Dances. Sofia.
KEMÉNY János, 1959. Önéletírása (Gondozta: V. Windisch Éva]. Bp.
KERÉNYI György, 1961. Népies dalok. Bp.
KISS Áron, 1891. Magyar gyermekjáték-gyűjtemény. Bp.
KISS Géza, 1937. Ormányság. Bp.
KISS Lajos, 1941. A szlavóniai sziget-magyarság ősi népzenéje. Kalangya X. évf. 1–2. sz. Újvidék.
KISS Lajos, 1943a. 108 magyar népdal. Délvidéki daloskönyv. Bp.
KISS Lajos, 1943b. Szlavóniai magyar népdalok. Kodály emlékkönyv. [Szerk.: GUNDA B.] Bp. 317–321.
KISS Lajos, 1952. Rozmaring. 91 magyar népdal. Bp.
KISS Lajos, 1956. A tánczenegyűjtés problémáiról. Táncművészeti Értesítő. Bp. 59–65.
KISS Lajos, 1958. A bukovinai székelyek tánczenéje. Tánctudományi Tanulmányok 1958. Bp. 67–88.
KISS Lajos, 1959. A szlavóniai magyar népsziget népzenéje. A Magyar Tudományos Akadémia I. Osztályának Közleményei XIV. 269–312.
KISS Lajos, 1966. Zenetörténeti emlékek a szlavóniai virrasztó énekekben. Ethn. 153.
KISS Lajos, 1974. Horgosi népdalok. Zenta.
KODÁLY Zoltán, 1933. Néprajz és zenetörténet. Ethn. 4–15.
KODÁLY Zoltán, 1952. A magyar népzene. Bp. Példatárt szerk.: VARGYAS L.
KODÁLY Zoltán–GYULAI Ágost, 1952. Arany János népdalgyűjteménye. Bp.
KOTONSKI, Wlodzimierz, 1956. Goralski i zbójnicki. Cracow.
KOVÁCS Dénes, 1975. Modele de incizie pe os.—Csontkarcolatok, porszaruk rajzai. Csíkszereda.
KOVÁCS János, 1901. Szeged és népe. Szeged.
KOVALČIKOVÁ Jana–POLOCZEK, František, 1955. Slovenské L'udové Tance. Bratislava.
KOZÁKY István, 1944. A haláltáncok története II. rész. Bp.
KRESÁNEK, Jozef, 1951. Slovenské L'udové piesne so stanoviska hudobného. Bratislava.
KURATH, Gertrude Prokosch, 1956. Dance relatives of Mid-Europe and Middle-America: a venture in comparative choreology. Journal of American Folklore. 286–298.
KURATH, Gertrude Prokosch, 1964. Panorama of Dance Ethnology. Current Anthropology. 233–254.
KURATH, Gertrude Prokosch, 1964. Iroquois music and dance. Washington.
KURATH, Gertrude Prokosch GARCIA, Antonio, 1970. Music and dance of the Tewa Pueblos. Santa Fé.
KURATH, Gertrude Prokosch — MARTI, Samuel, 1964. Dances of Anáhuac. Chicago.
KWASNICOWA, Z., 1937. Zbiór plasów. Warszawa.
LAJOS Árpád, 1955. Borsodi népdalok. Miskolc.
LAJOS Árpád, 1965. Borsodi fonó. Miskolc.
LAJOS Árpád–SCHANDL Vilmosné, 1957. Borsodi játékok. Miskolc.
LAJTHA László, 1931. Az 1930. évi népzenei gyűjtések. Ethn. 62–75. Bp.
LAJTHA László, 1943. Újra megtalált magyar népdaltípus. Kodály emlékkönyv. Bp. 219–234.
LAJTHA László–GÖNYEY Sándor, 1949. 111 táncdal. Bp.
LAJTHA László, 1954. Széki gyűjtés. Bp.
LAJTHA László, 1955. Kőrispataki gyűjtés. Bp.
LAJTHA László–GÖNYEY Sándor, 1943. Tánc. A Magyarság Néprajza IV. k. Bp.
LANGE, Roderyk, 1966. Der Volkstanz in Polen. Deutsches Jahrbuch für Volkskunde. 342–57. Berlin.

LANGE, Roderik, 1975. The nature of dance. London.

LAUDOVA, Hannah, 1968. Lidový Tanec. Československá Vlastiveda. Díl III. Lidová Kultura. 364—390. Praha.

LISZICIJAN, Szrbui, 1958. Sztarinnüe pjaszki i teatralnüe predsztavlénija armjanszkovo naroda. I. Jereván.

LOHSE-CLAUS, Elli, 1964. Tanz in der Kunst. Leipzig.

LOUIS, A. L. Maurice, 1963. Le Folklore et la Danse. Paris.

LOVRENČEVIČ, Zvoinimir lásd IVANČAN, Ivan—LOVRENČEVIČ, Zvoinimir

Lsz. Leltári szám

LUGOSSY Emma, 1952. 77 leánytánc. Bp.

LUGOSSY Emma, 1953. A drágszéli népi együttes táncai. Néptáncosok Kiskönyvtára 3. Bp.

LUGOSSY Emma, 1954. 39 verbunktánc. Bp.

LUGOSSY Emma, 1956. A táncok rendje. MNT III/B. Bp. 417—660.

LUGOSSY Emma—GÖNYEY Sándor, 1947. Magyar népi táncok. Bp.

MAÁCZ László, 1952. Tánctilalmak a 17. században. Táncművészet: 115.

MAÁCZ László Lásd KAPOSI Edit—MAÁCZ László

MAGYAR TÁJSZÓTÁR Lásd SZINNYEI József

MALONYAY Dezső, 1912. A magyar nép művészete. IV. kötet: Dunántúl. Bp.

MANGA János, 1968. Ünnepek, szokások az Ipoly mentén. Bp.

MANUAL for FOLK MUSIC COLLECTORS London 1951.

MARCSENKO, M. G. Lásd DEJ, I. I.—MARCSENKO, M. G.—GUMENJUK, A. I.

MARTIN György, 1955. Bag táncai és táncélete. Néptáncosok Kiskönyvtára 16—18. Bp.

MARTIN György, 1964a. Motívumkutatás, motívumrendszerezés. A sárközi-Duna menti táncok motívumkincse. Bp. Népművelési Intézet.

MARTIN György, 1964b. Magyar tánctípusok kelet-európai kapcsolatai. A Magyar Tudományos Akadémia I. Osztályának Közleményei XXI. 67—96.

MARTIN György, 1965a. Considérations sur l'analyse des relations entre la danse et la musique de danse populaires. Studia Musicologica 315—338. Bp.

MARTIN György, 1965b. Beszámoló a Népművészeti és Népművelési Intézetben végzett tánckutató munka eredményeiről. Ethn. 251—259. Bp.

MARTIN György, 1966a. Az etiópiai táncok sajátosságai és főbb típusai. Ethn. 423—450. Bp.

MARTIN György, 1966b. Egy erdélyi férfitánc szerkezeti sajátosságai. A Magyar Tudományos Akadémia I. Osztályának Közleményei XXIII. 201—219.

MARTIN György, 1967a. Dance types in Ethiopa. Journal of the IFMC. 23—27. Cambridge.

MARTIN György, 1967b. A néptánc és népi tánczene kapcsolatai. Tánctudományi Tanulmányok 1967—68. Bp. 143—195.

MARTIN György, 1968a. Páratlan és aszimmetrikus ritmusok tánczenénkben. Táncművészeti Értesítő (2.) 26—42. Bp.

MARTIN György, 1968b. Der ungarische Mädchenreigen. Volkskunde und Volkskultur (Festschrift für R. Wolfram) 325—342. Wien.

MARTIN György, 1968c. A botoló nóta. (Proportio-gyakorlat nyomai a magyar néptáncban és népi tánczenében.) Magyar Zenetörténeti Tanulmányok. [Szerk.: BÓNIS F.] 201—221. Bp.

MARTIN György, 1969a. Egyéni és közösségi formatípusok a népi táncalkotásban. Az MTA I. Osztályának Közleményei XXVI. 401—413.

MARTIN György, 1969b. A magyar leánykörtánc. (Régi táncaink kelet-európai kapcsolataihoz.) Táncművészeti Értesítő (3.) 3—23. Bp.

MARTIN György, 1969c. Der siebenbürgische Haiduckentanz. Studia Musicologica 301—321. Bp.

MARTIN György, 1970a. Magyar tánctípusok és táncdialektusok. I—III. mellékkel. Népművelési Propaganda Iroda. Bp. 1970—72.

MARTIN György, 1970b. Mezőségi férfitáncok. Táncművészeti Értesítő (2.) 20—34. Bp.

MARTIN György, 1972. The Relationship between Melodies and Dance Types in the Volume VI of CMPH. Studia Musicologica 93—145. Bp.

MARTIN György, 1973a. Legényes, verbunk, lassú magyar. (Szempontok az erdélyi férfitáncok összehasonlító kutatásához.) Népi Kultúra—Népi Társadalom VII. Az MTA Néprajzi Kutató Csoport Évkönyve. 251—290. Bp.

MARTIN György, 1973b. Die branles von Arbeau und die osteuropäischen Kettentänze. Studia Musicologica 101—128. Bp.

MARTIN György, 1974a. A magyar nép táncai. Bp. (Magyar, angol, német és francia nyelven.)

MARTIN György, 1974b. Die balkanischen Beziehungen im ungarischen Mädchenreigen. Makedonszki Folklor VII (13.) 71—76. Skopje.

MARTIN György, 1977. A táncos és a zene. (Tánczenei terminológia Kalotaszegen.) Népi Kultúra-Népi Társadalom IX. Az MTA Néprajzi Kutató Csoport Évkönyve. Bp. 357—389.

MARTIN György, 1977b. A magyar néptánckutatás egy évtizede (1965—1975). Ethn. 165—183.

MARTIN György Lásd KALLÓS Zoltán—MARTIN György

MARTIN György—PESOVÁR Ernő, 1958. A Szabolcs-Szatmár megyei monografikus tánckutató munka eredményei és módszertani tapasztalatai. Ethn. 424—436.

MARTIN György—PESOVÁR Ernő, 1959. A magyar néptánc szerkezeti elemzése. Módszertani vázlat. Tánctudományi Tanulmányok 1959—60. Bp.

MARTIN György—PESOVÁR Ernő, 1963. A motívumtípus meghatározása a táncfolklórban. Tánctudományi Tanulmányok 1963—64. Bp. 193—223.

MÁRTON, Josephus, 1818. Lexicon trilingve Latino-Hungarico-Germanicum I—II. Wien.

MATOS, Garcia, 1957. Danzas Populares de Espana. Madrid.

MEDAN, Virgil, 1968. 160 melodii populare instrumentale. Cluj.

MEDAN, Virgil, 1969. 1000 chiuturi de pe Someş. Cluj.

MEDAN, Virgil, 1972. Cîntece de joc. Cluj.

MÉMOIRES HISTORIQUES 1736. B. M. (Reverend abbé) Amsterdam.

MERRIAM, Alan P., 1967. Ethnomusicology of the Flathead Indians. Chicago.

MERSENNE, Marin, 1636. Harmonie universelle. Paris.

MÉRINÉ, Tóth Margit, 1968. Tardoskedd táncai és táncélete. (Néprajzi szakdolgozat kézirata.) Bratislava.

MF Néprajzi Múzeum Fonogram Archívuma.

MGG Die Musik in Geschichte und Gegenwart. Allgemeine Encyklopädie der Musik. [Szerk.: BLUME, F.] Kassel — Basel.

Mgt. Magnetofon szalag. (MTA)

MICHAELIDES, Solon, 1956. Greek song-dance. Journal of the IFMC 37—39. Cambridge.

MILJUKOVA, Z. M., 1972. Notacija dvizsenija. Akadémia Nauk SzSzSzR. Kazány.

MNT I. A Magyar Népzene Tára I. Gyermekjátékok. Szerk.: BARTÓK Béla—KODÁLY Zoltán. Sajtó alá rend.: KERÉNYI György. 1951.

MNT III.A. A Magyar Népzene Tára III.A. Lakodalom. Szerk.: BARTÓK Béla—KODÁLY Zoltán. Sajtó alá rend.: KISS Lajos. Bp. 1955.

MNT III.B. A Magyar Népzene Tára III.B. Lakodalom. Szerk.: BARTÓK Béla—KODÁLY Zoltán. Sajtó alá rend.: KISS Lajos. Bp. 1956.

MNT IV. A Magyar Népzene Tára IV. Párosítók. Szerk.: BARTÓK Béla—KODÁLY Zoltán. Sajtó alá rend.: KERÉNYI György. Bp. 1959.

MNT VI. A Magyar Népzene Tára VI. Népdaltípusok. Szerk.: BARTÓK Béla—KODÁLY Zoltán. Sajtó alá rend.: JÁRDÁNYI Pál—OLSVAI Imre. Bp. 1973.

MOLKENBUR, Norbert—PETERMANN, Kurt—SCHULZ Jo, 1973. Von Hoppelrei zum Beat. Berlin.

Molnár István, 1947.	Magyar tánchagyományok. Bp.
Molnár István, 1953.	Pusztafalutól Karcsáig. Bp.
Morvay Péter, 1951.	A templomkertben, temetőben és halotti toron táncolás, s a halottas-játék népszokásához. Ethn. 73.
Morvay Péter, 1953.	Útmutató népi táncaink gyűjtéséhez. Bp.
Morvay Péter—Pesovár Ernő, 1954.	Somogyi táncok. Bp.
Moser, Otto, 1959.	Von Tanzburschen und Tanzschaffern. Kärntner Museumschriften. XIX. Klagenfurt. 137—172.
Mot.	Motívum
Muharay Elemér, 1953.	Három népi együttes három népi játéka. Bp.
Muntág, Emanuel, 1974.	Uhrovská Zbierka-piesni a tancov z roku 1730. Martin.
Narodna Umjetnost	(folyóirat) Zagreb.
Nettl, Paul, 1962.	Tanz und Tanzmusik. Freiburg.
Néprajzi Értesitő	(folyóirat) Bp.
Néptáncosok Kiskönyvtára	1—50 (sorozat) Bp.
Niculescu-Varone, G. T., 1930.	Jocuri românești necunoscute. București.
Nielsen, H. G., 1917.	Vore aeldste Folkedanse. Copenhagen.
Nielsen, H. G., 1933.	Dans i Danmark. Nordisk Kultur. Vol. 24.
Oetke, Herbert, 1954.	Aus der Entwicklung des deutschen Volkstanzes. Drezden.
Okunyeva, V. V., 1949.	Orosz népi táncok. Bp.
Olsvai Imre, 1963.	Typical variations, Typical correlations, Central motifs in Hungarian Folk Music. Studia Musicologica IV. 37.
Ortutay Gyula, 1935.	A szerelem a házaséletig Ajakon — A magyar parasztság szerelmi élete. Szeged.
Ortutay Gyula, 1948.	Székely népballadák. 3. kiad. Bp.
Ortutay Gyula, 1959.	Variáns, Invariáns, Affinitás. (A szájhagyományozó műveltség törvényszerűségei.) MTA II. Oszt. Közl. IX. 195—238.
Ortutay Gyula, 1964.	Kelet és Nyugat között. MTA I. Oszt. Közl. XXI. 29—40.
Ortvay Tivadar, 1914.	Mária, II. Lajos magyar király neje. I—II. Bp. Újvidék
Osurko, L. V., 1957.	Narodnüe tancü Moldavii. Kisinev.
Pajtondzsiev, Gancso, 1973.	Makedonszki narodni ora. Szkopje.
Paksa Katalin, 1977.	A „jaj-nóták" zenei világa. Népi Kultura—Népi Társadalom IX. 277—306
Pápai Páriz Ferenc, 1708.	Dictionarum Manuale Latino-Ungaricum et Ungarico-Latinum. Lőcse.
Penavin Olga, 1967—78.	Szlavóniai (kórógyi) Szótár I—II. Bp.—Újvidék.
Penavin Olga, 1976.	Kórógyi (szlavóniai) népballadák, balladás történetek, balladás dal ok. Újvidék.
Pesovár Ernő, 1973.	Maglód táncairól. Sokszínű hagyományunkból I. 183—199. Bp. Népművelési Propaganda Iroda.
Pesovár Ernő	Lásd Martin György—Pesovár Ernő, Morvay Péter—Pesovár Ernő
Pesovár Ferenc, 1960.	Fejér megyei népi táncok. I. Alapi táncok. Alba Regia 1. 99—145. Székesfehérvár.
Petercsák Tivadar, 1978.	Hegyköz. Miskolc. Borsodi kismonográfiák 6.
Petermann, Kurt, 1957.	Gedanken zur Begründung und zum Aufbau eines Volkstanzarchives in Deutschland. (Kézirat. Institut für Volkskunstforschung.) Leipzig.
Petermann, Kurt, 1965.	Syllabus der Volkstanzanalyse. (IFMC-Volkstanz Kommission, Arbeitsgruppe Terminologie.) Leipzig.
Pethes Iván	Lásd Kaposi Edit—Pethes Iván
Pethő Tibor	Lásd Haraszti Sándor—Pethő Tibor
Pécsiné, Ács Sarolta, 1974.	Kalocsa vidéki népi gyermekjátékok. Cumania II. Ethnographia. Kecskemét. 237—284.
Péczely Attila, 1943.	103 magyar népdal. Bp.
Péczely Attila, 1947.	Dunántúli daloskönyv. 107 magyar népdal. Bp.
Poloczek, Františ ek	Lásd Kovalčiková, Jana—Poloczek, František
Popescu-Județ, Gh., 1957.	Brîul. Joc popular muntenesc. București.
Popescu-Județ, Gh., 1959.	Jocuri populare oltenești. II. București.
Popescu-Județ, Gh., 1963.	Jocuri populare din Oaș și Maramureș. Baia Mare.

Pór Antal, 1900. Magyar vonatkozású faliképek Runkelsteinban. Archívumi Értesítő.

Proca, Vera Ciortea, 1954. Jocuri populare romînești. București.

Proca, Vera Ciortea, 1956–1957. Despre notarea dansului populare romînesc. Revista de Folclor. București.

Proca, Vera Ciortea, 1968. Der Rhythmus der rumänischen Volkstänze. Volkskunde und Volkskultur (Festschrift für R. Wolfram). Wien.

Rábai Miklós, 1953. Háromugrós. Néptáncosok Kiskönyvtára 5. Bp.

Raffé, W. G., 1964. Dictionary of the dance. New York–London.

Raupp, Jan lásd Hoerburger, Felix–Raupp, Jan.

Ravnikar, Bruno, 1969. Koreografija Ljudskega plesa. Ljubljana.

Réthei Prikkel Marián, 1924. A magyarság táncai. Bp.

Revista de Folclor Revista de Etnografie și Folclor (folyóirat). București.

Róka P. Pál, 1900. A táncművészet tankönyve. Nagykőrös.

Rudnyeva, A. B., 1956. Kurszkie tanki i karagodü. Tanocsnüe i karagodnüe pesznyi. Moszkva.

Sachs, Curt, 1937. World History of the Dance. New York. (Első, német kiadása 1933.)

Sachs, Curt, 1953. Rhythm and Tempo. London.

Sárköz Néprajza Lásd Katona Imre 1953.

Schikowski, John, 1926. Geschichte des Tanzes. Berlin.

Sebők Géza, 1976. Gömör megyei szlovák és magyar népi táncok. 1. Leánykörtáncok. (Szakdolgozat az ELTE Folklór Tanszékén)

Segler, Helmuth Lásd Hoerburger, Felix–Segler, Helmuth.

Širola, Božidar, 1943. Horvát népi hangszerek. Kodály emlékkönyv. [Szerk.: Gunda Béla] 114–127. Bp.

Slovenské L'udové Piesne, 1949–64. I–IV. kötet. [Szerk.: Poloczek, F.] Bratislava.

Somogyi Táncok Lásd Morvay Péter–Pesovár Ernő, 1954.

Strausz, Adolf, 1897. A bolgár néphit. Bp.

Studia Musicologica (folyóirat) Bp.

Susato, Tielman, 1551. Het derde musyck boexken ... Antwerpen. Újra kiadta Giesbert, F. J. I–II. Mainz 1936.

Sümeghy Vera, 1944. Széki táncok. Éneklő Ifjúság III. 6. sz. 63–68. Bp.

Szabó Sándor, 1909. Gyermekjátékok. Ethn. 305.

Szabolcsi Bence, 1953. Dallamtörténeti kérdések: I. A magyar vágáns dalokról. Kodály emlékkönyv 743. Bp.

Szabolcsi Bence, 1959. A 16. század magyar tánczenéje. A magyar zene évszázadai I. 157–184. Bp.

Szalay Karola, 1941. Tánc a képzőművészetben. Bp.

Szegő Júlia–Sebestyén Dobó Klára, 1958. Kötöttem bokrétát. 150 népdal. Bukarest.

Szenik Ilona–Almási István–Zsizsmann Ilona, 1957. A lapádi erdő alatt. 58 magyarlapádi népdal. Bukarest.

Szentpál Mária, 1951. Völgységi táncok. Bp.

Szentpál Mária, 1952. A kultúrverseny legszebb táncai. Bp.

Szentpál Olga, 1953. Sióagárdi táncok. Néptáncosok Kiskönyvtára 5. Bp.

Szentpál Olga, 1961. A magyar néptánc formai elemzése. Ethn. 3–55. Bp.

Szentpál Olga, 1964. Arbeau francia gaillarde-jainak formai elemzése. Tánctudományi Tanulmányok. 1963–64. Bp. 79–148.

Színészeti Lexikon. 1930. [Szerk.: Németh Antal.] Bp. I–II. kötet.

Szinnyei József, 1897–1901. Magyar Tájszótár I–II. Bp.

Szőlősi Szabó Lajos, 1845. Kör-Táncz. [Kiadta Kilányi L.] Bécs.

Sztareczky Zoltán, 1959. Kékedi népdalok. Miskolc.

Sztareczky Zoltán, 1972. Lásd C. Nagy Béla–Sztareczky Zoltán.

Takács András, 1969. Eredeti magyar táncok IV. Tardoskedd táncai. Bratislava.

Takács András, 1970a. Eredeti magyar népi táncok V. Keménd táncai. Bratislava.

Takács András, 1970b. Eredeti magyar táncok VI. Martos–Keménd. Bratislava.

Takács András, 1971. Eredeti magyar táncok VII. Szilice, Borzova, Berzéte, Kőrös táncai. Bratislava.

Táncművészet (folyóirat) Bp.

Táncművészeti Értesitő A Magyar Táncművészek Szövetsége időszaki értesítője. Bp.

TÁNCTUDOMÁNYI TANULMÁNYOK — A Magyar Táncművészek Szövetsége Tudományos Tagozata Évkönyvei 1958—1975. Bp.
TARY László, 1959. — Heves megyei népdalok. Eger.
TAUBERT, Karl Heinz, 1968. — Höfische Tänze. Mainz.
TEIMOURAZI, L.—HOLDEN, R., 1962. — Assyrian Folk Dances. New Jersey.
THUREN, Hjalmar, 1908. — Folkesangen paas Fareoerne. FFC Publications, Northern Series No. 2. Copenhagen.
TIMÁR Sándor, 1956. — Bagi táncok. Néptáncosok Kiskönyvtára 19—20. Bp.
TKACSENKO, T., 1967. — Narodnüj Tanec. Moszkva.
TÓTH, Štefan, 1952. — Tanecné Písmo. Bratislava.
TÓTH, Štefan, 1967. — A szlovák néptáncok alaptípusai. Tánctudományi Tanulmányok 1965—66. Bp. 199—280.
TÓTH, Štefan, 1968. — Lidový Tanec. Lidová Kultura. Československá Vlastiveda. Díl III. 692—700. Praha.
TOWNSON, Robert, 1797. — Travels in Hungary, with a Short Account of Vienna in the Year 1793. London.
TURÓCZI-TROSTLER József, 1956. — Magyar Simplicissimus. Bp.
ÚJVÁRY Zoltán, 1977. — Gömöri népdalok és népballadák. Miskolc.
ÚMNGY — Új Magyar Népköltési Gyűjtemény (Sorozat).
UNGARELLI, Gaspare, 1894. — Le vecchie danze italiane. Roma.
VÁLYI Rózsi, 1963. — A tánc története rövid összefoglalásban. A kultúra világa. [A zene, a tánc, a színház, a film.] Bp. 313—389.
VANKÓNÉ, DUDÁS Juli, 1976. — Falum Galgamácsa. Szentendre. Studia Comitatiensa.
VARGA Gyula, 1955. — Ajaki leánytánc. Néptáncosok Kiskönyvtára 15. Bp.
VARGA Gyula, 1958. — Játékos-dramatikus táncok Biharban. Tánctudományi Tanulmányok 1958. Bp. 106—116.
VARGYAS Lajos, 1941. — Áj falu zenei élete. Bp.
VARGYAS Lajos, 1954. — A Somogy megyei táncdallamok. Somogyi táncok. Bp 250—275.
VARGYAS Lajos, 1952. — A magyar vers ritmusa. Bp.
VARGYAS Lajos, 1960. — Áj falu zenei anyaga I. Régi népdalok. Néprajzi Közlemények. V. 2. Bp.
VARGYAS Lajos, 1961. — Áj falu zenei anyaga II. Új népdalok. 1. rész. Néprajzi Közlemények VI. 3—4. Bp.
VARGYAS Lajos, 1963. — Áj falu zenei anyaga II. Új népdalok. 2. rész. Néprajzi Közlemények VIII. 1. Bp.
VARGYAS Lajos, 1976. — A magyar népballada és Európa I—II. Bp.
VASÁRNAPI ÚJSÁG 1858. — (Folyóirat). Pesten.
VASILESCU, Theodor—TITA, Sever, 1969. — Folclor Coreografic Românesc. Bucureşti.
VISKI Károly, 1937. — Hungarian Dances. Bp.—London.
VOLLY István, 1944. — Népi leányjátékok. Bp.
VOLLY István, 1945. — Népi játékok. I—III. k. Bp.
VOLLY István, 1953. — A rac és története. Táncművészet 10., 45., 79., 118. Bp.
VOURAS, Mary — Lásd HOLDEN, Rickey—VOURAS, Mary
VÖLGYSÉGI TÁNCOK — Lásd SZENTPÁL Mária, 1951.
VÄISÄNEN, Yrjö, 1959. — Suomalainen Kisapirtti. Helsinki.
WEEGE, Fritz, 1926. — Der Tanz in der Antike. Halle.
WENZEL, Marian, 1965. — Ukrasni motivi na stećcima.—Ornamental motifs on tombstones from medieval Bosnia and surrounding regions Sarajevo.
WLISLOCKI, Henrik, 1889. — Aus dem Leben der Siebenbürger Rumänen. Hamburg.
WOLFRAM, Richard, 1935. — Der Spanltanz und seine europäischen Verwandten, ein weitverbreiteter Geschicklichkeits-Schwerttanz. Oberdeutsche Zeitschrift für Volkskunde 9. Jg. 35—47.
WOLFRAM, Richard, 1936. — Schwerttanz und Männerbund. 3 Lieferungen. Kassel.
WOLFRAM, Richard, 1938. — Tänze der Germanen. Germania X. k. Berlin. 156—160.
WOLFRAM, Richard, 1951. — Die Volkstänze in Österreich und verwandte Tänze in Europa. Salzburg.
WOLFRAM, Richard, 1956. — European Song-dance forms. Journal of the IFMC. Cambridge. 5—9.
WOLFRAM, Richard, 1961. — Die Volkstänze in Österreich ein Überblick. Journal of the IFMC. 5—9. Cambridge.

WOLFRAM, Richard, 1962. Der Volkstanz als kulturelle Ausdrucksform der südosteuropäischen Völker. Die Volkskultur der südosteuropäischen Völker. Südosteuropa Jahrbuch. VI. 63—84. München.
WOOD, M., 1956. More historical dances. London.
ZÁLEŠÁK, Cyril, 1964. L'udové Tance na Slovensku. Bratislava.
ŽGANEC, Vinko, 1924. Hrvatske pučke popijevke iz Medumurja. Zagreb.
ZODER, Raimund, 1950. Volkslied, Volkstanz und Volksbrauch in Österreich. Wien.
ZOLNAY László, 1969. Ünnep és hétköznap a középkori Budán. Bp.
ZYGLER, Tadeusz, 1952. Polskie tance ludowe. Kraków.

FILMJEGYZÉK*

MGy 5. Kőröstárkány, Bihar m. Románia. Gy.: Martin Gy.,—Pesovár E.—F. 1956.

ÁNE 6. Decs, Tolna m., Bogyiszló, Tolna m., Sióagárd, Tolna m., Nagybaracska, Bács-Kiskun m,. Báta, Tolna m., Gy.: Rábai M. 1952.

13. Inaktelke, Kolozs m., Románia, Gy.: Molnár I. 1943.

27. Szentistván, Borsod-Abaúj-Zemplén m. Gy.: Kovács L.,—Szentpál O.,—Volly I. 1948.

73. Birján, Baranya m. Gy.: Molnár I. 1951.

74. Birján, Baranya m. Gy.: Molnár I. 1951.

75. Báta, Tolna m. Gy.: Berkes E.—Böröcz J.—Jakab I.—Kaposi E.—Erdős L. 1951.

76. Báta, Tolna m. Gy.: Erdős L.,—Böröcz J.,—Kaposi E .1951.

88. Homokmégy, Bács-Kiskun m. Gy.: Erdős L. 1951.

89. Drágszél, Bács-Kiskun m. Gy.: Erdős L. 1951.

90. Géderlak, Bács-Kiskun m. Gy.: Erdős L.—Lugossy E. 1951.

93. Szakmár, Bács-Kiskun m. Gy.: Erdős L. 1951.

100. Kapospula, Somogy m. Gy.: Molnár I. 1951.

ÁNE 102. Szebény, Baranya m. Gy.: Maácz L. 1958.

ÁNE 110. Szeremle, Bács-Kiskun m. Gy.: Maácz L.—Rábai M. 1958.

121. Vizslás, Nógrád m. Gy.: Magyary G. 1951.

123. Tura, Pest m. Gy.: Erdős L. 1951.

ÁNE 126. Nagybaracska, Bács-Kiskun m. Gy.: Maácz L.—Martin Gy. 1959.

127. Zsámbok, Pest m. Gy.: Molnár I. 1951.

132. Kazár, Nógrád m. Gy.: Erdős L. 1951.

148. Decs, Tolna m., Gy.: Molnár I. 1951.

158. Buják, Nógrád m. Gy.: Domokos P. P.—Erdős L.—Pesovár F. 1952.

164. Decs, Tolna m. Gy.: Erdős L.—Lányi Á.—Igaz M. 1952.

171. Szakmár-Felsőerek, Bács-Kiskun m. Gy.: Albán T. 1952.

174. Sárpilis, Tolna m. Gy.: Erdős L.—Lányi Á.—Lugossy E.—Morvay P. 1952.

182. Pusztafalu, Borsod-Abaúj-Zemplén m. Gy.: Albán T.—Szőts I. 1952.

187. Galgahévíz, Pest m. Gy.: Kisgyörgy P. 1953.

193. Felsőtárkány, Heves m. Gy.: Szőts I. 1953.

200. Drágszél, Bács-Kiskun m. Gy.: Borbély J.—Szőts I.—Pesovár F. 1953.

201. Bag, Pest m. Gy.: Szőts I. 1953.

206. Vízvár, Somogy m. Gy.: Csíkvár J.—Kovács L.—Maácz L. 1953.

207. Karád, Somogy m. Gy.: Kovács L.—Kiss M.—Lányi Á.—Pesovár E. 1953.

208. Lakócsa, Somogy m. Gy.: Borbély J.—Kovács L.—Pesovár E.—Vujicsics T. 1954.

222. Attala, Somogy m. Gy.: Kovács L.—Srutek J. 1954.

242. Mándok, Szabolcs-Szatmár m. Gy.: Lányi Á.—Buchbinder O.—Pesovár E.—Vargyas L. 1955.

253. Rétközberencs, Szabolcs-Szatmár m. Gy.: Bacskai K.—Martin Gy.—Pesovár E. és F. 1955.

255. Kiskálló, Szabolcs-Szatmár m. Gy.: Bacskai K.—Martin Gy.—Pesovár E. és F.—Vargyas L. 1955.

287. Ozora, Tolna m. Gy.: Andrásfalvy B.—Martin Gy. 1956.

317. Drágszél, Bács-Kiskun m. Gy.: Lugossy E. 1952.

* A számok az MTA Zenetudományi Intézet (MTA Ft.) táncgyűjteményének filmleltári számai. Az ÁNE és MGy. előjegyzésű filmek az Állami Népi Együttes és Martin György tulajdonában levő filmeket jelölik. Gy. = gyűjtő.

321. Géderlak, Bács-Kiskun m. Gy.: Lugossy E. 1952.
326. Kék, Szabolcs-Szatmár m. Gy.: Jakab I.—Martin Gy.—Pesovár E. 1956.
347. Rimóc, Nógrád m. Gy.: Maácz L.—Martin Gy.—Pesovár F. 1956.
348. Törökkoppány, Somogy m. Gy.: Berkes E.—Martin Gy.—Pesovár E.—F. 1957.
352. Füzesabony, Heves m. Gy.: Maácz L.—Erőss L.—Kiss M. 1956.
359. Vanyarc, Nógrád m. Gy.: Manga J.—Martin Gy.—Pesovár E. 1957.
361. Bag, Pest m. Gy.: Haberland K.—Martin Gy.—Tímár S. 1954—55.
380. Cserépfalu, Borsod-Abaúj-Zemplén m. Gy.: Tóth J. 1956.
389. Alap, Fejér m. Gy.: Martin Gy.—Pesovár F. 1958.
410. Báta, Tolna m. Gy.: Andrásfalvy B.—Maácz L.—Martin Gy.—Pesovár F. 1958.
416. Nyírtelek-Dózsaszőlő, Szabolcs-Szatmár m. Gy.: Maácz L.—Martin Gy. 1959.
417. Sári, Pest m. Gy.: Martin Gy.—Tímár S. 1959.
419. Tápiószecső, Pest m. Gy.: Borbély J.—Erőss L.—Martin Gy. 1959.
421. Nyírtelek-Gyulatanya, Szabolcs-Szatmár m. Gy.: Maácz L.—Martin Gy. 1958.
429. Értény, Tolna m. Gy.: Andrásfalvy B. 1959.
436. Ózd, Bőcs, Borsod-Abaúj-Zemplén m. Gy.: Volly I. 1952.
458. Csehszlovákia, „Slovenské L'udové Tance" Gy.: Poloczek ,F. 1951.
460. Domaháza, Borsod-Abaúj-Zemplén m. Gy.: Erőss L. 1960.
472. Dávod, Bács-Kiskun m. Gy.: Martin Gy.—Tímár S. 1961.
474. Öregcsertő, Bács-Kiskun m. Gy.: Pesovár F. 1961.
476. Dunaszekcső, Baranya m. Gy.: Andrásfalvy B.—Martin Gy.—Novák F. Pesovár F. 1961.
477. Dunafalva, Baranya m. Gy.: Andrásfalvy B.—Martin Gy.—Novák F.—Pesovár F. 1961.
479. Uszód, Bács-Kiskun m. Gy.: Berkes E.—Borbély J.—Martin Gy. 1961.
480. Dunaszentbenedek, Bács-Kiskun m. Gy.: Berkes E.—Borbély J.—Martin Gy. 1961.
481. Isaszeg, Pest m. Gy.: Maácz L.—Osskó E., 1961.
492. Öregcsertő, Bács-Kiskun m. Gy.: Andrásfalvy B.—Pesovár F.—Martin Gy. 1961.
496. Méra, Kolozs m. Románia. Gy.: Andrásfalvy B.—Kallós Z.—Martin Gy.—Pesovár F. 1961.
511. Martos, Komárom m. Csehszlovákia. Gy.: Martin Gy.—Pesovár E.—Tóth M.—Takács A. 1962.
520. Nyárádselye, Maros-Torda m. Románia. Gy.: Haáz S.—Lörinc L. Végvári R. 1962.
529. Méra, Inaktelke, Kolozs m. Románia. Gy.: Maácz L.—Martin Gy.—Borbély J. 1963.
547. Búza, Szolnok-Doboka m. Románia. Gy.: Andrásfalvy B.—Kallós Z. 1963.
549. Keszű, Szolnok-Doboka m. Románia. Gy.: Andrásfalvy B.—Kallós Z. 1963.
556. Rétfalu, Jugoszlávia. Gy.: Berkes E. 1964.
575. Szentlászló, Jugoszlávia, Gy.: Berkes E.—Martin Gy. 1965.
576. Kórógy, Jugoszlávia. Gy.: Berkes E.—Martin Gy. 1965.
590. Tardoskedd, Csehszlovákia. Gy.: Borbély J.—Martin Gy.—Takács A.—Tóth M. 1966.
591. Kéménd, Csehszlovákia. Gy.: Borbély J.—Martin Gy.—Takács A.—Tóth M. 1966.
599. Tard, Borsod-Abaúj-Zemplén m. Gy.: Kovács László—Szentpál O. 1948.
611. Szirénfalva, Ung m. Csehszlovákia. Gy.: Martin Gy.—Tóth M. 1967.
614. Kórógy, Haraszti, Szentlászló, Laskó, Dályi-hegy, Jugoszlávia. Gy.: Berkes E. 1967.
630. Magyarbőd, Csehszlovákia. Gy.: Martin Gy.—Quittner J. 1968.
631. Borzova, Gömör m. Csehszlovákia. Gy.: Martin Gy.—Quittner J. 1968.
632. Szilice, Gömör m. Csehszlovákia. Gy.: Martin Gy.—Quittner J. 1968.
671. Szék, Szolnok-Doboka m. Románia. Gy.: Kallós Z.—Martin Gy.—Petruțiu E.—Sztanó P.—Vicol A. 1969.

681. Magyarlapád, Alsó-Fehér m. România. Gy.: Martin Gy.—Petruțiu E.—Giurchescu A.—Sztanó P. 1969.
682. Bonchida, Kolozs România. m. Gy.: Kallós Z.—Martin Gy.—Sztanó P.—Petruțiu E.—Vicol A. 1969.
690. Türe, Kolozs m. România. Gy.: Kallós Z.—Martin Gy.—Petruțiu E.—Sztanó P.—Vicol A. 1969.
694. Magyaród, Alsó-Fehér m. România. Gy.: Horváth I.—Martin Gy. 1969.
697. Nyárádmagyarós, Maros-Torda m. România. Gy.: Borbély J.—Martin Gy.—Pesovár E.—F.—Sztanó P. 1969.
706. Szilice, Gömör m. Csehszlovákia Gy.: Quittner J. 1967.
710. Kőrös, Berzéte, Gömör m. Csehszlovákia Gy.: Takács A.—Tóth Margit—Quittner J. 1967.
792. Parchovany, Zemplén m. Csehszlovákia. Gy.: Martin Gy.—Mészáros I.—Quittner J. 1972.
816. Őcsény, Tolna m. Gy.: Szabadi M.—Martin Gy.—Halmos I.—Pesovár E.—F.—Sztanó P. 1973.
817. Magyaregregy, Baranya m. Gy.: Andrásfalvy B.—Bodai J.—Csapó K.—Halmos I.—Martin Gy.—Pálfy Gy.—Pesovár E.—F., Sztanó P. 1973.
818. Sióagárd, Tolna m., Gy.: Bodai J.—Csapó K.—Halmos I.—Martin Gy.—Pálfy Gy.—Pesovár E.—F.—Szabadi M.—Sztanó P. 1973.
825. Nyíri, Abaúj m. Gy.: Martin Gy., Pálfy Gy., Pesovár E., Sztanó P., 1973.
828. Szilice, Borzova, Gömör m. Csehszlovákia. Gy.: Martin Gy.—Pálfy Gy.—Pesovár E.—F.—Sztanó P. 1973.
830. Tardona, Borsod m. Gy.: Tímár S. 1973.
833. Marcellháza, Komárom m., Csehszlovákia. Gy.: Quittner János.
835. Körösfő, Kolozs m., România. Gy.: Bodai J.—Botos J.—Hortobágyi B.—Kallós Z.—Martin Gy.—Pesovár F.—Tímár S., 1973.
858. Almágy, Gömör m. Csehszlovákia. Gy.: Bodonyi A., Borbély J., Bors É., Kamarás I., Martin Gy., Takács J., Tóth M. 1974.
859. Jeszte, Péterfala, Gömör m. Csehszlovákia. Gy.: Bodonyi A.—Borbély J.—Bors É.—Kamarás I.—Martin Gy.—Takács J.—Tóth M., 1974.
860. Hidegkút, Nógrád m. Csehszlovákia. Gy.: Borbély J.—Bors É.—Kamarás I.—Martin Gy.—Quittner J.—Tóth M. 1974.
870. Tajti, Ajnácskő, Gömör m. Csehszlovákia. Gy.: Ág T.—Quittner J.—Sebők G. 1974.
871. Détér, Gömör m. Csehszlovákia Gy.: Kamarás I., Quittner J. 1974.
872. Dobfenék, Gesztete, Vecseklő, Gömör m. Csehszlovákia Gy.: Ág T.—Kamarás I.—Quittner J.—Sebők G. 1974.
876. Sövényháza, Csongrád m. Gy.: Pálfy Gy. 1975.
881. Szék, Szolnok-Doboka m. România. Gy.: Csapó K.—Lányi Á.—Martin Gy.—Pálfy Gy. 1975.
883. Dunaszekcső, Dunafalva, Baranya m. Gy.: Beckmans R.—Flagel C.—Foltin J.—Lelkes L. 1975.
889. Almágy, Détér, Gömör m. Csehszlovákia. Gy.: Martin Gy.—Pálfy Gy.—Pesovár E.—F.—Sztanó P.—Takács A. 1975.
906. Őcsény, Tolna m. Gy.: Andrásfalvy B., Olsvai I.—Pesovár F.—Szabadi M. 1974.
907. Sióagárd, Tolna m. Gy.: Andrásfalvy B.—Olsvai I.—Pesovár F.—Szabadi M. 1974.
908. Nagycserkesz-Bundásbokor, Szabolcs m. Gy.: Halmos I.—Martin Gy.—Pesovár E.—F. 1974.
910. Cigánd, Zemplén m. Gy.: Martin Gy.—Pálfi Cs.—Ureczky Cs. 1974.
913. Öregcsertő, Kalocsa, Bács-Kiskun m. Gy.: Martin Gy.—Olsvai I.—Pálfi Cs. 1974.
915. Váralja, Tolna m. Gy.: Andrásfalvy B.—Martin Gy.—Németh I.—Pálfy Gy.—Pesovár F. 1975.
916. Hosszúhetény, Baranya m. Gy.: Andrásfalvy B.—Martin Gy.—Németh I.—Pálfy Gy.—Pesovár F. 1975.
917. Érpatak, Szabolcs m. Gy.: Dalanits Gy.—Tímár S. 1975.
918. Ipolyszakállas, Hont m. Csehszlovákia. Gy.: Bodonyi A.—Pozsár E.—Sebők G. 1975.
923. Nyíri, Pusztafalu, Borsod-Abaúj-Zemplén m. Gy.: Martin Gy.—Pálfi Cs.—Ureczky Cs. 1974.
924. Maglód, Pest m. Gy.: Olsvai I., Pesovár E. 1974.

SZÓTAGSZÁMMUTATÓ

(A kurzív számok a táncpéldák kísérő dallamaira utalnak.)

4.6.4.	147
4.10.	139
5.5.5.5.	156–157
5.5.8.6.	22, 85b
5.11.7.11.	133
6.4.	150
6.6.6.6.	2a–c, 14a, 16a, 17a, 18a–c, 18d–h, 19a–h, 20, 23a, 23b/2–5. vsz., 23c–d, 69e, 69c/2, 73a–b, 74, 124, 127–128, 132, *86a*
6.6.6.6.6.	18d
6.6.6.7.	158
6.6.7.6.	63, 89
6.6.8.6.	96
6.6.9.6.	23b/1. vsz.
6.6.9.9.	1
6.8.8.	84
7.6.	111
7.6.6.6.7.7.	69g
7.7.7.7.	4, 5,15b, 24a–b, 42, 44–45, 68, 77, 85, 86a, 86c, 86d, 98, 138, 159
7.7.7.7.7.	43
7.7.7.11.	97
7.7.8.8.	119a
7.7.9.7.	694
7.8.10.9.	76
8.3.	141
8.5.5.	140
8.6.7.5.	149
8.6.8.6.	94
8.7.	142
8.8.	88a, 88b, 88c–d, 123, 142–143, 146, 148, 152, 155
8.8.5.8.	125a–c
8.8.6.6.	86b
8.8.8.	134, 145, 153, *532*
8.8.8.8.	3, 15a–b, 25a–b, 26–27, 37a–b, 38a–d, 46a–b, 47a–b, 48a, 49–51, 55, 69f, 71a–b, 72, 75, 90, 93a–b, 99, 103, 104a–b, 105–109, 112, 114a–b, 154, *86b*, *189a/3*, *189c/3–4*
8.8.8.8.8.8.	113
8.8.9.9.	21, 69d, 129
8.8.10.10.	48b, *392a*
8.8.12.10.	95
8.8.14.6.	69b/1. vsz.
8.8.10.3.	96b/2. vsz.
8.8.16.5.	91/1. vsz.
8.8.16.6.7.	91/2. vsz.
8.8.16.7.	69b/2. vsz. var.
8.9.	151
8.10.	10, *25*
8.10.8.10.	10–11, *25*
9.8.8.8.	87
9.9.6.7.	16b

9.9.9.9. *392b*
9.9.12.7. 15c
9.9.12.10. *303a*
9.9.22.12. 92
10.10.8.8. 28
10.10.9. 69c
10.10.10.10. 12—13, 30, 31a—b, 41, 52—53, 64, 70, 100, *189a/2*, *c/2*, *392d*, *514c*
10.10.13.10. 56
11.8. 144
11.8.5. *303c*
11.10.10.11. *483a*
11.11. 9
11.17. *392c*
11.11.11.11. 6—8, 14c, 29, 31c—d, 32, 33a—b, 34a—b, 35a—b, 36a—b, 39, 54, 57, 65, 78, 80—81, 101, 110, 115, *189a/1*
11.11.11.11.11.11.11. 14b
11.11.12.11. 130
11.11.13.11. 82
11.11.15.11. 58
11.12.11.11. 79
12.6.12. *514b/2. vsz.*
12.9.9. 1
12.12.6. *514b/1. vsz.*
12.12.10.14. 160
12.12.12.12. 40, 131, *189b*
12.12.14.12. 126
12.13.12.15. 59
13 111
13.12.8.10. 69a
13.13.8.13. *189c/2*
13.13.10.13. *514a*
13.13.13.13. 102
13.13.14.13. 66, *293/1. vsz.*
14.11. 149
14.12.16.13. *293/2. vsz.*
14.14.12.14. *482*
14.14.12.15. 60
14.14.14.14. *483b*
15.11.13.15. 61
15.14.14.14. 83/1. vsz.
16.16.14.16. 62
16.16.16.16. 67, 116, 117a, 118a
16.16.16.16.16.16. 118b
18.18.16.19. *303b*

RITMUSMUTATÓ

Ritmusmutatónk az MNT VI. kötetét követve az összes előforduló dallamsor ritmusváltozatait összefoglalja. Fő csoportjai a dallamsorok növekvő szótagszáma szerint következnek. Mutatónk csak az *alapritmust* tükrözi, tehát nem tüntetjük fel a szöveghez alkalmazkodó pontozást, a triolás vagy kvintolás előadásmódot, sem a sorvégi szüneteket. A ritmusképletek mechanikus rendben követik egymást: az alacsonyabb szótagszámtól a magasabbak felé, a kisebb ritmusértékektől a nagyobbak felé, a kis terjedelmű, rövidebb soroktól a nagyobb terjedelmű, hosszabb sorok felé haladnak.

A legnagyobb szótagszám után következnek a hangszeres előadású dallamok, a dallamsorok növekvő ütemmennyisége szerinti rendben. Számításuk alapegysége a 2/4-es ütem, ill. időtartam, amit római számmal jelölünk.

A dallamszám (és betűjelzet) a sor feltüntetése nélkül izoritmikus dallamstrófát jelent; egyébként mindig kiírjuk azt a dallamsort, amelyikben a kérdéses ritmus szerepel. A kurzív szedésű számok a táncpéldák kísérő-dallamaira utalnak.

Háromszótagú ritmussorok

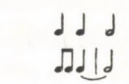

69b. 2. vsz. IV. sor

141. II. sor

Négyszótagú ritmussorok

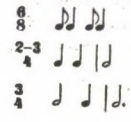

147. I. és III. sor

139. I. sor

150. II. sor

Ötszótagú ritmussorok

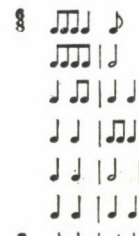

125a. III. sor

91. 1. vsz. IV. sor, 140. II–III. sor

22. I–II. sor, 85b. II. sor, 125c. III. sor

85b. I. sor, 133. I. sor

157

303c. III. sor

156

125b. III. sor

Hatszótagú ritmussorok

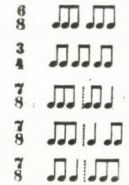

23d. I. sor, 124. I. sor

18e. III. sor; 18f. I. és III. sor

23d. II. sor

23c. I–II. sor

2c, 18h, 19h

1. I. sor, 18c, 19c. III–IV. sor, 19e, 22. IV. sor, 23b. IV. sor, 23d. VI. sor, 69b. 1. vsz. IV. sor, 73b, 85b. IV. sor, 86b. III–IV. sor

2b, 16b. III. sor, 18e. I–II., IV. sor, 19f, 84. I. sor, 94. II, IV. sor, *514b*. 1. vsz. III., 2. vsz. II. sor.

132. I, III. sor

23a. I–II, IV. sor; 23b. 2. vsz. II–III. sor, 23d. IV. sor

111. II. sor

23b. I. sor

1. I. sor, 18d. I–III. sor

18g, 19g

147. II. sor

19d. III–IV. sor, 23c. III–IV. sor, 124. II. sor

18f. II, IV. sor

132. II, IV. sor

128

18b. I–III. sor, 18d. IV–V. sor, 19c. I–II. sor, 20, 127

19d. I–II. sor

2a, 14a, 16a, 17a, 18a, 18b. IV. sor, 19a, 19b. I, III. sor, 69e, 69c/1=2, 69g. II–IV. sor, 73a, 74, *86a*, 89. 1. vsz. III. és 2. vsz. III–IV. sor, 124. III.sor, 158. I–III. sor

19b. II, IV. sor

89. I–II. sor

63. IV. sor, 96. I–III. sor, 124. IV. sor

63. I–II. sor, 91. 2. vsz. IV. sor

150. I. sor

Hétszótagú ritmussorok

4, 5, 111. I. sor, 133. III. sor, 138

24a, 24b. III–IV. sor, 85, 86a, 86c, 86d

24b. I–II. sor

142. II. sor

69g. I. sor, 91. 2. vsz. V. sor, 166. IV. sor

89. 1. vsz. III. sor, 158. IV. sor

15b, 69g. V–VI. sor

119a. I–II. sor

159

15c. IV. sor, 42, 43, 44, 45, 63. III. sor, 68, 69b. 2. vsz. IV. sor. var., 69h. I–II., IV. sor, 76. I. sor, 77, 97. I–III. sor, 98. I–II. sor

98. III–IV. sor

10. I. és III. sor, 11. I. és III. sor, 22. III. sor, 25. I. és III. sor, 84. II–III. sor, 85b. IV. sor, 86b. I–II. sor, 129. I–II. sor, 140. I. sor, 145, 146.

115

37a

103, 104a, 107, 108, 109, 114a, 119a. III–IV. sor 134, *532*

144. II. sor

112

113

28. III–IV. sor, 94. I. és III. sor, *303c*. III. sor,

55. III. sor, *189c*/4. III. sor

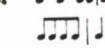

26, 93a, 93b, 106, 141. I. sor, 142. I. sor, 152. I. sor

49. II. és IV. sor

153

38a, 38b, 38c, 71a, 72, *189c*/3

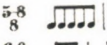

125a. I. sor

125a. IV. sor

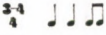

38d

55. IV. sor, *189c*/4. IV. sor

143

88b, 88c–d. II. sor

71b

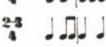

21. I–II. sor, 125c. I–II, IV. sor

154

95. I–II. sor

17b, 76. II. sor, *86b*, 87. II–IV. sor.

3, 15a, 69b. I–II. sor, 91. I.–II. sor

37b, 55. I–II. sor, *189c*/4. I–II. sor

75

25a–b, 27, 46a–b, 47a–b, 48a, b. I–II. sor, 49. I. és III. sor, 50. III. sor, 69a. III. sor, 69d. I–II. sor, 69f, 88a, 88c–d. I. sor, 90, 96. III. sor,104b, 105, 114b, 148, 152. II. sor, *189a*$_3$, *189c*$_2$, III. sor.

151. I. sor

51. III. sor

123

50. I–II, IV. sor, 51. I–II. és IV. sor, 99, *392a*. I–II. sor

125b. I–II, IV. sor

Kilencszótagú ritmussorok

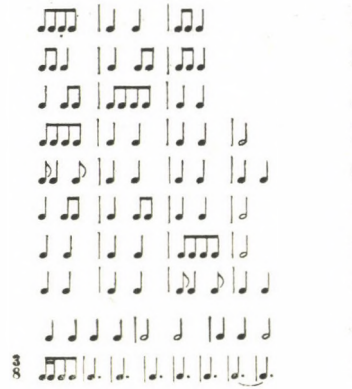

15c. I–II. sor, 21. III–IV. sor
1. III–IV. sor, 23b. 1. vsz. III. sor
129. III–IV. sor
16b. I–II. sor, *303a*. I–II. sor
69d. III–IV. sor
76. IV. sor, 87. I. sor
92. I–II. sor, 69h. III. sor
69c. III. sor
392b
151. II. sor

Tízszótagú ritmussorok

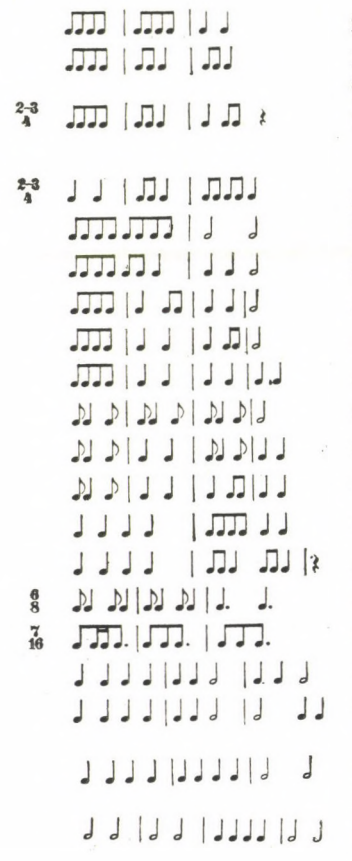

28. I–II. sor, *514e*
10. II. és IV. sor; 11. II. és IV. sor, *25*. II. és IV. sor
70
514a. III. sor
139. II. sor
56. I–II. és IV. sor; 64
303a. IV. sor
76. III. sor
48b. III–IV. sor
95. IV. sor
69C. I. sor
69C, II. sor
69A. IV. sor
41
12
160. III. sor
392d. I–II. és IV. sor, *483a*. II–III. sor
392d. III. sor
13, 30, 31a–b, 52, 53. I–II, IV. sor, 100, *189D*/1, *392a*. III–IV. sor
53. III. sor

Tizenegyszótagú ritmussorok

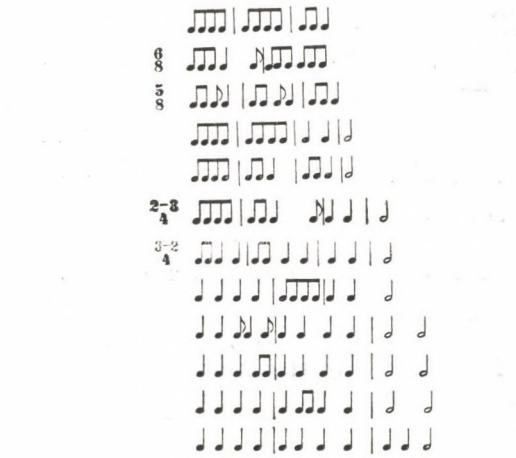

6, 7, 8, 9, 54

144. I. sor

32, 33a, 34a, 35a, 36a, *189a*$_1$

14b, 29, 78, 82. II. sor, 97. IV. sor, 110, 115

133. II. és IV. sor

82. I. sor

303c. I. sor

58. I–II, IV. sor, 130. I–II, IV. sor

65. I. sor

65. II. sor

65. III–IV. sor, *483a*. I, IV. sor

14c, 31c–d, 33b, 34b, 35b, 36b, 39, 57, 61. II. sor, 79. I, III–IV. sor, 80, 81, 101, *392c*. I. sor

Tizenkétszótagú ritmussorok

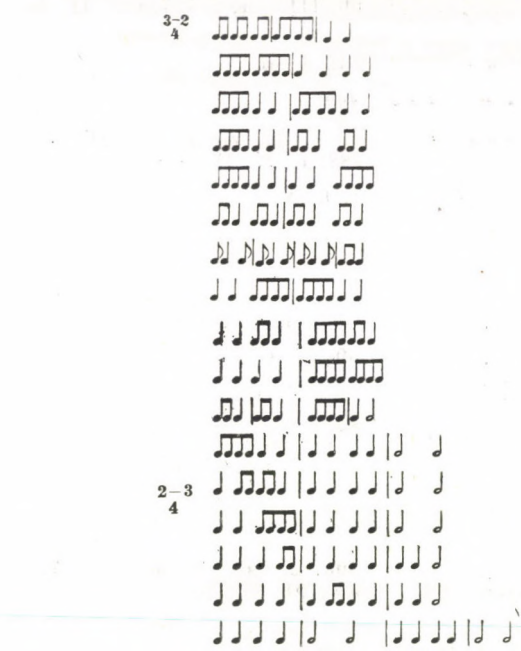

131. I–II, IV. sor

69A. II. sor

86b. II. sor, 92. IV. sor, 131. III. sor

15. C. III. sor

303a. III. sor

514b. 1. vsz. I–II. sor, 2. vsz. I, III. sor

95. III. sor

1. I. sor, 126. I–II, IV. sor

160. I–II. sor

130. III. sor

189b

59. I. és III. sor, *293*. 2. vsz. II. sor

40. I, IV. sor

40. II–III. sor

79. II. sor

149. II. sor

60. III. sor, *482*. III. sor

Tizenháromszótagú ritmussorok

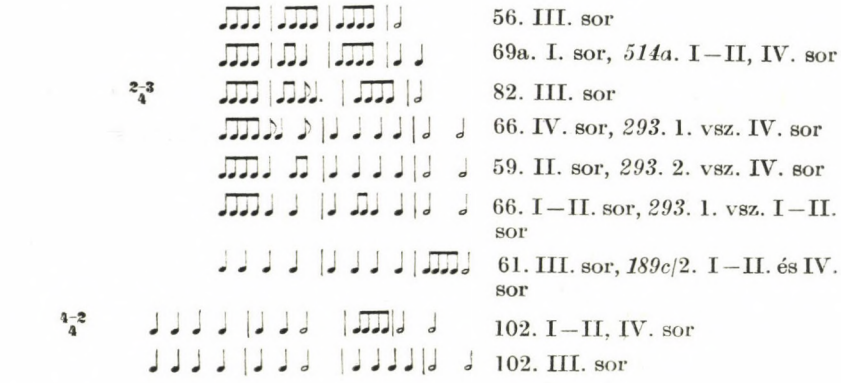

56. III. sor
69a. I. sor, *514a*. I–II, IV. sor
82. III. sor
66. IV. sor, *293*. 1. vsz. IV. sor
59. II. sor, *293*. 2. vsz. IV. sor
66. I–II. sor, *293*. 1. vsz. I–II. sor
61. III. sor, *189c*/2. I–II. és IV. sor
102. I–II, IV. sor
102. III. sor

Tizennégyszótagú ritmussorok

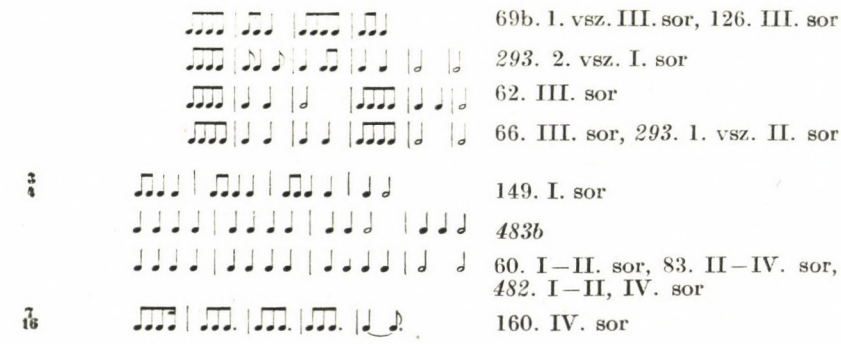

69b. 1. vsz. III. sor, 126. III. sor
293. 2. vsz. I. sor
62. III. sor
66. III. sor, *293*. 1. vsz. II. sor
149. I. sor
483b
60. I–II. sor, 83. II–IV. sor, *482*. I–II, IV. sor
160. IV. sor

Tizenötszótagú ritmussorok

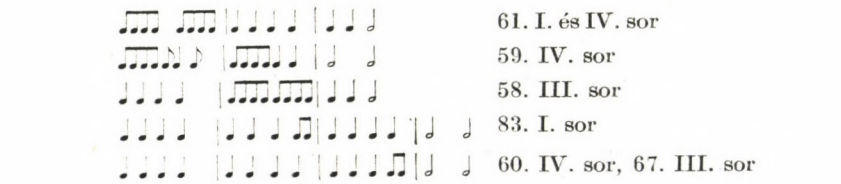

61. I. és IV. sor
59. IV. sor
58. III. sor
83. I. sor
60. IV. sor, 67. III. sor

Tizenhatszótagú ritmussorok

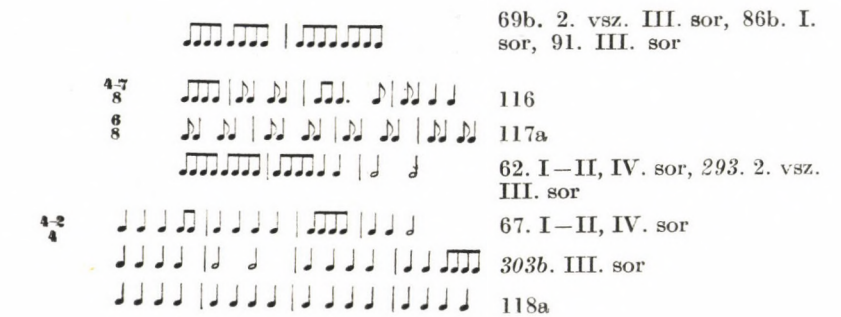

69b. 2. vsz. III. sor, 86b. I. sor, 91. III. sor
116
117a
62. I–II, IV. sor, *293*. 2. vsz. III. sor
67. I–II, IV. sor
303b. III. sor
118a

17—20 szótagú ritmussorok

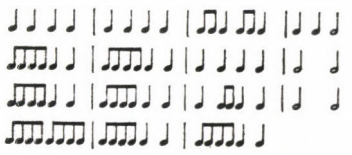

392C. II. sor
303b. I—II. sor
303b. IV. sor
92. III. sor

Hangszeres dallamok

IV.III.	*621*
IV.IV.IV.IV.	135, 136, 137, 116c, 118c, 118d, 120b, 121b, 122b, *453*, *533*, *534*, *535*
IV.IV.IV.IV.IV.IV.	*484*, *624*
VI.IV.VI.	161
VI.IV.VI.V.V.IV.	*620*
VI.VI.	*615*, *616*
VI.VI.VI.VI.VIII.VIII.VIII.XII.	*440*
VI.VI.VIII.	*619*
VII. X. VI.VIII.	*623*
VIII.IV.VI.IV.	*625*
VIII.VII.	163
VIII.VIII.	*614*
VIII.VIII.VI.	*618*
VIII.VIII.VIII.	165
VIII.VIII.VIII.VIII.	116b, 117b, 119b, 120a, 162, *481a*, *481b*, *622*
VIII.VIII.VIII.VIII.VIII.VIII.	118b, 122a, 164
VIII.VIII.VIII.XII.	121a
IX.IX.	*617*

KADENCIAMUTATÓ

(A kurzív számok a táncpéldák kísérő dallamaira utalnak.)

2 soros dallamok

—	—	VII	139
—	—	1	10, *25*, 85b, 142, 155
—	—	2	143, *392c*, *617*, *621*
—	—	b3	141, 149, *614*, *615*
—	—	4	123, 146, 150, 163
—	—	5	111,144, 148, *616*
—	—	6	88a—b, 151, 152
—	—	8	9

3 soros dallamok

—	V	4	161
—	VII	VII	140
—	VII	1	165
—	1	1	134, 147, *514b*, *532*
—	1	b3	145
—	1	3	1, *619*
—	2	1	153
—	3	3	69c
—	5	1	84
—	5	7	*618*
—	8	5	*303c*

4 soros dallamok

V	V	V	*392a*
1	V	V	76
1	V	VII	35a—b
VII	VII	1	186b
1	VII	VII	138
V	1	1	694
VII	1	VII	156
1	1	VII	160
1	1	1	10, 25, 27, 38d, 60, 131,162, *303b*, *514a*
1	1	2	16b, 126, *482*, *483b*
1	1	b3	96
1	1	3	86a
1	1	4	69d, *535*
1	1	5	62, 66, 67, 83, 86, 90, 92, 102, *293*, *481a*
1	1	6	86c
1	1	8	71a, 71b, *392d*
2	1	2	6, 122b, 136
2	1	5	*625*
b3	1	b3	28, 118d, *534*
b3	1	5	118a
3	1	2	159
3	1	3	36a—b
3	1	4	44
4	1	1	69a 114a—b,
4	1	4	70
5	1	1	18b, 18d, 18g, 23b/2—5. vsz., 38a
5	1	2	7, 14c, 39, 45, 103, 120b
5	1	b3	23a, c, d, 118c
5	1	3	5, 21
5	1	4	18a, e, 25a, b, 38c, 46b, 132, *189c/3*
5	1	5	*481b*
5	1	6	23b/1. vsz.
6	1	2	128
6	1	4	133
7	1	b3	18h
8	1	3	18f, 158
V	2	3	124
2	2	1	55, 154, *189c/2*, *189c/4*
2	2	3	125b
4	2	2	109
5	2	2	11
6	2	5	94
1	b3	1	22
1	b3	5	63
4	b3	b7	107
5	b3	VII	3, 42
5	b3	1	101
5	b3	b3	29, 33b, 117a—b
5	b3	4	104a—b
5	b3	8	8
7	b3	b3	20
8	b3	1	97
8	b3	2	*533*
8	b3	b3	110
8	b3	4	120a
8	b3	5	33a, *189a/1*
1	3	1	52, 74, 80
1	3	2	*514c*
1	3	3	41
1	3	4	69f
3	3	1	15a—b
3	3	2	69b
3	3	4	24a—b, 125a, 125c
3	3	5	119b
5	3	5	112
1	4	2	98
1	4	4	*189a/3*

b3	4	4	157
4	4	3	89
4	4	4	73a, 73b
5	4	1	105
5	4	2	127
5	4	4	12, 16, 135
5	4	5	87
7	4	b3	14a
8	4	4	47a—b
1	5	VII	34b
1	5	1	2b, 17a, 19b, 19e—f, 31a, b, c, d, 32, 51, 79, *86a, 189a/2*
1	5	2	34a, 40, 61, 78, 99
1	5	b3	72
1	5	3	50, 58—59, 85
1	5	4	13, 57, 65
1	5	5	56, 81, 82, *189b, 303a, 483a*
1	5	b6	130, *189c/1*
1	5	7	64
1	5	7	*392b*
2	5	1	19c, 19d
4	5	VII	46a
4	5	2	*622*
5	5	1	38b, 49, 137
5	5	2	48b
5	5	b3	75
5	5	4	48a, 121b, 129
5	5	5	15c, 26, 91, 95, *453*
7	5	b3	77, 115, 116b—c
7	5	3	30, 100
7	5	5	54
8	5	2	108
8	5	b3	68
8	5	4	116
8	5	5	93a—b, 106, 119a
9	5	5	37a—b
10	5	3	4
1	6	1	19a, 19g—h
6	6	1	121a
6	6	8	53
5	7	1	18c
1	8	3	69e/1, 69e/2
1	8	4	2a, 2c
8	8	8	17b, *86b*

5—8 soros dallamok

5	1	1	1		18d
5	b3	b3	b3		43
5	5	5	1		91
V	1	2	1	1	164
b3	1	b3	1	5	118b
5	3	3	1	3	69g
4	4	7	b3	b3	113
4	5	1	4	5	*624*
5	1	4	4	6	*620*
6	4	5	4	5	88c—d
2	8	9	9	10	122a
2	2	1	V	1	*484*
1	1	1	1	1	14b
8	3	3	2	8	8	*440*

DALSZÖVEGMUTATÓ*

A bátai utca végig sáros 52: 1
Ablakomba két kis csirke 93a: 4
A csertői, a csertői szőlőknek aljába 60: 1
A csertői kertek alatt folyik el a kanális 61: 1
A csillagok ha beszélni tudnának 34b: 19
Addig élem világomat 103: 1, 104a, 104b: 1, 105: 1, 106: 1
Adós a kocsmáros 19f: 6
Ágas-bogas a diófa teteje 35b: 7
Ágas-bogas sűrű tölgyfa 3: 1
Aj mandula, mandula 4: 8
Aki legény(leány) akar lenni 46a: 1—2
Akinek nincs szeretője, babája 34b: 28
Akinek nincs szeretője, szerezzen 35b: 6
Akinek nincs vágott fája, vágasson 34a: 2
Akinek van egy igaz szeretője 36a: 5
A kisnyéki előhegy aljába 41: 2
A kórógyi lebuj, lebuj 10: 1
Alacsony fán terem a ribizli 100: 2
A lászlai új majorban 3: 6
A leány se lehet mindig viola 36a: 1
Almáriom kiskulcsa 4: 2
Állj félre bú, félre bánat 108:3
Ami elmúlt, az már többet nem lesz 53: 3
A múlt éjjel azt álmodtam álmomba 35b: 18
A nagybődi dobogós kőhídnál *392D: 1*
Ángyom sütött rétest 17a: 6, 18d: 1, *19b: 5*, 19c: 1, 19d: 1, *19e: 5*, 19f: 8, 73: 1
A nyulacska kicsike 15b: 1
A pilisi kertek alatt 47b: 4
A pilisi templom piros bádogos 35b: 1
Aranyalmás az én selyem keszkenőm 35a: 1
Arass rózsám, arass 1: 8, 2c: 2, *19c: 3*
Árok, árok, de mély árokba estem 115: 2
Árok is van, gödör is van 38c: 8
Árok partján kacsatojás 37a: 1, 37b: 3
Arra alá kerítettem egy kis várt 14b: 1
Arra ment a juhász [kertész] *19c: 2, 19e: 6*
Árva az a cigány 1: 7
Árva csalán van a mi udvarunkban 34b: 26
Árvaságon töltöttem el húsz évet 35b: 26
A szeretőm jónak látszik 93b: 2
A szoknyámon fekete pántlika van [a pántlika] 32: 2, 34a: 8, 34b: 21—22
Asszony szeresd az uradat *392A: 2*
A virágnak megtiltani nem lehet 35b: 31
Az adós, az adós *19f: 5*
Az este a rózsámat nem láttam 13: 2
Az én ágyam fája 23d: 3
Az én babám most múlt tizennyolc éves 35b: 16
Az én keszkenőmnek 1: 2, 2a: 6, 2c: 3
Az én kötőm madzagja 85a: 4
Az én ludam elveszett 85a: 3
Az én rózsám karjai 4: 12
Az én rózsám nem katonának való 35b: 15
Az én rózsám olyan szép 5: 3
Azért adtam hatvan pengőt 47b: 2
Azért hogy én ilyen kicsiny vagyok 53: 2
Azért jöttem ide karikázni 12: 1, 13: 1, 31: 1, *100*
Az Isten is katonának teremtett 29: 2
Azt gondolod bánom rózsám, nem bíz' én 54: 2
Azt gondoltam össze leszünk 47b: 17
Azt mondtad, hogy elveszel 4: 6
Azzal szerencsés vagyok 85a: 2

Bánod gazda, bánod 73b: 2
Bárcsak ez a hajnal 17a: 2, 18f: 2, 18g: 2, *18b: 2, 19a: 7, 19b: 2, 29e: 2, 19h: 2*
Barna kislány bőszoknyája, sárirom *303c: 1*
Bár szeretne, bár elvenne 37b: 2
Báta víze ziheg-zuhog a gáton 36a: 4
Be akart ugrani 2a: 5
Béreslegény azt a kutya irgalmát 80: 1
Be van a falu kerítve 72: 1
Bonchidai nagy hegy alatt 118a: 2
Bonchidai sűrű berek 118a: 2
Borom a pincébe 23b: 4, 23d: 2
Bort nem iszom, fogadásom tartja 12: 4
Búsúlhatok amíg élek 112: 2

Cukorborsó szára 18c: 1
Csak egyszer láttalak 1: 6, 1: 10, 2a: 2
Csak még egyszer jöjj vissza 69h: 4
Csípős csalán szúrta meg a kezemet 58: 1

De a ruha nehéz gúnya 104b: 2, 106: 2
Délig feketébe *19a: 5*
Deres a fű, kispejlovam, ne egyél 101: 5
De sok eső, de sok sár 42: 7
De szépen ég ez a gyertya 91: 1

*A szövegmutatóban minden magyar nyelvű szövegstrófa, az ún. belső versszakok is szerepelnek. Pl. 93a: 4 a 93a dallampélda 4. versszakára utal. A kurzív számok a táncpéldák kísérődallamaira és a dallampéldák jegyzeteiben levő szövegstrófákra utalnak.

De szépen szól a pilisi nagyharang 34b: 5
De szeretnék kőből vizet csavarni 34a: 7, 36b: 1
De szeretnék páva lenni 25a: 4, 26: 1
Diófának nagy szaga 15b: 3
Dudásom, dudásom 74: 1
Dunnám, párnám de hajlik [puha] 76: 1—2

Edd meg fene azt a papot 38c: 4
Edd meg fene, kiket, kiket 50: 1
Edd meg fene, valahol egy legény van 36a: 2
Édes alma csutája 4: 5
Édesanya felneveli a fiát 7: 2
Édesanyám azzal búsít engemet 34b: 30
Édesanyám de sokat kért a jóra 39: 2
Édesanyám édes teje 47b: 19
Édesanyám hol van az az édes tej 115: 1
Édesanyám mért szültél a világra 7: 1, 35b: 2
Édesanyám mondta nékem 47b: 8
Édesanyám nem lett volna 27: 3
Édesanyám ne tiltson a babámtól 110: 10
Édesanyám nem tudja kend, mi bajom 34b: 32
Édesanyám sok szép szava 47b: 31
Édesanyám termőfája 11: 3
Édes gunyhóm eleje 4: 14
Ég a gyertya, ha meggyújtják 69b: 2, 91: 2
Egy csók, két csók, jó csók a csók tetőled 32: 1
Egye meg a fene magát 50: 3, 112: 4
Egyik ága lehajlik 22: 2
Egy kis kertet kerítettem 71a: 1
Egy marék répát főztem 24a: 1, 24b: 1
Egy szem kökény, két szem kökény 26: 5, 49: 1
Egy szem szilva, két szem szilva 55: 1
Egy tányéron három apró pogácsa 34b: 20
Eje, haja, retek haja 48a: 1
Ejnye, ejnye, de szégyellem 25a: 6
Ej rózsa, rózsa, piros vagy 17b: 1
Életembe mindig szépet szerettem 32: 3, 36b: 2
Életembe nem szerettem csak egyet 34a: 3
Elibe, elibe 2a: 4
Elmehetsz ezután 20: 3
Elment az én rózsám 19a: 3, *88c—d: 1*
Elment az én uram Pestre 88a: 1
Elmentem én a szőlőbe 47b: 18
Elmentem én a szőlőbe, ladi-ladi-lom *189C: II. 2*
Elmentem én a vásárra, ladi-ladi-lom *189C: II. 1*
Elmentem én Töröcskére 15a: 1
Elment Sári a vásárra *88c—d: 1*
Elmondhatom én már azt, hogy jaj, jaj 100: 3
Elmúlt a nyár, jön a tél 68: 4
Elmúlt a tél, jön a nyár 68: 3
Elmúlt farsang, itt hagyott 68: 2
El törött a kutam gémje 99: 1
Én az uram nem szeretem 90: 2, 93a: 1
Én is adtam egy kislánynak 88c: 3
Én is szakajtottam 16a: 3, *180c: 4*
Én Istenem adj erőt a lovamnak 110: 5
Én Istenem, teremtőm, tralala, lallala 111: 1
Én is voltam, ami voltam 47b: 30
Én már elmék, de te babám itt maradsz 36a: 6
Én már rózsám nem kedvellek 116c: 4
Én nem tudom, mi is annak az oka 35b: 22
Én nem tudom, mit csináljak 47b: 21
Én ültettem a rózsafát [almafát] 75: 2, 105: 2
Én vagyok egy csárdás kis menyecske 30: 1, 53: 4
Erdő, erdő, de kerek a teteje 34b: 15
Erdő, erdő, de magos vagy 25a: 2, 38a: 4, 47b: 25, 107: 1
Erdő, erdő, sűrű erdő árnyába 39: 1
Erdőjáróznak a lányok 25a: 1
Erdő mellet nem jó lakni 48b: 1
Erdő sincsen levél nélkül 38a: 5
Eresz alatt fészkel a fecske *392B*
Ereszd babám a ruhámat 88a: 9
Ereszd rózsám a szoknyámat, sárirom *303C: 3*
Érik, érik a cseresznye 10: 2, 38a: 3, 38b: 1, 38c: 1
Érik, érik ropogós cseresznye 52: 5
Erre gyere, amerre én 37b: 1, 47b: 23
Erre gyere rózsám, nincsen sár *303A*
És az eső szakad, szakad 117a: 1
Esik eső hat ökör szarvára 56: 1
Esik eső, látom én azt 47b: 3
Este, este, este akar lenni 31a: 1
Este van már, késő este *88a*: 5
Ez a bajor ennivaló 48a: 5
Ez a Kocsis Erzsi *18c: 2*
Ez az élet minket illet 116c: 4
Ezek a szép szász leányok 112: 1
Ezért a legényért nem adnék egy almát 40: 1, 89: 1
Ezt a kislányt ne vedd el, ne vedd el 64: 1
Ezt szeretem, ezt kedvelem 69b: 1
Éva szívem, Éva 17a: 1, 18b: 1, *18g: 6*, 19b: 1, 19e: 1, *19a: 6*, 19g: 1, 19h: 1

Fájhat is annak a lánynak a szíve 101: 3
Falu végén a vasvella 10: 4, 11: 2
Falu végén hosszú vályú 10: 3
Falu végén van egy ház, tirririri-rárom 102: 1
Farsang három napjába 68: 1
Fehér strimflim, kék pántlikám kötője 9: 9
Fehér szőlő nem lesz mindig kadarka 35b: 3
Fehér vászon zsebkendőm, tralala lalala 111: 3
Fekete a rózsám háza eleje 35b: 25
Fekete felhőből esik az eső 33b: 1
Fekete rojtos keszkenyőm 48a: 2, *189A: 1*
Fekete selyem keszkenő 11: 1
Feketeszárú cseresznyét szakítok 35b: 24

Felednélek de nem lehet, nem lehet 34b: 16
Feljött már a holdvilág 69h: 3
Felkel Anna jókor reggel jaj, jaj, jaj *392C: 1*
Földig alázom magamat 93b: 3
Föltette a fára 17a: 7, 19a: 2
Fújnak már a böjti szelek 75: 1

Garibaldi temploma ide látszik 6: 1
Gyere be rózsám, gyere be 17b: 3, 108:1
Gyere rózsám, gyere ki 42: 2
Gyönge az ág, lehajlik a földre 70: 1
Gyöngyöt, gyöngyöt asszonyának 69d
Gyűjj el hozzánk, veszekedj meg 38c: 9

Ha azt [te] tudnád, amit én 4: 9—11, 42: 5
Ha barna is, de nem cigány 48b: 3
Ha én leszek az Úristen a mennybe 29: 3
Ha ez a víz tinta volna, jó volna 9: 1
Haja, haja gombos majoránna 80: 2
Haj alám, haj alá 18h: 4
Haja lány, haja lány 18e: 1
Hajnallik, hajnallik 96: 1
Haj pintyőke, pintyőke 5: 4
Haj rëzálom, rëzálom 4: 4
Ha kimegyek a szuhai nagy hegyre 82: 1
Ha lányodhoz járok 73b: 3
Ha meg akarsz házasodni az idén 34a: 5
Ha neki fia volt 1: 4
Hányja, veti fejét 2b: 4
Haragszik a gazda 73b: 1
Haragszik a kertész *19e: 7*
Hármat tojott a fekete kánya 28: 1
Három ágú rozmaringszál 75: 3
Három házba hat kemence 93a: 3
Három liter kendermag 44: 1
Ha szeretne, bár elvenne 93a: 2
Hatan vannak a mi ludaink 92: 1
Hát a keszeg mit eszik 45:5
Hat nap van egy hétbe 1: 9, 2a: 1, 19f: 7
Hat ökör a földet 2b: 1, 19f: 1
Ha úgy tudnál szitálni 4: 3
Házam előtt fakad a sár 3: 8
Hazám, hazám, édes hazám 72: 2
Házasodj meg, ha meg akarsz 48a: 4, *189A: 3*
Házunk előtt búzaverem 3: 7
Házunk előtt nem ragyog a csillagom 35b: 14
Hej búbánat, búbánat 45: 3
Hej Buda, Buda, tömlöcvár *19e: 8*
Hej Budapest, Budapest 45: 2
Hej de sokat elindultam, elmentem 101: 2
Hej élet, élet, csúf élet 21:3
Hej esik eső csendesen 21: 2
Hej halászok, halászok 45: 4
Hej kikerics, kikerics 5: 5, 45: 1
Hej kiskésem, kiskésem 98: 2
Hej menyecske, menyecske 98: 1
Hej rozmaring, rozmaring 77: 1, 98: 4
Hej rózsa, rózsa, ékes vagy 21: 1
Hej szinala, szinala, szína szakadékja 69a
Hej tulipán, tulipán 86a: 1, 86c, 86d
Héla, héla, hélicska 69g
Hét csillagból áll a Göncöl szekere 35b: 28
Hold, hold, fényes lánc 85b: 1
Holdvilágos az én kötőm 88a: 11
Homokozzák a szebényi utcát 53: 1
Hull a könnyem, patakot mos 114a: 1, 114b: 1
Húzd fel rózsám a csizmádat 109: 1

Idiridi puszta ispiric 15c: 1, 16b: 1
Imhol szüret egy két hónap 3: 3
Intyőke, pintyőke *23d: 1*
Irigyeim sokan vannak 38a: 6, 38b: 4, 38c: 7, 46b: 1, 50: 2
Irigykedjetek nem bánom 38b: 3
Irigylik a lányságomat 38a: 3, 38c: 6, 47a: 2, *189C: III. 1*
Iszogatom a jó bort kedvemre 70: 3

Jaj de fázom rétümögbe 47b: 10
Jaj de fényes csillag ragyog az égen 33a: 2
Jaj de hosszú, jaj de sáros a perőcsényi utca 83: 1
Jaj de jó volt, míg szeretni nem tudtam 34b: 4
Jaj de nehéz a szerelmet titkolni 9: 4
Jaj de nehéz egy vánkoson feküdni 9: 5
Jaj de szépen kifaragták azt a fát 79: 1
Jaj Istenem, jaj de régen 47a: 6
Járom az udvarát, az alját 87
Jártam hozzád, nem járok már 47b: 22
Jeges kútostoron nem lehet vizet húzni 66: 1
Jól megrëzáld a farod 4: 1, 5: 1
Jól tudod ki vagyok, a házatok előtt járok 66: 2
Jó vagy velem veszekedni 47b: 20
Jöjjön zöldág, zöldleveles 86b: 1

Kapum előtt foly el a víz 114b: 2
Karikára legények 119a
Karikós a zsömle 16a: 4
Katonának szép a neve 27: 4
Katona vagy kisangyalom, katona 35b: 27
Kék a kökény, ha megérik fekete 34b: 18
Kék ibolya búra hajtja a fejét 34b: 23
Kék ibolya ha leszakítanálak 110: 1
Kék pántlika az én strimflim [kapcám] kötője 9: 2, 34b: 7, 34b: 29
Kerekélybe lakom 14a: 3
Kertem alatt foly el a víz 114: 2
Kék virággal virágzik a temető 36a: 3
Ki az urát nem szereti 25a: 5, 38c: 2, 47b: 24, *189C: III. 2*
Kiállék én Haraszti végére 12: 3
Kicsi még a mi lányunk 97: 2
Kicsi nékem ez a ház 97: 1
Kicsi tulok nagy a járom 107: 3, 116a: 3
Kicsi tulok, nagy a szarva 116a: 3
Ki kit szeret, azzal élje világát 110: 8
Kilyukadt a zsajtárom dongája *392D: 2*

Kinek nincsen szeretője, babája 9: 8
Kinyílt a rózsa 22: 1
Kis alacsony, barna szűz 4: 13
Kisangyalom boglyát tetéz 47b: 16
Kisangyalom ha azt tudnád, amit én 6: 2, 33a: 3, 35b: 23, 36a: 7
Kisangyalom szeme szája 47b: 15, 48a: 7
Kisangyalom szeme kerek 47b: 6
Kiskacsa fürdik, fekete tóba 69c
Kiskalapom darutollas, virágos 34a: 1
Kiskalapom fölakasztom a szögre 32: 4
Kiskapura fölfutott a fityfene 34b: 11
Kiskertembe kinyíllott a tulipán 35b: 29
Kiskertembe fügefészek 47b: 7, 50: 4
Kismadár, kismadár, mire vetemedtél *23b: 2*
Kis pejlovam az út mellett 26: 4
Kiszáradt a bodzafa 42: 3
Kocsikala, deszka kala 27: 1
Komámasszony úgy, úgy, úgy 4: 15
Konkolylevél, tiszta búza *88c—d: 1*, 90: 1
Körül van Köszi kerítve 94: 1
Könnyű apró halat fogni 47a: 5
Kútágasra szállott a sas 88a: 13

Lám én szakajtottam *18a: 4, 18b: 5, 18g: 5, 18h: 3, 19a: 10, 19h: 5, 23a: 3, 23c: 4*
Lányok, lányok, mit csináltok *189A: 4*
Láttad-é, láttad-é 2c: 1
Láttál e már vízen gyöngyöt úszni *189C: I.*
Láttál-e valaha 20: 1
Lázi dombra nem jó répát ültetni 14c: 1
Le az utcán le, le, le 85a: 1
Leányt illeti a rózsa 71a: 3
Leesett a lencse 69e
Leégett, leégett 63: 1
Lesütött a nap a síkra 38a: 1
Liliom, liliom 14: 1
Liliomszál ne virágozz 48a: 3, *189A: 2*

Magas fán terem a dió 47b: 27
Magas fán terem a gyöngyág 47b: 28
Magasnak látom a pilisi hegyet 35b: 12
Majd ha az virágzik 20: 2
Majd lesz fája, lesz hamuja 113: 2
Máma péntek, holnap után vasárnap 6: 3
Marék kender, három orsó 47b: 32
Már én szakajtottam 17a: 5
Már én virágoztam *19b: 4*
Már Szentpálba az a szokás 25b: 1
Még a búza ki sem hányta a fejét 34b: 27
Megállj kacsa, ha elérlek 94: 3
Megellett a Bogoja 43: 1
Megismerik azt a lányt, ki csalfa 56: 2
Megkészült már Nyék alatt a vasút 41: 1
Megkötötték nékem a koszorút 100:1
Megnőtt már a mi lányunk 97: 3
Megöltek egy legényt 96: 2—6
Megvettem én a babámat nagy áron 9: 6
Menjen el a fene *19a: 4*
Mennyi keserűség, bánat 116c: 2
Menj el, menj el, ha útnak indultál 31b: 2
Mert én hozzád sose megyek 114: 3
Mert ha igaz szerető lettél volna 110: 3
Mester úrnak nincs csizmája 25a: 3, 26a: 2
Míg énnálam voltál 19e: 8
Mikor én aztat megtudtam 71a: 2
Mikor a kisleány 2b: 3
Mikor gulyáslegény voltam 38d: 1
Minden fa levelén [tetején] 16a: 2, 17a: 4, 19e: 4, 19h: 4, 23c: 3, *18a: 3, 18b: 4, 18e: 3, 18j: 4, 18g: 4, 18h: 2, 19a: 9*
Minek varrják nékem a gyolcsruhát 70:2
Mit ér a hat ökör 2c: 5
Mit nékem egy almát kétfele vágni 81: 2
Mondd meg kislány bácsikádnak 48a: 6
Mondtam anyám házasíts meg 47b: 14
Most egy legényt ismerek 42: 6
Most érünk bé a faluba 3: 2

Ne félj lányom míg én élek 48b: 2
Ne higyj akkor a legénynek 47b: 29
Nékem is volt kisöcsém 15b: 2
Nem ettem máma egyebet 47b: 11
Nem félek, nem félek 63: 2
Nem haragszok bíz' én 17a: 8
Nem kell engem tanítani 47b: 9
Nem kívánok egyéb átkot 112: 3
Nem megyek én, nem bíz' én 69h: 2
Nem vagyok szép, csak a szemem fekete 34a: 9
Nem vagyok oka semminek 17b: 2
Nem voltam én eddig beteg 27: 7
Nem voltam én soha szeretőtartó 34a: 4
Ne nézd babám, szennyes vagyok 113: 1
Ne vágd meg a piros almát, megrothad 78: 1
Nézlek, nézlek, de hiába nézlek 13: 3
Nincsen annál gyöngyebb élet 47a: 4
Nincsen csillag, mind lehullott a földre 34b: 17
Nincs szebb virág a leánynál 116c: 5
Nincs szelídebb a legénynél 116c: 5
Nyisd ki rózsám kapudat 86a: 2

Oda bizony ne járj *18c: 3*
Olyan szeretőm van nékem 47b: 13
Orosz Marcsa bő ruhája 88a: 7
Ott se ittam egyebet *24b: 2*
Öreg utca végig sáros 47a: 3
Összehúzza magát, eltátja a száját 89: 2

Pattogatott kukorica, de kemény 31d: 1, 81: 1
Pici piros muskátlinak, jaj de csipkés a levele 62: 1
Piciny vagyok, de víg kedvű 27: 5
Pilisi lány, ha bemegy a templomba 35b: 4
Pintyőke, pintyőke 23b: 1
Piros alma csutája 42: 1
Pógárfiú mezítláb ment szántani 29: 1
Pöndörítöm, fondorítom 47b: 33

Repcés a muskátlinak a levele 9: 3, 9: 10
Rég megmondtam bús gerlice 88b: 1
Rétest ettem, megégettem a számat 31c: 1
Rigó, rigó, sárgalábú rigó 12: 2
Rozmaringszál fölsiet az ég felé 54: 1
Rózsa vagy, rózsa vagy 2a: 3
Rozsbúzába, de barázdába szépen szól a pacsirta 67a: 1, 67a: 2

Sárga csikó elhullatta a patkót 35b: 9
Sárgacsizmás Miska merre jár 21: 4
Sárga szeme van a kukoricának 35b: 11
Sárgát virágzik a repce *392A: 1*
Sarkon van a babám nádfödeles háza 59: 1
Sárpilisen nincs több legény csak kettő 34b: 13
Sárpilisi jeges verem 51: 1
Selyemkendőmet a szél lebegteti 35b: 8
Selyemkendőm nem ér össze megkötve 34b: 6
Sírhat az az édesanya 26: 6, 27: 6
Sok az irigy, sokan haragusznak rám 34b: 14
Söprik a karádi utcát 27: 2
Sötét éjszakába járok 71b: 1
Sötét erdő közepében van egy fa 9: 7
Sűrű csillag ritkán ragyog az égen 34b: 3, 34b: 12
Sütött ángyom rétest 19a: 2, 69e
Szagos a rozmaring, szagos a rozmaring, lehajlott az ága *303B*
Szakajtanék a kötőmbe 94: 2
Szakítsd le Borka 22: 3
Szállj le kakas a karóról 26: 3
Száradj el bokor hegytetőn 116a: 1—2
Száraz ágon bús gerlice turbékol 34b: 2, 35b: 20
Száraz ágra rászállott a fityfene 35b: 19
Száraz fának nem terem zöld levele 33b: 2
Százforintos selyemkendőm zöld rojtja 33a: 1
Szekfű van a zsebkendőm sarkába *31a: 2*
Széles a víz, keskeny palló 116c: 2
Széna van az ólba 1: 1, 2a: 8
Szép a csikó három éves koráig 34b: 9
Szép a csikóm, kinek Gyömbér a neve 34b: 8
Szép a fekete bárány 42: 4
Szép a rózsám, nála szebbet nem tartok 35b: 13
Szépen felneveli 2b: 2
Szép Szakmárba két úton kell bejárni 57: 1
Szerelem, szerelem 16a: 1, 18h: 1, 14a: 2, 17a: 3, *18a: 2, 18b: 3, 18e: 2, 18f: 3, 18g: 3, 19a: 8, 19b: 3, 19e: 3, 19h: 3, 23a: 2, 23c: 2*
Szeress engem, szeress mást 105: 3
Szeress rózsám, de nézd meg kit 107: 4
Szeress rózsám, szeress 1: 11
Szeress, szeress, szőkét, barnát 116c: 3
Szereti a hal a vizet 47b: 26
Szereti a pap a kávét 38c: 3
Szeretnélek, de nem merlek 118a: 1
Szerettelek, de nézd meg kit 109: 2
Szőlők, szőlők majd megesznek 3: 4

Tegnap este szép jóestét mondtam az anyjának 83: 2
Tele van a gyönge szekfű harmattal 34b: 1
Te voltál szeretőm, nem más 47b: 12
Tiszaparti kisleány 69h
Tizenhárom kacsatojás 88a: 3
Tizenkettő meg kettő az tizennégy 8: 1
Törött ágról messze röpül a madár 33b: 3
Túl a Tiszán, Tiszaháton 88c: 1
Túl a Tiszán van egy magas jegenye 34b: 24—25
Túr a pocok, túr a mocsár szélén *189A: II.*
Tüskebokor az útszélen, de poros 35b: 30

Udvaromon van egy vályú 93b: 1
Úgy ég a tűz, ha tesznek rá *88c—d: 1*
Úgy elmegyek, hírt se hallasz felőlem 34a: 6
Úgy elvagyok keseredve 112: 5
Úgy kivegye, hogy még eszembe se jut 110: 7
Üröm, üröm, fehér üröm 47a: 1, 3: 5, 38b: 2, 38c: 5
Üssön meg babám a ménkű 38b: 5

Vágok nádat, vágok 73a: 2
Valamennyi gácsér ruca 95: 1
Válassz, válassz, jól nézd meg kit 116c: 3
Válogatott búzát eszik a galamb 35a: 2
Van énnékem jó emberem 69f
Van énnékem körülrojtos kötényem 35b: 17
Van kökényfa, van is rajta 47b: 1;
Végig kőlábas a házunk eleje 34b: 10
Vékony deszka kerítés 4: 7, 5: 2
Vékony héjja van a piros almának 35b: 21
Verd meg Isten azt a vermet 116a: 1—2
Verje meg az Isten 1:3, 1: 5, 2a: 7, 2c: 4
Veszett kutya, mard meg a szeretőmet 101: 4
Vettek nekem sárga csizmát 15a: 2
Vetettem egy ágy ibolyát, nem kelt ki 35b: 5
Vetettem ibolyát, várom kikelését *189B*
Vidd el Bözsi, vidd el már 98: 3
Virágos kert a pilisi nagytemplom 34b: 31
Viszi a víz a pirosbagi rétet 65: 1—2
Víz alá, víz alá 14a: 1, 18a: 1, 23a: 1, 23c: 1
Volt énnékem szép szeretőm, de már nincs 34a: 10
Volt szeretőm, sokszor, sok is 47b: 5

Zöld búzában terem a mérges kígyó 35b: 10
Zöld fűre szokott a harmat leszállni 101: 1
Zöld uborka szára *19c: 4, 23c: 5*

TÁNCMOTÍVUMOK MUTATÓJA

A körtáncok egyszerű, motívumismétlő felépítése miatt a táncközlést nagyobbrészt motívumközléssel valósítottuk meg, s csak kisebb részben teljes táncfolyamatok közreadásával. Ennek oka az, hogy a körtáncok formai lényege a lépésmotívumokkal is megfelelően kifejezhető.

A tájanként, típusonként s népenként bemutatott körtáncok lépésfajtáiról a „Táncmotívumok mutatója" összesítve nyújt áttekintést. A motívummutató a kötetünkben közölt mintegy 1000 körtáncmotívumot 12 csoportba sorolja. Az énekes női körtáncok jellemző lépésfajtái az I—VII., a vegyes, hangszeres zenéjű körtáncoké pedig a VIII—XII. motívumcsoportban foglalnak helyet. Az utóbbiak más táncfajták motívumkincsével is érintkező, nem kizárólagos körtáncmotívumok. Ebből adódik heterogén jellegük, s emiatt lazábban körülhatárolt csoportosításuk is.

A lépésfajták meghatározásának két főszempontja: 1. a motívumok lépésmechanizmusa, valamint 2. a lépésirányokból adódó motívumplasztika. E tényezők a körtáncok esetében nemcsak a lépésfajtát, hanem vele együtt a körmozgás jellegét is meghatározzák.

A motívumfajták változatait *ritmusrend*ben soroljuk fel: a ritmusképletek terjedelem, illetve tagszám szerinti növekedésben követik egymást. Ezáltal különösen kidomborodnak az egyes motívumfajták szerkezeti és ritmikai variálódásában, alakulásában jelentős szerepet játszó tényezők: a ritmikai átértékelés, a szűkítés-bővítés, az összevonás-aprózás és kiegészülés.

A *táncmotívumok ritmusképleteinek ütemjelzése* és ütemvonalai a kísérőzene ütemnemére utalnak (de csak a 2/4 és 4/4-től eltérő ütemfajtákat jelöljük). A motívumok és a kísérődallamok ütemeinek terjedelme gyakran eltérő. Egy-egy táncmotívum olykor több egész vagy töredék zenei ütem terjedelmének felel meg.

Az egyes ritmusértékek alatti arab számok az egyes motívumtagok, mozdulatok lépésmechanizmusát jelölik, s együttesen alkotják az ún. *támaszték-szerkezeti képlet*et, amely a táncmotívum testsúlyváltási, támasztékáthelyezési mechanizmusát kifejező szkéma. E többjegyű számképletekben *1:* a támasztékismétlő, *2:* a támasztékváltó, *3:* a párostámasztékú mozdulatot jelöli. (A támasztékelv és -képlet részletes magyarázatát lásd: Martin György—Pesovár Ernő 1963. és Martin György 1964a.) A támasztékszerkezet és a hozzákapcsolódó plasztikai vonások viszonylagos állandósága, csekély módosulása teszi lehetővé az egyes lépésfajták, motívumtípusok variánskörének felismerését és meghatározását.

A motívummutató az 1—625-ig folyamatos *számozású* kinetogram példákra utal, amelyek azonban nemcsak egyes motívumok, hanem ennél magasabb fokozatú szerkezeti egységek, 2—3 motívumból álló motívumcsoportok vagy teljes táncfolyamatok is lehetnek. Ezért az egyes motívumokra való pontos utalások érdekében olykor szükséges az egyszerű sorszámozás további alosztása, mellékjelölése. A néhány motívumból álló motívumcsoportok esetén ezt a, b, c stb. mellékjelzéssel, hosszabb táncfolyamatoknál pedig alárendelt mellékszámozással jelöltük. A 441b tehát a 441. motívumcsoport b. motívumát jelöli, a 303/3 pedig a 303. táncpélda 3. motívumát.

A körtáncok regionális típusainak fontos vonása a *keringési irány*, amely a motívumok haladási irányából következik. Ezt a kifejezetten haladó, forgó jellegű motívumfajták (I—VII. és XI.) esetében minden változatnál következetesen megjelöltük. A kurzív szedésű számok a jobbra haladó, azaz balra keringő, a kört a nap járásával ellentétesen forgató lépésváltozatokat jelölik. A normál szedésű számok viszont a balra haladó, azaz jobbra keringő, a kört a nap járásával egyirányba forgató vagy a helyben mozgó lépésváltozatokra utalnak. A helyben mozgó folyamatos körmozgást nem eredményező motívumfajták esetében (VIII—X., XII.) ezt a megkülönböztetést természetszerűen mellőztük.

*A *-gal való jelölést* — pl. 303* — kétféle értelemben alkalmazzuk:

1. Az I—III. sétáló, forgó és keresztező motívumok esetében a *gal jelölt számok olyan változatokra utalnak, amelyeknek első tagja nyílt, azaz a váltólépés-sorozat kilépéssel, a körből mintegy kifelé irányulva kezdődik. Ez a vertikálisan hullámzó II. és

III. motívumfajták esetében egyúttal az ún. fent hangsúlyt is jelöli. Minden jelöletlen, * nélküli szám viszont e motívumfajtákban mindig a zárt, keresztlépéssel kezdődő, a körbe mintegy befelé lépő változatokat jelöli. Ez a II. és III. vertikálisan hullámzó motívumfajták esetében egyúttal az ún. lent hangsúlyt is jelöli.

2. A *-gal jelölt számok néhány motívumcsoportnál (V., VIII., XI., XII.) az önmagukban álló, kötőfunkciójú motívumokra utalnak, amelyek nem sorozatban ismétlődnek, hanem más motívumsorok közé ékelődnek, pl. két forgó motívumsor irányváltó, átvezető motívumaként.

I. Sétáló motívumok

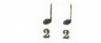

131—133, 303*/3—6; 441b, 452b, e; 485—486, 514*/1—5, 10, 13; 536—537, 539, 542a

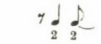

534/3—11, 19—21, 29—31

129—*130*

514*/24—26; 538, 541, 543a, 545a

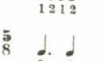

514*/6—7, 19—23, 27

127, 189A/1—2

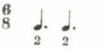

128

544a

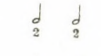

394

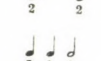

87—89, 189A/4—5; *294*, 351*—352*, 392/28*, 60, 64; 189C/78; 484/39

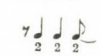

540

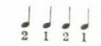

392/59

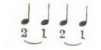

534/12, 22, 32

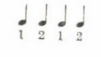

3—5, 134—137, 353*, 420*—421*, 440*/1—2, 7; *458*, *481*/1—2; 497*, 554a

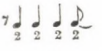

1—2, 295, 487, *434*, *435*, 440/*94*, *113*—*114*, 392/32—35, 46—47

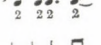

378

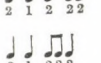

521

523, *527*, *534*/13—17, 23—27, 33

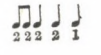

139

427*c, 428*c, *429*c, 430*c, *431*c, 440*/3, 8, 12, 16, 20, 23, *28*, *31*, *34*, *40*, *44*, 52, 56, 58, 62; 440*/*64*, 70, 74, *77*, *83*, *85*, *92*, 96, *102*, *105*, 108, 111; 498*

140—141, 354, 392/61—62

484/22

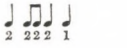

481/3, 6

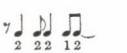

522, *524*, *533*/3—5, 8—10, 13—15, 18—20, 23—25, 28—30;

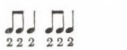

138, 204, *459*

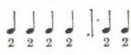

176*, 189b/2

II. Forgó, futó lépések

441c, *442c*, *443b*, *451a*, 451c, 452a, *452c—d*, 490, 514/8—9, 542b, 543b, 544b, 545b, 554b

407*—409*

293/30

66, 86B/1—2; 109—112, 117c, 118b, *120d*, 121d, 177—178, 181—182, 189/C6; *255—257*, 260—261, 263a, *263c—d*, *264c*, 267a, *267c*, *283—285*, 286, 293/*31—32*, *34—40*; *325*, *412*, 455, *460a*, 460c, *461a*, 461c, 462a, *462c*, 463a—b, 463d, 464a, c, 484/12—13, 15, *18a*; *484/38*, 40; 489

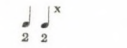

24, 54—58, 113—116, 119*c*, 120a—b, *121a—b—c*, 183—184, 249—254, 258—259, *262b—c*, 264a, *265a*, 265c, *266a*, 266d, 287—288, *298*, *302*, 303/10—12, 16—18, 21—23; 305b, 306b, *310b—c*, 322—324, 330a, 358b, 364—370, 392/6—9, 20—23, *25—26*, *48—49*, 51, 65—66; 410—411, 413a, 414a, 415a, 417a, 418a, 419a, 419d, 422, 423a, 426, 427a, *427d*, *428a*, 428d, 429a, *429d*, 430d, 431a, *431d*, *432c*, *433c*, 440/4—6, 9—11; 440/13—15, 17—19, 21—22, 24—26, 29, 35, *37—38*, *41—42*,4 5—47, *48—50*, 53—54, 59—60, 440/*65—67*, 71—72, 75, *78—80*, 81, *86—88*, *97*—99, *103*, *106*, 109, 112; *447a*, *448a*, *449a*, 450a, 453/2, *4—6*, 8—9 ,*11—12*, 15—17, *19*, *21*; 454, *456*, 482/3—6, 8—12, 14—15, 22—23, 33, 36; 483/28—35; 488, 510a, *510c*

59—61, 326—327, 373, *424*—425

423b 432a, 433a

62, 303/19—20, 24—26; 328

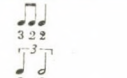

303/13—15; 329

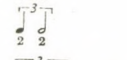

372*

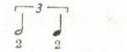

179—180, 189A/6, 371*, 481/40

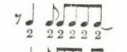

528, 535/5—8, 10, *13*, 17—20, 22

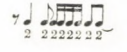

530

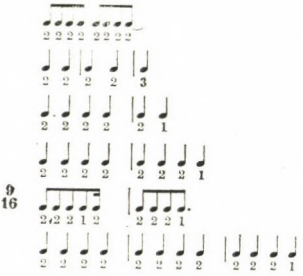

529, 535/9, 11, *14—15*, 21, 23

505*

413*

414*

592*

415*

III. Keresztező lépés

514/28*

39*, 40*—45*, 107*, 108, 174*, 185—188a, 189c/13, *282*, *299**, 334b*, 335, *363**, *457*, *484*/16—17; **502***, 532*/2, 6, 8, 11, 15; 552*—553*

188b, 189c/14—15

IV. Egylépés

513, 547—548

17, 67, 90—91, *120c*, 121c, *248*, *264b*, 268—*269*, *296—297*, 304, 305a, 306a, 331—332, *333*, 334a, 442b, 482/2, 483/27, 36; 491, 515b, 516b, 532/3, 9—10, 13—14; 546, 549—550

18, 83, 86A/1; 92, 189C/8—12; 333a, 514/14, 16—17

13

514/11

142—143, 514/15

514/29

189c/11

146

81, 551

189c/10

189c/9

6, 19, 21, 144—145, 514/19

14—16

7—12, 20, 22, 25/1; 147—148

347—348, 392/10—11, 29—30; 608

349—350, 392/1, 31

346

510b

345, 494

48—49, 84, 503—504

68—69

496

342—344

71—73

46

50—53, *210*

214—215

47

211—213

72, *218—219*, 440/43

216, 217

25/2

70

82

556

76

75

77—78

79—80

V. Egylépéses csárdás

393

93—95, 192, 270—271, 303/7—9; 307—309, 310a, 330b*, 336—338, 392*/12, 24, 27; 392*/37—38, 40—45, 53—55; 397, 413*b, 414b*, 417b*, 419b—c*, 430b*, 432b*, 441a, 442a, 447b*,453*/3, 7, 13, 16, 18; 482*/16, 24, 37, 40; 483/1—12; 484/24*, 18b; 492, 555, 622/7—8, 10—11; **395, 511a**

623/3—4; 624/3—4, 7—8; 625/2—3

189C/7, 303/1, 392/63

484*/23

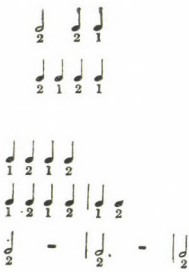

463c*

96—100, 118a, 119a, 193, *272*, 339—344, 484*/19—20; 493

190—191, 396, 398

464b*

611

VI. Fär-Öer lépés

517, 581

518

582

580

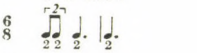

516a, 532/4

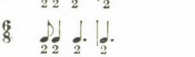

399, 515a, 532/1, 5, 7, 12; *586*

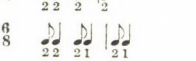

587

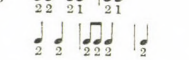

579

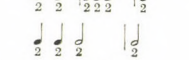

102, 400—403, 444—445, 453/1, 14; 565, 577

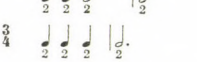

605, 616/1

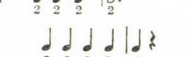

571—573

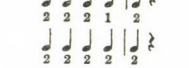

293/33

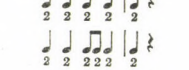

574

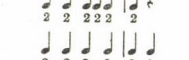

101, 103, 117a, 149—158, 189C/1—5; *223—232, 262*, 273, 311—314, 404, 443a, *500, 519*, 566—570, *583—585*

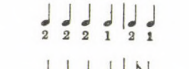

189c/3

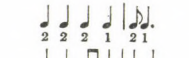

575

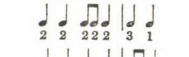

159—160

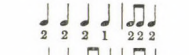

501, 576

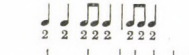

578

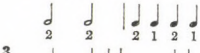

606, 617/1—2

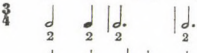

619/1

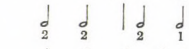

620/*4*, 5

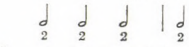

591

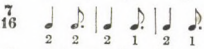

588

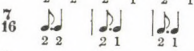

590

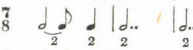

589

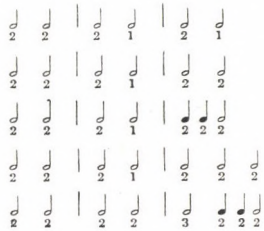

602—603, 615/1, *618*/4, 623/2, 625/5

620/1, 3; 623/5

604, 615/2

619/2, 623/1

621

VII. Kétlépéses csárdás

562, 563b, 564

392/39, 50; 453/20, *462b*, *482/7*

460, 461b

453/22

26—31, 161—163, 233—237, 274—277, 293/1—5, 29; 315—316, 355—357, 392/36, 52; 416, 429b, 440/27, 30, *69*, *95*, *100*, 104; *448b*, *449b*, 482/*1*, *17*, *18*, *19*, 20, *25*, 27, *28*, 29, *30*, 31, *32*, 38—39, *41*; 557—560, 563a, 614/5—6, 9, 12; 622/5—6, 9, 12

427, 428b, 440/33, 36, 39, *55*, *57*, 61, 63, 68, 76, 82, 84, 91, *93*, 101, *107*, 110;

440/*73*

440/51

440/89

32

561

450b, 453/10

535/24

520, 525—526, 531, 533/1—2, 6—7, 11—12; 16—17, 21—22, 26—27, 31; 534/1—2, 18, 28, 535/1—4, 12; 536/16

205

607, 617/3—4;

593, 596, 598—600, 618/1—3, 5; 619/3—4; 620/2, 6; 622/1—4; 623/6; 624/1—2, 5—6; 625/1—4;

86A/2—4; 86B/4; 106, 279, 293/11, 361—362

86/B/3, 5—6, 13—14; 317

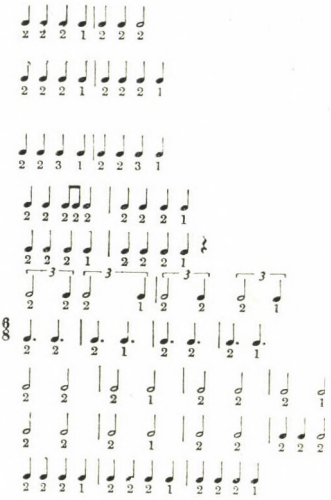

86A/7, 358, 597, 623/7

33—35, *36*, 37—38, 86A/5—6; 86B/7—10; 104—105, 164—166; *167—172*, 173, 189a/3, *238—245*, *278*, *280*, 293/*6—10*; 300—301, 318, *319—321*, 259—360, *406*, *446*, 482/*26*, *34—35*; 499, 601

246

247

175, 189B/1

481/39

405

594, 601, 614/1

595, 614/2

281

VIII. Hármas lépés

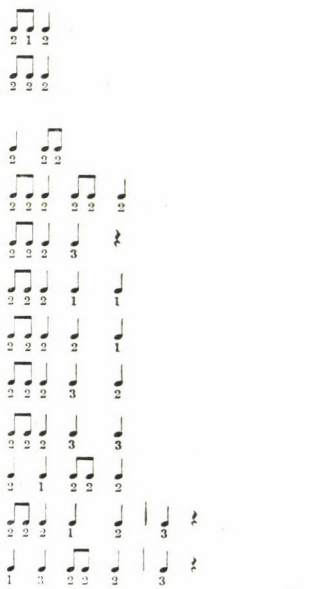

385, 508

23*, 122—125, 265b*, 266b—c, 382—384, 392/2—4, 13—18; 418b*, 431b*, 433b*, 465—467, 483/13—25, 37—40; 484/1—2, 25—27, 34—37;

117b*, 451b*

63, 126, 468—472, 484/3—4, 29—31

222, 495

32

389, 392/56—58; 484*/11, 14

387, *388*

474

221

511b

509

IX. Kopogó motívumok

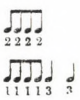

512

475

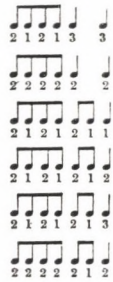

476

484/8

77

479, 484/32

480, 484/5

478, 484/6—7, 21, 28, 33

X. Lengető motívumok

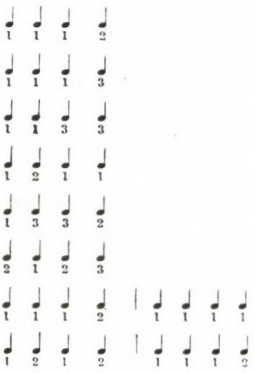

473, 379

484a

206—207, 484/10

436

386

208—209

437

438

XI. Lippentős-mártogatós motívumok

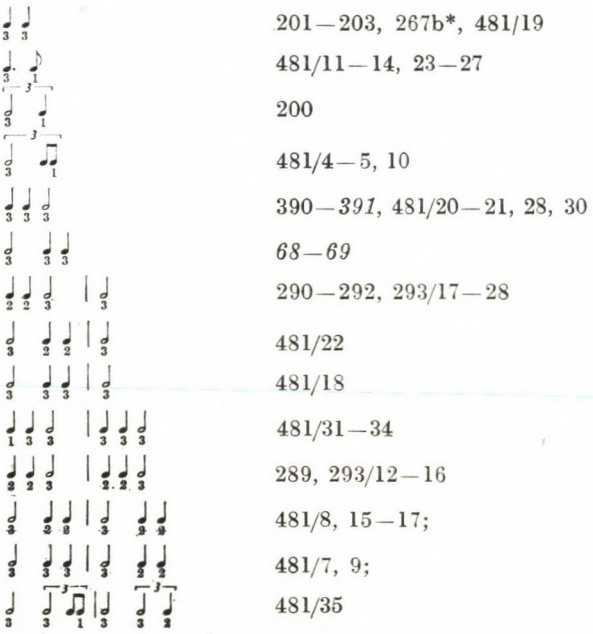

201—203, 267b*, 481/19

481/11—14, 23—27

200

481/4—5, 10

390—*391*, 481/20—21, 28, 30

68—69

290—292, 293/17—28

481/22

481/18

481/31—34

289, 293/12—16

481/8, 15—17;

481/7, 9;

481/35

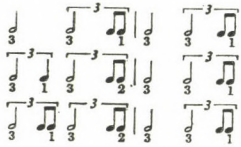

481/37—38

481/36

481/29

XII. Egyéb motívumok

374—377, 380

194—196, 263b*, 506

197—198

199, 507

64—65, 85, 381

613

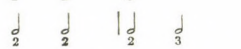

612

610

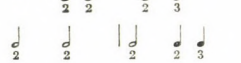

625/6

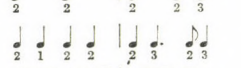

622/13

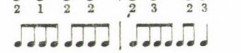

439

609

TÁNCNÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

(A kurzív szedés a népi terminológiát és a történeti táncneveket jelöli.)

Advent 67
ago (etióp) 9
ajd' idemo 295, 297, 370
aksak l. aszimmetrikus ritmus
albán 14, 289, 294, 301, 302, 303, 315
állatutánzás 21, 257
allemande 311
alszegies lépő 84, 102, 117, 126, 330
amhara (etióp) 9, 1. kép
angol 12, 14, 312, 329, 340
antifonia 294, 333, 337, 339
arab 14, 340
ardeleana 216, 221, 237, 280, 282, 334, 338
ardeleana bătrînească 314
aromun 294
aszimmetrikus ritmus 14, 18, 34, 45, 55, 59, 78, 79, 83, 85, 86, 96, 100, 123, 207, 215, 263, 264, 288, 296, 304, 317, 326, 332, 334, 336, 337, 338, 339
aszimmetrikus térbeli mozgás 62, 134, 156, 178, 203, 206, 226, 280, 282, 295, 296, 302, 332, 333, 334, 335, 340
asszony(os) tánc 196, 240, 337, 365, 366, 62—63. kép
avatás 15, 255, 292

Babázás 48, 84—86, 94, 126, 262, 312, 347, 359
bajor 18
bál 17, 141, 166
ballada 13, 15, 16, 174, 293
barkó 166
Bársony verbunk 313
basse dance 311, 320
bătuta 280, 281, 282, 288, 338, 368, 370, 278, 279
bătuta pe doua mîini 278, 282, 313
bătuta pe o mîna 278, 282, 313, 369
bătuta pe una 278
bătuta purceilor 278, 288, 313, 82. kép
békási ruszka 313
belépő 83—85, 272, 301, 332, 347, 358, 36. kép
Bertóké verbunk 313
bimberanje 371
bizánci 13
bodnártánc 21, 19. kép
boenec, bojanec, bojenik 291
bog nem je stvoril 370
bogumil 15, 8. kép
bokázás 178, 216, 237, 274
bolgár 12, 14, 18, 24, 254, 268, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 300, 301, 302, 303, 304, 312, 315, 320, 338, 339, 355
bolgár ritmus l. aszimmetrikus ritmus
bota 279
botoló 55, 197, 347
bouffons 311
böjt 45, 59, 61, 67, 70, 98, 126, 148, 149, 161, 162, 166, 167, 169, 172, 173, 185, 256, 291, 293, 329, 330, 331, 338, 342, 344
bran 312
brando 312
branle 13, 16, 19, 205, 311—328, 338, 339
— *d'Aridan* 313, 317, 318, 319, 325, 371, 372
— *de Avignon* 313
— *de Bourgogne* 317, 324, 325, 371
— *de Bretagne* 313, 372
— *de Cassandre* 313, 318, 324, 372
— *de Champagne* 313
— *de la Chandelier* 311, 313, 317, 325, 371
— *de Charlotte* 313, 319, 320, 324, 325, 372
— *des Chevaux* 311, 313, 315, 316, 317, 324, 327, 372
— *Commun* 317, 324, 372
— *coupe de la Guerre* 313, 318, 320, 324, 372
— *Double* 313, 314, 315, 317, 324, 325, 339, 371, 372
— *d'Ecossé* 313, 317, 318, 320, 324, 325, 326, 371, 372
— *Gai* 313, 314, 315, 317, 324, 325, 339, 372
— *du Haut Barrois* 313, 314, 317, 324, 371
— *de la Haye* 18, 268, 316, 317, 318, 324, 326
— *des Hermites* 311, 313, 315, 316, 320, 324, 326, 372
— *des Lavandières* 311, 313, 315, 316, 318, 320, 325, 327
— *de Malte* 311, 315, 316, 317, 320, 325, 327, 372
— *de Margueritotte* 313
— *de la Montarde* 316, 319, 320, 324, 325
— *de l'Official* 316, 319, 320, 324, 372
— *de Pinagay* 313, 319, 324, 372
— *des Pois* 311, 315, 316, 320, 324, 326

branle — de Poitou 314, 315, 317, 324, 325, 372
— *des Sabots* 311, 313, 315, 316, 318, 320, 325, 327, 372
— *Simple* 17, 313, 314, 315, 317, 318, 324, 325, 326, 332, 339, 372
— *de la Torche* 313, 327
— *Trichory* 320, 324, 325
branler 312
branles morgué 311
brawl 312
brîul 278, 281, 289
— *lui Megheş* 313
— *lui Muia* 313
— *lui Paica* 313
— *lui Snop* 313
— *lui Vladia* 313
— *pe opt* 325
— *pe şase* 325
bronzkor 12
búcsú 256
budacska 148
budai zsinat 18
bújós játék 153, 165, 167, 257, 268, 363
bukós 144
bunyevác 242, 268, 94—95. kép

Cantilena 13, 18
carole 11, 13, 289, 12. kép
cete 289
chiuituri 275
chorea 19, 289
choros 289
chorovody 258, 259
čičence 274
cifra 178, 237, 258, 269, 271, 273
cigánycsárdás 240
cigánytánc 86, 195, 216, 347
cindruška 274
čire 335, 371
ciuleandra 303
coconiţă 278, 279, 281, 282, 288, 337, 338, 369
contre danse 9
courante 311
čuchom 259, 267, 275, 367, 368
(do)čuchu 259

csángó 193, 194, 24. kép
csapásolás 243
csárdás 24, 25, 56, 81, 84, 85, 96, 100, 101, 102, 105, 106, 116, 117, 122, 126, 142, 144, 155, 158, 165, 166, 173, 174, 178, 184, 212, 213, 215, 224, 237, 240, 241, 242, 243, 261, 263, 270, 274, 279, 281, 295, 333, 335, 337, 338, 339, 359, 37. kép
cseh-morva 253, 289
csehszlovák 24, 254
csigavonal 10, 25, 268, 290, 300, 331
csillegő 84, 85
csiraj bubás 126, 348
csirajozás 61, 83, 126, 335
csirigézés 60
csoporttánc 9, 10, 20, 24, 289, 1. kép
csoszogós 221, 64. kép
csoszogtatós 240, 259
csujogatás 206, 216
csűrdöngölő 237, 243

Dán 14
danse des Canaries 311
danţul colacilor 278
danţul miresii 278
danza 289
de-a latul 278, 281
de-a lungu 314
debnársky tanec 19. kép
de chiuit 279
délszláv 19, 60, 268, 282, 291, 292, 294, 313, 332, 334, 336, 338, 339, 351, 352, 353, 354
dere 45, 295, 335, 370
derenkázás 39, 45, 48, 50, 52, 53, 54, 55, 57, 60, 62, 120, 335, 356
dikac 370, 371
dilber nam je 370
dipodia 30, 45, 55, 71, 77, 78, 79, 106, 204, 264, 265, 266, 324, 325
djevojačko kolo 298
djevojčica 371
dob 320
doiuri 289
dota 292
döccenős 105
drîmbolicul 278, 281, 282
drmeš 56, 303, 336, 357, 93. kép
dudanóta 34, 61, 71, 77, 81, 83, 96, 106, 123, 149, 156, 169, 174, 332, 346
duri mila 371
dus 20, 342
dübögő 166, 191, 192

Egyházi (tánc) 12, 13, 15
egylépés 34, 35, 36, 37, 38, 59, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 161, 163, 181, 182, 183
egylépéses csárdás 34, 35, 36, 37, 38, 62, 63, 99, 102, 119, 134, 136, 137, 138, 139, 143, 161, 162, 178, 179, 180, 181, 194, 203, 205, 206, 212, 214, 224, 269, 270, 272, 302, 318, 333, 334, 406, 407
egymeggyezés 166
egyszegezés 60
előrevágó 178, 203
enyova bulja 299, 300
epika 14, 16, 261
erdőjárózás 60, 61, 75, 82, 358
espringola 13
etióp 9, 10, 1. kép

Fáklyatánc 18
falukerülés 15, 39, 40, 41, 44, 45, 59, 67, 153, 162, 166, 169, 191, 258, 260, 263, 268, 330, 331
fáridázás 83, 126
farsang 143, 196, 314, 17., 54., 76. kép
Fär-öeri lánctánc 10, 16, 17, 18

Fär-Öer lépés 34, 36, 37, 38, 63, 81, 102, 123, 127, 128, 132, 134, 136, 137, 138, 139, 143, 162, 185, 194, 203, 204, 205, 206, 224, 243, 270, 272, 281, 282, 303, 304, 317, 326, 332, 333, 334, 336, 337, 338, 340, 408
fecioreasca 279, 338
fedeleşul 303
fedőtánc 126, 361
fegyvertánc 329
félfordulós 243, 271, 274
félkör forma 10, 24, 25, 282, 331
félolához héjsza 313
felszegies lépő 96, 97, 126, 330
férc, fércelés 56, 126—133, 332, 361, 362, 38—43. kép
férfitánc 26, 29, 195, 207, 213, 237, 243, 261, 279, 281, 289, 290, 301, 312, 313, 331, 336, 337
fiatalos belépő 84, 88, 91, 96, 100, 101, 117, 126
figurás 207
finnugor 340
fonó 260, 279, 331
fordítás 212, 216
forgó, forgás, forgatás 148, 175, 191, 203, 204, 206, 214, 215, 216, 224, 242, 243, 270, 271, 272, 288, 316, 332, 334, 335, 336, 338, 339, 340, 364, 405
francia 12, 14, 289, 293, 311—328, 329, 355
frank 15
friss csárdás 65, 105, 106, 115, 117, 119, 120, 144, 213, 224, 237, 242, 243, 263, 342, 367
furulya 320
futó(lépés) 36, 37, 38, 48, 61, 64, 65, 72, 75, 76, 80, 81, 83, 84, 85, 95, 96, 105, 106, 107, 108, 109, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 120, 126, 129, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 143, 144, 161, 162, 265, 269, 270, 271, 272, 301, 303, 329, 332, 333, 342, 343, 347, 348, 359, 405
füzértánc 12, 13, 14, 18, 20, 15., 20. kép

Gácsértánc 166, 172, 191, 192, 268, 58. kép
gaillarde 311, 312, 313, 317, 320, 328
galla (etióp) 9, 10
galopp 115, 270
garička 259, 336
gavotte 19, 316, 320, 324, 326, 372
gazdasszonyok tánca 166
giocu femeiesc 278
goral 242, 255
goralski trojka 242
görög 10, 12, 14, 289, 294, 302, 303, 315, 5—6. kép
grue 319
gúnártánc 173, 179
guzsajtánc 148

Gyermekjáték 12, 13, 15, 16, 19, 20, 61, 67, 70, 71, 149, 155, 161, 162, 166, 167, 169, 195, 255, 257, 260, 264, 268, 270, 275, 316, 329, 331, 333, 340, 342, 344, 25. kép
gyermekmulatság 195, 47. kép
gyertyástánc 19, 21
gyöngyösbokréta 19
gyöpugró 148

Hajaboka, hajabuka, hajabokázó, hajabokázás 60, 68, 69, 74, 82, 342
hajđna levo 370
hajdútánc 18, 312, 329
hajhajtánc 166
hajlika, hajlikázás 61, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 191
hajmeggyezés 61, 166
hajnaltűztánc 161
hajrózsa, hajrózsázás 60, 67, 74
hajszénázó 60, 72
haláltánc 13, 15, 16, 16. kép
halottas tánc 11, 15, 294, 302, 5 kép
hamvazó szerda 255
hangafaluzás 166, 192
hapapaja 60, 82
harci tánc 24
hármascsárdás 191, 240, 242, 268, 289, 290
hármaslépés 66, 410
hármastánc 24, 240, 242, 268, 289, 290
háromugrós 20
határkerülés 40, 336
hegedű 320
hejtulipánozás 166, 167, 168, 192
hérész 345
hétlépés 213
hexapodia 264, 266, 324
híd 67, 260, 293
hidas játék 260
hoja đunđa 260
hora 17, 260, 275, 289, 315, 332, 86. kép
— *bătrîneasca* 313, 314
— *ciobanului* 313
— *de sărit* 313
— *la bătai* 313
— *mare* 275, 289
— *miresii* 278
— *miresii prin casă* 278
— *ţăraneascâ* 313
hore mici 288
horiste, horoliste 293
horo 18, 260, 289, 290, 291, 292, 293, 296, 301, 303, 315, 332, 88—89. kép
horovod 15, 16, 256, 257, 258, 260, 261,263, 268, 282, 291, 301, 303, 315, 338, 339
horovodec 293
horovodka 293
horovodnica 256
horvát 14, 17, 33, 45, 55, 56, 57, 67, 116, 254, 259, 282, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 300, 301, 302, 303, 315, 320, 335, 336, 346, 21., 91—92. kép
hota 1. kép
húsvét 67, 82, 256, 260, 291, 292, 342, 344, 351
húsvéti kóló 295, 358
huszártánc 21. kép

Imbolygó 157, 165
indián 11, 3. kép
învîrtita 242, 268, 279, 280, 288, 296, 338, 84—85. kép
izvir voda 370

Jaj-nóta 86, 197, 207, 208
jártatós 278
játszó 84, 149, 330, 27. kép
játszóhely 293
ja ne volim 370, 371
joc 289
jugoszláv 12, 24, 254, 300, 302, 304

Kačor, kačur, kačurovský tanec 268
kacsajáték, kacsástánc 166, 172, 173, 192
kacsázás 166, 172, 191, 192, 242
kalácsozó 167, 191, 192, 268
kalala, kalalázás 39, 40, 41, 43, 44, 45, 48, 55, 60, 61, 268, 335, 356
kanásztánc 20, 66, 83, 116, 216, 221, 237, 312
kapcsos 196, 216, 240, 366, 367, 60. kép
kapueresztés 191
kapuzó lánctánc 27, 35, 153, 166, 167, 168, 192, 257, 260, 268, 330
karagod 256
karajtánc 149, 165
karavod 256
karé, karéj, karéjba, karéjtánc 60, 82, 141, 148, 149, 160, 165, 166, 191, 259, 342, 344, 362, 364, 49—51. kép
karéjos, karéjozó, karéjozás 82, 149, 165, 166, 192, 259, 329, 356, 363, 364
karélás, karélozás 60, 82
karička 259, 263, 266, 275, 303, 336, 367, 368
karikába táncolni 141, 148, 149, 166, 191, 192
karikára hajtani 191
karikatánc 39, 45, 60, 85, 149, 166, 182, 191, 54. kép
karikás, karikástánc 19, 60, 82, 126, 149, 165, 342
karikázás 60, 166, 329, 342
karikázó 19, 39, 45, 54, 60, 61, 67, 72, 73, 74, 77, 79, 80, 81, 82, 84, 97, 100, 117, 126, 148, 149, 153, 157, 158, 159, 161, 165, 191, 192, 242, 259, 278, 282, 291, 293, 315, 336, 343, 346, 348, 356, 358, 359, 362, 363, 364, 28—32., 34—55., 46., 53. kép
karos 240
katolikusos lépő 84, 96, 97, 116, 330, 358
katonatánc 20. kép
keleruj 242
keleti palóc 134, 135, 166
kendőrakás 165
kendőstánc 266
kerecskézés, kerekecskézés 113, 117, 126, 259, 329, 336, 360
kerekes 259, 24. kép
kerektánc 19, 166, 196, 242, 259
keréktánc 19, 289
keresztező csárdás 126, 359
keresztező lépés 34, 35, 36, 37, 38, 56, 64, 102, 136, 137, 139, 143, 144, 158, 161, 162, 178, 179, 258, 269, 270, 301, 303, 406
kereszttánc 258, 289
kétlépéses csárdás 34, 36, 37, 38, 56, 60, 102, 105, 119, 128, 132, 136, 137, 138, 139, 143, 144, 161, 162, 163, 179, 194, 203, 204, 206, 270, 272, 302, 303, 317, 333, 334, 337, 342, 348, 409
kettős 240
kígyóvonal 10, 21, 25, 27, 166, 167, 173, 179, 257, 260, 268, 290, 292, 300, 314, 330
kisharang 178
kisugrós 116, 126, 359, 360
kiszejárás 148, 161, 165
kocsikala 39, 60, 67, 75, 76, 82, 358
kocsikarázás 60
kolesko, do kolesko 259, 265, 315, 368, 78—79. kép
koleso, do kolesa 259, 266, 267, 275, 368, 80—81. kép
kólé 39, 57
kolinda 279, 294
kolište 293
(do)kola 259, 264, 275, 336
kóló 17, 39, 45, 56, 58, 60, 82, 116, 255, 256, 259, 260, 268, 275, 289, 291, 292, 293, 295, 296, 297, 300, 301, 302, 303, 304, 315, 320, 332, 335, 336, 338, 339, 351, 352, 357, 370, 90—91., 94—95. kép
kolomejka, kolomyjka 216, 255, 265, 280, 296, 326, 334, 338, 339
kolovod 256, 293
kolovodnica 293
kolový tanec 259, 265, 266
(do)konesa 259
kontrakíséret 23, 226, 242
kontyoló 166, 191, 192, 196, 240, 260, 292, 56—57. kép
konyhatánc 242
kopogó 166, 178, 181, 182, 183, 221, 237, 243, 258, 410
kórustánc 9, 10, 24, 289, 293
koszorúfűzés 292
koszorúkötés 348
körbe tánc 56, 60, 141, 166, 191, 259, 336, 45., 48. kép
körbe táncolni 148, 166, 259, 362
körcsárdás 21, 27, 34, 35, 56, 58, 60, 81, 82, 117, 119, 120, 121, 126, 133, 148, 165, 166, 173, 178, 191, 192, 193, 196, 206, 237, 238, 239, 240, 241—252, 255, 263, 270, 279, 291, 331, 334, 335, 337, 338, 339, 356, 357, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 367, 74—75., 77. kép
körforma 9, 11, 20, 24, 25, 26, 30, 31
körmagyar 241
körmozgás 11, 12, 17, 30, 34, 36, 37, 38, 61, 64, 81, 85, 99, 101, 102, 115, 116, 121, 123, 128, 130, 132, 135, 143, 161, 178, 180, 194, 203, 212, 214, 215, 216, 224,

242, 243, 258, 269, 270, 288, 301, 302, 303, 315, 316, 332, 333, 336, 337, 339
körözés 149, 165
körtánc 11, 12, 13, 81, 82, 126, 148, 165, 175, 176, 177, 191, 192, 196, 240, 259, 278, 289, 331, 344, 362, 363, 364, 365, 366, 2., 44., 58. kép
körverbunk 21
középkor 12, 13, 14, 15, 16, 18, 195, 212, 290, 304, 310, 311, 312, 325, 326, 329, 338, 339
krah 289
križanje 357
krug 256
krutená 259, 275
(do) krutu 259
kruzsok 256
kuria, kurjázás 148, 155, 156, 165, 363
kvadrill 167, 268

Labirintus tánc 12, 15, 21, 173, 179, 268
laduvane 295
lakodalom, lakodalmi tánc 12, 21, 29, 33, 46, 56, 61, 82, 148, 161, 162, 166, 172, 174, 191, 196, 237, 240, 242, 255, 258, 260, 268, 275, 278, 279, 292, 329, 331, 337, 342, 345, 346, 348, 352, 1. 44., 75., 93. kép
lánckardtánc 21, 18 kép.
lánctánc 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 24, 25, 26, 193, 195, 241, 261, 272, 275, 279, 281, 289, 290, 291, 303, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 320, 325, 326, 327, 328, 329, 331, 332, 338, 339, 340, 3—6., 9—11.,14. kép
lapos magyaros 221
largul 281, 278
lassú csárdás 100, 101, 105, 212, 213, 224, 242, 263
lassú magyar 20, 27, 193, 196, 197, 206—236, 237, 240, 331, 334, 337, 338, 339, 366, 66—67. kép
lazarszko horo 291, 295, 300
leánybanda 84, 141, 142, 149, 166, 330
leányos tánc 196, 216, 240, 278, 337, 365, 366, 60. kép
leányvásár 292
legényes 25, 207, 211, 216, 222, 223, 224, 240, 279, 281, 282, 288, 312, 334, 366, 367, 65. kép
lenezés 60, 67
lengető 178, 237, 274, 411
lengyel 18, 24, 254, 255, 289
lepa Anka 370, 371
lépés 84, 329
lépő 61, 83, 84, 85, 86, 87, 91, 96, 99, 100, 101, 102, 116, 117, 126, 278, 332, 347, 358, 359
lešnoto 371
libatánc 173, 179
ličko kolo 298, 313, 371
lilázás 60, 74
lippentő 48, 130, 144, 178, 243, 274, 367, 411

Macedón 14, 289, 290, 292, 294, 295, 302, 303, 354, 355
maďarac 57, 335
Madarász Ignác verbunkosa 313
magyar kettős 133
magyar négyes 210, 240, 68—69. kép
magyaros 221
magyar (tánc) 196, 201, 202, 206—236, 237, 242, 269, 281, 291, 338, 366, 70—71. kép
majális 141
majmok tánca 11
májusfa 15, 255
mak 260
Mala Gospan 292
marosszéki forgatós 313
mars 20, 22. kép
mártogatós 411
masko oro 371
masquerade 314, 13. kép
matyó 166
mazurka 155
menyasszony 15, 67, 165, 260, 292
menyasszonybúcsúztatás 161
menyasszonyporkolás 161, 191, 331
menyasszonytánc 133, 161, 166, 192, 331
menyecsketánc 81, 82, 148, 165, 166, 174, 191, 192, 358, 56—57. kép
mennyei tánc 12, 13, 15, 18, 15. kép
méz, méz, méz játék 61
mimikus tánc 15, 16, 20, 24, 61, 257, 260, 268, 311, 312, 313, 316, 317, 320, 327, 338
mirişeşte 278
mlada snaša 370
mniškový tanec 274
momačko kolo 242, 268
morisque 311

Nagyorosz 256
nagyugrós 116, 126, 359, 360
na ilovoj 370
nakraj sela 370
na lessa 290
napirányú forgás 35, 36, 85, 101, 115, 116, 121, 123, 134, 135, 161, 178, 184, 204, 258, 269, 302, 316, 332, 334, 337, 338, 340
négyes 20, 24, 133, 166, 191, 192, 196, 207, 208, 210, 212, 216, 240, 242, 268, 289, 290, 366
négyes csárdás 166
négyes forgó 56, 133, 166, 191, 192, 242, 362
négyes magyar 237
négyeselő 166, 192, 242, 243
néma táncolás 177, 262, 272, 279, 281, 282, 288, 294, 302, 304, 339, 350, 369, 370
német 12, 13, 17, 24, 172, 289, 329, 340
népies műdal 81, 106, 116, 123, 155, 242, 335
nijemo kolo 370
norvég 14
novljansko kolo 371

Nyitott lánctánc 25, 26, 289, 291, 292, 293, 300, 315 331
nyugati palóc 61, 134, 135, 148, 159, 161, 162

Odzemok 312, 346
ógörög 10, 12
oj divojko 370
oj Ivane 370
oláh 279
oláhos 83
olasz 12, 13, 289, 312, 329
orăşanca 278, 280
oro 289 295
orosz 14, 15, 16, 255, 256, 257, 259, 268, 277, 282, 289, 291, 301, 303, 315, 336, 338, 339, 340
oszlop formájú tánc 25, 167, 257, 282, 290
oszmitsza 300
osztótánc 21, 242
osztrák 12, 13, 17, 18, 340
otvorena kola 289

Öreges belépő 84, 85, 96, 126
öreges csárdás 196, 197, 314
öreges friss 357
öreges rázós 357
összefogódzás 9, 10, 46, 61, 85, 85, 100, 115, 116, 129, 130, 143, 161, 177, 179, 203, 212, 213, 224, 237, 242, 243, 257, 269, 272, 281, 282, 288, 290, 300, 301, 303, 314, 315, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 339, 28. kép
ötös 221, 237
öves tánc 289

Paidusko 290, 302
palóc 46, 61, 83, 101, 133, 141, 148, 159, 243
pantomimikus tánc 13, 257
párcserélő tánc 192
párosító 345
párostánc 9, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 24, 25, 26, 61, 86, 101, 119, 152, 162, 166, 178, 195, 207, 212, 213, 215, 221, 237, 241, 242, 255, 260, 261, 264, 268, 270, 271, 272, 278, 279, 281, 282, 288, 289, 290, 310, 311, 312, 314, 315, 316, 317, 329, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 340
párta 260
párválasztó játék v. tánc 18, 35, 46, 60, 61, 67, 70, 71, 72, 78, 126, 148, 149, 152, 162, 165, 166, 167, 173, 178, 179, 185, 191, 192, 257, 258, 260, 266, 268, 316, 333, 335, 336, 338, 340, 342, 344, 347, 33. kép
pasem konja 370
pasko kolo 298, 299
pavane 311, 320
pavane d'Espagne 311
pavička 264
penderedő 166, 191
pentapódia 264, 266, 324
pentatonia 34, 67, 77, 81
peperic 60
pes versus 212
pied en lair 319
pihenős 105, 126, 359, 360
pilike, pilikézés, piligézés 60, 148, 155, 156, 158, 165, 363
plazavac 371
pogány 13, 15
polifonia 294, 333, 335, 337, 339
polimorfia 207, 290, 312
polka 263
pontozó 207, 209, 240, 366, 367, 61. kép
pontozott ritmus 30, 55, 81, 96, 100, 101, 106, 123, 134, 197, 237, 242, 265, 266, 267, 332, 333, 334, 336, 338, 339
(a) porcului 278
porka 213
poskočica 371
povurnato 290
pravo horo 290, 300, 371
proporció 18, 30, 45, 56, 59, 71, 78, 79, 81, 96, 116, 149, 169, 197, 203, 205, 206, 225, 266, 267, 288, 296, 317, 324, 325, 326, 332, 333, 334, 335, 339
protestáns prédikátorok 13, 18, 329
proulacsek 256
purtată 278, 279, 280, 281, 282, 288, 338, 368, 369, 370
purtată de dragut 278
purtată de fete 278, 83. kép
purtată purceilor 369, 370
pünkösdölő 26. kép

Racozás 166, 191, 242
racsenica 268, 290, 312
récetánc 166, 172, 173, 192
reformátusos lépő 102, 117, 330, 359
reformkor 241
refrén 13, 256, 257
reigen 13, 289
reneszánsz 13, 16, 310, 311, 315, 325, 326, 339
reza, rezálás 39, 40, 41, 46, 47, 48, 51, 55, 60, 62, 120, 312, 332, 356
rida 115
ripresa 13
ritka magyar 207, 211, 212, 240, 366
ritka tempo 216, 366
rituális tánc 11, 15, 17, 21, 24, 255, 260, 290, 291, 292, 301, 330, 331, 336, 338
római 10, 13
román 14, 17, 24, 86, 143, 193, 221, 242, 253, 254, 255, 262, 268, 269, 272, 275—288, 289, 290, 293, 294, 296, 301, 303, 312, 313, 314, 315, 325, 329, 337, 338, 339, 350, 351, 21. kép
rostaöntés 292, 92. kép
rözgő 47, 55, 62, 83, 84, 98, 100, 117, 120, 126, 312, 336, 356, 359, 360
ruszin 14, 255, 340

Sallai verbunk 313
šantavi mađarac 57, 313, 335

sareno oro 292
sasszé 100, 216, 258
sendergő 166, 191
senderülés 165
sergés 141, 144, 149, 162, 165, 52. kép
séta 34, 35, 36, 37, 38, 48, 59, 61, 105, 136, 137, 138, 139, 143, 156, 161, 162, 178, 194, 216, 240, 258, 263, 264, 269, 270, 271, 282, 293, 301, 303, 320, 337, 339, 340, 404
sifitelés 221, 240, 259, 366, 367, 64. kép
síki nóta 83, 84, 344
silladri 221, 240
sîrba 281, 87. kép
sîrba oltenească 313
širi kolo 370
skoči kolo 293, 335
sokac kóló 57, 58, 357
sor forma 10, 67, 257, 258, 260, 289, 300, 316
söndörgés 149
söndörgetős 165
sövénytánc 18, 167, 257, 316
spanyol 312
spirál forma 10, 257
sremski mađarac 313
starodávna 314
starosvetsky 314
strigături 275
sujárirom 359
sürdüngés 166, 192
sürgés 165, 191, 192, 53. kép
sűrű magyar 20, 27, 193, 206—236, 237, 240, 265, 279, 288, 331, 334, 338, 367
svéd 12, 14

Szakácsnék tánca 344
szapora 237
szászka 242
szásztánc 197, 242
szédülés 149, 165
szegélyezés 60
szegényes 240
székely 196, 9. kép
Szent Bazil 292
Szent Enyus 292
Szent György 255, 291, 293, 301
Szent Iván 15, 81, 292
Szent János 255
Szent Konstantin 292
Szent Lázár 291
Szent Miklós 292
Szent Petka 292
szerb 14, 17, 259, 289, 291, 292, 293, 294, 295, 301, 302, 303, 315, 320, 335, 21. kép
szerb-horvát 253, 255, 335
szerpentin forma 21, 24
szinalázás 60, 148, 149, 161, 165, 344, 362, 363
szláv 255, 259, 315, 316, 320, 329
szlovák 14, 17, 86, 133, 143, 172, 174, 253, 254, 255, 256, 259—274, 275, 278, 279, 281, 282, 288, 289, 291, 292, 294, 295, 296, 303, 312, 314, 315, 329, 332, 333, 335, 336, 337, 339, 346, 349, 350
szlovén 16
szokák 342
szólótánc 9, 15, 20, 24, 289, 290, 311, 312, 338
szökős 237, 240, 367
szöktetős 240, 72—73. kép
szőlőőrzés 43, 44, 45

Tánc — archívumok 254
— eszközök 21, 257, 291, 301
— forma 11, 23, 24, 119, 257
— hely 10, 11, 17, 29, 67, 141, 142, 149, 166, 260, 291, 292, 293, 301, 303, 330
— írás 254
— játék 21
— kezdés 17, 29, 149, 161, 269, 279, 293, 314, 330, 331, 334, 337, 338
— kutatás 253, 254
— mester 241, 311
— név 39, 60, 61, 83, 259, 260, 278, 312, 313, 329, 331, 335, 336, 337
— rend 23, 207, 213, 237, 241, 314, 317, 325, 326, 331, 334, 339
— szerkezet 30, 48, 59, 61, 81, 83, 101, 116, 117, 122, 127, 135, 136, 137, 138, 139, 162, 179, 180, 181, 182, 194, 204, 205, 206, 224, 225, 263, 269, 326, 327, 331, 332, 333, 334, 336, 337, 339
— szünet 29, 141, 161, 166, 196, 213, 237, 260, 279, 329, 331, 333, 334, 337, 338
— tempo 81, 96, 100, 101, 105, 116, 142, 159, 179, 183, 207, 216, 224, 242, 258, 263, 295, 324, 339
— terminológia 28, 39, 47, 60, 61, 83, 259, 260, 278, 289, 312, 313, 329, 335, 336, 337
— tilalom 13, 67, 70, 330
— típus 20, 24, 25, 290
— vezető 11, 21, 256, 262, 293, 315, 327
tancsarica 293
tanki 256
tanok 256
taraban 370
társasjáték 172, 179, 258, 316
templomi, templomkerti tánc 15, 18, 67
természeti népek táncai 9, 21, 262
teškoto 371
tetrapodia 30, 71, 78, 169, 204, 237, 264, 265, 296, 324, 325, 332, 339
tourdion 311
török 14, 18, 294, 329, 340
tresken 13
trichory de Bretagne 320, 324, 325
tripódia 17, 30, 34, 45, 55, 59, 71, 77, 78, 79, 81, 85, 100, 106, 134, 141, 156, 169, 204, 205, 206, 264, 265, 266, 267, 296, 303, 304, 324 ,325, 332, 333, 335, 338, 339, 346, 348
tronjaka 297, 370
tropçoe 278, 281
tropota femeilor 278
tropotyálás 221

tusnóta 344
tustoló 20
tüskömtánc 61, 87, 95, 106, 107, 115
tüskömugrás 83, 126

Ugrálós 342
ugrató 149, 165
ugró 83, 105, 347, 359
ugrós 20, 21, 25, 81, 84, 85, 114, 116, 117, 149, 155, 156, 165, 265, 312, 345, 346, 363, 23. kép
új stílus 35, 55, 67, 81, 83, 100, 101, 106, 116, 123, 127, 130, 132, 134, 135, 141, 155, 159, 162, 169, 174, 184, 193, 197, 242, 266, 267, 332, 333, 335, 336, 337, 338, 339, 340
ukrán 14, 253, 254, 255, 256, 259, 289, 336, 340
ulics 148

Vágáns ritmus 326
valcer 263
valliso 289
vallja 289
válltánc 173, 178, 181, 183, 191, 192, 269
vásár 256, 292
Velika Gospan 292
verbunk 20, 21, 24, 25, 224, 240, 263, 274, 342, 345, 346, 366, 23. kép
versus 13
virágvasárnap 161, 291
vízkultusz 293, 335
vlah 261
volta 13, 311, 316
vuzmeno kolo 82, 295, 297, 298, 371

Zárt lánctánc 10, 11, 25, 289, 291, 292, 293, 300, 303, 315
zatvorena kola 289
zäuner 18
žita 295, 357
žobrácky tanec 275
zöldágjárás, zöldágvágás 72, 166, 167, 168, 191
zsenszko oro 299, 371

HELYNÉVMUTATÓ

[A: Ausztria, B: Bulgária, Cs: Csehszlovákia, F: Franciaország, J: Jugoszlávia, R: Románia, Sz: Szovjetunió]

Abaúj m. 133, 134, 135, 166, 174, 175, 178, 179, 191, 192, 364, 384, 386, 35—37. kép
Ádámos-Adămuş (R) 282
Adria 294, 296, 303
Áj—Háj (CS) 138, 191
Ajak 139, 166, 174, 175, 176, 177, 191, 262, 363, 364, 58. kép
Ajnácskő—Hajnáčka (CS) 137, 165, 386
Alap 38, 61, 69, 81, 344, 346, 358, 385
Albánia 17
Alföld 133, 166, 237, 240, 242, 329, 334, 335, 340
Almamellék 72
Almágy—Gemerski Jablonec (CS) 137, 165, 386
Alpok 294, 296
Alsó-Fehér m.—jud. Alba (R) 196, 197, 199, 200, 201, 203, 204, 207, 209, 216, 224, 225, 237, 240, 242, 279, 333, 334, 337, 338, 365, 366, 367, 386, 60—61., 82—85. kép
Alsónyék 84, 85, 86, 87, 95, 105, 116, 117, 344, 347
Amsterdam 314
Andocs 38, 63, 64, 79, 80, 81
Andornaktálya 138, 191
Andrásfalva—Măúueţi (R) 194, 196, 197, 198, 206, 240, 365, 366
Anglia 14, 16
Archangelszk 256
Aszód 136, 148
Attala 38, 65, 66, 81, 342, 343, 358, 384
Ausztria 14, 17, 10. kép
Avas—Oaş (R) 278, 312

Babino Gora (J) 370
Babócsa 38, 81
Bácsbokod 344
Bácska 20, 60, 79, 155, 242, 268, 335
Bácskertes—Kupusina (J) 37, 126
Bács-Kiskun m. 33, 97, 107, 108, 113, 126, 130—133, 344, 347, 348, 358, 359, 360, 361, 362, 384, 385, 386, 22., 38—43. kép
Bag 136, 141, 142, 148, 362, 384, 385, 45., 47. kép
Baia (R) 282
Bajerov (CS) 267
Bajna 136, 165
Bákó m.—jud. Bačau (R) 221
Bakóca 345
Balaton 33, 137, 191
Balatonöszöd 38, 64, 81
Balkán 14, 16, 17, 18, 86, 260, 262, 290, 291, 294, 296, 301, 304, 310, 315, 316, 329, 335, 336, 338
Bánffyhunyad—Huedin (R) 222
Bánk 136, 165
Baracs 38, 81
Baranya m. 20, 33, 44, 60, 72, 73, 81, 82, 98, 102, 113, 114, 116, 126, 240, 292, 327, 340, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 356, 358, 359, 360, 361, 365, 366, 384, 385, 386, 23., 34—35. kép
Barka (CS) 191
Barslédec—Ladice (CS) 136, 160, 165
Bars m. (CS) 133, 160, 165, 348
Bart—Bruty (CS) 136, 165
Báta 36, 37, 55, 82, 84, 85, 96, 97, 99, 100, 102, 107, 108, 114, 116, 117, 126, 330, 348, 358, 359, 361, 384, 385
Bátmonostor 107, 347, 348
Battyán—Bot'any (CS) 191
Bazna (R) 282
Becsehely 346
Bedegkér 344
Békés m. 344
Bény—Biňa (CS) 136, 165, 371
Beravci (J) 297, 370, 371
Bereg m. 166, 167, 168, 192
Berzence 37, 81, 342
Berzéte-Brzotin (CS) 386
Beszterce-Naszód m.—jud. Bistriţa (R) 278
Bezdán—Bezdan (J) 155
Bihar m. 192, 193, 194, 240, 273, 345, 384
Bilogora (J) 290, 298, 370, 371
Birján 37, 81, 100, 126, 358, 359, 384
Blajel (R) 281
Bobohalma (R) 282
Bodony 137, 165, 51. kép
Bodrogköz 166
Bogártelke—Băgara (R) 211, 224
Bogyiszló 37, 126, 359, 384
Boian (R) 282
Boldog 137, 148
Bolhó 38, 65, 81
Bonchida—Bonţida (R) 194, 207, 210, 212, 222, 224, 225, 240, 366, 367, 368, 66—67. kép
Borsod m. 133, 134, 165, 166, 167, 168, 173, 185, 191, 192, 241, 356, 363, 364, 384, 385, 386

Bort (R) 282
Borzova—Silická Brezová (CS) 138, 191, 364, 385
Bosznia 294, 300, 301
Bőcs 138, 191, 356, 363, 385
Bököny 270
Bratislava 254
Brianszk (SZ) 256
Brezno (CS) 260
Brutovce (CS) 260
Brutojice (J) 8. kép
Buda 18, 345
Budapest 196
Budinarci (J) 299, 371
Bugac 133
Buják 136, 165, 363, 384
Bukarest 254
Bulgária 17, 254, 299, 300, 371, 88—89. kép
Bukovina (R) 27, 55, 193, 194, 197, 198, 203, 204, 237, 240, 333, 334, 337, 338, 365, 366
Búza—Buza (R) 194, 207, 240, 366, 385
Buzsák 38, 72, 81, 342
Bükkaranyos 191
Bükkszentmárton 137, 191
Bükkszék 137, 160, 191

Căpilna de Jos (R) 281, 282, 288, 368, 369, 370, 82. kép
Carașul Românesc (R) 282
Cetatea de Baltă (R) 282
Chezlăr (R) 282
Čierny Balog (CS) 270, 271, 274
Cigánd 139, 191, 386
Ciglena (J) 370
Cinkota 137, 143, 148
Ciprus 15
Colima 2. kép
Copșa Mare (R) 281
Cornești (R) 282
Crăciunel (R) 281, 282
Crăiești (R) 282

Csallóköz 21
Csányoszró 344
Csehszlovákia 14, 17, 22, 165, 191, 254, 255, 262—274, 363, 385, 386, 19., 78—81. kép
Cserépfalu 138, 191, 364, 385
Cserépváralja 138, 185, 191
Csík m.—jud. Ciuc (R) 240, 24. kép
Csíkszentdomokos—Sîndominic (R) 194, 240
Csitár 136, 165, 363
Csongrád m. 72, 343, 386

Dalmácia 298, 299, 371, 8., 90. kép
Dályi hegy—Dalj Planina (J) 37, 126, 385
Dánia 17
Dány 148
Darnó 139, 191, 364
Dávod 37, 97, 108, 113, 117, 120, 126, 359, 360, 361, 385

Decs 37, 84, 85, 86, 94, 101, 105, 108, 112, 116, 117, 126, 344, 347, 358, 359, 360, 361, 367, 384
Dejtár 136, 165
Dél-Dunántúl 27, 33, 35, 44, 45, 48, 56, 61, 66, 148, 149, 265, 272, 293, 329, 330, 332, 345, 348
Dél-Erdély 242, 280
Délkelet-Európa 11, 12, 311, 312, 313, 316, 317, 320, 326, 340
Dél-Szlovákia 337
Deménd—Demandice (CS) 136, 165
Détér—Gem. Dechtáre (CS) 137, 165, 386
Detva (CS) 263, 268, 270, 273
Dezsanovác (J) 72
Dinári Alpok 292, 293, 294, 296, 300, 302, 303, 304, 332, 336
Diósad—Dioșod (R) 194, 202, 204, 206, 240, 365, 366
Diószén—Geoseni (R) 221
Dîrloș (R) 282
Dobfenék—Dubno (CS) 137, 165, 386
Dobrá Niva (CS) 268, 269, 270, 273
Dobrudzsa 303
Dolny Kubin (CS) 273
Domaháza 137, 165, 179, 356, 363, 385
Don-vidék 256
Doroszló—Doroslovo (J) 37, 126
Drágszél 38, 133, 361, 362, 384, 22., 42—43. kép
Dráva mente 55, 290, 291, 292, 295, 297, 370, 371
Drina 303
Duna 27, 120, 121, 133, 302, 303, 332, 336
Dunafalva 37, 47, 98, 100, 101, 102, 116, 117, 126, 347, 356, 359, 360, 385, 386, 34—35. kép
Duna mente 27, 33, 35, 47, 55, 56, 60, 81—85, 100, 102, 116, 117, 119, 120, 122, 123, 124, 126, 243, 301, 329, 331, 332
Dunántúl 120, 133, 155, 193, 242, 329, 330
Dunapentele 344
Dunaszekcső 37, 47, 55, 82, 98, 100, 101, 113, 116, 347, 356, 359, 385, 386
Dunaszentbenedek 38, 133, 361, 362, 385

Ecser 137, 148
Egerbocs 138, 191
Egerszólát 138, 191
Egyesült Államok 241
Egyiptom 4. kép
Encsencs 139, 191
Enying 344
Erdély 17, 19, 20, 27, 55, 83, 86, 96, 192, 193, 195, 196, 203, 204, 206, 237, 280, 296, 314, 329, 331, 334, 340, 64—73. kép
Érsekcsanád 37, 126, 347
Értény 38, 66, 81, 344, 358, 385
Észak-Afrika 14, 340
Észak-Amerika 11, 14
Észak-Dunántúl 27, 334, 335, 340
Északkelet-Alföld 134, 135, 184
Északkelet-Felvidék 259, 260, 331

Észak-Szlovákia 268, 269, 270
Eszék—Osijek (J) 39, 48
Esztergom m. 133, 134, 135, 153, 165, 363
Etiópia 10, 1. kép
Európa 15, 257, 310, 311, 329, 338, 340

Făget (R) 282
Făr-Öer szigetek 10, 13, 14, 16, 17, 18, 304, 329
Feisa (R) 280, 281, 282, 288, 368, 369
Fejér m. 33, 60, 61, 69, 72, 81, 82, 342, 344, 345, 346, 358, 385
Felföld 27, 60, 159, 163, 242, 340
Felső-Garam mente 262, 81. kép
Felsőireg 38, 81, 99, 344
Felsőkelecsény 173
Felső-Maros-vidék 314
Felsőtárkány 138, 162, 191, 363, 384, 53—54., 76. kép
Felső-Tisza-vidék 55, 61, 197, 242, 243, 263, 270, 347
Felvidék 19, 193
Fereşti (R) 87. kép
Fickó—Fiţcău (R) 194, 240
Fintice (CS) 260, 265, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 368
Firenze 13
Fogaras—Făgăraş (R) 279
Földközi-tenger 14
Franciaország 14, 17, 310, 313, 314, 12. kép
Fričovce (CS) 270, 272, 273
Fülöpszállás 38, 133
Füzér 138, 179, 182, 191
Füzérkajata 138, 191, 268, 364
Füzesabony 138, 191, 364, 385

Gagybátor 138, 191
Galgaguta 136, 148
Galgahévíz 136, 148, 362, 384
Galgamácsa 136, 143, 148
Galga-vidék 134, 141, 143, 144, 196
Garam mente 263
Géderlak 38, 133, 361, 362, 384, 385
Gelénes 168
Geszteréd 270
Gesztete—Hostice (CS) 137, 165, 386
Ghymes—Jelenec (CS) 344
Giacaş (R) 281
Gnjilane (J) 291
Gombos—Bogojevo (J) 37, 87, 95, 106, 107, 115, 126, 348
Gölle 343
Gölle-Inámpuszta 38, 63, 81
Gömör m. 133, 134, 135, 165, 166, 167, 191, 192, 263, 349, 364, 385, 386, 78. kép
Gömör-Kishont m. 165
Görgény-völgy—Valea Ghiurghului (R) 314
Görögország 17
Gračac (J) 371

Gyimesközéplok—Lunca de Jos (R) 24. kép
Győr m. 345
Györgyfalva—Gheorgheni (R) 196
Györke—D'urkov (CS) 138, 174, 191

Habjanovci (J) 357, 370
Hadikfalva—Dornești (R) 240
Hajdú m. 133, 191, 192
Hajdúhadház 139, 191
Haraszti—Hrastin (J) 37, 39, 42, 45, 50, 54, 55, 60, 72, 356, 357
Harc 37, 64, 65, 81
Hegyköz 135, 166, 173, 174, 177, 178, 179
Hel'pa (CS) 263, 270, 271, 272, 273, 274
Hercegovac (J) 298, 370, 371
Hercegszántó 37, 117, 126, 347, 348, 359
Heresznye 38, 64, 65, 81
Hertelendyfalva—Vojlovica (CS) 347
Heves m. 133, 134, 148, 160, 165, 166, 191, 192, 363, 364, 384, 385, 50—54., 76. kép
Hévízgyörk 136, 148, 46. kép
Hidas 240, 365, 366
Hidegkút—Studená (CS) 137, 165, 386
Hleven (B) 293
Hobol 346
Hoghilag (R) 281
Hollókő 136, 165
Homokmégy 38, 133, 361, 362, 384
Homokmégy-Halomszállás 38, 133
Homoródalmás—Merești (R) 194, 240
Hont m. 133, 134, 135, 153, 161, 165, 386
Horgos—Horgoš (J) 72,343, 345
Hosszúhetény 37, 61, 82, 386
Hrochot (CS) 266
Hronske Klačany (CS) 265
Hugyag 136, 165

Igal 342
Inaktelke—Inuc (R) 194, 224, 240, 384, 385
India 14
Ipolyszakállos—Ipel'sky Sokolec (CS) 136, 165, 386
Ipolyszalka—Salka (CS) 136, 165
Isaszeg 137, 148, 362, 385
Istenmezeje 137, 165
Istensegíts—Ţibeni (R) 240
Isztibanja (J) 371
Izland 13
Izsa—Iža (CS) 136, 165

Jakubany (CS) 263, 264, 268, 269, 270
Jánok—Jániký (CS) 138, 191
Jaroszlav (SZ) 256
Jegenye—Leghea (R) 194, 240
Jeszte—Jestice (CS) 137, 165, 386
Jobbágytelke—Sîmbriaş (R) 194, 237, 240
Jordánia 17
Jugoszlávia 17, 60, 72, 82, 87, 106, 107, 115, 126, 254, 293, 294, 295, 296, 302, 343, 347, 348, 371, 385, 8., 75., 90—91., 94—95. kép

Kacelovo (B) 89. kép
Kadarkút 342
Kakasd 240, 365
Kákics 342

Kálló 136, 148
Kálmáncsa 342
Kalocsa 38, 133, 386, 39—40. kép
Kalocsa-vidék 20, 33, 35, 36, 56, 82, 83, 116, 126, 130, 132, 133, 144, 243, 331, 332
Kalotaszeg (R) 194, 196, 197, 207, 216, 224, 225, 237, 334, 338, 64—65. kép
Kálóz 72
Kapospula 38, 66, 82, 358, 384
Kaposszentjakab 343
Kaposvár 342
Karácodfa 342, 344
Karád 38, 39, 61, 67, 75, 76, 82, 342, 344, 358, 384
Kárpát-medence 124, 193, 242, 255, 278, 312, 329, 332, 334, 336, 337, 338
Kartal 136, 148
Kassa—Košice (CS) 174, 178, 274
Kaukázus 14
Kazár 137, 161, 165, 363, 384
Kecső—Kečovo (CS) 191
Kék 139, 191, 363, 385
Kékesd 37, 64, 65, 82
Kékkút 72
Kelet-Bulgária 291
Kelet-Európa 14, 17, 254, 290, 296, 314, 320, 329
Kelet-Szlovákia 177, 260, 261, 267, 269, 270, 337
Kéménd—Kamenin (CS) 136, 161, 165, 363, 385
Kerecsend 138, 191
Kereki 342
Keszü 344
Kibéd—Chibed (R) 194, 237, 240
Királytelek 171
Kisalföld 27, 133, 134, 135, 148, 329, 346
Kisázsia 14, 304
Kisbárapáti 346
Kisdobolya 344
Kiskálló 139, 191, 364, 384
Kiskovácsvágása—Kovačová (CS) 191
Kisküküllő m. (R) 240
Kisnémedi 136, 148
Kisszekeres 139, 191
Kisterenye 137, 165
Klézse—Cleja (R) 221
Kocsani (J) 299, 371
Kohány-puszta 345
Kokinac (J) 371
Kolon—Kleňany (CS) 136, 165
Kolozs m.—jud. Cluj (R) 202, 208, 211, 212, 222, 223, 240, 366, 367, 384, 385, 386, 64—69. kép
Kolozsvár—Cluj (R) 174, 196, 334
Kolubara (J) 292
Komárom m. 133, 134, 135, 153, 156, 157, 158, 165, 344, 346, 363, 385, 386
Komlóska 139, 179, 191
Kopács (J) 37, 82
Kórógy—Korog (J) 37, 39, 45, 46, 48, 52, 53, 60, 356, 385
Koszovo (J) 291
Kótaj 139, 191
Kozármisléný 37, 82, 344
Kozicsino (J) 300
Kőrös—Kružná (CS) 138, 191, 364, 386
Körösfő—Izvorul Crişului (R) 194, 240, 386
Köröstárkány—Tărcaia (R) 194, 237, 240, 384
Közép-Erdély 280, 331
Közép-Európa 14, 338
Középkelet-Európa 255, 289, 290, 291
Közép-Szlovákia 261, 262, 269, 270, 335, 337
Kréta 12
Kurszk (SZ) 256
Kutas 342
Küküllő-vidék (R) 27, 275, 278, 279, 281, 288, 337, 338

Ladmóc—Ladmovce (CS) 191
Lakócsa 38, 67, 82, 292, 295, 297, 357, 358, 371, 384, 92—93. kép
Langres (F) 310
Laskó (J) 385
Laslăul Mare (R) 282
Lazarevac (J) 292
Legénd 136, 148, 48. kép
Lengyelország 254
Letkés 136, 165
Levice (CS) 265
Libanon 17
Lika (J) 292, 293, 297, 370, 371
Liptó m. (CS) 262, 263, 79. kép
Liptovsky Mikuláš (CS) 260, 267, 273, 367, 368
Liptovsky Sliače (CS) 79. kép
Litvánia 256
Lőrincréve—Leorinț (R) 194, 196, 201, 206, 209, 240, 366
Lubietová (CS) 19. kép
Lübeck 16. kép
Luzsok 343

Macedónia 294, 296, 299, 371
Maconka 137, 165, 52. kép
Majos 240
Maglód 137, 148, 386
Magyarbőd—Bidovce (CS) 138, 177, 179, 181, 182, 191, 262, 269, 364, 385
Magyarbükkös—Bichiş (R) 194, 240
Magyaregregy 37, 64, 82, 386, 23. kép
Magyarlapád—Lopadea Nouă (R) 194, 196, 199, 200, 203, 205, 206, 224, 227—236, 240, 365, 366, 367, 386, 60—61. kép
Magyarózd—Ozd (R) 194, 206, 224, 240, 366, 386
Magyarpalatka—Palatca (R) 194, 207, 208, 212, 240, 242, 68—69. kép
Magyarpéterfalva—Petrisat (R) 240
Magyarszovát—Suatu (R) 202, 208, 242
Magyarvista—Vişlea (R) 223, 65. kép
Malčice (CS) 264
Mándok 139, 191, 364, 367, 384
Mánfa 72, 344, 345

Máramaros m.—jud. Maramureş (R) 275, 278, 337
Marcellháza—Marcelová (CS) 136, 165, 386
Maros—Küküllővidék (R) 27, 193, 194, 196, 197, 288, 337, 338
Marosszék (R) 237
Maros-Torda m. (R) 240, 367, 385, 386, 72—73. kép
Martos—Martovce (CS) 136, 148, 153, 155, 156, 157, 158, 161, 162, 165, 268, 363, 385
Mátraballa 137, 165
Mátyusföld (CS) 148, 149, 161, 162
Mecklenburg 15
Mediterráneum 14, 304
Medves-alja (CS) 134, 135, 161, 162
Méra—Mera (R) 194, 223, 224, 240, 366, 385, 65. kép
Mezőkeszü—Chesău (R) 194, 207, 212, 240, 366, 385
Mezőség (R) 20, 193, 194, 196, 197, 207, 224, 242, 334, 338, 339
Mexikó 2—3. kép
Michalovce (CS) 264, 266, 273, 367, 368
Mikófalva 138, 191
Mikóháza 138, 191
Miskolc 138, 191
Miszla 344
Mogyoród 137, 148
Mohács 96, 100, 116, 117, 344
Mohora 136, 165
Moldva (R) 221, 87. kép
Molve (J) 297, 370, 371
Monok 138, 191
Morava (J) 294, 300, 302
Muntenia (R) 303
Mureş (R) 368, 369
Muzsna—Mujna (R) 9. kép
Myslava (CS) 349

Nádasdladány 72, 344
Nádudvar 139, 192
Nagy-Alföld 27
Nagybalog—Velky Blh (CS) 167
Nagybaracska 37, 117, 120, 126, 359, 361, 384
Nagybátony 137, 165
Nagyberki 38, 61, 63, 72, 74, 82, 342, 345
Nagybutyka-Császárszállás 139, 191
Nagycserkesz-Bundásbokor 139, 191, 386, 77. kép
Nagyhind—Hindice (CS) 136, 157, 158, 165, 348
Nagyhuta 139, 179, 180, 192
Nagymegyer—Čalovo (CS) 346
Nagyréde 137, 165
Nagyszegegyháza 139, 192
Nagyváty 345
Nagyvisnyó 138, 192
Németország 14, 16, 17, 11., 16. kép
Nevinac (J) 370
Nizsnij Novgorod 256
Nógrád m. 133, 134, 135, 141, 148, 159, 165, 345, 363, 384, 385, 386, 48—49. kép
Normandia 17
Novaj 138, 177, 192
Nürnberg 17. kép

Nyárádmagyarós—Măgheran (R) 194, 237, 240, 367, 386, 72—73. kép
Nyárád-mente (R) 237
Nyárádselye-Şilea Nirejului (R) 194, 237, 240, 367, 385
Nyírábrány 139, 173, 192
Nyíri 138, 179, 181, 192, 269, 386, 35—37. kép
Nyírparasznya 139, 192
Nyírség, 134, 166, 167, 172, 242
Nyírtelek-Dózsaszőlő 139, 192, 367, 385
Nyírtelek-Gyulatanya 139, 192, 385
Nyírtura 139, 168, 192
Nyírvasvári 139, 192
Nyitra m. (CS) 133, 134, 135, 149, 157, 158, 165, 344, 362, 363
Nyugat-Európa 14, 16, 241, 310, 338
Nyugat-Szlovákia 261, 262

Ócsárd 37, 82
Olaszország 14, 15. kép
Orci 342, 343
Orlov (SZ) 256
Ostoros 138, 192, 50. kép
Őzd 385
Ozora 38, 61, 65, 82, 344, 358, 384, 33. kép

Őcsény 37, 84, 85, 91, 113, 117, 126, 347, 358, 386, 36—37., 74. kép
Öregcsertő 38, 131, 132, 133, 361, 362, 385, 386, 41. kép
Őrtilos-Almamellék 342
Ősi 344

Pag (J) 298, 299
Pákozd 344
Palesztina 17
Paloş (R) 281
Panyola 139, 192
Parchovany (CS) 263, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 368, 386
Paszab 139, 192
Păucea (R) 282
Pázmánd 82
Pehcsevo (J) 371
Perkáta 346
Perőcsény 161
Pest környék 134, 141, 144, 148, 196, 331, 335
Pest m. 133, 141, 142, 143, 362, 384, 385, 386, 25., 44—47. kép
Péterfala—Petrovce (CS) 137, 165, 349, 386
Peţelca (R) 84—85. kép
Piskorevac (J) 370
Plaška (J) 298, 370
Pliešovce (CS) 263, 272, 273
Pohorelá (CS) 266, 269, 272, 273, 368
Polhora (CS) 268, 273
Polomka (CS) 263, 270, 272, 273, 274, 368
Pomeránia (N) 16

Poprad (CS) 264, 273
Pozdišovce (CS) 263, 270, 271, 272, 273, 274, 367, 368
Pozsega m. (J) 60, 72, 356, 357
Prešov (CS) 260, 264, 265, 267, 273, 368
Pusztafalu 138, 175, 179, 192, 268, 364, 384, 386
Püspökbogád 37, 73, 82
Püspökhatvan 136, 143, 148
Püspökszenterzsébet 37, 63, 82, 344, 345

Rábaköz 241
Rábapatona 345
Recsk 138, 192
Rejdová (CS) 261, 263, 268, 269—272, 273, 274
Repaš (J) 297, 371
Rétfalu—Retfala (J) 37, 39, 60, 356, 357, 385
Rétközberencs 139, 192, 364, 384
Ričice (J) 370
Rila (B) 12, 13
Rimóc 136, 159, 165, 363, 385, 49. kép
Románia 17, 22, 221, 240, 254, 294, 320, 384, 386, 24., 60—73., 82—87. kép
Runkelstein bei Bozen (A) 18, 10. kép
Rupea (R) 279

Sajókaza 138, 192
Samokov (B) 88. kép
Sári 137, 148, 362, 385, 25., 44. kép
Šarišské Dravce (CS) 264
Sárköz 33, 34, 35, 55, 60, 61, 77, 81, 82, 126, 128, 177, 178, 243, 262, 265, 272, 296, 332, 335, 336, 347, 348, 27. kép
Sáros m.—Şariş (CS) 263
Sárpilis 37, 82, 84, 85, 88, 91, 96, 100, 109, 114, 117, 126, 346, 348, 358, 359, 361, 384
Sásd 344
Sepse (J) 37, 82
Seregélyes 82, 344, 345
Şeulia (R) 279, 281
Šibenik (J) 90. kép
Sibiel (R) 86. kép.
Šielnice (CS) 268, 273
Simonfa 38, 68, 69, 74, 82, 342
Sióagárd 37, 65, 82, 102, 117, 126, 359, 384, 386, 28—32. kép
Sireki Brijeg (J) 301
Sirok 138, 192
Skandinávia 12
Slavonski Brod (J) 91. kép
Solt-vidék 20, 141, 144
Somodor 38, 61, 80, 82, 342
Somogy m. 33, 34, 39, 44, 60, 61, 67, 68, 69, 72, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 82, 83, 260, 293, 297, 342, 343, 344, 345, 346, 357, 358, 371, 384, 385, 92—93. kép
Somogyaszaló-Pödöri puszta 342
Somogysárd 80
Somogyvár 342
Somogyzsitfa 72
Somoska—Cleja (R) 221
Soponya 342, 344
Sövényháza 386
Spanyolország 14, 15, 16, 7. kép
Spišská Nová Ves (CS) 260
Stari Mikanovci (J) 370
Stip (J) 371
Strážske (CS) 263, 264, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274
Štrba (CS) 269, 270, 272, 273, 274, 368
Šumiac (CS) 263, 268, 269, 270, 272, 273, 274, 368, 81. kép
Svájc 14, 18. kép
Svédország 17

Szabolcs 139, 169, 192, 59. kép
Szabolcs m. 133, 166, 168—177, 191, 192, 270, 363, 364, 367, 384, 386, 58—59., 77. kép
Szada 137, 148
Szakmár 38, 130, 131, 133, 361, 384
Szakmár-Felsőerek 38, 130, 132, 133, 361, 362, 384, 38. kép
Szakmár-Öregtény 38, 133
Szakmár-Résztelek 38, 133
Szák-Szend 165
Szamosszeg 139, 192
Szamos völgye 196, 207, 225
Szardínia 17
Szatmár m. 133, 166, 191, 192, 241, 270, 364, 384, 385
Szatmárököritő 139, 192
Százd—Sazdice (CS) 165
Szeben m. (R) 86. kép
Szebény 37, 82, 114, 126, 344, 346, 361, 384
Szederkénypuszta 137, 165
Szék—Sic (R) 194, 196, 201, 207, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217—21, 222, 223, 225, 237, 240, 269, 334, 366, 385, 386, 70—71. kép
Székelyföld 193, 194, 197, 237, 242, 243, 335, 338
Székesfehérvár 345
Szenna 38, 61, 63, 65, 67, 77, 82, 342, 344
Szentistván 138, 192, 364, 384
Szentlászló—Laslovo (J) 37, 39—41, 43—46, 48, 51, 55, 60, 356, 357, 385, 75. kép
Szentmargitfalva 346
Szenyér 342
Szepes m. (CS) 263
Szeremle 37, 116, 126, 348, 358, 359, 384
Szerém m. (J) 57, 60, 335, 356
Szibéria 256
Szilágy 37, 65, 82
Szilágy m.—jud. Sălaj (R) 192, 202, 203, 240, 365, 366, 62—63. kép
Szilágyerked—Archid (R) 62—63. kép
Szilágyság (R) 27, 193, 194, 196, 203, 204, 237, 275, 333, 334, 337, 338
Szilágysámson—Şamşud (R) 194, 203, 240
Szilice—Silica (CS) 138, 192, 364, 385, 386
Szirénfalva—Ptrukša (CS) 139, 181, 192, 364, 385

Szlavónia (J) 35, 39, 48, 56, 77, 79, 82, 83, 242, 243, 260, 262, 265, 296, 297, 303, 331, 332, 336, 344, 345, 357, 370, 371
Szlovákia 260, 261, 274, 337
Szmolenszk (SZ) 256
Szófia 254
Szólád 346
Szolnok-Doboka m. (R) 201, 209—12, 222, 223, 240, 366, 385, 386, 70—71. kép
Szomód 344 —
Sződ 137, 148
Szöllősgyörök 343
Szuha 137, 160, 165
Szügy 136, 165

Tajti—Tachty (CS) 137, 165, 386
Tákos 139, 192
Tápiómente 137, 148
Tápiószecső 137, 148, 362, 385
Tápió-vidék 144
Tard 138, 192, 364, 385
Tardona 138, 167, 168, 177, 181, 192, 386
Tardoskedd—Tvrdošovce (CS) 136, 148, 149, 161, 165, 344, 362, 363, 385
Tátra-vidék 242, 255
Tătirlaua (R) 280, 281, 282, 288, 368, 369
Tăuni (R) 281
Teleki 342
Terpes 138, 139
Tevel 240
Tiszaadony 139, 192
Tiszadob-Reje tanya 139, 192
Tiszahát 165, 167
Tiszakanyár 139, 192
Tiszaluc 138, 179, 192, 36.
Tisza mente 133
Tokaj-Hegyalja 21
Tolna m. 33, 61, 81, 82, 86, 88, 91, 94, 95, 97, 99, 101, 105, 107, 109, 112, 113, 114, 126, 240, 330, 344, 345, 346, 347, 348, 358, 359, 360, 361, 365, 367, 384, 385, 386, 27—33., 36—37., 74. kép
Tordaszentlászló—Savadisla (R) 194, 240
Tornyospálca 139, 192
Torvaj 38, 82
Töröcske 342
Törökkoppány 38, 61, 63, 74, 75, 82, 358, 385
Törökország 17
Tunyogmatolcs 139, 192
Tura 137, 148, 362, 384
Turdaș (R) 83. kép
Türe—Turea (R) 194, 224, 240, 366, 367, 386, 64. kép

Tyukod 139, 192

Udvarhely m. (R) 240
Udvarnoki—Dvorniký (CS) 138, 192
Újfehértó 139, 192
Újkígyós 344
Ukrajna 256
Ung m. 133, 166, 192, 364, 385
Ura 139, 192
Uszód 38, 133, 361, 385

Váckisújfalu 136, 143, 148
Vágáshuta 138, 179, 192
Vajdakamarás—Vaidacamaraș (R) 240
Válaszút—Rašcruci (R) 194, 207, 212, 224, 225, 240
Valhid (R) 281
Valkonya 346
Vanyarc 136, 148, 165, 363, 385
Váralja 37, 82, 126, 386
Váraszó 137, 165
Vardar (J) 294, 296, 300, 302, 303
Várhosszúrét—Krásnahorská Dlha Luká (CS) 192
Vásárosbéc 38, 82
Vaslui (R) 87. kép
Važec (CS) 260, 263, 267, 268, 269, 270, 272, 273, 367, 368
Vecseklő—Večelkov (CS) 137, 165, 386
Vel'ké Zálužice (CS) 261, 263, 266, 269, 270, 272, 273, 274, 275, 368
Vernár (CS) 78. kép
Verőce m. (J) 60, 72, 356, 357, 75. kép
Verpelét 138, 192
Vérteskethely 136, 161, 165
Veszprém m. 33, 344
Veza (R) 281
Vidin (B) 300
Višnjevac (J) 370
Vízvár 37, 64, 65, 82, 358, 384
Vizslás 137, 165, 363, 384
Vladimir (SZ) 256
Völgység 82, 126
Vychodná (CS) 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 80. kép

Zágráb 254
Zala m. 33, 44, 72, 79, 344, 346
Zalaújlak 72
Zemplén m. 133, 134, 166, 191, 263, 384, 386
Zobor vidék (CS) 135, 148, 161, 162
Zólyom m.—Zvolen (CS) 263, 266, 273
Zombor—Sombor (J) 347, 94—95. kép
Zürich 18. kép

Zsámbok 137, 148, 362, 384
Zselicség 67
Zselicszentpál 75
Zsére—Žirany (CS) 136, 165

A TÉRKÉPEK JEGYZÉKE

I. A magyar körtáncok elterjedése (26. o.)
II. A déli körtáncok lelőhelyei (39. o.)
III. Az északi körtáncok lelőhelyei (140. o.)
IV. Az erdélyi körtáncok lelőhelyei (195. o.)
V. A szlovák körtáncok lelőhelyei (273. o.)
VI. A Küküllő-vidéki román énekes körtáncok lelőhelyei (288. o.)
VII. A jugoszláviai táncdialektusok (295. o.)

A KÉPEK FORRÁSJEGYZÉKE

1. Hayk, Wollo tartomány. Martin György felvétele. MTA Zenetudományi Intézet Táncfoto Archívuma (továbbiakban MTA Ztf.) 23.036 lsz.
2. Prekolumbián terrakotta. Milwaukee Public Museum. KURATH, G.—MARTI, S. 1964. 98. kép.
3. Posztkolumbián rajz az „Atlas of Duran"-ból. KURATH, G.—MARTI, S. 1964. 101. kép.
4. Luxor környéke. ALFORD, V. 1962. 2. kép.
5. Ruvoi sírfestmény. WOLFRAM, R. 1962. 9. kép.
6. Relief. SCHIKOWSKI, J. 1926. 8. kép.
7. Liria. Museo Archeologico, Valencia. IVANOVA, A. 1970. 2. kép.
8. LANGE, R. 1975. 3. kép.
9. Székelykeresztúri Múzeum 946. lsz. Felirata: „Nagy Mihály 1719." KOVÁCS D. 1975. 8. kép.
10. A kastély egyik falképe. SCHIKOWSKI, J. 1926. 17. kép.
11. Hiltbolt von Swanegoen két hölgyet füzértáncba vezet. Színes vízfestmény pergamenre a Manasse kódexből. Heidelberg, Universitäts-Bibliothek. Elli LOHSE-CLAUS 1964. 13. kép.
12. Színes illusztráció a „Roman de la Rose" verses lovagregényből. Wien, National-Bibliothek. Elli LOHSE-CLAUS E. 1964. 14. kép.
13. SCHIKOWSKI J. 1926. 20. kép.
14. Raddatz, Berlin. MOLKENBUR, N.—PETERMANN, K.—SCHULZ, J. 1973. 13. kép.
15. Részlet az Utolsó Ítélet c. olajfestményről. Berlin, Friedrich Museum. DOLMETSH M. 1959. 80. p.
16. Színes festmény fára a lübecki Marienkirche Totenkapelle-jében. (A második világháború alatt elpusztult.) KOZÁKY I. 1944. XXVII. tábla.
17. Rajz. Nürnberg, Germanische Museum. OETKE, H. 1954. 9. kép.
18. Vízfestmény. Zürich, Central Library. ALFORD, V. 1962. 1. kép.
19. okr. Banská Bystrica. KOVALČIKOVÁ, J.—POLOCZEK, F. 1955. 31. kép.
20. Színezett rézmetszet. BIRCKENSTEIN, A. E. 1686. MTA Ztf. 15749. lsz.
21. Ismeretlen szerző munkája a Román Tudományos Akadémia metszetgyűjteményében. Bukarest. GHIRCOIAȘIU, R. 1963. 96. p. — A kép részben olvasható felirata: „Vorstellung Des von den Königle Ungarischen zu Lechau . . . in Bayern nächst bei Augspurg gelegenen Reitern im Anno 1742 gehaltenen Tanzes. Husaren, Croaten, Walachen Mit Tanzen hier lustig sich machen. Sie singen und schiessen mit Handen . . . Reiten (?). Die Ratzen sich auch mit ihnen hier freuen." A táncosok feje melletti feliratok utalnak a nemzetiségükre. A 12 táncos közül 4 Ratz (szerb), 4 Walach (román), 2 Orawus (árvai goral vagy szlovák?), 1 Husar (magyar?). Az egyik táncos, valamint a háttérben álló tisztek nemzetiségének megjelölése olvashatatlan, illetőleg feliratukat lehagyták a forrásközlésről.
22. Falus Károly felvétele. MTA Ztf. 25.735 lsz.
23. Pesovár Ernő felvétele. MTA Ztf. 27.293 lsz.
24. Andrásfalvy Bertalan felvétele. MTA Ztf. lsz. n.
25. Timár Sándor felvétele. MTA Ztf. 126. lsz.
26. Vasárnapi Újság 1858. évf. 249. lap. Pesten.
27. Az Osztrák—Magyar Monarchia írásban és képben XIII. k. Magyarország IV. k. 277. l. Bp., 1896.
28. Szabó Jenő felvétele.
29. Szabó Jenő felvétele.
30. Szabó Jenő felvétele.
31. Szabó Jenő felvétele.
32. Szabó Jenő felvétele.
33. Andrásfalvy Bertalan felvétele. MTA Ztf. 4.181 lsz.
34. Andrásfalvy Bertalan felvétele. MTA Ztf. lsz. n.
35. Andrásfalvy Bertalan felvétele. MTA Ztf. lsz. n.

36. Pesovár Ernő felvétele. MTA Ztf. 27.025 lsz.
37. Korniss Péter felvétele.
38. Martin György felvétele. MTA Ztf. lsz. n.
39. Martin György felvétele. MTA Ztf. lsz. n.
40. Martin György felvétele. MTA Ztf. lsz. n.
41. Martin György felvétele. MTA Ztf. lsz. n.
42. Szabó Jenő felvétele.
43. Szabó Jenő felvétele.
44. Timár Sándor felvétele. MTA Ztf. 4.335 lsz.
45. Timár Sándor felvétele. MTA Ztf. 323 lsz.
46. Timár Sándor felvétele. MTA Ztf. 444 lsz.
47. Timár Sándor felvétele. MTA Ztf. 353 lsz.
48. Szabó Jenő felvétele.
49. Martin György felvétele. MTA Ztf. 4.230 lsz.
50. Manno Andrea felvétele. MTA Ztf. 28.425 lsz.
51. Manno Andrea felvétele. MTA Ztf. 28.417 lsz.
52. Manno Andrea felvétele. MTA Ztf. 28.394 lsz.
53. Falus Károly felvétele. MTA Ztf. 26.370 lsz.
54. Falus Károly felvétele. MTA Ztf. 26.333 lsz.
55. Martin György felvétele. MTA Ztf. lsz. n.
56. Martin György felvétele. MTA Ztf. lsz. n.
57. Martin György felvétele. MTA Ztf. lsz. n.
58. Pesovár Ernő felvétele. MTA Ztf. 27.007 lsz.
59. Maácz László felvétele. MTA Ztf. 847 lsz.
60. Anca Giurchescu felvétele. Institut de Etnografie şi Folclor Fotoarchívuma. Bukarest.
61. Martin György felvétele. MTA Ztf. 24.129 lsz.
62. Martin György felvétele. MTA Ztf. 24.467 lsz.
63. Martin György felvétele. MTA Ztf. 24.463 lsz.
64. Martin György felvétele. MTA Ztf. 24.868 lsz.
65. Martin György felvétele. MTA Ztf. 24.906 lsz.
66. Martin György felvétele. MTA Ztf. 25.165 lsz.
67. Martin György felvétele. MTA Ztf. 25.144 lsz.
68. Martin György felvétele. MTA Ztf. 23.595 lsz.
69. Martin György felvétele. MTA Ztf. 23.590 lsz.
70. Sztanó Pál felvétele. MTA Ztf. 24.685 lsz.
71. Korniss Péter felvétele.
72. Szabó Jenő felvétele.
73. Szabó Jenő felvétele.
74. Korniss Péter felvétele.
75. Martin György felvétele. MTA Ztf. lsz. n.
76. Falus Károly felvétele. MTA Ztf. 26.338 lsz.
77. Gábor Anna felvétele. MTA Ztf. 1.355 lsz.
78. Tibor Szabó felvétele. Slovenskej Akadémie Vied UVÚ Fotoarchívuma, Bratislava.
79. Tibor Szabó felvétele. Slovenskej Akadémie Vied UVÚ Fotoarchívuma, Bratislava.
80. Slavomir Motaj felvétele. Slovenskej Akadémie Vied UVÚ Fotoarchívuma, Bratislava.
81. okr. Brezno. Kovalčiková, J.—Poloczek, F. 1955. 66. kép.
82. Constantin Popescu felvétele. Institut de Etnografie si Folclor Fotoarchívuma, Bukarest.
83. Constantin Costea felvétele. Institut de Etnografie şi Folclor Fotoarchívuma, Bukarest.
84. Martin György felvétele. MTA Ztf. 25.256 lsz.
85. Martin György felvétele. MTA Ztf. 25.258 lsz.
86. Constantin Popescu felvétele. Institut de Etnografie şi Folclor Fotoarchívuma, Bukarest.
87. Martin György felvétele. MTA Ztf. 23.325 lsz.
88. Nikola Orasopzsez (1827—1911) olajfestménye, Szófia, Állami Művészeti Galéria. Lohse-Claus, E. 1964. 31. kép.
89. Szabó Jenő felvétele.
90. FOLKLOR NARODA JUGOSLAVIJE, Zagreb 1963.
91. FOLKLOR NARODA JUGOSLAVIJE, Zagreb 1963.
92. Borbély Jolán felvétele. MTA Ztf. 25.531 lsz.
93. Borbély Jolán felvétele. MTA Ztf. 25.542 lsz.
94. Szabó Jenő felvétele.
95. Szabó Jenő felvétele.

ZUSAMMENFASSUNG

GYÖRGY MARTIN:

DER UNGARISCHE REIGEN UND SEINE EUROPÄISCHE VERWANDTSCHAFT

Die vorherrschende Tanzform des europäischen Mittelalters, der Kettenreigen, wurde durch die neuzeitliche Paartanzmode — einige archaische Randgebiete ausgenommen (Färöer, Balkan, Osteuropa) — schon früh verdräng. Bei den Völkern des Karpatenbeckens stellen die *mit Gesang begleiteten Mädchenreigen* die Überreste der alten Tanzform dar.

Die Anzahl der *historischen Angaben* in Ungarn, die sich auf den weiblichen Kreistanz beziehen, ist gering, weil die alten Kettenreigen schon früh durch das Aufkommen des Paartanzes an den Rand des Tanzlebens verdrängt wurden, und so wandte sich die Aufmerksamkeit anderen, auffälligeren Tänzen zu. Einige spärliche Hinweise weisen aber zweifellos auf das Existieren des mit Gesang begleiteten Kreistanzes im ungarischen Volk auch zwischen dem 16. und 19. Jahrhundert hin. Die weite Verbreitung dieser Tänze wurde schließlich nur infolge der folkloristischen Forschungen des 20. Jahrhunderts offensichtlich.

1. Der mit Gesang begleitete weibliche Kreistanz ist auf ungarischem Sprachgebiet *heute nur teilweise verbreitet.* Eine sich auf jedes Dorf erstreckende, zusammenhängende allgemeine Mode dieses Tanzes ist nur im nördlichen Teil des ungarischen Sprachgebietes sowie im südlichen Transdanubien und längs der Donau anzutreffen. In anderen Teilen des Sprachgebietes ist er dagegen eine seltene, sporadische Erscheinung (s. Karte I, S. 26).

1.1. Die ungarische *Volkstanzsprache* gebraucht das internationale Wanderwort »Tanz« (ung. tánc), das der balkanischen, nordslawischen sowie der westeuropäischen Praxis des Mittelalters gemäß den allgemeinen Begriff des Tanzes ausdrückt, nur selten zur Bezeichnung des mit Gesang begleiteten Reigens, wendet statt dessen die folgenden Termini an: „karikázás« (Kreisen), „karéjozás« (Reigen), »kerekecskézés« (Kreisemachen), »lépés« (Schreiten), »futás« (Laufen), »sergés« (Drehen) usw. Auch der Auffassung unseres Bauerntums gemäß ist das Kreisen mit dem Begriff des Tanzes im engeren Sinne des Wortes nicht identisch, er ist ein außerhalb der herkömmlichen dörflichen Tanzfeste üblicher »Tanzersatz«, eine Unterhaltung in den Tanzpausen, ein solcher ergänzender Tanz, worauf sich nicht einmal das Tanzverbot der Fastenzeit bezog.

1.2. Das Kreisen ist im traditionellen Tanzleben des ungarischen Bauerntums nicht der Tanz des ganzen Dorfes, sondern der *Tanz der Mädchen.* Erst nach Erreichen eines entsprechenden Alters durfte sich das Kind am Kreistanz der reiferen Mädchen beteiligen. Die jungen Frauen nehmen nur gelegentlich am Tanz teil. Die Burschen sehen dem Reigen nur von außen zu; sie haben den Kreis nur »verdorben«, wenn sie ihre Partnerinnen aus der Kette herausrissen oder sich dem Reigen nur für eine kurze Zeit anschlossen, um den Kreistanz in einen Paartanz umzuwandeln. Neuerdings wird der Reigen hier und da auch schon gemischt getanzt.

1.2.1. Die Gliederung der dörflichen Gesellschaft nach Altersklassen, Schichten und Religion widerspiegelt sich scharf im Kreistanz. Die »Bünde« *der Mädchen verschiedenen Alters* kreisten an verschiedenen Orten des Dorfes. Bei den gemeinsamen, großen Tanzgelegenheiten, selbst in einem einzigen Tanzsaal, hielten sich die Mädchen je nach Mädchenbünde in getrennten Ketten. Die Kreise wetteiferten nebeneinander, wobei sie jeweils ein anderes Lied sangen. Wenn der Tanzplatz zu eng war, tanzten sie auch mit gemeinsamem Gesang, ordneten sich aber in konzentrierten Kreisen. In den inneren Kreisen hielten sich immer die jüngeren Altersklassen auf.

1.2.2. Vielerorts kamen *die gesellschaftlichen und konfessionellem Unterschiede* bei der Herausbildung der Gruppen unter den jungen Leuten stärker zu Geltung als der Altersunterschied. In Báta (Komitat Tolna) z. B. wurde der langsame Teil des Kreisens von den Töchtern der in Alszeg wohnenden wohlhabenderen Bauern reformierter Konfession mit einem anderen Schritt getanzt als von den nach Felszeg später angesiedelten ehemaligen und ärmeren Gutsarbeitern römisch-katholischer Konfession.

1.3. Der Mädchenreigen wurde ursprünglich immer *mit einstimmigem Gesang* getanzt. Das Wesentliche in diesem Tanz ist nicht der Wechsel der verschiedenen Schritte, sondern die verschiedenen Lieder während des langen Tanzes, die mit unzähligen lyrischen

Textstrophen einander folgen. Mit einem neuen Lied wird erst dann begonnen, wenn kein Text mehr vorhanden ist, der auf dieselbe Melodie gesungen werden kann. Während einer kleinen Denkpause für ein neues Lied werden einige Takte stumm getanzt. Das Singen sowie der Wechsel der Tanzteile wird im allgemeinen von dem am besten singenden und tanzenden Mädchen geleitet. Dieser Tanz wurde selten — und auch nur in neuester Zeit — in Begleitung instrumentaler Musik getanzt, und zwar auf organisierten Tanzunterhaltungen, wo er gelegentlich eingefügt wurde.

1.4. Der Mädchenreigen war früher ein in erster Linie *mit dem Frühling verbundener Tanz.* Das strenge Tanzverbot der Fastenzeit bezog sich nicht auf den Reigen, er war sogar zu dieser Zeit am häufigsten. In dem Zyklus der Mädchenspiele von Dorfbesuchen, Flurumgehen, Schreiten, Torschlängeln, die sich den Fruchtbarkeitsriten des Frühlings anschlossen und die im vergangenen Jahrhundert noch allgemein üblich waren, nahm auch der Kreistanz einen bedeutenden Platz ein. Die rituelle Frühlingsfestfunktion des Mädchenreigens wurde im 20. Jahrhundert bereits in den Hintergrund gedrängt, er lebte als Fastentanz jedoch weiter und wurde im allgemeinen zum charakteristischen Tanz der Feiertage ohne Tanzunterhaltung während des ganzen Jahres. Am Sonntag nachmittag versammelte sich die Jugend je nach Banden an bestimmten Plätzen der Dorfes, auf den sog. »Spielplätzen«. Die Mädchen kreisten stundenlang singend, während sich die Burschen mit sportlichen Spielen unterhielten.

1.4.1. Der Kreistanz fand neben seiner Hauptrolle auch Eingang bei den organisierten, mit Musik begleiteten *Tanzunterhaltungen.*

1.4.1.1. *Zu Beginn der Tanzunterhaltung* gruppierte sich die Jugend je nach Geschlecht bis zum tatsächlichen Anfang des Tanzes. Die Mädchen kreisten in der Nähe des Tanzplatzes, während die Burschen mit ihren beginnenden Männertänzen bereits den Tanzplatz einnahmen. Wo das Wirtshaus zum ständigen Ort der Tanzunterhaltungen wurde, kreisten die Mädchen so lange auf der Straße, bis sie die Burschen einzeln »hereinzogen«, »hereinwinkten« oder, ihre Namen nennend, in den Tanzraum »hereinriefen«.

1.4.1.2. Der Mädchenreigen ging auch *in den Unterhaltungspausen* weiter. Während sich die Burschen vor der Zigeunerkapelle oder im Schank unterhielten, kreisten die Mädchen zurückgezogen in der Ecke. Der Kresitanz wurde durch die wieder ertönende Musik und durch den tanzzyklusbeginnenden »Verbunk«-Tanz der Burschen eingestellt.

1.4.1.3. Der Reigen konnte manchmal auch die Rolle der *Zyklusbeginns* übernehmen, das heißt, er löste sich am Ende der Pause nicht immer auf, sondern setzte sich unter Musikbegleitung fort. Die Burschen, die neben ihren Partnerinnen traten, wandelten den Mädchentanz in einen gemischten Kreistanz um, oder sie gaben — die Schulter des ausgewählten Mädchens berührend — das Zeichen für den Beginn des Paartanzes. In Siebenbürgen kreisten die Mädchen *als Begleitung des beginnenden Männertanzes,* wobei sie sich in kleine Kreise zusammenschlossen.

1.4.2. Der Mädchenreigen kam auch *bei gemeinsamen Arbeiten* (z. B. in der Spinnstube) sowie *auf Hochzeiten* vor. Der sich dem Brauttanz und dem reinigenden Feuergebrauch anknüpfende Reigen hatte eine rituelle, zeremonielle Rolle.

1.5. Der Reigen ist ein Tanz *von geregelter Struktur.* Die Tänzer bilden eine enge Kette, so daß hier die individuelle Improvisation nicht zur Geltung kommt. Seine Vorführung ist völlig einheitlich. Die Reihenfolge der Tanzmotive, die miteinander wechselnden Tanzteile sind im voraus bestimmt, die Häufigkeit der Wiederholung von Schritten und Lieder, das heißt der Umfang der Tanzteile, verändert sich jedoch der momentanen Stimmung gemäß, ist aber gültig für alle. Der Reigen wird immer *in geschlossener, regelmäßiger, kreisförmiger Kette getanzt.* Die offene Kette, die Reihe, der Halbkreis, die Schneckenform usw. sind für den ungarischen Mädchenreigen nicht charakteristisch (nur für den Kinderreigen).

2. Wir haben *die Typen der ungarischen Kreistänze* unter Beachtung aller tanzgestaltender Faktoren (Name, Funktion, Musik und Formmerkmale) bestimmt, von diesen Faktoren wurde jedoch den am wichtigsten erscheinenden musikalischen und formellen Zügen eine besondere Rolle zugemessen. Die Bestimmung der Kreistanztypen bedeutete gleichzeitig auch die Bestimmung der größeren und kleineren *Kreistanzdialekte.* Innerhalb der drei großen Kreistanzdialekte (I. südlich, II. nördlich, III. siebenbürgisch) kann man *insgesamt 12 Kreistanztypen* unterscheiden. *Im Süden (I. Kreistanzdialekt)* kennt man *vier mit Gesang begleitete Typen des Reigens:* 1. den aus Slawonien, 2. den aus Südtransdanubien, 3. den vom Donauufer und 4. den aus der Umgebung von Kalocsa. *Im Norden (II. Kreistanzdialekt)* kennt man *drei* Typen: 1. den aus der Umgebung von Budapest, 2. den aus Nordwesten und 3. den aus Nordosten. *In Siebenbürgen (III. Kreistanzdialekt)* kennt man *zwei* Typen: 1. den im 6/8- und 2. den im 4/4-Takt. Von den *drei entwickelteren, instrumental begleiteten gemischten Kreistanzarten* sind zwei (der langsame und der schnelle ungarische Tanz) in Mittelsiebenbürgen bekannt, während eine (der Kreistschardasch) allgemein verbreitet ist.

2.1. I. *Der südliche Kreistanzdialekt* enthält die archaische Mädchentanzkultur des südwestlichen Teiles des ungarischen Sprachgebiets. Zur Beibehaltung der archaischen Züge der südlichen Kreistanztypen hat auch die unmittelbare Nachbarschaft der balkanischen Kettentanzkultur beigetragen.

2.1.1. Der saisonbedingte Charakter unserer südlichen Kreistänze hängt mit dem Flur- und Dorfumgang im Frühling und mit der Fastenzeit zusammen. Das reiche und kennzeichnende Tanznamenmaterial ist ein Merkmal einer alten Vergangenheit. Die Mischung der Gattungen in den Kreistänzen, die Verknüpfung mit den paarwählenden dramatischen Kreis- und Kinderspielen ist hier am intensivsten.

2.1.2. Echte *Kreistanzmelodien* — die in einer anderen Funktion kaum üblich sind — sind nur hier zu finden, und zwar mit einer speziellen Terminologie (»lépő-nóta« Schreitlied, »futó-nóta« Laufied usw.). In den einzelnen Dörfern leben wenige Kreistanzmelodien mit unzähligen Textstrophen. Ein bedeutender Teil davon gehört zur alten Stilschicht unserer Volksmusik. Der Rhythmus der südlichen Kreistanzlieder paßt sich dem Text nicht an, häufig ist die Verwendung von Tripodien im 2/4-Takt, von acht- und elfsilbigen achtelnden sowie von sechs- und achtsilbigen viertelnden »Dudelsackliedern«. Hier und da erscheinen Spuren der 5/8- und 7/8-rhythmischen Asymmetrie, aber auch die Anwendung des 3/4- und des 6/8-Taktes kommt vor. Die Anwendung der Tetrapodie und Tripodie, der Wechsel von 2/4- und 3/4-Takten innerhalb einer Melodie, die metrisch-rhythmische Mehrdeutigkeit kommen in der Gesangbegleitung in den nacheinander folgenden Kreistanzteilen verschiedener Tempi ebenfalls nicht selten vor. Das punktierte Liedmaterial von anpassendem Rhytmus neuen Stils verdrängte aus den südlichen Kreistänzen die alten Melodien noch nicht ganz, es gestaltete sie jedoch musikalisch reicher und mannigfaltiger.

2.1.3. *Der Formenschatz unserer südlichen Kreistänze* ist am reichsten, in ihnen kommen fast alle Eigentümlichkeiten der Mädchentänze des Karpatenbeckens vereinigt und konzentriert zum Vorschein.

2.1.3.1. Die allgemeinen (einfaches Händefassen, Kreuzen der Arme hinter dem Rücken, Schulterfassen) und die seltener vorkommenden Arten (Armeinhängen) *des Anfassens* ergänzen sich durch Anfassungsarten, die von balkanischen Verbindungen zeugen (vorderes Armekreuzen, Schwingen der Arme).

2.1.3.2. Es erscheinen alle Typen *der Kreisbewegung:* langsame Kreisbewegung in eine Richtung, rasches Drehen des Kreises, symmetrische und sich nach links fortbewegende asymmetrische Pendelbewegung, verengende und sich ausbreitende, atmende Bewegung des Kreises, all dieses kommt gleichfalls häufig vor. Das Drehen des Kreises in Sonnenrichtung (Fortbewegung nach links, Umlauf nach rechts) wird genauso konsequent gebraucht wie in den südslawischen Kolos des nordwestbalkanischen Gebietes sowie in den alten westeuropäischen Kettenkreistänzen, den »Branlen«. Östlich der Donau-Linie (Kalocsagegend) verändert sich die Drehrichtung unserer südlichen Kreistänze, und der Umlauf geschieht der Sonnenrichtung entgegengesetzt oder wechselt in beide Richtungen. Die geographische Grenze der Drehrichtungen der südslawischen Kolos ist ebenfalls die Donau, bzw. sie fällt mit ihrer nach Süden verlängerten Linie zusammen.

2.1.3.3. Von unseren an *Motiven* reichen südlichen Kreistänzen sind die folgenden drei am charakteristischsten: 1. Der spazierende, mal nach außen, mal nach innen wiegende, sog. »eintretende« Schritt, der die langsame Fortbewegung und die atmende Bewegung des Kreises zur Folge hat. 2. Der sich nach links bewegende sog. »Färöer-Schritt« tripodischer Struktur, dessen Folge eine Pendelbewegung ist. Das ist ein allgemeines Hauptmotiv der alten westeuropäischen (Branle Simple, Färöer-Kettentanz) und der heutigen balkanischen Kettentänze (Kolo, Sîrba, Horo). 3. Das rasche Drehen des Kreises in eine Richtung ist dagegen in erster Linie für die Kreistänze von Ostmitteleuropa und des Karpatenbeckens charakteristisch und ist der Wirkung der drehenden Paartänze zuzuschreiben.

2.1.3.4. Die formelle Mannigfaltigkeit unserer südlichen Kreistänze kann am besten mit den *strukturellen Einheiten*, mit der Anzahl der Tanzteile gemessen werden. Neben dem allgemeinen, zweiteiligen, aus einem langsamen und einem schnellen Teil bestehenden Kreistanz (Südtransdanubien, Kalocsagegend) trifft man sehr einfache, einteilige (Slawonien), aber auch entwickelte, drei- sogar vierteilige Kreistänze (Sárköz, Donauufer). Jeder Tanzteil verknüpft sich mit einer eigenartigen Anfassungsart, Schrittmaterial, Kreisbewegungstyp und Melodienschatz.

Der einmalige Reichtum des südlichen Kreistanzdialektes ist die Folge der Verschmelzung des alten und des neuen Stils sowie der schöpferischen Aufnahme, der Assimilation der balkanischen Wirkungen.

2.2. II. *Der nördliche Kreistanzdialekt* enthält die Mädchentänze des nördlichen Teils des ungarischen Sprachgebietes. Die Kreistänze dieser Gegend vertreten die jüngere Stilschicht der mit Gesang begleiteten Kreistänze des Karpatenbeckens. Unsere nörd-

lichen Kreistanztypen sind mit der ähnlichen Gattungsgruppe des slowakischen Tanzschatzes eng verbunden.

2.2.1. Die nördlichen Kreistänze mit Gesang sind nicht mehr so saisonbedingt wie im Süden. Die sekundäre »Tanzersatz«-Funktion des Reigens ist allgemeiner und kommt während der Unterhaltungspausen und bei der Tanzunterhaltung selbst stark zur Geltung.

2.2.2. Nur *zum Kreistanz verwendete Lieder* finden wir hier kaum, es werden hingegen unzählige, auch sonst gesungene Melodien neuen Stils mit punktiertem Rhythmus angewandt. Hier schließen sich dem Kreistanz nicht einige ständige Melodien mit unzähligen Textstrophen an, sondern es wird eine große Menge von verschiedenen Liedern neuen Stils gesungen. Das bedeutet einen auffallenden Reichtum an Melodien im Vergleich zu den südlichen Kreistänzen, all diese Lieder repräsentieren jedoch denselben neuen Stil der Volksmusik. Neben dem vorherrschenden geraden Rhythmus kommt auch der Taktwechsel 2/4—3/4 oder auch Spuren der Proportionspraxis vor. Das neue Liedermaterial hat von dem nördlichen Kreistanz den alten Melodienstil völlig verdrängt, und die verschiedenen Tanzteile haben dadurch ihr eigenartiges, individuelles musikalisches Gesicht verloren; zum langsamen wie auch zum frischen Teil werden dieselben Lieder gesungen, wobei dann beim frischen Teil nur einfach das Tempo beschleunigt wird. Die Musik unserer nördlichen Kreistänze geriet fast völlig unter den Einfluß des neuen Tschardaschstils.

2.2.3. *Der Formenschatz der nördlichen Kreistänze* ist äußerst einfach und schlicht. Die reicheren Varianten sind schon Grenzfälle zum sog. Kreistschardasch hin, das heißt, sie entleihen dem Paartanz ihren Motivenschatz. Die nördlichen Kreistänze gebrauchen die allgemein angewandten Arten des *Anfassens* (einfaches Händefassen, Arme hinter dem Rücken gekreuzt). Die Arten der *Kreisbewegung* sind: langsamer Umlauf in eine Richtung, rasches Drehen des Kreises und die symmetrische Pendelbewegung. Die altertümliche, fortschreitende Pendelbewegung und die atmende Bewegung des Kreises kommen nur sporadisch vor. Die Inkonsequenz der Richtung des Kreisumlaufs bzw. der Tanz in zwei Richtungen zeugen vom neueren Charakter dieses Kreistanzstils. *Der Motivschatz* der nördlichen Kreistänze ist äußerst gering und einfach; der eröffnende und Nachstellschritt, der den langsamen Umlauf in eine Richtung zur Folge hat, der ein- und zweischrittige Tschardasch und der rasche Dreh-Lauf-Schritt sind am meisten verbreitet. Der tripodische Färöer-Schritt ist in den Mädchenreigen des nördlichen Gebietes ziemlich selten. Die Mehrzahl der nördlichen Kreistänze besteht aus einem langsamen und einem frischen Teil.

Die musikalische und formelle Schlichtheit der nördlichen Kreistänze ist die Folge der völligen Assimilation zum neuen Stil. Das wird aber durch die bereichernde Wirkung der Mischung mit dem Tschardasch und durch die Fülle des Liedmaterials neuen Stils einigermaßen kompensiert.

Ein bedeutender Teil der Eigentümlichkeiten der slowakischen Mädchenreigen stimmt mit denen unserer nördlichen Kreistänze überein.

2.3. III. Die starke regionale Gliederung der *siebenbürgischen Tanzkultur* kommt auch in den Kreistänzen zum Ausdruck. Die verschiedenen Kreistanzgattungen (Mädchenreigen und gemischter Tanz mit instrumentaler Begleitung) kommen je nach Gegenden wechselnd und einander ergänzend vor. Darunter ist die Rolle der weiblichen Tänze mit Gesang gering, ihre Erscheinung ist sporadisch [Bukowina, ehemaliges Komitat Alsó-Fehér (heute Alba), Szilágyság (heute Sălaj)].

2.3.1. Die siebenbürgischen Reigen sind nicht an den Frühling gebunden, sondern sie werden auf Hochzeiten (Bukowina), in den Tanzpausen (Komitat Alsó-Fehér) oder außerhalb der Tanzunterhaltung getanzt.

2.3.2. Die gesungenen *Kreistanzlieder* können in eine ältere Gruppe mit 6/8-Takt (Bukowina, Komitat Alsó-Fehér) und in eine jüngere mit einem punktierten 4/4-Rhythmus eingereiht werden.

2.3.3. Ihr äußerst beschränkter *Formbestand* stimmt mit den einfachsten Grundelementen der Kreistänze anderer Gegenden überein. Es kommen in ihnen die einfachsten Arten des Anfassens (einfaches Händefassen, Arme auf dem Rücken gekreuzt), die asymmetrische und symmetrische Pendelbewegung, das langsame und schnelle Drehen des Kreises vor. Das sich nach links fortbewegende Drehen in Sonnenrichtung ist nur für einige Gebiete charakteristisch (Bukowina, Komitat Alsó-Fehér), sonst dominiert das neuere, sich nach rechts fortbewegende Drehen (Szilágyság) oder das Drehen in zwei Richtungen (Siebenbürger Heide). Charakteristische Schrittmotive sind: der ein- und zweischrittige Tschardasch, der Färöer-Schritt und der Drehschritt. Auch in den Varianten dieser Motive kommt die 6/8- und 4/4 taktige proportionelle rhythmische Zweiförmigkeit zur Geltung. Die siebenbürgischen Kreistänze mit Gesang sind meistens ein- oder zweiteilig.

2.4. Der regionalen Übersicht der mit Gesang begleiteten Mädchenreigen schließt sich *die Darstellung der instrumental begleiteten gemischten Kreistanztypen* notwendigerweise an.

Die wichtigsten *Unterscheidungsmerkmale* sind die folgenden: 1. Sie sind ausgesprochene Unterhaltungstänze in den organisierten Tanzunterhaltungen mit Musik. Sie sind keine ausschließlich weibliche, sondern gemischte Tanzformen und werden nicht von vielen Personen in großen Kreisen, sondern in kleinen, aus zwei oder höchstens drei Paaren bestehenden Kreisen getanzt. 2. Die Tänze werden nie mit Gesang allein getanzt, sondern werden immer mit Musik begleitet oder nur nach Musik getanzt. 3. Ihr *Formenschatz* ist entwickelter, komplizierter und tanzartiger als der Mädchenreigen, und sie sind von den älteren und jüngeren Paartänzen beeinflußt.

Die *zwei älteren Typen* der instrumental begleiteten Kreistänze sind 1. der siebenbürgische *langsame* und 2. der *schnelle ungarische Tanz*. Der 3. Typ ist der *Kreistschardasch*. Vor allem leben sie dort mit großer Intensität, wo der Mädchenreigen nunmehr selten ist oder fehlt (in Siebenbürgen, in der Großen Ungarischen Tiefebene und im nördlichen Transdanubien).

2.4.1. Der *langsame ungarische* Kreistanz wird im westlichen Teil der Siebenbürger Heide von den Frauen als Begleitung des beginnenden Männerstanzes getanzt und in seiner gemischten zweipaarigen Form in die Tanzordnung eingebaut [Szék (heute Sic)]. Ihre instrumentalen Melodien mit hinkender Rhythmusbegleitung haben in ihrer acht- und sechzehnsilbigen vokalen Form oft eine 6/8-Pulsierung wie die alten Kreistanzlieder. Der Tanz besteht aus ständigem Drehen in wechselnder Richtung sowie aus verkürzten, stampfenden Drehwechselschritten, die sich den musikalischen Perioden anpassen. Dies wird zum Ausruhen von Zeit zu Zeit durch einen Rundspaziergang unterbrochen.

2.4.2. *Der schnelle ungarische Kreistanz* ist in Kalotaszeg, in der Siebenbürger Heide und im Komitat Alsó-Fehér ein weiblicher Tanz in kleinem Kreis, der den schnellen Burschentanz begleitet. Er wird mit instrumentalen sog. Kolomejka-Ardeleana-Melodien getanzt. Das ständige Hin- und Herdrehen wechselt mit einem ein- oder zweischrittigen Motiv sowie mit dem Färöer-Schritt (Komitat Alsó-Fehér).

2.4.3. Der allgemein verbreitete, jünste Typ ist der *Kreistschardasch*. Die gruppenweise, in kleinen Kreisen getanzte Form unseres nationalen Paartanzes wurde im Laufe der letzten fünfzig Jahre immer beliebter. Aus dem ungeregelten Paartanz kann sich während des Tanzes ein Kreistanz durch zwei oder mehrere Paare bilden und wieder in einem Paartanz auflösen. Dies ist in erster Linie für die Gegenden mit jüngerer Tanzkultur charakteristisch, und es kommt ihm dort eine größere Rolle zu, wo der Mädchenregen aus dem Tanzschatz des Gebietes bereits fehlt (Große Ungarische Tiefebene, nördliches Transdanubien, Szeklerland). Der Kreistschardasch ist anhand seiner formalen und musikalischen Züge mit den neueren Reigentypen direkt verwandt.

Die *Musik* besteht aus Stücken neueren Stils volkstümlich-kunstmusikalischer Herkunft mit punktiertem Rhythmus. Er besteht aus einem langsamen und einem frischen Teil.

Sein *Formschatz* kommt aus dem Tschardasch und ist deshalb reicher als der einfache Mädchenreigen. Die bedeutungslosen regionalen Abweichungen richten sich in erster Linie nach den lokalen Eigentümlichkeiten des Tschardasch, aber in manchen Gegenden ist auch die Wirkung der alten Mädchenreigen zu merken (Sárköz, Slawonien). Im Kreistschardasch wird meist die hinter dem Rücken gekreuzte enge Art des Anfassens gebraucht. Die durch den zweischrittigen Motiv realisierte symmetrische Pendelbewegung und das — im Reigen fehlende — Figurieren auf der Stelle wechseln mit einem raschen Drehen in beiden Richtungen.

3. Bei der Zusammenfassung *der interethnischen Beziehungen unserer Kreistänze* werden die Übereinstimmungen mit den ähnlichen Tänzen der Nachbarvölker genauso vor Augen gehalten wie die Unterschiede. Die Übereinstimmungen können aus der Tatsache der Übernahme und Übergabe genauso hervorgehen wie aus den gemeinsamen, elementaren Eigentümlichkeiten der Kreistanzgattung. Die Unterschiede weisen teils auf ethnische Merkmale, teils auf die Phasenverschiebungen in der Entwicklung hin.

3.1. Die Züge unserer altertümlichen *südlichen Reigentypen* nähern sich in erster Linie der entsprechenden Kategorie des *südslawischen Tanzschatzes* an. Die Verwendung und die Rolle der Kettenreigen ist auf dem Gebiet des südungarischen Kreistanzdialektes und auf dem Balkan verschieden. Während diese Tanzform bei uns im Süden fast ausschließlich durch den mit Gesang begleiteten Mädchentanz vertreten ist, sind für die südslawische Tanzkultur in erster Linie diese charakteristisch, und zwar eine ganze Reihe von instrumental begleiteten, gemischten, entwickelten Kolos. Mit unseren südlichen Kreistänzen stehen vor allem die einfacheren mit Gesang begleiteten Mädchentänze in engerer Verbindung.

3.1.1. Der mit dem Frühling verbundene Saisoncharakter, die sich an die Agrarriten, manchmal an den Wasserkult anschließende Funktion dieser Tänze ist noch ausgeprägter und lebendiger als bei uns. Der Zusammenhang zwischen dem mit Gesang begleiteten Reigen und den paarwählenden Spielen ist in dem kroatischen Tanzschatz genauso lebhaft wie in Südtransdanubien.

3.1.2. Die Verbindung der südslawischen Kolos und der ungarischen Reigen widerspiegelt sich auch in den Tanznamen. Unsere für den mit Gesang begleiteten Reigen gebrauchten Namen wie »csirajozás« (Batschka; serbo-kroat.: Čire), das slawonische »dërënkázás« (serbo-kroat.: Dere) und »kalalázás« (serbo-kroat.: Kolo), »kocsikala« (Komitat Somogy; serbo-kroat.: Skoč' kolo) sowie die Kolo-Namen, wie »mad'arac« und »šantavi mad'arac« (Sirmien) sind Beweise für die gegenseitige Verknüpfung.

3.1.3. *In der Musik unserer südlichen Reigen* finden wir keine Übereinstimmung, die auf eine direkte Übernahme zurückzuführen wäre. Die instrumentale Kolomusik konnte in unsere gesungenen Reigen nicht eindringen, und die archaischen, mehrstimmig vorgetragenen Melodien einfacher Form (1—2 Zeilen) der mit Gesang begleiteten Kolos konnten unter den entwickelteren vierzeiligen Reigenmelodien alten oder neuen Stils der ungarischen Kreistänze auch nicht an Boden gewinnen. Die 2/4taktige Tripodie, der 3/4- und 6/8-Rhythmus, der Taktwechsel und die Proportionsartigkeit sind dagegen solche gemeinsame Merkmale in den dinarischen und pannonischen sowie in südungarischen Reigenmelodien, welche die Überreste der von dem ethnischen Melodienschatz unabhängig zur Geltung kommenden altertümlichen rhythmischen Variationspraxis dieses Gebietes sein können. Die sporadisch auftauchende 5/8-(Sárköz) und 7/8-(Slawonien) Rhythmus kann ebenfalls ein wegen der Nähe der balkanischen Tanzkultur bewahrter Archaismus sein.

3.1.4. *In formeller Hinsicht* kann man mehrere unmittelbare Parallelen antreffen. Manche auf anderen Gebieten nicht anzutreffende Arten des *Anfassens* widerspiegeln die direkte Wirkung des charakteristischen Kolos (vorne gekreuzte Fassung, Armschwingen). Die Haupttypen der *Kreisbewegung* stimmen völlig überein: die nach links fortschreitende Pendelbewegung; die sich verengende und erweiternde Kreisbewegung; der bis zur Donau-Linie konsequent in Sonnenrichtung und östlich der Donau in entgegengesetzte Richtung durchgeführte Umlauf stimmen mit dem nordwestlichen balkanischen Material völlig überein. Es ist kein Zufall, daß das Erbe der alten europäischen Kettentänze, der *Färöer-Schritt* gerade in den südlichen Typen unserer Mädchenreigen, in unmittelbarer Nachbarschaft der balkanischen Kettentanzkultur so konsequent erhalten geblieben ist. Das *Vibrieren* (drmeš) ist als charakteristische Eigentümlichkeit ebenfalls für die pannonische (vor allem kroatische) Tanzzone kennzeichnend und trennt sich vom ungarischen nur durch kleine rhythmische Unterschiede. Diese eigenartige Vorführungsart scheint eine gemeinsame pannonische Eigentümlichkeit zu sein.

Unsere südlichen Mädchenreigen unterscheiden sich von den meist einteiligen, mit Gesang begleiteten Kolos in erster Linie durch ihre Mehrteiligkeit. Ein einteiliger Kreistanz ist nur bei den Ungarn in Slawonien anzutreffen. Der entwickeltere *zwei- und dreiteilige Kreistanz* ist dagegen völlig allgemein. Ein bedeutender Unterschied ist *das rasche Drehen des geschlossenen Kreises*, das auf dem südlichen Balkan immer seltener wird, für die Kreistänze des Karpatenbeckens dagegen allgemein kennzeichnend ist.

3.2. Eine Erklärung für die gemeinsamen Züge *unserer nördlichen und der slowakischen Mädchenreigen* ist in erster Linie, daß der allgemeine Charakter und die Struktur der Tanzkultur der beiden Völker im wesentlichen identisch ist. Dies widerspiegelt sich in den ähnlichen Ergebnissen der bisherigen Klassifizierung des ungarischen und slowakischen Tanzschatzes. Die ähnlichen Eigentümlichkeiten der slowakischen und der nordungarischen Kreistänze sind nicht einfach Folgen elementarer Parallelen oder Wechselwirkungen, sondern man kann über fast völlige Identitäten und Deckungen sprechen, und sogar die neueren Entwicklungstendenzen der Mädchenreigen stimmen miteinander überein.

3.2.1. Die älteren ostslowakischen Reigen bewahren noch lebhaft ihren ritualen, mit dem Frühling verbundenen Charakter und die Verflechtung mit den flurumgehenden, paarwählenden Spielen. Die ähnliche Funktion der ukrainischen und russischen Horovoden, der südslawischen Kolos und unserer südlichen Reigen erscheint in den nordungarischen Kreistänzen nur noch sporadisch und verblaßt neben ihrer dominierenden neueren, tanzergänzenden oder unterhaltenden Funktion.

3.2.2. Die gleiche Denkweise im Zusammenhang mit dem Kreistanz widerspiegelt sich in der ähnlichen Art der *slowakischen und ungarischen Tanznamengebung* sowie in den Parallelen der Wortbildungsart der Namen (die Dominierung der Tanznamen und der Gebrauch von Formen mit Adverbialsuffixen bzw. Verhältniswörtern, vgl. z. B. Kerekecskézés = Kolesko; Körbe-tánc = Do kola usw.). Auf unmittelbare Entsprechung weist der ostslowakische Name karička, garička (ung. karika, karikázó) hin.

3.2.3. Die in dem *Melodienschatz der slowakischen und ungarischen Reigen* erscheinenden Übereinstimmungen stammen aus dem gemeinsamen Gebrauch der neuen punktierten Lieder mit anpassendem Rhythmus, welcher bei uns im Norden fast ausschließlich und in den slowakischen Kreistänzen häufig ist. Die Verbreitung dieses Melodienstils wird durch die Instrumentalisierung der Musikbegleitung der Kreistänze gefördert, wodurch in diesen das Doppeltempo des Tschardasch und auch das frische Tempo an Raum gewinnt.

Die altertümlichen musikalischen Züge der ostslowakischen Mädchenreigen haben keine Wirkung auf unsere nördlichen Reigen ausgeübt (die langsamen, in Rubato oder mit asymmetrischem Rhythmus gesungenen Einführungslieder, der sich nicht anpassende, unpunktierte Rhythmus, die 2/4-Tripode, die verhältnismäßig häufigen 3/4taktigen und taktwechselnden Melodien sowie die Mehrstimmigkeit und die Antiphonie). Einige dieser Eigentümlichkeiten erscheinen dagegen auf dem südungarischen Reigengebiet.

3.2.4. Auch die *formellen Einzelzüge* der slowakischen Mädchenreigen stimmen mit denen unserer nördlichen Reigen überein. Wir werden hier nur die wichtigsten Abweichungsmerkmale hervorheben, wie z. B. das freie einführende Spazieren ohne Anfassen, den gleichmäßigen bzw. langsam steigenden einteiligen Tanz, die seltene Pendelbewegung des Kreises (und des zweischrittigen Motivs) und den seltenen Färöer-Schritt.

Die Umwandlung des mit Gesang begleiteten Reigens in eine gemischte, instrumental begleitete, in kleinen Kreisen getanzte Form, d. h. in einen Unterhaltungstanz, ist eine parallele Erscheinung zur jüngeren ungarischen Kreitschardasch-Mode.

Die ostslowakischen Reigen bewahren neben ihren archaischen Zügen auch mehrere formale Eigenheiten, die in unseren nördlichen Kreistänzen neueren Stils meistens fehlen oder äußerst selten sind (z. B. reichere Anfassungsarten, verengende-ausbreitende Kreisbewegung, konsequentes Drehen in Sonnenrichtung), die für das südungarische Gebiet hingegen charakteristisch sind. Diese ferne Übereinstimmung weist darauf hin, daß das archaischste Gebiet der nördlichen Kreistanzkultur des Karpatenbeckens die Ostslowakei ist.

3.3. Bei den *siebenbürgischen* Ungarn und *Rumänen* ist die Rolle der mit Gesang begleiteten Kreistänze neben den Paar- und Männertänzen instrumentaler Begleitung gering, sie erscheinen nur vereinzelt an manchen Orten, meist auf Gebieten mit gemischter Bevölkerung (Mieresch-Kokel-Gegend, Szilágyság, Marmarosch, Bukowina). Die siebenbürgischen Kreistänze nehmen in der Gesamtheit sowohl der ungarischen als auch der rumänischen Tanzkultur einen eigentümlichen speziellen, unregelmäßigen Platz ein. Die Merkmale der siebenbürgischen ungarischen und rumänischen Kreistänze sind miteinander verflochten, doch sind manche Phasenunterschiede in ihrer Entwicklung festzustellen.

3.3.1. Die siebenbürgischen Kreistänze sind mit keinem speziellen *Namenmaterial* verbunden, sie entnehmen ihre Terminologie meist aus anderen Tanzarten. Sie sind nicht saisongebunden, auf ihre alte rituelle *Rolle* weist nur mehr ihr Gebrauch auf Hochzeiten hin. Ihre Anwendung außerhalb der Tanzunterhaltungen und in den Tanzpausen, oder als Tanzbeginn stimmt mit dem neueren, allgemeinen Wirkungskreis der weiblichen Kreistänze des Karpatenbeckens überein. Ihre den Männertanz begleitende und ergänzende Anwendung ist dagegen eine spezielle siebenbürgische Erscheinung. Auch in den siebenbürgischen Kreistänzen kommt die Tendenz der Erweiterung durch den Formenschatz und die Musik der Paartänze, der Instrumentalisierung und der Umwandlung in gemischte, kleinkreisige Unterhaltungstanzformen zur Geltung. Diese Entwicklung realisiert sich aber je nach Völkern und Gebieten in verschiedenen Stufen und nicht nur in dem einheitlichen Rahmen des neueren Tanzstils, wie in Ungarn und in der Slowakei.

3.3.2. Gemeinsame Merkmale der alten Typen der ungarischen und rumänischen mit Gesang begleiteten Kreistänze sind die 6/8taktigen, achtsilbigen *Tanzlieder*. Die entwickelteren, erweiterten, sechzehnsilbigen Varianten dieser Melodienkategorie verbinden sich mit dem langsamen ungarischen Tanz bereits in ihrer instrumentalen Form mit einem 4/4-Takt-Rhythmus.

Die gesungenen, oft asymmetrisch rhythmisierten (9/16, 10/16) sog. Kolomejka-Ardeleana-Melodien, die die neueren Typen des rumänischen Mädchenreigens (Purtată, Bătuta aus der Kokelgegend) begleiten, sind Entlehnungen aus der instrumentalen Musik der alten Paar- und Männertänze (Purtată, Invîrtita, Fecioreasca). Diese Melodienkategorie fügt sich dem den Burschentanz begleitenden, ergänzenden weiblichen Kreistanz, dem sog. schnellen ungarischen Tanz immer in instrumentalen, 2/4taktigen Varianten an (Komitat Alsó-Fehér, Siebenbürger Heide, Kalotaszeg). Die 4/4taktigen Lieder neuen Stils mit punktiertem Rhythmus werden dagegen nur zum neueren Typ der ungarischen mit Gesang begleiteten Kreistänze (Szilágyság, Komitat Alsó-Fehér, Bukowina) und zum Kreistschardasch (Szeklerland) benutzt.

3.3.3. Das gemeinsame *Formmerkmal* der älteren Typen der ungarischen und rumänischen Kreistänze mit Gesang (ungarischer Mädchentanz aus der Mieresch-Kokel-Gegend und rumänischer Coconiță) ist die Anwendung des Färöer-Schrittes, infolgedessen sich der Kreis in Sonnenrichtung dreht.

In den neueren Kreistanztypen, die die Wirkung der Paartänze an sich tragen, sind nur noch die allgemeinen Züge des nach rechts fortschreitenden Drehens (Szilágyság, Purtată aus der Kokelgegend) oder des Drehens in beiden Richtungen (Bătuta aus der Kokelgegend, langsamer und schneller ungarischer Kreistanz) gemeinsam, was ihre

Schrittmotive und ihre Rhythmik betrifft, weichen sie jedoch voneinander ab. Die rumänischen Kreistänze werden aus den Schritten von asymmetrischem und synkopiertem, daktylischem Rhythmus der Purtată und Invîrtita genannten Paartänze aufgebaut, während für die ungarischen Reigen vor allem die dem Tschardasch entsprechenden Schritte mit symmetrischem Rhythmus ohne Synkopen und der sog. obenbetonte Drehmechanismus charakteristisch sind.

4. Unsere Mädchenreigen und gemischten Kreistänze sind für Osteuropa und das Karpatenbecken charakteristische Varianten einer früher weit verbreiteten allgemeinen, europäischen Tanzform. Die Überreste der mittelalterlichen Kettentanzkultur überstanden unterschiedlicherweise die Jahrhunderte der Neuzeit in den verschiedenen Gebieten Europas. In West- und Mitteleuropa blieben davon für das 19. Jahrhundert nur vereinzelte Spuren erhalten, während diese Tänze auf dem Balkan auch heute noch eine lebendige, fast ausschließliche Tanzform bedeuten. Zwar werden die Kettenkreistänze im Karpatenbecken infolge der neuzeitlichen Paartanzmoden an die Peripherie des Tanzlebens verdrängt, verschwanden jedoch nicht. Indem sie einen Teil ihrer mittelalterlichen Eigentümlichkeiten bewahrten, färbten sie sich durch neuere musikalische und formelle Merkmale um und bauten sich durch Veränderung ihrer Funktion in die neuzeitliche Tanzkultur des Karpatenbeckens ein.

4.1. Auf die Umrisse und auf die *wichtigeren Momente* dieses *Entwicklungsganges* kann man durch den Vergleich der behandelten Kreistänze, durch die Erklärung der regionalen und ethnischen Unterschiede und durch die allgemeine Tanzgeschichte folgern.

4.1.1. Die in Erinnerung gebliebene primäre ritual-zeremonielle Rolle der mit Gesang begleiteten Kreistänze (in der südslawischen, besonders in der bulgarischen Tanzkultur) ist ihre saisonbedingte Anwendung im Frühling und zur Fastenzeit (russischer Horovod, ostslowakische und südungarische Reigen). Nachdem sie ihren saisonbedingten Charakter verloren haben, erschienen sie außerhalb des Tanzes in einer tanzergänzenden Funktion und nahmen ihren Platz in den Tanzpausen ein (nordungarische Reigen). Als zyklusbeginnende Einführungstänze (Kalotaszeg) und schließlich in einer ausgesprochen unterhaltenden Funktion gelangen sie in das letzte Stadium ihrer *funtionalen Entwicklung* (langsamer ungarischer Tanz, Kreistschardasch).

4.1.2. Diese Entwicklung ist mit der Umwandlung des homogenen Reigens in eine gemischte Tanzform (balkanische Kolos, russische Horovoden) und mit der allmählichen Auflösung des kollektiven, sozialen Charakters des Tanzes verbunden. Der gruppenweise getanzte Kettentanz wird mit Solo- oder Paartanzformen kombiniert (paarwählende, dramatisch-mimische Spiele), später wird die große kollektive Form durch die Entstehung von Mikroformen, die Verwandlung in kleine Kreise allmählich individualisiert (langsamer ungarischer Tanz, Kreistschardasch). Diese Umgestaltung der Kettentänze erfolgt in der westeuropäischen Tanzgeschichte so früh, daß die schriftlichen Denkmäler nur noch ein späteres Stadium der Umwandlung darstellen. Bei Arbeau (16. Jh.) wird der Branle bereits als eine gemischte Unterhaltungstanzform dargestellt, oder er erscheint mit den Paartänzen vermischt.

4.2. *Die musikalische Entwicklung* der Kettenkreistänze führt von der vokalen in die Richtung der instrumentalen Begleitung. Die für die vokale Begleitung kennzeichnenden archaischen Eigentümlichkeiten sind: die wechselnde Antiphonie von Solos und Chor (slowakische und bulgarische Reigenlieder), die Polyphonie (russische, slowakische, südslawische Lieder), die überleitenden stummen Tanzteile (ungarische, rumänische, slowakische und südslawische Reigen) und die mit einer Melodie verknüpften unzähnligen Textstrophen (in den südungarischen Reigen). In der Übergangsphase der Entwicklung wird die Melodie neben der instrumentalen Begleitung noch ständig gesungen (russischer Horovod, langsamer ungarischer Tanz). Mit dem Verschwinden der vokalen Begleitung hört die musikalische Selbständigkeit des Kreistanzes auf (balkanische Kolos), und der Tanz wird von der beherrschenden instrumentalen Mode der Tanzmusik abhängig (Kreistschardasch). Die Instrumentalisierung der Musikbegleitung der Kreistänze erfolgte zur gleichen Zeit wie die Herausbildung ihrer unterhaltenden Funktion, was in der westeuropäischen Entwicklung auch schon früh geschah (die Branle-Tänze von Arbeau).

4.2.1. Der engere, einheitliche Melodienschatz alten Stils der ungarischen Kreistänze mit Gesang wird von dem Melodienmaterial neuen Stils abgelöst (nördliche Reigen), was zwar eine Erweiterung der Melodien, aber bei weitem nicht mehr ein musikalisches Material eigenartiger Funktion, sondern von allgemeinem Gebrauch bedeutet. Unsere alten Reigenmelodien sind von einem nichtanpassenden, achtelnden Rhythmus, die neuen Melodien haben einen viertelnden, punktierten Rhythmus. Auch bei den Kreistänzen mit instrumentaler Begleitung sind zwei Arten zu unterscheiden: Die siebenbürgischen Kreistänze sind von einem eher geschlossenen, einheitlicheren, älteren instrumentalen Stil (sechzehnsilbige und sog. Kolomejka-Ardeleana-Melodie), während der Kreistschardasch von der Tschardaschmusik neuen Stils begleitet wird.

4.2.2. Die in den Kreistanzliedern erscheinende Asymmetrie und der ungerade Rhythmus bewahren solche Merkmale in elementarer Form, die von der instrumentalen Tanzmusik schon verschärft verabsolutiert wurden. In dem langsamen, einführenden Teil kommt das Tanzen in Rubato und die Anwendung der 5/8-, 7/8-, 9/16-, 10/16taktigen Asymmetrie oft vor (in den russischen, ostslowakischen, südslavisches, siebenbürgischen, südslawischen und besonders in den bulgarischen Reigen mit Gesang). Noch häufiger ist der Gebrauch von Melodien im 3/4- und 6/8-Takt oder mit taktwechselndem Rhythmus (russisches, ostslowakisches, südungarisches, siebenbürgisches, südslawisches Gebiet), und zwar meist in konsequenter Korrelation mit der 2/4taktigen Tripodie. Die proportionelle Praxis der mittelalterlichen und Renaissance-Tanzmusik, die die Möglichkeiten der metrisch-rhythmischen Mehrdeutigkeit schon bewußt ausgenutzt hat, kommt in den Mädchenreigen in einfacher, elementarer Form zum Vorschein. Arbeau gibt gerade anhand der Kettentänze der Renaissancezeit einen klassischen Tanz und ein Musikbeispiel für den nach dem proportionellen Verfahren aufgebauten dreiteiligen Tanzzyklus (Branle Double, Branle Simple, Branle Gai): Der tetrapodischen Melodie von geradem Rhythmus folgt ihre tripodische, dann ihre 3/4taktige Variante, was sich auch in der metrisch-rthythmischen Umgestaltung des Motivmaterials der Tänze vollzieht.

4.3. *Die formelle Entwicklung und Veränderung der Kreistänze* ist mit der Funktion und der Musikbegleitung eng verbunden. Die geregelte Struktur des Tanzes wird von dieser Veränderung am wenigsten berührt, da die Möglichkeit der Improvisation innerhalb der Kettenform äußerst beschränkt ist. Sie kommt dagegen bei den instrumental begleiteten, gemischten tanzartigen neueren Formen (balkanische Kolos, Kreistschardasch) viel stärker zur Geltung als in den Mädchenreigen mit vokaler Begleitung.

4.3.1. Für die mit Gesang begleiteten Mädchenreigen ist das langsame, moderierte, gleichmäßige Tempo charakteristisch. Zwischen den einzelnen Tanzteilen besteht eher ein metrisch rhythmischer als ein Tempounterschied. Das unendlich lange, langsame Spazieren wird nur für kurze Zeit von einem rascheren Drehen abgelöst. Für die gemischten, instrumental begleiteten, kleinen Kreisformen ist dagegen die sprunghafte Veränderung des Tempos charakteristisch, oft mit einem schnellen zweiten Teil. Die Zeitdauer des Tanzes ist wesentlich kürzer.

4.3.2. Die mit Gesang begleiteten Kreistänze wenden mehrere, äußerst lockere *Arten des Anfassens* an (vor allem das einfache Händefassen und das vorn überkreuzte Anfassen), während von den gemischten, instrumentalen Formen wenigeres geschlossenes Anfassen (hinteres überkreuztes Anfassen) gebraucht wird.

4.3.3. In den mit Gesang begleiteten Kreistänzen trifft man einen sich ständig bewegenden, fortschreitenden Kreis und mehrere Typen der Kreisbewegung an (langsame Fortbewegung in eine Richtung, atmende Bewegung, nach links fortschreitende symmetrische Pendelbewegung, Umlauf in Sonnenrichtung). Das rasche Drehen in beiden Richtungen, die symmetrische Pendelbewegung und der am Platz tanzende Kreis sind für die neuere Art kennzeichnend.

4.3.4. Der *Motivschatz* der archaischen Reigentänze ist äußerst einfach (Spazieren, Färöer-Schritt), während der der gemischten Kettentänze mit instrumentaler Begleitung viel mehr tanzartig, reicher, entwickelter, rhythmischer ist und die Wirkung der Paartänze widerspiegelt.

*

Die alte europäische Kettentanzform wurde von dem ungarischen Tanzschatz in mehreren Phasen und in älteren und neueren Typen aufrechterhalten. Die älteren Typen weisen neben den weitverbreiteten allgemeinen Zügen der europäischen Kettentänze die Spuren unmittelbarer südlicher und nordöstlicher Beziehungen auf. Die von den alten organisch herauswachsenden neueren Typen wurden durch die Merkmale des während des 18.—19. Jh. zustande gekommenen ungarischen Tanzstils erweitert. So zeigen unsere Kreistänze einen fließenden Übergang, eine Brücke zwischen der älteren und neueren Stilart unseres Tanzschatzes. Ähnlicherweise werden in den ungarischen Kreistänzen die charakteristischen Züge der Kreistänze der größeren europäischen Tanzdialekte (westlich, östlich, balkanisch) eigenartig verschmolzen und zusammengefaßt.

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Egyed Ilona – Műszaki szerkesztő: Merkly László
A burkoló- és a kötésterv Urai Erika munkája
Terjedelem: 38,5 (A/5) ív + 44 oldal melléklet
AK 1383 k 7982
79.5900 Akadémiai Nyomda, Budapest – Felelős vezető: Bernát György

Az Akadémiai Kiadó
gondozásában jelenik meg

ETHNOGRAPHIA

Szerkeszti Hofer Tamás

A folyóirat a magyar néprajzi kutatások eredményeit teszi közzé, ismerteti a megjelent műveket, elősegíti a nemzetközi néprajzi összehasonlító történeti vizsgálatokat. Ezt az utóbbi célt szolgálja a nemzetközi néprajzi művek széles körű kritikai könyvszemléje.

Megjelenik évente 1 kötet 4 füzetben
magyar nyelven

Évi előfizetési díja 80,— Ft

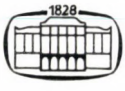

Akadémiai Kiadó
Budapest

Ára: 120,— Ft

ISBN 963 05 1684 5